

Circa qd fto
res e fortitu
do.

ita forma et honores qui honesta bona dicunt
significatiue inquit nobis in signu futuris ipse
dunt per bona aut vtilia intendamus pecunias
et possessiones alias quaru dignitas confuevit
numisinate mēsurari sed per bona delectabilia
intelligamus qm per se inata sunt feliu ex
terioribus inferre delectationē capiam⁹ etiā p
portionabil tria mala hys bonis opposita sic ei
distinctis bonis et mansuetudines i hoc optie disti
guntur a viciis q q pferthonestu delectabili vti
li bñ agit q ecouerso peccat. Dicimus q pñio q
fortitudo nō est circa tiores mali quod opponit
bono honesto quia fortitudo est principaliter ad
refrenandum timorem ne inducat nos ad fugam
licet etiā aliqñ scdm fortitudinē sit fugiendum
ideo fortitudo est circa talis mali timores quod
non est sp fugiendum sed aliqñ expectandū sed
malum inhonestum est semp timendum z fugiē
dum qñ est possibile cum opponatur bono se
cū dū rōnē quod est simplr bonū et oñi bono al
teri pferendum iō zc. Et hanc rationem intēde
bat Ar. cū dicit sed nō circa oia mala videtur
esse fortis qdam em et oportet timere et bonus
est timere quod autem non malum id ēa nō tie
re ē malū puta malā opinionem / z infamiā qui
quidem enim timet dicens et verecundus q au
tem non timet inuerecundus infamia enim oppo
nitur bono fame que est bonū honestū licet non
essentially in significatiue modo licet i dispu
tationibus non solū cauendum est redargui sed
etiam videri redargui ita non solum timendum
est et cauendū essentially inhonestū cuius mo
di sunt vicia z opera ipsorum sed etiam timendū
est inhonestū significatiue cuiusmodi sunt scā
dalu / vituperiū z infamia. Considerandū est
tñ q honestū significatiue non ita timendum est
et fugiendū q ob eius timores vel fugam icurra
mus inhonestū essentially sed potius sustinen
dum esset patienter scandalum vel infamiā q
agatur contra virtutem vñ qui propter timores
infamie vel scandalu ageret contra bonū virtutis
ipse peccaret contra magnanimitatē vel honore
amatiuam secundum excessum et esset huius
vel philothimus propter quod patet q talis ti
mor non spectat ad fortitudinem. Scdo dicēdū
est q fortitudo non est specialiter circa timores
mali nō cuius qd opponit bono vñ quia circa ta
le bonū est liberalitas et magnificentia et vicia
eis opposita propter quod liberalitas et magni
ficentia debent moderare passiones quas hñōi
bona sunt innata nobis inferre cuiusmodi sunt
timor pdenoi vel expēdendi vel non acquirēdi
z audacia dandi et consumendi ideo circa timo
res et audacias talium non est fortitudo. De ma
lo autem triste sciendum est q triste solet dupli
citer capi. Ino mō put scdm sensum tact⁹ est i
natum inferre dolores p suā absentia cuiusmo
di sunt cibis et potus et venerea et circa talia ē
temperantia z non fortitudo. Alio modo capif
vt ē doloris illatiu⁹ p sui pñiam sicut fūte gri
tudines verbera vulneratiōes z hñōi vel etiā
moris picula z apparente et tunc oportet ite
rū distinguere qm vel est in potestate nra cura

Triste capit
dupliciter.

re talia picula z tales tristitias vel nō. fñō. tñc
circa timores talium nō erit fortitudo sicut dice
bat in alia questione et ppter hoc dicit Ar. q
non videbit esse fortitudo circa mortem q i ma
ri vel in egritudinibus sñ i potestate nra sit ta
lia curare tunc circa talium timores et audacias
erit fortitudo erit eni habitus inclinās ad nō ti
mendum sed audendum tristia et picula quoz ex
pectatio et susceptio est honesta et fuga turpis
et ecouerso inclinabit ad non audendum sñ timen
dū vñ nō est honesta expectatio neq fuga tur
pis z ita videtur manifestū esse q fortis fortitudi
nis specificat z distinguit ab aliis virtutib⁹ p ti
mores z audacias z nō oēs sed circa bellica pi
cula z tunc reddit qd dictū fuit in alia questione.
¶ Tunc respondendum ad rōnes. Ad pñā dicēdū
est q fortitudo non est circa iram pñcipalr z di
recte sñ indirecte z qñ accidētalit. qñ non ē mo
dificatiua ire sed magis assumit irā ad moderā
dū z repēdū timorē z ad corrobordū audaci
am i sustinēdo vel aggrediēdo maxia picula et
ad faciē z min⁹ sensibilib⁹ sustinēdū corporis
maximas tristitias de tristitiis aut dicēdū est q
oīs pñr vñ ē aliq mō circa delectatiōes z tristiti
as z cū hoc etiā fortitudo ē qdā specialit mō cir
ca tristitias i qñ est circa terribilia qñata sūt
inferre tristitiā sñ ipa nō ē ppe circa tristitias tā
q moderatiua eaz sñ inclinās ad sustinēdū ma
ximas tristitias corporales sñ ipsa sic ē circa timo
res et audacias sñ tanq moderatiua iparuz
ne impetu suo inclinēt ad turpē actū. Ad aliā
dicendum est q fortitudo non mediat int timo
res et audacias medio rei sñ medio rōnis ita q
tñ sumit de timore vel audacia qñum recta rō iu
bet secūdu exigentiā opis z circūstātiarū modo
qñ opz sibi maxia sumere audaciā dū tñ sp
sit sub dñio rōis iō qñq fortitudo assumit sibi
furore z irā magnā ad augēdū audaciā. Ad a
liā dicendū ē q labores picula sunt obiecta tio
ris et audacie de alia rōe vñ ē satis in corpore
questionis. Ite de questione.

Ad rationes
pñcipales.

Ad secundā

Ad secundā

¶ Querit vices fortis. ¶ Ar. i aggredi
endo sit pñcipalior act⁹ fortitudis
q i expectādo vel ecōtra. ¶ Ar. q i
aggrediēdo p ser rōnes pñcipales
ser p qd Ar. caplo de liberalitate
pbat dationē ēē pñcipaliorē actū q acceptiōne
pñcia ē q vñ est meli⁹ q possidere sñ aggredi ē
vñ viribus suis expectatio aut videt nō ēē nisi
possidere vires igit zc. Scda rō ē q pñcipalē mag
bñ facere q bñ pati sñ aggredi ē bñ facere ex
pectare aut vñ sustinere ē bñ pati igit zc. ¶ Tertia
rō bñ opari ē mag⁹ pñcipalē q turpia nō opari sed
aggredi ē bñ opari expectare aut qd ē nō fugere
ē turpia nō opari iō zc. ¶ Quarta rō ē q pñcipalē
opationi pñcipalē debet laus z gfa sñ mag⁹ laudā
tur iuadētes z iimicos repellētes q expectātes
et sustinētes igit zc. Quia rō ē q pñcipalē circa
difficile z pñcipalē circa difficile sed diffici
lius est aggredi q expectare igit zc. ¶ Sexta
rō est q pñcipalē ē ceteris parib⁹ quod maiore
pbat rei publicē utilitatem quia tale est amabile
et pñcipalē actus sūt amabiles sñ aggredi est vñ

Quēstio. xxiij

Arguit pñio

Secundo.

Tertio.

Quarto.

Quinto.

Sexto

In oppositū

Triplex act⁹
fortitudinis

probat q ag
gress⁹ sit pñ
cipalior q fu
ga.

probat q su
stinere sit a
ctus pñcipa
lior fortitudi
nis

lius cum per aggressum magis repellant inimi
ci igitur zc. ¶ Oppositū videtur velle Ar. dicens i
sustinēdo itaqz tristitia fortes dñr. z p totū capi
tulum de fortitudine. Ar. magis loquit de actu
sustinendi q de actu aggressus tanq actus susti
nēdi sit pñcipalior vñ dicit q fortis est circa ma
xima terribilia nullus enim magis sustinet.
Dicendum est q cum non sit semper optimū
aggredi vel etiam expectare sicut in precedenti
bus apparuit. ¶ Ideo triplex est fortitudinis a
ctus scz fuga expectatio et aggressus de quoz
actuum adinuicem comparatione dicendum est
primū q fuga est minus pñcipalis actus ceterz
duobus secundo q expectatio est actus pñcipa
lior q aggressus pñcipalē sic pbat quia sicut dñ
scdo hui⁹ circa difficile semp ars sit et pñr et ei
bene melius in hoc sed difficile est aggredi ter
ribilia et tristia q fugere ea quoniam tristia stu
pefacit et corrūpit naturā habentis tercio hui⁹.
¶ Item supponitur q fortitudo magis oppo
nitur timiditati q audacie et hoc dicit Ar. in secū
do huius et pbat quia ad timorem terribilium
magis innati sumus q ad ipsum audaciam si
cur experientia docet sed ad que ipsi magis na
ti sumus aliquāter hec magis cōtraria medio
vident vñ dñ scdo hui⁹ igit zc. Et hoc arguit sic
ille actus virtutis est minus pñcipalis q magis
assimilatur vicio magis opposito virtuti sed fu
gere magis afflatur timiditate seu acti ipsius
q expectare vel aggredi que qd timiditas magis
opponitur fortitudini igit zc. ¶ Item ille actus est
minus pñcipalis qui est magis remotus ab actu
pñcipalissimo sed fuga est hñōi quia actus pñ
cipalissimus fortitudinis est expectatio sicut vi
detur i alia questione fuga autē magis distat ab
expectatione q aggressus q totā tollit substan
tiā expectatiōis aggressus aut nō sñ addit ei.
¶ Scda conclusio pbat pñio q sicut bene facere
bonū puta liberaliter dare est virtuosius q bene
pati bonū puta q liberaliter recipere sicut dicit
tur capitulo de liberalitate ita p locū a pñio bñ
pati malū ē virtuosius q bñ facere malū sed forti
titer sustinere est bñ pati malū scz tristitiā fortis
aut aggredi ē bñ facere malū scz iimicos igit
zc. pñr q fortis expectatio pparat dationi libe
rali et fortis aggress⁹ acceptiōi scdo q sicut p
ua allegari est circa difficile semp ars sit vir
tus zc. iō ille act⁹ vñ pñcipalior ad pñcipalē specta
re qui difficilior est sed difficilior est expectare
bñ scdm fortitudinem q aggredi igitur zc. mi
nor pbat quod dupl pñio q bñ sustinere respi
cit ppe loqndo fortiorē inuadentē bene autē in
uadere respicit magis debiliore defendentē iua
dens em si scdm rōnem inuadat sp inuadit p mo
dum fortioris sperās salutē sed expectas aliqñ
vidēs moriē z desperās salutē sustiner pericula
z moriē ne malū culpe pmutat modo facili⁹ est
aggredi debiliorem z vñ est spes et de salute q
expectare fortiorē et vñ desperat de salute qm
terribilissimum moriē. Scdo q expectatio ē mo
derando timorē mixtū adhuc cū labore corporis
z dolore inuasio aut moderat audaciā mō diffi
cilissimum est talem moderare timorem q timor

et dolor sunt innativehemēter trahere appetitū
¶ Tercio quia difficilius est dñ et perseveranter
manere in periculis et doloribus q subito mo
tu moveri ad pericula sed expectare impōrtat tē
poris tūrnitatē aggredi autem potest quis su
bito motu z ideo de audaci et forti dicit Ar. au
daces quidem preuolantes sunt ante pericula i
ipsis autem discedunt fortes autem in operatio
nibus acuti prius autem quieti quarto quia ex
pectans et sustinens percipit in presenti pericu
la et dolores aggrediēti vero nondum sunt pñ
sentia pericula et dolores sed mala pñsentia for
tioris sunt motus q mala futura vñ dicit Ar. ca
pulo de tñpantia hec quidē est scilicet picula fu
turavel vñ pñsentia sine tristitia sunt hec autē
scz pericula pñsentia in particulari appñentia p
pter tristitiā stupefaciūt vñ arma pñcipat z alia
difformiter faciūt tristitia nāq stupefacit cor
rūpit naturā hñtis. Et scdo rhetorice dñ sūt au
tē ausibilia piculosa iōge entia nō est oia timē
tur sed quecunqz tristitias magnas aut corrup
tiones pñt et hoc si non longe sed ppe videant
tur sciunt em oēs q morient sed q non ppe nī
hil curant tercio ad pñcipale arguit ille act⁹ vir
tutis est pñcipalior p inuadaci⁹ respicit bonum
honestū scz bonū pñtis sed expectatio est hñōi
pbat quia aggressus licet sit finaliter pñt bo
num virtutis saluandum tamen immediate est
vel ad vicioriam aut lucrum optinendum sup
iimicos vel ad repellendum iimicos vñ nō ob
tineant in futurū sed expectatio (specialiter vñ
mors apparet) ad nullum eorum tendit imedia
te sed solum ad honestum fouendum et ad eui
tandum malum culpe quod pñmittit i fuga igit
¶ Quarto arguitur sic ille actus videtur pñcipa
lior actus virtutis qui magis distat ab extremis
viciis sed expectatio est hñōi q fortitudo ma
gis conuenit audacie in aggrediendo q in expe
ctando et ex alia parte magis conuenit timidi
tati in fugiendo q in expectando ergo zc. ¶ Et
est attendendum q aliquando magis in aggredi
q expectare imo q expectatio sine aggressu ēē
viciosa et sñr aliqñ fuga est melior ideo pparat
tio ista de qua locuti sum⁹ non est attendenda re
spectu cuius actus et eodem modo circūstan
tiarū sed respectu diuersorum ita scz q supre
mus actus expectationis est pñcipalior supremo
actu iūstionis. ¶ Notandū etiā ē q fuga ē mini
mus fortitudinis actus ideo sibi nulla attribui
partium fortitudinis que cōter solent enumera
ri aucte. ¶ Tūlij dicit et Tullius in sua rhetori
ca q fortitudinis partes sunt magnificentia pñ
dentia patientia et pñuerantia et ista noia nō vi
dent esse ppa sumpta sicut etiam Seneca min⁹
ppe fortitudinē vocauit magnanimitatem he au
tē ptes sic artificialr distigui pñt qm duplex est
primarius et pñcipalis actus fortitudinis scilicet
expectatio et aggressus et iterū duplex est eius
pñs z secundarius actus scz piculorū vel dolorū
susceptio et dolor pñfessio pñt q bonā expecta
tionē i cōstātia reddens eā firmā et instu
pescibile vñ de hac pte loqns Ar. dicit pñcipa
lī autē dicit fortis q circa bonā moriē impa

Notabile
Quatuor p
tes fortitudi
nis scdm tul
lium.

Eaz suffici
entia.

ad rones pñ
cipales.

Ad secundam
Ad tertiam.

Ad quartam

Ad quintam

Questio xxx

uidus: et quocumque morte inferunt repetita exi-
tia: et quocumque est suspensio: is ve hō. s3 ppter bonū
aggressū requirit fiducia: vel fidētia reducēs aggressū
sū viduū et acutū. vñ de ista pte licet. Ar. des-
perans vñq3 q timidus. foris aut pñ. in audēdo
est bone spei est sed ppter dolorē corporealiū susce-
ptionē requirit parietia reducēs cā tolerabile et ip-
turbabile specialit ppter delectationē quā h3 for-
tis i hoc q pseruat sibi et augeat bonū sū in ta-
les patēdo dolores de q pte dicit Ar. mors q-
dē et vulnera tristia foris et volēti erūt. sūstēt aut
hoc qñ bonū sed ppter laboz pceptionē requi-
rit pseruantia. sūptā in nō vt opponit mollici-
ei de q dicitur in septimo sed vt ē circa labores
ad fortitudinē pertinētēs. hec igitur pseruatia
reddidit pñctā laboz pceptionē infatigabili in
modo hūano de qua dicit Ar. audaces quidēz
puolētēs añ pñctā in ipis añ discedunt forēs
añ i opationibus acuti sic igit pñctā sequit
pñctā sicut dolores expectationē et pseruatia
sicut fiducia sicut labores aggressū. Tullius igit
per magnificentiā et Seneca per magnanimitatē
debebat intelligere pñctā quā nobis a magni-
tudine si pñtis appellauerūt ppter hoc q spectat
ad maximū fortitudinis acutū. Tunc rñdendū
ad rones. Ad pñmā dicendū est q vñ pñctus
est et melius q possidere: sed expectare sustine-
do pericula pñctus et dolores est multo magis
vñctus aie q aggressū: sicut dictum est iōz ē.
Ad aliā dictum fuit i pñmā ratione s. de pñcti-
onē. Ad tertiam pñctā pñctus pñctus pñctus rō-
nem secunde pñctus bonū est honestū tāz
h3 vñctus bono pñctus q melius ē fugere turpe
q qdēq3 vile pcurare et cum hoc expectas bñ
scdm dictamē rñctus nō solū fugit malū culpe s3
maximū et optimū fortitudinis actum exercet.
Ad quartā dicendū ē q pñctus aliquando lau-
dat non laud. bilē quē s3 studiosus nō lauda-
ret laudat et illū qdēq3 delectabile et vñctus pñctus.
licet per imoderatū actum aut turpem et ita sepe
laudantur audaces et pñctus et bomologi. dīcē-
te Ar. quarto huius q pluribus gaudet nō pñctus
do et ipso conuiciari magis q opz et bomologi
eūtrāPELLI appellantur et gratiosi dicendū igit
tur q studiosi magis laudant expectatē optime/
q optime inuadentē licet magis debeat lauda-
ri inuadens vñ ratio dīctat inuadere et non solū
expectare. Ad qñtā dictum fuit in secunda rō-
ne scde pñctus. Ad sextam dicendū est q nō
sp est melius quod reipub licevñctus. sic ei mul-
ta pecunia esset melior q vñctus hō bene pñctus
vñ dicit Ar. milites fortitū nō pñctus pñctus non ta-
les. non vera fortitudine fortes esse optimos.
i maxime vñctus: s3 eos q min⁹ qdē fortes. Alij
aut nullum bonū hñctus pati qdē enī isti ad picu-
la et vñctus ad perua lucra pñctus. pñctus etiam dīct
q optima expectatio et susceptio mortis. ita pos-
set aliquo casu saluare ciuitatem et totam gen-
tem adhuc i maiori periculo exiit: sicut optim⁹
aggressus. Et sic est finis questionis.

Secundo tertio querit. Vñctus iter quicq
similitudinarias fortitudines / fortitudo
politica magis assimilatur pñctus fortitud.

Arguitur qñd qñctus pñctus sub se fortitudinē
a pñctibus coactaz modo coactio repugnat oī
novere fortitudinē et omni virtuti. Item illa
que magis participat modum pñctus assimilatur
magis vere fortitudinē. s. d fortitudo militaris est
hñctus pñctus quia prudentia est regula virtutis
et in ea conueniunt virtutes oēs: vt patet in sexto
ideo illa fortitudo magis h3 rñctus pñctus q magis
vñctus prudentia. modo fortitudo militaris est
hñctus qñctus milites sunt experti in bellis et sciunt q-
modo habēdū sit i bello ad pñctus et sciunt q-
se defendere et custodire. hñctus aut scia nō aliud
esse videtur q prudentia. cū prudentia sit recta rō
agibilia igit rñctus. Item videtur q fortitudo
extra sit similior vere fortitudinē. tū qñctus pñctus
fortis qdē igit ppter bonū opat furoz aut co-
opat eis. Tū qñctus dicit etia Ar. q naturalitāz
dicitur que pñctus furoz fortitudo pñctus ele-
ctionē pñctus quod et fortes furoz species hñctus
Item videt q fortitudo ex spe sit similior. quia
dicit Ar. des peras vñctus qñctus timidus fortis aut
cōtrarius in audēdo ei bone spei est. pñctus qñctus
etia fidētia posita fuit superi⁹ vñctus pñctus fortis
dñctus. Item videt q fortitudo ex ignorātia sit
sibi similior. quia forti maxime videt appropriari
ignorantia dicente. Seneca in suo libello de qñctus
tuor virtutibus capitulo de fortitudine q max-
imum genus vindicte s3 spectas ad ipsam fort-
itudinē est ignorare et Ar. de magnanimo quē
asserit in omni virtute magnum esse dīct q ma-
gnanimitas. i. qñctus memor mali est. non enim ē ma-
gnanimitas recordari mala sed magis despiciere.
Item pñctus arguitur qñctus fortitudine politica
dicit Ar. Assimilatur aut maxime ei q dīctā ē.
hoc est vere fortitudinē: cuius rñctus subdit dī-
cens qñctus pñctus virtutē sit pñctus virtutem enī
et boni desiderii. honoz et grana et fuge obpro-
brii exñctus. pñctus vñctus dīct est qñctus quot ponātur
similitudinarias fortitudines. Secundo quam sibi
tudinē vel dñctus tudinē habēat cū pñctus fortitudie
Item ex his videtur pñctus. Quantū ad
pñctus manifestum est qñctus Ar. qñctus pñctus sibi
dinarias fortitudines. quaz. Prima in duas di-
uiditur. et ita sit sc. Prima ergo ē fortitudo poli-
tica et est illa per quā ciues pñctus ea qñctus pñctus
pñctus eis largiri vel inferre aggrediuntur pñctus
belli pericula: qñctus duplex. Prima est scdm quam
videt sustinere pericula ciues pñctus eas que ex
legibus increpationes et obprobria et honozes et
pñctus hoc fortissimi vñctus esse. apud quos ti-
midi honozati et fortes honozati scilicet a prin-
cipibus. Secunda est per quam ciues pñctus
timozes pñctus corporis aut amissionis possessio
nū aut hereditariū periculantur s3 qñctus sic solent
dñctus pñctus fugiētēs aut nō aggrediētēs picu-
lū Tertia fortitudo est scdm quā pñctus pñctus
tia et arie bellandi hoies audacter aggrediuntur
pericula et hec est fortitudo militaris: nullus
enī pñctus experientia sciunt multa que i bellis
videntur in pñctus terribilia nullū habere per-
iculū sicut sūt fragor armor. strepitus equoz et
huiusmodi per artem etiam bellandi sciunt in

ad quartam

ad quintam
ad sextam

quattuor co-
dñctus opus
virtuosū

ad fortitudo
scdm tullū

spatio spñctus
fortitudinis
non vere ad
necessitatē

uadere ad nocendum et custodire se vt non pa-
tiantur. propter quod isti alij quemadmodū ier-
mibus armati pugnant et alij hñctus idōus. iō ne-
qñctus mirum si sunt magis audaces. Quarta forti-
tudo est per furoz et hñctus tram. impetuosi hñctus
enī est furoz ad pericula et iste modus nō est ho-
mini pñctus sed cōmunis feris. feras enī vide-
mus aliqñctus potenter adinucē bellare et pñctus nā-
Quarta fortitudo est ex spe vincendi pñctus mul-
toties alias vicisse. Sexta fortitudo est ex igno-
rantia periculi vel qñctus eius aliqui enī vere
timidi pericula maxime aliqñctus aggrediuntur. qñctus
non putant ibi talia esse pericula. vñctus (sicut dī-
cit Ar.) cum perceperint s3 periculū statim fu-
giunt. Quarta ad scdm pñctus sciendum
est qñctus ad omne opus virtutis virtuosē operan-
dum multe requiruntur cōditiones. quaz quaz
tuor multū principales ponit Ar. secundo hui⁹
pñctus quidem oportet qñctus opus operetur. qñctus
oportet omne virtutis opus prudentia regula-
ri. scdm qñctus eligens qñctus virtus est habitus electi⁹.
tertio qñctus eligens pñctus hoc. i. propter bonitatem
et honestatem ipsi⁹ operis scdm se. quarto qñctus fir-
me et immobiliter. quinta conditio addenda est
qñctus delectabiliter. vñctus primo huius nullus vñctus
bonus est qui non gaudet bonis operibus et in-
ducit ibidem iniusto et liberali et ita dicit esse
in alijs. Ar. quibus finaliter concludit. si autem
sit scdm seipsas. vñctus erunt scdm virtutē ope-
rationes delectabiles. Secundo etiam scien-
dum est qñctus duo fuerunt positi principales actus
fortitudinis s3 expectatio et aggressus. appa-
ret ergo qñctus quicqñctus fortitudines cū vera forti-
tudinē pñctus in pñctus pñctus virtutis. qñctus omis
isti scientes et pñctus pñctus pñctus aggrediunt ca-
Sexta vero fortitudo deficit in hoc nā inuadē-
tes ex eo qñctus piculus ignorant. non inuadent si
scirent qñctus remota cā remouetur effectus. vere
aut fatis nō est talis qñctus scdm Tullii fortitudo
est cōsiderata piculoz susceptio et laboz per-
fessio. Tertio apparet qñctus he omēs fortitudines
in scdm pñctus pñctus pñctus pñctus pñctus
qñctus ex ira vel ex passione. qñctus enim ex passio-
ne nō sit scdm electionē vñctus tertio hui⁹ nequa-
qñctus pñctus ita scdm electionē esse videt. et qñctus pñctus
scdm passionē pñctus brutis qñctus electionē non
pñctus alie aut qñctus fortitudines multū dif-
ferētē eligūt. Itā pñctus fortitudo et tertia et qui-
ta et sexta spōte eligūt. Secunda aut cū coacti-
one qñctus nā metus pñctus et si nō cogit simplr. tñ
modū h3 coactiōis in qñctus qñctus metu eligūt non est
voluntariū simplr. sed mixtū ex inuoluntario et
apparet tertio huius. et qñctus ad hoc ista scdm for-
tudo magis recedit a vera fortitudine sicut ei
m etus aliqñctus excusat act⁹ turpitudinis i pñctus
us cētibz ita etia quodamō accusat actus de-
cētiā i studiosis. pñctus qñctus dicebat Ar. s3 sit
nō pñctus nēctus fortē cēctus qñctus bonū. Tertio ap-
paret qñctus illi scdm fortitudines deficient a ve-
ra fortitudine in tertia cōditione virtutis. nulla
enī elegit opus fortitudinis pñctus seipsam. sed pñctus
ma pñctus honozes adipiscēdos exteriores. et vi-
tupia cuitāda scdm vero ad cuitandū penas vel

dānū. tertia aut pñctus lucrū et stipendia hñctus nā
hec tertia debeat ab alijs seungi. quarta aut nō
eligit sicut dīctū fuit. s3 pñctus scdm passionē ire sta-
tuit sibi vindictā in fine. qñctus aut et sexta viden-
t ut sibi statuere finē. victoriam ex eo enī qñctus eam
spērat aggrediunt. Quarto manifestum est
qñctus in qñctus pñctus pñctus pñctus pñctus pñctus
multū vere fortitudinē qñctus manēte cā manet effe-
ctus sed isti pñctus honozē adipiscēdū bellāt. et
magis pñctus et sustinētib⁹ maior debet
honoz. iōtales appetūt et sustinere et pñctus
Secunda aut fortitudo est minus firma. qñctus cum
viderint occasionē recedendi qñctus excusari possunt
vt penā dubitatā nō incurrāt. recedent statim.
Tertia aut fortitudo nō est stabilis. qñctus milites
bellāt audacter solū pñctus fiducia in arte sua
quā sperant esse fortiores cū igit pñctus artes
citissime pñctus excrecentiaz piculū. intm qñctus
tia cū arte sua nō sperēt esse fortiores. fugiunt
pñctus sicut dicit Ar. Quarta etia fortitudo nō ē
cōstās qñctus ira tpe digerit et trāst. vt dīct scdm rhe-
torice. qñctus est ira nū cū spe vindicte. pñctus qñctus
sicut dīct pñctus rhetorice nō irascunt hoies vel
minus irascunt hñctus qñctus multū sup se potentes. qñctus
s3 desperāt vindictā. cū igit supercreuerit pñctus
culū vt nō sperant obtinere posse vindictā. ces-
sat ira et fugiunt. Similiter qñctus fortitudo stabi-
lis nō est: cū enī bellāt ex sepe obtinendi eo qñctus
lias obtinuerint. sepe etiam viderunt vñctus so-
lū excrecere piculū cessat spes et fugiūt. Ser-
ta aut fortitudo statim fugit cum sciuerit picu-
lū. qñctus cessat ignorantia. Quinta videt qñctus in quin-
ta conditio virtutis cōueniūt oēs fortitudines
pter scdm oēs enī bellāt pñctus desiderii et spē
finit delectabilis opinēdi nō in tali spe est des-
lectatio vñctus primo rhetorice sperātes quō adipi-
scēt gaudēt. vt puta in febrib⁹ hñctus sitim spe-
rātes bibere gaudēt. s3 dīceres tu qñctus nō gau-
det scdm fortitudo nōne enī bellat pñctus finem
delectabile. s3 pñctus corporis salutē. dīctum
qñctus illa nō gaudet in actu illo bellādī. qñctus non ope-
rat pñctus cōcupiscētie finis sed pñctus timo-
ria amissionis. timor autē semp est cum tristitia.
Et itē finē illuz s3 salutē posset hñctus sine bello
si nō cōgeret a pñctus. cū igit oīs coactio et vio-
lentia sit tristis. sequitur qñctus ille modus pñctus
salutē s3 pñctus bellū est illi tristis. violēter enī per-
cula sustinere et dolores est vñctus triste. Sexto
et vñctus manifestū est qñctus omis ille fortitudines
vere fortitudinē assimilant in aggressu: s3 quō
z que assimilant sibi in expectatiōe. manifestus
fuit satis in quarta pñctus pñctus. De tertio pñctus
posito dicendū est qñctus pñctus fortitudo iter ceteras
maxie assimilatur vere fortitudinē. qñctus pñctus ex
dictis qñctus sibi magis cōueniunt cōditiones pñctus
et pñctus vere fortitudinis. ipsa enim opat scdm
qd nō facit sexta. Ipsa etia opat eligens qñctus nō
facit quarta neq3 scdm nisi improprie s3 electio
ne quasi coacta et quasi inuoluntaria qñctus con-
tra rationem virtutis: ita etia prima fortitudo
sup ceteras magis firme et immobiliter opatur pñctus
qñctus etia magis delectabiliter. qñctus honoz qui spēs sit scdm
est eius finis est delectabilissimoz vt dīctur pñctus

resolutio qñctus
lax spēs ma-
gis assimilatur
fortitudi pñctus

mo rhetorice. Item quo ad tertiam conditionem virtutis manifestum est quod licet nulla istarum fortitudinum statuatur sibi per se finem vere fortitudinis: ista prima fortitudo statuit sibi finem meliorem et per consequens finem vere fortitudinis. quoniam omnes iste fortitudines per se statuant sibi finem aliqd exteriorum bonorum: modo inter omnia bona exteriora honor est optimus et finem peruenientissimum quod est honor sit optimus omnis exteriorum bonorum probat Aristoteles quarto huiusmodi dicens maxime autem hoc virtutis ponemus quod dicitur attribui. et quod maxime desiderant quod in dignitate et quod in optimis primis tale autem est honor maximum enim hic virtutes eorum que exteriorum bonorum. Item honor est virtutis convenientissimum quia est primum virtutis primo huiusmodi et quia desiderium honoris dicitur naturaliter ad desiderium virtutis. qui enim desiderat honorem ipse naturaliter debet ipsum desiderare per quod debetur sibi honor et propter quod prudens et boni honorant ipsum sed hoc est propter virtutes et per virtutes. quoniam secundum veritatem solus bonus est honorandus. quarto huiusmodi honor enim et laus ipsa sunt virtutis sicut scandala et virtutis peria virtutis. Item ad hoc conclusionem per bandam Aristoteles adducit hanc rationem. assumitur autem hec scilicet prima fortitudo maxime ei que plus dicta est. vere fortitudinem quoniam propter virtutes sit. propter verecundiam enim et boni desiderium honoris enim gratia et fuge opprobrii turpis existens. Sed in hac Aristoteles ratione dubia latent quoniam si talis operetur propter virtutem tunc ipsa esset vera fortitudo non solum sibi dinaria. Item Aristoteles videtur probare quod ipsa sit propter virtutem quod ipsa sit propter verecundiam hoc autem non sequitur. nam diceremus verecundiam esse virtutem quod non est verum: ut per quarto huiusmodi modo cum virtute non sit verecundia. dicens Aristoteles quarto huiusmodi neque enim studiosi est verecundia. Item tertium etiam videtur arguere quod sit propter virtutem ex eo quod sit propter boni desiderium scilicet honoris gratia. et fuge turpis. non hoc non conclusit. quod virtus non operatur propter desiderium cuiuslibet boni sed propter bonum ipsum operis virtutis secundum se non gratia aliterius extrinsecus unde dicit Aristoteles finis autem omnis operationis est quod secundum habitum et fortitudo autem fortitudo boni talis autem et finis. determinat autem unumquodque sine. boni virtutis gratia fortis sustinet et operatur que secundum fortitudinem. Sed ad omnes istas obiectiones simul dici potest quod non erat intentio Aristoteles. quod illa prima fortitudo fieret propter virtutem sic quod actus eius perveniret ex habitu virtutis. scilicet quod ipsa et eius operationes disponunt ad virtutes dictum enim fuit quod desiderium honoris est innatum ducere ad desiderium virtutis. modo quod disponit ad alterum dicitur esse propter illud. hoc est illius gratia. quod igitur illa fortitudo disponat ad virtutem probat Aristoteles. convenienter per hoc quod est propter verecundiam et gratia honoris. quoniam verecundia disponit ad virtutem. prohibet enim a peccato ut dicitur quarto huiusmodi. Adhuc autem bene restaret dubitare de comparatione secunde fortitudinis. et aliarum sequentium ad invicem. sed non est magna vis. ideo potest responderi. Ad rationes. Ad primam potest dici quod Aristoteles. posuit fortitudinem per lineam magis silem vere fortitudinem. non quoniam

ad rationes principales.

ad secundam fortitudinem. sed quoniam ad primam. sicut per in ista. Ad aliam dicens non est quod miles non belat fortiter ex prudentia sed ex arte. Aristoteles enim est recta ratio facibilis prudentia non est recta ratio agibilis. eligibilis. idem enim eligibile et agibile sexto metaphysice. Aristoteles igitur docet quod per quod media operis faciendum possit citius et facilius cum minoribus expensis et minori periculo consummari. et quod per quod media opus consummatur erit secundum melius et perfectius. nihil autem intrinsecum se ars virtutis operis illud ordinat ad finem bonum vel ad malum. dominus. cator enim ita domum faceret bonam et firmam per artem. per latronum imitationem. cuius per detractionem. sed prudentia sibi statuit optimum finem. et docet omne opus in illu finem dirigere et tale modum et talia media in ope suo eligere. in quibus honestate semper servata possit melius opus suum finem statui dirigere. unde in secundo huiusmodi dicit Aristoteles. adhuc autem neque sile in artibus et virtutibus. quoniam in artibus sunt boni habent in eis. sufficit igitur hoc. quod liter habita fieri. quod autem secundum virtutes sunt neque si hoc qualiter habeant. iuste vel temere operata sunt. sed si operans qualiter habet operetur. primus quidem si sciens. deinde si eligens. et eligens propter hoc. et quod autem dicitur hic de virtute suo modo dici potest de prudentia. cum prudentia non sit sine virtutibus moralibus. neque virtus moralis sine prudentia modo constat quod miles ita sciens bellare et bellum ad perfectam victoriam deducere si bellaret propter lucrari vel tyrannizare aut propter finem per se ipsum. sicut si bellaret propter summum virtutis bonum. igitur patet quod hec scilicet cuncta non est prudentia. sed ars. de tali autem scientia debet intelligi quod in secundo libro dicebatur. ad virtutes autem et scire quidem nihil autem par potest. Ad aliam dicendum quod non ex eo aliquid dicitur simile virtuti quod virtus illud assumit in adiutorium sibi. imo virtus omnia bona humana et corporis et animae et exteriora sibi assumit in adiutorium. et eis virtutibus ad debitu finem. sicut dicebatur in primo libro. passiones autem appetitus sensus non sunt male secundum se quod natura non instituit eas. et quoniam neque dicimus secundum passiones studiosi vel pravi. neque laudamus neque vituperamus. Et dicitur secundo huiusmodi bone igitur sunt cum eis virtutibus bene. et male cum male virtutibus ergo assumit iram et alias passiones in adiutorium sibi moderatas tamen siue regulatas secundum dictamen rationis. virtutibus autem virtutibus secundum extremum et male unde secundo huiusmodi habitus autem sunt secundum quod ad passiones habemus bene vel male. si quidem vehementer vel remisse. male habemus. Si autem temere modice dico igitur quod fortitudo assumit sibi in adiutorium et iram et artem militarem et honoris desiderium. et multa alia. sed non nisi dirigendo ea in debitu finem. id magis est virtuti convenientius. et disponit magis ad directionem in debitu finem virtutis. hoc autem est desiderium honoris. quod disponit. sicut dictum fuit. ad desiderium virtutis et recta electione. ars autem militaris et ira disponit magis ad subnilius et citius efficiendum operis operandum nullam habens deteriorationem ad finem bonum siue malum. ideo nihil valet ira virtutis nisi preaccipiens

Ad secundam. Contra inter artem militarem et prudentiam fortitudinis dicitur rationem.

ad tertiam

electione. scilicet tunc est fortitudo in electione sententia spem aliam quo ad aggressum. quod dat et imperium fortitudinis. desiderium virtutis aut honoris. etiam si aliam non passum electionem quod honoris valet multum ad desiderandum et accipiendum virtutem. idem prima fortitudo est melior. cum hoc etiam quod sicut ira reddit impetuosorem aggressum. ita desiderium honoris constantem expectationem. querat fortitudinis maiora curus. quod etiam dicitur est fortis furoris spem habet gloriari de speciem. similitudinem non in electione nec in fine. scilicet in impetuositate aggressus in qua ad huc est multa dissimilitudo. quod sicut est audacia ita et furor in principio acur. est valde per tempus autem dicitur et remittit valde. ut dicitur secundo rhetorice. fortis autem in operationibus acur et potestates plus autem dicitur in quo etiam plus pervenit eis fortitudo prima quod dicitur. Ad aliam dicendum quod per fortitudo assumit sibi spem in adiutorium ad pervenendum ad aggressum. sed illa spem non assumit principaliter ex sepe vitasse sicut dicitur fortitudo. scilicet ex virtute firmante mentem eius in desiderio boni finalis quod sperat et intendit per constantem periculorum suspensionem et aggressum virum ad adipiscere. etiam si morte desperet. Ad aliam dicendum est quod sexta fortitudo periculosa ignorat. vera autem fortitudo non. scilicet ea perconsiderat et providet. unde dicitur Aulus quod fortitudo est perconsiderata periculorum suspensio et laborum perperessio. quoniam etiam in repentinis timoribus sit in patida propter habitum et imperturbata quod non est ita de qua fortitudo dicitur. scilicet vere fortitudinis est ignorare mala sibi illata et iniurias. sic ut eorum memoria nullum det ei propter iudicium rationis impetu ad vindictam vel ad vindictam excessum. propter quod dicitur Seneca. si fortis fueris et mimici in potestate tua videris. vindictam putabis vindicare potuisse. Et sic est finis quoniam.

ad quartam.

Contra in spem per fortitudinem quod dicitur in fortitudo non videtur non per se.

Contra. Item. Item primo.

Quasio.

Replica.

Secundo.

Item primo. Item quarto querit. Item fortis in omni actu fortitudinis delectatur. Item quod non. quod dicitur Aristoteles in sustinendo virtutis. Item tristitia fortis dicitur. Item quod et tristitia fortitudo dicitur etiam Aristoteles non virtutis in omnibus virtutibus delectabiliter operari. Item quod in omni fine attingit. Item hoc autem dicitur propter fortitudinem in qua non existit delectabiliter operari. Item tu dices quod illa clausula propter quod in omni fine attingit solum argumentum. non est delectatur fortis in vulneribus aut in morte secundum se. Item secundum quod hoc attingit finem fortitudinis. Item contra quod dicitur Aristoteles. licet finis fortitudinis sit delectabilis tamen a super excellentibus doloribus evanescit illa delectatio. Item sicut dicitur Aristoteles. propter multa esse hec scilicet tristitia parum existens cuius gratia nihil delectabile videtur habere. Item sustinere mortem est aliqui actus fortitudinis. sicut dictum fuit ante. Item in sustinendo mortem fortis non delectatur. probatio quod vel delectaretur secundum sensum vel secundum intellectum. sed nullo modo igitur et. Item primo quod non secundum sensum quod delectatio non videtur simul in eodem et secundum eandem potentiam stare cum tristitia propter hoc quod est sibi contraria et tamen ille tristitia secundum sensum unde dicitur Aristoteles. prout autem dolorosius si carnales et triste omnia labor. Item contra manifestum est quod si tristitia remissa compatitur aliqua delectatione. tamen tristitia maxima nulla compatitur. Item si ille maximam sustinet tristitiam. quod nullus videtur esse

maioris tristitie capax secundum sensum saltem quod mortis terribilissimum est mors. ut dicitur Aristoteles deinde probatio quod non delectatur secundum intellectum. primo quia dicitur primo huiusmodi quod in virtute omnia conservant rationem quod non esset verum si tristitia maxima sensus esset cum delectatione intellectus. Item secundum intellectum tristitia valde de hac enim tristitia loquens Aristoteles dicit quod virtutis habeat omnem et felicitatem. sic magis in morte tristitia erit. tamen enim maxime vivere dignum. et iste maximis prout bonis sciens triste autem hoc. Item si sustinendo mortem fortis delectatur. Item hoc esset propter virtutem vel virtutis operis acquisitionem vel exercitium. sed ob hoc delectari non videtur. quod in sustinendo mortem nec virtutem nec operis virtutis acquiri. sed totum amittit. igitur et. Item confirmatur quod eodem actu non acquiri aliquis bonum virtutis et prout eodem sed in sustinendo mortem fortis prout bono virtutis. unde dicitur Aristoteles. et iste maximis bonis prout sciens. Item si delectatio in actu fortitudinis est quidam actus fortitudinis ergo si fortis delectatur in omni actu fortitudinis. ille delectatur in illa delectatione. et ite in alia delectatione et sic in infinitum quod est inconueniens. Item oppositum arguitur quod dicitur Aristoteles. secundum huiusmodi amantibus autem bonum sunt delectabilia quod natura delectabilia. tales autem secundum virtutem operationes et addit. nullus enim est bonus quod non gaudet bonis operationibus neque enim iustus aliquid diceret. neque non gaudent iusta operatione. neque liberalis non gaudent liberalibus operationibus simile autem et in alijs. Item secundum huiusmodi dicitur. si gnus autem omni facere huiusmodi superveniente voluptate vel tristitia opibus qui quod recedit a corporalibus voluptatibus et hoc ipso gaudet. prout autem autem tristitia. in prout et qui sustinet pericula et gaudet. fortis quod autem tristitia. tamen hoc idem videtur Seneca epistola ad Lucillum allegans enim Attalum Stoicum et Epicurum dicit Attalus Stoicus dicens solebat malo me fortuna in castris suis quod in delicijs habebat Torquosus fortis. bene est occidit. Item fortis. bene est audi Epicurum dicit et dulce est. nihil enim est virtute perantius. nihil pulchrius. et bonum est et optabile quod quod ex eis gerit impio. Item in epistola quod dicitur dicitur sicut in perfectis adhuc inter cunctas letitias. sapientis pro gaudium nulla carum. nulla fortuna. semper et ubique transillum est cuius rationem assignat dicens non enim ex alieno perdet. nec favorem fortune aut hominum. expectat domesticam illi felicitas est. erit ex animis si intraret ubi nascitur. Item sciendum est sicut videbitur ubi de delectatione tractabitur quod delectatio vel saltem in mortis quodam tristitia consequitur in sepe bilis omnem apparentem adaptionem cuiuslibet sub ratione boni apprehensum. aut etiam huiusmodi adoptionis spem vel memoriam. et omnem apparentem privationem cuiuslibet sub ratione boni apprehensum. aut huiusmodi privationis spem vel memoriam sequitur tristitia in sepeperabiliter vel saltem aliqua remissio delectationis et suo modo dicendum est econversum de apprehenso sub ratione mali. et hec supponimus in hoc loco. Quibus suppositis aliqui dicunt quod fortis in omni fortitudinis actu delectatur quo ad intellectum. Item non quo ad sensum. quod

Tertio

Confirmatio

Quarto

Oppositum

Secundo

Tertio

Notabile

probat in istis ex notabili.

pbat q fortis
moriēdo de-
lectatur et se-
cūdu sensuz

pbat q fortis oēm actū fortitudinis quē exercet apprehendit sub rōne boni ppter q et ipm electiue operat. cū virtutē sit habitus electiue aliter em nō operaret scdm virtutē cū dicatur in scdo huius q ea q scdm virtutes sunt neq si hoc qd ter habeant iuste vel tēperate opata sunt sed et si operans qualr hīs operetur. p̄mū qdem si sciens deinde si eligens et eligens ppter hoc et Ergo scdo notabile p̄suppositam delectatio de necessitate scdatur illud opus et qz illa cognitio qua fortis apprehendit hūmōi opus esse bonum est cognitio intellectiva et non sensitiva. sensus enī nō apprehendit illud sub rōne boni quo maxie ledit et exterrefc s3 vulnerē susceptio et mortis expectatio in qbus aliq̄ p̄sistit opus fortitudinis maxie scdm sensū ledunt et exterrēt. ergo delectatio consequēs hūmōi op̄nō est delectatio sensualis s3 intellectualis. Et hec rō bñ videtur p̄bare q in tali actu fortitudinis intellectus delectat et sensus tristat et dolet s3 dubiū relinquit. an cū hoc intellectus in tali actu tristat et sensus delectat. Ad hoc videt statim dicendū ē q intellectus in tali actu multipliciter tristat et speclat si scdm q multi phōz putauerūt alia vita sc3 felicitas p̄mātozia nō sp̄etur qm fortis per talē actū iudicat se bona maximā p̄dituz sc3 oia bona virtutū et cū percipiat esse dignū ipm vivere et se posse cōtati multuz p̄ficere iudicat se morituz. triste aut hoc sicut dicit Ar. Et nō concedit q fortis in tali ope fortitudinis magis delectat q tristat. qm alr ipse cum posset desistere ab ope illo effugeret. et qm q̄to aliqua meliora esse vel peiora iudicant. tanto ea adepta maior delectatio et tristitia p̄sequit fortis aut tale op̄ fortitudinis iudicat esse magis bonū q iudicet malū esse vulnera sustinere et mori. q ex hoc apparet q ita est scdm rei veritatē sicut dictū fuit in q̄stione decia octava huius libri fortis aut iudicat sicut est eo q studiosus circa singula iudicat recte et si talis magis delectat q tristat. non est dubiū quā multo delectaret excellentius. si recte speraret p tale opus mereri vitā eternam et nihil amittere de bonis virtutū. imo etiā tūc nulla videt apparet cā tristitie scdm intellectus nisi forte de p̄cto alioz q sibi talē inferūt mortē iuste. Posset etiā dici q fortis delectat aliquo mō in tali ope scdm sensū. qm licet talis appetitus sensitivus sibi et obiecto sensitivo derelictus nullo mō in tali ope delectaret sed oīno tristare tur. tñ appetitus sensitivus p virtutē inclinatus ad iperū rōnis aut ipsius voluntatis delectare tur in sequendo iudiciū rōnis et iperū voluntatis nā ad quodcūq opus appetitus fuerit inclinat. in ipso adepto gaudebit. et tu potes exēplū accipere ex hoc q inclinatio et opatio virtutis vegetatiue variatur aliq̄ nō scdm sui obiecti exigentiā s3 etiā scdm rōnis exigentiā et iperū virtutis superioris puta sensibilis. unde si cib⁹ parū deterior apparuerit conueniēs. p̄ficiet et si apparetur disc̄ueniens imūdus et venenosus. is sit scdm se bonus et optimus nō p̄ficiet s3 nocebit. in q alioz mōs secuta est. Quid igit p̄o hibet sensū aut appetitū sensitivum non solū ad

exigentia sensibilis s3 ad iudiciū intellect⁹ et ad voluntatis iperū inclinari. sic ei mihi videt in talibus debere qd dicit pmo huius sc3 q in hoīe virtutis oia cōsonant rōni. Ad rōnes respōdendū est. Ad p̄mā cōcedendū est q in ope fortitudinis fortis et delectari pōt quo ad aliq̄ trititiam quo ad alia nā sū in eodē actu congregari p̄nt aliq̄ rōnes bonitatis et aliq̄ malicie sicut dictū fuit sepe. virtuosus aut in bonis delectat et i malis tristat. ad hoc aut q dicit Ar. delectationē ppter fortissimos dolores sensus evanescente. dicendū est q in hoīe p̄fecto q̄diu sensus poterit intellectui ministrare. nunq delectatio i ope virtutis evanesceat totaliter sed cū p̄e dolore et organi lesione ministeriū sensus minus sufficiens fuerit aut oīno desierit. minorabitur aut ois deficiet actus intellectus ppter qd neq mirū si tūc dicta delectatio minorat aut etiā totalr evanesceat. Ad aliā dicit pōt q durante vī rōnis fortis scdm sensū et scdm intellectum delectat in ope fortitudinis. Et qm dicit q delectatio nō stat simul cū tristitia dicendū est q imo bñ respectu diuerfor. vel etiā respectu eiusdē scdm diuerfas rōnes puta bonitatis et malicie existētes in eodē vel apparet sicut ante dictum fuit sepe. Ad p̄firmationē qm dicit q tristitia maris nulla cōpatit delectationē. concedo et qm dicit q fortis in sustinendo mortē patit maximā tristitiam scdm sensū. dicendū est q nō imo p̄ maiore delectationē intellectus vel etiā ipsius sens⁹ ob inclinationē quam h3 ad rōnē. dolor minoratur aut etiā aliq̄ sicut in sanctis viris quasi totaliter extinguit. Et nō est verū q in oīni morte sit tristitia tanta. q̄to hō est capax imo minuit si ppter virtutē mōis patienter sustineat et augeat si ipatienter ppter maliciā. Ad hoc aut q arguit de intellectu dicendū est q cū possibile sit eundem simul delectari et tristari scdm diuersa vel ad diuersa potest concedi si fortis non speraret aliam vitā q ipse tristaret de futura et certiori virtutis amissione et q cū hoc magis delectaretur in exercitio presentis operis virtuosus sicut dictum fuit. Ad aliā dicendū est q fortis in susceptione vulneris et expectatione mortis propter virtutem conferat virtutē vsq ad mortē et exercet opera virtutis q̄diu potest ratione ac eo ipso delectatur sed conceditur q in puncto mortis si non fuerit vsus rationis evanesceat delectatio. Ad ultimā dicendū est q delectatio sequitur cognitionem. q non oportet fontem de delectatione delectari. nisi p̄ actuz reflexum cognouerit et iudicauerit q illa delectatio est bona sed ipse solū delectat in oīni actu illo quē scit esse bonum. Hec de questione. Quid vicesimo q̄nto. Et p̄mā trantia sit virtus moralis. Ar q non q̄ntes morales i mediop̄sistit. trantia aut nō q dicit Ar. q ipsa min⁹ ē circa tristitias et magis circa delectatōes. Et nulla virtus moralis est q inclinationē nature s3 trantia est q inclinationē nature. igit et. maior p3 q scdo hui⁹ dicit q virtutes morales licet nō sint a natura tamen non sunt preter naturā.

Uerū vicesimo q̄nto. Et p̄mā trantia sit virtus moralis. Ar q non q̄ntes morales i mediop̄sistit. trantia aut nō q dicit Ar. q ipsa min⁹ ē circa tristitias et magis circa delectatōes.

Et nulla virtus moralis est q inclinationē nature s3 trantia est q inclinationē nature. igit et. maior p3 q scdo hui⁹ dicit q virtutes morales licet nō sint a natura tamen non sunt preter naturā.

oppositum

falsē rōes q
ois delecta-
tio sit bona

Secundo

Tertio

Quarto

Reprobatio
illaz rōnum

et q ibidem dicit q nullū natura existentū aliter assuecit virtutē aut vt ibidem dicit per assuefactionē generat ergo non pōt esse q̄ inclinationē nature mior vero p3 q trantia rep̄m̄it delectationes ad quas in natura inclinatur sicut p3 tā ex diffōne delectationis p̄io rhetorice vbi dicit q delectatio est constructio simul tota in existētia naturā tū q tristitia est q naturā dicente Ar. tertio huius q tristitia stupefacit et corrūpit naturā hūmā et delectatio sibi opposita est scdm naturā. Oppositū vult Ar. et Tullius et alij oēs Sciendū est vt recitat Eustratius q quidā valde neq̄ noie pseudo et alij dicunt q fuit machometus posuit et p̄dicauit humanā felicitatem consistere in voluptatibus et iō oīs esse psequendas delectationes q̄tū erat possibile abf q̄ oī refrenatione qd si esset vix nulla esset virtus trantia. hanc autē suā opinionē fulciebat rōnibus p̄io q natura in suis p se opationib⁹ nihil ordinat ad malū sed totū ad bonū. q ipsa in opere suo dirigitur a deo et intelligitur i quibus nulla est malicia neq̄ error sed natura appetitū concupiscibile dedit nobis qui per se ordinatus est ad concupiscendū delectabilia et ad delectandū in eo adeptione q bonū est et concupiscere et delectari et sic magis delectari est magis bonū et maxime. Et q̄ potentia ad actus ordinatur et actus sunt perfectiores potēt ijs vt dicitur nono metaphysice videt q q̄to magis potentia reducitur ad actū tanto est melior appetitus aut est potentia cui actus est concupiscere et delectari igit et. Et illud qd est scdm se bonū q̄to est mai⁹ tāto meli⁹ sed delectatio est se cundū se bona quod p3 tū q oēs appetit et homines et alia decio huius tū q est scdm se est gibilis p̄io rhetorice vbi dicit delectationē enim oia consequunt et gfa ipsius delectari ppetit. Tū q bonū delectabile distinguit q bonū vile et hoc aut dicit bonū vile q ordinat ad aliud gvidetur q bonū delectabile sit bonū scdm se igit et. Et aues non sunt peiores si psequantur oēs delectationes et ita de brutis sed naturā minus fuit sollicita de spē humana q de auib⁹ et brutis imo magis ergo nō debuit hoībus istituere delectationes quas psequi esset malum. Ad hoc etiā adducte fuerūt rōnes in pmo libro qm de eo querebat. et hec opinio ibidē iprobata fuit et adhuc iprobari pōt q valdesūt miseri et bestia peiores q sp̄eta rōne vānt se totaliter sensualitati cū rō sit virtus superior et valde excellentior dico aut peiores q̄ bestia q non habet bestia inculpari si sequit sensualia cū non habeat rōnem sed q oīno vānt se voluptatib⁹ ipsi spernunt rōnem q null⁹ talis potest addiscere vel intendere ad opera intellectus sicut videm⁹ ex perumēta in oībus cū em cibo et vino ventrē i pleuerint ascendūt fumi ad caput turbātes imaginationē et tandē sensū ligantes et opz dormire spaciose et postea caput dolere et alia mēbra donec iter potauerint hec est certe bñ miserabilis vita. Et seq illud in quo puenim⁹ bestijs sc3 delectationes sensuales sp̄aliter tactus et dimittere illud in quo siles efficiuntur deo et itel

ligētijs est miserabile valde tales aut sū q delectationes sensuales psequunt⁹ dimitunt em quā dicitur de op̄ phie de quo dicit Seneca hoc mihi p̄misit mentū seq̄ phia vt me parē deo faciat. Quātū aut detrimē et delectatio tū nobis afferūt imoderate delectatōes p3 p̄mā nō scdm se corpus corrūpuit vñ Ar. inde morte sua q mētus est multū comesta noni et potui et virtut hūmōi nimis delectabilib⁹ in qbus delectat. tanto tpe quo comedit et bibit corrūpit corpus suū infirmitatibus et tristitijs. Sū q multū vñ delectatione venere inueterat corp⁹ suū et bām suā macilentat. tertio bona aie intellectualis p̄pediunt sicut dictū est et vere phie p̄dicunt dicē te Aristotele in de morte sua q phis pur⁹ et pfectus morificauit oia sua desideria i comestione potu et coitu et thesauris. auri et argenti et p̄emptit oēs delectationes ducētes ipm ad destructionē corporis et aie. Quarto hūmōi imoderate delectationes nō sunt vere delectationes. q multas hñt tristitias et aīcedētes et annexas et cōsequentes. aīcedētes quidem q cum hoīes imoderate cōcupiscunt voluptuosa cū non habeant. tristat. vñ tertio huius dicit Ar. q mēperatus tristat non adipiscens et cōcupiscens cū tristitia enī cōcupiscētia annexas aut habent tristitias ppter qd dicit Ar. q tristitia facit et delectatio appetitus enī imptari nunq faciat s3 semp vltra cōcupiscit licet vter aut mēbra amplius sustinere nō possint et multū displicet et comedisse vt semp posset comedere et dolorose dicit q bona cibaria quaz non famelico. tristitias aut h3 sequentes vt puta dolores capitis ardorem stomachi guttur infectū colericis humoribus amaris et viscosis quas eiicere nō potest infirmitates multotiens graues aliq̄ ei mortē. Quinto hec delectationes tollunt veras et perfectas delectationes q tollunt vt dictū est aie rationalis operationes in qbus est p̄fecta delectatio cū enī delectatio sequat cognitionē p̄fecte delectationes sequunt perfectā cognitionē vñ Seneca eplis ad lucillum sapiēs nūq sine gaudio viuit qd qdē gaudiū nō interrūpit neq̄ desinit et decimo huius dicit q phia videt miserabiles delectationes hñe puritate et firmitate licet hoc voluptosi nō concedāt neq̄ mirū q sicut dicit Eustratius non pōt iudicare de dulcedie mellis q mellis dulcedinē nō gustauit. Sexto q hūmōi delectationes cum excesserint. ipse seip̄as corrūpuit. ip̄as em habens semp appetituz ordinatū plus delectatur in pane et cibi melioris videt esse saporis q fastidiosus appetitus i delicatissimis cibarijs vñ narrat de quodam abbate delicatissimo cū p̄e nimio voluptuosoz vsu defecātū hñet appetitū et medicum nō inueniret q sibi sciret reddere appetitū. q nō lebat abstinere iter arripuit apud montem pefsalanū credens ibi medicos inuenire meliores et obuiauit militi r̄mano fortissimo cui de statu suo petenti cū differuisset veritatē. miles ille dixit dñe abbas ego vestram habebō pecuniā et curabo vos. et abbatē multū duxit secum et incarceratū sola panis et aqua modica p̄ mēte

Erū de qd
abbate quō
abstinētia cā
est sanitatis

Liber

tertius.

sem portione nutriti quo transactovenit ad eū
dicēs. dñe abbas quomodo est vobis. cui respon
dit fame morior. dñe carissime. miles petiit non
ne panem satis habuisti. respondente q non pe
tijt potestis vos comedere panem. et rñdit dñe
mih plus sapit q vnq sapuerunt mih cibaria
delicata. sanatus sum retincais pecuniā et per
mittatis me abire. et dicit miles libenter et rede
atis quotienscunq mea indigueritis medicina.
Illius aut peruersissimi pseudo rōnes sophisti
ce. pcedunt. ¶ Ad primā ergo dicendū est q na
tura dedit nobis appetitū concupiscibile ad cō
cupiscendū et ad delectandū s3 nō qñtercūq s3
scdm regimē rōnis cū ipsa etiā natura nobis de
disset rōnē naturaliter appetitū pncipatē et ita
erraret appetitus cōtra vlem hoīs naturā si dele
ctaret vltra q rō recta iubet. ¶ Ad aliā nlr di
cendū est q appetere et delectari scdm rōnis re
gulam est actus ppius appetitū sensitui hoīs
scdm q hō est. nlr aut delectari tollit hoīs dñam
a bonis. ¶ Ad aliā dicendū q delectatio vnicui
q naturalis et ppiā est sibi bonū scdm se. s3 de
lectationes inordinate sūt non bone scdm se. s3
apparētes bone hñibus appetitū nō naturales
s3 innaturaliter victatū. ¶ Ad aliā dicendū q na
tura non instituebat nobis delectationes exces
sivas. cū iste corūpāt naturā sed instituebat no
bis rōnem debentē et potentē regere nos et ser
uare in naturalibus et nobis pñciētib delecta
tionib. ita q nō est ex nostra natura sed ex ma
licia si alias psequamur. ¶ Ibis vñs sciēdū est
ad euidētiā qñis q delectationes tactus et gu
stus vt q sunt in comestationibus et potationib
et veneris actibus contingit plus cōcupiscere
q3 et plus inseq et plus acceptare q3. scdm
vitā decentem et bonā sicut in dicte opinionis i
pbatōne apparuit. Itē contingit circa hñi
delectationes se hñe minus debito et q recta rō
dictat et vitā honesta requirit sicut in alia qñe
videbif. tpantia aut est hñus inclinans ad medi
um tenendū circa hñi delectationes sc3 vt nō
habeamus nos circa eas plus vel minus debito
sed oīno sicut recta rō dictat scdm decentē vitā
et bonā. vñ dicit Ar. tertio huius tpatus aut me
die circa hec h3 neq em delectat qbus intēpera
tus maxime. sed magis tristat. neq vlr quib non
o3 neq vehementer tali nullo. neq absentibus
tristat. neq cōcupiscit vel mensurate neq m3
gis q3 o3 nullo neq qñ non o3 vlr talium nullo.
hec igit dicta sunt contra supabundantiā. sed q
aut contra defectū quēcūq aut ad sanitatē sunt
vel ad bonā habitudinē delectabilia existētia.
hec appetet mensurate et vt o3 et alia delectabi
lia existētia his non impedimenta vel preter bo
nū vel super substantiā sicut em hñs sc3 propter
bonū honestū. vel que substantiā tpaliū bonorū
excedunt appetens magis diligit tales delecta
tiones q dignum est. tēperatus aut non talis s3
vt recta ratio dictat. Et hñs aut pbat q tem
perantia sit virtus moralis q oīs habitus incli
nans ad mediū tenendū in operationib vel pas
sionibus inter supabundantiā viciōsam et de
fectum vituperabilē scdm q recta rō dictat. est

virtus moralis. tpantia est hñi igit dñs. fā
tis p3 ex diffinitione virtutis data in scdo hoc et
p Ar. dicentē in qbus aut supabundantiā vicio
sa est et defectus vituperat. mediū laudatur et
dirigitur hec aut ambe virtutis. dñs. p3 ex di
ctis. hoc enim vocamus temperantiā q sc3 me
diat scdm dictamen rōnis inter excessus et defe
ctus delectationum tactus et gustus. qui ambo
sūt viciōsi et vituperabiles sicut dictū fuit. Itē
virtus est habitus ex quo bonus hō fit et a quo
opus suū bene reddit scdo huius tēperantia aut
est hñi sicut ex dicto potuit apparere. ¶ Ad ra
tiones dicendū est ad primas sicut in scdo dice
batur q mediū virtutis non attenditur scdm e
qualem distantiam ab extremis sed scdm passio
nis vel operationis. confirmatē ad rectam rō
nem. nec mediū aliquo mō mensuratur scdm re
cessum ab extremis sed econuerso. qd cūq. enī
euenit conformē recte rōni siue realiter pūm
siue magnū. hoc erit mediū virtutis. hoc aut me
dio signato plus vel minus erit viciōsum. Pro
pter solutionē aliterius rōnis. Sciendū est q na
tura vno mō d3 de fā rei que est forma vel ma
teria sicut apparet scdo physicoz. aut etiā cum
hoc de dispositionibus nō rōi rei substantiā con
sequētib mediātibus qbus formas suas exer
cet operationes et de tali natura vix est q nullū
natura existentiā aliter assuecit vt d3 scdo hui
us. Aliter d3 natura qñtū spectat ad ppositū de
dispositionibus vel hñibus acquisitis aut etiā
de dispositionibus nō in spēi necessariis iditis
nobis a naturā in inclinātib hoīs ad alias
et alias operationes et passiones vel etiā ad ali
os et alios opationū modos et passionū. et hñi
dispositiones et hñus nature dñr q3 ad modum
nature inclināt. et de tali natura nō est vix q nul
lū natura existentiā aliter assuecit. ideo pñtes mo
rales nec sunt scdm pñā naturā nec cōtra ipse
m3 et vicia dñi pñt nature scdo mō vt p3 ex dictis
est q3 scdm consuetudinē sunt mō pñm rñtorū.
ce d3 consuetū aut vel de innatū ita sit nlr em cō
suetudo nature qd pbat dicens. ppe qdē et sepe
ei qd sp est et natura quidem eius quod semper/
consuetudo aut eius quod sepe. dicendū igit q
oīs delectationes sunt naturales aut secundū
pñā naturā aut scdm scdm siue scdo mō di
ctam. et hoc intendit diffinitio delectationis. s3
multe tales possunt esse valde prauē sc3 si sunt
scdm dispositiones vel habitus prauos et illas
reprimi temperantia. Et sic est finis questiois.

¶ Tertio vicesimo sexto ¶ Itē insensibi
litas sit viciū. ¶ Arguit q non q3 vi
cia pñt hñi s3 insensibilitas spātr tactū et
gustū si diu debeamus viuere non pñt hñi pñe
nre q3 tactus et gustus sunt necessarij ad vitam
Et confirmat q3 si insensibilitas sit possibilis
constituit in min⁹ concupiscēdo et min⁹ delectā
do q3 sit nēdum nature sed hoc non est in ptāte
nra. quod p3 pñm de pñpiscētia q3 fames est
concupiscētia cū necessarij ad nature sustenta
tionē et ita sicut qñtū ad potū mō sitis et fames
non sunt in ptāte nostra. ¶ Secundo hoc p3 de

ad rationes
principales.

qñtio. xxi.
arguit pñm.

Ethicozum.

lvi

Confirmatio

Tertio

Quarto.

Quinto.

In oppositū

Insensibilitas
duplicit
capitur.

delectari quia naturali nēditate delectatio sequi
tur adaptionē rei pñpice si igit pñpiscere non ē
in ptāte nra sequit q neq delectari Et hoc pñm
naturā autē Ar. tertio hui⁹ dicens pñpiscētiā
cōdes et pñas dicit cōdes ēē naturales et pñuere
oib. dicit ei oīs pñpiscit qñ idigēs fuerit sicū
vel humidū cibū. qñq aut ābos et lectū inq. r hō
merus iuuenis et cresces et pñpiscit dicit in natu
ralibus igit cōcupiscētiā peccant et in vnum in
plus. vno modo tantū. sc3 in plus. vñ. Et strati⁹
in min⁹ em pñm a naturali ipedif appetitū et in
digentiā. ¶ Itē non est viciū qd est optimū hñi
bñ dispositio secundū pñtē. sed insensibilitas q pñ
lit i totali exterminatione delectationum sc3 uia
nū est opozuna hñi bñ dispositio. autē Et strati⁹
pñm huius dicit. Quērit q pñctū ē op3 festi
nare ad oīmōdā exterminationē irrōnaliū passio
num et Ar. in de morte sua dicit q phls purus et
perfectus mortificauit oīa desideria sua i cōstio
ne et coitu et. pñmentat⁹ octauo physicoz in p
logo dicit q cū hō perfectus sciētijs speculatiuis
viderit vltimātem appetitū sensitui eūci et eos
oīno et odiet odio maximo. Item illud non est vi
ciū. quod pñest ad acqñitionē pñm. s3 si ē sibi
tas et pñt in totali fuga delectationū vel i mul
ta fuga et ad acqñitionē pñm. dicit. Ar. scdo
hui⁹ q si velim⁹ acqñere pñtē o3 nos habere ad
delectationē sicut senes plebis troianorū se ba
bāt ad helenā sic aut se hēbāt ad ipam q nō so
lū nolebāt eā rāgere s3 etiā nec videre. vñ d3 Ar.
sic i oī aut maxie obseruādū delectationē et dele
ctabile nō ēi nō accipietes iudiciū. cā qd igit
senes plebis patiebantur ad helenā. hoc op3 pa
ti et nos ad delectationē. et i oib illoz dicere vo
cē sic igit abiciētes ipsas minus peccabim⁹
¶ Itē oē viciū h3 i nobis aliqd motiū quod per
uertit iudiciū rōnis et electionē voluntatis cū rō
ad optā sp de pñetur pñm hui⁹. sed nullū est i no
bis motiū ad insensibilitatē. q3 rō nō cū ad opti
ma de pñet. neq volūtas q3 inata est sed iudiciū
rōnis nisi p appetitū sensitui trahat nec sc3 uis
aut appetitus sc3 iū. q3 incliat naturā ad de
lectationes sensuales. ¶ In oppositū vult Ar. Sci
dū est q hic p insensibilitatē intelligim⁹ habitū mo
ralē. quo q3 inclināt ad min⁹ cōcupiscēdū gustus
et tact⁹ delectabilia et ad min⁹ eis delectandum
q3 recta rō dictat. Et ex hac ei⁹ descriptiōe stat
manifestū est q insensibilitas si sit possibilis est vi
ciū. tū q3 p rectā rōnē tū q3 tenet extremū tpantie
i min⁹. sed tota qñtionis difficultas stat i videndo
quō sit possibilis i insensibilitas et vñ ēat oīnū de hoc
igit dicit aliq q insensibilitas pñt pupl sumi.
¶ Vno modo pñtali carētia passionū siue delecta
tionū circa tactū et gustum. Alio mō p appetitū
gustū inclinātē ad talē carētiā pñm mō insen
sibilitas nō ē viciū q3 nō ē possibilis hñi sani corpo
ris aut ē potētiū uerē diu. s3 scdo mō ē possibilis
et est viciū. Sed salua reuerētia illud non est tota
lter vix q3 viciū put de ipō hic loquimur ē habi
tus moralis hñi aut nō est potētia neq passio ne
q opatio. mō appetit⁹ et desiderii non sunt aliū
q3 potētia vel passio vel opatio. Alii dicunt q
viciū insensibilitatis est possibile non in hñi

nibus bone pñplexionis naturalis. s3 pñuere pñt
ex praua et defectuosa pñplexiōe naturali. S3 hoc
ut nō videtur sc3 te valere q3 sic nō ēē viciū mo
rale sed naturale. viciū enī morale v3 nobis acq
ri per opationes et ex pñtitudine et p electionē
hñi opationū vt p3 i scdo ethicoz. ¶ Itē vñ videt
michi⁹ modus possibilitatis ponendus est talis
hō percipiēs mala et turpitudines ex nimia come
stione et potatione pñuientes pñt pñteller tum
falsē iudicare q delectandōes cūi et pot⁹ sint oī
no qñtū natura pari potest abiciēder hoc sic iudi
catū pñt volūtas eligere et ita illa cibaria eliget
lepta nature et pauciora quam natura expeteret
Et multo iens ita faciens ad hoc habitabitur/
estatis pñcti o3 q pñplexionis qdē inaturalitas
multū iuuat ad iudicandū hñi iudicia erronea et
electiones viciōsas. et p pñs ad viciū habū⁹ gñā
tionē forte etiā q3 et cūi prauū in qd⁹ aliquis fue
rit assueus inficiunt appetitū vt non appetat qd
est appetendū vel qñtū esset appetendū ad debitā
nature sustentationē et ad decentē vitā deo igit
q3 habitus in nobis sic gñat. incliat nos ad min⁹
appetēdū et sumēdū et minus delectandum q3 ex
geret et debita nature sustentatio et pñone status et
alte circumstantie pñcurrentes est viciū valde pñra
naturā et p bonos mores. et valde iūpānū minus
tū malū q3 iūpānū. ¶ Itē vñ p naturā valde p3 q3 et p
naturam inferiorē sc3 vegetatiuā in capiēdo. a
lumentum minus debito et contra naturam medi
am sc3 sensibile vel sensitiuam in minus debito
concupiscendo et delectandō et contra naturam
superiorem sc3 rōnalem quia ratio iubet q opoz
ter et qñtum opozter et ita de omnibus aliis cir
cūstantiis. Dico etiā q est cōtra bonos mores
quia impedit actum prudētiē. non solum ex eo q
opponitur tpantie. sed quia grauat corporis natu
rā. q3 vltra debitum grauat et peiorata opozter
organa sensui et per pñs sensus et interiores et
exteriores pñus disponit et ita minus deservire
rationi propter quod et iudiciū rationis nō ita va
lidū esse et si ita fuerit ipedita prudētia. que est
recta rō agibilis. sequitur q3 acrus oīm virtutum
moralū impediuntur. quozū ipā prudētia est di
rectiua talis etiam habitus impedit specialiter
actū fortitudinis quia corpore vltra debitum ma
cerato non est bene possibile. bellicosus actus exer
cere et labores belli potenter sustinere tollit eti
am corporis decentiam q multū pñest statibus
honestis viroz et mulierum. tollit etiā iocundit
atē cōiuiorū et ita de multis aliis. Dico etiā
am q est viciū valde iūpānū quia non solus
para hñem secundū q3 hñm s3 etiā contra ipm se
cūdū q3 aīal et scdm q3 viues. cū dictū fuerit q nō
solū est pñra naturā rōnālē. sed et pñsensitiuā et cō
travegetatiuā et hoc satis expñit. Ar. dicens nō
enī humana est talis insensibilitas. et enī reliqua
qñtia discernunt cibos et his quidem gaudent
his aut non. si aut huic nihil est delectabile neq
differt alterū ab altero. longe erit viciū ab huma
no esse. de illo autem vicio loquimur Seneca i epi
stola quinta ad lucillum dicens. videam⁹ ne ista
per que admirationem parare volumus ridicula
et odiosa sint nempe propositum nostrum est se.

Unde oīf i
sensibilitas.

q insensibili
tas sit cōtra
triplicē natu
rā et bonos
mores.

Liber

tertius.

cū dū naturā vivere hoc ptra naturā est pua tozā re corp' nū. 2 facies odire mūdicias. 2 squalorē appetere et cibis nō mīvilib' vti s3 icet; et horri dis quēadmodū desiderare delicatas res luxurie est: ita vīlarios 2 nō magno gabiles fugere demē ne ē dicoviteri? q talis isensibilitas mīn' ē viciū qz īpantia qz mīn' opponit pūti s3 īpantie vt di ctū ē ī scōo libro. 2 qz de isensibilitate facili' ē ēre dire ad īpantiā: quia ad redeundū mīuat natura lis inclinatio appetitus ad delectationes. 2 qz ppter oppositiōne eius ad naturā mīn' pōt capere augmētū. et qz mīn' solit vīl rōnis: tota enī vita īmpatorū ī comesticiōib' psumit et pōmbus dū turnis et sōnis vel eoz pcuratiōib' hīs autmī nus debito vīl rōis h3 vacādū rē. Et si dicat q quia mai' est viciū qd peccat p naturā rōnabilem sensibile 2 vegetabile cuiusmodi est isensibilitas vt dictū est. qd peccat p rōnāle solū cuiusmodi videtur īpantia. ¶ Dicendū est ad hoc q īpā tia s3 pccat contra naturā sensibile quia īfī est appetitū sensitiuum vt dictū fuit ī alia que stione de illo abbate misero peccat etiā contrave getabile quia nulla pōt fieri digestio tantū cibi vt potius vnde graues eueniūt īfirmitates. vel etiā mors. et itez qz īfītes īfīores nullius sunt nobilitatis ī pparatiōe ad pūte superiōrē: ideo viciū magis esset qd peccaret multū ptra rōnāle qz illd qd peccaret mīn' p rōnē: licet plus contra pūtes īfīores. Et sciēdū est q quia mediū pūtis esset ad nos 2 non ret pcedendū est q mo nachī et alii regulares vel etiam alii sacerdotes. quibus nullum īcumbit opus graue. si neūmis vel strictissimis abstinentiis corpus suū mace rant vt robur et pulchritudinē dimīnuant ad et nam adipiscendā salutē. ipsi non peccent sed magnū opantur opus īpantie. dū tamen non itā to deficiant q percutiant rationem aut egritudi nes manifeste īcurrant. sed si ita facerent pnci pes et milites et manu operatores. et alii quibus īcūbit īnāspēctibus subduozum decentes esse. aut quib' īcumbit corporicos sustinere labores ipsi forte pccarēt secūdū viciū īsensibilitatis. ¶ Tunc ad rationes dicendū est q viciū īsen sibilitatis non consistit ī totali extirpatione sen sus et appetitus sensitiui quia tollent statū vitam ¶ Ad pfirmationem dicendū q non famescere vel nō īnīre licet non sit ī nra potestate. tñ ī no nis ē mīn' accipere de cibo vīl mīn' delectabile qz exigeret natura. vel status persone. 2 ex tali assue factiōne possibile est q famēs et sitis non fiant ī nobis nisi secūdū exigentiā illius modice su3 ptonis et q ī maiori non declaratur appetitus. Ad autē Arz. 2 Eustratu pōt dīci q materia morālis habet tantā dīnam et erroz vt dī pmo huius q non est bñ possibile ppositiōez capere vīl mīl'r verā sine exceptiōe. vnde sicut dicit pmo rēthorice 2 qnto hui' opz ī morālibus ali quando dicere vīl rōis non sit vīl rōis sed vt ī pluribus qz īguir raro peccat ī pcupiscentiis naturalib' ararissimē et mīn' ppter q etiā et īsensibiles fi unt paucī valde dī ī īfīa: nō sīmpl'r dixerūt pec catū ī mīn' naturāli īdīgētia phibēri. de hoc au tē magis postea dicet. ¶ Ad aliā dicēdū est q īn

sensibilitas nulli est opportuna. Ad autē Eus tratu dicendū est q pter irrōnales passiōes ītel liguillas que essent p rectū iudiciū rōnis: īle q p qto sūt ita irrōnales debēt oīno extirpari vt nō solū remaneāt passiōes rōnales. 2 pōt recte rōi Ad autē Arz. dicēdū ē q phīs pfect' sic mōti ficat delectatiōes q nulla hñt pīatē dūcēdū īp3 p ter rōnē. s3 nō sic mōtīficat q totāl'r annullat eas. Eodē modo dicēdū est ad autē pmentatiōis q phīs pfect' vilitatē appetitū s3 īfīalū enciet oī no 2 odier odio mīo s3 vilitate ablata sibi re manebūt īfīualis appetit' pformatus rōi. ¶ Ad aliā dicēdū q īfīalitas nō pdest acqūsiōib' vt Arz. ad autē Arz. dicēdū q loqbat de delectatiōi bus excessiuis nō de hīs q pueniūt ad naturē su stentatiōē 2 status honestatē. ¶ Ad vltimam di ctū est ī qstione qle possit ēē mōtū nōbis ad īfī sibilitatē dicēdū est q rō sp ad optia dēpca s3 nō fuerit decepta p dīminuta īaqstīōē vel p so phisticā rōnē vel aliū. Nec de questione.

¶ Gerit vices īmōseptio. Arz īpātia sūt circa delectatiōes tact' 2 gustus solū. Arguit q nō qz circa delecta tiōes alioz sensuū est dare pūtes morāle: 2 nō aliā qz īpantia sicut p3 p īactiōne ī alius pūtib' igit rē. Ad autē p3 qz vbi ē dare mediū laudabile 2 extrēma vitupabi lia. Bñ ē dare pūte morāle mō s3 sicut dicit Arz. p vīlū videt vīl rōis vt opz gaudere et hīs pū ta colorib' et figuris 2 scriptura et sōmī superabū dantiā et defectū. Similitū ī hīs que circa au ditiū. ¶ Item magis īdigemus pūte morāli ad moderandū delectatiōes q magis īuare s3 itca pere augmētū qz ille pūte magis superabundare 2 p pūte ē magis viciōse. sed delectatiōes vīsus sūt magis īate capere augmētū qz tactus et gu stus q magis īdigemus pūte morāli ad mode randū eas que tñ nō vīl nīl īpantia. Ad autē pbat quia sensum vīsus īter ceteros magis īdigim' pphēmo methaphysice s3 delectatiōes maxime īnate sunt augeri circa qd magis īdigim' qz qz pmo huius vīlūitūz aut delectabile ad quod ducitur amicus talū vt puta equus quides amātī equum 2 c. ¶ Itē circa illas delectatiōes ē īpā tia moderādo circa quas ē īpantia excedēdo sed īpantia ē circa delectabilia vīsus puta ī illis q luxuriose 2 excessiue delectant ī aspectib' mulie licz īo rē. S3 rīdēt q tales nō delectant ī vīsu scd3 se. s3 vt referūt ad tactū. sicut dicit Arz. qz canes nō gaudēt scd3 se odorib' leporū s3 cibano ne odorib' aut gaudēt ī ordīne ad cibū. Lōtra qz scd3m hoc luxuriosus nō magis delectaret ī vīsu vīl mīl'r qz alteri' nīl ī qstū p vīlū iudica ret esse dulcoris tact' s3 pūte ē īl'm qz s3 cēt mul ier turpis figure et turpioris coloris: qz ītū esset lenissīa īpantissima 2 oīno tactū sive vīlū ppor tionatissima nō delectaret ī ea scd3m vīlū igit vī detur q ītemperantia est circa propriam vīsus delectatiōem. ¶ Item Tullius dīstīnguit tempō r. nūam ī rēthorica sua dicit q ītemperantia est rationis ī ībīdīnem atqz ī alios non rectos īm petus firma et moderata dīstīo modo constat q non solum circa delectatiōes actus et gust' sūt

Ad tertiam.

Ad quartam

Ad vltimam

questio. rxi
Argut pzo.

Secundo.

Tertio

Quasio

Replica.

Ethicozum

lriii.

Quarto

In oppositi

nō recti īmpetus: dicit etiam q temperantie p tes sūt pūmentia clementia et modestia: mō cle mentia nō solū est circa delectatiōes tactus et gustus igit rē. ¶ Item Seneca ī libello suo de qz tuoz pūtib' cardinalib' loquēs de pūmētia quā capie p īpantia dicit si pūmēs es cunctis esto be. nignus. nemini blandus. paucis familiaris. oīb' equus. Nec aut nō solū habēt locū circa delecta tiōes tactus et gustus igit rē. ¶ Oppositi vult Arz. qui dicit q circa delectatiōes aīales nō est īpantia. sed circa corporales nō oēs qm nō est circa delectatiōes vīsus auditus vel olfactus nī si secūdū accidēs. sed tactus et gustus. Sciēdū est qz Arz. dīstīnguit pmo delectatiōes ī aīales et corporales. quā dīstīctiōē ipse sic exponere vi detur q passiōes aīales sūt que ī aīa tñ sūt nīlīl pātētie corpore delectatiōes autem cor porales sūt que sūt vīlīl appetitū s3 īfīalū īferantur pātētie corpore. Sed hoc non videtur qz bñ dīctū. nā delectatiōes et īfīalūe circa honores et īnhonōratiōes circa pecunias et eo rum amīssiōē aut circa pūmētia amīcozum et eo rum absentiam et recessum videtur scd3m Arz. stotelem esse delectatiōes aīales. et etiam per cō sequens īfīalūe aīales. sed ī hīs sepe videmus corporis sensibilem 2 notabilez passiōem. ideo nō vident aīales esse ille sole q sūt nīlīl pātē tie corpore. Et alīquī tā īfī obiectiōī acqūscunt 2 dīctū q p passiōes aīales ītēdit Arz. delectatiō nes que sūt secūdū īntētiōem apphēsiōē corporales autē scd3 exteriorē. qd aut Arz. dicit delectatiōes fieri nīlīl pātētie corpore sed magis mēte. dīcunt q hoc dīctū nō debet sīmpl'r ītel ligi sed pparatiue qz corpus magis pātīf scd3 ex teriōrē apphēsiōē qz scd3m īntētiōez cū sen sus exteriorē s3 ī magis corporales et īntētiōez magis spūales. Sed aliter pōt dīci q Arz. idem īntēdit per istā dīuīsiōē delectatiōnū q īntēdit per dīuīsiōē concupiscentiā pmo rēthorice. vbi dicit. Concupiscentia ēm est delectabilis ap petus pcupiscentiā autē hē quēdā irrōnales sūt hē autē cum ratione. quas igitur hīc vocat aīales put aīale ab aīa specialiter hūana dīuīuā vocat īlīc ratiōnales. quas vocat hīc corporales vocat īlīc irratiōnales. et q ita sit pātētis īspīcienti pcessum eius hīc et īlīc vocat enī hīc concupi sctias corporales eas que secūdū tactum 2 gu stū sūt et q scd3m vīlū auditiū olfactum vt patet ī īfīa eas dē aut vocat īlīc irrōales dicit enī dīco autē irrōnales quīdē quēlīqz concupīscūt nō ex eo quod est estimare aliquid. sūt autē tales quēcū qz dīr esse natura sicut que per corpus exīstūt. vt que alīmētī īfīr fames. et scd3 vīlū quāqz spe ciem alīmētī concupiscentia et que circa gustā bilia et circa venereas et totaliter tangibili et cir ca olfactū boni odoris et auditiū et vīlū. Et cō firmatur q idem īntēdit per corporales et irra tiōnales per hoc q de irrōnalibus dicit q p coz pus exīstūt et quod īm īntēdit p rōales 2 aīa les apparet quā de rōalibus dicit dīco aut delecta tiōes cum rōne qz cūqz ex pūasos esse. multa ei et vidisse et possedisse pcupiscent qui audierunt et persuasi fuerunt. Et videtur mīlī scd3 hēc dī

cta q pcupiscentias seu delectationes illas vocat irrōnales q nobis īfīr absqz oī pūti rōcīnatiōe ī tellect' p naturā pcupiscentia 2 sensus 2 appe tit' sūt īfīr īlīas aut vocat cū rōne q nō īfīr nō bis nīlīl pūti rōcīnatiōe īntellectus p quē nobis alīqd appeat bonū vel vīle aut etiā ī fūro de lectabile quod nō iudicaret p sensus pūale iudī cū et hīc sūt amor honoris vel dīscīpline. vī fabulaz. vel pecuniā. vel amīcoz. ppter quod neqz brutis pueniūt neqz pueris aut vīl rōis. talia aut pōt Arz. ēē delectatiōes aīales. de qz dīct Arz. nīlīl pātētie corpore. qd nō vīl īntelīgī quī sepe ex honoris dīspēndio vel amīssiōe pecu nie turbet hō corp' et īsensibiliter. sed q nō sic turbat nīlīl ex pōz turbatiōe volūtatīs pmo qdā iudicio ratiōis. Secundo sciēdū est q qz de lectariō causat ex apphēsiōe pūmētis. et apphēsiō pōt fieri p qnqz sensus exteriorē. et eis mediātibus per īntētiōes pueniēdo oē iudī cium ratiōis. q delectatiōes corporales dīuīdūt tur scd3m quīqz sensus. sed tñ alterius modī sūt delectatiōes tact' et gustus ex na parte et delectatiōes alioz trū sensuū ex alia pte: quia delectatiōes tactus 2 gust' sūt cōes nobis 2 brutis pparie aut alioz sensuū delectatiōes nō pueniūt brutis sed nobis tantum et dīco pparie quia bru ta bene delectant secūdū vīlū et auditiū 2 ol factum ī relatiōe ad tactum et gustū. scd3m. s3 qz per vīlū auditiū olfactū manifestatur eis obiectū tactus et gustus. aliter non. et hoc est qd dīcebat Arz. nō est aut ī alīis aīalibus secūdū hos sen sus delectatiō pter scd3m accidēs neqz ei odorib' leporis canes gaudent. sed cibatiōe sensuū autēz odor fecit. neqz leo voce bouis sed comestīōe qm aut ppe est pperocē sensuū gaudere 2 vīlū hacvī s3 rīl aut neqz vīdēs neqz īuētiens vīlūz ceruū vīl agresīe caprū s3 qm cībū hēbit. et tā de odoribus declarātū est īfīfīcienter ī libro de scs et scsato qz odores alīquī psequuntur saporē quoz spec ies etiam secūdū saporū species dīstīngūt et īfī non sūt secūdū seīpsoz delectabīles. sed scd3m relatiōē ad saporē et ad gustū. ppter quod vt ībīdem dīct Arz. (videm' qz odores car nium et pīscium sūt delectabīles et īuētiens vīlūz appetētib' cibum. repletis autem et cibō nō īndīgētib' non sūt delectabīles. sed potius abominabīles. et īfī sūt communes nobis et aī nimabīles. Alīj sūt odores secūdū seīpsoz sīne relatiōe ad cibum delectabīles vt qui rosarum violarum 2 multozum florum nō enī gra tia cībī gaudem' ī odoribus rosarum et delectatiōes circa tales odores sūt pproprie nobis: nō enī videmus qz canes ad odores rosarū ac cedant tanqz ī hīs delectatiōem habentes. Et si animā non gaudēt odoribus nīlīl ī relatiō ne ad cibum aut ad coitum vel ad alīquid hīcōī pūmēs ad salutē vite. videt eadē rōe q nec aliter debent gaudere. secūdū vīlū vel auditiū na tura enī que nō deficit ī necessariis nec abī dat ī superfluis. dedit animalibus sensus. solū ad vite salutē scilicet ad psequēdū vite necē saria et congruentia. et fugiēdū corruptiua et nocua. ppter quod sicut patz tertio de anima na

Drīstīnt de lectatiōes gustus et tal ctus et alioz sensuum.

Libet tertius

tura nō dedit aialibus terre fixis sensus de lōge percipientes sui obiectū qz frustra dedit et cum pceptū psequi nō possent obiectū sed generi aialiu pgressivo dedit tanqz necessarios sitaia opz aialia saluari: sensus aut nō solū datū sūt hoibus qz sensus ad ad vīā saluandā s3 ppter cognoscere vīā s3 itelle aliū datū sūt et ut ministrēt. i q nos excedim aialia bruta ppter hoibz qz bñ qd et i multis sensibz qz nihil nobis ad vīte salutē pfaciunt: delectantur admirādo sicut d3 ppter he thozice adificere et mirari delectabile vt ad multū cui? nō ibidē dat qz in mirari ē pcupiscere ad discere: ob edificare aut i id qd scdm naturā isti tuit: et hoc etiā i phemio methaphysice d3 qz fē sus nros ppter seipos diligim? maxime sensus visus et c. Sed cū obiectū isti notabilē qm aues vīdem? i cātu suo delectari nō ppter cibū sed qd discendū est qz si nō ppter cibum in ppter coitum qui ad sensum tāt? Ipeiat delectant animalia in cantu suo: natura nāqz propter sollicitudinem tristitia et laborē que sunt in feruū gñationibz et pparationibz et nutritionibz ordinavit delectationē vbiqz admittit s3 in coitu i lasciuia pcedētibz. pcomitātibz s3 scqntibz qz sūt pcat? ludos et alios gest? multos. ppter qd etiā apparet qz hmoi bruta non nisi in cantibz aut vīlulātibz et vocibz ad suam speciem pertinentibus aut eis similibz delectantur: his autem visis videtur qz septe sūt ponende pclusiones secundum Arz. Prima est qz circa delectationes aiales non est tēperantia quā per coem pcessionem pbare videt. Arz. qz s3 qui circa honores aut disciplinas vel subularum narrationes vel pecunias vel amicos delectant vel trīstāntur neqz temperant neqz intemperati dicuntur. Secunda conclusio est qz circa delectationes proprias visus auditus et olfactus non est temperantia quod eodē modo pbat. Arz. dicens qz eni gaudent his que per visum puta coloribus et figuris et scriptura neqz tpat neqz intpati dicuntur similiter autem in his que circa auditum supabū dānter enim gaudentes melodiis et ipocriti nullus intpatos dicit neqz eos qui vt oportet temperatos neqz eos qui circa cdores ppter secundū accidens gaudentes enim malorum vel rosarū vel thymiamatum odoribus non dicimus intemperatos sed magis eos qui vnguentorum et c. Tertia conclusio videt esse qz etiā circa delectationes gustus ppat hoc ē pur nō reducerent in delectationes tactus non est tēperantia qz nullos itpatoz vīdem? i dptio sapore. cibī vel vīni gaudere si sup ponantur lingue nisi ppter ipsoz icōparationez et si qui gaudent delicatissimis saporibus vīntes tñ moderate cibis et potibz: nō dicim? illos intpatos esse pbi gratia sicut dicit Arz. illi qui vīna p bant et pulmenta potibz nō multū gaudēt his qz ad cibationē vī potationē nō intpati vīr sed vīu imoderatō oī qui fit per tactū dicitur itpati et in cibis et in potibus et in venereis dictis propter quod vt dicit Arz. et osuū quidam puluicraz existens / guttur ipsius longius gruis fieri vt delectaretur tactū. Quarta conclusio qz circa delectationes tactus est temperantia quod potest p bari per locum a diuisione cum enim sit circa delectationes et non aiales neqz alioz quatuor sē

suum. relinquit qz sit circa delectationes tactus. Itē hoc apper qz gulosos oēs et luxuriosos intpatos dicim? tales aut sunt qz circa delectationes tactus abūdant s3 circa quod est tēperantia pcedēdo circa illud est tēperantia moderando et oēs hoc pcedunt. Quinta conclusio qz circa delectationes tactus nō oēs est tēperantia qz sicut alij sensus nō solū datū sūt nobis ad salutē vīte sed etiā ppter cognoscere: ita et tactus quibz sit nobis necessari? vīu sensus nros oēs ppter cognoscere et nihil agere debentes ppter seipos diligim? i vīu vīu mō inter ceteros maxime diligim? sicut dicitur pphemia metaphysice propter quod est alique sunt delectationes tactus proprie nobis in quibus cetera non cōcant animalia. Similiter etiam mulie sunt nobis delectationes in quibusdam ludis liberalibz vt apparebit i quarto et in actibus seriosis humani conuictus quoniam solum per alios s3 sus sed per tactus etiam exercentur in huiusmodi autem delectationibus gaudentes nullus ab hoc temperatos dicit vel intemperatos ergo circa hmoi delectationes nō est tēperantia vel intpatia et hanc pclusionē cū sua declarandē inuēdebat. Arz. cum dicit et eni liberalissime earumque perfectum delectationum ablate sunt scilicet ab illis delectationibus circa quas est tēperantia puta que in gymnasiis per circuitionem et calefactionem facit. Sexta conclusio est que circa alioz sensuum delectationes prout referuntur ad delectationes et concupiscentias tactus est temperantia quia virtus moterans circa finem debet moderare circa ea que ordinantur ad finem et que dant impetum ad finem sed delectationes et complacentie que sunt per alios sensus: circa tāgibilia ordinantur ad sequentes delectationes tactus et vātipietas ad eas: circa qz tñ moderatē tēperantia sicut dictum fuit igitur et c. maior patet quia cū virtus sit habitus electus et electio sit electio que ad finem necesse est scdm pntē se habere bñ nō solū circa finē sed etiā circa ordinata ad finem et etiā qua nō pōt facili ter repūmi finis nisi repamantur ea que dant ipetum ad finē minor p3 per experientia pbat et qz color odor et sapor delectabiles in cibo et potum multum augent concupiscentiam cibi et potus et delectationem i vīa ipsoz. Si r etiam visus pulchre mulieris et lasciuie cā tantis pmouet intpatum ad concupiscendū et psequendū vīu eius. Ha qz abfz tactu sit in eo sepe manifesta pmoio mēbroz ad coitū ordinatorum Item circa illas delectationes vt complacentias est temperantia que sūt gñatue tristitie s3 de absentia tāgibilibz sed pplacentalioz sensuum circa tāgibilia sunt hmoi igitur et c. maior patet per Arz. dicentem sed intemperatus quidem est in tristitio magz qz opz qm delectabilia nō adipi scilicet temperatus aut in non tristari absentia mi nor patet experimētaliter in amore hereos. Et si mulier videmus qz gulosus quandoqz cum videt cibū quē per visum aut olfactū iudicat delectabilem et vī non pōt ipso: ardet super eo et multas vellet inhonestas et labores incurrere ad habendū illū et ad istū sensū pōt exponi qd dicit Arz. et tristitia aut facit ei delectatio i delectatio et cō-

Quinta

Sexta

Ethicozum lrv.

placētia quā intpatus habet in vīu vel i olfactu delectabiliū. scd3 tactū facit ei tristitia et ardorē inappetitu cū nō possit eis vīu tristat eni vīdicit Arz. nō adipiscēs et pcupiscēs: cū tristitia eni cōcupiscētia ppter qd etiā dicit i pīo huius qd igitur plebis senes panebant ad helenā hoc opz pati et nos ad delectationē et i olbz illoz dicere vocē plebis eni senes nō dicebāt helenā fugiendā ēē scd3 tactū tñ: sed etiā scdm vīu qm aspecus proprii ei? pulchritudinē excitabat ad ardorē. Septima conclusio pōt poni qz tēperantia est magis circa delectationes gustus qz circa delectationes alioz trium sensuum puta visus auditus et olfactus. tñ qz gustus est quidam tactus: tñ quia gustus est maxime pteu dicat: ius pueniente cibi et potus circa quas sūt tēperantia et intpatia propter quod et gustus postea tū est magis circa vīu et psequit circa auditū minime aut circa olfactū et gustū: in quantū autem ipa est circa cibos et pot? ipa magis est circa gustū et psequit circa olfactū et postea circa vīu et minime circa auditū: qz visus maxie iudicat de venereis sicut gustu de cibo et potu iste igit videt ēē pceli? Arz. i pposita qstione. Ite tñ pceliū qdam addit octauā pclusionē s3 i3 tpatia nō int ppe et pncipalr circa delectationes ppat visus auditus et olfactus: est tñ circa eas pmuniter i cōsario et hoc dicit ppter rōnē pmiā in pncipio qstionis adductam. mo qz plus est dicunt qz tēperantia h3 esse quodā mō circa delectationes intellectus qz in eis est supabū dānter delectari sicut qz in multis delectatur in qbusdā sciētis vt nihil aliū velint audire re p totam vītā pīgit etiā i eis a delectandē de firere et ita scilicet accipere mediū pūis qui nō vide tur esse nisi tēperantia. Sed hec pclusio nō videt ēē vera ad cui? i3 bationē norandū ē et ppter diuer sos philosophos loquentes de virtutibus diligē ter a. uertendū qz duplr solent distingui morales virtutes. Quomōd i pncipio ex distinctione obiectoz et ita est artificiosissima distinctio quā inter ceteros scilicet lūs sufficienter dedū Arz. Aliomodo solent distingui ex diuersis pncipalibus qz oēs vnaqueqz virtus obseruat circa pncipū sibi obiectū et hoc modo distinguendo pauerunt seneca et tullius quatuor pūtes cardiales et pncipales quaz vna est que firmat aīm in c pere bono circa difficultia et est fortitudo: que cōmūis est oī ope virtuoso quia serundo huius d3 s3 eni circa vīu cilius sit ars et pūis. Eodē etiam secūdo dicit qz opera pūis a non sunt nisi firme et immobiliter fiant et hoc conuenit oī virtuti scdm qz est habitus nullus eni circa difficile et laboriosum potest se habere bene nisi ad hoc modo nature per habitū et pūetudinem inclinē vt de tullius dicit qz virtus est habitus modo nature rationi consentaneus. virtus enim ex consuetudine fit: et consuetudo est altera natura scd3 pūis est qz moderat ex cessus et defect? in passionibus et opationibz et ē tēperantia qz etiā pūis ē oī opz pūis oī oī opere

Septima

Notabile

Octaua conclusio supradicta nonnulla

Duplr distinctio virtutes et philosophi

Distinctio virtutū penes pncipales et modos

circa quod est pūis sit superabundantia praua et defectus vīu perabilis et hoc puenit oī pūis secundū qz est medietas siue mediū electus. Tertia virtus mensurat passionē et opationes ad illos ad quos opandū est et dirigit ad pūne bonū et est iustitia qz etiā est pūis oī pūis sicut dicit i qnto. Quarta pūis est prudentia qz etiā pūis ē in oī ope pūis in qz tū opz mediū pūis definitū tū esse rōe vt vīu i pūis definitū: sicut igit dicit sicut tullius pūis pūis de officiis dicit oē qd est honestū i3 qz tū pūis oī pūis aut in pūis pūis veri soleritqz veritatis. quod dicit quā tu ad prudentiā aut i pūis societate tūda tribuē endo iūu cuiqz et re pūis nō de: quod dicit qz tū ad iustitiā aut in animi pūis ac iuncti magnitudine ac robore quod dicit quā tū ad fortitudinē aut in oī que sūt quodcūqz dñr ordine et modo quod dicit quā tū ad tēperantia. Et tu i3 potes videre qz ille rōes qz fuerūt in pncipio qstionis adducte auctore tullio et Seneca hac sua via pcedūt: et nō pnt aliter exponi bñ dicta ipoz de speciebus et pperantibz qz isti pūis pūis quatuor pūis tes attribuit et quas oēs sic distinctas pūis affi gnauit spēs mōs pūis vel effect? pūis qz i3 tota pūis pūis iordiare valde pūis ceteris i ppe spe cies seu mōs pūis ex obiectoz distinctione sum ptas eis qz scdm diuersos act? aut diuersos agē ut mos circa id obiectū sumunt aut etiā eis nōi bus qz diuersas eazdē pūis pperantes signant. Ite igit vīu manifestū ē qz tēperantia nō debeat dici virtus generalis siue magis ppe loquendo ppe tas cōis oīu actui pūis oī. Sed qz debet ēē pūis specialis et circa pūis obiectū non pōt cōcōs qz sit circa delectationes ppat alioz sensuum a tactu et gustu: vt circa delectationes intellectus: nāz pari ratione esset et circa delectationes in pecuniis in honoribus et ludis et in omnibus aliis qd est fallum: quia circa hec alie ponentur virtutes speciales. Item passionēs pertinentes ad valde disperatos mores et quasi nullam habentes ad inuicē pūctionē vel oppositiōnē non vident pū nere ad eandē pūis specialē sed delectationes tactus et gustus et etiam alioz sensuum in ordine ad delectationes tactus sūt vīu alde dispate et icōne re se hū i moribz ad delectandē aiales et ad delectationes ppat visus auditus et olfactus: qm pūis spectant ad morē et vītā bestialē. oīu cū i eis cōmunicant aialia nobis scd3 aut eleuāt hoiez su per mōrē et vītā bestialē: quibz homo se male habuerit circa eas igitur ille et iste non pertinet ad eandem virtutē specialem. cū igit circa bestiales sit tēperantia nō pōt poni nisi i equo loco loquimur de tēperantia qz sit circa hūana. et ita rōnem notauit Arz. nobis valde bñ dicens non est autem neqz i alius animalibz scdm hos sensus delectatio pter scdm accidēs et c. circa tales aut delectationes tēperantia et intpatia est quibus reliqua aialia cōmunicāt vīu ferules et bestiales vident: hec autē sunt tactus et gustus. hic aut ēē mūssim? sensuum scdm quē tēperantia et videbit vīu iste ex probabilitate qm nō scdm qz hoies sumus extitit sed scd3 aialia talibus vīu gaudere et maxime diligere bestiale et hoc idē potest videri in septimo vbi de

Ad secundā

Ad tertiam.

q̄ delectatio
vniussensus
ptinet ad al-
teram ppter
fantasiam.

Questio y:
gesia octaug

Secundo

Tertio.

In oppositū

opplūio q̄ tē
perantia nō
sūt? spēs?

Secundo

Tertio.

**Oppinio op
posita**

mif repantia eſſet diuerſe ſcōm ſpēm: tñ cōſim
 lis moris ſūt qz cōſimile mōm hñt trahēdi appe
 titū ſc3 per modū cōcupiſcentie beſtialis q̄ aut c
 ſimili mōz tñ more trahūt appetitū eadē virtute
 frenari poſſūt z rectificari igit̄ zc. ¶ 3ic ſi nō e
 ſet vnayrit̄. hoc eſſz p̄t diuerſitatē delectatio
 nū in cibis et potibz z venercis actibz ſed p̄p̄e
 hoc non tollit vnitatē eius. ideo zc. maior cōtēte
 conceditur minor p̄bat qz hēc ita adinuicē ordi
 nant̄ pot̄ enī ordinatur ad cibū tēpantiū. cōb
 aūt non ſolū ad corporis nutrimentū ſed etiā ad
 materiā venercā modo eadē virt̄. ¶ circa finē z ci
 ra ordinatā i finē quālibz ſint ſpe diuerſa igit̄
 tur zc. ¶ Et p̄firmat eadē mōz. qz eadē debet eſſe
 ſeuirt̄ moderās aliq̄a paſſionē z moderās ea ſo
 prouocāt z augmētāt illā paſſionē. qz talia eiū
 dē moris ſūt ſed cōſtat qz delectationes i cibis e
 potibus z eoz viuz p̄uocāt ad venercā z inclinā
 ſimilit̄ ſūptio ciboz p̄uocat potus cūcupiſcentiā p̄
 pter qd̄ iſta tria cōtē p̄ſequūt̄ ſe iuicē z cōmū
 tur ideo eiūsdē moris ſūt z ad eandā ſpectat vir
 tutē. ¶ Adhuc cōfirmat illa mōz qz licet multi
 ponāt qz alius z alit̄ eſt forma ſc3 ſc3 tacti calidi
 z frigidi et ſc3 tactus humidit̄ z ſicci: tñ eōs cō
 redūt euudē eſſe ſenſū calidū z frigidū: et ſimili
 eandē humidū z ſiccū qz idē eſt ſenſus cōmūtiōis
 ita p̄z qz idē eſt ſenſus cōmūtiōis delectat̄ z calidōz
 delectat̄ i frigido z ſiccū z cōmūtiōis delectat̄ i hūido
 et delectat̄ i ſiccū ſi igit̄ famēs eſt appetit̄ calidū
 z ſiccū: z ſitis frigidū z humidū videt̄ nō eſſe al
 terius ſc3 ſitis z alius famēs. nec alius cib̄
 alteri potus p̄pter qd̄ videt̄ hēc delectationes
 idōz debēt eſſe alius z alteri virtutē. Similitudine
 idōz declarat̄ de venercis z de cibis qz ſicut alter
 dicit ſemē qd̄ i venercis emittit̄ z cibis qz aſſumit̄
 ſcōm eadē rationē ſi eſt delectat̄ ſc3 cōb
 cōiūctionē cōuenientis z p̄p̄orionatū ſc3 tacti
 quāuis hoc ſcōm diuerſos modos accitales. i. ci
 bis enī delectamur tāq̄ in p̄te ſimilitudinis. i. b
 tibz alieno ſpū operāte ad p̄fectā ſimilitudinē re
 ferendis z hic eſt ſpūs caloris degeſtius. p̄t qz
 natura partē de cibis abicit z partē iunxit. z nō
 nercis enī delectamur tāq̄ vltima ſimilitudine cō
 uenientibus z p̄prio z cōnaturalī ſpū i neruis tā
 gibilibz diſſuſo p̄pter qd̄ cōitus delectatio ita
 tiſſima eſt z hōi cōplāt. ita delectatio igit̄ tactus
 cō eodē i nutritiuū z generatiuū eſt ſcōm idē i
 cō qz cō tactū cōueniētibz i ſpeciali tñ habet mō
 dum diuerſū. nutrimentū ei delectat̄ vt nō totū cō
 ueniēs ſemē aūt vt p̄fecte aſſimilatū ad hoc etiā
 facit qz nerui ſenſibiles i palato z ſtomacho diſſu
 ſi ſūt duri et iō non i ſūmo paſſibiles. z hoc ideo
 fecit natura qz ſepe a duris z diſſimilibz agū
 tur p̄t qd̄ ſi facile paſſibiles eſſent a talibz cito
 obſupeſcerēt z homo deſruerēt p̄p̄t qd̄ non
 profundat̄ in ipſis ad intīmū delectatio nec etiā
 triſticia reſiſtēte duricia necruozus in inguinibz
 aūt natura mellifimos z tēnerrimos poſuit ner
 nos qui ſimilitudine ſentiant tactū eius quod eſt cō
 ueniētiffimum ſcōm naturā p̄z igit̄ qz delecta
 tio nutrimentū z venercōz m̄ tactus eſt ſcōm vnā
 cōmūnē rationē tangendi. Quis ſcōm p̄p̄m mō
 dū non ſubſtātiālē quidē ſed accitālē habet. i. diſ

ferentia et ideo temperantia in his vna est virtus: quia
in modo differens; aliqui frugalitas dicat sed q
referat ad cibum; aliqui aut castitas secundum quod referat
ad venereas. Et hec omnia sunt dicta albertum per
formam. **¶** Si super opinio teneat ridenti potest ad
nes in capitulo octavo. **¶** Ad primam dicendum quod aliqui
dunt temperantiam generaliter acceptam ac omnem specialem
virtute cuiuslibet alia questione videtur fuisse illi autem quod
dunt temperantiam putant specialem virtutem videtur
specificam et essentialiter differentem de videtur in
diversas proprietates vel secundum materiales seu acci
dentales obiectorum suorum differentias. **¶** Due enim sunt omnes
perfecte virtutis proprietates: scilicet fuga turpitudinis
et amor pulchritudinis siue honestatis. **¶** Unde ad
signat temperantiam duas partes: scilicet veredictum quantum
ad fugam turpis et honestatem stricto nomine sapientie
quantum ad amorem honestatis. **¶** Illi autem secundum accidentales
obiectorum differentias dividunt temperantiam vocantes
eam in ordine ad cibum abstinentiam vel frugalitatem vel
per simoniam in ordine pro ad potum sobrietatem et in or
dine ad principalem venereorum actum castitatem et in ordi
ne ad extrinsecos motus ordinatos ad venereum cuius
modi sunt oscula amplexus et aspectus huiusmodi pudicitiam
amorem. **¶** Et adhuc alij multas ponunt sub omnibus v
has divisiones quod non tollunt specificam et essentialiter
perentem materiam. **¶** Ad aliam rationem dicendum est quod
omnes illi usus et actus et omnia illa obiecta in ideam
secundum speciem vel etiam secundum morem conveniunt in rationem
ad appetitum quod secundum easdem delectationes allicunt
appetitum sicut dictum fuit. **¶** Ad aliam dicendum est quod
omnes ille delectationes eiusdem moris sunt. Si autem de
lectationes veneremur non conveniunt nobis secundum
omnem materiam vel in pueritia: hoc est propter defectum ma
terie puta spermatis quod natura tunc toto nutri
mento videtur ad augmentum ad hoc etiam facit in di
spolito organo: sed organum dispositum et mate
ria parata manifestum fuit quod delectationes ille et ille
sunt eiusdem moris. **¶** Ad rationem alteram opinionis
Ad primam dicendum est quod temperantia est circa omnes
delectationes tactus secundum se acceptas sed non est
circa delectationes tactus videlicet ordinatas et relatas
ad alias delectationes puta ad delectationes secundum
intellectum vel eas que sunt in ludis aut huiusmodi:
quod sic ipse iam mores alios subtrahunt cum prius or
ctum fuit quod habitus morales determinant fine. **¶** Vi
quinto huius dicitur. **¶** Si quid lucrandi grama me
cha et accipiat hic autem apponitur iactura patiens
propter concupiscentiam istam quidem luxuriosus videbitur
utique esse magis quam avarus ille autem iustus luxu
riosus autem non. **¶** Ad hoc autem quod dicitur non est circa omne cor
pus sed circa quasdam partes esse temperantiam: potest dici
quod non est circa omnes partes corporis secundum quas
contigit delectari secundum tactum videlicet de continentia
et incontinentia loquens. **¶** **¶** Septimo huius dicitur eas
esse circa easdem delectationes et tristitias circa quas
sunt temperantia et intemperantia et sic dicitur continentiam esse
et eluriet et sitis et calor et frigus et omnia que circa
tactum et gustum quod igitur dicitur. **¶** **¶** temperantia et
intemperantia non esse circa omne corpus sed circa
quasdam partes: debet intelligi non simpliciter sed
comparative tunc quod scilicet multo plus est circa quas
dam partes et minime circa alias. **¶** Ad aliam potest di
ci quod gulonitas ebrietas et luxuria distinguuntur secundum

tertius

et cidentales diffinitas sicut dictum fuit de frugalitate
fobrietate caltate vel pot dici sicut dicebat
tur ad rationem q similis fiebat praveritate for
titudinis i illa questi one utrum fortitudo sit virtus
moralis. Ad alia quo ridentu est pr i positione.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

arguit pmo.

Secundo.

Certio.

In oppositū

tria videnda

vii. flo pcept
 scētiāi tres
 ptes secūdu
 epicureos

Quartū autē mēbrū nō ē possibile scz qd sit, pcupitē
tie necessariz nō naturales qz natura nō deficit
in necessariis hāc autē distinctionē vt dicit albert⁹

Ar hic reducit ad duo mēbra p rāto q ꝑcupiscē
tie venereor z si sūt nēcessarie ad salutē idiuindui
sūt tñ nēcessarie ad salutē spēi qz igit cibi z por
z veneret actus absolutē cōtē accepti sūt natu
ralit nēcessariū ideo ꝑcupiscētia naturalis siue cōis
vocat ꝑcupiscētia cibi z por z venerēorū simpli
citer z i cōi. ¶ Lōcupiscētie aut ꝑpe q nō sūt ne
cessarie scdm naturā sūt ꝑcupiscētie spēaliū cibo
z venereorū. ¶ Naturalis siue cōis.

ruz potius vel mulieru pbi gra qd aliq cupiscit
 pulmeta pisciu alii pducit vel caponu aluvinu de
 rupella alii claretur. alii mulieres simplices alii
 lascivias valde. Est igit hec costrictio cupiscenaz
 scdz coe r spale. Na cibi r potus coier r idm
 ter accepti sut necessarij ad salute nature detm
 nationo ad tales vel tales cibos aut por aut cot
 tus non est necessaria nature r ideo ppos vocat.
 Arz appositaz qz sep spale of l com appositio
 nem differente ad ipsu coe. bñ ena dicit q ppe co
 cunifrone habet aliq naturalem finem.

De secundo articulo videtur esse dicendum secundum hoc. Quod in peccatis naturalibus quilibet peccator peccat. sed multo magis in peccatis contra naturam.

usq; pōt pmo declarari ex pte pntis q; communis
parte ifenibilis. Et pte itantie q; vbi est for
mus trahēs ad cibū vel potū sumendū: ibi pigit
cedere. sed i pps pcupiscētia est foris? trahēs
p ipsa naturalis pcupiscētia trahit pcupiscētiā
ppositā z obiectū spēale pbi gfa si qd absolutez
indrūer pcupiscit cibū z alē spēalē pcupiscētiā
z ad pdices posito q; utroq; sat; comederit de ca
oibus z appozit eis pdices: pstat q; pms nō
inclinabit ad comedēdū pdices scds aut adhuc
accipiet de pdice. Itē cōis pcupiscētia cibi et po
us videt pscie stare i ipso tactu pcupiscētia ho
ropa videt puenire ex delectatione alterius sc
us circa obiectū tactus vt ex delectatione gust
i sapore dulcivel vis? i pulchro colore vel huius
modi mō dictū fuit pms q; delectatiōes vnius sē
us circa obiectū altius sēsus augēt illius alt
msus pcupiscētiā z delectatiōē circa illud ob
iectū igit q; Item pluribus modis pigit pecca
tā i pppis q; i pmunibus q; i pmunibus cōm
cessū peccat. vñomodo tantum sicut dicit. Ari
oteles scilicet i accipiendū plus q; oportet ad

Tres modi
tēperatorum
circa cibos

qd p̄cipit
tia naturalis
flue cois.

qd stupiscē
tie pprie:

scilicet articulo
 quod est deum
 in corpore
 naturalibus

Tres modi tēperatorum circa cibos

Ethicozum

lrbii.

¶ Adhuc etiā videt qd qñ ad dñs blitātē ptingit
q magis pec- in cōcupis cēns pprijs magis peccare qd in cō-
cat concupi- bus qz peccare in cōib⁹ scdm defectū videt esse i
scēns ppis min⁹ appetēdo vel accipiēdo de cibo qd sit opor-
qñ ad isē- nū ad nature sustētationē ⁊ stat⁹ decētā sicut pec-
bilitatem care sicut dicit enūtriciō phibet ab appetitū natu-
ralis indigētē ideo rarissime ⁊ cū offi cultate
pōt in nobis accidē motiū iclinans nos ad tale
pctm sꝫ peccare i pprijs cōcupis cēns scdm defe-
ctum est min⁹ oīserneret vel min⁹ eligere ⁊ accipe-
re delectabiles cibos ⁊ potus qd sit oporūnū ad
nature sustētationē et stat⁹ decētā natura enī q
nichil frustra facit nō instituit i cibis ⁊ potib⁹
delectationē: nisi esset cōueniēs eā cū moderamē-
ti ne accēderet eorū qd sibi pōtē ab eis accipiē-
tibus.

qd peccare
in concupiscen
tijs pp̄per
isēibilitatē

terci⁹ articulus
1⁹ an simplex
fornicatio sit
peccatum.

६०५ न०

Ad huc etiā videt qd qdū ad dīfēl blātē tīgīt
in cōcupif cētīs pprijs magis peccare qd in cōi-
bus qz peccare in cōib⁹ scdm defectū videt esse i
min⁹ appetēdovel accipēdo de cibo qd sit opozu-
nū ad nature sustētationē ⁊ stat⁹ decētā sicut pec-
care sicut dicit infructuos phibet ab appetitū natu-
ralis indigētie ideo rarissime ⁊ cū offīcultate
pōt in nobis accidē motiū iclinans nos ad tale
pctm sꝫ peccare i pꝫijs cōcupifcētīs scdm defe-
ctum est min⁹ oliscernere vel min⁹ eligere ⁊ accipe
delectabiles cibos ⁊ potus qd sit opozitū ad
nature sustētationē ⁊ stat⁹ decētā natura enī qd
nichil frustra facit nō instituit i cibis ⁊ potib⁹
delectationē: nisi esset cōueniēs eā cū moderamī
ne acceptare ceteris ei parib⁹. cibos delectabilis
melius nutrit corp⁹ ⁊ corporis strutes. ⁊ p pīs sꝫ-
tutes aie: cū aia seqꝫ corp⁹ ⁊ de phisonomia meli⁹
meli⁹ disponit qd delectabilis. ppf qd recta rō
iubet illa acceptare delectabilia moderate (sicut
dicit Arī). qd cūqz ad sanitatē sūt vel ad bonā hītu-
dinē vel nō exītuāvis impedimētā vel ppter bo-
num vel sup bām mō constat qd ad minus dīcer-
nendū ⁊ eligendū talia delectabilia pōt idem esse
motiū qd prius scs in questīōe vtrū infēlibilitas
stīcīū dicitū fuit illud igit motiū pōt nos incli-
nare ad peccādū i min⁹ in pꝫijs pꝫipis cētīs
et in cōibus. In pꝫijs agt nō phibet nos pecca-
re appetitū vel naturalis indigētie qz repleti pōt
cibo indelectabiliori ⁊ inepitiori ppter qd facili⁹
esse videt i his icurrere tale pctm qd in cōibus
et de hac infēlibilitate scꝫ qd est circa cōcupifcētī
as pprias videbat spēaliter Arī loq cū dicit defi-
cientes circa delectatīōes ⁊ min⁹ qd oportet gau-
dentes nō multū sūt nō enī hūana est talis infēli-
bilis et ei reliqꝫ aīalia discūnt cibos ⁊ his qd ē
gaudēt: hīs aut nō Sī aut hūc nichil ē delectabi-
le: neqz v ffrt aliter ab alto lōge vtiqz erit ab hūa-
no ēē: videt igit qd assignari possēt tres infēlibili-
tates considēres trib⁹ mōis intꝫanne. **Q**uāz
ad tertiū articulū videt qd cōcupifcētia venereoz
est naturalis ⁊ hūana natura ei est naturalit libe-
ra ⁊ nulli naturalit obligata nisi forte gentes fi-
lijs ⁊ filij gentib⁹ sꝫ nō vir extrane⁹ extrane mul-
lieri aut ecōuer solet ideo nō fit pctm scōz mores
virtū absqꝫ ligamētō matrimonij cognoscē mulie-
rē: et aliq iā dicit ppf istā rōnē qd talis fornicatio
nō est pctm nisi qz phibitū i lege ita qd nō dīscat
recte rōnī attēdētī simplicitē ad naturā et mores
sicut enī fñ pctō pōt sumi alimētūz sumi debz ad
vite necessitatē qd n lī ē alīi obligatū ita ad speci-
ei hūane cōseruationē sumi pōt ⁊ debet cū mode-
ramine cū qd cūqz mulier nulli alīi obligat⁹ bonū
nāqz cōe pcurat ⁊ nemici fit iuria ppf qd pceptū
fuit ite crescit ⁊ multiplicamī sup trā Sꝫ ista op-
pīno nō videt a līs vera: qd pctm est oē op⁹ cōtra
legālē iusticiā fornicatio aut est ptra legālē iusti-
ciā qd aliq sic offēdit lex nō respicit ad illud qd
in aliq casu accidit sꝫ ad illud qd cōiter accidit sꝫ
cōiter ex fornicatōe pōt malū puenire qd evitare
tur p ligamētū matrimonij aut edpollens ei igit
cū fper lex ad boni pcuratōnē ⁊ mali remotio-
nem atēdat: iustū legale neqꝫ fornicari pmittit
sed adiūicē ante cōiū obligari. **Q**uod aut ex for-

Rões q ma
turimoniū sit
de iure natu.

Libertus tertius

sunt pecunie et amici. Et iterum posset esse contro-
uerbia viri ad mulierem quod possideret puerum pos-
to quod videretur vellet ipsum habere. constat quod hoc fieri
non posset specialiter si vir et mulier separarentur.
cum non sint ad invicem obligati oportet igitur alteri
ipsorum fieri iniuria: quod recta ratio non diceret
oportet igitur obligationem fieri ut puer sit possessio
viri simpliciter et quod filius suus et quod filius uxoris sue
et ita etiam de muliere sic ergo patet quod talis fornicatio
non quod excludit obligationem viri ad mulierem et econ-
tra non est licita secundum mores sed preter iudicium
rationis. Et tunc rationes in principio questionis
adductas. Ad primam dicendum est quod concupiscentie
naturales insunt nobis a natura secundum eam sub-
stantiam absolute sed non secundum omnem modum ip-
sarum puta secundum excessum vel defectum ideo propter
excessum vel defectum est in eis peccatum. Ad aliam
patet per idem. Ad auctoritatem Aristotelis. dicen-
dum est quod concupiscentia illa est naturalis et conue-
niens et quantum ad substantiam et quantum ad mo-
dum qui est indigentiam replendam sine excessu et
sine defectu sed concupiscentia naturalis secundum
substantiam non tamen secundum modum potest
esse aliquam ad excessum aliquam ad defectum et sic est in
ea peccatum. Et sic est finis questionis.

Ricordo querit. Utrum virginitas sit vir-
tus vel vitium. Arguitur quod non sit vir-
tus quia virtus non est a natura sed a consue-
tudine sed a natura est virginitas quia a na-
turalitate nascuntur virginitas viri et mulieris.
Secundo. Item virtus non est illa quod magis convenit iu-
nioribus quam senioribus. nam ex quinto et quarto hu-
ius probatur. Aristoteles veremur non esse vir-
tutem quod convenit etiam iuvenilibus sed plures sunt vir-
gines iuvenes quam senes ideo et cetera. Tercio. Virginitas
consistit in medio virginitas autem non sed in extremo
scilicet in abdicando omnem veneri actum non solum
quod oportet etiam ubi et semper. Item non
quod coniungit malevitutem: primo rhetorice sed
in aliquo casu esset malum ut virginitas vel si pri-
mi parentes scilicet adā et eua vixissent ea.
Quinto. Item virtus non corrumpitur ex operatione
bona sed virginitas corrumpitur ex operatione bo-
na igitur et maior patet quod corruptio boni non est bo-
num sed malum minor patet quia non peccat vir-
go si nupserit sed bene facit si quomodo oportet
et cum quo et quod et sic de alijs circumstantijs. Et
confirmatur quod cum virtus sit habitus et per conse-
quens de difficillimis mobilis non videtur corrupi
per solam operationem adhuc licita et honesta
virginitas autem sic corrumpitur. Item virtus per
dit videtur posse regenerari quod virtutes et vicia in
potestate nostra sunt tertio huius virginitas autem
regenerari non potest. Item virtus inclinat
ad operandum quod oportet et quod etiam ubi oportet
sed non oportet abstinere semper: in omni casu est nube-
re igitur virginitas que inclinat ad semper abstinere
non est virtus. Item nulla virtus inclinat co-
tra illum finem ad quem natura ordinavit rem quod si
natura habet rationem optimi specialiter finis quem
statuit natura quoniam natura semper facit de possi-
bilibus quod melius est licet enim non cognoscat tam
perfecte et ordinate operatur tamquam directa ab infal-

libili cognoscere scilicet deo et intelligentijs secundum prime-
torem duodecimo metaphysice sed natura ordi-
navit membra genitalia virtutes autem generationis ad
actus venereos propter prole habendam ergo vir-
ginitas que ad oppositum inclinat non est virtus.
Oppositum videtur esse de intentione theologorum
Similiter autem et vulgus enervat virgines de sua
virginitate comedat. habitus autem omnis laudabilis
videtur esse virtus. Dicunt autem quod virginitas sumi-
potest in omni pro integritate corporis. Alio modo
pro habitu electivo huiusmodi integritatis obser-
vande per totam vitam. Secundum hoc ponitur quinque
conclusiones. Prima est quod virginitas pro integritate
corporis est conditio nobilis. Secunda quod non est vir-
tus moralis. Tertia quod virginitas pro habitu ele-
ctivo predicto modo est virtus moralis. Quarta
quod est virtus distincta specie a virginitate castitate. Quin-
ta est quod non distinguitur ab ea magnitudine et prae-
stantia sicut magnificencia a liberalitate. Prima
conclusionem sic probatur illa conditio est nobilis in
corpore humano quod magis decorat humanum cor-
pus quam opposita conditio sed integritas corporis est
huiusmodi quod probatur: primo quod huiusmodi inte-
gritas est habitus naturalis et fractio sibi opposi-
ta est sicut privatio. Secundo quod illa integritas est a
natura: et autem fractio est cum quadam violentia. Ter-
cio quod talis fuit status innocentie et talis erit stat-
us glorie sed hec ratio pretermittitur quod processus secundum
theologie principia maioris est facultatis in hoc est
processus nichil intendimus aggredi nisi quod in op-
timum ex humana ratione precise concludi potest.
Quarto quod talis integritas non perditur: nisi cum actu
verecundia. verecundia autem in pravis et turpibus
est videtur dicere. Aristoteles quarto huius capitulo
ultimo et primo rhetorice de turpia enim vertun-
dant et facientes et dicentes et faciunt. Secundo rhe-
torice describitur erubescencia quod est turbatio cir-
ca ea maiorum que videntur ferre in gloriam non autem
presentiam aut futuram aut futuram. Secunda con-
clusionem probatur quod talis integritas non est habitus
a se sed corporis. nec est electivus sed eligibilis: et
sic a natura non ex assuefactione. virtus autem oppo-
situm. Tertia conclusionem probatur quod virgini-
tati sic accepto convenit diffinitio virtutis proba-
tio. Primo quidem patet ex terminis quod ipsa est ha-
bitus electivus: sed ad declarandum quod ipsa sit in me-
diatate existens quod ad nos determinata ratione
est. Notandum est est igitur quod natura non ordina-
vit actus venereos ad individuum: sed ad speciem per
manentiam ut de secundo de anima et omnes concedunt.
Secundo sciendum quod naturalia determinata sunt
ad maximum et minimum primo philosophi coram et specia-
liter hec concedi debet de multitudine hominum natu-
ra enim facit de possibilibus quod melius est et non
habundat in superfluis nec deficit in necessarijs. co-
stat autem quod humane nature propter completionis
subtilitatem et nobilitatem et operum sibi debitorum
multitudinem per consequens organos corpora-
lis diversitatem tot et tante sunt indigentiae: quas na-
tura non supplevit sed rationem quam homini dedit
ut suppleret reliqua. virtus homo autem duo aut ce-
tum vel pauci non sufficienter ad hanc humanam re-
plendum indigentiam quam plurimis enim artibus idige-

In oppositum

Quing con-
clusiones

Probatio p
me conclusionis

phatio scilicet
conclusionis

Probatio
conclusionis

Intendit p-
bare quod vir-
ginitas sit vir-
tus

extrema vir-
ginitas.

phatio quar-
te conclusionis

Ethicozum.

libri.

mus quare artifices ad invicem per mutantes per suis
opibus habere possunt ea quibus indigent de opibus a
liorum ideo de primo politice quod civitas a natura est et
quod homo natura civile animal est propter quod iam concludi po-
test quod ubi sine in toto mundo sicut erat in primeva
mundi constitutione sine in aliquo climate non esset ho-
minum multitudo sufficientes ad dictas supplendum in-
digetias nulla natura prohibet et per consequens recta
ratio non diceret quod nihil eorum quod preter naturam sunt
bonum est ut dicitur septimo politice quod homines absti-
nerent omnino ab illo actu scilicet venereo quem ad homi-
num multiplicationem et speciem permanentiam pueri
nature sagacitas ordinavit. Et ita per totam et
populi multitudo quod si videretur ex cresceret multum
non esset terra sufficiens ministrare cibum hominibus
propter quod illo tempore ius et ordo permittit. imo requi-
rit ut non omnes fecundentur specialiter cum non liceat
homines interficere sicut boues cum igitur ista hec
bas humanum genus sit multiplicatum sufficienter
et dictam rationem sit concors iuri nature manifeste
est est quod recta ratio permittit quod per suadet aliquos
per totam vitam a venereis abstinere. Iste igitur visus
manifestus est quod virginitas in dictate consistit
nam velle frangere dictam corporis integritatem cor-
pus decorantem antequam fuerit opportunum aut ubi
vel cum quo vel non oportet tenet unum extremum vitupe-
rabile/nolle autem frangere per necessitate generis
humani salvandi et multiplicandi tempore defectu
tenet alter extremum simpliciter diffusioni rationi.
Ex quibus etiam patet quod ista medietas est quod
ad nos est determinata ratione. Item omnis ha-
bitus electivus laudabilis circa materiam mo-
ralem est virtus moralis. virginitas est huiusmodi igitur
tur et maior videtur nota de se minor patet iam
enim dictum est quod ipsa sit habitus electivus sed
quod sit circa materiam moralem patet quia in ser-
vando vel frangendo corporis integritatem con-
tingit excedere vel etiam deficere secundum diversas
circumstantias per quod sit laudabilis per
batur primo quod habitus ille est laudabilis quod est ele-
ctivus nobilis conditionis quod oportet et virtus et cetera. sed in-
tegritas corporis est conditio nobilis ut dicebatur
cuius virginitas est habitus electivus quod oportet et te-
poris quo natura et mores secundum predicta permit-
tunt abstinere imo etiam persuadent preteritum cum
plurimum propter delectationem se venereis immisce-
ant sufficienter ad humani generis debitam multi-
plicationem conservandam illo igitur tempore laudabile
esse videtur ad hanc nobilem corporis conditionem
servandam a delectationibus nequaquam necessarijs
neque vitiosis abstinere. Et ita aliquid hoc confir-
mat sic ab illo actu quem ordo nature vel dictam
rationem non iuberet exercere/abstinentia est lauda-
bilis: que valet ad summas anime virtutes acquiren-
das et ad illarum virtutum opera exercenda sed vir-
ginalis abstinentia est huiusmodi magis ei poterit ho-
vacare philosophie et operibus virtutum: quanto minus in
venereis et alijs delectationibus carnalibus non
necessarijs fuerit occupatus. Quarta conclusio
non probatur sic ille virtutes morales sunt specie
distincte que sunt primo electivae diversorum eligibilium
quia habitus distinguuntur per obiecta sed virginitas
et virginalis castitas sunt huiusmodi igitur et cetera. probatur

quod virginitas primo est electiva integritatis. Iste
consequenter sit electiva perpetue abstinentie ab a-
ctibus venereis non enim potest dici quod sit primo electi-
va abstinentie et secundo integritatis. quod tunc post cor-
ruptionem hominis posset illud redire quod esset forma
et primo virginitatis obiectum quod nullum assertu-
re videtur autem castitas non est talis integritatis
electiva cum electio non sit impossibilium. Iste est electiva
perpetue abstinentie ab actibus venereis igitur et cetera.
De quinta autem istarum conclusionum non facio vi ad
presens sed redeo super alias conclusiones exami-
nandas propter opinantium diversitatem videtur enim
multis quod circumscriptis omnibus legalibus aut fidei
documentis que non ex humana ratione convinci et se-
cundum philosophum finem dicendum sit tribus istarum con-
clusionum scilicet prime tercie et quarte. Contra pri-
mam conclusionem arguitur illa conditio est nobilis
quam natura et recte rationis dictamen iusserunt
quam opposita conditio quod sine vicio servari non
potuit: sed apertura corporis ad placentiam est
vel aliquam ex ipsa nature et dictamine rationis
vi ista concedunt. integritas autem servari non po-
tuit sine vicio saltem aliquo scilicet tempore necessitatis si-
cut ipsi dicunt ergo talis apertura corporis est con-
ditio nobilis: quia sit eius integritas imo talis in-
tegritas esset vilis et vituperabilis secundum mores.
Sed respondetur quod ille tunc erat et nunc esse
converso. Sed illa ratio ita videtur concludere per
positum scilicet quod corporis integritas secundum se non est
nobilis conditio plusquam conditio opposita scilicet accidit
sibi secundum diversas circumstantias quod sit nobilis aut
ignobilis. Respondendum est igitur quod illa corporis
integritas est conditio decens illo tempore iuventutis
quo nondum recta ratio nubere permittit. Iste cum mulier
secundum circumstantias debitas accepit maritum et ipse
gnata est: aptura nobilis est conditio et melior quam
fuit prius: ad quem natura servum mulierem et il-
la membra genitalia ordinavit. sicut arbor non est
nobilior simpliciter quam floret quam si fructu crecente flo-
res ceciderunt. Nec ratio aliorum videtur concludere
re: dicere enim quod predicto tempore non ita decorat huius
nunc corpus integritas illa: sicut facit corpus ap-
tura et quod dicitur illa integritas est habitus et fra-
ctura est privatio: dico quod si flores dicuntur habitus
casus florentium privationem: tamen arbor est nobilior sim-
pliciter post casum florentium propter aliud quod persequi-
tur melius quam sint flores. Dico igitur quod quibus abso-
lute loquendo habitus sit semper nobilior in gene-
re entis quam sua privatio: tamen non quicunque habitus
est vincit melior et nobilior quam suo privatio: per
licula namque regens oculum et ob nubilians visum est melior pri-
vatione. non est sibi melior quam sua privatio neque nobilior
et si folia florentium circumvolventia fructus in sui tene-
ritate sint arborum et fructus nobilis privatio bona
non essent nisi sibi nobilis conditio fructu excre-
cente colligatio etiam infantis ad matrem in vero no-
bilis est sibi conditio quod non esset sibi nobilis ipso
nascere aut iam nato ita etiam clausura matricis no-
bilis est privatio ante tempus aptum generationi quod non
oportet postea esse ita. Ad aliam potest dici quod
sicut illa integritas a natura est primitus: ita fra-
ctura eius postea est a natura si contra conceda-
tur esse naturalis. Sed dices non obstat quod sit

et contra pri-
mam conclusionem

Respo-

Corporis in-
tegritas non
est nobilis
conditio nisi per
tempore

non est per
habetus
est melior pri-
vatione.

Liber

tertius.

aliquomodo naturalis. si aliquid est ibi violentie. Dico
q hoc non ignobiliter opatione/ nisi tu dicas omni
nas opationes esse ignobiles. In actu ei fortitu
dinis maxima est violentia. et si difficultas omni
no ex violentia quedam puenire concedatur: tunc
in oi ope virtutis est aliq violentia: et vlt q nihil
opari vult cu violentia dormiat i lecto suo semp
na loqui est cu violentia lingua eni grauis est et
grauis no nisi cu violentia mouet sursum aut ad lat
Tercia ro fuit dimissa qz theologica: Ad quar
ta pot dici q si vir z mulier coeant an ipus illud
cuius expectatione recta ro iuberet: no est mirus
si debeant verecundari cu tunc non dicens sit illa
operatio: ipus aut illud ab Ar: septio politice mu
lieribus decet z octo anoz. viro aut triginta trius
statuif illo aut tpe facta inter vir z mulierem o
bligatone legalis vel qua erigit ro naturalis z mo
ralis sicut dictu fuit alia qstione: no oz vtz vere
cundari spcaliter qz ta deberet esse virtuosus z pu
dens: cui verecundari non est vt dicit qro ethicor.
Sic etia mulier forte non verecundaret in absco
so loco secrete cu marito exis mo quo decet tale
fieri actu: forte si verecundaret hoc non esset pnci
palr de illo actu sed qz no experta societate viri
spcaliter extranei semp timeret ne pbo vel gestu
vel alia quacumqz cu viri picipatione incurreret a
liqd inhonestu. Et hmoi etia verecundie ca multa
est doctrina pfuetudinalis parentu qz semp virgi
nitatis amissionem simplr reprobaauerunt z corpo
ris semp laudauerunt integritate seruare. que qde
doctrina illa regula Aristotelis in scdo hui: in se
qstur in prium aut huius ad qd nati sum? nos ip
sos attrahere oz. mulsi ei abducentes a peccato
in mediu venimus. q tortuosa lignoz dirigetes
faciunt hanc aut pfuetudine (q altera est natura)
virgines semp habituate putant illu actu ee tur
pem z verecundant: nec ad pnuerit assue
te. Contra terciu pclusionem sic obijcit. ois ha
bitus qf com etus ppuat rone est virtus: semp in
quocumqz z qncumqz iueniatur: erit virtus. sed illi
cedunt qd tpe necessitatis: virginitas no esset
virtus: q ipa scdm se no est virtus. Itex sisse
do precise in huana rone quod expediret scdz mo
res qz ex francie vir pfectus et potens in ple p
fecta abstineret a venereis oi tpe: spcalr illo ca
su quo verisimile esset tyranus pessimi sibi succe
dere si decederet sine ple: oz in pcedi qz cu virgi
nitate stare pot virtus teperantie. qm aliqbus im
pfectis psonis scdz recta rone expediret z dece
ret p tota vitam a venereis abstinerere verbi gra.
Leptosus vt non inficerent sanos. aut ne ple pu
trida generarent. Et egenis q no possent suffici
enter nutrire prole. aut egrotatiuis quoz obesset
cortus sanitati: z de qbus esset verisimile q no pos
sent habere ple nisi dimmuta z orbat. tales igr
si p tota vita a venereis abstineret: se haberet cir
ca venerea vt oz. qd pntet ad tpantia. Nec vide
turrones alioz pcludere pma naqz ro bn probat
q habitus electus pperue integritatis corpis aut
abstinentie a venereis no est scdm se ptus cu in a
liquo casu vel aliq cotingat hoc non expedire.
Concedit tñ q hoc aliqbus expedit scdm recte
ronis dictam: sicut dictus fuit. Is forte ro huan

sibi relecta non cederet q hoc expediret diu
bus z corpore potentibus aptis perfecte ad ple
Ha si alij quoz interesset abstinere: non nimis
sed forte minus debito exeresceret populi multi
tudo. Ad alia rocem dicendū est q in aliqbus
cederet q ille habitus electus talis integrita
tis esset laudabilis. sed no in alijs. non eni videf
q illa corporis integritas in filia regis q sine qcu
qz vicio vel quacumqz turptudine frangi potest: z
qua natura no ordinatur ad pmanentiā sit tñ bo
ni: qtu esset habere plem q multu ppo pdesset
Ad etia d: qz virginalis abstinentia valet ad vac
du phie in opibus virtutis: dicerent naturales q
no sed ad hoc valet abstinentia moderata. Ar: et
pnceps phoz vroz habuit z ple. Et naturales
dicunt q coitus moderatus confert ad sanitatē
z ad corpis bonā dispositionē. z aie sequunt cor
pora vt d: in de phisonomia. Et Ar: dicit tpat
aut quecumqz ad sanitatē sunt z ad bonā habitudi
ne delectabilia existentia hec appetit mensurate
Contra quartā cōclusionē sic obijcit virgini
tas ita cōuenit viris sicut mulieribus. sed i amif
sione virginitatis nulla sit corruptio corporis vi
ri. sed post remanet totū itegru corpus viri sicut
ante corp aut i nullo frangit sed pductu aptu
ad hoc aptu supluu emittit. qz virginitas non est
circa corporis integritatē tanqz circa pnu z for
male obiectum. Itē illa corporis integritas au
ferri posset a muliere. pbissima per violentiā no
solū per coitum. sed etia per cutellu aut aliud in
strumentū. igr quod virginitas posset esse virtus
esset circa talē integritatē tanqz circa principale
z formale obiectū non eni videf esse virtus mora
lis que pot a nobis per violentiā auferri. Itē
Ar: non videf dicere q ptutes morales sint p
cipaliter ad bonum corporis seruandum tmo ad
preferendū potius bonū rōnis bono corporis z
bonis exteriorib? z ad minime curandum de eis
nisi put ordinantur ad bonū ratiōis. Diceretur
igitur q virginitas z vidualis castitas secundū
q quilibet eaz potest in aliquo casu esse virtus:
nihil aliud sunt a tpantia. Nec cōtra istā sen
tentia vident procedere rōnes prius adducte ni
si forte due vltime fieret eni penultia sic virtus i
clinat ad illud quod oz sed neq pauperes neq
egrotatiuos oz semper abstinere licet eni eis vxo
rari: ergo virginitas inclinans ad sepe abstinere
re no esset virtus: qd videf cōtradicere pdictis
Sed dicendū q oz dupliciter accipit. vno modo
put significat idē quod esse necessariū. z sic non
oportet illos abstinere: nec per tale oportere de
terminant actus virtutū. Alio modo capif put
significat idem q oportuniū esse seu consonū rō
ni: z ita oportet semper illos abstinere: qz sem
per esset psonū ratiō. et per tale oportere deter
minantur actus virtutū. Ad aliam z vltimā
potest dici q natura dedit hōibus virtutē genera
tiuā z membra genitalia ad prolicandū vbi z
qf esset consonū ratiōi. vnde quod natura dedit
in nobis non ad indiuidui salutem / sed ad spe
ciei conseruationem: non oportet in quolibet in
diuiduo exerceri: sed sufficit q in talibus z i tot
q finis iste possit sufficēter attingi. Et finif qst o

Extra quar
ta pclusionē.

Secundo

Tertio.

Extra terciā
pclusionem.

Solut rōes
p ista pclōe.

Ethicozum

lxi.

Questio tri
cesima pma.
Arguit pmo

Secundo.

In oppositu

Secundo.

Tertio

Virtutes co
parant ad in
uicē i bonita
te duplr

due pclusio
nes

pbatio pmo.

Terit tricesimo prio z vltio: Ar
tpantia sit viciū peius timiditate
Arguit q no qz peius est viciū qd
meliori ptuti opponit. Is timiditas
ē hmoi. igr maior satis pz i septio
hui? vbi ptuti excellentissie scz heroice. Ar: op
ponit excellentissimā maliciam scz bestialitatem
z hoc ē rōabile: qz viciū puat hoiez ptute sibi op
posita mo pei? est qd puat nos meliori bonovici
um qz peius ē qd opponit meliori ptuti. Is mior
apparet qz timiditas opponit fortitudi z tpant
ia tpantie mo. Ar: pmo rēthorice pfert certis
ptutib? fortitudinē et iustitiam: z deinde liberali
tatē. Itē viciū est pei? qd est magis volūtariū
qm iustitiam ex casu a pto: et qz Ar: i isto ter
tio ex eo q dicit tpantia ē magis volūtaria: pclu
dit cā esse exprobrabiliorē sed timidas videtur
esse magis voluntaria qz tpantia. null? eni con
cupit cit itēperat? esse sicut dicit Ar: multi tñ ne
morian? volunt fugā: que pertinet ad timiditatē
In oppositu Arguit per easdem maiores accipie
do oppositas minores. videf eni q tpantia sit p
melior fortitudine p illā pconsiderationē tertii tho
picoz. melius est q oi tpe et i plurib? est vtili? vt
iustitia et tpantia fortitudie. Itā sicut d: septio
politice fortitudie qd ē p seueritā op? est ad no
vacationem. i tpe belli: phia aut ad vacationes
i tpe pacis iustitia aut et tpa ita i vtriusqz tpius
et magis pacē ducit? z vacatibus videf igr
qz tpantia meliori opponit ptuti qz timiditas:
no videf esse peior. Itē tpantia sicut dicit Ar:
est magis voluntaria dicit eni. volūtario aut ma
gis assimilaf tpantia q timor: vñ pcludēs intē
tū dicit ppter qd exprobrabilior. Itē bestialitas ē
supercedēs malitia vt appet septio hui? qviciuz
est peius qd magis accedit ad bestialitatē. talis
aut est tpantia. dicte Ar: vñ seruiles et bestia
les vident? dicit etia cōsim? aut sēsuū scdm quē
tpantia. er videbif vtiqz iuste exprobrabilis. qm no
scdz q hoies a sum? erisist se ad scdz qz alia tali
bus vtiqz gaudere et maxime diligere bestiale.
pzioidendū ē qz sit melior an fortitudo vel
tpantia qm de hoc dubitare videf rōnes adducte
Scdo videbif pncipale ppositū. Quātū ad pri
mū sciendū q cu hoc q ptutes et earū iteriores a
ctus. perficiūt nos formalr intus ipe psunt ad
multa alia et nobis et alijs ad quoz pmoditatez
exteri? opamur. vbi gra tpantia diuitias extiores
saluat corp? ab egritudib? pseruat. dat vñ rōis
liberum et sic ad omne opus bonuz rationis. ad
piscendū disponit. fortitudo repellit inimicos
ciuitates aliq saluat: z leges liberalitatis aut idi
gētib? succurrit. et sic de alijs. Itō ptutes pnt
adiuicē pparari i bonitate duplr. vno modo q ad ea
rū substantiā itreficā et opa ppar z iteriora iparū
q ai im iteri? pficiūt. Alio modo q ad alia bona ad q
nobis dicte ptutes pnt. Et pziomō videf qz for
titudō sit melior qz tpantia. z scdomō videf mihi
ecuerso. pzia pclusio sat pbari pot vt mihi
videf p tres rōes adductas i feri? vi. qstioe qnti
hui? ad arguendū q fortitudo sit maior et melior
qz iustitia sit tpantia accipim? loco iustitie. Et sit
pzia rō sub hac forma. Ad agēda facilia no req:

rit p? vñ no multa p? s? p? id d: maior qz pot
in difficultate actū. p? ei autē d: scdm vltimū in
qd potētia pot vt d: pmo celi. hoc aut no ē aliqd
facile. sed ē illd qd ē maxie difficile. ptute ei le
uatiua mille talentoz dixim? maiorē ptute leuat
ua duoz. qd no est nisi qz difficult? ē leuare mille
talenta qz duo id dicit Ar: scdo hui? circa diffi
cili? sp ars et p? etenā bn meli? in hoc. sed forti
tudo circa difficult? ē qz quātū ad hoc dicit Ar:
tertio hui? difficult? ei tristitia sustinere qz a dele
crabilib? abstinere i sustinendo autē tristitia fortes
dicuntur. z in expectando vel aggrediendo terri
bilissimā. ideo zc. Et cape si vis in dicto loco du
as alias rationes pnter. Item pot arguif scdm
est scdū se melior que iclinat ad bonū opandū
qz iclinat ad malū no opandū. cū dicat Ar: qro
hui? q ptut? magis est bn opari: qz turpia no opa
ri: sed fortitudo magis precte iclinat ad opandū
bonū tpantia aut magis directe ad non opandū
malū qd apparet ex eo d: scdo hui? p pvolu
ptate qd mala opamur. p p tristitia aut a bonis
recedim?. tpantia igr qz voluptatē refrenat appe
titū vel ipetū trahit ad no male opandū et fortitudo
corporis tristitia z laborē no abhorēs icli
nat ad boni opis exercitiū. id ē zc. Scda cōclu
sio pz qz is piciat i pcedētib? qstionib? qta ma
la nobis eueniāt p tpantia z si videam? sicut aut
dicebā qz tpantia diuitias extiores saluat corp?
ab egritudinib? pseruat dat vñ rōis liberū: z
sic ad oem ptute alia moralē z intellectuālē adipi
scdū z ad oē opus ptutis exercēdū disponit. et
itavaleat ad oia ad q valēt alie ptutes sicut sēf
gere qz tpantia qst ita sit ad alias ptutes sicut sēf
tactus ad alios sens? Itā sicut videm? qviciuz et
auditus sūt sensus supiores z scdz se nobiliores
qz tactus tñ tactus est nobis magis necessari? cū
sit tāqz fūdamētū alioz sensuū sine quo alij sēsus
esse no pnt: ita fortitudo z iustitia sūt ptutes pu
riores z scdz se nobiliores qz tpantia z tpantia
est magis necessaria tāqz existēs quasi fūdamētū
aliarū ptutū. ipa eni moderat passiones opz ei itelli
sus qz sūt maxime seruiles z bestiales: in qb? etiā
cū bestiis puenim? sicut d: i tercio hui? tñ mo pas
siones sūt maxime necessarie ad vitā z tāqz fūda
mētū aliarū passionū sicut sēsus ta ct? z oim allo
rū sēsuū z extiorz z iterioz. rōale aut videf qz sic
vna p? se hēat ad alia sic passio moderata p vna
virtutē se hz ad passionē moderatā p alia ptute
Itā sciendū est qtu ad pma dictarū pclusionū si
cut dictū fuit i duodecīa qstione scdi libri qz diffi
cultas i moderado aliqua passionē vel i ipetū
refrenado puenit ex multis causis. pzia eni cā
erat qz vehemētior z acutior est ipetus passiois z
sic fortitudo est circa difficult? qz tpantia qz timo
res moris z tristitie corporales sūt acutiorz ipe
tus qz delectatiōes. alie aut cause sūt ibidē enūe
rate plures scdm qz pnt? ē qz tpantia est circa
difficult? qz fortitudo p p qd difficile videtur vi
ctas ptutes adiuicē simplr cōpare. Sicut qtu ad
scdz pclusionē sciendū est put dicef i scda qoue qn
ti libri qz tpantia qz ad pgentia sit vtilior z me
lior ipsi tpato qz fortitudo forti tñ in casu nihil p
hibet fortitudinē. vñ? viri plus pdesse pmunita
Ab i

Probatio se
cūde conclus
ionis.

Notabile

quartus

dupl'r attēdi
tur malicia a
licui? viciis.

**Trões q'ipã
na fitpeioz ti
miditate.**

•

•

•

•

q
p
p
o
a
i
e

ad rões pñ-
cipales.

10

Secundo. •

Tertio **er**

o secundis

133

probatio scde
conclusionis.

phatitertie v
pclusionis. q

probatio quar
te conclusiois.

ed rões pnc
cipales,

Adfecūdasz. fide

De tertiam. et.

Liber quartus

modo liberalitas ē circa pecūias dicte Arꝑe-
cūas aut dicitur oīa q̄cūq; dignitas nūmimate
mēsurat. Cū aut pecunia sic accepta multa sub
se p̄tineat et valde diuersa gñat nauē vīeas cal-
ciamēta seruus et. manifestū est q̄ h̄mōi pecūie
duplex pōt esse vīus quodā cōis oīb; h̄mōi gñib;
pecuniarū. alī specialis vīcūq; genēz. Spēa-
les igit vīus specialū genēz q̄ sūt valde dīstan-
tes: nō solū scdm specīe sed etiā scdm genē non
p̄tinet: vt sic ad vīā virtutē. Jō nec ita est libera-
litas circa pecūias. ¶ Cōis pōt vī pecuniarū du-
plex ēvī: ē pecuniarū p̄paz p̄cise scdm q̄ p̄p̄sūt
Alii ē alienarū vī salte p̄parū i ordīe ad alienas
cūv mōi sūt dīstrībutīōes et p̄mutatīōes. Scdm
aut illoz vīū spectat ad iusticiā nō ad liberalitā-
tē. vt dicebat alīa q̄stīōne et p̄mus vīus ac libe-
ralitatē. idēdē opz q̄s sūt vīus vīus. Dicam igit
q̄ ille vīus pecuniarū est dātio et cōsūptio. q̄ p̄z
q̄ vīus in aliq; opatīōe cōsistit. opatīōes aut cō-
munes circa pecūias p̄pas non vidēt ēē nisi dā-
tīō et cōsūptio acceptio et custodiā: acceptio autē
custodiā nō p̄tinet ad vīū pecuniarū. ḡ relīq̄ q̄
cōis vī eaz sūt dātio et cōsūptio. Ad aut acceptio
et custodiā nō p̄tineat ad vīū pecuniarū sic patz
gñatio rei nō est et vīus sed ad vīū ordīat sicut
gñatio eq̄ nō est vīus eq̄ neq; factio nauis est vī;
nauis s; eq̄tare et nauigare. gñatio rei ei est ad ēē
rei q̄ est finis gñatīōis: res aut gñat ad vīū q̄ est
rei gñatē finis: sed acceptio pecuniarū est eaz ge-
neratīō. ḡ acceptio nō est vīus pecunie. Iterum
possidere non est vī. sed ad vīū etiā ordīat. est ei
possidere sine q̄cūq; possidentis aut rei opatīōne
mōvīus in opatīōne est: s; custodiā nō ē nisi. pos-
sidere ḡ custodiā nō est vīus pecunie nullus ei dī-
ceret hōiem: eq̄ vī q̄ sp̄ domīes hēret equū sp̄ in
stabulo tōmīentē. hoc vīo p̄z scda p̄clusio per
argumētū Arꝑ. dīctis: q̄rū ē aliq; vīlitas/ hīs p̄i-
git bene vī et male dīmitte aut sūt vīlīū nūq; q̄
aut optīe vīū q̄ hīs circa pecūias virtutēz. iste
aut est liberalis. Cū aut vīus pecunie sit dātio et
cōsūptio manifestū est q̄ optīe vī pecuniis ē eas
dare et p̄sumere q̄n et quib; opz et. ḡ cōcludit q̄
īpūs liberalis est dare pecūias et cōsumere tali
modificatīōe quā recta rō dīctabit. ¶ De hac au-
tē modificatīōe docēt nos Seneca et Tullius et
Arꝑ. multas esse regulas obseruādas. P̄ma ē ex
pte dant; vī Arꝑ. scdm substantiam vīq; liberali-
tas dī. nō ei i multitudine dātōz q̄ liberalis: sed in
dāns habitū. hic aut sedz substantiā dāt. Nihil au-
tē p̄hibet liberalitātē ēē minora dantē si minoz
bus det comes esset illiberalis si nō plus daret
q̄ decet mīlītē dare et mīles p̄oig;: si tāū daret
q̄tū comitē dare decet. vī dicit Arꝑ. tirānos nō
dīctm; p̄dīgos multitudine ei possēssionis non vī-
detur facile esse dātīōnib; et expensīs supabūda-
re. De hac aut regula loq̄t Tullius p̄rio de officiis
dīctis. Laue dū est ne begnītas maior sit q̄ fa-
cultates. q̄ pbat dīctis q̄ benigniores q̄ res pa-
tī ē vīolūt. p̄mū i eo peccāt q̄ iuriosū sūt i p̄p̄i-
mos q̄s ei copias hīs equius est relīq̄: eas trāf-
ferunt ad alienos. In est aut et in tali liberalitate
cupīditas plerūq; rapiendi per iniuriāz: vt ad la-
giendum suppetat copīe. ¶ Secunda regula est

ex parte eius cui dāt. nō opz em dare prauis aut
vīlībus sed indīgētib; aut amīcis honestis et mo-
rīgeratis aliis ei dare p̄dīgi ēvī Arꝑ. p̄dīgi q̄nq;
quos oportet indīgere hos dīuites faciūt mode-
ratis vīq; scdm mōres nīhīl vīq; darent adu-
latozibus aut vel scdm aliā aliquā voluptatem
tribūt multa. Quod enī nō sit liberale dare ma-
lis apparet quia prauī prauēvntur bonis vīlī-
bus: bonis enī illis arman sūt scdm vīlīū aut est
iniustitia habens arma: primo politice dāns aut
bona male vīenti p̄ncipēs efficitur talis vī vī
Seneca de beneficiis. pecuniā nō dabo illi quez
p̄sumpturū adulterē scīā ne in societate turpīsa
cti vel cōsiliū inuenīat. Si potero: reuocabo. si
minus: non adiuvabo scelus. ¶ Tertia regula ē
ex parte dōnī et hoc duplī: aut scdm p̄parationē
rei dānde ad dāntē aut scdm p̄parationē re-
cipiētē. P̄mo mō opz dātē re accipīte et pos-
sēssīōe bñ. q̄ enī re dāt male acq̄sītā et possēssam
non dāt dandū sed reddēdū vī. Arꝑ. requīr ei de-
centi dānōnī talis acceptio. nō talis aut p̄ria est.
Sequētes igit sūt sūt i i p̄o p̄ria aut manifestus q̄
nō. ¶ Scdm aut p̄parationē rei dānde ad acci-
piētē duo sūt obseruāda p̄cepta. P̄mū q̄ talis
res datur que sit p̄porcionata statui recipiētis
scdm q̄ sit et nociua. P̄mū docet nos bene
Seneca in libro de beneficiis dīctis. Lauebim;
ne munera superuacua mittam; vt rustico libz
litteris aut studiis dedito rhetor. Ad aut scdm
dicit respiciam; ne dū grata mittere volum; su-
um cuiq; morib; puocantia mittam; sicut eboio
fo vīna. Male dātū īcipit esse mun; i q̄ vīcū acci-
piētis agnoscat. Sūt q̄dā nociua petētib; que
non dare s; negare bñficiū est. Et mīabim; itaq;
vīlītātē potius q̄ voluntatē petētib; sepe ei noci-
tura p̄cupīscimus. negabim; q̄quid ardoz cōtra
se vīurus petī. ¶ Itē quarto opz tempus et locū
congruū obseruare. non ei oīa publice nec omīa
occulte danda sunt. vī Seneca p̄receptū itaq;
omnes actores sapientie quedā palā/ quedam se-
creto consequi. P̄alam quidem q̄ p̄seq; glīosum
vt militaria dona et honores et q̄cūq; dīctā notīa pul-
chrius sit. Rursus que non p̄ducunt neq; hōnes-
tiorē faciūt/ sed succurrunt īfirmitati egestatī.
Ignomīe tacite dāda sunt. vt nota sūt solī q̄b;
p̄sunt inter dū etiā qui inuatur fallēdus ē: vt ha-
beat nec a q̄ accipit scīat. Quīto ex modo dā-
di requīrīt q̄ cito datur. vīde p̄rouerbiū est.
Qui cito dat bis dat. vīde Seneca. Ingratū ei
est beneficium quod diu inter manus dantis ad-
hēsit: quod quā egre dīmitteret vīus est: ei sic dā-
re ac sibi eripere. Si quid igit more īterueniat
euitemus omnīōne deliberasse videamur p̄p̄i-
um enī est beneficius cito facere. qui enī tā-
de et de die in diē p̄rahens p̄fuit/ non ex animo
fecit et duas res maxīmas p̄didit et tempus et ar-
gumentum bonē voluntatis. Sexto sumunt do-
cumenta ex eo q̄ est dantē quālibet se habere. Et
enī liberalis dare delectabiliter/ dare humīlīter:
dare sine fortitudīe amīssionis et absq; speremū-
nerationis. Et quātum ad p̄mū dicit. Arꝑ. q̄ libe-
ralis est dare delectabiliter et sine tristitia. quod
pbat per hoc q̄ hoc est omī virtutū cōmune p̄a

tertia regula
ex parte dōni
et respectu ad
dantem.

per p̄p̄atio-
tione cui dāt

quarta regula
ex parte dāntis

quinta regula
ex modo dandi

Sexta regula
ex parte dantis

Ethicozum

lxxi

cens qd enī scdm virtutē delectabilis: et nō triste
vel minime triste. hoc etiā pbat p̄cepta de libe-
rali dīctis. Hecq; dīct liberalis qui triste mag;
vīq; elīget pecūias bona opatīōe. hic aut nō li-
beralis. Et q̄tū ad scdm dīct Seneca. Nihil eq̄
vitandū in bñficio q̄ supbia. Jocūda p̄o sunt q̄
hūana frōte leni planaq; tribunt. q̄ cū daz mīlī-
supior nō exaltat supia: s; quā potuit benign;
fuit: et detraxit nīeri suo p̄p̄a. dōmū nāq; libera-
lītatis plurimū augef q̄n dāns ex hūlītate se-
ipsum p̄donare videt. Et q̄tū ad tertiū dīct idēz
Seneca Dign; inq; est decipi q̄ de recipiēdo co-
gitatū dū daret liberalis enī emīssū est nō acce-
ptū neq; custoditū vī p̄cludit Arꝑ. Dūtarī āt
nō facile liberalē neq; acceptū exīte neq; cu-
stoditū emīssū aut et nō honorantē p̄p̄ ipas
pecūias sed ḡa dātīs. Septīo et p̄ncipalīte
necē est debītū finē īterdere. Itā sicut dī Arꝑ. q̄ se
cū dūptū opatīōes bone et boni ḡa et liberalis
īḡ dabit boni ḡa et recte q̄ aut dāt q̄b; nō oz vel
nō boni ḡa. s; p̄p̄ quādā aliā cām nō liberalis
sed alius q̄s dīct vī de p̄dīgīs dīct. Arꝑ. q̄ da-
re p̄cupīscētes et p̄pter nīhī boni curare īorīt
et vīdīq; accipiunt. Et Tullius in de officiis. Nī
dere licet plerōq; nā tā natura liberales q̄ qua-
dam glīa ductos. vī bñficiū vīdeant facere mul-
ta q̄ per sophīstica magīs ostentatīōne videntur
q̄ ab honestate talis aut simulatio vanitatī p̄i-
ctior est q̄ aut p̄ruri aut honestatī. Sīc igit dīctū
est de dātīōe liberalis et per p̄s de p̄sumptione
sue de expensīs: q̄ sicut dīct. Arꝑ. expensās effi-
nō dātīōne ponimus. Sīc itaq; p̄bato q̄ dare et
p̄sumere moderata rōneretā sūt actus liberali-
tatis. p̄o statī ex hoc concludi q̄ etiā accipere et
custodire modificata sūt actus liberalitatis. q̄
cuius velle est dare et p̄sumere vt opz et q̄b;
et enī accipere et custodire vt opz et q̄b;
liberalis est sic dare et p̄sumere vt dīctū est. igitur
maior per hoc pbat q̄ dantē multonēs et p̄su-
mentē nīhī aut accipientē et custodientē cito de-
relinqueret substantiā tpals et ita perīret oēs eius
act; q̄ nō haberet aplī q̄ dare et p̄sumere. Itē
cuius est aliq; opus exercere ei est etiam opatīq;
ad illud opus ordīnāt. sed accipere et custo-
dire q̄ et quō oz ordīnāt ad p̄sumere dare q̄
opz q̄n rei gñatio et possēssio p̄pter vīlīū ac-
ceptio aut et custodiā sunt. generatīō pecunie et
eius possēssio dātīō aut et cōsūptio aut vīus ei; s;
cui dīctū est p̄pter quod dīct Arꝑ. vīde aut opz
accipi et puta a p̄p̄is possēssionib; non vt bonū
sed vt necessariū. vt habeat dare. neq; q̄bus libet
dātīz sic p̄ p̄s custodiet vt habeat dare q̄b; oz
et q̄n et vī. Hec aut acceptio et custodiā sic mo-
dīficari opz. P̄rio q̄dē oz vt nō sūt iusta: nā sicut
dīct Tullius i de officiis. Nīhī vīq; liberale q̄d
nō tē iustū sit. Sed q̄ nō sit de cupiditate vel
auaricia suspecta p̄pter excessū. Tertiū q̄ nō p̄-
mittat labi substantiā p̄pter defectū: et de hīs dup-
b; vīlīs dī. Tullius i de officiis habēda aut rō est
rei familiaris: quā q̄dē de labi finire flagitiosū
est sed ita vt illiberalitatis auaricēq; absit suspi-
cio posse enī liberalitatem vī nō spoliante de pa-
trimonio nūmū est pecunie fructus maximus.

Septima regu-
la ex pte finis

q̄ custodiā et
accipere si nō
actuali dēre-
liati

p̄batio tertie
p̄clusionis
septē rōibus

Scda ratio.

Obiectio.

Solutio

Tertia p̄clusio pbat pōt septem rōib; P̄ma
est bonū rei vīlīs magīs est in vīa eius ad illud
ad quod ip̄a est vīlīs q̄ in eius possēssione q̄s
nā p̄ habet rationē melīorē sed (sicut dīctū fu-
it) dare et expendere sunt vīus pecunie. ad possē-
dēdū aut spectat recipere et custodire igit. et vī
bñdicebat Arꝑ. p̄mo rhetorice. t̄mīn; p̄e possē-
sionis q̄dē est ita possēssīōe vt i p̄o sit vīus ip̄o
totalr ei dīctū ēē est i vīu magīs q̄ i possēssīōe
et ei opatīō est talī et vīus dīctū. Sed rō ē q̄
magīs est p̄tūis bñfacere q̄ bñ pati. nā p̄us ac-
tīa potior est passīua. sed dare est bñfacere. et re-
cipere est bñ pati. ergo et bñ ei facere est tāq; dei
opatīō cui; est oīb; dare esse bñ pati est opatīō
materie cui; est ab oīb; recipere esse q̄d aut magīs
est p̄tūis an dei operatīō vel marerē nullus vī
q̄ dubitat. Sed in hūius rōnis oppositū videt
Arꝑ. velle p̄mo rhetorice dīctis bñ pati est bñ fa-
cere vīq; videbīt eligibīlīs esse cuius rōnē affi-
gnat dīctis q̄ ad veritatē bona hīs q̄ ad opīōnēz
eligibīlīs sunt et melīora. sed bene pati ē bonū
ad veritatē q̄ illud est bonū ad veritatē q̄ dīlīb;
eligeret etiā si lateret s; bñ pati est h̄mōi nā et nul-
lo alio p̄cipīte velle t̄mīn; q̄q; bñ recipere et vi-
tari. sed bñfacere est bonū ad opīōnē q̄m sicut
dīct Arꝑ. terminus eius quod est ad opīōnē est
quod si latere debeat non vīq; eligeretur sed fa-
cere bonum latens non videbīt vīq; eligi. Ad
hoc dicendum q̄ in p̄mo libro rhetorice con-
sideratīōes ponuntur p̄uasīue que p̄babilīū vī-
dēt nō excedunt. quonīā rhetorice quedā dya-
letica est rationes aut p̄babilēs vīam habent ad
vītrā partem contradiatōis. p̄babilē nāq; ē q̄
videtur omnīb; vel plurīb; vel sapientīb; et. P̄mo
thopicozū sepe aut contraria videtur plu-
rīb; s; vulgo et sapientīb; bonū enī dīstīguī-
tur in honestum et vīle et delectabile sed de ho-
nesto bono loquuntur vulgus et sapīētes mō p̄rio
vulgus enī nō potens p̄funde p̄siderare nō perī-
pit ea bona q̄ p̄ficiūt mētē īterī sed solū ad exte-
riora bona corpīs attēdūt iō sūmum honestat; bo-
nū reputant honores et famā. p̄pter quod et hūa
nā felicitatē ponūt i honozib;: ḡ tales bñ facere
si lateat nullā boni rōem habere putāt nō i meri-
to q̄ nec vīle est nec delectabile p̄e sed nec ho-
nestus est q̄ nulli honozis ē affectuū quod laz
sapīētes aut percipīētes magna bona p̄tūis
īterīus anīmā decoratīa q̄ p̄fīunt i debītū iu-
dīcīō rōnis et recta electīōne volūtatis. parā re-
putant exteriora bona p̄pter q̄s scīunt beneface-
re etā secreto simplr melī esse q̄ bene pati. P̄z
igitur q̄ dīct Arꝑ. hic et i p̄mo rhetorice. p̄ba-
bīlīa erant sed differenter q̄m illīc plurīb; hic au-
tē sapīētib; Et itē s; melī esset bñ pati q̄ bñ
facere q̄ ad honesta bona īterī. aīam p̄ficiētia
īnōn est ita q̄ ad exteriora circa q̄ est liberalitas
īnō dare multo melīus est q̄m in dādo nos bene
patimur īterīus scdm honestū bonū. Jō dīct
nōn hūius q̄ studiosus. p̄fīcit pecūias amīcis
et honores sibi p̄p̄i bonū maius tribuēs s; bonū
virtutis. Tertia aut rō Arꝑ. est quā magīs est vī-
utis bona opetari q̄ turpīa nō opari. sed bñ da-
re est bñ opari et vī recipere est nō turpe opari.
Ad hī

ergo et c. maior ē de se nota. Sed ad eundem miorē sciendū qd hic p bñ opari iudicim? honestū bonum et etiā capim? turpe put opponitur honesto bñ aut dare nō est dubiū qd ē honestū scdōz se s3 bñ recte pēre solū h3vulē rōez et nō honestū scdm se s3 et neq; turpis. vñ de magnanimo qd maxie (bñ tñ) ēdū ad honores dicitur. Arz. qd ipe ē potēs bñficiā re bñficiat? aut verēcūdat? hoc qdē ei supercellē tis hoc qdē supercellē p3 qd bñ recipe nō ē scdōz se bñ opari s3 solū ē nō ptaue opari. s3 sit bñ opari i cadie ad dationē sc3 i qd ad hāc iudicōnē bñ recipiat vñ bñ det. ppter qd ē pcludi pōt qd bñ recte pēre nō ē act? liberalitatis scdm se. sed solū scdōz qvtilē sc3 ad dare psumere ordiatū. Quarta rō. Arz. ē qd laus et glia debent opus suū sed laus et glia magis redduntur dātū qd accipiēt aut etiā qd nō accipiēt. id ē. Quarta rō ē qd circa difficultus sp sit ars et p? et meli? vñ d3 scdō h3. s3 facilius est recipere qd dare: quia ad accipere magis inclinat appetitus sensuū. hñ etiā (sicut dicit Arz.) facilius est non accipere qd dare. ppū ei mun? cōit omittit hoies difficultus qd nō accipiūt alienū eo qd hoies naturā ad bonū ppū afficiunt. Igitur Sexta rō est qd magis est liberalitatis ille act? se cūdū qd magis laudam? hoiem de liberalitate s3 dantē laudam? cōit de liberalitate. capiētē ei vel etiā nō capiētē nō multū de liberalitate laudam? laudātes ei nō capiētē nō dicim? ip3 liberalē. s3 nō cupidū exñtē laudātes aut capiētē dicim? ip3 hñlē vñ amicū: s3 nō ppe liberalē. Septima rō est qd p?uofoz maxie amāz liberales: et hoc ē id quia sūvtilēs alijs s3 ex dāte qd sūvtilēs et qd amāz tur igit p3 qd liberalitatis pncipali? ē circa dationē qd circa acceptionē vñ ē nō acceptionē. Ad rōes. Ad pma dicitur qd liberalitatis ē vñ? solū p?m? pncipali? act? sc3 dare ad ip3 ei reduct? psumere qm (sicut dicit Arz.) expēsas i dationē ponim? et iā dictū ē qd recipe et custodire ad dare et expendere ordinat? Ad aliā dicitur qd diuine nō valēt ad felicitatē vñ iustitiae custodibiles. s3 vñ p?pribiles. Ad aliā dicitur qd dare qm o3 et custodire qm dare op3 prian? sed dare qm op3 et custodire qm op3 nō cōtrariantur sed vnum ad aliud ordinatur et c.

Tertio querit vñ p?galitas sit vñ cū liberalitati oppositū. Arz. qd non. qd sicut p? ad bonū ita vñ cū ad malū s3 scdō h3 d3 qd p? ois cuiusvñq; fuerit p? et idē bñ pñs pñcit et eius op? bñ reddit. qd vñ cū oēs hñtē malū et ei op? male reddit. s3 p?galitas nō reddit hoiem malū dicitur. Arz. qd p?galitas vñ nō ē mal? scdōz morē nō ei mali neq; iustitiae supabū dare dātē et nō accipiētē. Itē p?galitas ē qd supabū dātē i dationē s3 talis nō op ponit liberalitatis dicitur. Arz. Liberalis aut vebemē ter ē et supabū dare i dationē vñ derelict? libipm nota. Itē si nō ēt possibile suas dare et psumere diuitias vñtra qd op3 p?galitas nō erit vñ cū sed hoc nō ē possibile qd p?bos et deuotissios viros vñ dim? oēs suas reliqre diuitias s3 religiosos mē dicātes. Et pfirmat qd si ē possibile nimis a se abdicare talia qd sūt occasio peccādi. s3 dicit Arz. p?io h3 qd mñ piere ppter diuitias. igit ppositū vñtra. Arz. qd dicit qd liberalitas est p?us circa pecunias et qd

p?galitas et illiberalitas sūt circa pecunias supabū dātē et defect? In scdō aut libro dicitur cōi diffinitioe p?us qd p? est medietas duarū malitiarū. h3 aut scdm supabū dātē hui? p? scdōz defectū et postea dicit qd extrema vicia opponūt ad invicē et ad p?utē. qd p?galitas ē malicia liberalitatis opposita. Itē cū dicitur Arz. liberalē bñ se hñe circa pecunias dicit p?galitas aut i hñs peccat. Nō tandū est sicut d3 i libro de sēfur sēfato qd sermo audibilis exñs est cā discipline. p3 ei et de subiecto et de p?fide et de alijs vñ sub sermone cauentib? in doctrina supponere qd d3 p nōmē hoc ei nō pōt pbari rōe cū noia sint ad placitū istius. Itā ad significādū sed o3 cōi vñ assēntre supponit. igit scdōz moralis doctores qd p liberalitātē intelligim? habitū quo quis bene se h3 circa pecunias i datione vel psumptione custodit vel acceptione p?galitatis aut intelligim? habitū qd p? p?ter vel contra dictamen recte rationis circa pecunias excedit i datione vel psumptione vel deficit i acceptione vel custodiā et per illiberalitātē intelligim? hñtē qd qd p? dictamē recte rōis deficit circa pecunias i datione vel psumptione. vñ supabū dātē in i acceptione vel custodiā ipaz. Et si uia sit manifestū erit p se qd p?galitas et illiberalitas sunt vicia liberalitatis opposita. si fuerit possibile circa pecunias supabū dare vñ deficere. Iti co igitur qd p?galitas est viciū liberalitatis oppositū qd sic pbat p?igū p? dictamē recte rōis circa pecunias abundare i datione et psumptione et deficere i acceptione et custodiā. qd p?galitas est viciū. pñia tenet ex dictis. et alijs pbat ex dictis i alia qstione. Itā dicitur fuit pmo qd op3 dare secū dū substantiā. si igit def vel p?umat plus qd substantia patiat? p3 quod erit p?m cōtra rectā rōem i superabundantia dationis. Itē quod illud sit peccatū p?tra rectā rationē. p?uadet pmo qd talis datione vel psumptione dat occasione peccādi s3 accipiēt di vñ non op3 dicente Arz. qd plus dantes vel cōsumētes qd exigit substantia accepturi sūt p?op? velle psumere facile aut hoc facere. velociter enī derelinquit eos existentia coguntur ergo aliunde acquirere. Itā Tullius i de officiis dicit ad magnū incōueniēs dicit. Adulū enī p?monia effu derūt i cōsulte largiēdo qd ei stultū ē qd libet f?cias curare vñ illū diuiti? facere nō possit. qd i dicitur desideras dare stultū est ita dare qd p?p? dare nō possit. Et addit Tullius. Itq; etiam sequentur largitionē rapine cū enī dādo egere ceperit alienis bonis man? afferre cogunt. Et addit tertium incōueniēs dicens. Itā cū beniuolentie cōparande cā bñficiū esse volūt. nō tāta studea assē quantur eoz qd dederit? qd tā oia eoz quibus a demerint. Sic igit superabundantia peccat pmo dādo plus qd op3. Secūdo peccat dādo qd nō op3 puta hñstrionibus et comedis adulatoribus et p?uilegijs enī dationis multe sunt i rōb? libates. pmo enī talis datio ducit ad illiberalitatem et rapinā. Secūdo dat malis occasionem malefaciēdi. p?uāt enī p?uē vtuntur bonis sub datis. et ita melius esset eos indigere. sexuissima enī est iniusticia habens arma. Tertio talis datio ducit ad intemperantiam. et tandem ad corporis

Quid signi-
ficat liberali-
tas

q? sit p?m in
supabū dātē
dationis p?o
bat multis ra-
tionibus

aliozū bonoz consumptionē et istas irrōnabilitates tangit. Arz. simul dicitur. Sed multi p?digoz et accipiunt nō oportet et sūt scdm hoc illiberales accipiunt aut sūt ppter velle cōsumere et qñq; qd oportet idigere hos diuites faciūt et moderatis qdem scdm mores nihil vñq; daret adulatorib? aut vel scdōz aliā aliquā voluptatē tribuūt multa ppter qd impati ipsoz sūt multi facile enī cōsumētes p? impatiā cōsumunt sūt et ppter nō ad bñviuere ad voluptates declinant. Tales enī nec ad honestū intendūt qd nō daret p?uilegiū nec ad vñtē qd pecunias ita superflue nō cōsumerēt. ergo necesse est eos ad reliquū appetitū s3 ad delectabile declinare. Itē tales efficiunt iniusti quodāmodo ad bonos et ad amicos scdm Tullius in de officiis dicit qd tales pñm i eo peccant qd sūt iustos i pñmos quas enī copias hñs s3 pñm iust? est re linqre eas trāferūt ad alienos. Itē aut talis liberalitatis pñm? cupiditas capiētē et auferendū pñm? vñ ad largiendū suppetat copte. Itē scdm Seneca tales vñ pñm? est iā sūt fautores et cōsiliatores pñm? vñ dicit i de bñficijs. Pecunia nō dabo illi quē cōsumpturū adultere scia. vñ in sociate turpis facit vel cōsiliū nō inueniat si potero reuo cabo si minus nō adiuuabo scelus. Itē de pñcipe suas distribuentē pecunias militib? ex tranis dicit Tullius. Quod te malū rōis iduxit vt eos tibi fideles putares fore quos pecunia corrupisset enī deterior atq; ad idē semp expectādum paratior. Tertio peccat dādo non grā cui? oportet et hoc p?m qñ oia cetera vicia pōt subintrare. dās enī ppter plus accipere cupidus est et si ppter mechari mechus est et si ppter vulnerare vel occidere iniustus et homicida et sic de alijs. Et de ealibus dicit Arz. qd ppter nichil boni curare indifferenter et vñdici accipiūt dicit etiā qd ppter nō ad bonū viuere ad voluptates declinant. Peccat etiā dādo que nō oportet et vñ nō oportet et ita de alijs circūstantijs sicut in alia questione dictum fuit propter quod manifestū est satis p?galitatis esse viciū scdm excessum dationis. Itē idem etiā patet de defectu custodie et acceptionis. Itā sicut cōiungit hoiem depauperari status honestatem amittere propter excessum dationis. Itā etiā ppter defectū custodie et acceptionis. Adulū tamen illud nō videt vñ esse dicit ei qd alijs circūstantijs obseruatis nullū est viciū. sed potius rōi cōsonū oēs alienare diuitias qd patet pmo de apostolis qd relictis oib? secuti sūt xps scdō patet hoc idē de religiosis mēdicatib? Sed iste rationes nō sunt ad ppositum nñm. qd multa credimus esse faciēda ex doctrina fidei penitēntialiter propt mereri ad salutē eternā qñ oppotunitas fide circūscripta nō possit ex hūana rōne cōiungi. Itē etiā mult i dicentes. Et o qd p?igil. eis male vñ: nullū est viciū relinquare eas totalit? ter ppter finē bonū. Imo hoc videt psonū rōni e opus virtutis. s3 cōiungit eas relinqre ppter bonū finē igit bñ. Adinoz pbat pmo qd relinq pū ppter magis vacare pñe. Itē enī pñt pecunie si ne quadā sollicitudine seruari et nō est possibile imēti perfectissime et penit? vacare ei qd est de alijs curiosus. Secūdo quia multi sūt inuatiya fassi

ciant? circa pecunias qd ad hñmōi affectionē vñt dā relinqre oēs diuitias est bonū et ad bonū finē Tertio qd pecunie sūt multis occasio delectationū in ordinatay qd dimittere eas ad obuiādū tali occasiōi ē ad bonū finē et psonū rōi. Itē etiā dicitur phūs scdō hui? qd i oī maxie obseruādū delectationē et delectabile nō ei nō accipiētes eā iudicam? eā. Quarto qd difficilissimū est sēp bñ se hñe circa pecunias ppter appetitū qui naturalit? inclinat et de facili afficit circa eas ppter qd pñculosū est eas possidere mō bonū est tene certū relinqre et certū. Quinto adducit ep?plū de Socrate. qd cum fuisset magn? phūs et maxie moralis pñcit diuitias suas i mare nō est aut dicitur qd male fecisset talis phūs et sine bono fine. Sed forte de hac opñtōe cōcedi p? hoc scdō qd i casu pñculi vñ ne malū culpe cōmittat rōabile est oēs alienare vñ reliqre diuitias pñi grā si qd i nauis diuitias suas oēs hñs viderit tēpēstare subuersuā nauis nisi ad alienationē nauis totū pñciat i mare psonū est rōi vt pdat oēs illas diuitias aut si tyrān? cogat oēs diuitias reliqre aut pñam legē bonā negare vñ aliqd turpissimū pmittere. Sed qd hō reliqret oēs diuitias pure voluntarie nullo mō vñ circūscripta fide cōsonū rōi. Itē pmo qd reliqre bona felicitati opozuna nō vñ psonū rōi diuine aut sūt felicitati oportune vñ dicitur fuit i pmo libro. Et i decimo etiā dicit Arz. opus aut erit et exteriori pspertitāti hōi enī nō ei p se sufficiens natura ad speculāti s3 op3 suū corp? sanū ē et cibū et reliquū famulātū existere et dicit hōi enī qd nō idigēt si ponere deus vel bñia separe. Itē ille actus nō est psonus rōi qd tollit opatiōes. multaz pñtū talis aut alienato est hñmōi qd tollit actū liberalitatis qd est dare et magis actū magnificētie salū act? exterioris: nec talis possit i bello opus fortitudinis exercere nec idigēt vñ subuenire: nec multū republice pdesse et si dicat quomo pñdicādo ppter docēdo istū nō valet qd nō mñ? talia possit si hñt vñte necia imo magis. Itē tales icidūt i illud qd credūt euitare credūt ei euitare sollicitudinē et curiositatē s3 in hoc icidūt nō ei pñt viuere bene citare. māna ppter qd oportet eos sollicitari multū de pcurādo sibi vñctū et ei pñculū ne forte ob hoc efficiant fures aut adultores aut fraudulēti. Itā sicut vñ se cūdo politice penuria seductionē efficit et magnificatē. Itē credūt euitare affectiones circa pecunias i qd tñ icidūt et i pñnā hoiem naturalit? inclinat ad affectiones pñuas pōt magis ad tales affectiones mouere naturalis idigēt et vñgēs necessitas qd possessio diuitiarū sufficiens ad vñtā Itē isti credūt euitare delectationes tactus et gustus trahentes appetitū pter rōnem et incidunt in peius s3 in tristitias et in multiplices angustias ita ut in famem et sitim in frigidibus et laboribus et alijs tales aut tristitie plus possunt trahere appetitum pter rationē qd delectationes cū dicat Arz. tertio huius qd difficult? est sustinere tristitia qd de delectationibus abstinere tristitia nāq; stupē facit et corrumpit naturam habentis. Item isti credunt euitare difficultatem quē est in habendo se bene circa pecunias et non est dubium multo difficultus est bñse habere i paupertate qd in diuitiis

q reliqre di-
uitias inclusa
fide nō sit po-
num rationi.

qñō sit p?m
supabū dātē
dādo seruaz
alijs circū-
stantijs

Ziber

quartus

hijis moderatis. Et videtur quod michi per inductionem quod paucissimi pauperes inveniuntur qui non vellent servare pravis divitiis propter habere vite necessaria et de eo servare i operibus permanentibus ad suam pravitatem. Et in meretricibus et rapinis in gulosis et in ramificationibus non quasi naturaliter necessari tate ad hoc coguntur. Et per hoc manifestum est id quod roilorum nulla erat. Et contra eos retorqueri potest in omni. Et primo quod supponit divitias non esse bonas simpliciter cuius oppositum dicitur Aristoteles. quibus ethice bona non quod fortune vocat semper bona simpliciter. licet non semper sint bona in civibus quod non sunt bona malis ut est quod quod sit verum suo loco dicitur. Et per ratio illorum peccat i accipiendo quod aliquid sit bonum si ordinem ad bonum finem non si ita esset furari et occidere hominem innocentem iniuste esset bonum posset enim aliqui scilicet facere hoc propter lucrum ad emendum librum ad studendum vel ad subveniendum propter indigentem a bono et ita propter bonum finem. Sicut ergo sexto huius contingit veram conclusionem falsos silogismos sonare et quod oportet facere sonare ipse quod non oportet et hoc non speciat ad eubuliam sed ad malitiam. Ad autem oppositum fuit de socrate potest concedi quod hoc et rauri vel saltem melius fuisset illam pecuniam dedisse pauperibus et aliqui dicitur quod hoc fecit socrates ut induceret populum ad bonum et tolleretur eius error quod tunc opinio populi ponebat felicitatem i divitiis et non michi notum virtutes perdidit suas divitias. forte enim quod retinuit vite necessaria. Hoc igitur videtur secundum huius rationem esse bonum viri et perfecti divitis abijcere totalem sed eis vult bene et refecando supfluas pauperibus subvenire et amicis vult dicitur Seneca i suis epistolis. Infirmi autem est non posse sustinere divitias. Et si cum de pauperibus predicasset discipulo suo. Lucilio dixit non puto pauperem cui quicquid superfluum suggerit satis est. tu tamen malo servas tua malo id est magis volo. Ad rationes. Ad primam principalem dicendum quod sicut dicitur et reddit huius bonum iustitiam oppositum reddit ipse malum non sicut dicitur fuit i illa questione tertius habuerunt fortitudo sit virtus cardinalis quattuor virtutes cardinales reddunt huius bonum simpliciter bonum sed bonum bene se habent circa pecunias vel ludos et ita per digalital si reddit huius malum simpliciter sed malum circa pecunias. Et potest dici quod hoc potest dici malus duplex. Uno modo quod aliquis invidiosus sit pro prodigius non est malum. Alio modo quod huius appetitus i ordinatum aliquo modo et ita prodigius potest concedi malus. Ad aliam dicendum quod non eodem modo prodigius superabundat i variis de liberali non liberalis sic superabundat quod de divitiis propter necessarias sibi ipsi derelinquit minora distribuendo eas quibus oportet et quod et illas tamen non alienat quod sibi necessarie sunt ad vitam et ad suscitandum honestatem servandam. sed prodigius excessive alienat et necesse non i necessarias dando quod non oportet et quod non oportet sicut dictum fuit. Et illa resoluta est i positione questionis. Hec de questione.

in opposito. Item nullum viciū puenit nobis a natura. nā
chil enī naturale viciōsū est: nā sicut dicit cōmen-
tator duodecimo metaphysice natura fecit opo-
ratur & ordinate quīs non intelligat tanq̃ sit reme-
morata ex virtutib⁹ agētib⁹ nobiliorib⁹ ea que
dicunt̃ intelligentie. ideo non abundat i supfluis
nec in necessarijs deficit tertio de aīa. ergo erro-
res nulli sunt naturales. sed illiberalitas est na-
turalis hoībus & p̃ouenit ex natura q̃ ex senec-
tute que est naturalis. Dicit enī Aristoteles vide-
tur enī senectus et oīs impotentia illiberales fa-
cere & magis connaturale hoībus prodigalitate.
Item omne viciū est sanabile. aliter virtutes
vicia nō essent in nostra potestate. sed illibe-
ralitas insanabilis est sicut dicit Aristoteles.
Item q̃ non opponatur liberalitati probatur
sic. quia viciū iusticie oppositū non opponit li-
beralitati. cum liberalitas et iusticia sint diuerse
vitutes. s; liberalitas opponitur iusticie. probo
quia vturarios aleatores mortuorum spoliatores
latrones et prodigos indifferēter vudios accipi-
entes vocat Ar. illiberales et tristi oēs sunt in iū-
ri etiam auarus est iniustus vt dicitur in quinto
libro. & trī illiberalis est auar⁹ quia dicit. Ar. illi-
beralis in dādo & expendendo deficit. In accipi-
endo autē & custodiēdo superabūdat talis autē dicit-
ur auarus. Oppositū dicit Ar. dicit enī con-
grue vtioq; liberalitas illiberalitas contrariū dicit-
ur. Primo videndū est q̃ illiberalitas est viciū.
Secundo videnda est differentia eius ad auarici-
am. et per hoc apparebit p̃positū. Prīmū pa-
tet ex vi nominis. quia dictū est in alijs questio-
ne q̃ per illiberalitatem intelligimus habitum quo
quis contra dictamen recte rationis deficit circa
pecunias in datione vel consumptione vel super-
abundat in custodia vel acceptione. Si ergo con-
tingat aliquem talem habere habitum: manife-
stum est q̃ de se q̃ ille habitus erit viciū. Quod
ergo contingat dicto modo scilicet p̃terter dicta
contra recte rationis dictamen abundare vel deficere
declaratur. Prīmus enim error p̃tōest esse
in non dando. Si quis enim habuerit vltra
ibi necessaria et vltra status sui exigentiam diui-
tias habundantes immensum. et nullas ipsarū
distribuat pauperibus amicis et vicinis. manife-
stum est q̃ ille primo contra rectam rationem ag-
git. quia corumpit amicitiam ipsius ad alios et
aliorum ad ipsum. omnes enim sciunt q̃ tales
vniuersaliter odiuntur. Dicit etiam Aristoteles
amantur maxime liberales eorum qui in vir-
tute. viles enim hoc autem in datione. ergo per
oppositū illiberales maxime odiuntur. Et Bo-
etius in de consolatione dicit q̃ liberalitas: facit
hominē maxime honoratū ergo per oppo-
sitū illiberalitas in honoratū. Secundo il-
le agit cōtra regulam nature. nam sicut natura
de superfluo alimentū operatur ad productionē
et nutritionem. sibi similis in spē. tra ē de super-
fluo diuitiarum recta rō dictata d imitationē na-
ture alijs subuenire. Tercio ille operatur contra
naturā hominis. nā p̃mo politice homo natura
ciuile aīal est. & qui in ciuilib⁹ p̃pter naturā & non
propter fortunam aut prauē est aut melior q̃ ho-

Secundo

Tercio

Quarto

in oppositus

Due articoli

q̄ illiberalis
agit p̄tra rē
nē p̄m̄ error
ut non vado.

tercius error

quart? erroz.

Ethicozum

leciti

mo: sed maxima videt icinilitas esse si quis habes sibi noxia vel iniuria non velit ea distribuere victimis et amicis indigentibus et quibus illa essent utilitatem valde sed constat quod talis nichil prodest ut arari talis excessus unde septimo politico eo est quod vult esse eorum excessum aut nocere necessari est aut nichil proficuum esse habentibus pecuniam illi inutiles esse civiles valde pauperibus vicinis et amicis. Secundus error: illiberalitatis est in defectu consumptionis pecunie sue in defectu expensarum sunt enim aliqui diuitijs abundantes qui primum ad pecunias affectionem non audet expendere quod necessarium esset debite sustentationi ipsorum et sue familiaris quod esset necessarium ad sui statum honestate seruanda primo quidem isti non solum errant ad eos in quantum non dant gratiam ad se ipsos in quantum necessitate propria non expedit sed tales tollunt ab ipsis diuitijs totam suam bonitatem diuitie enim non sunt bene propter se sed quoniam ad alium sunt ergo bone propter finem per eas acquiri potest. Illi autem fines a quos viles sunt pecunie non attigunt nisi apud infarum pecuniarum rationem et consumptionem ergo tales tollunt finem diuitiarum sed tollentes finem rationate ad finem tollunt eius bonum cum nichil sit bonum nisi propter causas finales, ut dicit comestator sed metaphysice tertio isti frustrant intentionem enim per non dare et non expendere diuites esse et non fieri sed miseri et pauperes: nichil enim habent sed habentur nam quito metaphysice habere dicitur finem modo ducere secundum suam naturam aut secundum suum impetum propter quod febribus debentur hostem et tyranni ciuiuitates. Amplius prohibens secundum suum impetum aliquid moueri vel operari habere de hoc ipsum vel columne suppositae ponderosa constat enim quod tales pecunia maxime ducuntur et operationes sibi debitas exercere prohibentur quod pecunie sic eorum determinat affectionem quod non audet eis uti habentes ergo pecunias sunt illi soli quod pecunia libere ducunt in sui finem consumendo et dando quod si sicut fuerit oportunitatem et illi soli diuites sunt dicente Aristotelem primo rhetorice. Totaliter autem diuitie esse est inui magis quam inpossessibile. Tertius error: illiberalitatis est in excessu acceptionis quod nimis ardentes sunt cupiditate nimis primo quidem videtur quod accipiunt et ita quicquid ab indigentibus quibus danda subuenire deberent multotiens enim tales videmus peccare etiam debita propria repetendo sed debitorum pauperes cogendo per iudices austere cum superfluis miseris aut carceribus aut alio tali modo quod debitorum omnino sine spe reuelationis confundunt imo multi etiam suam prestant pecuniam idigentibus ut possint repetendo cogere eos sibi vendere quod hinc motas hereditates quod est satis iniquum. Sed multi sic acceptiui sepe exponunt se modis lucrandi vilissimis et hi qui sunt mundaiores latronum hi autem suspensiores latronum. Et alij de meretricio paciscunt alij de adulterationibus et alij de comediis in honestis. Tertio multi tales incutunt sepe aculei vicium iniustitiae sunt hi quod raptores vel tyranni hi autem fures vel latrones hi vero infidiatores fraudulenti et homicidae vel usurarii et huiusmodi sic per quod illo modo magnus est vicium illiberalitatis. Quartum principalis error: illiberalis est in ex-

cessive custodiendo errant aut diuites excessiue pecuniā custodiētes primo qz ad custodia excessi-
uam necessario sequit defect⁹ rationis z cōsū-
pionis. Scōo qz periculosū aualde est talis custo-
dia ppter insidiosos latrōes atqz ppter pncipes q de-
facili tales man⁹ apponunt r⁹ iam inq⁹ aliu d⁹
ut it⁹ ideo d⁹ pmo huius q multi petree ppter oī
uitias. Et ad vitium ualē defectuosū sūt q dicens oī
bus quatuor errorib⁹ occasionant pauperum ei
sunt cū diuites fieri credat de qb⁹ Seneca in suis
ep⁹is non q parū habet sed qui plus cupit paup
est. Quid enī refert qm illi i archa qm i ho xre-
is iaceat qm pascat aut feneret si alieno. Inugi-
liter si nō acq⁹ita sed acquirēda cōpūat qz sit dī
uitiarū modus queres. P⁹imus habere quod ne-
cesse est. Scōo quod sana est. Item tales ad finē
impossibilem uiuūt de quib⁹ dicitur. H⁹ scōo poli-
tice malitia hoīz irreplebilis est ad p⁹mū qdē suffi-
ciunt duo oboli solū cū aut hoc tā fuerit habitum
semper indigebunt pluribus z vsqz in infinitum ue-
nient. In finita enī natura consumpcentie. z hoc
quo ad illos qui vicio cupiditatis deprauati sunt
ad cuius vitioz repletionē multi uiuūt. Quantum
etiam ad tales d⁹ pmo politice secundum poe-
ta solonis q diuitiaz nullus terminus p⁹ini-
tus viris ponitur. z qz in finitū vitioz diuitie que ab
hac pecuniaria. Quantum ad secundum pro scōs articulo
positum sciendum q sicut prius dictum fuit. et
in quinto dicitur liberalitas est circa pecunias
proprias iusticia aut circa al ienas. Et iterum d⁹ it iusticia
differre videntur in hoc q liberalitas est magis amz illibera-
ad seipsum q iusticia z iusticia magis ad alteruz litatem.
liberalitas enim moderat affectiōes quas homo
habet ad pecunias secundū se ipsū iusticia aut
moderat affectiōes quas homo habet ad pecu-
nias in ordine ad alterum scz in aplicando sibi
vel suis illud qd erat alteri⁹ vnde illiberalis pro-
prie d⁹ qui immoderate cubit sibi z custodit inu-
sus aut dicitur qui immoderate aufert ab alio v⁹
immoderate retinet rem alienā vnde manifestus
est q aliquis nullam habens affectiōem ad pec-
uniam sibi abdicandā et der consequens non il avaricia est
liberalis potest iniustificare manifeste. verbugra p⁹ctū cōtra iū-
tia q aliquis sola causa nocendi interficit. quoz beralitem
boves vicini: aut comburit domū eius. ex qui iusticiam
bus apparere potest. z avaricia proprie sumpta
peccat simul contra liberalitatem et iusticiam cō-
tra liberalitatem inq⁹tum habet ad diuitias acci-
piendas z seruandas inordinatū affectū nā sine iū-
li affectu homo non diceret avarus qm cumqz
esset iniustus illū ei nunqz diceremus avarū. qui
sola causa nocēdi comburit domū vicini z oues
et boves interficit. sed illū vicinum avarū qui cu-
pit accipit et res vicini sibi retinet illa enī z q⁹is
sit circa pecunias alienas tamen quodam mō-
do est circa proprias inq⁹tum in iustit⁹ eas tanqz p-
prias refinere et eas sibi opprobare. Altius
etiam ipsa avaricia peccat contra iusticiā. quia
si quis nullo modo vellet pecunias alienas. aut
aliq debitas accipere neqz refinere vnqz proprie il-
le non diceret avarus quia non peccaret mortali-
ter z avaricia ponit peccatū mortale sed talis dī-
cretur pecus et tenax. ergo avarus est qui cupit

Liber quartus

pecuniam non solum propriam sed etiam alienam. Et ita si quod cupit accipiat ipse infert alteri nocumē tum. Et si non possit accipere tunc voluntate habet eius quod alterius esse nocumētū scit propter quod in iustus est. quod sicut dicit Seneca ad serenū scelera etiam ante operis effectū q̄tū culpe satis est. p̄fecta sunt hec aut avaricia genus est omniviciozum ex illiberalitate et iniusticia cōpositū cuiusmodi fūrsura symonia furtū latrocinū rapina. Et illiberalitas autē p̄cise accepta est scdm nīmī am circa pecunias p̄prias affectionem. Et quo patet q̄ directe opponit liberalitati et nō iniusticie autē p̄cise accepta est scdm voluntariā nocumētū illationē propter quod non opponit liberalitati sed iniusticie. nō est autē inconueniens ad idem opus plūra q̄q̄ vicia concurrere. licet forte nō equaliter. vnde si capies bona aliena intendat p̄cipaliter nocere et cōsequenter sibi illata bona appropiare. tunc est iniustus p̄cipaliter et secundario illiberalis et si p̄cipaliter intendat illa bona sibi appropiare et ob hoc vel alterius dānum tunc ipse p̄cipaliter esset illiberalis et cōsequenter iniustus. Ad rōnes. Ad p̄mā d̄ q̄ illa regula thopicoz tenet vbi duo opposita vnius oppositionis nō continent sub aliquo oppositorum alterius oppositionis ibi aut nō est sic quia et illi beralitas et prodigalitas ambo sub vicio sūt vel dicendū est q̄ regula tenet vbi oppositiones essent conformis vtriusque extremi ad extremū sic aut nō est hic: q̄ prodigalitas et illiberalitas opponunt si cut extrema virtus aut et viciū sunt mediū et extremum. Ad aliā dicendū q̄ nullū viciū sic est a natura q̄ de necessitate ad naturā cōsequat scilicet ad quācūq̄ dispositionē a natura p̄tendit sed beneficia sic sūt a natura q̄ alique dispositiones a natura p̄uenientes inclināt vel sunt occasiones inclinādi ad vicia et ita est de senectute ad illiberalitatem. Dicendū etiā q̄ licet nullū n. al. m. sit a natura q̄ est forma sed potest ex illi nature defectu in mītamata pueniūt a natura q̄ est materia et per accidēs ipsa viciū ē ipotētia ad oēs formas et illas formas appēit naturalit̄ quib⁹ caret propter quod suscipit oīm agentū sibi appropinquant actiones idcirco cum agentia humane forme vel eius naturalibus dispositionibus contraria fuerint humano corpori applicata agēt i hōie dispositiones contrarias et disconuenientes humane forme et cōsequēs malas. Ita ergo senectus et infirmitates et mors pueniūt hōi ex natura q̄ est materia. Ad aliā dicendū q̄ dicit illiberalitatem esse insanabilem nō quia sit simpliciter insanabilis sed quia difficulter. Ad aliā solutum est satis in positione. uel in nō. et d̄.

ad rōnes p̄cipales

ad secundas

ad tertiā

questio data arguit p̄mo.

Veritur q̄nto vtrū illiberalitas sit mai⁹ viciū prodigalitatis. Arguit q̄ non q̄ mai⁹ viciū est quo q̄s peccat ad iusticiā q̄ peccat ad aliū. q̄ n. a. gis est p̄prie ordinē nature nocere et d̄. q̄ alijs s̄ p̄ prodigalitatem peccat q̄s ad seipm. q̄ contemnit iusticiā vñ iusticiā reberet q̄ iusticiā in paupertate et derisionē illiberalis aut peccat ad alios q̄ nō dat alijs. imo non videt ad alios peccare q̄ nullum ius habent in illius rebus lo

quando dello illiberali qui p̄cise peccat cōtra liberalitatem et nō cōtra iusticiā. nō videt q̄ ipse de iure potest tenere q̄ sua sunt et alij de hoc iure cōgruē nō possūt. nō ergo peccat in eos. Item. iusticiā viciū est mai⁹ q̄tō mai⁹ iusticiā opponit. s̄ p̄prie dicitur est p̄cipua virtutū cui in opponit prodigalitas. Et in ista vocat prodigos oīa dātes idiotas et insipientes. Itē capiamus de prodigalitate et liberalitate duas cōditiones oppositas prodigalitatis enī est dare q̄bus nō oportet dare quib⁹ nō oportet est peius q̄ nō dare quib⁹ oportet ergo et d̄. Ad nō p̄prie tripliciter. Primo q̄ iusticiā habere bonum morale peius est q̄ iusticiā habere bonū t̄pale. quāto hoc mel⁹ est illo. s̄ dās quib⁹ nō oportet sc̄ p̄prie nutrit eos i sua p̄prie t̄pale p̄prie uevunt sibi dātes propter quod Seneca dicebat i de bñficijs pecuniā nō dabo illi quē cōsumptur adultere sc̄ia. et nutritens aut et adiuvās p̄prie in sua p̄prie t̄pale subtrahit ab eo bonū moris sed non dās q̄bus oportet solū bonū t̄pale subtrahit. Et secundo p̄bat illa minor q̄ peius est ad q̄d peiora sequunt sed ad dare quib⁹ nō oportet peiora sequunt p̄bano q̄ si dāt malis q̄bus non oportet dare ipi male videt dātis efficiunt peiores se uisima enī est iniusticia habēs arma p̄mo politice sed si nō dāt bonis q̄bus oportet dare ipi p̄prie hoc nō efficiunt mali iō. et d̄. Tercio p̄bat sic peius est p̄dere bonū vtile q̄ seruare q̄ seruato possunt mus aliqñ iposteriū ad bonū finē p̄duto aut nō sed dās q̄bus nō oportet dare q̄bus pecuniā suā plusq̄ si p̄iceret ea i mare nō dās aut q̄bus oportet dare i alit̄ seruāt ea ergo et d̄. Oppositū dicit Ar̄ q̄ prodigus videt vtrū non parū melior esse illiberali. Item non dāns q̄bus oportet est illiberalis dās aut quibus non oportet est prodigus. ut dictū fuit sed non dās quib⁹ oportet est peior ergo illiberalis est peior. Ad nō p̄bat q̄ non dās quibus oportet peccat in bonos. nō q̄tū non dat eis q̄ eis oportet dare ergo et d̄. dās aut quibus nō oportet peccat in malos sed grauius est peccare in bonos q̄ in malos igit. Sciendum est q̄ prodigalitas aliqñ componit cū illiberalitate q̄ sicut dicit Ar̄ multi prodigox accipiunt vñ non oīs. et sc̄ hoc fuit illiberales acceptui ei sūt propter velle cōsumere facile aut hoc velociter enī dereliquit eos et exiit cogunt igit aliunde acquirere. Sed tu obijces cū vicia extrema sint adiuvicem magis opposita q̄ sūt et virtus cū vicio stare nō potest ergo extrema vicia cuiusmodi sūt prodigalitas et illiberalitas stare poterūt i eodē sūt dicit d̄ q̄ in ope sūt multae sūt circūstātie autē dēde et modificāde scdm quārū cuiuslibet excessū vel defectū oriuntur extrema vicia ergo si extrema vicia fuerit scdm excessū et defectū eius dēde actus et earūdem circūstātiarū opponunt et simul stare nō possunt. Sed extrema vicia si sint sc̄ diuersos actus aut sc̄ d̄ cūde penes diuersas circūstātiarū tūc nō opponunt adiuvicē sed opponunt virtuti cui⁹ est oēs actus modificare sc̄ d̄ oīs obseruātā circūstātiarū nō est igit cōueniēseum dem esse prodigū i dādo multū q̄bus nō oīs et illiberalē accipiendo vnde nō oportet. Sunt autē quidā prodigi alijs simplices q̄ excedent virtutis

Secundo

Tercio.

Obatio p̄mo

Secundo

Tercio

In opposita

prodigalitas aliqñ opponit cū illiberalitate

Obiectio.

Solutio

Ethicozum lxxiii

et consumptiui et non acceptiui neq̄ seruatiui et sunt etiam simplices illiberales qui excedenter acceptiui sunt et seruatiui et nequaq̄ consumptiui et dātiui. Primo ergo comparemus simplices prodigos ad simplices illiberales. Et primo dicamus generaliter q̄ illiberalitas est peior prodigalitate. Secundo specialiter dicamus de quo argutū fuit peius est non dare q̄bus oportet q̄ dare q̄bus nō oportet. Primo p̄bat p̄mo et rōe sūpta ex curabilitate prodigalitatis et curabilitate illiberalitatis. viciū cū ceteris parib⁹ est peius q̄d est minus curabile. s̄ illiberalitas est minus curabilis prodigalitate. p̄batio prodigalitas ei p̄mo curabilis est et curari potest ab egestate q̄ sicut dicit Ar̄ nō est facile ex nulla pte accipere oīs dare velle loci enī dereliquit s̄ bñ dātis ideotas. q̄ vident prodigi esse naturalis ergo necessitas et indigentia cū apparuerit de paupatio cogit ad magis retinendū et min⁹ dādū et p̄derandū malitiā prodigalitatis et oīno cōsumptā i bñ t̄pale nō est amplius possibile dare neq̄ cōsumere s̄ oportet et accipere et petere ad viuendū. Secundo etiā prodigalitas naturalit̄ ab etate curat q̄ nāq̄ senectus plurib⁹ sabiacet i digentis et minus p̄curare potest ideo natura nō deficiens i necessarijs magis inclināt ad retinendū q̄ in iuuetute bene ergo dicit Ar̄ de prodigalitate bene sanabilis est ab egestate et etate. Tercio etiā curat facilius ex dictamine rationis prodigi enī simplices non sūt nisi ad honestum cōstātes dāt enī et consumunt. q̄ hoc honestum eis videt et verēcundantur accipere et custodire tanq̄ hoc in goliū sū esse putantes modo conantes naturaliter ad honestū cito possūt obedire rationi specialiter qui dubitabūt statū honestatis amittere si incurrāt paupertatem. Contra aut illiberalitas difficiliter curabilis est propter paupertatis enim i digentia non curatur accipientem enī et retinentem et nichil dātē et paucissimū ex pendente nō est facile subici paupertati. Nec etiā curatur propter diuitias q̄ sicut dictum fuit primo politice talium concupiscentia natura infinita est. Ad cuius tamen repletionem ipsi viuunt nec etiam curatur etate cum natura videtur fuit senectutem inclinet ad seruandū. vnde dictum est q̄ in senib⁹ sola avaricia tu venescit nec dictamine rationis facilius curatur quoniam isti non sunt inclinati ad honestum sed ad vtile propter quod ratio trahit ad appetitum deprauiatur in suo iudicio et semper dicit vtile prosequendum esse. Ideo dicit Aristoteles illiberalitas autem insanabilis est videtur enim senectus et omnis impotentia illiberales facere et magis connaturale hominibus prodigalitate. multi enim amatores pecuniarum magis q̄ dātores. Ad idem etiam est secunda ratio que iam tacta est talis peius est viciū quod oritur ex desiderio vtilium illo quod oritur ex desiderio honoris / honores quia secundum rationem sunt desiderabiliores quia sicut dicit Arist. quarto huius maximum viciū honor est eorum que exterius honorum. Sed dictum fuit q̄ prodigi cognatum habet ad honores propter quod videtur Arist. dixisse prodigum non malum neq̄

Secundo

Tercio

conuerso illiberalitas

Secūda ratio

q̄ iniuriabilem esse illiberales autem vtilia p̄ferunt honoribus. ergo et d̄. Tercia ratio q̄ tacta etiā fuit est talis viciū est peius q̄d magis iniuriū est suscipere augmētū q̄ sic potest a medio virtutis recedere s̄ illiberalitas est huiusmodi q̄d patet primo q̄ sicut dicit Ar̄ que quidā prodigalitates nō multū coaugent nō enī facile ex nulla parte accipere oīs dare dereliquit vtrūq̄ velociter substantia dātes ideotas. Secundo q̄ sicut dicit Ar̄ illiberalitas magis cōnaturalis est hōi q̄ prodigalitas q̄d p̄bat illud q̄d notorie apparet dicens multi enī amatores pecuniarū magis q̄ dātores modo dictū est i sc̄o libro q̄ illa vicia magis augmētū accipiūt et magis p̄traria sunt vtrūq̄ ad q̄ magis ipsi nati sumus. Quarta ratio est q̄ magis viciū est q̄d est dissimilius virtuti. vñ patet sc̄o huius sed illiberalitas est liberalitatis dissimilior et prodigalitas similior q̄ prodigus i substantia p̄cipalis actus liberalitatis cōuenit cū liberali licet nō in modo dātē et expendit i hoc aut illiberalis nō cōuenit cū liberali et ideo etiā prodigus facilius est reducibilis ad mediū et hāc rationē exp̄ssit Ar̄ dicens q̄ prodigus facilius ad mediū potest venire habet enī que liberalis tenet dat non accipit neutrum aut vñ oportet neq̄ bene s̄ vtrūq̄ hoc affuecat vñ qualiter aliter trāsmutet erit vtrūq̄ liberalis dabit enī q̄bus oportet et non accipiet vnde non oportet. Quinta ratio. Ille est peior qui nulli p̄fiscit quā qui p̄fiscit multis prodigus aut multis p̄fiscit scilicet quibus dāt illiberalis autē nulli cum nullis de suis bonis p̄fisciat. imo neq̄ sibi ipsi p̄dest sed multis nocet nocumētis quorum plurima sunt declarata in alia questione. Et hoc notauit Aristoteles dicens q̄ prodigus quidem p̄dest multis illiberalis autē nulli sed neq̄ sibi ipsi. Tercia ratio illud est peius viciū quod magis est huiusmodi quoniam et si prodigalitas innata sit ad intemperantiam ducere dicente Aristotele propter quod et intemperati ipsorum sunt multifaciles enim consumentes et per intemperantiā cōsumpti sunt tamen illiberalitas igniens affectū circa pecunias citissime ducit ad iniusticiā secundum multimodas species turpissimas avaricie sicut dictum fuit in illa questione. Tunc p̄batur secunda conclusio cuius tamen intellectus p̄batio sc̄e primo dandus est talis q̄ dās quibus non oportet potest ad hoc moueri multis occasionibus. Vno modo ex dilectione rationis secundum se scilicet in q̄tū ipsa ratio secundum se ipsā videtur esse bona et honesta non enim est dubium q̄ omnis ratio secundum se est honesta si non cōmunicetur ei vel cōsequat aliquod in honestum hec est enī vna de maximis dei operationibus q̄ dat oīs esse et viuere licet his quidem clarior: his vero obscurior ut d̄ p̄mo celi. propter quod et oīs natura p̄fecta inclināt naturalit̄ ad dādū sc̄z generādū sibi s̄c̄ cū ergo deus et natura nichil intendat nisi bonū deus enī nō intendit ipsi dare tanq̄ aliquod sibi vtile nullo enī indigēs est neq̄ gallina intendit pullos p̄creare q̄ vtilitatis sibi sed quia magis eam grauent q̄ p̄fiscit ergo patet q̄ deus et natura rationes intendunt tanq̄

Tercia.

Quarta

Quinta

ultima ratio

p̄batio sc̄e conclusionis

Liber

quartus

rem in se bonā propter qd z appetit adhuc abf
q dictamine rōnis inclinā naturaliter i datio-
nem si non trahat propter indigētie timorē Alijs
aut accationibus pū aliqd moueri ad dandū qui-
bus non oportet verbi grā aliqui dāt z malis me-
retricihus z copulatricibz pūp fornicari. Alij
aut dāt adulatoribz z hystricibus pūp delectatio-
nē quā hñt i turpibz ipsoz opibus. Alij aut dāt
pauissimis hoibz vt possint se de sua prauitate
adiuare vt ad pfūdendū innocētes aut etiā dāt
aliq ad aliā quālibet fraudē pcurandā pūm aut p
pdigi illoz sūt pdigi simplices Alij aut nō sūt
peioribz vicijs affecti z pncipali grā qz pdigali-
tate illā incurrūt q est dare qbz nō oportet dicen-
dum ergo q multo peiores possūt esse tales pū-
gi cōpositi q simplices illiberales. qui nō dant q
bus oportet sed tñ illiberales isti peiores sūt pro-
digis simplicibz z ita debet itelligi cōclusio pro-
posita hēc aut sic intellecta probat facili ter pmo
qz peior est q inanior moriuo mouet ad peccan-
dū talis agt est q nō dat quibz oportet ille eni ex
pparentia vtilis pecunie mouet ad nō dandū al-
ter aut mouetur ad dandū ex apparentia honesta-
tis dationis vtile aut est minus bonū honesto iō
et a pparens vtile est inanius apparenti honesto
Et ex hoc enā patz q talis illiberalis minus est
curabilis tali prodigo qz dictū fuit q conātes ad
honestum citius curabiles sunt. q conantes ad
vile propter quod etiam et peiores sunt tales.
Item tales simplices illiberales et prodigi non
sunt mali nisi quia liberali sunt contrarij peior er-
go est qui magis et contrariat sed ei magis con-
trariatur non dāns quibus oportet quia tollit to-
totum liberalitatis actum dāns aut quibus non
oportet ex sola dilectione dationis non tollit illū
actum imo si dat quibus non oportet propter da-
tionis dilectionē multo magis daret quibz opor-
tet quod est liberalitatis effectus. Et confir-
matur quia non dāns quibus oportet directe op-
ponitur liberali cuius est dare quibus oportet s
dāns quibus non oportet non opponitur per se
directe liberali sed solum indirecte inqūm per
hoc prohibetur a dādo quibus oportet quod
ex hoc patet sicut dicit. Arz q tyrannos nō dici-
mus prodigos l: et multa dēt quibus non opor-
tet nam multitudo possessionis eozum ex hauriri
non potest quin dādo quibus non oportet pos-
sint etiam affluenter dare quibus oportet. vnde
etiam de liberali dicit Aristoteles neq quibus li-
bet dabit vt habeat dare quibz oportet dicit etiā
post non tamē dabit quibus non oportet neq qñ
non oportet. neq quecuqz alia talia non enim
vniq adhuc operabur secundum liberalitatem
et hoc consummens cuius rationem assignat di-
cens non enim vniq habebit in quē oportet cō-
sumere rego apparet secundum Aristotelis ver-
ba q dāns quibus z quando z vbi nō oportet ex
eo peccat contra liberalitatem quia non habebit
quid consumere in quem et quando z vbi oportet
bit non autem comparare possumus simpli-
cem illiberalitatem ad prodigalitatem cum illi
liberalitate ppositā de quo multi dicūt per se ma-
nifestū esse q talis pgalitas est peior qz plurav i

cia peiora sūt vno. Sed forte nō hñt sic simplr
affirmare qm accipies vniqz vt possit dare. dñ
tñ nō iniuste voluerit accipe sed solū sua. a suis
debitoribus quibz nimis stricte et nullam eis fa-
ciens gratiam repetendo talis forte meliores p-
test habere intentionem et magis corrigibilis ēē
q illiberalis simplex vñ nolens dare vel confu-
mere sed oia sua nullam faciens gratiam suis
debitoribus accipere et seruare talis enim nul-
lam videtur vel modicam habere affectionē ad
honestum. alter autem nititur ad honestum licet
non recte propter quem nūm ad honestum eti-
am illiberalitatem videtur accipere qui autēz tē-
dit ad honestū bene corrigibilis esse videtur secū-
dum pōicta. Sed cum plures sint modi illibera-
lum sicut dicit Arz dubitatur vtrum omnis mo-
dus illiberalitatis sit peior prodigalitate que ex
illiberalitate componitur. videtur enim q nō quia
dicit Arz qui quidem enim in talibus appella-
tionibus puta parci tenaces limibiles omēs da-
tione deficiunt aliena autem non appetunt neqz
volunt accipere hñ quidem propter quā dāns mo-
derantiam et rememorantiam turpium videt ei
quidem vel dicuntur propter hoc custodire vt nō
aliquando cogantur aliquid turpe opari talis g
non videntur multum mali vt videntur habere
appetitum non principaliter tendentem ad vtile
sed ad honestum ideo videntur esse meliores di-
ctis prodigalibus. Sed tamen illud nec adhuc
alijs placere videtur dicunt enim q si quis sua
custodiat qñtū est nccūm ad vte sustentationē et
honestatis sui status obseruandā ipse i n hoc nul-
lo modo est illiberalis Sed illiberalis est si vltra
immensurate custodiat et talis gñs non sit ac-
ceptiuus et quibz propter indigentie timorem et
ne cogatur turpe aliquid opari sic custodiat ta-
mē peior esse videtur q prodigus ex illiberalitate
ppositus qz valde miseri et inuulnisi animi esse vi-
derur cū hñ sufficientes habuerit diuitias et vl-
tra q sic timeat paupertatē vt nō audeat vt diui-
tias et q repletus et vltra miseriam ducat vitam
ita q propter timorem paupertatis que nō nisi
infortunio venire pōt fiat statim paupertinus
ex electione. Itēz animus dantis tendit dire-
cte ad honores animus aut illiberalis nō sed so-
lum ad turpis euitationē ppter qd z statim incur-
rit turpe generosioris enī animiē tendere ad ho-
nestū consequēdū nō solū ad turpe fugiendū p-
pter qd dñ in poetria. Arz q aie virtuosoz nō-
biles naturaliter inuenerūt pmo artem carminū
ad laudendū z pferendū facta pulchra et decora
aie aut deficientes ab his in nobilitate inuene-
rūt carmina ad vitupandū z detestandū turpia et
inhonesta ergoz. Ad rōnes Ad pñā dicendū
est q cū hoc qz digm sit pncipalijs z illiberalis
nullis illiberalis magis peccat ad se ipm qz pñt
ad rationes qz figit affectionē i diuitijs pponens eas ho-
ribz i quo def pat mens ipsius qd est peius qz cor-
pus de paupari ppter tendētiā ad honesta z ma-
gis icurabile sicut dictū fuit. Ad aliā dicendū
q nō solū pdigalitas sed cō viciū peccat cōtra ad secundam
prudentiā qz sicut dñ tercio hñt ois malus igno-
rat imo illiberalis fortius peccat ptra prudentiā

gnosi est ten-
dere ad hone-
stā qz ad tur-
pe fugiendū

Ethicozum lxxv

q prodigus nam prodigus quasi solum peccat p
prudentiā ex incōsideratione nō ei habet mul-
tum autem deprauatū cū inclinationē habeat ad
honestū illiberalis aut pponēs secūdu appetitū
vile honesto habet aim z appetitum deprauatū
et facientē errare rōnem et sic errat ex electione
quod est peius q errare ex iadueretia vel incō-
sideratione. Sed diceret tu quare ergo Arz vo-
cat prodigū magis insipientem q illiberalem
potest dici q hoc fecit quia peius quod est i pro-
digo est incōsideratio cū affectionē quasi nō ha-
beat nisi ex incōsideratione distoriam a peior
ergo notari viciū illud. Sed illiberalis peior hñt
incōsiderationē quia deprauatōnem appetitus
ideo non sufficeret eum vocare insipientem sed
prauum vel sic dicunt alij licet illiberales sit in-
sipientior simp pñt apud vulgus qd cōter circa
pecunias afficitur illiberaliter prodigus vocatur
insipientior iō insipientē vocant eū secūdu vul-
gū famositatē. Ad aliā dicendū q dāns qbz
non opz est melior. Ad iprobationem qñ dicitur
qz sustrahere bonū morale ē peior qz sustrahere bo-
nū tpale pcedo sed dico q dāns quibus non opz
non sustrahit bonū morale nisi forte per accides
qz non dat ex intentione vt recipiens mala vtaf
dono sed solum ex intentione honestatis appa-
rentis in datione prauitas aut recipientis est illa
que p se sustrahit ab ipso bonum morale Sed nō
dāns quibus opz sustrahit ab ipsis alijs bonū
tpale et a se ipso bonū morale magis qz pdig vt
dictum fuit ideo non valet. Ad aliā dicendū
q peius sequitur in ipso non dante quibus opz
qz in dante quibus non opz scz maior appetitus
deprauatio sed in alijs potest sequi peius ad da-
re quibus non opz sed tñ hoc est ppter dantis in-
tentionem et per accides ideo non valet. Ad
aliā dicendū q melius esset pecuniam pdere
totaliter qz inordinate affici circa eam zc.

¶ Et tñ sexto qz vltra p se pra-
ua etiā si nō ēē phibita. Arz qñtū q
nō qz nulli pñt vniqz pñt vniqz
nō qz nulli pñt vniqz pñt vniqz
videt esse scdm se malū sed vltra
pñt esse talis pñt qz maior pñt qz in qñto libzo
vbi Arz enumerat pñt in iustis nō videt enu-
merare nisi aut nociuos aut inuoluntarios saltē al-
teri parti minor pñt qz possibile est aliqñ mercato-
rē si haberet pecuniā posse multū lucrari si ergo
pecuniā capiat ad vltra ille pñt est vniqz volun-
tarius z vltra lucrativus et mercator adhuc
multū plus lucratur de mutata pecunia z totū
hoc nulli vniqz videt esse nociuū iō zc. Itēz
leges civiles ppositae sūt sapientibus et sūt pfo-
fē recte rōis scz q hñana rō sibi delectat hoc
est circūscriptis fide z pceptis iudicare pōt. iō
dñ qñto hñt q lex pñt scdm oēs pñtes et ma-
licias hoc qd ēē iustis scz pñtes z opa pñt hoc
aut phibēs scz malicias et opera maliciarū. Ad
mñt videt scdm se malū qd ex pñt pñt iustitū a le-
ge ciuili sed vltra est hñt qz. Itēz qd est li-
citū recipere illud est licitū vel recipere et cū
pñt etiam recipere sed p pñtione pecunie licitū
est recipere lucrū ergo licitū est cum pactore

cipere qd tñ est vltra maior nota est quia velle vt
pactū non viciat opationē scdm se licitam cū i
oī legitimo pñt interueniat velle et cum pacta
sint de iure naturali vt habet in pñcio decreto-
rum minor patz quia grāz facient licet accipere
remunerationē ab eo q recipit imo recipiens ad
hoc tenet vt pñt quito hñt. mō mutuas alteri pe-
cuniā facit alteri grām g zc. Itēz possū tñ licite
tradere domū meā ad annū sub tali pacto q red-
des mihi eā ita bonā z integrā sicut ego tñ tra-
diderā et qd vltra tradas decē libras g videtur
q pacto pñt possū tñ licite tradere pecuniā me-
am. ¶ Ppositū apparet quia Arz simp pñt vocat
vfurarios illiberales vñ de meretrizio patz et
devfurariis dicit oēs ei sūt vnde non opz accipi-
unt et qñtū nō opz pñtere sūt in ipsis turpis lu-
cratio apparet oēs ei gratia lucri et hñt pñt
obprobria sustinent. Pñt dicendum est de vltra
Scdm de quibus dā vltra pñt. ¶ Pñt autēz
accipere qd dñ pñt ē vltra vltra enī nihila
liud significare videt q accipere z ex pacto aliū
obligare ad tradendū vltra forte. ¶ Itēz dñt
go est vt aliqui dicūt q recipere vltra forte pñt
ē duplici. ¶ In modo in releuationē dñt scz qz
mutuas alteri suā pecuniā ex tali mutuo aliqd
dñt incurrit et hoc vt aliqui dicunt est licitū
vel saltem non esset secundū se illicitū nisi
esset prohibitū. Alio modo in acquisitionem
lucri vt si mutuas alteri pecuniam nullo modo
dñficetur ex mutuo sed q pecunia sua tñ valet
at i manu aliena sicut in manu sua et si vult ex
mutuo vltra fortem recipere vel etia si dñficet
er vult vltra fortem plus lucri recipere q incurrit
dñt et hoc mō vltra non est licita sed secundū
se praua etiā si nō esset phibita. ¶ Pñt pñt sic
quia pñt qz fortes habeat pñt solidos qz debet
oñt suo sub pena duoz solidoz pñt si rō debeat
oñt suo pñt solidos sub pena qñtuoz solidoz z nō
habeat pecuniā dñt qz forte amice pñt mihi ru-
os viginti solidos reddam tñ viginti duos
solidos pñt pñt damnum quod erga dominum
rū incurres quoniam aliter mai dñt incurere
pñt qz ille pñt ē licitū bonū qz iustū ē licitū a se
aut pñt ē iustū qz iustū ē equūdo lucru dñt cō-
sistit pñt i qñto sed dñt fortis est in tali mu-
tuo nō solū viginti solidoz qbz pñt sed vltra duo-
rū in qbz dñt tenet ex defectu solutionis g lucz
equale tali dñt nō ē q viginti solidos a platone
recipiat sed q viginti duos reddat. ¶ Itēz ista con-
clusio sit vera videtur quibus dā q capfores aut
mercatores q quctidie per mutuationē sue pecu-
nie lucrantur qbus pñt esset dñt suā ponere
pecuniā i manibz alioz licite si non esset phibitū
pñt suā tradere pecuniā ad vltra dum tñ vltra
forte nihil plus acciperent qz in sua mercatura
vel in cābio de illa pecunia lucrarent. ¶ Itēz videt
eis q hoc suueneri possit illo casu quē capfoz vt
mercator nō haberet diuitias excessiuas sed q i
digerent pñtue lucrari de sua pecunia ad vte ne-
cessitatem z status honestatem seruandā. si tñ ta-
les essent diuites abundantes peccatē et si non
pñt iusticiā tamen contra liberalitatem tales ei
ex pñt liberalitatis tenentur vicinis et amicis in

In oppositū

Quid vltra

Dupl pñt
recipere vltra
forte z scdm
hoc due pñt
siones.

pñt pñt

Liber quartus

digentibus succurrere non solum concedendo pecuniam in eis sine lucro sed sepe etiam i dando. Et si sine dubio (vt illi dicunt) tales contractus fugiendi sunt qm possibile est nisi pecuniam q rētes in magna et evidenti fuerint positi necessi to qm citissim e videri potest indigentia et alia circumstantibus q ille campfor vel mercator plus licito reciperet ultra sortem non solum autē cauendū est redargui sed etiam videri redargui. vñ dicitur Ar. quarto huius. Stenifunt hec quides scdm veritatē turpia. hec autē secūdm opinionem nihil differt neutra aūi operanda. Secūda cō clusio pbat. pzo ex hois naturali cōditiōe. hō nāq natura aīat ciuile est. et cōiciatū. vñ pzo politice ppter quod et ex hōi nature debito alteri obligat ad illd qd illi prodest et sibi nō nocet non est autem rationi consonum in illo requirere re lucrum ad quod quis alteri ex debito obligat. Item ex cōditiōe misericordie quia mīa est iusticia de natura alterius naturale autē elivelle oppositum eius quod infert tristitiā si ad hoc non sit alterum malū psequens vel annexū qm tristitia stupefacit et corrumpit naturam habentis vt tertio huius. dicitur ergo ex debito misericordie ratio dicat q t. omne uelut a misericordiam bonum vel amicum si pauerit absq nocu mento. potest aut aliq dādo. et tūc ratio recta iubeat dare liberat. Si autē dare nō pōt sine detrimēto tunc pōt aliq mutuo. q tūc rō recta iubet mutuo liberat sine lucro capere ciuile sortē non esset releuare sed potius aggrauare. qm illi fatē esset sortem ex se luere. Item ex cōditiōe liberalitatis qz lucū ab idē eūte exposcere illum q nullū dāt si ab eo recepit. turpis lucratio est et ad illi liberalitatem spectat est enī accipere vñ non opz sed sic facit capiens ultra sortem. q. et. Item ex cōditiōe iusticie que in equalitate dantur et lucri cōst. sit quoniam iniustum est pro re semel commutata pluries precium recipere non enim seruaretur equalitas sed sic fit iniuria. Ad cuius probationem euidentiam est sciendum q duplices sunt possessiones. quedam quarum vsus est psumptio ipsarū. et nō pōt remanere dñi ipsarum. sicut vini et panis vsus consumptio ipsoz est. Alie sunt quaz vsus nō est ipsarū psumptio sed in vsu et post vsu manere potest dñum ipsarū sicut sunt ager domus equus. In primis ergo tras ferri non potest in alium vsu sine dominio. In secundis autē pōt. In secundis ergo vendi pōt vt rētero dñio. ppter quod sine vicio tu potes p vsu equi vel agri tui ad certū tps pñum recipe ex pacto et itē post illud tps equum repetere vt agri sed in primis tū non potes quia in translatōe vñ simul transfertur dñum. Ad sciendum est (sicut dictum fuit prius) q pecunie vsus est eius cōfūptio: et in eius dominii traslatio. ergo patet q solaynica cōmutatio pecunie quo ad vsu et dominium. et non distincta: cuius ergo vsurarius de pecunia mutuanda pactum facit de re habendo tantum. et iterum p tempore credente de habendo alia certā summā. quasi si esset venditio vsus et venditio dominii distincta manifestum est q pluries ipse capiat precium p vnica luere cōmu

tatione. ergo est iniustus. Item q precium ex pacto petit de re que non est sua sed illius a quo petit est iniustus et tanq raptor talis autē est vsurarius. pbo quia in traditiōe pecunie statim pecunia efficit recipientis pro q in traditiōe obligat de iure recipiens ad reddēdū egle et non plus. nisi forte q tradenti tenet satisfaccere de suo labor. sicut pō sit q vsurarius tradat decē libras. et laborē tradendi ei recipiendi velle sustinere p tribus denariis. ergo si pñum capiat p tpe credētie manifestū est q non de suo petit lucrum sed de illo qd est eius a quo petit. Item ex dicto p q vsurarius de hoc qd recipit ultra sortē nō vendit nisi tps hoc autē est contra deū et naturā q tps dederunt oibz i cōi ergo. Ex his etiam manifestū est q terminatores veresunt vsurari. verbi gratia ille dolū vini daret in sicca pecunia pro viginti sub pacto autem credendi pecuniam p et annuū vendit pñum viginti quinque. constat q talis pñum capiat p nē dio tempore pro quo nihil habet in vino quoniam a pñipio totum transfert et minimum ad recipiētem. Et ex nunc dictis etiam videtur esse manifestum q non sit verum illud quod scdm alios in prima conclusionē dictum fuit scz q campfor res et mercatores possunt licite prestare ad vsurā dum tamen non plus ultra sortem acciperent q de illa pecunia in sua mercatura vel cambio ut crarent qm tales pluries precium acciperent p eadē venditiōe. et venderet quod nō est iudicium argutum est et hoc pūto esse verū. Sed quia dicitur de qbusdā ciuitatibus q pauerunt accipere sibi pecuniam orphanorū vsq ad certos ānos et illā totam eis restituere. et iterum quolibet anno aliquam eis certam summam pecunie ministrare nonne est hec vsura viciosa. Potest dici q non quia iuri naturali consonat q illi spectat de communi viuunt qui parentibus carent. et nō dum habēt vsu rationis. propter quod non videtur peccatum quicquid communitas dare talibus assueverit. Sed tu dices domine illa non est causa propter quam communitas quolibz anno ministrat pecuniam sed tota causa est quia pecuniam eorum accepit. cuius signum est q plus ministrat a quo plures pecunias accepit. et nihil pauperibus a quibus nihil capit ergo. Forte qd q ad hoc dici potest q illa potuit esse causa dicte consuetudinis. Sed oportet scire q distributio nes iuste non sunt secundum arithmeticeam proportionem sed secundum geometricam. vt dicitur in quinto ita q oportet distributiones proportionari statibus et excellentiis personarum. potuit ergo communitas ordinare vt proportio puerorum nutriendorum in ciuitate quo ad ipsos statum et excellentias mensuraret diuitiis ipsoz q communitas capit ad custodiendum. propter qd rationabiliter maiorem habenti pecuniam magis datur. Adhuc est alter contractus vsure talis qdam indigentes pecunia sicca vendunt vinum non statim tradendum sed post dimidium annuū et pecuniam inde recipiunt siccam. dant enim illud vinum pro decem libris de pecunia sicca. qd valebit secundum communem estimationem viginti tempore traditiōis. Constat ergo q emēs

nō pōt aliq
tū accipere
tra sortē qm
lucrat in
sua mercā

Aditas ap
ens pecunias
orphanorū
dās ultra sor
tē nō pōt
vsuram

Prestare ali
qd reddēdū
tpe solz eē
maioris pñi
et vsurarium

qd iudicū
de loco

ad rōes prin
cipales

Ethicozum lxxvi

vinum: illicitam committit vsuram. nam talis p illa pecunia tpe receptionis vini non haberet nisi medietatem illius vini. p citiori autē pecunie traditione acquirit sibi aliam medietatem. ergo de pecunia sua capit lucrum pro intermedio tēpore in quo tamen pecunie dominium non habebat. Ad istum quidem modum reducere volumus emptionem bladorum in herbis. frumenta enim in herbis dabo pro decem ad habendum pecuniam siccam que tempore messium: valebunt viginti. Sed forte q non est simile. quia simul vtrobiqz transfertur dominium rerum vtriusqz in alteruz nec tantum valet frumentum in herbis quantum maturum imo totum ante maturationem posset casualiter periri. vterius est alter contractus qui sepe fieri solet quod tempore messium vel post quando blada vel vina solent esse precii minoris diuites suum bladum vel suum vinum cedunt indigentibus pro reddendo tantum bladum vel tantum vinum in estate quando solent esse precii carioris. vel pro reddēdo precii quod illud videretur. et hoc dicunt non esse vsurā. neqz illicitum probatio quia hoc videtur esse simplex mutatio gratiosa cum non repetat nisi tale et tā rum quale et quantum traditum esset vel erat. Secundo quia ille diues rem suam seruare potuisset vsq ad illud tempus. et tunc tantum reddidisset qm recipere vult ab illo. Sed hoc videtur mihi periculosum. qm (sicut dī qnto huius) omnia cōmutabilia debent aliquo vno mensurari. hoc autē scdm veritatē est opus. hoc est indigentia humana cum ergo ex indigentia humana proueniat q bladum aut vinum plus venditur in estate q in autumno. non videtur equalitas seruari si ex pacto pro traditione dolii in autumno velit quis recipere dolium in estate. In aliquibus enim posset magnū inconueniens accidere. pbi gratia numerus pomorum q valet decem solidos in autumno valet quinquaginta in estate. Item sicut de loco ita de tempore. Si autē dolū solet parissus vale re decē. et attrebat viginti. nō esset equalitas seruata iustitie. q pro dolio tradito parissus deberet tradere dolū attrebat. ergo ita de tēpore et de quibuscunqz aliis circūstātiis que solent reddere rem maioris pñi vel minoris. Nec vñ q illi dicebant talem esse simplicē mutationē. pñi enī q non ppter pactū de tpe quod exprimitur in contractu. vnde forte si nō exprimeret tēpus redditiō nis aut si tale tps exprimeret q cōter res nō sit maioris precij tunc non esset pñus iniustus. nec etiam valet quod dicitur diuitē posse rē suā seruasse vsq ad tale tps hoc enī est si sit verū tū sine diminutione aut sine periculo perditionis et corruptionis aut oīno sine cura et sollicitudine nō seruasset. nec opz si diues per aliquē modū licitū pñi habere de re sua. q ppter hoc omis modus sit licitus per quē de ea non caperet nisi tñ. Ad rōnes. Ad pñā dicēdū est q ille pñus nō est si pñi voluntarius recipi. q plus vellet recipere et reddere sine vsura. sed necessitas cogit eū ita velle recipere. Et q hoc voluntariū non simplr sed mixtum. Item ille tractus scdm se est nociuus recipienti quia opz plus reddere q valet illud quod

recipit. nec est attendendum ad sequentē rei eū tū. quia euentus sequens non iustificat contractū precedentem secūdm se pñus. cū etiam contractus sequens non sit ad vsurariū. Ad aliam dicēdū est q legem precipere circa omēs virtutes et malicias potest intelligi duplici. Quomodo per modum precepti pñi dicti siue iubendo siue prohibendo et eoz que sic preceptum nunqz permittit fieri contrariū. sed penam facientibus instituit. Alio mō pñi pcepto large sūpto vt extēdit se ad exhortationem vel dehortationē et eoz q sic preceptum pñi bene fieri cōtraria. pñi utit ergo multa mala aut quia non sunt aliis multum inuitiosa. aut quia quandoqz sequit ea aliqua vitia in qm minus malum est eligendum ad euitandū maius malum. et ppter hoc lex permittit vsuram nō tñ preceptum ea. nec exhortat sed dehortatur. Ad aliam dicendum est q omne illud quod licitū est recipere per modum debiti licitū est cū pacto vel le recipere. sed hoc non est verū de omni eo qd est licitum recipere per modū doni. qm pactū tollit doni rōnē. Et qm dī. et propter concessiōe pecunie licet recipere lucrum. dico q verum est aliqñ per modum doni. Sed si dicas q per modum debiti tunc oportet distinguere q recipientē debere aliquid mutuari preter valorem pecunie traditaz potest intelligi dupliciter. Quomodo q debeat sibi aliquid vtile puta pecuniam. vinum vel bladū et hoc est falsum quia grauaretur. Alio modo q debeat sibi honoris alicuius in pensionem p gratiarū actiones. vel hōi et hoc est verum. q mutans illam pecuniam indigentī opus fecit virtutis premium aut pñus est honor. nec in hoc alter grauatur quia in hoc nihil amittit de virtutibus neq de honestis. sed potius sibi acquirit quia honor in honorante manet. et quia in hoc ipse opatur opus virtutis scz iusticie. hoc enim requiritur ad retribuendum et seruandum proportionale. sicut dicitur quinto huius. gratiarum enim sacz propus est gratie. refamulari opz ei q grām fecit ideo non esset peccatum si mutuas alteri pecuniam: pactum faceret q ille sibi regratiaret. Alia soluta est expositio. Ite de questione. Meretur septimo. Virtutem magnificētia sit virtus moralis. Videtur q non quia dicit Ar. in ops quidem non erit magnificus cui? cau sam assignat dicens. non enim sūt ei a quibus multa consumet decenter. cum tamē magnificētia sit circa sumptus magnos et decētes. sed sicut diues ita in ops potest omnem virtutem moralem sibi acquirere. quod probatur pñio quia absurdum esset dicere nullum pauperē esse probum virum. nullus tamen est probus vt sine prouentia et qui habet prudentiam habet omnem virtutem moralem. cum ipse sint sibi inuicē connexi. vt apparet sexto huius. Secūdo hoc idē pbatur quia non est in potestate nostra eē diuites iō si paup nō posset sibi acquirere virtutes tpe nō esset i nra prāte. cuius oppositū apparet tertio huius. Tertio idē patet. quia paupertas sub domino fortune est. virtutes autem nō iōz. Et oppositum vult Ar. breuiter debet videri qd

duplici intelli
git q lex pñi
put circa oēs
virtutes et ma
licias

Ad tertiam

Questio vii
Ad primo

Secundo

Tertio

In oppositi

Liber

quartus

Quid magni-
ficentia.

nomine magnificentie debemus intelligere et illud
prænomine inquirere non oportet sed presupponere propter
hoc quod nota significant ad placitum. ¶ Dico ergo
quod magnificentiā intelligimus et nunc itēdum ha-
bitū electiūm inclinātem ad mala opa et ma-
gnitū sūptiū faciendā qñ/vbi quod/et quibus fue-
rit opportunū. et sic de alijs circūstātijs. Et hīs
statū qñ magnificentiā sit pñus moralis quia cir-
ca qñq opā humana pñgit peccare ppter excef-
sum et ppter defectū. habitus electiūm inclinās
ad mediū tenendū recta rōne dictatū secundū exi-
gentiā circūstātiarū est virtus moralis hoc se-
pe apparuit ex predictis sed magnificentiā est hu-
tū modū ergo et c. Abinoz declarā pñmo quod aliqūā
do opera magna oporteat facere et cum magnis
sumptibus apparere quia qñq opz cōstūere ciuita-
tates edificare tēpla congregare inapnos exer-
citus ad bella iminentia vel sperata dare conui-
uia nuptiarū et hñmōi. Sed qñ in hīs operib⁹ exer-
cendis cōstat aliqñ limites excedere rōis appet-
tū si quis incipere velit opus maius qñ exigit
status eius et copia diuitiarū fuerit sic em redact⁹
in paupiatē perderet statū et seipm paret in po-
sterū magnificē aut etiam liberalis operis exerci-
tio. ¶ Dō dicit Ar⁹ qñ in oib⁹ ad operantē referē
quis est et quā possessionū digna ei opz hīs eē
et non solum opus sed etiā faciendū dicere et c. Et
iterum ille regulam recte rationis excederet qui
in paruis operibus scz parz vtilibus aut inhōne-
stis vel parue honestatis exñibus sumptus ma-
gnos et operi iproporcionabiles apponeret puta
sicut dicit Ar⁹ qñ hñstiones cibans nuptialiter et
comedis tribuēs et c. et vñuer salū si nō homi gra-
tia faciet sed diuitias ostentans et ita de singulis
circūstāntiis posset induci. Et eodem modo po-
test apparere qñ deficere contingat i predictis ab
eo quod oportet aut quia non sit quod honestum
esset fieri vel quia minus sit qñ deceret vel etiam
sicut multi qui cum magnum opus inceperint et
magnos sumptus apposuerint propter in qbus-
dam paruis parcere pecunie perdunt totam ope-
ris honestatem aut si tardantes faciant aut trista-
ti propter quod apparet satis qñ magnificentiā sit
virtus moralis. ¶ Sed maior est dubitatio an ip-
sa sit virtus distincta specie contra liberalitatem
de quo multi dicunt qñ sic primo quia habent ob-
iecta propria distincta nam propriū obiectum
liberalitatis est pecunia vel vtilis. Quod enim li-
beralitas aspicit pecunias dicit Aristoteles in
principio capituli de liberalitate. Sed qñ aspici-
at eas vel vtilis apparet per Aristotelem in eodē
capitulo in illa particula quorum autē est aliqua
utilitas et c. Sed obiectum propriū magnificē-
tie est operabile magnum vel magnus propter qñ
ex consequenti magnificentiā respicit pecunias
ad illud operandum necessarias. Et hoc notauit
Ar⁹ dicens qñ magnificus qualiter optimum sit
opus et decentissimum intendet vtiq⁹ magis qñ
quanto precio et qualiter minimo. Secundo illi
arguunt ad idem sic. Ille virtutes sunt diuerse
que in suis electionibus includūt diuersos fines
ista patet quoniam quodq⁹ detern inatur sine vcl
sūt tertio huius electiones ergo sunt distincte et

diuersorum morum que diuersos fines includūt
distinctio aut electionum distinguit virtutes cum
in tertio huius dicat Ar⁹ electionem maxime p-
pnam esse virtutē et mores magis electionib⁹ in-
dicari qñ opationibus sed electiones liberalitatis
et magnificentie diuersos fines includunt qñ si
liberalitas et magnificentiā conueniunt in dare
et expendere tñ magnificentiā hoc intendit vt o-
pus magnum faciat liberalitas autem vt vsum
pecuniarum debitum exerceat Alij autem ad idē
apponunt aliam rationem talem virtutes mora-
les ex eo ponuntur in appetitu vt impetus pas-
sionum moderent et repugnant que innate sūt tra-
here appetitum ad actum inordinatum et tūpē
ideo cum hoc sit difficile dicitur est in scdo huius
quod omnis virtus ē circa difficile hoc primo suppo-
natur. Secundo supponitur qñ aliqua sunt obie-
cta que secundū se sūt magnā sive parua sūt
innata inclinare appetitum ad actum turpē
cuiusmodi sunt diuitie et honores diuitie quidem
tū quia per eas vita sustentatur et quia magnum
aliquid i eis ex multis paruis efficitur honores
aut ex eo quod maxime desiderant excellentiā et ho-
nor in signū excellentie exhibet. idē pñmo rñeto-
rice quod honor est de numero delectabilium morū p-
pterea qñ sit fantasie vñuicq⁹ qñ studiosus sit.
Alia autem sunt obiecta que nō sunt innata mo-
uerē nos ad actus turpes nisi ratione sive ma-
gnitudinis cuiusmodi sunt terribilia circa que ē
fortitudo vñ. Scdo rñetorice qñ nō oīa timent
sed quēcūq⁹ aut tristitia magnas aut corruptio-
nes possunt. Alia autē sunt obiecta qbus magni-
tudo ppe nō puenit sicut sunt delectabilia fact⁹
et gustus sed scdm se innata sunt trahere appet-
tū modo igit qñ alia est ratio obiecti accepti scdm
dū se et pñderat scdm ei⁹ magnitudinē et qñ sic et
sic ipm hñ alit⁹ et alit⁹ modū trahēdi appetitū pro-
pter qñ aliq se hñt bñ circa parua et mediocria qñ
non habent se bene circa magna. ¶ Deo necesse ē
duplicē ponere virtutē circa illa obiecta qñ et scdm
se et scdm eorū magnitudinē innata sunt trahere
appetitū propter hoc igit qñ duplicē esse virtutē
circa pecunias scz liberalitatem et magnificentiā
duplicē circa honores scz magnanimitatem et phy-
lotimiam. Sed vñā tñ circa terribilia scz fortitu-
dinem et vñā tñ circa delectabilia scz tñtiam.
¶ Alii autem oppositū affirmant sive contrariū
um dicentes qñ magnum et paruum non diuersi-
ficant specie aliter enī oportet ponere duplicē
iusticiā pmutatūā et duplicē distributiūā vñā
scz circa magna et aliam circa parua. Et si hñ opz
ponere duplicē tñtiam et duplicem fortitudi-
nem quia sicut diuitie magne et parue ut sunt ter-
ribilia sive tristitia parua et magna et delectabi-
lia magna et parua et constat quod multi non so-
lum magnus sed etiam parua timoribus aut
tristitijs vel delectationibus subducuntur. Alij
vero non nisi maioribus propter hoc enim solet
distingui timor in illum qui innatus est cadere i a
cōstantem virū in illum qui non ppter hoc etiam
Ar⁹ in septimo huius non tñ ponit tñtiam qñ
est virtus perfecta in tñtiam et insensibilitatē
sed et plures alios habuit qñ nec sunt perfecte vir-

finitis magni-
ficentiē et libe-
ralitatis diuer-
sus.

Triplē ob-
iecta pñmum

Alia opinio qñ
magnificentiā
non est a li-
beralitate

dubitū an ma-
gnificentiā
distinguat a
liberalitate

qñtutes non
distinguant se
cū obiecta
exteriora qñ ad
substantiā sed
scdm passiones

Ethicozum lxxvii

tutes nec perfecte malicie scz continentiam et i-
continentiā mollicie et perseverantiā. ¶ Pat⁹ autē
est qui bene se habet in magnis delectationibus
et in paruis. ¶ Continēs autē et perseverans sunt qñ
bñ se hñt in paruis et mediocribus sed non i ma-
gnis. Incontinēs autē et molles sunt qui vincunt
etiā a delectationib⁹ debilib⁹ vel tristitijs sed nō
ex electiōe. ¶ Intemperatus autē et insensibilis qui
sunt mali simpliciter sicut qui i vtriq⁹ ex electiō-
ne male se hñt hic quidē secundū superabundantiā
hic qñ ob defectū has autē delectationes et tristi-
tias maiores et minores notat Ar⁹ in septimo
dicens. Est quidem sic habere vt vñc et quibus
multi meliores est vt superare et quib⁹ multi mi-
niores. ¶ horum autē hic quidā circa delectationes
incontinentes hic autē pñtēs hic autē circa tristiti-
as molles hic autē perseverans. ¶ Ideo etiā dicit
Ar⁹ ibidē non em si quis a fortibus super excel-
lentibus delectationibus vincitur admirabilis scz
condonabile si contra tendens talis tamen non
est tñt⁹ sūpt⁹ neq⁹ virtuosus. Si igitur oris
liberalitatis et magnificentie attendit in hoc qñ
liberalitas est circa pecunias neq⁹ et sumptus
minores magnificentiā autē circa maiores sequi-
tur qñ ipse non erunt distincte virtutes. ¶ Itē virtus
attenditur circa maximū in quod potentia potest
vt sepe dicitur sūt autē magni autē difficilissimi nō ē
passiōe paruum vel etiam mediocrem modera-
re vel etiam passiōis impetum mediocrem vel
debilem refrenare sed est vincere et regulare ma-
ximas passiōes et fortissimos impetus earum.
¶ Aliter enī continentia et perseverantia de quib⁹
in septimo docet Ar⁹ prout etiam a temperantia
distinguntur essentia virtutes quod Ar⁹ nō pcedit
sed maxime passiōes et fortissimi impetus earū
nō sunt ab obiectis minoribus vel mediocribus
sed a magnis et maximis ergo liberalitas si non
esset circa maximas pecunias et magnos sūpt⁹
ipsa non esset virtus. ¶ Item Ar⁹ dicit liberalitatem
exendi circa omnes que in pecunijs opationes
magnificentiā autem esse circa sumptus solus
dicit enim sic non enim quemadmodum liberali-
tas extenditur circa omnes que in pecunijs opa-
tiones sed circa sumptuosas solū ppter quod vi-
detur insensio fuisse. Ar⁹ qñ magnificentiā nō sit
nisi quidā specialis modus liberalitatis sicut di-
ctū fuit in capitulo de tñtiam castitatem. ¶ Sobrie-
tatem parsimoniam et hñmōi modos esse tñtiam
et non virtutes distinctas ab ea. ¶ Item non valet
distinctio obiectorum quā priores posuerunt scz
qñ liberalitas sit circa pecuniam vt est vtilis tan-
qñ circa propriū obiectum magnificentiā autē cir-
ca opabile magnum qñ virtutū distinctio non su-
mitur scdm distinctiōē obiectoꝝ exterioroꝝ scdm
sua substantiā acceptoꝝ qñ tunc non eēt eadē iustī-
tia circa oīes et bonos domos et agros diuitias
et honores cuius oppositū in quinto apparebit
nec etiam eadē tñtiam circa cibos et potus et mu-
lieres cuius oppositum in tertio dicitur est. Sed
distinctio virtutū accipitur scdm distinctiōē pas-
sionum quas obiecta innata sunt inferre appeti-
tū que innata sunt inclinare appetitū cōm rō-
nē qñ nō ad aliud indigemus virtutibus nisi ad

huiusmodi passiōes moderandas et earum im-
pet⁹ illicitos refrenandos. ¶ Constat autē qñ pecu-
nia propter eius utilitatem innata est mouere ap-
petitū ad amorē ipsius qui quidem amor potest i-
clinare appetitū ad nimiam eius retentionem et
defectuosam dationem vel pñsionem ppter qñ
statim concedendum est qñ circa pecunias vt sic
oportet aliquam esse virtutem quam omnes libe-
ralitatem vocant. Si quis autē circa opabile ma-
gnū deficiat vñ paruit⁹ dicatur non videt⁹ qñ
hoc sit ppter passiōē quā opabile magnum vt
magnū inferat appetitū qñ vt sic nūq⁹ trahē-
ret ad defectū sed hoc est propter amorē seu af-
fectionem ad pecuniā vtilem exitem que inclinat
ad opus magnum quod oportet facere non fas-
ciendum vel ad faciendum minus qñ deceret ne
tanta pecunia psumat propter quod pñ qñ iustū
moris sunt passiōes per liberalitatem et magni-
ficentiā moderande et per cōsequens idem est
obiectum liberalitatis et magnificentie acceptus
scdm eius rationem pñam et formalem. ¶ Ideo qñ
oppositum rationis illorum pcludi potest qñ ille non
sunt pñtutes specie differentes. ¶ Itē nec etiam
est vt quod aliqui illorum imaginant scz qñ ma-
gnificentiā solum habeat locum in magnis sum-
ptibus ad aliquod exterius faciibile magnum vt
delicet castrum vel templum vel hñmōi faciendus faciibile
imo ipsa locum habet generaliter circa quascūq⁹
qñ decentes dationes vel cōsumptiones magna-
rum pecuniarum quemadmodum liberalitas est
circa quascūq⁹ pecuniarum decentes dationes
aut cōsumptiones. vñdē Ar⁹ dicit qñ magnifi-
centia est circa peregrinorū susceptiones et mis-
siones et dationes et retributiones. ¶ Item neq⁹
valet distinctio finium quā illi notauerūt quoniam
tam magnificus qñ liberalitas intendit decetem
pecunie dationem vel cōsumptionem et reten-
tionem sed in vtriq⁹ principali⁹ intendit operis
decentiam gratia cuius pecunia sit consumenda
quia propter quod vñ quodq⁹ tale et illud magis
et cetera propter hoc michi videtur qñ magnificē-
tia non sit alia virtus a liberalitate sed quod ipsa
sit modus eius quidam contrahens eam p quādā
materiam seu accidentalem dñam puta per ma-
gnitudinem operis et expensarum ppter qñ di-
cit Ar⁹ oīem magnificū esse liberalem sed nō ecō-
uerso sicut omnis homo corpore magnus est ho-
mo sed non omnis homo est hñ corpore magnus
Et possit exemplum poni de fortitudine et tem-
perantia quia fortitudo non est solum circa mor-
tis pericula sed etiam circa alia minora pericula
sicut dicitur fuit in capitulo de fortitudine. ¶ Ta-
men excellentissimus actus fortitudinis est cir-
ca pericula mortis in bello. Similiter temperan-
tia non est solum circa totalem abstinentiam ab
actibus venereis sed tamen electio cōtinuata to-
talis abstinentie ab actibus venereis in quibus
quando et vbi fuerit oportunus et sic de alijs cir-
cūstāntiis et forte maximus actus temperantie qñ magnificē-
tius quod illo casu virginitas ponitur eē vir-
tus. ¶ Possit ergo dici qñ magnificentiā se habet
ad liberalitatem sicut fortitudo cōtracta per ap-
plicationem eius ad pericula mortis in bello se ad tñtiam.
¶ iii

habet ad fortitudinem simpliciter et muniter acceptam. Et sic temperantia contracta ad virginitatem se habet ad temperantiam simpliciter. Vnde sicut non decet quemlibet ad bellum ire nec quemlibet esse virginem. Ita nec decet quemlibet esse magnificum. Ita tamen intelligendo quod ille non esset simpliciter et perfecte temperatus qui non eligeret totalem abstinentiam si videret hoc oportere attentis circumstantiis et oppositum non oportere nec ille esset liberalis qui non eligeret expensas magnas si videret oportere et oppositum non oportere tamen nec ille temperatus qui non abstinere eo quod non oportet abstinere. Dicere virgo nec ille liberalis qui non expenderet magna eo quod hoc non deceret ad ipsius diceretur magnificus. Et si quis querat quare ergo determinavit Aristoteles separatim de liberalitate et magnificencia et similiter de magnanimitate et phylotimia et non fecit ea de fortitudine. Dicens dum est forte quod hoc fecit ad doctrinam vulgi vulgus enim et quasi omnes maxime nituntur ad pecunias et honores et ultra quod oportet et in his maxime voluit civilis communicatio propter quod voluit magis ostendere et quomodo communitate habendum sit circa ea et specialiter circa magna. his autem visis omnia satis soluta sunt que his videntur opponi. Apparet etiam quod alii dubitauerunt scilicet an magnificencia sit virtus nobilior liberalitate dicendum enim est quod non in eodem supposito quia eadem est virtus in eo qui est magnificus tamen dicendum est quod magnificencia est modus nobilissimus liberalitatis et potest etiam concedi quod modaliter vel etiam quo ad exteriores actus magnificencia est nobilior ea liberalitate que non est magnificencia videlicet ea liberalitate que est in eo quem non decet magna hoc est dictum quod liberalitas in principibus quos magnificencia decet exercet actus exteriores maiores et excellentiores quam in pauperibus sic enim bene dicit Aristoteles quod magnificencia superexcellit liberalitatem magnitudine quemadmodum nomen significat non reputat tamen pauperibus ipsam virtutem liberalitatis secundum eius substantiam et secundum operationes interiores habere eque perfecte virtutibus nam sicut dicit Seneca libro secundo de beneficiis nulli preclusa est virtus omnibus patet. Inuit omnes omnes adiungit et ingenuos et liberos servos reges et exules. Non eligit dorum nec sensum nudo homine contenta est. Et sic est finis questionis.

Questio viij
Primo

Secundo.

Queritur octauo. Utrum paruitas et banauis sit vitia. Et videtur quod non quia sicut omnis virtus est laudabilis ita omne vitium est opprobriofum sed paruitas et banauis non sunt opprobriofe quia dicit Aristoteles in quadam epistola ad Alexandrum que sic incipit Aristoteles Alexandro bene agere super laudat rationationem et consilij diligentiam ipse autem dicit in quarto huius rationis antea diligentia paruitas ergo paruitas erit laus

bilis et nullum vitium est laudabile ideo est.

Item si banauis esset vitium hoc esset quia ratione excessus opponeretur magnificencie. Sed hoc est impossibile quia magnificencia a magnitudine nomen accepit sicut dicit Aristoteles. Et hoc magis erit excessus in magnitudine tanto magis erit magnificencia. **O**ppositum arguitur quia omnis habitus inclinans ad vltra vel contra quod oportet est vitium sed banauis inclinatur ad vltra et paruitas ad contra ut vult Aristoteles ideo concludit Aristoteles habitus huius scilicet paruitas et banauis malicie sunt. Non est dubium quoniam paruitas et banauis sunt vitia si quis considerauerit quid dicitur per hec nomina nam sicut magnificencia significat habitum inclinantem ad opera magna facienda non absolute sed quos decet et quando oportet et ubi et gratia cuius et quomodo oportet et sic de aliis circumstantiis. **I**tem paruitas significat habitum inclinantem ad non faciendum magna que oportet facere attentis circumstantiis vel ad faciendum minora vel cum minoribus expensis aut tardius quod oportet. **B**anauis autem significat habitum inclinantem ad faciendum opera magna que non oportet facere circumstantiis attentis vel ad faciendum maiora quod oportet vel vniuersaliter ad faciendum magna aliqua circumstantiis concurrentibus talibus cum quibus circumstantiis talia facere non oportet. Ex quibus apparet quod tam paruitas quam banauis sunt habitus inclinantes preter vel contra rectum iudicium rationis ideo vitia sunt. **S**ed quod istorum vitiorum sit maius dubium est de quo diuersi diuersimode opinantur dicunt enim multi quod paruitas sit peius quam banauis quia ipsa est quedam illiberalitas banauis est quedam prodigalitas vel saltem paruitas comparatur ad banauis sicut illiberalitas ad prodigalitate sed dictum fuit quod illiberalitas est deterius prodigalitate ideo et cetera. **I**tem ad propositum possunt adduci rationes quod adducte sunt ad probandum quod illiberalitas esset peius prodigalitate videtur enim quod banauis sit magis curabilis quam paruitas quia curari potest et ab egestate et a diuina ratione sicut de prodigo dictum fuit. **I**tem paruitas ex inordinato motu oritur quam banauis quia illa ex desiderio vitium hec autem ex desiderio honorum. **I**tem quia paruitas videtur esse remotiora magnificencia quam banauis quia banauis in substantia actus conuenit cum magnifico scilicet in multa amissione pecuniarum. **I**tem quia banauis pluribus et magis videtur proficere quam paruitas. **I**tem quia paruitas magis est occasio peiorum vitiorum quam ipsa banauis quia ipsa cum fiat ex desiderio inordinato pecuniarum sicut illiberalitas est magis nata ducere ad auariciam. **A**lii autem non acquiescentes istis rationibus asserunt banauis esse deterius positam quam banauis quia banauis peccat cum leticia et gloria banauis sit de hyponum paruitas autem cum tristitia terior dicit Aristoteles peccatum autem tanto maius est quanto magis est voluntarium et cum maiori leticia. **I**tem deterius est facere quod non oportet dare quam facere quod oportet et dare quibus oportet et expendere ubi oportet non tamen sicut oportet et expendere ubi oportet non tamen sicut oportet. **A**uinto patet quia actus malus ex obiecto est deterius actu malo ex modo sed banauis facit quod non oportet in transitu purpuram inferres dat quibus non oportet comedis tribuens et expendens ubi non oportet hystriones nuptialiter cibans ut dicit Aristoteles paruitas autem facit quod oportet facit enim quod faceret magnificus et dat quibus oportet quibus daret magnificus et expendit ubi oportet ubi expenderet magnificus in nullo enim istorum videtur deficere sed in his que sequuntur scilicet quia non facit complete et facit tarde et super parum expendere et tristatur in expensis et putat semper maiora facere quam oportet. **I**tem autem defectus videtur posse stare cum dicitur tribus bonis ideo banauis videtur esse deterius. **I**tem ex nunc dictis apparet quod paruitas magis conuenit cum magnifico quam banauis vitium autem est peius quod est dissimilans virtuti sicut dictum fuit in secundum huius. **I**tem peius est nec bene nec bonum facere quam bonum non benefacere sed banauis nec bonum nec bene facit ut patet in dictis exemplis paruitas autem bonum facit licet non bene quod non perfecte ut dictum est ideo est deterius. **I**tem deterius est in obsequium peccati pecunias amittere quam pro necessariis vitiis referre sed banauis amittit pecunias in obsequium peccati scilicet in obsequium vanitatis et superbie sue diuitie ostentans ut ait Aristoteles. **I**tem et in obsequio turpium voluptatum quas capit ab hystrionibus et comedis paruitas autem peccat et mens pecunias sibi deficere in operibus magis necessariis non enim videtur magnam peccatum si rex volens construere ecclesiam parceret expensis quantum ad multa accidentaliter decoramenta ut magis posset soluere debita et indigentibus bonis parceret et cum militibus pro se laborantibus bona liberalia exercere. **I**tem paruitas quod facit facit boni gratia licet minus faciat quam decet banauis autem non boni gratia sed diuitias ostentans. **V**eritatem Aristoteles qui autem boni gratia operatur melior est eo qui non boni gratia ideo est deterius. **D**e hac autem controversia videtur michi alio meliori iudicio dicendum esse sicut de illiberalitate et prodigalitate: discimus fuit quod sicut prodigalitas aliquando committitur cum illiberalitate ita quandoque banauis cum paruitate unde de banauis compositum videtur dicere Aristoteles et ubi oportet multa consumere pauca consumit et ubi pauca multa et talem ego concederem peiorem quam simplicem banauis vel etiam etiam quam simplicem paruitatem nisi ille paruitas esset illiberalis omnino tam circa maiora quam circa minora talis enim paruitas esset valde malus. **Q**uod autem banauis compositus sit peior apparet quia talis omnino nichil boni videtur intendere non enim in expensis multis intendit operis honestatem vel decentiam quia tunc plura expenderet ubi

Tertio.

In oppositum

quod paruitas

quod banauis

Dubium

quod paruitas

quod banauis

resolutio de
vitiis

oportet nec intendit ad bonum finem et honeste parcere pecunie quia tunc magis parceret et ubi non oportet multa expendere quam ubi oportet banauis autem simplex intendere potest ad honestatem credens licet false in omni opere suo magnitudinem operis et multitudinem expensarum decere propter hoc quod in plurimos secundum rei veritatem magna decet magnos et diuites. Similiter etiam paruitas ille qui circa parua et mediocria non esset illiberalis sed solum circa maiora circa que dicimus esse magnificenciam potest circa talia parcere pecuniis ex intentione boni finis licet false sicut dicebatur videlicet ut i suis amicorum suorum vel subditorum suorum maioribus necessitatibus succurrere possit perfecte sibi et aliis. Sed si velimus comparare banauis quoniam non sit paruitas paruitas qui non sit banauis tunc videtur mihi quod conueniens sit adhuc distinguere de vtroque. **S**i enim est igitur quod ad banauis quod aliis potest dupliciter excedere circa materiam magnificencie. **U**no modo ex solo affectu magna faciendi et tunc erit ibi simplex et vera banauis. **A**lio modo alicuius alterius gratia videlicet aut luxurie luxurie vel vani honoris aut turpis alicuius delectationis aut quoquo modo fraudandi gratia et tunc non esset ibi banauis simpliciter et principaliter sed aliud vitium manus secundum gentiam finis principaliter intenti licet banauis dici possit ex consequenti sicut dicit Aristoteles in quinto huius quod si quis lucrit gratia mechatur ipse non luxuriosus dicitur sed auarus magis vel iniustus. **N**on est ergo dubium quoniam banauis hoc secundo modo sit peior paruitate quoniam si non sit peior ubi banauis tamen peior esse potest ex aliis maioribus vitiis et principalibus irremittis propter quod solum querendum est de primo modo verorum et simplicium banauis. **Q**antum autem ad paruitatem. **S**ciendum est quod pauper paruitas esse non potest quia si magna non facit sed parua hoc est quod parues non magna sed parua decet esse in omni opere suo intendit multum ad expensas non est mirum hoc est enim sue consonat indigentie diuites autem et potentes si sint paruitas hoc potest esse dupliciter aut quia circa pecunias tamen habeant affectionem quam illiberales fiant et in magnis et in paruis et tales sunt valde mali. **A**ut quod satis bene se habeant in minoribus et mediocribus sed in magnis deficient ab eo quod oportet et tunc erit maior dubitatio de tali paruitate et de predicto banauis quis sit deterius de aliis modis prius dictis. **E**t ubi videtur michi quod paruitas sit deterius quoniam si quis quantumcumque diues in operibus magnis parceret pecunie propter hoc quod aliter non esset suus aut amicorum vel subditorum suorum necessitatibus imminentibus succurrere talis non esset paruitas sed tunc esset solum paruitas si propter parcere pecunie diminueret de operis magnitudine quod deceret ipsum vel si in eo taret preter rationem aut tristaretur cum ea;

oportet nec intendit ad bonum finem et honeste parcere pecunie quia tunc magis parceret et ubi non oportet multa expendere quam ubi oportet banauis autem simplex intendere potest ad honestatem credens licet false in omni opere suo magnitudinem operis et multitudinem expensarum decere propter hoc quod in plurimos secundum rei veritatem magna decet magnos et diuites. Similiter etiam paruitas ille qui circa parua et mediocria non esset illiberalis sed solum circa maiora circa que dicimus esse magnificenciam potest circa talia parcere pecuniis ex intentione boni finis licet false sicut dicebatur videlicet ut i suis amicorum suorum vel subditorum suorum maioribus necessitatibus succurrere possit perfecte sibi et aliis. Sed si velimus comparare banauis quoniam non sit paruitas paruitas qui non sit banauis tunc videtur mihi quod conueniens sit adhuc distinguere de vtroque. **S**i enim est igitur quod ad banauis quod aliis potest dupliciter excedere circa materiam magnificencie. **U**no modo ex solo affectu magna faciendi et tunc erit ibi simplex et vera banauis. **A**lio modo alicuius alterius gratia videlicet aut luxurie luxurie vel vani honoris aut turpis alicuius delectationis aut quoquo modo fraudandi gratia et tunc non esset ibi banauis simpliciter et principaliter sed aliud vitium manus secundum gentiam finis principaliter intenti licet banauis dici possit ex consequenti sicut dicit Aristoteles in quinto huius quod si quis lucrit gratia mechatur ipse non luxuriosus dicitur sed auarus magis vel iniustus. **N**on est ergo dubium quoniam banauis hoc secundo modo sit peior paruitate quoniam si non sit peior ubi banauis tamen peior esse potest ex aliis maioribus vitiis et principalibus irremittis propter quod solum querendum est de primo modo verorum et simplicium banauis. **Q**antum autem ad paruitatem. **S**ciendum est quod pauper paruitas esse non potest quia si magna non facit sed parua hoc est quod parues non magna sed parua decet esse in omni opere suo intendit multum ad expensas non est mirum hoc est enim sue consonat indigentie diuites autem et potentes si sint paruitas hoc potest esse dupliciter aut quia circa pecunias tamen habeant affectionem quam illiberales fiant et in magnis et in paruis et tales sunt valde mali. **A**ut quod satis bene se habeant in minoribus et mediocribus sed in magnis deficient ab eo quod oportet et tunc erit maior dubitatio de tali paruitate et de predicto banauis quis sit deterius de aliis modis prius dictis. **E**t ubi videtur michi quod paruitas sit deterius quoniam si quis quantumcumque diues in operibus magnis parceret pecunie propter hoc quod aliter non esset suus aut amicorum vel subditorum suorum necessitatibus imminentibus succurrere talis non esset paruitas sed tunc esset solum paruitas si propter parcere pecunie diminueret de operis magnitudine quod deceret ipsum vel si in eo taret preter rationem aut tristaretur cum ea;

duplex cogit
exercere in
materiam
magnificencie

Liber

quartus

in cōvitiis sibi sufficienter abundarent et ad illud opus perficiendum et alia sibi et suis necessaria aut etiam quaecumque magis decerent ipsum operanda vel exercenda quo casu parvificus esset (ut michi videtur) comparandus ad banausum sicut in capitulo de liberalitate comparavimus illi beralem ad prodigum nec aliorum rationes concludunt contra hoc. Ad primam enim dicendum est quod parvificus si tristatur hoc non est de eo quod in opere est malum sed de eo quod in ipso bonum est. modovicius est eque vel plus tritari de bono sicut gaudere de malo. Ad aliam dicendum quod parvificus sepe nichil facit eius quod oportet sed ab opere toto desistit propter abhorrere et penam. Item et si quid facit eius quod oportet tamen non facit sepe totum quod oportet sed minus banausus autem ille de quo loquimur facit semper totum quod oportet et ubi et quando licet et cum hoc facit plus quod oportet et ubi et quando non oportet per idem patet solutio ad tertiam rationem et ad quartam. Ad quintam dicendum quod ipsa procedit non de banauso qui ex solo affectu magna faciendi excedit sed de illo qui alterius gratia. Ad ultimam dicendum quod sicut banausus non excedit quod oportet boni gratia ita neque parvificus deficit ab eo quod oportet boni gratia et sicut possibile est quod parvificus id boni gratia faciat in quo convenit cum magnifico sic etiam et de banauso dicendum est. Ad rationes principales. Ad primam dicendum est quod sicut magnificentia est laudabilis ita banausia et parvificentia sunt vituperabiles licet non sint operatiose quoniam obprobrium specificat vituperium trahendo ipsum in famam vel ad gravem contumeliam quod bene notavit Aristoteles dicens. Sunt quidam habitus hi malicie non tamen obprobria quidem inferunt propter neque nocivos proximo esse neque valde turpes. Ad aliam dicendum est quod diligenter ratiocinatur capitur aliquando pro nimia peroratione et computatione ad minima in expensis et hec est parvificentia. Alio modo capitur pro debito et diligenti consilio de agendis et istam Aristoteles superlaudat. Ad aliam dicendum quod nomen magnificentie pro ut ipsum est nomen virtutis sumitur ab operis magnitudine consona tamen recte rationi aliter non

questio nona
Ad primam.

Tristatur nono. Utrum melius sit honorari quam honorare. Et videtur quod sic quia melius est quod debetur deo et maioribus in quantum sunt maiores quam quod debetur minoribus in quantum minores et non deo neque maioribus. Ideo dicit Aristoteles maximum autem hic utique ponemus quod digne tribuimus sed deo et maioribus convenit honorari minores autem tenentur honorare deo. Item quod est appetibilis est melius appetibilis autem est honorari pro ut experientia docet strenuissimos enim viros in dignitatibus constitutos videmus honorem magis desiderare et hoc etiam dicit Aristoteles

Sed.

in litera. Et etiam primo rhetorice dicitur quod honor est delectabilissimus quasi fantasia vincit quod sit studiosus ex quo patet quod honor est valde appetibilis quia eodem primo dicitur quod delectationem omnia prosequuntur et gratia ipsius delectari honorare autem non omnia desiderant quod de magnanimo declarari potest cuius ut dicitur Aristoteles esse videtur quod in vnaquaque virtute magnum ipse tamen non desiderat honorare quia dicitur Aristoteles quod magnanimitas despectores videtur dicit etiam quod magnanimitas beneficiarius est beneficiarius autem verecundatur hoc autem esse videtur quia ipse desiderat honorari et verecundatur honorare beneficiarius autem tenetur honorare beneficiarium ideo etiam dicere videtur Aristoteles quod magnanimitas videtur in memoria habere eos quibus utique faciat bene vel a quibus autem patiantur bene non minor enim qui patitur bene eo qui facit ut autem superexcellere cum igitur magnanimitas sit circa honores hec omnia significare videtur quod ipse desiderat honorari et verecundatur honorare ideo. Item primus est melius merito quia meritum est in gratia premii et finis semper est melior eis que sunt ad finem sed honorare modum meritum habet in hoc enim aliquid quis meretur quod alium honorat honor autem est premium virtutis ipsi honorati ut dicitur Aristoteles. Item in quinto dicitur Aristoteles quod excedentibus operibus iusticie merces quedam danda hec autem honor et gloria. Item quod est liberius est melius eo quod est servilius quia libertas est conditio nobilis et servitus vilis sed honorari est liberius et honorare servilius quod patet quia servus tenetur domino honorare dominum autem servum non sed honorari ab eo ideo. Item quod convenit soli bono melius est eo quod convenit indifferenter bono et malo sed honorari convenit soli bono non honorare autem bono et malo igitur. Ad hoc patet quia melius est in quo et per quod bonum distat a malo quam in quo convenit sibi. Minor patet dicit enim Aristoteles secundum veritatem enim solius bonus honorandus tam boni autem quam mali tenentur honorare superiores suos et bonos. Item aliter sequeretur quod magis rex debet velle honorare vasallum quam velle honorari ab eo quod est falsum quia subiecti debent regi publice obedire. Item positum arguitur melius est quod declinat ad humilitatem eo quod declinat ad superbiam sed honorare et velle honorare declinant ad humilitatem honorari vero et velle honorari ad superbiam ideo. Item virtus magis est benefacere quam bene pati ut dicitur in capitulo de liberalitate sed honorare est benefacere et honorari est bene pati ergo. Confirmatur quia sicut se habet dare ad recipere circa pecunias ita honorare ad honorari circa honores sed circa pecunias dare est melius quam recipere sicut dictum fuit in capitulo de liberalitate ideo. Item primo videndum est quid sit honor de quo dicitur Aristoteles primo rhetorice quod honor est benefactive opinionis signum quod sic glossari potest honor est signum per quod honorans ostendit se opinari quod ille quem honorat sub benefactive opinionis vel sic honor est signum quo honorans designat quod

Tertio.

Quarto

Quinto

Sexto

in oppositum

Quid honor

Ethicozum

lxxix

ille quem honorat sit benefactive opinionis id est quod habeat voluntatem et scientiam benefacientis propter quod subdit Aristoteles quod iuste honorantur quidem maxime qui beneficia prestant sunt non solum sed honorantur etiam qui potest beneficia re. Sed aliquibus videtur quod ista non sint benedicta quoniam tyranni et plures pessimi multum prestant et prestare possunt beneficia boni autem pauperes nec talia prestant nec prestare possunt secundum igitur ea que dicta sunt magis debent honorari dicti tyranni et plures quam boni pauperes et sancti viri quod est falsum quia dicitur quarto huius quod secundum veritatem bonus solus est honorandus. Ad hoc etiam dicendum est quod beneficium dicitur secundum compositionem ex bene et facio. Differt autem multum benefacere et bonum facere sicut dictum fuit in secundo malus enim in quantum malus potest bonum facere ut elemosinam dare licet ex intentione mala. Sed malus in quantum malus non potest benefacere in opere enim est ipsum esse bonum sed ipsum esse bene operatum est in operante qualiter habere et hoc expressit Seneca primo de beneficiis dicens non potest beneficium manu tangi sed animo geritur multum interest inier materiam beneficij et beneficium non enim aurum vel argentum beneficium est sed ipsa tribuentis voluntas itaque non quid datur aut fiat refert sed qua mente quia beneficium non est in eo quod fit aut quod datur consistit sed in ipso dantis aut facientis animo et sic patet quod beneficium proprie non potest malus prestare licet multis possit facere bonum propter quod signum benefactive opinionis nichil aliud esse videtur quam signum prudentie et moralis virtutis et ista de scriptio ista quam dicit Aristoteles nichil differre videtur ab illa que communiter solet dari scilicet quod honor est exhibitio reverentie in testimonium virtutis. Item forte descriptio Aristotelis est melior si quis ponere velit differentiam inter honorem et honorationem ipsa est exhibitio reverentie que est operatio quedam actualis dicitur honoratio secundum quam alius honorare dicitur et alius honorari. Sed aliquando ex huiusmodi operatione nihil provenit actum namens post illius operationis designationem sicut est salutatio genuum flexio capitis inclinatio multa talia. Et in his non est aliud realiter quam honoratio aliquando autem post huiusmodi operationem remanet aliquid actum et in talibus non solum est honor illa operatio actualis que honoratio dicitur sed etiam res operata manens est honor propter quod dicitur Aristoteles primo rhetorice quod partes honoris sunt antiqua primorditas sed monumenta imagines templa et huiusmodi alia que constructa sunt in memoria alicuius non enim solum in sua constructione sed et post semper quando durat signa sunt virtutis et excellentie eius per quod constructa fuerunt patet igitur quod diffinitio Aristoteles est melior quam convenit omni honori. Alia autem descriptio magis videtur esse honorationis propriis descriptio. Nec illud quod nunc dictum est scilicet monumenta imagines et templa partes esse honoris obstat ei quod primo libro fuit dictum scilicet

mal non pot
stare beneficij

ut si hono
re et honora
tione.

quod honor est in honorante magis quam in honorato non enim ibi dicitur simpliciter quod honor semper sit in honorato sed quod magis quam in honorato quod est verum quia si honoratio est actio ex qua non resultat actum exterius tunc manet in honorante. Si autem resultat exterius actum tunc illud manet extra ipsum honoratum vel semper vel in pluribus vel satis rationabiliter dicamus quod honor est in honorante non in honorato id est in potestate in honorato. Item scilicet est quod honor sumitur tripliciter. Uno modo quantum ad eius causam precedentem. Secundo quantum ad eius substantiam honorantis est honorare vel non honorare sed non est in officio honorati honorari vel non honorari. Tercio quantum ad effectum consequentem. Primo modo honor est idem quod res honorabilis pro qua scilicet homo honorari debet. Et ista duplex scilicet est duplex quedam enim sunt res secundum se res honorabiles cuiusmodi sunt virtutes et opera virtutum tanquam organa quibus uti possumus ad exercendum opera virtutum cuiusmodi sunt omnia bona humana quibus contingit et uti bene et uti male verbi gratia virtutes corporis nobilitas amicorum divitie officiose dignitates ut papatus cardinalatus episcopatus imperium regnum ducatus comitatus similiter quantum ad minores esse camerarium pape vel regis aut capellanum episcopum vel ducis et sic iterum descendendo. Quod autem predicta sunt dicto modo res honorabiles apparet quia secundum veritatem boni et soli boni sunt honorandi ut de quarto huius virtutes autem hominem bonum reddunt alia autem humana bona non sine virtutibus unde primo rhetorice dicitur quod omnis bonis humanis contingit uti male et nocere ex ceptis virtutibus virtutes vero secundum se ipsas et in separabiliter res sunt honorabiles. Alia autem que prenumerata sunt et similia bene dicuntur res bone et honorabiles non simpliciter absolute sermone sed quia plurima contingit his agere bona que sine his fieri non possunt unde dicitur primo huius quod felix indiget his multa namque operata sunt per organa partem per divitias et civilem potentiam quibusdam autem denudati comitantur beatitudinem. Non enim omnino felix est qui spiritus turpissimus vel ignobilis vel solitarius vel sine prole tam tales res non sunt honorabiles accidentaliter et inseparabiliter quia primum non efficiunt meliorem sed peiorem et ita nec sunt res bone nec honorabiles in primum sed vituperabiles et quod honor sub male quia seivissima est iusticia habens arma ut dicitur primo politico sunt igitur res bone et honorabiles secundum attributionem ad virtutes scilicet prout virtutibus annexantur honor autem substantia accipitur est signum benefactive opinionis vel exhibitio reverentie in testimonium virtutis secundum quod prius diffinitur et honor sic accipitur videtur componi ex materiali et formali materiale est ipsa operatio vel ipsa res operata vel quodcumque quod innatum est per modum reverentie exhiberi aut designare vir

quod honor est
in honorato.

triplex caput
honor

duplex scilicet
res honorabiles

Liber quartus

duplex effe-
ctus honoris

quod honor est
delectatio illi-
simus

quod honorare
et honorari

tutem et excellentiam eius cui vel pro quo exhibetur et huiusmodi honoris materialiter accepti dicit Aristoteles primo rhetorice partes esse sacrificia recordationes in metris templum primordiatem sedis et formale autem est designatio virtutis et excellentie cui vel pro quo tale aliquid exhibetur. nam capitis inclinatio posset de ratione exhiberi. et non esset tunc honor sed inhonoratio. sed tunc esset honor si in signum virtutis et excellentie exhiberetur honor aut quantum ad effectum consequentem est opinio que per huiusmodi reuerentie exhibitionem generatur de virtute et excellentia illius cui exhibetur et illa opinio vel sit apud illum cui honor exhibetur vel a pud alios si apud alios sic est idem quod bona fama vel saltem pars vel principium bone fame.

Si vero apud ipsum tunc illa opinio causatur in ipso mentis exaltationem et maximam delectationem delectatio enim causatur ex adeptioe convenientis apprehensio sub ratione convenientis nichil autem est eque convenientis hoc sicut virtutes et opera virtutum. nec homo bonus melius: si bi aliquid esse putat modo constat quod comprehendit propter bonitatis et opinio quam homo habet de se ipso valde fortificatur et renouatur per testimonium aliorum. et deinde delectatio multum augetur propter quod dicitur primo rhetorice quod honor est delectabilissimum propter hoc quod facta sic vnicuique quod sit studiosus et magis in inuuant quos putant veraces esse. Aliquando autem res in modum honoris exhibite manent post actum exhibitionem in domino honorati sicut dona militaria et officiose dignitates. et tunc effectus honoris non est dicta opinio tamen sed utilitas talium exhibitionum. Alterius sciendum est quod honorari et honorare ab honore siue ab honoratione dicuntur denominatione hoc autem actus hoc quod dem passive honorare est honorari ionem vel honorem facere vel exhibere honorari autem est honorem recipere vel per modum recipientis se habere hoc est esse illum cui vel pro quo honor vel honoratio exhibetur. talem enim hic voco per modum recipientis se habentem licet aliquando secundum reuerentiam nihil recipiat sed solum terminet honorationis actum secundum intentionem honorantis dico igitur quod si honor capitur prore essentialiter honorabili cuius modi sunt virtutes et opera virtutum quod idem est honorans et honoratus. qui enim opera virtutis exerceat facit se bonum et in se ipso generat virtutem et per consequens honorandum in quantum ergo facit se bonum honorat se et in quantum bonus efficitur honoratur. Circa hoc igitur esset dubitatio vtrum et quo modo facit se homo bonum et virtuosum an scilicet secundum eadem potentiam illam bonitatem qua efficitur bonus formaliter efficiat recipiat vel secundum aliam efficiat et secundum aliam recipiat. Et posito quod omnino secundum eadem potentiam dubium est quid sit melius vel illam bonitatem siue virtutem agere siue recipere eam de quibus nichil plus ad presens dicemus quia dicta fuerunt aliqua de his in tercio libro et quia non dicimus aliquem propter honorare vel honorari

formaliter secundum hunc honorem sed magis secundum illum honorem substantialiter acceptum qui est signum opinionis benefactive. Imo maxime proprie dicuntur secundum ipsam honorationem que est exhibitio reuerentie in signum virtutis aut quecumque designatio virtutis alicuius persone non enim solum honorat hominem qui coram eo sedit genua inclinavit caput imo etiam. Rex vel papa multo magis personas honorant quas in dignitatibus instituunt designant enim per hoc ipsorum virtutem et excellentiam cum nulli nisi boni debeant in talibus constitui dignitatibus officiis. De huiusmodi igitur honoribus respondeamus ad questionem propositam et dicamus quod quantum ad ipsius honorationis actum honorare est melius honoranti quam honorari honorato quod probatur primo quia bonum intrinsecus melius est bono extrinseco bona enim extrinseca videntur esse minima bonorum ut capitur ex primo huius sed honorare est intrinsecum honoranti et hoc poterat Aristoteles innuere in primo huius cum dixit honorem esse bonum superfluum. quia videtur in honorantibus magis esse quam in honorato. Secundo quia opus virtutis melius est ipsa virtute quia est finis eius ut dicitur primo huius propter quod et felicitatem non posuit Aristoteles in virtute sed in opere virtutis sed virtus est melior honore ut dicitur in eodem primo igitur opus virtutis est melius honore hoc est dictum quod opus virtutis est melius operanti quam honorati exhibetur. et si honorari ipsi honorato sed honorare est ipsi honoranti opus virtutis scilicet opus iusticie quia ad medium iusticie referuandum oportet refamulari ei qui bene egre vitatur quinto huius scilicet impendendo sibi honorem et reuerentiam unde etiam in quinto dicitur quod exercitibus actum iusticie merces que dam est danda hec autem est honor et gloria qui igitur bono honorem sibi debitum impenditur sic operatur. Item honorari potest mortuus sicut vivus per temporis edificationem per monumentum nobilis constructionem per nobilium et plurimum in intumescione congregationem et sic de alijs multis modis honorantes autem debent iusticie reddunt et ita virtuose operantur et est eis magnum bonum mortuis aut quibus honor impenditur non est aliquod tale bonum nisi fragile quoddam et paruum sicut dicitur primo huius. Item bonum aliquid est melius ei que reddit meliorem quam ei quem non reddit meliorem honorare autem reddit honoratorem meliorem honorari vero non reddit honoratum meliorem quod de honoribus de impensis patet meliores enim sumus si ideo laudes gloriam et honorem attribuit sed deus idem melior non est hoc igitur inter hostes accipitur proportionabiliter quod etiam patet quod virum hypocritam honorabimus tamen dignum nec idem melior sed sit petior. Item tripliciter honorare contingit scilicet superioriorem parem et inferioriorem. Et honorari tripliciter scilicet a superiori pari vel inferiori et quo libet modo honorare est melius quam melius est ita se bene agere quam iuste bene pati quinto huius Etiam melius amabilius bene agere quam amabilius

probat tripliciter
quod melius sit
honorare quam
honorari

quod potest honorare
mortuus

contingit tripliciter
honorare

Ethicozum

lxxx.

ad rationes principales

ad secundam

ad tertiam

ad quartam

ad quintam

bene pati octavo et nono huius et melius est gratuite benefacere quam gratuite bene pati quarto huius sed honorare superiorem est iuste bene agere superiorem honorari est iuste bene pati honorare vero parem est amabilius benefacere et honorari est amabilius bene pati. Et iterum honorare inferiorem est tantum gratuite benefacere inferiorem vero honorari est gratuite bene pati ideo et. Etiam sciendum est quod hic loquimur de honorare et honorari secundum quod benefacere et honorari in signum virtutis et operum bonorum. Si autem quis honoret alterum prave ut fraudulenter vel adulatiue vel alio sine prauo facto manifestum esset quod multo peius esset honorare quam honorari dicendum tamen esse videtur quod honorari forte melius esse potest honorato quam honorare honorati quoad affectum consequentem multum enim modis potest ei prodesse ut videtur infra. Ad rationes. Ad primam dicendum est quod illud est melius quod intrinsece conuenit deo et maioribus secundum quod maiores sunt quam quod conuenit minoribus secundum quod minores sed non oportet ita esse de his que maioribus et minoribus conueniunt extrinseca denominatione non enim est melius diligi regi a quodam seruo suo quam illi seruo diligi a rege ergo multo minus oportet si idem bonum conuenit maioribus extrinsece et minoribus intrinsece quod ipsi sit melius maioribus quam minoribus de honorare et honorari sicut dictum fuit. Quando autem dicitur quod maximus est quod deus attribuit mus dico quod verum est inter ea bona que possimus eis offerre cuiusmodi sunt exteriora bona quin tamen ista eadem bona que edis et maioribus sunt exteriora sunt his quibus sunt interiora meliora quam dijs vel maioribus quibus extrinsece attribuitur non oportet concedere. Ad aliam dicendum quod viri magni nullis idigent bonis virtutibus maxime debent inter exteriora bona que ab alijs possunt eis afferri appetere honores. Item appetere debent magis eis bona interiora scilicet virtutes et opera virtutum. Quando etiam dicitur quod honor est delectabilissimum. Dicendum est quod hoc est verum inter exteriora bona et quo ad effectum consequentem sicut dictum fuit de magnanimo aut magis dicitur postea. Ad aliam dicendum est quod premium essentiale et principale melius est merito sed non oportet ita esse de premio accidentalibus extrinseco modo honor non est premium essentiale et principale virtutis sed ipsa felicitas propter quod dicitur Aristoteles virtutis quidem perfecte novit fieri dignus honor sed si virtuosus ipsum gratanter recipiet ab alijs et non habendo ipsos maiores ipsi retribuere. Ad aliam dicendum quod ratio potest ad oppositum retorqueri honorare enim liberius est quia honorari potest alijs inuitus et ignorans et etiam nullam habens arbitrii libertatem. Saltem in ista vita sicut mortuus honorare autem est volentis et libere eligentis. Verum est tamen quod honor designat in honorato bonum statum vel nobilitatem conditionem. In honorante propter quod est quod minor debet honorare maiorem sed hic non comparamus statum vni ad statum alterius. Ad aliam dicendum est quod ma

ior est vera de his que bono et malo conueniunt intrinsece non de his que eis attribunt extrinsece. Dicendum etiam quod melius est id per quod bonum in bonitate excellit malum vel minus bonum quam id in quo sibi conuenit modo honoratus non excellit in bonitate honorantem per hoc quod est honorari sed per virtutem propter quam honor sibi exhibetur. Ad ultimum dicendum est quod sicut prius dicebatur nos hic loquimur de honorare et honorari secundum quod bene sunt secundum dictamen recte rationis et ita procedendum est quod melius est regi honorare vasallum quam honorari ab eo et illud debet regi magis vel quantum est ex persona sualiter forte non sit ita quantum est ex re publica quia non persone regis tamen sed reipublice honor ille exhibetur qui regi exhibetur nec inde peruenitur reipublice ordo si rex debite honoret vasallum videlicet sibi do na largiendo ipsum ad sui consilium vocando vel ad suam mentem. aut ipsum in aliqua officiosa dignitate instituendo in signum sue probitatis sed non bene honoraretur si per exhibitionem reuerentie honoret eum. quia talis honor non minor debetur sed maioribus aut equalibus vel quasi. Et sic est finis questionis.

Terit decimo. Vtrum secundum magna questionis decima nimitate honores sunt magis appetendi an contemnendi siue vtrum magnanimus magis appetat honores quam contentat. Arguit primo quod magis appetat eos quam contentat quoniam ille non contentat honores sed appetit qui se magis honoribus dignificat sed talis est magnanimus ut dicitur Aristoteles. Item honorem dijs attribuitur honorum maxime desiderat qui in dignitate honorum est optatus est premium est etenim premium virtutis hoc totum dicitur Aristoteles tale autem nullus bonus contemere debet sed summe appetere et extollere. Item nullus contentus illud in quo delectatur sed magnanimus delectatur in magnis honoribus et studiosus ut dicitur Aristoteles. Item magnanimus vult superexcellere et esse magnus inter magnos propter quod appetit beneficiare et beneficiatus recedat ut dicitur Aristoteles. Item autem valde videtur honores appetere. Item facti humilitatem appetit honorem eo quod humilitas est contemptus honoris sed magnanimus fugit humilitatem ideo dicitur Aristoteles quod ipse non potest citoibus vivere estimans seruiles esse blanditores obsequiosos et humiles. Item Aristoteles dicit quod singulis appetit que secundum dignitatem et magnanimus est honoribus dignus igitur appetit honores. Item omnis bonus debet magis appetere quam contemere id quod est eligibile et propter se ipsum felicitatis gratia sed honor et humilitas habetur primo huius igitur et. Item omnis studiosus appetit operari secundum virtutem et operari non potest sine obiecto circa quod est illa virtus igitur debet illud obiectum non potest sed appetere sed magnanimitas est circa honores magnos tanquam proprium obiectum ut dicitur Aristoteles ideo et. Item Iaymus excedit in appetendo honores pusillanimitas autem deficit in appetendo eos. Item magnanimus est primus Iaymus moque pusillanimo igitur plus ipse appetit honores

Ad primam

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

Septimo

Octavo

Libet quartus

in oppositus

Secundo

Tercio

Quarto

Res sup-
fira splicac
ceptioe t. ono
ris pmissa in
alra qstione
pma pclusio

Secunda

Tertia

triplici rēne
magnam qcu
pithōm nō
m propter se

res q̄ deficiat ab appetendo. **C**onpositum ar-
guitur q̄ dicitur. **A**r. q̄ honorz alia bona exte-
ra sunt quid parui ipsi magnanimo. ppter qd cō-
cludit q̄ magnanimo despectores esse evident. vi-
delicet honoris. et bonū ipalū. **I**tem magnani-
mus non curat opinionē. sed veritatem. vt dicitur.
Ar. talis autē contemnit honores. qm finaliter ho-
nor ppter opinionē querit. vñ dī primo huius am-
plius aut videt honorē querere. credant se ip-
sos bonos esse. et in pmo rhetorice dī honor est
delectabilissimoz ppter hoc qd sit fantasiaynicui
q̄ q sit studiosus. **I**tem magnanimo nō curat
laudes vt dicitur. **A**r. igitur neq̄ honores. qm laus
honoris significat specificationem p sermonis ex-
pressionem. **I**tem seneca. **T**ullius et alij mora-
les cōter sēper predicauerūt contemnenda esse
bona exteriora. qm etiā corpus. pprium. et vitam
propter hoc quod eoz amor initium est omnibz
vicioz. vñ de **T**ullius in libro de officiis dicit
nemo enī iustus esse potest qui mortem qui volo-
rem. qui epulum. qui egestatem timet. et **S**eneca
in epistola cum istis ad lucillum dicit. iūis hone-
stus fieri. non honoribus adiiciendum est. sed cu-
piditatibus detrahendum. et in epistola clarantū
dicit oīa ista in que dominium casus exercet. ser-
uilia sunt pecunia corpus et honores. imbecilla
fluida. mortalia possessiones incerte. virtuosū autē
talīa non appetunt sed contemnunt. **R**espon-
dendum est vt michi videtur. secundum distin-
ctionem positā in precedenti questione de hono-
re. **P**rimo enim dicendum est si honor capiat-
ur quātū ad causā in propter quā alicui debet-
ur honor principaliter. videlicet pro virtutibz aut
virtutum operationibus q̄ magnanimo honorē
rem non contemnit sed appetit. aliter enī ipse nō
haberēt rectum appetitū. Si autē honor capiat-
ur quātū ad causā in propter quam alicui debetur
honor non principaliter et per se. sed per attribu-
tionem ad virtutes et operā virtutum cuiusmodi
sunt amicitia. diuine dignitates officiose. de quibz
dicit **A**r. q̄ nobiles dignificantur honore et po-
tentes seu dirantes. **T**unc pro secunda conclu-
sione dicendum est q̄ magnanimo illo casu quo
talīa non essent sibi in detrimentum virtutis vel
operis virtuosū non contemneret sed appeteret qm
talis simpliciter eligibiliora sunt suis oppositis.
sicut visum fuit in decima sexta questione pmi li-
bri. **S**ed pro tertia conclusione dicendum est
q̄ illo casu q̄ retentio et acquisitio talium ebaret
operibus virtutum magnanimo et velociter om-
nis bonus homo contemneret ea oīno sic enī pro-
cedunt oēs rationes p̄ ad honores contemnē-
dos adducte. sic enim dictum est nono huius stu-
diosum amicorum gratia multa agere. et pati-
et si oportet mori. p̄iciet ei pecunias et honores
et totaliter circumspugnabilia bona. procuras si
būplī bonū virtutis sic dicit **S**eneca epistola in
mittias ad lucillum vir bonus ab honesto nulla
re deterrēbitur ad turpia nulla spe mutabitur.
Si autē honor substantialiter capiat. tunc que-
rebat virtutem magnanimo appetit q̄ alij
honorēnt ipsum de quo doctor quidam bene di-
cit q̄ sic secundum triplicem rationem magnani-

mus enī cum sit optimus vt dicit **A**r. est oī hono-
re dignus et est iustum q̄ ab alijs honoretur pro-
pter qd magnanimo appetit honorari pmo in-
quātū hoc ē alijs scilicet honorantibz operatio bo-
na et iusta quos desiderat agere bene. **S**ecundo
inquantum audientes vel videntes ipsum hono-
rari propter virtutem nati sunt per hoc aīari ad
virtutem. **T**ercio inq̄tum deus i huiusmodi ho-
norationem serui sui honoratur et glorificatur.
Sed ulterius ipse dicit q̄ magnanimo potius cō-
temnit q̄ appetat honorari tanq̄ bonū sibi quod
etiam puto esse verum si circumscribat effectus.
cōsequens videlicet opinio que per honorem im-
pensum nata est generari. et ipsi qui honoratur
et alijs de bonitate ipsius cui honor impenditur. nā
si quis impendit honorem tibi actus ille honora-
tionis statim transit et nichil est hoc effectu conse-
quente circumscripito et dum talis actus est ipse
non est a te actus. nec ille actus in te transit. pro-
pter quod nichil melius in de erit tibi omnino.
neq̄ actus. neq̄ passus. verum est tamen (sicut
michi videtur) q̄ si tu honorationem illam precī-
pias tunc in te per hoc generari poterit opinio
vel memoria de tuis virtutibus et operibus vir-
tuosis et per cōsequens delectatio multa et amor
illius qui tibi debitum honorem impendit et vo-
luntas ad iterum. et bene et melius operandum
hec autē ipsi magnanimo et cūm homini virtuo-
so bona sunt et multum appetibilia. q̄ sunt anī-
me perfectiones et decorem et exornationes.
ad bonas operationes. sed hec omnia sunt effe-
ctus consequentes honorem substantialiter ac-
ceptum. Similiter etiam si alij percipiant tales
honores impensum tibi generabitur in eis opi-
nio de tua bonitate que aliud erit q̄ bona fama
vel pars vel principium bone fame. sicut diceba-
tur in alia conclusione. constiat autē q̄ magnani-
mus multum debet appetere bonam famam. nō
enī est dubium quin. **R**egem vel **I**mp̄ratōrē
deceat esse magnanimum et tamen. **A**r. in li-
bro suo de secretis secretorum valde regem **A**le-
xandrum incitat ad appetitum bone fame. pro-
pter quod apparet satis q̄ magnanimo nō cō-
temnit sed appetit honores valde. non propter
se sed propter effectus consequentes. et propter
alia prius dicta. **S**ed aliqui dubitant. virum
magnanimo vel vniuersaliter homo virtuosus
debeat appetere bonam famam tanq̄ bonum si
bi dico q̄ videtur michi esse dicendum q̄ sic qm
si fama bona non sit sibi bonum intrinsecū. ipse
tamen est sue bonitatis interioris extrinsecū de-
coramentum. **E**t item sicut multa per amicos p-
diuitias. per ciuilem potentiam. operata sunt vt
dicitur primo huius ita bona fama valde prodest
ad agenda plurima magna bona. nam si bene fa-
matus vult docere vult predicare vidēbimus om-
nes ad eius doctrinam confluere et eam iā de-
lectabiliter recipere et firmare et propter bonam
famam regis subditi perfecte sibi obediunt et i-
de regis actiones in populum meliores et excel-
lentes habere possunt effectus. **A**liqui tñ
magni doctores hoc nō cōcedunt sed dicunt ho-
norem magis esse contemnendos q̄ appetendos

dubiu anse
masit appetē
tēda tāq̄ bo-
nū appetēis

Ethicozum lxxi.

Alie rōes q̄
magnanimi
magis cōtēnit
honores

inde regis actiones in populum meliores et ex-
cellentes habere possunt effectus. **A**liq̄ tamē
magni doctores hoc non concedunt sed dicunt ho-
norem magis esse contemnendos q̄ appetendos
quo ad opinionē quam de bonitate et excellentia
honorati generant tam in ipso q̄ in alijs cui rā-
tiones ipsi tales apponunt. **P**rimo quoniam ho-
nor et si est virtutis signū. tamen est signū fallax
ille enim honor qui debet impendi bono viro po-
test impendi et impenditur sepe prauo propt̄ qd
opinio per tale signum generatur praua. signū
autem fallax cum opinione per ipsum genera-
ta magis contemnendum est q̄ appetendum
Item ille plus parumpendit et contemnit honore
q̄ appetat cui honor paruum quid est. et cui non
non fiet dignus. honor talis autem est magnani-
mus vt dicit **A**r. **A**ristoteles. **E**tiam dicit **A**r. ma-
gnanimo non esse dignum honoribz paruis. ho-
norem autem accepit pro illis fallacibus signis et
opinionē ex eis generata sunt praua maxime ipsi
magnanimo propter quod ipse non dignificat tali-
bus honoribus. nec appetit eos **I**tem vere humi-
lis magis contemnit honores q̄ appetit. cum hu-
militas consistit in contemptu honoris sed ma-
gnanimo est vere humilis. aliter ipse non esset
bonus homo ergo et cetera. **I**tem ille plus con-
temnit honores q̄ appetat. qui nunq̄ iudicabit
sibi contumeliam fieri. quoniam appetitus hono-
ris et glorie facit sentire contumeliam contem-
tū autem facit non sentire. **S**ed **S**eneca dicit in li-
bro suo de quattuor virtutibus. si magnanimo
fueris nunq̄ iudicabis tibi contumeliam fieri.
Item etiam **S**eneca per totum librum suum ad
serenū mittit ostendere q̄ in sapientem cuius
modi est magnanimo non posset cadere iniuria
et q̄ sapiens ledi non possit. ppter hoc q̄ nihil re-
putat oīa bona fortune. que oīa ab eo eripi pōt-
vide si vis totum librum. **S**ed michi videt q̄ ille rō-
nes et cōsimiles ad hoc solū concludunt qm
magnanimo et vniuersaliter omnis bonus in ordi-
ne ad virtutes et opera virtutū p̄temnit honores
omnino. imo et diuitias et amicos et propatū cor-
pus. vbi scilicet predictorū acceptatio vel retē-
tio seu quēcunq̄ pcuratio opugnaret virtutibus
seu virtutū operationibz. sed si nō. nō sicut in ter-
tia et secunda conclusione dictum fuit vñ de vide-
tur michi q̄ omnes rationes nūc adducte. pcedūt
scdm exigentiā illaz duarū conclusionū vñ suis

Resolutio q̄
p̄temnit hono-
res iordicad
opa virtutū.

Questio. xi.
Ar. pmo

Secundo.

Tertio.

Et sic est finis questiones
Queritur vñ decimo. **Q**uid magnani-
mitas sit virtus moralis. **A**rguitur
q̄ non. quia magnanimo magnitudo
dicitur quidem est extremus vt dicit
Ar. **I**tem autē in medio p̄sistit. scdo
huius. **I**tem vt effectus generalis vel specialis
nō gñalis. q̄ illa ē legalis iustitia vt appet ex q̄n-
to huius. nec specialis. q̄ dicit **A**r. q̄ magnanimo
videbit et q̄ i vna q̄ virtutē magnā. **I**tem p̄ mora-
lis saltem principalis in hoīe. non est virtus vñ
positio corporalis. sed magnanimitas videt esse
dispositio corporalis. qm sicut dicit **A**r. eius p-
prietates sunt motus lentus vox grauis. locutio

stabilis. que sunt p̄prietates corporales. **I**tem nul-
virtuosus debet habere conditiones oppositas **Q**uarto
ip̄i felici. sed magnanimo habet ei cōditiones
oppositas p̄bat. q̄ dicit **A**r. q̄ neq̄ bene fortu-
natus gaudiosus erit. nēq̄ infortunatus tristis. **I**tem
narus gaudiosus erit. nēq̄ infortunatus tristis. **I**tem
in pmo libro dī q̄ magna ifortunia turbat et cō-
tribulant beatū. tristitias enī iferunt. **I**tem **Q**uinto
nulla p̄tus hz prauas p̄ditiones et alijs p̄tibus
oppositas sed magnanimitas hz qd declarat au-
dioritate. **A**r. **P**rimo q̄ magnanimo despectores
sunt et contemnit. et vident esse superbi. et vo-
lunt superexcellere quod est contra humilitatem
Secundo quis magnanimo bñficiatus verecū-
dā et verecūdiā nō est virtus virtuosū vt dicitur in fi-
ne quarti huius. **T**ercio quia non habet in mēo-
ria eos a quibus bene passus est. et ita videt igrā-
tus esse. **Q**uarto quia est ociosus et tardus et pi-
ger. **Q**uinto quia non potest ad alium viuere. qd
est contra politicā p̄micationem. **S**exto q̄ nō
est memor mali quod est contra prudentiam. dicit
te **S**eneca in libro de quattuor virtutibus. Si pru-
dens fueris preterita recordare. **S**eptimo q̄ ma-
gis est possidens infructuosā fructuosā. qd itē
est contra prudentiam. **O**ctauo quia non est hu-
maniloquus quod est contra eutrapoliam. **H**ono-
quia neq̄ est laudatius neq̄ curat q̄ laudet qd
est contra rhetoricā que est pars politicēptus
Decimo quia manifestus oditor quod est p̄ ami-
ticiā. **U**ltimo q̄ vitis ironia ad multos quod ē cō-
tra veritatē. **C**onpositum dicit omēs morales. **I**n oppositū
Sciendum est q̄ **S**eneca (vt apparet in libro suo
de quattuor virtutibus cardinalibus) non ponit
magnanimitatem aliam esse virtutem a fortitudi-
ne. propter hoc q̄ ipse non distinguit virtutes mo-
rales specificē per distinctiones obiectozum sed
per diuersas p̄prietates quas omnis virtus circa
pprium obiectū seruat sicut dictum fuit in viceſ-
ima tertia q̄stione tertiū libri. vñ **S**eneca oīm vir-
tutē scdō q̄ firmat animū i opere bono circa dis-
cilia vocat magnanimitatē siue fortitudinē. p-
pter quod magnanimitas sic accepta non est vir-
tus aliqua specialis. **U**nde de ea sic accepta nihil
ad presens intendimus. **A**r. autem magnani-
mitatem distinguit specificē contra fortitudinē
et alias virtutes speciales. q̄ sicut p̄ fortitudinē
intelligit habitum moderantem passiones appet-
tus circa terribilia. et per temperantiam habi-
tum moderantem passiones appetitus circa de-
lectabilia tactus. et per liberalitatem habitum mo-
derantem passiones appetitus circa pecunias. ita etiam per
magnanimitatem intellexit habitum specialem
moderantem passiones appetitus circa honores
et inhonorationes. de qua magnanimitate nunc
intendimus dicamus ergo q̄ magnanimitas est
virtus moralis. quod sic probatur circa quēcunq̄
bona vel mala humana circa que contingit se ha-
bere male secundum excessum. et male secundum
defectum. et bene secundum medium. nos indi-
gemus virtute inclinate nos et determināte ad
medium. sed circa honores et inhonorationes con-
tingit et excedere prauē et deficere prauē. et secū-
dum medium bene se habere ergo circa hoc indi-

Quarto

Quinto

p̄ditiones ma-
gnanimi.

In oppositū

quid magnā
nimitas

Libet

quartus

gemus virtute inclinante ad medium eligenduz et tenendum-talem autem virtutem vocam⁹ magnanimitatem quod probare non oportet quia quid nominis oportet supponere. minor dicte rationis declaratur. Primo quia ex precedenti questione manifestum est q^o honores sunt appetendi secundum rectam rationem. quicquid non obsunt sed profunt virtutis operationibus imo magis appetendi sunt q^o pecunie sive ut dicit Ar^o honore esse maximu bonorum exterioru quanto namq^{ue} aliquid est magis bonu tanto magis est appetendum propter quod apparet q^o defectus virtutis perabilis esse potest in appetitu bonorum et specialiter multum inconueniens esse videtur si q^o habens sufficientem scientiam sufficientes diuitias. et amicos ad officium honorabile occupandum in quo possit multas exercere virtutes operationes multuz prodesse populo. sic se reputet indignu vt se p^{ro}uas honore tali. p^{ro}et etia se multis bonis operationibus. Quod etia excedere contingit vituperabiliter apparet. si quis plus appetat honores q^{uam} virtutes peccat perueriens ordinem cum non sint appetendi honores nisi p^{ro}pter virtutes et opera earum. tales enim sepe sunt ipso crite nam ad nihil boni intendentes fingunt se bene agere vt honorentur volentes magis videri boni q^{uam} esse et non videri tales etia querunt adulatores diligunt a quibus (cum a bonis non possit) cupiunt sibi signa reuerentie exhiberi tales sunt inuidi. volentes enim superexcellere cum propter demerita non possunt trahantur de excellentiis aliorum sunt etiam superbi et valde maliciu se dignificent honoribus indigni existentes. sic enim credunt se valere totum mundum vel p^{ro}pter diuitias vel propter amicos aut aliquid hmoi. et ita deū neq^{ue} reuerent neq^{ue} superiores honozant sed mediocres p^{ro}uunt quatum possunt et inferiores omnino despiciunt et temnunt. Ad rōes in oppositum dicēdū. Ad primam soluit Ar^o dicens magnanimitas magnitudine quidez est extremus in eo quidem quod vt oportet medius id est medium ad nos seu medium rationis tenet licet ad extremum rei intendat. si se dignificet maximis honorib^{us} hoc est quia est eis dignus et appetit eos et prosequitur eos quando vbi et quomodo oportet et cetera Virtus autem non in medio rei consistit sed in medio rationis. Ad aliam dicēdum q^{uod} ipsa magnanimitas est virtus specialis specifice et formaliter distincta contra alias virtutes quia est circa obiectum speciale et distinctum ab omnibus aliarum virtutum obiectis sicut dictuz fuit. sed ipsa potest dici virtus communis p^{ro}suppositiue siue materialiter. p^{ro} tanto quia ipsa p^{ro}supponit omnem aliam virtutem. magnanimitas ei est se dignificare magnis honoribus dignum existens eis quibus nullus dignus est secundum Aristotelem nisi vere bonus scilicet simpliciter virtutibus insignitus. Est igitur magnanimitas p^{ro}suppositiue magnum esse secundum omnem virtutem magnanimitas autem non appetit maxios honores principaliter sed maximis honoribus esse dignus quod fit per in vnaquaq^{ue} virtute ma

gnum esse neq^{ue} magnanimitas appetit honores p^{ro}pter se s^{ed} virtutum gratia videlicet vt honozant^{ur} possit in excellentiores operationes virtutum id magis appetit virtutes propter quod iterum ipsi us est intentione primaria magnum esse in vnaquaq^{ue} virtute. Ad aliam dicendum q^{uod} potentie superiores anime cum fuerint perfecte per virtutes sibi debitas habent regulare potentias inferiores propter quod non est inconueniens attribuire virtuti proprietates seu operationes aliquas corporales non tamen sicut elicatas sed sicut regulatas et imparatas ab illa virtute seu a potentia in qua illa virtus existit. Ad aliam dicendum q^{uod} magnanimitas et de bonis fortitudinis gaudet et de malis tristatur non tamen intense sed remisse quia parua reputat omnia bona extrinseca in comparatione ad virtutes que semp^{er} manent sibi salue et hoc etiam modo felix et gaudet et tristatur ideo bene dicit Aristoteles neq^{ue} bene fortunatus gaudiosus erit et non dicit gaudens gaudiosus enim plenitudinem notat et excessus. Ad aliam dicendum q^{uod} magnanimitas sunt de spectores bonorum extrinsecorum non tamen simpliciter sed vbi eorum retentio vel acquisitio vel affectus oppugnet operibus virtutum sunt etiam contemptui adulationum et timorum et vniuersaliter omnium que possent a veritate seducere quia magis volunt esse boni q^{uam} videri et honoribus esse digni q^{uam} honorari sed non sunt contemptui dei neq^{ue} hominum nisi malorum et ratione suarum maliciarum superbi autem econtra propter adipiscendos honores fictitios contemnunt virtutes et deum et homines specialiter bonos viros et ampleantur adultores q^{uod} magis volunt videri esse magni et honozari q^{uam} esse vere magni et honore digni magnanimitas etiam volunt superexcellere in virtutis operationibus superbi autem in honoribus. Item magnanimitas volunt excellere ex meritis suis et secundum dignitatem et alius bene faciendo. Superbi autem sine meritis et p^{ro}ter dignitatem et alios dep^{re}hendendo. Ad aliam dicendum q^{uod} magnanimitas non veretur datur p^{ro}pter sed veretur datur de eo solo q^{uod} habet similem quedam modum veretur datur q^{uod} sicut iuuenis se retrahit a turpitudine propter veretur datur ita magnanimitas per magnanimitatem reddit se tardum ad operationes minoris honestatis vt operetur excellentiores id cu^m beneficiare sit melius et virtuosius q^{uam} beneficiari magnanimitas beneficiatus q^{uod} inde veretur datur q^{uod} in ope exceditur ab altero statim retribuit et rebeneficiat q^{uod} ter autem veretur datur conuenit bonis viris dicitur post. Ad aliam dicēdū q^{uod} Arist^o non dicit q^{uod} magnanimitas non habeat in memoria semper eos a quibus bene passus est sed loquitur in futuro habet enim in memoria semper eos quibus benefaciet et non eos a quibus bene patitur sed in memoria habet eos vt retribuat. Ad aliam dicendum q^{uod} magnanimitas non est piger nec ociosus propter sed secundum similitudinem quadā nā ad maiores operationes intentus quasi videt

Ad tertiam.

Ad quartam.

Ad quintam.

Ad sextam.

Quid magnanimitas p^{ro}cedat.

exponit p^{ro}pter tates magnanimitas.

Ethicozum

lxxxii

obliuisci minores que sepius occurrunt ideo videtur ociosus. Item cum debeat operari magna ex impetu unde nihil operari videtur nisi mature et cum deliberatione propter quod videtur esse tardus et piger et maturus. Ad aliam dicendum q^{uod} in rei veritate magnanimitas optime viuunt ad se ipsum et ad alium sed videtur adulatoribus multis iocos et solaria sensuاليا solum affectantibus q^{uod} ipse non possit viuere ad alium propter hoc q^{uod} ipse est tardus in verbis et ioci ociosis et maturus et seriosus vel dicatur q^{uod} ipse non potest ad alium quicquid viuere indifferenter quia ipse odit adultores et contemnit viciosos sed ad amicos et viros bonos ipse bene viuunt. Ad aliam dicendum q^{uod} magnanimitas non est memor malorum seu iniuriarum sibi illatarum quo ad vindictam capiendam quia scit se per talia nihil sed posse nec minorari quod ad bonum virtutis quod solum reputat vere bonum sicut Seneca bene declarat in libro suo ad serenum ipse tamen est memor et bonorum et malorum p^{ro}pteritorum p^{ro} quanto memoria ipsorum valet ad melius operandum. Ad aliam dicendum q^{uod} vulgari more ar^o vocat possessiones fructuosas que absq^{ue} multo labore multam afferunt pecuniam. Inf^{ra} fructuosas autem vocat vbi paucioribus pecunijs exilientib^{us} oportet magis laborare sic enim dicitur beneficiu ecclesiasticu fructuosum et liberum vbi multa pecunia colligitur et non oportet deo seruire et vbi oportet sepe diuinis officiis intendere vel reipublice laborare beneficiu diceretur inf^{ra} fructuosum et seruum hoc autem ita dicitur q^{uod} vulgus plus reputat pecuniam q^{uam} virtutes per quas tamen solus acquiritur fructus verus humanus conceditur ergo q^{uod} magnanimitas magis vult possidere in fructuosa bona q^{uam} fructuosa vulgariter loquendo eo q^{uod} illa sunt vere et simpliciter fructuosa Ad aliam conceditur q^{uod} ipse non est humaniloquus in superabundantia sed secundum q^{uod} oportet et secundum q^{uod} deest statum suum talem autem vulgus reputat non humaniloquum sed tanq^{uam} brutalem hominem propter hoc q^{uod} multi delectantur in excessiva loquacitate in qua tamē non deest peccatum. Ad aliam dicendum q^{uod} ipse non est laudatus adulante neq^{ue} excessiue neq^{ue} quozumcunq^{ue} contingenter sicut dicit Aristoteles sed moderate laudat solum vere bonos tenens documentum Senecę dicentis. Parce laudato unde dicit Aristoteles magnanimitas autem iuste contemnit et gloriatur vere multi autem contingenter. Concedendum etiam q^{uod} ipse non curat p^{ro}cipaliter q^{uod} laudetur sed quod sit laude dignus. Ad aliam dicendum q^{uod} ipse est manifestus odior reproboruz ad quos vera amicitia esse non potest sicut videbitur infra. Ad vltimam dici potest q^{uod} ironia non opponitur veritati sed sicut dicitur infra ironia namq^{ue} qua magnanimitas virtutis est vt aliqui dicunt veritatis occultatio vel dissimulatio. quia magnanimitas videtur ad multos scilicet ad miseros et seruiles ad quos non est dignum suam manifestare magnitudinem vel sicut aliqui dicunt ironia est reprehensio maloz sub

verbis contrarium significantibus per modū indignationis habite de malicia ipsorum unde si quis male operatur dicimus vide quomodo tu bene agis quasi diceremus tu es valde malus q^{uod} ironia magnanimitas videtur ad multos q^{uod} sunt malici. Clertur duodecimo. An pulchritudo sit viciu peius q^{uam} lazymotes. Arguitur primo q^{uod} non sit viciu quoniam omnes viciosi videtur esse mali de se sed de pusillanimo et lazymo dicit Aristoteles q^{uod} non videntur esse mali. Item solum virtuosus sunt honoribus digni et non viciosi vt vult Aristoteles sed pusillanimitas est dignus honoribus vt apparet per eius descriptionem est enim pusillanimitas q^{uod} dignus non se dignificat vt dicit Aristoteles qui siue magnus siue paruis siue moderatis dignus existens adhuc minoribus seipsum dignificat. Arguitur etiam q^{uod} lazymotes non sit viciu quia lazymotes videtur consistere in excessiuo appetitu honozuz sed summe appetere honores non est viciu probatur quia talis appetitus incitat nos ad opera virtutum cum non nisi p^{ro}pter virtutes et opera virtutum homo debeat honozari appetitus autem fortis alicuius rei incitat ad operationes per quas illa res inata est attingi modo ille appetitus non est malus qui nos incitat ad virtutes ideo rō. Item lazymus videtur esse qui appetit honores quibus ipse non est dignus sed hoc non videtur esse contra rectam rationem quia vicius non est dignus honoribus et tamē recta ratio videtur dicere q^{uod} ipse appetat honores p^{ro}bo quia ipse debet appetere virtutes ad quas ex debito consequuntur honores sed si recta ratio iubet appetere alicui non videtur esse contra rationem appetere p^{ro}pter ideo rō. Item q^{uod} sit ex ignorantia nō sit ex vicio alit^{er} pueri eent viciosi etia dictum fuit in tertio q^{uod} talia scilicet que ex ignorantia sunt sunt iuu^{en}untaria et per consequens neq^{ue} viciosa neq^{ue} virtuosa sed lazymus et pusillanimitas ex ignorantia operantur nam de lazymo qui quibus non est dignus se dignificat dicit Aristoteles q^{uod} ipse est insipiens de pusillanimo autem dicit q^{uod} videtur ignorare seipsum deinde arguitur q^{uod} lazymotes sit peius viciu q^{uam} pusillanimitas quia lazymus declinat ad superbiam pusillanimitas autem ad humilitatem et superbia est valde mala et humilitas bona etiam lazymotes declinat ad iniustitiam quia nititur alios dep^{re}mere vt superexcellat in honoribus nec vult honozare maiores et bonos viros sed potius iniudet eis que iniusticia est valde mala et similiter iudicia. Item lazymus est indignus pusillanimitas est dignus vt patet per descriptiones ipsorum indignus autem est digno deterior igitur et cetera. Oppositum arguitur per Aristotelem dicentē opponit autem magnanimitati pusillanimitas magis q^{uam} lazymotes et sic magis et deterius est. Dicendum est q^{uod} lazymotes et pusillanimitas p^{ro}ut de his loquitur Aristoteles sunt vicia magnanimitati opposita Secundo videbitur qualiter pusillanimitas sit peius viciu lazymote.

Questio. xij. Ad primo

Secundo.

Tertio.

Quarto

Quinto

Sexto

In oppositu

Due conclusiones

21

Prima conclusio satis patet ex questione precedente: si supposuerimus nominum significationes visum enim fuit quod in appetendo honores et indignificando se honoribus contingit et excedere prae et deficere prae et medio modo se habere bene. Magnanimitas autem est habitus inclinans ad medium propter quod dictum fuit ipsam esse virtutem. habitus igitur inclinans ad excessum et defectum erunt vicia magnanimitati opposita sed per huiusmodi intelligimus habitum inclinantem ad excessum et per pusillanimitatem habitum inclinantem ad defectum. igitur et cetera. **S**ed quod ad secundum sciendum quod sub huiusmodi continentur ambitio et presumptio nam magnanimitas primo quidem honores cupit substantialiter acceptos sicut oportet scilicet non propter se sed reducendo eos in opera virtutum. Secundo dignificat se officiis honorabilibus quibus ipse est dignus non quidem propter excellentiores honores sed ut in his officiis excellentes exerceat operationes virtutum. Et secundum ista duo contingit errare dupliciter secundum excessum. **P**rimo quidem in appetendo honores substantialiter acceptos plus quam oportet vel aliter quam oportet scilicet si magis appetamus honores quam opera virtutum ad quod statim consequitur se preter dignitatem officiis honorabilibus dignificare. Non ad operandum secundum virtutes sed ad exteriores adipiscendos honores et hec est ambitio. Secundo erratur secundum excessum dignificando se dignitatibus et officiis honorabilibus preter dignitatem non tamen propter honores exteriores adipiscendos principaliter sed magis propter operationes excellentiores in huiusmodi officiis exercere et hec est presumptio. Quod autem hoc sepe contingat apparet inducitur verbi gratia si medicus nondum sufficienter expertus medicinam regi sine aliorum magno consilio ministrare presumat aut si quis in theologia nondum profundatus nitatur in predicationibus obscurissima delatari. vel similes iuuenis et in exercitiis assumat officium ordinandi regis exercitum aut omnino si quis officium assumit quod exercere non possit honorifice vel propter inexperience vel propter artis aut diuiciarum aut amicorum aut alicuius huiusmodi defectus huic autem duplici vicio secundum excessum correspondet duplex viciu secundum defectum quorum virumque sub pusillanimitate continetur. **P**rimum est quod ambitioni opponitur si quis minus quam oportet appetat vel acceptet honores substantialiter acceptos. Secundum est quod presumptio opponitur si quis ad officium aliquod honorabile exercendum ubi posset excellentes virtutum operationes exercere habeat sufficientiam in scientia in amicis in diuitiis alijs ad hoc requisitis et non se dignificet illo officio scilicet quod quasi habens animum pigrum reputat se ad officij onera sustinenda non sufficere refutet officium videtur ergo mihi quod huiusmodi talis ambi-

tionis sit multo deterior pusillanimitas sibi opposita quoniam sicut arguebatur talis huiusmodi declinat ad superbiam declinat ad inuidiam diligit adulatorem sit iniustus pervertit ordinem morum et nature preferens virtutibus honores cum tamen non nisi propter virtutes querendi sint honores nec aliquid boni sed potius mali participant nisi ordinentur ad virtutes. **S**ed videtur quod huiusmodi est presumptuosus simplex qui scilicet ambitione caruerit minoris sit viciu quam pusillanimitas sibi opposita quia talis pusillanimitas non solum priuat se honoribus exterioribus sed et operibus virtutis que posset et teneretur exercere quod est satis malum presumptuosus autem sibi oppositus peccat et mittitur ad ea que suam facultatem excedunt. **N**am peius est a bono deficere quam ad bonum tendere quous immoderate. **I**tem ambe conclusiones simul probari possunt quoniam viciu videtur esse peius ad quod magis inclinamur ut apparet secundo huiusmodi sed ad ambitionem magis inclinamur quam ad pusillanimitatem sibi oppositam propter hoc quod honor est delectabilissimum sicut dicitur primo rhetorice ad pusillanimitatem autem presumptioni simplici oppositam magis inclinamur quam ad presumptionem propter hoc quod sicut dicitur primo rhetorice delectabile est idcirco etiam negligenter laudare et somnus delectabiles sunt sollicitudines autem et studia et conatus tristes. **A**d rationes dicendum est. **A**d primam quod vulgus illos solos solet vocare malos qui sunt alii in iuriosi huiusmodi autem presumptuosus simplex et pusillanimitas non sunt alii iniuriosi nisi viciu aliud quam magnanimitati oppositum subintrat et ita intellexit. **A**ristoteles quod non sint mali quod apparet per causam quam assignat dicens non enim malefactores sunt ipsi tamen possunt dici mali loquendo largius quia circa honores habent inordinatum appetitum. **A**d aliam dicendum quod pusillanimitas secundum rei veritatem non est honore dignus voluntate sua sic inordinata manente sed potius vituperandus sed sic ipotetice debet intelligi quod sit honore dignus quod ipse sufficientiam habeat in scientia in corporali potentia in diuitiis in amicis ad officium aliquod honorabile obtinendum et exercendum si vellet sed illo se non dignificat ob voluntatis defectum ideo viciosus. **A**d aliam concedendum quod appetitus honoris ordinatus incitare potest nos ad virtutes sed inordinatus appetitus quo scilicet honores substantialiter acceptos preferimus virtutibus non incitat nos ad virtutes sed ad superbiam ad inuidiam ad iniustitiam et cetera sicut dictum fuit unde licet honores solum debeant impendi bonis tamen sepe impenduntur malis vel per adulatorem vel lucrum fraudulenter intendentes vel etiam aliquando per bonos viros propter timorem crudelitatis illorum malorum et potentie ipsorum in diuitiis et aut amicis sic ergo

Ad rationes principales

He secundam

He tertiam

Ad quartam tales ambiciosi non per virtutes querunt honores sed per opera valde mala. **A**d aliam concedendum est non esse malum quod quis etiam ante generationem virtutis appetat virtutes et mediis virtutibus honores sed si aliter appetat quam mediis virtutibus et propter virtutes hoc erit propter rationes si etiam se dignificet honoribus ante quam sit eis dignus ipse peccat. **A**d aliam dicendum est quod ignorantia inuincibilis excusat a peccato sed non illa que prouenit ex inordinata appensione imo sic ignorat omnis malus ut dicitur in tertio. **A**d aliam dicendum quod huiusmodi ambitiosus est deterior pusillanimitas sed non ille qui sine ambitione esset presumptuosus solum. **A**d aliam dicendum fuit quod pusillanimitas non est vere dignus sed esset si vellet unde concedendum quod aliquando pusillanimitas est sufficientior multo in scientia in potentia in diuitiis in amicis ad operationes excellentes virtutum exercendas quam huiusmodi sed ipse magis deficit in interiori affectu ideo deterior. Et sic est finis questionis.

questio tertiam de cunctis

Vertitur tertio decimo. **E**t huiusmodi phylotomia sit virtus distincta a magnanimitate de quo videtur procedendum esse sicut processum fuit de liberalitate magnificencia in septima questione huius quarti quod notat Aristoteles in secundo huiusmodi. Sicut autem dicimus habere ad magnificenciam liberalitatem circa primum differentem ita huiusmodi phylotomia ad magnanimitatem circa honorem existentem magnam idem etiam dicitur quarto huiusmodi. Sciendum est tamen sicut dicit Aristoteles quod illa virtus que se mediatur circa paruos mediocres honores non habet nomen proprium sibi impositum sed aliquando vocamus eam phylotomiam et amantiam honoris et aliquando eam phylotomiam ab a quod est sine quali non amantiam honoris et hoc est quia medium comparatum in extremo videtur participare alterius extremi naturam vocamus ergo phylotomiam proprie illum qui regulam rationis non excedit in appetitu honoris cui nos opponentes ipsum viciu vocamus ipsum aphylotomiam. **A**phylotomus autem proprie vocatur qui propter rationem deficit ab appetitu honoris cui opponentes ipsum virtuosus vocamus eum phylotomum. Quoniam igitur contingit in honore et in appetitu supabundantia defectus et medium manifestus est quod phylotomia proprie accepta et etiam aphylotomia sunt habitus viciosi. **P**hylotomus autem sicut dicit Aristoteles vituperamus ut magis quam oportet unde non oportet. **S**ic etiam non amatores honoris hoc est aphylotomum vituperamus ut neque in bonis eligentem honestatem manifestum est etiam si phylotomia et aphylotomia capiatur minus prope per habitum illo quo honores appetimus quando oportet quod quibus oportet et sic de alijs circumstantiis et quo etiam honores non appetimus quod non oportet ubi et quomodo et de phylotomia et aphylotomia vel quocumque nomine nominetur erit virtus moralis sic enim dicit Aristoteles. Est autem quod do amatores honoris laudamus ut virilem et amatorem boni et non amatorem honoris ut mode-

ratur et temperatum sed sicut de liberalitate et magnificencia dictum fuit quod non sunt diuersae virtutes ita dicendum est quod phylotomia et magnanimitas non sunt diuersae virtutes imo si phylotomiam intelligeremus habitum inclinantem ad medium rationis in honoribus vniuersaliter sicut liberalitas inclinatur ad medium tenendum in diuitiis tunc magnanimitas erit modus quidam phylotomie sicut dictum fuit quod magnificencia esset quidem modus liberalitatis. Si vero dicatur quod phylotomia sic appropriate respiciat honores paruos sicut magnanimitas honores magnos tunc erit dicendum quod ipse sunt non diuersae virtutes sed diuersi modi eiusdem virtutis quod enim virtutem homo parui status operatur circa minores honores sicut oportet per eandem virtutem ipse constitutus suis meritis exigentibus in maioribus dignitatibus operaretur circa maiores honores sicut oportet. Et hec de questione.

Vertitur decimo quarto. **E**t huiusmodi ma-
suetudo sit virtus moralis. Arguitur quod non quod vel esset virtus specialis vel generalis non generalis quod ille est iustitia legalis nec specialis quod huiusmodi specialis est circa passionem specialem: modo ira circa quam est ma-
suetudo non videtur esse specialis sed generalis primo quia concupiscencia denotat generaliter totum appetitum sensuum omnium enim appetitum dicitur concupiscibilis vel irascibilis. Secundo quia ipsa scilicet ira claudit in se delectationem et tristitiam ut apparet secundo rhetorice quod dem delectatio et tristitia sunt maxime passiones generales ut apparet secundo huiusmodi. Tertio quod omnis passio specialis habet aliam passionem si bi contrariam sicut amor odium delectatio tristitia et sic de alijs ira autem nullam videtur habere passionem sibi contrariam ideo et cetera. **I**tem si mansuetudo esset virtus vel ipsa esset eadem cum clementia vel alia sed non alia quoniam virtutes eadem sunt quibus viciu indez op ponitur sed mansuetudini et clementie idem viciu opponitur scilicet crudelitas etiam quod am be circa idem obiectum sunt ambe enim sunt circa iras circa punitiones et vindictas. Nec potest dici quod sit eadem virtus cum clementia quia mansuetudo spectat ad omnes quos irasci contingit clementia autem ut Seneca dicit ad nerones non est nisi superioris ad inferiorem ideo et cetera. **I**tem si mansuetudo esset virtus ipsa esset circa iras ut vult Aristoteles sed circa iras nulla videtur esse moralis virtus probo quoniam circa illam passionem non est virtus que secundum se tota est prava et penitus abiicienda cum circa eam nullum sit medium laudabile et virtus omnis est medijs coniectatrix et electrix ut dicitur secundo huiusmodi sed ira est secundum se mala et tota liter abiicienda quod probatur multipliciter. **P**rimo quia ipsa vniuersaliter est in parte irrationabili que innata est aduersari et obuari rationi primo huiusmodi. Secundo quia irati minus pre uident primo elenchorum. Tertio quia impedit ira animum ne possit cernere verum et in septimo huiusmodi dicit Aristoteles quod ira et alie passioness

Questio decima quarta

Secundo

Tertio

Liber

quartus

rationabiles ligant mentem ut non possit in actum rationis: unde virum passionatum assimilatur dormienti vel insaniam patienti vel vinolento. Quarto quia ira inquit aiam qm nō sit sapiēs et prudēs nisi qd scēdo septio pphicoz. Quinto quia ira mouet ad vīdīcā qē ē cōcationē politicā et ius dīnū. q dictant ut hoc alijs faciam? qd nobis fieri velle mus: nullā aut velle de nobis vīdīcā accipe sed veniā tribuere. Sexto quia vīdīcā oīs est mala. si non sit iusta. id motus oīs ad vīdīcā ē mal? si non sit ex zelo iusticie: ira autem mouet ad vīdīcā et non ex zelo iusticie. cū ipa sit in appetitu sēsitio q non habet iusticiā p obiecto. Item ad pncipale arguitur: quia passio non est p raria virtuti sed passioni: ira autē que est passio ē cōtra ria mansuetudini dicit Ar. scdo rhetorice. g mansuetudo est passio et non virtus. Et tē oīs virtus in medio consistit neq ad excessum decli nans neq ad defectum sed mansuetudinē sicut dicit Ar. ad mediū ferim? ad defectū declinātē vñ postea subdit: peccare aut magis videt ad defe ctū. Et ppositū arguit auctate Ar. et alioz pht lofophoz moralū. Prio videndū est quomō ira est passio quedā specialis. Et scdo ostendit q a liq sit bonum irasci. Tercio pcludit q mansue tudo sit virtus moralis. Quarto videbitur quō se habeat ad clemētā. Quātū ad pmi sciēdū est q ira ab Ar. scdo rhetorice sic describit. Ira est appetitus cū tristitia punitionis apparentis p pter apparētē paruipēsionē eoz que i ipm aut in ipius aliq nō pueniēt. Et qua descriptione statim manifestū ē q ira pcomitat tristitia et delectatio q dā nā paruipēsio specīe mali habet: nō tristitie fa ctiva est: vīdīcare autē siue punire delectabile est sicut dicitur pmo rhetorice: quod ibidē probat Ar. tali medio. cuius enī non adeptus tristibile illd opisci delectabile. Trati aut tristat vhehēmē ter non puniētes igit punire est delectabile. Et q iterū psequit vi spes vīdīcē seu punitionis sit delectabilis quia qdūq pnia letificat sperātes et mēozantes sicut dī pmo rhetorice. Ira autē si ne spe vīdīcē non est propter hoc aut dicitur in descriptione ire q ipa est appetitus punitionis apparentis: vnde dicitur pmo rhetorice q null? traficitur his que multū super se posita sūt verbi gratia si rexf ore faceret pauperi viro / vir ille bñ tristat et odit regem: sed non irascit ei quia non sperat vīdīcā. Sed licet cū ira sint delectatio et tristitia predictae tamē ira non est formaliter nec delectatio neq tristitia. Pmo quidem manife stum est q ipa non sit tristitia propter iam dicta qm tristitia illa q nobis inest propter paruipēsio nē separari potest ab ira cum non irascamur: vt di ctum est potentia supercedentibus. tristitiam tamen multam habentes de paruipēsione vel in iuria nobis illata per ipos. Secundo etiam pty q ira non est delectatio illa que ex punitione vel spe punitionis efficitur: qm illa delectatio i actu ali punitione augetur: ira autē diminit. vnde di citur quarto huius q punio quietat imperiū ire delectationē p tristitia faciens: vnde concludi po test q ira formaliter accepta sit passio specialis licet comitatur includat plures passiones.

Quod uerū sciri potest distinguendo passiones diuersas appetitus hā si de concupiscibili appe titu loquamur dici pōt q sicut generans leue pri mo dat formam leuitatis: secundo motū ad locū tertio quietē in loco. Sic bonū appetitū obiectū pmo generat in appetitu formā q est quedā qua litas ipi appetitū et vocatur amor vel placētia. Secundo generat metū seu tendentiā in ipm et vocat pcupiscētia vel desideriū. Tercio generat quietē in ipso adepto. et vocat voluptas vel dele ctatio verū est q mēozia et spes ac si bonū esset p sentialiter adeptus generat delectationē: non ex eo q ipm est abfens. s. quia spēs eius in fantasia manet aliquāliter ac si ipm esset pns. ppter qd dī pmo rhetorice q mēozantes vel sperātes quasi sentire putāt: vel dicam? q bonū scdm q simplr apprehensū generat amorē vel placētiā: secun dū aut q habēdum generat desideriū vel pcupi scētiā. scd? vero q habitū generat delectationē seu voluptatē. Et ē? malū pmo generat odiū vel displicētiā: scdo refutationē vel fugā. et tertio do lorē vel tristitiā. Et quibus apparet q ira cum sit passio tendens ad vīdīcā magis formaliter pōt dici desideriū siue pcupiscētiā: q delectio vel tristitia. De appetitu etiā irascibili dici potest q ipse sicut pmanet dicitur versatur circa bonū vel malum sub ratione cuiusdam arduitatis ap prehensum: que quidam arduitas attendi potest vel quātū ad difficultatē vel quantum ad pericu lū. Si g sensus apprehendat piculū: et nō succū bat sed super: dicit audacia. et si succūbat: erit timor si aut apprehendat difficultatē et non succū bat tunc erit spes et si succūbat erit desperatio. Si vero sensus non solū piculū vel difficultatē s. et q piculū vel difficultatem attulit appre hendat: si appetitus non succūbat tendit in pun itionē seu vīdīcā: erit ira: et si succūbat erit contrarium ire: propter quod manifestum est ite rū q ira passio est quedā specialis: et q innata est habere motem distinctum ab alijs passionibus videmus enim iracundos qui maxime nituntur ad punitionē et vīdīcā cū potuerint supare: mi nime tamen volentes vel ponentes dura seu dif ficilia sustinere. Et contra videmus multos qui propter audaciam durissima et periculosa nō abhorrent: mitissima tamen inueniuntur: et cū su perauerint minime puniunt. Quātū autē ad se cundū seneca videt Ar. contrarius: vult enim Ar. q irasci sit aliq bonum: q sic pbari potest omne illud est aliquando bonum quod natum est inuare virtutē in suis operationibus: ira autē ē hu iusmodi qd apparuit in quarto huius auctoritate homeri dicentis pteutē inmitte furoz. et furozem et virtutem erige. vnde dicit Aristo: fortes igitur ppter qd bonū opant. furoz autē coopat eis: cū enī fortis bellabit ppter bonū pntis: et grauius vulne ratur: et mors iminebit: tanti erūt ipetus doloris et timoris in sensu: q vires sēsiue etiā rōe ad iuuatē nō sufficerent ad bellandū: nisi ira calefa ciēs sanguinē diminuerit doloris sensū et abstule rit ipetū timoris. Item si nunq irasci est malū: aliq irasci est bonū: sed nunq irasci est malum quod Aristo. declarat quarto huius: pmo quia

Sufficientia
Passionū cō
cupiscibilis

Sufficientia
passionū ira
scibilis.

Scds artic
lus q irasci
aliq ē bonū

Ethicozum

lxxiiii

victum est quod insipientis esse videtur: sed nun q irasci videtur esse insipientis: videtur enī q ta lis non pcpiat iurias illatas sibi neq tristē de eis. Secundo quia viciū est nunq esse vīdīca tiuum. sed nunq irasci est nunq esse vīdīcatū cum ira sit appetitus vīdīcē igit et maior patz quia si oppositū in opposito: et ppositum in pposi to: familiares autē despiciere viciū est: ergo viciū erit in iuriatē sustinere qd faciunt qui nūq mouē tur ad vīdīcā. Secundo patet illa maior quia seruitas euitanda est tanquam cōditio vilis et inhūmana in iuriatē aut sustinere et nunq mouē ri ad vīdīcā seruile est: vnde septimo politico. qui non possunt periclitari viriliter serui inuadē tium sunt. Tercio maior dicta pbat: quia me lum est dare malis occasionem malignā: nō et in iuriandi: sed qui nunq mouentur ad vīdīcā: dant in iuriis occasionem in iuriandi: quia si cut. Seneca dicit in prouerbis qui peccan tem non corrigit: peccare imperat. Et secundo rhetorice dicitur q homines in iuria faciunt inde fides: solliciti enī est resistere: et inuerecundos non enim pugnatū pro lucro et in eis qui a mul tis iniuria passi sunt et nō resiliunt et omnino (sicut ibidem dicitur) illi mouentur ad iniustum fa ciendum: qui quacūq de causa putant non exsol uere penam: aut minus dādum esse: quam i eis lucrum. Item ad pncipale Arguitur sic deus et natura nichil agunt frustra: pmo celi et mundi: sed ira a natura est pluribus pluribus enim spe ciebus animalū inest: absq doctrina vel assuetu dine pluribus etiam hominum inest obiecto pre sente sicut et alie passiones ergo frustra non sit Quod aut frustra non sit: ad finem sit: quocūq aut absunt vel sunt a fine optimo existente ratio nem boni capiunt igitur et c. Sed contra sen tentiam Aristotelis. Seneca libru quēdam fe cit de ira in qua nititur ostendere q in nullo casu ira possit prodesse virtuosis. Et potest esse vīd ratio talis. Ad hoc Aristoteles septimo poline concedit nichil eorū esse bonum que sunt pter naturam ira aut est pter naturam: imo cōtra naturam hominis est: quod Seneca sic declarat. qd homini mitius dum i recto animi habitus est qd ira crudelius homo in adiutorium: n. utuum genti us est: ira iercerceritium: ite congregare vult il la discedere hic pdesse illa nocere etiam ira auis da pene est: cuius cupidinem inesse peccatissimo hominis pectori minime secundum eius naturā est: beneficij enim humana vita constat et conco dia non timore sed mutuo amore. In fedus au xilium q commune asstringitur. Alia ratio for mari potest sic: vir bonus nullius pena gaudet si iudicio damnat ipsum ab impietate sua irrevoca bilem: hoc est non quia delectetur eius pena pro cul enim est a sapientie tam inhūmana feritas s. vt documen tum sit aliorum: ira autem pene ap petens est non ergo est conueniens bono viro. Alia ratio est si ira aliquādo prodesse: hoc ef fet ad vīdīcā malorum: sed nunq esset bona vīdīcatio prout a castigatione distinguitur: et ira castigationi non conuenit: igitur ira nunq pro des: maior ex hoc patet: quia ira formaliter est

appetit vīdīcē et super hoc vna ratio superius adducta fundabatur minor: probatur: pmo quā rum ad hoc quod vīdīcā non sit bona prout a castigatione distinguitur differt enim sicut dicitur pmo rhetorice punitio et castigatio: castiga tio quidem enim patientis grā est scilicet vt me lior efficiatur: punitio: seu vīdīcatio facientis gratia est scilicet vt fatiatur: constat aut quod al teri penam inferre non honesti: sed proprie dele ctationis gratia non est bonum. Et ex eodem manifestum est q ira castigationi non expedit nō enim medicus irascitur patienti: imo videtur qd ira necessario trahat ad iniuriā: si punitio castigatione immisceatur: quanta namq pena sit et qualis exigenda ratio perfecte discernit cui ra non iura fuerit admixta: vel ipsa frustra erit: vel pene addet: et ita punitio: fiet vltra debitū rationis: quod omnino repugnat epistete id est na turali equitati apparet quimo: huius et pmo rhetorice in capitulo de epilezia. Item ira non potest esse bona nisi regatur ratione: hoc omnes concedunt: sed ira non permittit se regi ratione: accendit enim sanguinem ad cuius accensionem sequitur inordinatus motus spirituum: vnde cau satur perturbatio sensu et fantasie sine quozus statu non habemus vsum liberum rationis: sicut apparet in ebrijs in egrotantibus in maniacis: si cut igitur bonum est ebrietatem totaliter excludi: dere eo q ipsa sensu perturbatiua existens fere geret non permittit: ita et ira. Nam sicut bene di cit seneca facilius est excludere perniciofa q re gere et non admittere qd ad missa moderari nā cū se in possessionem posuerunt: potentioza recto re sūt: nec res cindi feminui. vt patuit: neq enī sepositus est aius et extrinsecus speculatur affe ctus: vt illos non patiat vltra q oportet pcedere: sed in affectum ipse mutat. Item si ira pdeset hoc maxime videt esse in bellicis rebus: vt acu ens aim cooperaret virtuti fortitudinis vt sua dicebat: sed hoc non videt esse verum: q (sicut di cit seneca) nunq virtus vicio adiunāda est: se con tehta est: quottens impetu opus est nō irasci: sed exurgit et in qd putabit opus esse cōtat remi titurq nunq assumet ratio in adiutoriu impro uidos et violentos impetus: apd quos ipsa nihil auctoritatis habeat quos nunq pprimere possit nisi pares illis similesq opposuerit vt ire: mens inerte trā timor cupiditate. absit hoc a virtute malū: vt nq rō ad viciā pfugiat: sicut non est vir tutis sine timore qdum esse non possit: ita nec a cutum esse non possit sine ira an tū putat vena rem irasci fieri: cum impetuosissime fugientes: prosequit: et venientes excipit gladiatores quoz ardetur ara denudat. Item ira aut itanō est aut inutilis est. si quis enī q pene audius penam exigit: non exigit eā bene. Si q aut exigit penā non ipsius pene audius: sed quia oportet non est annumerādu iratis. An videt tibi lex irasci hīs quos non vidit qd non nouit: qd non futuros spa rat: in quos tñ penā instituit. ipsius itaq fumen dus est aius qui absq ira punit q bonū. Item ex eo videtur ira prodesse: quia malos terret: et cōtemptū effugit: sed ob h? cura nichil prodest.

oīa inf casti
gationē et pu
nitionem.

Quarta

Quinta

Sexta

Septima

roes seneca
aristoteles q
ira sit sp mala

Secunda

Tertia

Quarto

Quinto

In oppositi

quoz articl

Quid ira

absentia cui
est tristabilis
cui pnia est
delectabilis

q ira est dele
ctatio et tristi
tia s. sine ill
esse nō possit

Liber

quartus

primo quidē qz periculosus est timere qd despici-
necesse est enī eū multos timere quem multi ti-
ment. Et itē si vir sapiens vires habuerit: tunc
abqz ira recto ratiōis iudicio repellat malos pu-
niet: et terribit. Si autē ira sine viribz est tūc magis
exposita pietati est: derisū nō effugit. ¶ Sene-
ca multas i dicit libro alia rōes adducit alias
exhortatiōes satis pulchras: ideo vide totū libzū
si volueris videf mibi si rōes Arz. et senece fuerit
bñ examinare. qz ira ad punitionē nūqz sumēda
est: neqz adiuvare repulsiōē nisi i illo casu qd i bel-
lo tristitia sensus innata esset deicere vires corpo-
ris aut turbare fantasīā: sed tunc ira calefaciens
sanguinem/ et sic tristitiā sensus absorbet/ expe-
dit valde. forte etiā qz si ira vires aie nō fortifi-
cat: tñ ipsa corporis vires augmentat. quod ex-
pediens est in bello et iterū nature sagacitas ad
iuvorū mittit ad illas partes quas iudicavit adiu-
torio indigere: cū ergo ratio sensuētiaverit i bello
vires corporis: et non ipsā fantasīā vel estimatiā
indigere: ira in adiutorū assūpta vires mebroz
augebit: dolores sensuū extinguet/ nec adeo fan-
tasiam tanget/ ut perturbet eā. Et iterū si quis bene
dispositus fuerit in fortitudine sed nudū ad ple-
num perfectus: tpe p turbari poterit i bello timo-
re: moris imminente: nisi in adiutorū ira assum-
pserit: in talibus cni ira firmat rectā rōnem et ele-
ctionem in executione. i. h. opia: sic enī pcedere
videbatur ratio pma accepta ab Arz. capitulo de
fortitudine. videf ergo manifestū esse qz ira mul-
tis casibus expedit alit naturā non fecisset eam.
In alijs aut casibus non puto irā assumendā ef-
se sed qd tūc possibile fuerit expellendā concedē-
dum est tñ qz ira similitudo qnqz sumenda sit: qd
et senece concedit dicit nūqz itaqz ira admittē-
da est: red alij simulanda: signo enī animi audi-
entū cōcitantū sūt sicut: rāe consurgentes ad-
cui sū equos simulat facit qz subdit incitāz
alij incutendū est huius motus apud quos rō non
profectu sic igit simile operandū est et qd faceret
ira nō ire motu sed dicamine rōis: credo qz nō
plus cōcludant dicta philosophi capitulo de mā-
fuetudine. ¶ Ad rationes senece Ad primā dicit
dum est qz ira nō ē cōueniens humane nature nisi
in casibus pdictis in bello vbi non oportet hoies
esse mitē neqz inimici sui adiutorē. ¶ Ad aliam
potest dici qz ira sibi relicta gaudet pena sed per
rationē in adiutorū accepta nullo gaudet nisi qd
ratio gaudere dicitur. Ad aliā videf concedendū
qz ira sibi sine regimine rationis relicta tendit in
vindicationē differentē a castigatione: sed per rō-
nem accepta non intendit nisi iuvare repulsiā vel
in castigationem que vindicta large vocari potest
¶ Ad aliam similiter dicendum est qz ira i er rō-
nem accepta non extendit impetū suū in puniti-
onem sed solū in virū corporis fortificationē et se-
sualis tristitie diminutionē/ et inimicorum supā-
tionē: cū ad aliud ratio nō accipisset eā et iterū
melius est tales cū ira punire quos nō est possibi-
le nimis punire qz ob ire defectus succubere vel
qz eorum maliciā relinquere ipunitā. ¶ Ad aliā
dicendū qz sicut moderatus potius nō perturbat se
sumpta nec ira moderata: imo sicut dictum fuit

casu ira continet sensum: qui oīno turbaretur et
succumberet apud nūmū doloris ipetū vel timo-
ris. ¶ Ad aliā dicendū qz virtus est p se sufficiens
ad reddendū se per hoīem bonū et bene iudicātes
et bene eligentē qd diu habuerit liberū vsū rōis
sed virtus bene indiget multis ad determinādū
sensum vt possit ministrare rōi verbi grā: cibo po-
tu et somno et in casibus pdictis ira. Similiter
virtus bene eget multis ad opus exteri⁹ exercen-
dum: videlicet mēbris corporis alib⁹ et eorū virib⁹
et alijs alijs exterioribus istrumentis que oīa si-
bi relicta nullius sunt providentie sed dirigunt
ratione concedendum est etiā qz virtuosus potest
esse acut⁹ sine ira sed non deficere se su pze dolo-
re vel timore. ¶ Ad aliā dicitū est qz si qd pēnā
dolorē exigit nō ipse pene audis: sed quia
oportet ipse non annūciāduū est iras qz ira nō
operatur pncipaliter: sed vel ratio tñ operat⁹ vel
ira cooperat⁹. ¶ Ad aliā dicendū est qd bonum est
terre inimicos et timere ab eis: sed ad illos qd
non bello gravi et periculo repellendi sūt nō est
vtendū: ira: sed ire similitudine nec rōnes senece
plus concludere videntur. ¶ Ibis visis conclu-
di potest qz māfuetudo est virt⁹ moralis qz circa
oēm passiōē et operationē ab illa passiōe inna-
ta procedere circa quā cōtingit excedere paze et
deficere paze: idigemus moralivirtute inclinā-
te ad mediū sicut dictū est sepe. Sed ab ira et pu-
nitione cōtingit deficere paze: cū dictū sit qd sit
bonum alij irā/ alij ire similitudinē assumere
Similiter contingit circa irā excedere vitupera-
biliter vt oēs cōcedunt: ergo circa iras idigemus
moralivirtute: eā aut vocamus māfuetudinē igit
¶ Item si nūqz esset bonū irasci: tñ cū appetit⁹
ad hoc inclinē nos indigem⁹ habitu morali hui-
usmodi inclinationē reprimēte et ad oppositū in-
clināte quem māfuetudinem vocamus: talis aut
habitus esset virtus qz perficeret habentem: red-
deret opus eius bonum circa paruipensiones qd
innate sunt irā generare. ¶ Quantum aut ad vir-
tutem pzepositū sciendū est qz alij ponunt clemē-
tiam dispositionē esse viciā a māfuetudine qz
dicunt māfuetudinem esse moderatam passi-
onis interioris puta ire: clementiā aut dicunt esse
moderatā punitionis exterioris. Et iterū quia
clementia solum est superioris ad inferiorē vt
dicit senece ad neronē māfuetudo aut est circa
iras quasqz et maxime inter personas equales
et adiuicē conuientes. Ergo aut puto qz oīs vir-
tus moralis et sit circa operationes exteriōres: et
circa passiōes interiores sicut ex pzedetermina-
tis apparuit/ et iterū apparebit in quinto. ¶ Nam
propter regulare operationes oportet moderare
passiones non enī indigemus virtute nisi ad tol-
lendū rebellionem appetitus ad rationem/ vel
ad difficultatem que est in sequendo iudiciū ra-
tionis hec aut rebellio vel difficultas oīū nō ha-
bet nisi ab objectis circa qd debem⁹ operari scōz
qz inata sūt i ferre passiōes appetitū: inclinātes
ipsū pzevel cōtra iudiciū rōis/ et loquor large
de passiōib⁹ et de appetitū pzeu se extendit ad
ipsā voluntatē pze qd apparet primā differentē
am quā alij posuerūt esse falsā. Scōa aut differē

Ad sextam

ad septimam

Ad octavam

et articulus

si irasci esset

sep malū ad

huc ad cauē

dū irā est po

nenda virtus

qre articulus

distia int mā

fuetudinez et

clementiā cōz

aliquos

Improbatio

ppē regulare

opatiōis opz

moderare

passiones

Ethicozum

lxxxv.

ria concedenda est quāvis ad hoc qz māfuetudo p-
sonis oibus debeat clementia aut solum supio-
ribus ad quos spectat defectus corrigere subdi-
torum: sed hec modalis vel materialis differētia
et non specifica sicut dictū fuit de magnificentia
ad liberalitatē de magnanimitate ad philotomiā
de virginitate ad sobrietatē/ de pēmonia ad tēpe-
rantia: et sicut in quito dicitur de diuersis modis
iusticie ad iusticiā: vnde senece dicit in libro de
clementia ad neronē: qz clementia est tēperātia ani-
mi in potestate vltiscendi: vel lenitas superioris
aduersus inferiorē vel inclinatio animi ad leni-
tatem in pctā exigenda: hec aut oīa māfuetudo i
superioribus ad inferiores operatur. ¶ Ad ratio-
nes igitur dicitū ad primā qz māfuetudo est spe-
cialis virt⁹ eo qz ira sicut dictū fuit est passio spe-
cialis et motus specialis. Si aut ira et cōcupiscē-
tia diuidūt totū appetitū: hoc diuersimode pzo-
ut appetitus denominat a passiōibus maiorib⁹
et inferiorib⁹: impetus/ quomodo aut ita delecta-
tionem includat: et tristitiā: dictū fuit qd ar dī irā
non habere passiōē contrariā: non videt esse ve-
ritatē nā primo rhetorice ponit. Arz. māfuetudi-
nem ei contrariā. Ita dici potest qz noīe māfuetu-
dinis equiuoce vtimur qnqz pzo passiōe contra-
ria ire: et qnqz pzo virtute: virtus enī inominata ex-
tens nōīe passiōis illius accipit que minus est i
nata aduersari sibi. ¶ Ad aliā solutum est in vlti-
mo articulo questionis. Ad aliā patet solutio per
hoc qz iam dictū fuit philosophum vti nōīe man-
fuetudinis equiuoce: Ad aliā dicendū est qz man-
fuetudo non inclinā circa iras ad mediū rei: sed
ad minus eo qz hoc est consonū rationi et ita incli-
nat ad mediū rationis quod omni virtuti commu-
ne est. Et sic est finis questionis.

¶ Queritur decimo quinto. ¶ Atū ille
māfuetus qui est naturalit⁹ inclinā-
ad iracundiā sit melior illo māfuetus
qui est naturalit⁹ inclinā ad irasci-
bilitatē. supposito qz iracundiā sit vi-
cium peius qz irascibilitas ita qz circa quālibet
virtutē possit ista questio formari scz de duobus
eadē virtute pzeuosis quis sit melior: vel ille qui na-
turaliter est inclinatus ad viciū peius: vel ille qd
est naturalit⁹ inclinatus ad viciū minus malum.
¶ Arguit ergo qz māfuetus inclinatus ad iraci-
diam sit melior/ verbi grā māfuetus colericus qz
māfuetus flegmatic⁹ qz non solū est bonū habere
bonum sed etiā bonū est vitare malū: nā ergo
virt⁹ ē ille melior per quā vitam⁹ maius malū ce-
teris partibus: sed colericus per māfuetudinem
vitat maius malum qz flegmaticus qz ipse vitat
ira cundiā ad quā inclinābat⁹ alter vero i nira-
scibilitatē: ergo māfuetudo est melior in colerico
sed scdm virtutē meliorē dī melior habens eā er-
go. ¶ Itē illa aqua esset calidior qd reduceret
frigidiorē ad tēperamentū: qz illa que reduceret
minus frigidā ad tēperamentū ergo similis illa qz
est melior que peiorē facit bonū: qz que min⁹ ma-
lum facit bonū: sed colericus est peior flegmatico
quia inclinatio ad peius viciū est peior ergo man-
fuetudo faciens colericū bonū est melior māfue-
tudine faciente flegmaticū bonū: ergo coleric⁹ mā-

fuetus est melior cū habeat meliorem virtutem
¶ Item pzetus est melior que est circa viciū. ¶ vñ
de scōo huius circa aut viciū? semp ars sit et
virtus ieten bñ melius in hoc sed virtus colerici
est circa viciū: qz ad reprimendū irā que est i
petuoso valde ideo. ¶ Itē parū laudamus se
nem de castitate: non est inclinatus ad luxuriā
sed iuuenē castū magis laudamus qz magis icti-
nat⁹ est ad luxuriā ergo illū magis laudare debe-
mus si fiat bonus qui fortiorē habet inclinationē
ad malum: sed colericus inclinatus ad irā fortio-
rem habet inclinationē ad malū: magis ergo lau-
dandus est si fiat māfuetus: sed melior magis est
laudandus: ergo. ¶ Itē melior est qui ex malo
ri affectione sit bonus qz qui ex minori sed coleri-
cus vt fiat māfuetus indiget fortiori affectione p-
quā a fortiori inclinatione retrahat⁹: ergo. ¶ et p-
maior qz ex eo reddit⁹ opus bene vel male opatū
quia voluntarie ideo qz magis voluntariū tāto
melius aut peius. ¶ Oppositum arguit qz felici-
tas cū minimo bono fit eligibilior primo huius
ideo etiā dī quarto huius qz licet solus bon⁹ scōz
veritatem sit honorādus tñ diues vel nobilis bo-
nus est magis honorādus ergo similis qui cū vir-
tute habet plus de alio bono est melior: sed fleg-
matic⁹ est hñōi: qz cū virtute māfuetudinis me-
liorem vel minimā vel minus malā habet inclina-
tionem naturalit⁹ ergo. ¶ Itē viciū reddid⁹ pe-
ius qz minus sanabile: ideo capitulo de liberalita-
te dī illiberalis peior esse prodigo: ergo similis il-
le dicit⁹ melior qui min⁹ est labilis ad egritudinē
sz flegmatic⁹ est min⁹ labilis ad egritudinē: cū mi-
norē hēat inclinationē naturāle ad viciū qd dī icti-
natio nobis dat lap⁹ occasione ergo. ¶ Itē p-
est ad aīas sicut sanitas ad corp⁹: melior est vici-
situs scdm corp⁹ qd est san⁹ et formalit⁹ et scdm na-
turalē inclinationē ad egritudinē: ergo melior est
scdm aīam qui est formalit⁹ virtuosus et scdm na-
turalē inclinationē: qz qui pzeuā habet inclinatio-
nem naturalem ista questio scrupulos habere vt
datur/ propter quos oportet diffingere modos di-
uersos quibus ipsa possit intelligi. ¶ Videf aut mī-
chi qz nō sit loquendum ad pns nisi de virtutibus
pncipalibus hoīs scdm qz est homo talis aut vir-
tus non videt esse virtus manus aut pedis aut ca-
pitis aut cordis aut oīo corporis nec est pzeu aīe
quo ad inferiōrē partē scilz quo ad sensum vel ap-
petitum sensitiuū sed est virt⁹ aīe quo ad supiōrē
partē videlicet quo ad intellectū et voluntatē et hoc
apparuit in libro et apparebit in sequentib⁹ qz
non de virtutib⁹ intellectualibus hic agimus sed
de moralibus qz in pmo libro voluntati attribui-
mus: ideo de his ad pns dicam⁹. ¶ Videf ergo
michi qz qstio primomō formari potest virt⁹ virt⁹
ipsa māfuetudinis sit melior scdm seipā in cole-
rico qz in flegmatico vel econtra. ¶ Ad quod rñ
datur qz ipsa virtus māfuetudinis in vtroqz est eq-
bo nā si sit in vtroqz ad extremū possibile perfe-
ct⁹: quod si patz oēs concedere vident⁹ qz intel-
ctus et voluntas regi non possunt ad male aut etiā
ad minus bene agendū per quācūqz passiōē vel
inclinatiōē corporālē et hoc hñt aut ex dñio sue
voluntatis aut qz sūt ab organis et dispositionib⁹

Tercio

Quarto

Quinto

in oppositu

Secundo

Tercio

scz qstionis

pma conclusio

Liber

quartus

corporali b^o abstracte pot^{est}ie: aut q^u s^ugrad^o su-
perior^{is} q^u s^unt pot^{est}ie corporales: vel alia de cau-
sa scdm q^u dⁱversu dⁱversu loquunt^{ur}: hoc ag^{it} cōces-
so cōstat q^u volūtas tā i colerico q^u i flegmatico
imo i quolibet nō o^{mn}ib^{us} pot^{est}ie v^{er}ū rōe q^u cūq^{ue}
fuerit dispo^{si}tione corpali dⁱspos^{it}io pōt ad exte-
rius b^o eligere: z eque b^o i vno sicut i alio. si er-
go v^{er}ū ex multiplicatis electionib^{us} generat^{ur} p^{er} se
in ip^sa volūtatē z firmat^{ur} sicut i precedētib^{us} appa-
ruit manifestū est q^u i vtroq^{ue} poterit g^{er}er^{ur} v^{er}ū
perfecta et eq^{ua} firma cōcedēdū est t^u q^u aⁿ virtut^{is}
generationē difficil^{is} est eligere b^o illā ip^si iracū-
do in q^u sensitiu^{us} appetitus magis aduersat^{ur} recte
rōi z recte electioni q^u volūtas licet non necessit^{er}
neq^{ue} cogat^{ur} p^{er} appetitū sensitiuū: t^u p^{ro}pter quandā
affectionē naturālē quā volūtas habet ad appeti-
tum sensitiuū sicut dⁱctū ad subditū sibi seruū: ip^sa
allic^{it} ad illud in q^u tēdit appetitus sensitiu^{us}: et
iterū q^u dⁱctū fuit in tercio libro q^u si p^{ri}nt^{ur} nobis
obiectū sub duplici rōe boni z mali volūtas neces-
sario quādā h^{ab}et in eo cōplacētā rōe boni appare-
tis z displicētā rōe mali nec illud est i sua p^{ri}ntē
sed acceptare totū rōe bonitatis apparētis z ipe-
rare ad p^{er}fectionē: vel refutare totū rōe malicie
apparētis z impare ad fugā vel differre de h^{ab}itū
acceptatiōe v^{el} refutare est i dⁱuerso volūtat^{is} modo
cōstat q^u illud in q^u tēdit appetit^{us} sensitiu^{us} p^{ri}ntē
z nobis sub rōe alicui^{us} boni apparētis p^{ro}pter
q^u volūtas in illo h^{ab}et necessario quādā cōplacētā
modo difficil^{is} est ip^si voluntati eligere b^o scd^o
acceptatiōe v^{el} refutatiōe contra illud ad q^u ip^sa
allic^{it} z in quo habet cōplacētā q^u si nullā habe-
ret ad ip^sū p^{ro}placētā: z p^{ro}to q^u p^{ro}pter eādē causā
plures ceteris p^{er}ibus req^uerēt electiones recte
ad generandā virtutē firmāzā z p^{ro}ficiendā in illo
qui magis haberet appetitū sensitiuū ad cōtrariū i
inclinatū. Et h^{ab}et aut^{em} videt^{ur} sequi alia conclusio
scd^o q^u colericus magis laudādu^s est de acq^uisita
sibi virtute māsuetudinis q^u flegmatic^{us} non q^u dē
p^{ro}pter i eo virtutē esse meliōrē: sed p^{ro}pter b^o eg^{re}s-
se plus z circa difficil^{is} in h^{ab}itū virtutis acq^usitio-
ne. Et aut^{em} q^ustio formet^{ur} sicut v^{er}ū māsuetudo
sit melior i p^{ri} colerico q^u flegmatico: dⁱcēdū est
q^u nō pos^{it}ue q^u māsuetudo reddit v^{er}ūq^{ue} eoz op^{er}-
amūz op^{er}ante circa iras scd^o cōcedi pot^{est}
q^u quodāmodo p^{ri}ntue māsuetudo est melior co-
lerico q^u scd^o retrahit ip^sm z purgat a peiori vicio
et peiorib^{us} operationib^{us} z peiorē in eo rep^{er}it in-
clinationē. Et v^{er}o q^ustio formet^{ur} sicut v^{er}ū mās-
uet^{us} coleric^{us} sit melior māsuet^{us} flegmatico: pōt
dici q^u neuter sit melior scdm partē supiorē cū eq^{ua}
perfecta sit virtus in vtroq^{ue} sed si flegma sit circa
iras melior corpali dispo^{si}tio q^u colera eo q^u ad
meliores vel minus malas operationes inclinet:
tunc cōcedat^{ur} q^u flegmatic^{us} scdm corp^{is} est melior
circa iras sic ergo v^{er}ū nō est melior altero intē-
ue pōt t^u p^{ro}cedi q^u flegmaticus est melior ex^{ter}ne
pōt etiam dici q^u neuter est altero melior moralit^{er}:
q^u v^{er}o est p^{ro}fect^{us} scdm mores circa iras fleg-
maticus t^u videtur melior naturalit^{er}. Sic ergo
cōcedi pot^{est} q^u flegmaticus māsuetus sit alioq^uuo
mō melior circa iras. Ad rōes q^u v^{er}ū v^{er}ū v^{er}ū
rōndendū est. Ad p^{ri}mā p^{ro} p^{ri}mā p^{ro} dⁱcēdū est q^u

ip^sa b^o p^{ro}bat q^u māsuetudo est melior seu expēdi-
tior colerico p^{ri}ntue mō p^{ri}ntue declarato: q^u nichil
plus cōcludit. Ad scd^{am} dⁱcēdū est q^u ip^sa b^o p^{ro}bat
q^u difficilior sit generatio māsuetudinis i co-
lerico. z q^u pluribus indiget rectis opationib^{us} q^u
i flegmatico p^{ro}pter q^u de acq^usitōe māsuetudinis
magis meret^{ur} colericus. et reddi^{it} laudabilior v^{er}
dⁱctū fuit: z nichil cōcludit plus nō enī v^{er}ū facit
hoi^{em} bonū effectiue sed opatiōes generat^{ur} v^{er}
tutē p^{ro} quā homo est formalit^{er} bon^{us}. Ad aliā
dⁱcēdū est q^u v^{er}ū ar^guit^{ur} dⁱctū fuit i scd^o libro
reddi^{it} faciliā q^u aⁿ artis z virtut^{is} generationem
erāt difficilia concedo ergo q^u aⁿ māsuetudinis
generationē difficilior erat colerico b^o se habere
re sup^{er} iras flegmatico: sed pōt ei^{us} p^{ro}fectā gene-
rationē nō esse sibi difficil^{is} ideo rōs olū p^{ro}cludit
q^u p^{ri}ntibus indiget colerico bonis opationib^{us} ad ge-
nerationē māsuetudinis q^u flegmatic^{us} v^{er}ū enī nō
corripit^{ur} vel rep^{er}it inclinationē p^{ri}ntuā p^{ro} se: scd^o op^{er}-
ationes g^{er}atiue virtut^{is} vel dⁱcēdū est q^u p^{ri}ntus effect^{us}
melior q^u circa difficil^{is} difficultate se tenēte ex p^{ro}
te obiecti extrinseci redderet hoies b^o se h^{ab}itē: sed
nō o^{mn}is hoc expēdit de difficultate p^{ro}ueniēte ex n^{at}u-
rāli inclinationē nisi q^u de hac difficultate b^o cō-
cedi^{it} q^u p^{ri}ntus circa difficil^{is} est nobis expēditior
p^{ri}ntue mō sup^{er} declarato. Ad q^uā dⁱcēdū
est q^u ip^sa q^u p^{ro}bat q^u colericū magis laudare debe-
mus de acq^usitione māsuetudinis q^u flegmaticū
sicut sup^{er} declaratū fuit. Ad vltimā dⁱcēdū ē
q^u māsuetudo i colerico nō generat^{ur} ex opatiōib^{us}
maior^{is} affectiōis vel magis volūtariis sed forte
m^o voluntariis p^{ro}pter p^{ri}ntuā affectionē scd^o p^{ro}cedēdū est
b^o q^u ip^sa colerico indiget p^{ri}ntuā opationib^{us} ad sui
g^{er}ationē. Ad rōes i oppositū dⁱcēdū est q^u fleg-
matic^{us} māsuet^{us} concedi^{it} aliq^umodo melior scd^o v^{er}
scdm corp^{is} vel naturalit^{er} vel ext^{er}ne sicut dⁱctū
fuit. Ad aliā dⁱcēdū est q^u p^{ro}fecta v^{er}ū inclinat^{ur}
nō pōt nisi sicut dⁱctū fuit i scd^o libro: nec sequit^{ur}
q^u v^{er}ū sit minor vel min^{us} bona: si magis inclina-
ri possit a maiori motu v^{el} esset minor si a mino-
ri motu inclinat^{ur} hec etiā rō: bat q^u flegmatic^{us}
est melior ext^{er}ne. Ad aliā dⁱcēdū est q^u in p^{ro}-
positio nō est simile de sanitate corporis z de vir-
tute q^u egritudo z dispo^{si}tio vel inclinatio ad sanī-
tatem vel egritudinē sunt in eodēz subiecto: imo
dispo^{si}tio ad sanitatē videt^{ur} esse quedā pars sanī-
tatis z dispo^{si}tio vel inclinatio ad egritudinē q^u-
dā pars egritudinis ideo ex tali dispo^{si}tione vel
inclinatioe sanitas vel egritudo intēdi pot^{est}
vel remitti virtus aut^{em} et p^{ri}ntuā inclinatio non sit
unt circa idē subiectū sed virtus involuntari^{us} in
clinatione p^{ri}ntuā in appetitū sensitiuū: ideo virtus
per illā inclinationē neq^{ue} intēdi^{it} intrinsece neq^{ue}
remittit^{ur}. Et sic patet questio

U^{er}ū decimo sexto. U^{er}ū affabi-
litas q^u Ar^guit^{ur} amicitia vocat^{ur} sit vir-
tus moralis. Ar^guit^{ur} q^u non q^u non q^u arguit^{ur} p^{ri}m^o.
generalis: cū nō ponatur esse iusti-
cia legalis: nec specialis q^u nō po-
test cōtra alias distingui sed videtur esse circa ob-
iectū cōtinēs obiecta plurū virtutū: est ei^{us} v^{er}ū dⁱc^{it}
Ar^guit^{ur} in colloquiis in cōuiuere z sermonib^{us} z re-
bus cōicare politica aut^{em} z economica non circa

Ethicozum

lxxvi

Secundo

Tercio

Quarto

In oppositū

q^u p^{ro}trario hu-
mana cui^{us} ser-
mo est iustru-
mentū sit nec-
cessaria

sermōes et
gest^{us} ext^{er}iores
q^u v^{er}ū v^{er}ū
cōitatioe pos-
sūt tripliciter
considerari

quid actus se-
non

aliud obiectū esse videtur cū t^u non sint specia-
les p^{ri}ntes scd^o circa materiā o^{mn}iū p^{ri}ntū etiā iusticia
tam cōmutatiua q^u distributiua z liberalitas sūt
circa rē cōicationē. Similit^{er} veracitas z eutra-
pelia sunt in humanis colloquiis etiā dⁱc^{it} Ar^guit^{ur}.
q^u affabilitas est circa delectabile hoc aut^{em} est cō-
mune o^{mn}iū virtutū v^{el} dⁱc^{it} est in scd^o vel maxime p^{ri}-
mū tēperatiue dⁱc^{it} in tercio. Et māsue-
tudo requirit^{ur} ad bene delectabiliter cōuiuere
v^{er}ū dⁱc^{it} Ar^guit^{ur} eracundos esse difficiles ad viuere si
mult^{is} honores circa quos est magnanimitas mul-
tum faciunt ad opozunitatē humani cōuictus:
Et nulla p^{ri}ntue opamur sicte sed affabilitate
opamur sicte q^u ea opamur ad simulationē ami-
ci cū t^u amici nō sumus v^{el} dⁱc^{it} Ar^guit^{ur}. Et opposi-
tum arguit^{ur} per Ar^guit^{ur}. P^{ri}mo vidēdū est q^u ad hu-
manā v^{er}ū v^{er}ū est: imo etiā necessaria cōicatio
q^u in p^{ri}m^o politice declaratū est satis natura enī
q^u nichil facit frustra: dedit solis hoibus super
cetera aialia sermonem: per quā h^{ab}et significat^{ur}
conferens z nociuū: iustu^s z iniustu^s q^u nō est nisi
per cōicationē. Et iter^{um} multis indiget h^{ab}et ad v^{er}
tā saluāz plurib^{us} ad b^o dⁱcēdū est q^u natura
p^{ro}ficē nō posset sed v^{el} h^{ab}et v^{el} p^{ro}ficant^{ur} v^{el} etiā p^{ro}-
fecta indigētib^{us} applicent^{ur}: indigent artib^{us} h^{ab}itū
m^o p^{ri}ntib^{us} h^{ab}itū diligētia quā circa oia nō pōt
v^{er}ū habere sed circa paucissima valde magnū
enī est h^{ab}et z deficiat si sit bonus textor: q^u t^u cū
plurimis sibi deseruentibus artib^{us} quarū exerce-
re nō posset opa possit nos vestire: z alteri multū
ess^{et} domū edificare sciatet possit alteri nauigare
aut capere p^{ri}ntes: alij si ferrū fabricare sciat mul-
ta ceteris artib^{us} istrumēta necessario ministrāsalit^{ur}
si agrū colere sciat z possit iudē z sic de dⁱuer^{is}: s
innumerabilib^{us} artib^{us} i duci possit sine quibus
hoim indigētia naturalis repleri nō posset opoz^{us}
ergo q^u tāta hoim cōicatio tā domētica q^u ciuilis
q^u hoim indigentie naturales inuicem suppleant^{ur}
p^{ro}pter hoc p^{ri}m^o politice dⁱc^{it} Ar^guit^{ur} q^u h^{ab}et nāsa
animal ciuile est: Et qui est inciuilis p^{ro}pter natu-
ram et non p^{ro}pter fortunā: aut p^{ri}ntus est aut me-
lior q^u homo. Scd^o sciendū est q^u sermōes
et alij gestus ext^{er}iores q^ubus v^{er}ū v^{er}ū ad alios i hu-
mana cōicatione p^{ri}nt tripliciter cōsiderari p^{ro}nomō
scdm q^u deseruūt ad actus seriosos z sic circa ip-
sos est affabilitas de q^u q^ustio h^{ab}et mota fuit. Alio
mō scdm q^u deseruūt ad manifestatiōē alicui^{us} i
terioris perfectionis n^{at}u^{re} latētis: z sic circa ip^sos
est v^{er}ū q^u apud Ar^guit^{ur} vocat^{ur} veritas. Tercio modo
scdm q^u deseruūt ad ludos z solatia z sic est circa
ip^sos eutraelia. Et aut^{em} act^{us} seriosus idē quod
act^{us} v^{er}ū v^{er}ū necessarij scd^o oēs illi act^{us} v^{er}ū v^{er}ū sermo-
nes q^u nec ad p^{ro}fectiōis manifestatiōē nec
ad solacia locosa scd^o ad aliq^uid v^{er}ū nobis aut alijs
procurandū v^{el} p^{ro}sequendū v^{el} p^{ri}ntuā fugiendū
ordinat^{ur}. Et nō dico q^u affabilitas sit circa act^{us}
seriosos tanq^u circa p^{ri}ntū eius obiectū: q^u illi a-
ctus sūt z alij virtutū o^{mn}iū v^{el} plurū artū hu-
manarū: sed est circa sermōes z gestus quibus
v^{er}ū v^{er}ū in h^{ab}itū actibus seriosis ad decent^{er} z dele-
ctabil^{is} cōicandū: z cōtingit aliq^u gestū z verbis
ad aliū se habere decent^{er} z delectabil^{is}: aliq^u aut^{em}
rud^{is} litigiose et indelectabil^{is} z nō inde m^o v^{er}

tur substantia seriosi actus v^{er}ū v^{er}ū vel emptio-
nis dationis vel acceptiōis. Sic igit^{ur} videt^{ur} Ar^guit^{ur} v^{er}
fingere tres dictas p^{ri}ntes dⁱc^{it} tres ergo q^u dⁱ-
cte sūt invita medietates sūt aut^{em} oēs circa sermo-
nes quozidā z op^{er}ū cōicationē dⁱc^{it} aut^{em} q^u h^{ab}et
quidē circa veritatē est: hec aut^{em} circa delectabile.
Et aut^{em} q^u circa delectatiōē hec quidē in ludis
hec aut^{em} in h^{ab}is q^u scdm aliā vitā colloquijs. Ter-
cio dⁱcēdū est q^u discolia siue p^{ri}ntuā qua cōu^{er}-
uentibus ad oia v^{el} plurima cōtrariamur z cō-
tenim^{us} oēs: quod est cōtristare: neq^{ue} q^u dⁱc^{it} eu-
rantes corruptius est z turbatiua cōicationis hu-
mane: tū q^u reddit hoim litigiosum et lis segre-
gat^{ur} cōm impediēte: tum q^u tollit pacē z amicitia
am que tenet hoies in cōi cūgregatiōe tū auertit
naturalē hois app^{er}itū quem homo habet ad cōi
communicationē homo quippe naturalit^{er} appetit de-
lectabile z fugit triste. Et ex isto notabili cū p^{ri}-
mo iam manifestū est q^u h^{ab}itū discolia est p^{ri}ntuā
contra bonos mores. Quarto sciendū est q^u plas-
citas qua quis n^{at}u^{re} vult oib^{us} placere z nullū cō-
tristare q^u ad nulla aliorū dicta cōtendit: sed oia
etiā si turpia sint z falsa p^{ro}medat^{ur} z approbat: est i
fectiua cōicationis q^u p^{ri}ntū tū q^u viciū inde cōuiuē-
tium auge^{it}: sicut enī laudata v^{er}ū: sic z laudatū
viciū crescit: tū q^u per hoc viciū suozū p^{ri}ntes
efficiunt^{ur}: z sic iterū p^{ri}ntū q^u cōtra bonos mores est
talis placiditas. Et h^{ab}et aut^{em} cōcludemus v^{er}ū v^{er}ū
q^u in h^{ab}itū cōicatione circa sermōes z gestus ad
seriosos actus: indigem^{us} v^{er}ū v^{er}ū morali: q^u circa
cēs passib^{us} vel opationes humanas indigem^{us}
virtute morali dirigēte siue inclināte nos ad me-
dium scdm rectā rationē tenendū: circa quas cō-
tingit excedere viciose et deficere p^{ri}ntuā nā circa
talia mediū semper est laudabile z p^{ri}ntuā p^{ro}ut
sepe dixim^{us} supra scd^o circa dictos sermōes z ges-
tus tā in delectatiōe q^u in tristitudo contingit z ex-
cedere et deficere z v^{er}ū v^{er}ū p^{ri}ntuā sicut dⁱctū fuit
it^{er} ergo v^{er}ū hec aut^{em} virtus v^{er}ū dⁱc^{it} Ar^guit^{ur} p^{ri}ntū
nomen non h^{ab}et sed ei^{us} nomē amicitie attribuit^{ur} p^{ro}-
pter similitudinē eius ad verā amicitia: amici ei
delectabil^{is} adinuicē cōuiuūt ita z scdm h^{ab}et v^{er}ū
tutem homo se habet delectabil^{is} ad cōuiuētes
scdm sermōes z gestus ext^{er}iores. Ab alijs aut^{em}
vocatur alijs no^{mn}ib^{us} homerus enī socialitatem
videtur eā appellare: vnde meledictum dⁱc^{it} ho-
minem insocialē. i. discoliū z redio societatis tur-
batozem sicut recitatur p^{ri}m^o politice vocata etiā
fuit v^{er}ū v^{er}ū ad v^{er}ū v^{er}ū rusticitatis quia viuen-
tes in v^{er}ū v^{er}ū magis solēt cōuiuere z colloqui gra-
tiose q^u rurales. Et eadē occasiōe vocata fuit cu-
rialitas quia qui v^{er}ū v^{er}ū in curijs sciunt p^{ro}ce-
teris gratiose cōuiuere z colloqui quib^{us} cūq^{ue} v^{er}
de cum aliq^u vocamus curiale ip^sū intēdimus
de hac virtute laudare. Incuriale aut^{em} voca-
mus discolum et in cōuictibus honorosū. Ab
aliquibus etiā vocatur iocunditas: non quia p^{ro}-
eā habens efficiatur formalit^{er} z interius iocun-
dus z letus: sed quia sibi colloquentes z cōuiuē-
tes reddit iocundos et letos. Antiquitus aut^{em}
vocata est facetia et habentes eam faceti: vnde
boetius idē disciplina scolartum gallicos de ista
virtute quia maxime vigeat in eis commendat^{ur}

duplici rōe
coleric^{us} diffi-
cili^{us} adrit mā-
suetudinem

scd^o cōclusio

ali^{us} sensus q^u
tionis

terci^{us} sensus
questionis

ad rōes ante
oppositum

ad secundam

ad terciā

ad quartam

ad quintam

ad alias rōes
in oppositū

ad secundā

ad terciā

Questio p^{ri}m^o
arguit^{ur} p^{ri}m^o

Liber

quartus

in oppositum

affabilitas
extrema et qd
scolia sit ma-
gis contraria

ad rōes pñci-
pales.

Questio vñ
arguit pmo.

confirmatio.

Secundo

Tercio.

confirmatio.

Dicitur se venire parissus ad videndum facies gallo-
rum rursus est idē facies qd eloquentia vel decē-
tia vel suauitas in verbis et factis. unde metristica-
tor quidē libru quem de plurimis ad hāc pertine-
nentibus virtutē documētis composuit: vocauit
faciē. Ad modernorū autē aliqui affabilitatē vocaue-
runt eā affabilitas tñ sermōni appropriat: nec autē
virtus ad sermones et alios se extendit gelus ex-
teriores quocūqz tñ noīe vocetur pbatū qd sit mo-
ralis virtus. ¶ Extrema vero vitia sicut tactū fuit
sunt discolor placiditas et discoloria magis cōtra-
riatur virtuti si placiditas aliud vitium nō subiret
actus enī principalis huius virtutis est in cōpla-
cendo cōiuentibus et in reddendo cōicationē io-
cundā et delectabilē sed tñ moderate discolor au-
tē peccat cōtra substantiā actus virtutis placid⁹
aut cōtra modum tñ inq̄tum plus et aliter qd opz
et illos quos nō opz nūit delectare: nō est tñ dif-
ficile qd placiditas peior efficiat: si alter vitio mi-
sceatur et si nō solū ppter placere et ppter iocundā
reddere societate: aliq̄s placid⁹ fiat: sed gfa lucri
vel ut magis possit aliq̄s cōiuentū de fraudare
¶ Ad rōes Ad primā pñciā satis ex dictis qd ip-
sa est specialis virtus et a ceteris oībus distincta: qñ
licet oēs virtutes morales requirant ad perfectā
cōicationē: hoc est tñ scdm diuersos actus et di-
uersa obiecta et licet in oī cōicatione locū habe-
at ista virt⁹: ipsa tñ nō respicit substantiā et actū
nostroz scilicet neqz pñcipales circūstācias ipo-
rum sed solum sermones et gestus qbus vīmur i
exercitio singulorū nroz actū scilicet scilicet. Ad aliā
dicendum est qd si aliquo assumulatur amico nō
propter hoc fugimur nec dicim⁹ nos esse amicos
si enī equus et asinus in aliquo cōsimili opere na-
turaliter cōmunicāt non fingit asinus si exerceat
illud opus sed ille fingit qui cū amico nō sit ami-
cus se dicit per opera vel verba que propria de-
bent esse soli amico se amicum esse designat. Et
sic est finis questionis.

¶ Et sic decimo septimo. Virū ver-
tas sit virtus moralis: Et arguit qd
non qd opus pñs intellectus nō est
virtus moralis: tñ qd virt⁹ non est
opus: tñ qd virtus moralis pñnet ad
partem appetitiuā s̄z verū tñ sunt opus intelle-
ctus vt of quinto huius. ¶ Confirmat qd ibidem
of qd in mente: in pte intellectus est affirmatio
et negatio in appetitu vero psecutio et fuga nō
verum et tñ in affirmatione et negatione sūt sexto
metaphysice ergo pñnet ad intellectū et nō ad ap-
petitū. ¶ Item ironia qd veritas opponit nō est
virtus ergo nec veritas virtus asis pñt per Arz. di-
centē qd aut moderate vītur ironia et circa qd non
valde pñmptat manifesta ironia at gratiosū vidē-
tur. ideo etiā dicit laudabile esse min⁹ magis a pñ-
declinare. Et tñ qd magnanimitas vt of capitulo de
magnanimitate vt ironia ad mltos et nullus vir-
tuos⁹ vñt vicio: id ironia nō videt eē viciū. ¶ Itē
veritas in extremo cōsistit qd ēp in altero contra
dictionis extreme morales aut virtutes nō sūt in
extremo. ¶ Et cōfirmat qd licet a vero cōfrat
deficere viciose tñ excedere nō cōfrat: s̄z qd ma-
gis qd dicit verū oī substracto mēdacio: tāto ma-

gis est veras et virtuosus. unde Arz. dicit per se autē
mēdaciū prauū et fugiendū verū aut bonū lauda-
bile. ¶ Itus autē moralis non est nisi vbi contingit ex-
cedere et deficere vtroqz viciose ergo et c. ¶ Op-
positum dicit Arz. Sciendū est qd veritas hic nō
capitur pro rei entitate scdm qd ens et verū cōuer-
tunt nec pro adequatione intellectus cōponentis
et diuidentis ad ea de quib⁹ cōponit vel diuidit qd
pertinet ad intellectū nō ad appetitū nec caput p
adequatione sermonis significantis in significā-
do ad rē significatā de qua fit sermo. qd nec talis
veritas in appetitu consistit: et ita satis videt qd ve-
ritas hic non sumit proprie ppter quod hanc vir-
tutem dicit Arz. innominatā esse sc̄z noīe sibi pro-
prio sed tñ in sc̄do libro vocauit eā veritatem at-
tribuendo sibi illud nomen ab obiecto circa qd ip-
sa versat vel magis videtur dici ab opere qd circa
suum obiectū operat sermones enī et alij actus
humani exteriores scdm qd designati sunt no-
stre dispositionis i humanis bonis vt puta in nobi-
litate amicorū in habundātia diuū iarū et excellē-
tia habitū intellectualiū in bonitate virtutū cor-
poraliū aut in his vniuersalib⁹ circa quecūqz ia-
ctantia locū habere pōt: sūt subiectū istius virtutis
et oppositorū sibi viciorū: et forte non hec sola: vt
videbitur post. Actus autē istius virtutis est veritas
que est adequatio sermonū et operū significā-
tium ad res quas designant. Actus autē viciorū
oppositorū sūt duplex falsitas huius sermonū vel
operū qd consistit in fingendo maiora quā sint:
aut minora. Ex his igitur manifestū esse potest
qd veritas prout est virtus moralis est huius incli-
nans ad verā rerū designationē p sermones et ali-
os actus exteriores pū recta rō dicitur vicia aut ei
opposita sūt iactantia et yronia. Iactantia enī cōsi-
stet in significādo nobis mēse glōria que nō sūt
vel maiora qd sūt vel vniuersaliter in excedendo
circa hoc limi tes recte rōnis scdm quāqz circū-
stantiam yronia autē cōsistit in deficitōdo circa pte
dicta ab eo quod recta ratio diceret. ¶ Itis autē
vis manifestū est qd iactantia est viciū scdm ex-
cessū si declaratū fuerit qd contingat excedere li-
mites recte rōnis. Similiter manifestū est qd iro-
nia est viciū scdm deficitū si declaratum fuerit qd
circa pñcia cōfrat deficere ab eo quod recta ra-
tio iuberet: hoc enī totū pñt ex terminis scdm ea
que de quid noīs istoz habitū pñcia sūt quicqd
enī dissonat recte rationi siue scdm excessū siue
scdm deficitū viciū est declarāda ergo sūt duo
predicta pmo sic mēdaciū est p se prauū et fugi-
endū verū autē et bonum est laudabile sicut dicit
Arz. Et recta rō pñbet oē prauū et oē bonū pñ-
pit et hortatur sed mēdaciū cōtingit incurrere eo
scdm excessū fingēdo de se glā qd nō sūt vel maiora
q̄ sint ei scdm deficitū sc̄z negādo que existūt vel
minora faciēdo qd sint agitur. et c. ¶ Itē hoc spe-
cialiter pñt de iactatore qd qd est onerosū cōmū-
tibus est dissonū recte rōi sed iactantia est huius
modi ppter honerosas supabūdācias esse: sicut
dicit aristoteles statī enī cadit in mentē audiētis
qd tales iactatores volūt alios sine meritis suis:
superecedere in honore hoc naturaliter displicet
audiētib⁹ vñ tullius in libro de officiis rep̄hē

quid actus ve-
ritatis

extrema pñt
tis iactantia et
ironia et qd ia-
ctantia sit de-
terior.

Ethicozum

lxxxvii

ditales dicens turpe est de seipso predicare fal-
sa presertim et cū irrisione audientium imitari mi-
litem gloriozum. Et subdit qui seipsum laudat ci-
to derisorie inuenit yrones aut nō ita sunt onero-
si quia non se super alios exaltant: propter quod
gratiosiores scdm mores videntur. vt dicit Aristot.
tamē nullū dubium est quin sit turpe aperte et am-
plissime mentiri de seipso scdm defectū. Si enī
dicat clericus in scientijs approbatus et not⁹ se
nihil scire sed oīno ignorantē esse vel si dicat mi-
les fortissimus et expertissimus in bellis se nihil
valere hoc videtur esse irrisio. Ex dictis ergo ma-
nifeste concludi potest primo qd veritas est virtus
moralis. Secundo quod iactantia peius est viciū
q̄ yronia. Primum patet quia circa omnia agi-
bilia humana circa que contingit operari viciose
scdm excessum et scdm deficitū pñt opari bñ et
pñt viciose scdm mediū: id circa talia pñt idē qd i-
clinante et determinante nos ad mediū tenēdū si-
cut sepius aut dictū fuit sed dictū qd circa sermo-
nes et act⁹ exteriores vt sunt designati nōstre
dispositionis errare pñt et scdm excessū et scdm
deficitū qd circa eos idē qd moralis pñt et illaz
vocat⁹ pñtate. igit⁹ et c. Scdm pñt pñt qd dictū est
qd iactantia est magis onerosa cōmūnentibus.
Secundo qd sepius pñt peiori motuo sc̄z
ex inordinato appetitu lucri vel honoris: qui su-
perbie vel auaricie appropinquat yrones autem
vt dicit Arz. magis sunt fugientes molestū et ti-
midū. Tercio qd distātia vero eo qd minus in ma-
iori includitur: non autē maius in minori. unde si-
cut dicitur post aliquando pñt facere contingit si-
ne mēdacio. Quarto sicut dicit Albertus quia
iactantia pluribus fit et magis dissimiliter conte-
ritur innatum enim homini est ad alta contendere
et magna de se presumere. ¶ Est tamen scien-
dū qd aliquē quandoqz minora fingere contingit
ad dolose decipiendū: vel etiam ad se astute et
sagacit⁹ extollēdū pñt condignū: et hec yronia
iactantiā includit: aut etiam aliā peiorē maliciā.
ideo peior est qd iactantia simpliciter et propevo-
catur ypocrisis: et de hoc dicit Aristot. etenim su-
perabundantia et valde defectus iactantia. ¶ Sc̄z
dubitat⁹ vñt dicendo vñt pñt aliqui peccare
pñt illā pñt. Ad quod breuiter dicendum ē qd
multipliciter et sepe contingit prauē verū enun-
ciare potest enim hoc sepe nocere nō solū malis
sed etiam bonis. et exēpla multa vari possent sc̄z
nō est vis quia per se notum est vñt cūqz cnam qd
pñt benefacta sepius cōmūnentibus exclamaret re-
putaret iactator: nunqz ergo mēdacia sunt dicē-
da sed neqz vera nisi cū debitaz obseruatione cir-
cūstantiarū sc̄z que opz et quando et vbi et qd
et quō et c. verū enī in medio rei est sed opz seruare
medium rationis. Ad rationes principales dicē-
dum. Ad primā vt apparuit in pñtōe qd veritas
prope sumpta non est virtus. ¶ Ad aliā dicen-
dus forte qd yronia capi pñt dupliciter vñt modo
in dicendo non esse quod est vel in dicēdo nō esse
tantū qd est et hoc est mēdaciū et semp prauū
¶ Alio mō i dicēdo min⁹ qd sit nō tñ excludēdo ma-
ius vt si vir multis insignitus magnis amicis di-
cat: aliquos habeo magnos amicos et sic non est

mendacium. et de tali ironia possunt exponi au-
ctoritates allegare et etiam dici potest de magna
nimo qd aristot. dicit ipsū vt ad multos nō yronia
s̄z yronia. yronia autē mendacium non includit
sicut dicitur post yronia autē icludit mēdaciū fal-
tē scdm pñt modorū pñtōr. Ad aliā dicendum
qd veritas est in medio duarū falsitatum sc̄z eius
qui dicit esse quod nō est: et eius qui dicit nō esse
quod est sed adhuc dictum est qd circa eam cont in-
git accipere medium rationis et extrema. Et sic
fit dictum ad questionem.

¶ Venitur decimo octauo. Virū i oī
mēdacio sit pñt aut nō. Arz qd nō. ¶ Questio deci-
ma octaua
pe mētiunt pñt fabu-
las falsas nō tñ peccat s̄z bñ agūt
et meritorie. ¶ Oppositū arguit qd mēdaciū dicit
Arz ē prauū p se et p se supponit de oī pñt po-
ste rior vidēdū ē pñt qd p mēdaciū intelligi debeat
nō ēi oē falsū est mēdaciū: sic ēi oēs magis pñt
pñtiam pñt dātes eēnt sepiissime mēdaces qd sepe
deficiūt i suis opinionib⁹ et asserūt falsū: si nāqz
duos credideris int ceteros eē sapiētissimos cō-
sideraueris: videbis eos i plurib⁹ opinionib⁹ op-
poni: et ita multa dicit falsa falsē vñt: si nō abo-
nullus tñ ob hoc illos mendaces dicit id offmit
augustin⁹ mēdaciū qd ē falsa vocis significatio cū
intētiōe fallendi: forte tñ qd largi⁹ accipit mēda-
ciū i pñtōe sc̄z nō solū fecidū qd i voce pñt sit
i opatōib⁹ dicēte Arz de veridicis aut et falsior-
cis dicam⁹ illr in sermonibus et operationib⁹ et fi-
ctione: sicut ei dicit eultrati⁹ mēti pñt itā ver-
bis qd facis fingendo que nō sunt. ¶ Est ergo men-
daciū falsa significatio vocis vel operatione cū itē-
tiōe fallēdi. Et illud pñt fallēdi pñt exponi dupl⁹
vñt mō fallēdi: i falsū dicēdi: et sic mēti idē ē qd
dicere falsū scient. et sic qd mēti idē ē qd mē-
tē ire. Alio mō fallēdi: i decipiēdi: de fraudēdi cū
vel eos qbus talia significam⁹ mēti qd sic est idē
qd dicere falsū in fraudē et illud mentiri se pñt
ad pñtēs sicut iferi⁹ ad superius. ¶ Mendacius
ergo cōter sumptū pmo diuiditur i simplex mē-
daciū et in pñtū. ¶ Est autē pñtū mēdaciū
iuramētō vallatū. Et vñt qd mēdaciū quattuor
species habere videtur: est enī mēdaciū iocosus
officiosū mēdosū et pñciosū. Iocosū est quod fit
causa dandi solatiij. Officiosū est qd fit in bonum
alicius et nulli pñt nocere. vt si irat⁹ homo sup
amicū suū innocētē tenet gladiū in manu volens
eum occidere et dicat tibi: est ne talis in camera
tua: te autem mentiēdo dicēte qd nō ille recedet
et saluabitur amicus: te autē verū dicente qd sic aut
etiā tacēdo franger ille cameram tuā: et icurrēs
homicidiū interficiet amicū tuū: tale ergo mēda-
cium esset officiosū. mēdaciū autē mēdosū est
quod ex solo appetitu mentiēdi fit et nō alteri⁹
gfa: mēdaciū pñciosū est quod fit in fraudē
alterius. Adhuc istis modis aliqui duos apponūt
mēdaciōrū modos sc̄z iromcū et poetiū iromcū
vt si pater filium de aliquo malefacto reprehēn-
dens dicat o qd bene fecisti tu es valde bon⁹ puer
quasi dicat tu male fecisti: tu nihil vales. ¶ Poeti-
cum vt quādo poete fingunt brutā vel etiā iactata
mendacium.

¶ Questio deci-
ma octaua

In oppositū

qd mendaciū

Diuidit mē-
daciū.

quatuor modi
mēdaciū sum-
plicitis.

Liber quartus.

loqui. Sed putandū est: quia nō sunt mendacia. Nam licet yronicus sermo ex ipso verborum significaret aliud q̄ sit in re: autem aliud q̄ sit in mente pferentis: in ex modo pferendi et ppter materiā subiectā significat oppositū. et sic significat sicut est in re: sicut est in mente pferentis unde si pater pferret filio et diceret q̄ q̄ bñfecisti vult p hoc significare q̄ male et hoc etiā filius recipit verbis p̄is illud aut sermo significat ynicūq; cuius p̄stunt intellectū. Sermo hō poeticus nō exp̄nitur ad significandū q̄ ita sit nec q̄ audientes cre dāt ita esse sicut sermo ei⁹ scōz ei⁹ p̄p̄ā ip̄onem p̄dicit: s̄ sermo poeticus exēplariter p̄fert ad faci lius intelligendū id q̄ poeta in poetia fēdit asse rit et docet: et hoc p̄ p̄. dicitur in sua poetia. Et ppter hanc causam vult i docendo exēplis. vt facili⁹ intelligatur q̄ d̄ p̄ hoc quod in eis ē delectatio imaginationis respicit igit p̄fect⁹ aia p̄posita scōm delectationis sui quam habet in exē plis. Licet aut quattuor p̄dicti mendaciorū modi sint multum differentes etiam in simplici menda cio dicit q̄dā q̄dō mendaciū est p̄p̄ū ppter tria p̄mo q̄ pueritatē includit. Scdō q̄ iūctatē. Tercio q̄ iūctatē: p̄mū sic p̄t vt re ad oppositum sui finis ad quē est natura et p̄ p̄is diuinitus or dinata est puertere ordinē diuinit⁹ istius: s̄ hoc ita sit i oī mendacio q̄m sermo datus est hōibus si cut dicit Arist. p̄mo politice p̄ naturā q̄ nihil fru stra facit ad significandū veritatem de delectabi li vel tristis conferenti vel nociuo iusto vel iniusto et vtr de bono et malo abutimur ergo sermonem et ordinē nature puerimus si i falsum videtur eo

Secundum sic declarat iniquitas dicitur ab i quod est non et equitas: quasi nō equalitas. In oī bus aut debet esse equalitas scōm rectum ordinē nature. Itā in equalitas approp̄iet iniustitie se cūdū p̄p̄ū nominis vsū sed i mendacio est iē qualitas sermonis significātis tā ad p̄ceptū men tis quam ad rem de qua fit sermo inter que tamē debet esse vera equalitas tanq̄ inter signum et si gnatum voces ei naturaliter iniustitie sunt vt sint immediate signa conceptū: vt sint medianib⁹ conceptibus signa rerum vnde p̄mo periarne nias. Sunt ergo ea que sunt in voce earum q̄ sūt in anima passionum note: id est signa anime autem passionis sunt rerum similitudines. Item quod peius ē videtur in equalitas est inter intel lectum et voluntatem: intellectus enim iudicat vnum et voluntas nititur ad exprimendum con trarium. Tercium vero sic patet inhumanus est p̄p̄ū facere deteriorē: sed qui mentitur facit audientes quantum in ipso est deteriores. bonum enim hominis consistit in intellectu et i voluntate bonum autem intellectus est veritas vt patet sexto huius: p̄pter q̄d et falsitas erit ma lum eius: mentiens autem quantum in ipso est au dientis intellectum informat falsitatem ideo et Alij autem bene concedunt q̄ omne perurium est peccatum quoniam si per deus iuram⁹ aut per fidem nostrā a ut per sanctos nos assumim⁹ eos tanq̄ falsos testes quod est eis iniuriosum. Item si iuramus per corpus nostrum vel animam no ram sensus est: q̄ ipsum vel ipsam obligamus:

si non sit ita sicut asseruimus quod iterum est peri culosum. Secundo etiam concedunt q̄ mendaci um omne perniciosum est peccatum quia iniustū est sicut de se patet. Tercio etiam concedunt mē daciū mēdosum esse peccatum quia verum scōm seipsum amabile est et falsum odibile cum verum sit bonum intellectus sicut in sexto dicit: ppter quod viciōsus est appetitus qui delectatur in fal sitatē scōm seipsum et propter seipsum. Adhuc etiam concedunt mendacium iocosum esse viciū quia cum dictum sit q̄ verum secundum seipsa sit laudabile bonus semper malus habebit sola tium in dictis veris iocosus q̄ in falsis: solatia au tem viciōsa sunt que malis secundum suam mali ciam exhibentur. Sed magis dubitatur de men dacijs officiosis vt in exemplo predicto. si enim tale mendacium est viciōsum hoc non est quia no cet audienti prodest enim sibi in quantum p̄men daciū quod infert sibi modicum malum ipse euitat magnum malum scilicet homicidium. de duobus autem malis minus malum est eligen dum: quoniam illo casu bonum est quo repellitur malus malum nec videtur viciōsum quia profici entem inficiat non enim inficit eum secundum in tellectum: quia semper ille verum habet de re cō ceptum. Itēq; inficit appetitum quia in appeti tu non est verum neq; falsum: nec videtur vicio sum quia inequata sit voluntas rationi optime enim equatur ei sicut enim intellectus amicum es se in camera et voluntas hoc vult et dato q̄ hoc non vellet sed magis vellet eum esse in alio loco tutior: non propter hoc erraret ratio etiam tunc iudicat falsum esse dicendum: quoniam volun tas hoc vult: neq; videtur viciōsum. ex eo q̄ non est adequatio vocis significantis ad conceptum vel ad rem: hoc enim non est malum rei signifi cante si signum est falsum: nec est malum voci cui ipsa secundum se non magis sit determinata ad hoc significandum q̄ ad quodcūq; aliud. ideo etiam nec apparet ibi aliqua pueritas. Et si natura dedit nobis principaliter sermonem ad significandam veritatem conceptus: tamen licet eo aliter vt in casu. Sicut equum quem no bis dedit natura ad equitandum p̄iungimus in mare tempore periculi: non ergo videtur magnū p̄iudicium nature: si sermone nobis dato vta mur ad illud quod vtile nobis videtur. Adhuc autem si tale mendacium est viciōsum: hoc non dicitur nisi ratione appetitus appetentis vel im perantis. Sed appetitus non videtur p̄p̄ue appetere vel imperare nisi quia illud quod p̄p̄ue appetitur vel imperatur innatum est inferre malum aliquod aut anime aut alicui potentie eius aut corpori aut alicui alteri. Sed ser mo talis falsus in sensu predicto nulli videtur esse malus: vt inductum fuit igitur et cetera. Ideo etiam videtur Aristoteles dicere tertio hu ius q̄ quandoq; laudatur qui turpe aliquod aut triste sustinent p̄o magnis bonis: modo de vicio nullus laudandus est. Et si dicatur Aristoteles dicit mendacium esse p̄p̄um et per se supponit de omni p̄mo posteriorum: p̄dicit q̄ per se in demonstrationibus proprijsime

Oppinio q̄ mendaciū offi ciosū non sit malum.

Rōes p̄ illa opposicione.

Ethicozum

lxxviii

resolutio do-
ctoris q̄ omne
mendaciū est
malum.

dictis de quib⁹ illo loco loquit. Ar. supponit de oī: sed i naturalib⁹ demonstrationib⁹ et magis in moralib⁹ sufficit q̄ sit i plurib⁹. Et p̄metator offi dit bñ scdō celi i fine quō accidētū naturalū q̄ dā sunt separabilia q̄dā non tñ accidētia natura lia sunt accidentia per se cū per naturā insint que est de substantia rei. Si tñ nos p̄cesserimus q̄ mendaciū sit scōm seipsum turpe ita q̄ ab ipso sit inseparabilis turpitudine: p̄dpter ei⁹ difforme ēē p̄mo p̄ncipio: q̄d est sincera veritas ex quo videt q̄ oī mendaciū se deo opponat dicendus q̄ nunq̄ erit oportunitas mētiendi: nō enī mala facienda sunt vt eueniāt bona: ppter q̄d Ar. sexto huius caplo de ebullia dicit q̄ i exēplis p̄siliatua p̄tū gu nō bñ sillogizare vt ppter sibi p̄p̄uū assumere finē vel propter mediū esse p̄p̄uū ad bonū ppter q̄d nō est eubulia vt dicit scdō quā q̄d opz q̄d ad viciōsum nō q̄dē p̄t q̄d oportuit. Et puto q̄ ista via est tutior: vñ Ar. multū extollebat veritatem amicitia p̄mo hui⁹: et idē fecit plato et aliorū plu rimi philosophorum. Quod autem dicit Ar. ter tio huius q̄d laudantur qui turpe aliquid opan tur p̄ magis bonis: debet intelligi non de turpi tudine viciōsa sed ignominiosa tantum vt si quis propter ip̄m et amicorū suorū redēptionem nudus incedēs postās virgā in manu emendam offert i micis. Hec valet inductio facta superius: quom am licet sermo talis sit vtilis multum audienti et amico tamen ex eo inficitur anima proferentis et quantum ad partem rationalem iudicantem illō opponere sc̄z mentiri quod nūq̄ oportet: et quā tum ad appetitū eligentem medium p̄p̄um ad finem bonum: quod nunq̄ est faciendum: vñ est tñ q̄ inter cetera mendacia minus est peccatuz mendaciū officiosū et est de his in quibus venia est et nō laus. Sed tamē occurrū dubitatio vtrū omne mendaciū peccet p̄tra p̄tū illā quā Ar. vocauit veritatē. Ad quod dicit cōter q̄ non sed menda cum iocosū contra eutrapeliā: mendaciū p̄nciosū contra iusticiā: mendaciū amatorum contra iē perantiam quoniam sicut d̄ tertio huius finis opa tionis omnino est qui secundum habitū dēstinaf enī vñ quodq; fine: ppter quod etiam d̄ quarto huius q̄ q̄d non boni ḡra sed ppter aliquā aliā causam: non liberalis sed alius quis dicitur. Et etiam quinto huius dicitur si hic quidem lucran di gratia mechatur et accipiat: hic autē apponens et iacturā facies ppter p̄cupiscētiā. iste q̄dē luxu riosus vñq; videbit magis q̄ avarus: ille aut in iustus luxuriosus aut non. Item Ar. determinās de ista virtute sc̄z de veritate et vicijs oppositis ex cludit verum quod spectat ad iusticiā dicens nō enim de veridico i confessionibus dicimus neq; quecūq; ad iusticiā vel iniusticiā contēdunt alterius enim erit virtutis: sed in quibus nullo ta li differente et in sermone in via verum dicit eo q̄ talis est secundum habitum. Item ista virt⁹ est inter iactantiam et ironiam: que non habet lo cum circa omnem materiā circa quam contigit et verum dicere et mentiri: ergo non omne verum spectat ad hanc virtutē: nec omne mendaciū oppo nitur ei. Alij tñ dicit oppositū p̄mo q̄ aristo determinans de vicio quod peccat contra istam

virtutē in excessu ponit plures modos: dicens ma iora autē exēplis fingens nullius gratia p̄p̄uo quidē assimulat: nō eivtiq; gauderet mēdā cio: va nus aut magis videt q̄ ali⁹ hoc videt p̄nere ad mendaciū mēdosū: deinde dicit Si autē ḡra alicui⁹ q̄dē ḡrē vel honoris nō valde vitupabilia: vt ia ctator: ecce q̄ iste mod⁹ videt p̄nere ad materiā magnanimitatis vel philotimie viciōz eis oppo sitoz. Deinde addit ar. q̄cūq; aut argēri vel que cūq; i argēti diffinior. ecce q̄ iste mod⁹ specta re videt ad avariciā: ita igit videt et i alijs. Item nō possit bñ assignari p̄tra quā virtutē peccaret mendaciū officiosū vt i p̄i dicto exēplo: quia nō apparet q̄ quā aliā p̄tū neq; istā q̄ neq; iactā tia est i tali mendacio neq; ironia. Item mendaciū mēdosū p̄t esse de trufis extraneis q̄ nō sūt ma teria alicui⁹ alteri⁹ p̄tū nec etiā spectat ad ia ctantia vel ironia: igit nō esset assignare: q̄ quam p̄tū peccaret tale mendaciū Item p̄tū sūt ad iniusticiā p̄nere sc̄z hui⁹: ergo nō esset ip̄atus qui ppter lucrū mecharet: nō ergo videtur iocosū mē in eodē opere plura concurrere vicijs diuersis vir tibus oppositis: licet vñ sit p̄ncipalior ḡra cui⁹ aliā concurrunt: diceretur ergo q̄ solū mendaciū mēdosum est illud quod p̄tū peccat contra istā virtutem omnia autē a ia mendacia scdōdū q̄ mē dacia sunt peccāt contra istā virtutē sed in quan tū sunt gratia alteri⁹ peccāt simul et p̄ncipalior contra aliā aliquā virtutem: ideo dicit Ar. de il lo qui habet istam virtutem: videbitur vñq; talis moderatus esse amator enī veri et in quibus non differt verū dicit et in quib⁹ differt adhuc magis. Hec videtur concludere rationes ad opposituz adducte. Ad p̄mā rationē dicit p̄t q̄ in eodem opere pluravicia p̄currūt tñ p̄ncipalis denotatio est ab illo gratia cui⁹ alia sunt: hoc tñ nō obitante alia sunt ab eo distincta forma. Ad aliā dīcēdū est q̄ Ar. excludit verū p̄tū ad iusticiā non quia nō spectat ad istā: sed quia p̄ncipalior ad iusticiā. Ad aliā dīcēdū est q̄ istam virtutē ponit Ar. iactantia medietatē quia mendacia mēdo sa q̄ p̄tū peccāt contra istā p̄tū sepi⁹ sūt cir ca materiā circa quā contingit iactantia iro nia q̄ circa aliā materiā non tñ excludere vole bat aliā materiā: ideo p̄t ea non solū scōm ex cessum opponit istī virtuti iactantiam: sed etiam mendacium quod nullius gratia sit et quod sit ar genti causa.

Clari decimonono. Viri eutrape lia sit p̄ius moralis: videtur q̄ nō q̄ est circa ludos circa q̄s nulla vi det esse p̄r moralis: ppter plura q̄ oīs ars et p̄r sūt circa difficile scdō hui⁹ i ludere nō est difficile q̄ ludere sc̄z bu ta et pueri. Item op⁹ p̄tū est felicitas vel ad felicitatē ordinat: ludere aut nō ē felicitas vt no tā est nec ordinat ad felicitatē: quia d̄ decimo hu ius q̄ actiones ludicōn ordinant in aliquid aliū. Item ludere est opus inemperat⁹ et mollior. Tercio dicitur septimo huius: hoc aut non est virtutis. Item sequeret q̄ magis esset virtuosus qui me lius sciret ludere: et sic p̄tiones essent ceter vir tuosiores. Item videt dicere Ar. q̄ ludī sunt

Concordia q̄ i eodē ope cō currūt plura vicia

Ad rōes p̄ me opponīs

Questio de cimanona. Arguit p̄io.

Secundo

Tercio.

Quarto

Quinto

Tres rōes q̄ oī mendaciū sit malum

q̄ sit pueritas

q̄ sit iniquitas

q̄ mendaciū sit inhumanum

Dubium.

oppinio q̄ ē mendaciū ē cō tra veritatem

Oppinio op̄ posita.

rōes p̄cu.

Liber quintus.

¶ tuosū posse
verecundari
dupl'r itelligi
tur.

¶ tuosus ve
recundatur de
turpitudine a
micosum.

Ad rationes

fama genitorum/filiorum/vxorū/ et amicorum/
propter quod et ingloriationem incurrere de eorū
turpitudine timemus et hec omnia clare notavit
Aristo. et distincit secundum rhetorice ¶ Igitur
distingendum est sic virtuosum aliquando vere
cundari potest dupliciter intelligi. vno modo ex pro
prij operibus. Alio modo ex operibus aliorū pmo
modo non est possibile. sed secundum modum ptingit.
primū declaratur facilliter qd virtuosus cū simul
sit prudens vt dicitur in sexto nunq turpe aliqd
operatur vel apparens turpe. et sicut sapient in
speculativis sic prudent in agibilibus non solū
redargui sed etiam videri redargui cauendum est.
ergo nec obiectum verecundie nec per cōsequēs
verecundia vñq potest ad opera propria contin
gere virtuosus. Et hanc suam dicit. At sub his
verbis neq enim studiosi est verecundia. si qui
dem sit in prauis. non enim operandum talia. si
enī hec quidē scdm veritatē turpia. hec autē scdm
opinione: nihil differt neutra enim operada. qre
neq verecundandum. ¶ Alia conclusio probat
quāvisum fuit in primo libro q virtutes nō sunt
impossibilitates sicut stoici dixerunt. virtuosus
autem gloriam desiderat et honorem quibus ipse
est dignus tanq sue felicitatis decorem. pro
pter quod rōnabiliter timere videtur et tristari si
quid ei contingat aut eis de quibus curat quod
ingloriationem inferre videatur: et ita verecunda
ri potest si aliquid tale sibi contingere potest ex
operibus aliorum. sicut bene demonstrant tertia
et quarta rationes in principio questionis adduc
te et hāc suam tenet expresse seneca vndecima
epistola ad lucillum vbi modum verecundie se
nibus aduenientem declarat dicens. deiciunt ei
vultum verba submitunt figunt in terra oculos
et depriment ruborem tamen aliter sibi expime
re non possunt. magis quidem in iuuenibus ap
paret quibus et plus calorū est et tenera frons:
nihilominus tamen et senes tangit. Seneca igit
in dicta epistola multo conatu videtur contra
Aristotelem probare q optimorum virosum sit
verecundari: sed eius processus nihil cōtra Ari
stotelem sed solum quod dictum est cōcludit. his
autem adhuc addendum esse videtur q etiam li
cet virtuosus timore et tristitia pertineat ad vere
cundiam afficiatur interius aliquando tamē hoc
est moderate. quia licet non sit virtutis totalit ex
tinguere passionē: eius tamen est eam moderare
et subicere rationi. propter quod cum dictis rōi
bus non oportet. vt admodum puerorum virtuo
sus scdm faciē exteriū erubescat specialiter qz
et si curat gloriam et honorem tamen modicum
quod autē principaliter curat et opus virtutis.
¶ Ad rationes ad pma dicendū est q magnanī
mus non ppeverecundatur sed solus scdm qndā
sititudinem. nam hoc habet verecundia: qz re
trahit iuuenē a re turpi. ppe qd et laudam qd iue
num verecundos ita magnanimitas hominē ma
gnanīmū retrahit ab hoc quod est bñficiari aut al
teri tanq debitorē obligari quasi hoc habeat qn
dam modum turpitudinis non ppe qz sit turpe
sed quia minus est honestum qz bñfacere et alte
rum in debitorē sibi obligare. magnanīmus autē

ex affectu virtuosissimo tendēs in opa semp ho
nestiora. videtur ea quasi despicere. inō curare q
lz honesta sit: nō hñt excellētia honestat. sicut q
verecundia nō pmitit opari turpe: lz trahit ad ho
nestū. ita magnanimitas hoies nō pmitit in mōi
bono. lz trahit eū ad ea q maxie vident esse hone
stavit ei supercellere. magnanīmū igit ad siliū
vñē verecūdi. qz turpe fuerit bñficiari retributi
uus ē plurū vt ille debitor sibi fiat q icepit sicut
dicit Ar. qz verecundia magnanīmū nō est aliqd
desideriū excellētie i pte. Scda rō tertia qz
et qnta bñ pbat q possit verecundari ex opib' alio
rū. ¶ Ad aliā dicendū ē q verecundia nec est pte
nec cū pte: nec ob hoc laudat. sed qz signū est et
dispositio qdā i iuuenib' ad pte et ad pfectam
hñmōi rōis solutionē. ¶ Scdū ē q verecundia et
inverecundia sustracta hñt rē turpē vel appaētes
turpē circa quā verecundia laudabil' se hz et inue
recundia vituperabil'. ppe qz verecundia foimā rē
bona et inverecundia praua: lz abe ppe sustractū
annexā sibi hñt aliqū prauitatē. nullū autē taler
tus est nec stat cū pte nec tale laudabile est nisi
scdm qd. Ad vltimā dicendū est q tuosus nanq
opaf aliqd ingloriosū. ppter quod de pprij opa
ti cñbus nihil hz timere. Et sic finitur qntio pns
et per pns quartus liber.

Liber quintus incipit.

In quinto libro qrit pmo. Quid iusti
tia sit moderata passionum. At q
nō qz cōit pnuat iste liber ad pce
dentes scdm dñam iustitiam ad alias
virtutes. scz qz i precedentibus de
minauit phs de virtutibus que sunt circa passio
nes. In isto autē quinto de iustitia que est circa opa
tiones. Et hoc notare videt Ar. i principio istius
qnti dicens de iustitia et iniustitia intendendū esse
circa quales sunt exites operationes et hoc facit
p totū librum nihil determinando circa qz hēant
fieri passiones. econuerso autē fecit de fortitudi
ne et ipantia. dicit enī in tertio libro medietatem
esse fortitudinem circa timores et audacias. et q
sunt circa quales timores. et ita etiā de ipantia p
cessit circa delectationes et tristitias. ¶ Item vir
tus moderata passionū debet poni in appetitu
sensitiuo vbi sunt passiones irrationales. rōi rebel
les. nā in voluntate non sūt nisi. pueniāt ab appe
titu sensitiuo. cum voluntas non nisi in hec sequa
tur que ratio presentat. sed iustitia est in volun
tate. non in appetitu sensitiuo. quia dicit hic Ari
stoteles. q iustitia est qua volunt iusta. et in tertio
inuens differentiam fortitudinis et temperan
tie ad iustitiam. dicit eas irrationales anīe par
tium esse virtutes. intendens per huiusmodi par
tes vt videtur partes sensitiui appetitus scilicet
irascibilem et concupiscibilem. quasi diceret illa
rum partium non esse iustitiam. sed intellectui
appetitus scilicet voluntatis et cetera. ¶ Oppo
situm arguitur quia dicit Aristoteles. iustitia pē
cularem esse circa delectationem. que a lucro in
iustitiam autem legalem circa oia quecunq studio

Ad sextam

Notabile

Secundū habet
substructum
malitiam nō ē
virtus.

Secundo

In oppositū

Ethicozum

Lxxx.

ost iusticia
ab alijs pte
b' i duob' se
cū beatum
thomam

Reprobatio
scdm moder
nos

Secundo

Tercio

Solutio

Replica

sus. et in secundo pbatum est generaliter sine exce
ptione q oē negotiū. virtutis est circa delectatio
nes et tristitias. ¶ Beatus thomas et seqces eius
in hoc iusticiā ab alijs virtutib' inter ceteras dif
ferentias his duob' dicunt differre pmo qz iusti
cia est circa opatōes pncipalit' et nō circa passio
nes nisi ex psequēti. put hō per passiones iustit' vel in
peditur circa opationē. Alia autē virtutes sūt cir
ca passiones pncipalit' et nō circa opationes ni
si ex cōsequēti. scz in quātū opationes exteriores
ex interioribus passionib' pueniūt. Scdo qz ius
ticia est in voluntate. Alia autē virtutes sunt in ap
petitu sensitiuo. ¶ Hanc autē suam nō immerito
reprobare nitunt pantes pmo pclusionē istā q
oēs morales virtutes prius origine hñt modera
re passiones qz regularē opationes quod pbant
primo sic ad oēm virtutē cuius opī sūt innate pas
siones obuiare spectat pmo vicere passiones. qz
opus possit pte id est delectabil' et firme ex
ceri. sed operi iusticie plurime rebellant passio
nes vt amor odiū affectio lucris ergo. et c. vcrbi grā po
sita est in hoie pugna cupiscētie et rōalis electio
nis et vna enī pte scdm iustit' rōis eligit nō acci
pere pecuniā alienā et reddere iā acceptā. et alia
vero parte ppter indigentā cōcupiscit accipere
pecuniā alienā et nō reddere iā acceptā. quomo
do iste poterit delectabiliter et prompte psequi
opus electū nisi prius vita cōcupiscētia. nullus
enī dubitat quin ppter passiones mult i iniusti fi
ant. ¶ Unde pmo celi dicit Ar. Et enī opz disq
tores nō inimicos esse iudicatuos. verū sufficiē
ter sup quod dicit cōmētor maximā enī causa
diuersitatis est amittit et odiū. et hoc Ar. palam
primo rhetorice ppalauit dices q maxie cōuenit
recte potestas leges quecūqz contingit omia de
terminare ipas. et qz paucissima cōmittere iudi
cantibus. cui' iter ceteras vñā rōnem assignat di
cens q iudiciū legislatorū nō scdm partē sed de
futuris et vñibus est pfectus aut iudex iam de
presētib' et de terminatis iudicauit ad quos et ama
re iā et odire et pte cōmodū annexa sunt sepe vt
non possit adhuc videre sufficienter. sed atten
dere in iudicio pte delectabile aut triste et si cō
sideres bonū videbis scdm rhetorice libū ad n
chil aliud deseruire. ¶ Secundo arguit sic circa
difficilius sepe ars sit et virtus. et enī bene meli
us in hoc vt in scdo hñus. cum igit iusticia sit
virtutum pclarissimay et in quinto hñus. se
quitur q ipsa maxime erit circa difficile: et ideo
dicitur quinto hñus q multis in proprijs virtu
te quidem vt possunt in his autē ad alterum nō
possunt. ¶ Itē parū post dē pessimus qdē igit q
ad seipm et ad amicos vñ malitia optm' aut nō
qui ad seipm virtute. lz qd ad alterū hoc enī opus
difficile ex quib' apparet manifeste q iusticia nō
min' qz alie virtutes hz ea p se respicere q faciūt
opus difficile sed et magis hec aut nō sūt nisi pas
siones ad pte inuclīnans sepe. scz amor: odiū
affectio lucris: timor: et hñmōi. quare et c. vnde. Tul
lius in libro de officijs nemo enī iustus esse pot:
qui moriē q dolorē q exiliū q egestatē timer. Et
si quis dicat aliūde sit difficultas scz inueniendo
propositiones geometricas i distribuendo. ¶ Ad

hoc dē q illa difficultas nō p virtutē morālē faci
liat vel tollit. Sed p artē vel p prudētiā et dico p
artē qz multos vidimus mercatores aut legistas
aut redditū ciuitatis collēctores aut alios tales
vidisse citissime dictas pportiones et optime sci
re distribuere si nullus moueret eos affect' lucri
amoris vel odi' q tñ sepe res distribuendas aut p
mutadas ppter passiones iniustissime partiunt.
¶ Dico etiā p prudētiā qz difficultas in opere
virtutis est duplici. Vno mō in statuēdo sibi finē
bonū vcrbi grā velle equitatē inter ipsū et amicos
et alios seruare. Alio mō inueniēdo modū et me
dia qbus talis finis possit congrue acquiri circa
primā igit difficultatē est virt' moralis et circa se
cundam prudētiā sicut manifestat Ar. in fine sex
ti hui' sed non puenit difficultas pmo mō nisi p
pter passiones scz ppter affectionē quē habem' ad
nos ipsos et amicos nros. inclinante nos ad
plus accipiendū in lucro et minus in dāno. ¶ Itē
in scdo hñus declarat Ar. nō de qbusdā virtutib' sed
generaliter de oibus q circa delectatōes et tristitias
ē morālis virt' rōes enī quas ad hoc
ibi adduxit de oī virtute cōcludunt. si qz inspe
rit. ppter quod in fine cōcludit vt dices quare et
propter hoc circa delectationes et tristitias oē ne
gotiū et virtutis et politicē. Et accipiam' vñā rō
num ibi aductarū talē oēs aīe habet' a qbus inas
tus est fieri deterior et melior ad hoc et circa hoc
uaturā habet lz ppter affectionē quā hoies habet
ad se ipsos et amicos aut ppter odiū qd habet ad
alios iniusti sūt. ideo. et c. Et ita etiā possent alie
rōes ad ppositū applicari ideo. et c. ¶ Alii autē vo
lentes beati Thomae supradictā suam sustinere thome
capit ab Ar. quinto hñus q pallas virtutes
homo bene se habet ad seipm per iusticiā aut ad
alterū. sed homo scdm seipm nō se habet bene ni
si per moderationē impetus oīm passionum pro
pter qd dicunt q alie virtutes moderant oēs pas
siones sensibiles appetitus et ita sunt sicut pte
dispositiones ac iusticiā in quātum tollunt impe
dimentū quod posset iusticie p iordinationē appe
titus sensibilib' obuiare. Sed necesse virtutes vt di
cunt sufficiūt in appetitu sensitiuo. sed indigem'
ponere similiter habitu in ipsa voluntate. quod p
bant qz in illa potētia que nō est determinata ad
agere vel nō agere adhuc obiecto pte aut etiā
ad recte vel nō recte agere. oportet habitu ponere
determinantē ad agere recte et nō agere nō recte.
aliter nō esset possibile q sepe recte ageret pro
pte firme et delectabiliter talis enī determinatio
difficultatē quandā prebet ad semper agendū re
cte sed voluntas sic est indeterminata. cū se habe
at ad opposita ideo. et c. ¶ Et hoc itē confirmat
sic quia non minus intellectus naturaliter deter
minatus ad verū sibi ppositum. q voluntas ad
bonum. sed intellectus propter hoc q potest a re
ctitudine iudici: circa verum deficere. indiget
habitu ipsū dirigente licet scdm se nō sit i eo di
spositio ad contrarium inclinans. ergo et voluntas
quia potest a rectitudine electionis deficere. indi
get habitu ipsam inclinante ad rectam electionē
licet in ea scdm se non sit aliqua dispositio ad cō
trarium inclinans. Quod autē habitus ille ponens

dupl'r cōtigit
difficultas in
ope virtutis.

Quarto

difficilis beati
thome

Confirmatio

Liber quintus.

Secundo

determinatio nō est nisi q̄ voluntas libere pōt in
vtrāq; partēz si libere cōstat q̄ hoc nō est sibi dif-
ficile si enī ego possū moueri ad dexterā vel ad si-
nistrā libere nō est ppter hoc mihi difficile moue-
ri ad dextā ¶ Item nō apparet q̄ alie virtutes mo-
derant oēs passiones nā affectionē q̄ quis habet
ad amicū indigentē z bonū virū qua quis incli-
natur ad sibi de cōi pecunia plus distribuēdū q̄
ignoto: nō moderat liberalitas sed iuberet plus
amico tali dare de pecunia ppria circa quā versa-
tur q̄ ignoto sed iusticia est q̄ moderat z extinguit
impetum illius affectionis: p quā moderationē
iustus p̄mpte z delectabiliter eligit non plus distri-
buere amico q̄ ignoto. ¶ Item si fortitudo mo-
derat timores hoc est circa bellica pericula non
circa pecunie vel amatis vel cibi aut potus amē-
sionē: z si p̄pantia moderat delectationes hoc est
circa cibos et potus z venerea nō circa honores
et lucra igit̄ similiter iusticia moderabit passioēs
circa distributiones aut p̄mutationes faciendas
¶ Iterum dubiū est qd̄ isti dicunt alias virtutes
disponere ad iusticiā quasi p̄sum hōi inestis an-
te iusticiā cū in sexto dicat Ar̄: eas adinuicē esse
connexas ppter eas in vna prudentia necessariā
connexionē s̄z de hoc videbit̄ i sexto. ¶ Item qd̄
alij dicūt sc̄z alias virtutes nō esse principaliter
circa opationes nō est bñ dicitū nā ppter qd̄ vnū
quoq; tale z illud magis s̄z oīs virtutis est mode-
rare passiones ppter dirigere operationes qd̄
patet qz sc̄m alteri operis exigentia eadē virt̄
aliter moderat passionē. verbi gr̄a cū nō oportet
bellicū periculū expectare sed fugere fortitudo
reprimat audaciā z si oportet expectare fortitudo
sibi audaciā assumit intensā et cū furore sicut d̄
capitūlo de fortitudine similiter tēperatiā circa
p̄opriā vīzē q̄ oportet vitē concupiscentia quā
vel eius impetū et nō reprimat circa alias mulie-
res ergo p̄ncipaliter oīs virtus intendit opatio-
nes. ¶ Itē virtus moralis oīs respicit finē p̄ci-
paliter ideo d̄ sexto hui⁹ virtus quid ei intentio-
nem facit rectā prudētia aut q̄ ad hāc. ¶ Itē d̄
post qd̄ nō erit electio recta sine prudētia neq; si
ne virtute hoc quidē enī finē sibi virtus hec aut q̄
ad finē facit operari sc̄z prudētia s̄z finis z bonū
oīs virtutis est. ¶ Opatio vnde d̄ primo huius oī
non quoz est opus aliqd̄ et act⁹ in ope videt̄ bonū
esse et ppter hoc in eodē p̄mo d̄ q̄ opationes se-
cundum virtutē sūt dñe felicitatis et q̄ tpe sc̄m
seipsas sūt delectabiles z pulchre z bone et desi-
deratissime. Ideo enā in sc̄o libro diffinit Ar̄
virtutē p̄ opationē: nō p̄ passionē dicens p̄tus oīs
cuius vnq; fuerit p̄tus et idē bñ habens pficit: et
opus eius bñ reddit et in p̄hemio nō ponit Ar̄
passiones esse fines s̄z opationes vel opaybi p̄ter
operationes sūt opa. ¶ Itē Ar̄ in quarto hui⁹
dicit p̄tus magis est bñ facere q̄ bñ pati z bene
opari magis q̄ turpia nō opari s̄z moderare pas-
siones nō videt̄ esse nisi bñ pati et nō turpia opa
ri exterius aut magis est bñ facere z bñ opari vel
magis adhuc i interiori electione voluntatis Et itā
quis dubitat quin liberalis sit p̄ncipaliter circa
dationes z s̄p̄nties videt̄ ergo michi qd̄ nō solū
de aliis virtutib⁹ s̄z etiā d̄ iusticia tenendū est illud

Quarto

Quinto

Gerta:

Septimo

Octavo

¶ opatio fit
finis p̄tutis

PLANO,

Ethicozum

questio feda
erguit pmo

Secundo
Tercio.
triplex iuris
preceptum

Quarta

Quinto

consequenter patet qd diffinitio r diffinitio conuer-
tuntur. ¶ Item voluntas est quare volumus qd volumus. s3 iusticia nō est voluntas ergo iusticia nō est
quare voluit iusta. ¶ Item nō operādo vel nō volen-
do iusta sumus nisi sed operādo r volēdo iustitiam
patz scōdo r qnto huius ergo debet dici q iusticia
sit non quare volumus r operamur iusta sed qua restit
¶ Oppositū arguit p arg r etiā ecōtra dicit de
iniusticia qd ē habitus a quo operatur iniustorum sunt
et a quo iniusta faciūt r volūt iniusta: Quia potē
tē qd cūq; et virtutes p ac r obiecta cognoscunt
r obiectū iusticie ē iustū qd ponit in hac descripti
one. ¶ Videndū est ad pces qd nomē iusti signi-
ficat: dicam igit sumarie dūtaxat q ius iustitiez
iustitia iustificatio diffinitū ē ei ius pceptū r pñt
ordinatio circa subditos r ea q pñt cadē sub pñā
te subditorū. dñs autē ille pōt esse vel deus v i in iu-
re diuino vel naturarū in iure naturaliv vel hominū
vt in oī humano iure par enī in parem nullū ius
instituit sed si rep in aliquo subditis obliget hoc
est ex pcepto vel ordinatione dñi supertoris sc3
dei vel nature iustum autē est quod iuribus scdm
ius id est scdm dñi pceptum vel ordinationem
concessum verbi gsa. Si dñs pceptiv vel ordina-
uit aliqua esse cōmunia iustum est illa esse cōmu-
nia r iniustū illa esse priuata r si econuerso econ-
uerso. Et qz ex iure hoc est ex pcepto dñi: subdi-
ti obligant ad iniustū id circa necessaria est eis scri-
ptura israhel in libro vel mētalit in aīo pceptus
dñi et debitum subditi notificās r hec scriptura
lex est. ¶ Iusticia autē est duplex quedā pertines
ad dñm. Aliā pertines ad subiectū. Iusticia pti-
nens ad dñm est virtus qua dñs ordinatur ad pci-
piendum et ordinandū circa ea q pdesse possunt
subditis vel obesse in bonum ipsoz. Iusticia ve-
ro pertines ad subditum est virtus qua subditi
inclinatur ad pceptū seu ordinationem dñi ob-
seruandā. ¶ Iustificatio autē est a iusticia pueniens
operatio: hec igitur sunt que predicta nomina si
gnificare videntur p pte sumpta. ipis tñ vtimur
sepe pmissive videlicet iusticiam pro iusto vel iure
aut ius pro iusto: aut iusticia capiēdo. propter
quod multi non vident differentiam inter ista.
¶ Manifestum est autē satis ex dictis q iusticia
dñi pcedit naturaliter ius et iustum et est causa
ipsoz. et q ius pcedit iustum et est causa ei.
dominus enī per suam iusticiā ordinat de sub-
ditis ad bonum ipsoz r ita ius ipsum instituit
res autem iustae est quia secundum ius est id est se-
cundum domini pceptum et ordinationem sed
iustitia subditorum iure et iusto posterior esse vi-
detur. Iusticia namq; ex eo subditus in aliqd in-
clinat quia ipsum est iustum et illud est iustum /
quia scdm ius. ¶ Et est sciendum q non omne iu-
stum est iustificatio: quia iustificatio est operatio
iustum autē non omne est operatio sed aliquan-
do res operata manēs post operationem sed oī
nis iustificatio potest dici iustum quoniam secun-
dum domini ordinationem vnicuiq; concessa est.
imo pcepta vel persuasī s3 igit operatio princi-
paliter precipiatur: tunc ipsa est iustificatio si
mul et pncipale iustum: si autem res operabi-
lis manens: post operationem precipiatur pzi-
us iustū legē
iusticiā r iusti-
ficationem
diffinitio ius-
tus iustū legē
iusticiā r iusti-
ficationem
duplex iustit-
cia
iustificatio qd
quō se habet
ad iusticiam

Liber

quintus.

electio p i ali
ud op tendit

diffinitio iusti
cie dat per ge
n p acti et p
obiectum.

ad rationes

ad secunda 3

capitulum tunc operatio erit iustificatio et iusta si
non erit principale iustum. Imo res operata gra cu
lus erat operatio. et ita patet q iustum est iusticie ob
iectum. hoc aut dicto de obiecto iusticie. Sciendum
est q cum eius subiectum sit voluntas ut iusticia elici
tus et ille evelle iustum. Alio exterior et ille prope
dicitur iustificatio. tales autem duos actus habere
commune est o virtuti propter hoc q virtus est ha
bitus electivus. et ita semper actus interior est ele
ctio. Electio autem semper in aliud opus tendit.
nullus enim eligit quod non putat per ipsum opa
bile esse ut dicitur in tercio huius ergo dicendum est q
hic. Ar. conveniunt describit iusticia q descriptio
alio actus est bona que datur per eius propriu
um genus proprium obiectum et proprium actus
ista est huiusmodi igit. et dicitur patet q per hoc
ois virtus et ois potentia est innata agnosc. et eni
am q propria differentia virtutis vel potentie p
obiectum proprium vel per actus propriu cognos
citur ut circulo quod et ita diffinitio virtutis alicui
us per genus et per obiectum proprium vel actum
est diffinitio tanq p genus et propriam differentia
talis autem est bona. dicitur autem manifesta est qm ha
bitus est genus virtutis et per consequens iusticie
licet non sit eius genus propriu. Si autem hoc
genus remotum velis ad genus proprium in ius
ticie quod est virtus contrahere tunc adde ipsi dif
ferentias acceptas i diffinitione virtutis sed hoc
non est necessarium quia non oportet i morali ma
teria ita procedere ex quibus sed tipo et figurate
sicut sepe dixit Ar. in hoc libro postea ponitur
in hac diffinitione obiectum iusticie cum habitu
dine iusticie ad ipsum cum dicitur a quo operatur iusto
rum sunt postea sequitur actus exterior cum vi
citur aquo operant iusta et ultimo actus interior
cum dicitur i iusta voluntas. Hinc ad rationes
dicendum est. Ad primam q ista diffinitio iusticie
que ex lege allegabatur bona est non de iusticia in to
ta sui communitate sed de illa specie vel parte ius
ticie que est circa terciu iuris preceptum quod
est vnicuique ius suu tribuere. diffinitio autem quam
dedit Ar. cois est ois iusticie dicendum est etiam
q constantia et perpetuitas quas lex ponit i diffi
nitione iusticie nichil aliud dant intelligere q fir
mam permanentia et difficultate immutadi hoc
autem Ar. sub nomine habitus comprehendit habitus
enim est qualitas de difficultate mobilis ut dicitur in pre
dicamentis. Et primo hoc propter habitum mor
taliu permanentia dictu fuit circa nichil sic exi
sit humanorum conscientia ut circa operationes q scd
virtute de vniuersalitate autem pntia in hac dictioe
cuius dicendum est q in materia iusticie sepe pro
vniuersali sumit indiffinita etiam singularis sicut
q leges ponuntur de iure et de robino et de moro
tali et cum etiam sermones desinitur i demost
stratiui sint de per se et per se supponit de omni de
bent intelligi de ois de hoc autem quod lex describit
iusticia per ius et Ar. per iustum dicendum est q
ista sicut dictum fuit quod promiscue scilicet vnum p
alio capiunt. Ad aliam potest dici q nemine
ledere non est iusticie nisi prout habet sibi substra

ctam operatione humanam q lapsion ppter hoc est
iustus si non ledit ad iusticia ergo bene spectat ut
ita nostras exerceamus operationes seriosas et ali
as q exinde nemo ledat. ite enim cu ad hoc inten
derimus erit ois nostre operationes iuste et iustus ad iusticia ni
o qd sic fuerit opabilis vel potest dici q operari si p acti poss
aliqui sumit positue et aliqui pnatue p eo q est
abstinere ab eo q innati sumus operari enim vide
tur. Ar. dicere scdo phisycoru q gubernator p
sui abstinere est causa submersiois nauis non q ad
hoc aliquid positue operet s3 q subtrahit se ab
eo q deberet operari diceret ergo q hic in ista de
scriptione capere operari communiter ad operari
dictu positue et pnatue vel dicendum q nemine
ledere non est directe et principaliter iusticie sed in
directe scilicet inquantu iusticia contrariatur iusticie
et excludit ea cuius iusticie actus est ledere. si
cut enim iusticie est principaliter et directe ledere
alteru et ex consequenti sibi ius suu non tribuere nec
seruare. sic e converso erit iusticie vni modo commu
li quartu iuris preceptu possit poni psequens ad pri
mum scilicet nichil agere inhonestum. Ad alia di
cendum est q non est suppositum in hac diffinitioe
quia illa particula a quo iusta operant non est possi
ta ad contrahendu partem prioris sed ad declarand
um habitudinem iusticie ad suu actum sicut pma
particula posita fuit ad ostendendu habitudinem
ipsius ad obiectu. sic enim magis pfecte cognoscit
mus naturam iusticie sicut etiam videmus q i diffini
tione aggregata ex materiali et formali non super
addit formalis ad contrahendu materialem q
materialis p se ipsa conuenit cum diffinitioe sed
addit ad euidentior et explicationem nominis diffi
nit. Ad alia dicendum q illa clausula a quo ius
ta operant non debet intelligi categorice ita q
seper operemur principaliter sed hypothetice scilicet q
oportet operari. Ad alia dicendum q et voluntate
et virtute voluntas sed voluntate tanq potentia quia
possumus in talem actum virtute aut tanq habitum de
terminante et inclinante potentia ad tale actum
igit illa particula quauoluit iusta non facit iusticia
differre a voluntate sed illa particula habitus. Ad
aliam dicendum q non ois est iustus qui vult iusta et
operari iusta sed q per habitum habitus ei quo ope
mur et volumus iusta est scd3 que iuste volumus et ius
te cpanur ita q iuste velle et operari est idem qd
per habitum iusta velle et operari
Teritur tercio. Quid habitus sit co
trarioru vel vnius iust. Et arguit
q contrarioru q liberalitatis actus
non solu sunt dare expedere sed etiam
ut in quarto vult fuit accipere et ser
uare q eis contrariatur similis fortitudinis actus
est aliqui aggredi scilicet q oportet et aliqui fugere q
etiam oportet sed aggredi et fugere sunt contraria
Et confirmat q cuius est operari sicut oportet
eius aliqui est operari contrarios actus qm aliqui opor
tet debilitate et remittere aliqui fortiter et intente sed
virtutis est sic operari. Item scia concedit contra
rium esse i istolibro et in nono metaphysice hoc
autem non est qd possit i contraria simul s3 q in vnu co
trarioru nunc et in alteru tunc igit similis virtutis et
contrarioru cu operet nunc nunc puta dare vel aggre

Questio scia
arguit pmo.
Confirmatio
Secundo

Ethicozum

xxi.

Terdo.

in opposituz

scia opatiuar
vi potetia et
vi habitus

tres articuli

no detmi
nata ad ligua
passione vel
opatiu scd3
substantiam.

di et tunc alteru puta recipere vel fugere. Et tunc ha
bitus intellectuales sunt contrarioru nono me
thaphysice et in isto quinto dicitur Ar. potentia q
dem enim et scia videtur contrarioru eade esse ergo si
militer habitus morales erit contrarioru et patet
e consequentia q sicut habitus moralis est determi
natus appetit ita habitus intellectualis intellectus
aliter non adderet supintellectiu potentia et ita
videtur esse eade ratio vtriusq. Et opposituz vult
Ar. et Tullius in sua rhetorica dicit q virtus est
animi habitus nature modo rationi consentaneus
qd ex hoc habet veritatem q virtus ex consuetudi
ne acquirit consuetudo autem est altera natura. vni
primo rhetorice qd consuetudo vel innatus sit simi
le enim consuetudo nature sed potentie naturales
non sunt contrarioru sed vnius sicut vult dicitur no
no methaphysice igitur et Ar. dicit sic non est ha
bet eundem modum in scientijs et potetijs et habitib
potentia qui est enim et scia videtur contrarioru eadem
esse habitus aut contrarioru contrarioru non puta a sani
tate non contraria sed sana solus dicimus enim sa
ni ambulare qm ambulat vtriusq sanus existens.
Ex quo patet q non loquitur hic de habitu coiter
prout scilicet conuenit habitus intellectuales. cu loquitur
distincte de scientijs et habitib. Huius forte dica
tur q scia opatiua potetia non dicitur potetia scilicet in
ordine ad opus. q sic potetia in vtriusq opposituz. et
alio modo potetia dicitur habitus scilicet in ordine ad assensu
quia determinat intellectu ad assensu qd vere
ita q p sciam non possit parti oppositue assentire
imo scia existere in actu suo scdo neq per sciam
possit neq per non sciam parti false assentire qm
igit videtur q hic Ar. p habitus intendat habitus
moralis. Et primo videbitur de eis quod sunt vnius
aut contrarioru. Et videbitur quod in hoc sit conue
nientia dicendu vel differentia de habitibus morali
bus et de intellectualibus. Tertio videbitur de po
tentijs. Quantum ad primu videndum est ad quid
virtutes et vicia inclinant scdm suam substantiam vtriusq
et operationes considerant scdm suam substantiam vtriusq
ad neutru opposituz passionu vel operationu deter
minate inclinat sic intelligendo q fortitudo non
sic determinate inclinat ad audaciam et ad aggre
diendum qm etiam aliqui scilicet q oportet inclinet ad
timorem et ad fugiendu nec sic determinate incli
nat ad media operatione vel passionem quin aliqui
inclinet ad extremam vnde dicitur scio huius q nullus
magis sustinet pericula q fortis. sicut fortis in casu
passionem vehementer affumit sibi verbi gra non
tram media s3 furore vni Ar. elegans homerum
dicit virtute immitte furore et virtute et furore eri
ge et de hectoris dicit austeram per singulos naves
virtute ebullit sanguis. Et addit Ar. oia et ita
liavident signare furore electione et impetum for
tes quidem igit ppter bonu operant furore aut co
operant eis. Et ois autem huius est q virtutem passio
namur et operamur sicut recta ratio dicitur. sicut
pro quanto passionis substantia nostro dno vno aut
casu iubet vnum contrarium et alio casu reliquu
pa tet igit q attendendo ad substantiam passionu
operationu virtus non est ita determinate vni q
aliqui possit esse contrariu vtriusq et tunc q eodem ex
tens et casu vel e similibus virtutes seper est vnius tan

tum qm sic seper ratio dicitur idem. Sed dicendu
est q considerando passionis et operationes in ordi
ne ad dictam dicitur ratio ita q eiusdem vel similis
conditionis reputant ois operationes et passiones
quas recta ratio iubet. et contrarie quas phibet
virtus semper inclinat in idem et nunq in eius
contrarium semper inclinat in id quod oportet.
hoc est in id quod recta ratio iubet. De vicijs autem
dicendum est q e contrario se habent virtutibus
in predictis qm si operationes et passiones considerat
tur scdm earu substantiam viciu vni seper inclinat
in vnu contrariu sic q nunq in reliquu nisi forte p
accidens verbi gra pdigalitas quatu est de se p se
seper inclinat ad viciu vel expendendu et nunq ad
capiendu vel retinendu nisi forte p accidens. puta
q multi pdigaliter dicit et expendat capiat et rapi
unt vbi non oportet sed adhuc nec in hoc sunt pdi
gi sed illiberales vult dicit Ar. ita etiam audacia nū
q inclinat ad fugam sed seper ad aggressu vel expe
ctatione. Si autem operationes et passiones considerat
tur in ordine ad dictamen recte rationis modo pri
expósito tunc est manifestu q viciu non inclinat de
terminate in idem sic q aliqui non inclinet in contrariu
um. Hoc est dictu q viciu aliqui inclinat in id qd
recta ratio iubet vel iubet et aliqui in id qd phibet
verbi gra qm recta ratio iubet aggredi hostes et ex
pectare periculu qd ad mortem costat aut q et ad inclinat ad id
hoc audacia inclinabit et si recta ratio dicitur recede q recta ratio iu
bet istud vult videre casu. debet attendere quod dictu
fuit in scdo libro scilicet q habitus et operationes inclinat
conformes his qd generant ex recedere aut a vo
luptatibus efficiuntur ab ipsis sicut dicit Ar. nūc
autem virtus operatur ex opibus recta ratio comensura
tis et dictatis ppter qd virtus seper ad operationes
recta ratione dictatas inclinat accidit autem iuxta ca
suu diuersitate qles illes in scdm earu substantiam
viciu autem generatur ex operib ppter ratio dictamen
provenientibus ex impetu passionis ppter quod
viciu inclinat in operatione sequente impetu passio
nis accidit aut q passio ad id inclinet qd recta ratio
iubet aut ad contrariu. De habitib autem intellectu
alibus oportet pertransendo dicere q habitum in
tellectuali quida sunt speculatiui ut forte sapien
tia scia et intellectus. Alii sunt practici ut ars et
prudencia q differunt i hoc q speculatiui sine suis
habent scire et i hoc sicut practici autem vtriusq tran
seunt i opus i sciendo aut duo s3 pmi est apprehen
sio terminorum et propositionu deinde assensus
vero et diffinitio famulo possit igit ita habitus specu
lati q practici considerari dupliciter. Vno modo i
ordine ad apprehensionem suorum obiectorum scdo modo
in ordine ad assensu vel diffinitu. Sed vltra hoc ha
bitus practici possit considerari i ordine ad opus ad
quod finaliter ordinantur. Primo modo igit ma
nifestu est qd idem est habitus contrarioru qm vnum
contrariu p alteru cognoscit. ut pnatio p habitum
apprehendit ideo dictu e contrarioru eade e diffini
tione ad assensu vel diffinitu. sic est propositio na
biliter dicendu de his sicut de virtutibus morali
bus sicut enim virtus moralis inclinat determinate
ad psequendu qd oportet et fugiendu qd non oportet

scilicet articuli.

duplex consi
derantur.

Liber

quintus.

et articulo

Questio quarta

arguit primo

Secundo

in oppositum

Secundo

Tercio

ita virtus intellectualis determinate inclinatur ad cō
sentientidū vero et dissentientidū falso. Si autē hīc
practici intellectuales cōsiderant i ordine ad op
dici potest qd ars potest esse virtus oppositorū
medicus enī p habitū medicine potest occidere z
sanare. z edificator p edificariā facere domū fir
mam vel infirmā scdm determinationē liberā vo
luntatis. qd enī desiderabit habitū pncipalit hoc
faciet sicut of methaphysice prudētia nō ita se
habet sed sēp se determinat ad bñ. cuius rō est qz ip
sa necessario pnectit pntibz moralibz vt appare
bit i sexto qbus nō contingit male vt vt of pmo
rhetorice. ¶ De potētis autē modo psumi breuit
pertrāsēdum est qm de hīs maior forte pscruta
tio pntes aut ad nōm methaphysice aut ad tertiū
huius. Si igit p potētiā intelligam potētias
cognitiuas scz intellectū z sensū z potētiā ap
petitiuas vt volūtātē et appetitū sensitiuū. de po
tētiis enī in aīoatū nichil est hic curandū. Dicē
dum est q potētie cognitiuā sūt oppositorū i ap
prehendēdo vīvisus albi z nigri. lucis z tenebra
rum similit et iā z in assentiēdo z dissentēdo possi
bile est enī vni partip sciam assentire z alteri p
rorem. nisi forte in pnis pncipiis qbus naturalit
assentit potētia cognitiua potētie etiā appetitiue
contrariorū esse possit vt eius qd est acceptare vt
refutare. pscē z fugere qd enī p habitū vitiōsū vel
per ipetū passiōis acceptamur vel pscēmur. illud
idē obiectū refutam z fugim p hūiū pntiōis et p
rectū iudiciū rōis. alie āt rōes hūiū qntiōis adducte
procedūt vīse suis si qd diligēt cōsideret pdicta.

¶ Et i quarto. Quid legalis iusti
cia sit vna virtus specificē distincta a
singulis virtutibz videlicet a temperan
tia a fortitudine a liberalitate. zc
¶ Arguit q nō qd qrtō physicozū
dicit. Arz. nō enī pter ptes totū z in primo phys
cozum dicit pmentator q totū nō est aliud q con
gregatio oīm ptiū z q oēs partes insit nō pnt vi
ei aliud a toto. Sed Arz. dicit in isto quinto q
hec quidē iusticia scz legalis nō pars pntis est i
fotētiā neqz cōtraria iniusticia pars malitie scz
tota malitia ergo ipsa nō est aliud realiter q alie
virtutes. ¶ Itē diuersē virtutes hūiū diuersa opa
z obiecta qntes z potētie distinguunt vident per
actus z obiecta scz iusticia legalis nō hz alia obie
cta neqz alia opa q alie pntes. pbatio quilla sūt
opa iusticie legalis q lex pcepit facere. z eius ob
iecta sūt circa q lex iubet agere. scz dicit Arz. q lex
pcepit fortis opera facere. puta non derelinqre
ariē nec fugere nec arma deijcē et quētpati puta
non mechari neqz cōuiciari z q māsuēti puta nō
percutere neqz cōtēdere sūr autē z scdm alias pnt
tes z malitias hoc aut iubens hoc aut phibens.
¶ Oppositū arguit q cū qlibet pntis spēalis sit a
liquis i se z cū ē pluribz in actu non sit vni p se
iusticia legalis si nō esset aliud a spēalibus pnti
bus simul sūptis nō posse dici virtus vna sed virtu
tes. ¶ Itē nec ipsa posset pntine cū alijs virtuti
bus spēalibus enumerari qd est cōtra. Arz. dicit
tem q pclarissima pntiū videt esse iusticia. Itē
si iusticia nō esset ab alijs virtutibz distincta. tūc
posset esse verū q ipsa sola esset alienū bonū z q

ipsa esset sola ad alterū. tū dicit. Arz. ppter hoc
ipsū aut z alienū bonū videt esse iusticia sola pnti
tū. qm ad alterū est. ¶ In ista quēstidē diuersē sūt
opinionēs doctorū scz in hoc cōcordare vident
q oportet ponere cōm virtutē pncipalit hōim in
ordine ad cōe bonū quā vocant legalē iusticiā qd
declarat pmo qm sicut ad pfectionē hōis in se ip
so requirunt habitū pncipalit ipm ad seipm ita cū
homo sit naturalit aīal politici et ciuile. oportet
ad eius pfectionē in quā tū est pars politice cōica
tionis. habitū in eo ponere pncipalit ipm in ordi
ne ad bonū politicū cū oīs pars z illud qd est par
tis sit referibile naturalit ad ipm totū z ordinabi
le in bonū totius z cū nō min⁹ sit laudabile se ha
bere bñ ad cōe qd se habere bñ ad pntiū sed tanto
magis qto bonū cōe est proprio maius. de q dicit
Arz. primo hūiū amabile qdē enī z vni soli. me
lius vero z dignius gēti z ciuibz. Itē virtutes ad
hoc requirunt q homo bñ se habeat scz p dōptē de
lectabiliter z firmiter circa ea q sunt difficilia vt ap
paruit in scdo sed pter difficultates q sūt i habē
do se bñ ad cōe bonum p quāto homo magis icli
natur ad pntiū curandū q ad cōe vnde scdo po
litice of minime enī curā fortitur qd plurimozū
est cōe de pntiis enī maxime curāt. de cōibus aut
minus q quātū viciū q attinet. Apud alios enī
tanqz altero curāte negligunt sicut i ministeriali
bus seruitijs multi seruientes qntqz deterius ser
uiunt paucioribz. ideo etiā dicit Arz. i quinto hū
ius multi qdem in pntiis virtute pntiū i hīs aut
quē ad alterū non pnt. hoc enī opus difficile ergo
necesse est virtutē ponere scdm quāz homo bñ se
habeat ad cōe bonum. Itē sicut dicit Arz. in qui
to hūiū aliqua ex pncipio nichil differt sic vel a
liter fieri scz anteqz sint legis positidē determina
ta. itaqz neutriū oppositorū facere esset malū quā
do aut lex ponit vnam partē pncipalit vel phibēs
multum differt peccare tēni qui nō faceret quod
lege pcepit vel qui faceret qd lege prohibet ad
talia aut scdm se indeterminata lege aut determi
nata nulla virtus spēalis dirigit nos eo q ipsa pci
se est circa propiā materiā pccatitū. mediū pro
ut solū exigit natura z conditio talis. materie er
go indigemus virtute que nos inclinet et dirigat
ad operandū scdm legē hec aut virtus est necessa
rio cōis et scdm eam opus nostrū refertur ad cōe
bonum eo q dicit. Arz. scdm vnam quāqz virtutē
pcepit viuere et scdm vnam quāqz maliciā. phis
bet lex et oīs lex etiā posita est ad cōe bonū ppter
quod dicit Arz. Factua aut totius virtutis. i. ius
sticie legalis sunt legalia quēcūqz lege posita sūt
circa disciplinā que ad cōe et hoc etiā manifestas
expresse. Eustratus in expositione illi dicit Arz.
q iusta scdm vnu modū scilicet legalia dicimus
factua et cōseruatiua felicitatis z particularum
ipsius politica cōione. Itā autē conclusionē cōcē
sa diuersificāt opinionēs de differentia hūiū
virtutis cōis scilicet iusticie legalis ad alias vir
tutes dicunt enī quidam q ipsa ab alijs spē disti
cta est. qd iterum diuersi diuersimode nitunt osē
dere quidam enī ponunt q sic distinguant. quia
virtutes speciales dirigunt opus suū ad pntiū
bonum. nam et si quis per has virtutes bonum

oēs pueniunt
q opz ponere
virtutē cōm p
ficiētē i ordi
ne ad cōmū
ne bonum

oēs pars est
feribilis ad
totum

Ethicozum

xciii.

intendat alterius. cū quo suū opus exercet. hoc
est tamen vel bonum vxoris vel parentū vel filio
rum vel familie vel amicorum vel hūiū. hi autē
omnes (vt dicit Eustratus) tanqz sui reputant. iō
ad istos agere est ad seipsum agere. ¶ Si autem
iustitia particularis cū alienis exerceat opus suū
tamen hoc facit ppter pntiū bonum nam pro
pter nos ipsos z vendimus z emitimus. z aliter p
muramus. licet per iusticiā seruemus equalita
tem vel accipiēdo nobis vel amicis nris de iuri
bus aliorum. Sed iustitia legalis opera sua diri
git ad cōmūne bonū. z ideo Arz. vīsus ē dicere iu
sticiā legalem esse circa disciplinā. ¶ Hoc au
tem vīso nituntur isti probare q legalis iustitia sit
specie distincta ab alijs virtutibus. primo quidē
ex parte finis quoniam ille virtutes sunt specie di
stincte quarum finis s pntiū specie distinguunt. sic
est de istis igitur et cetera. Itā patet quia sicut
dicit Arz. capitulo de f. ztitudine omnia determi
nantur finē. ideo etiam dicit quinto hūiū q si hic
quidem lucrandi gratia mechatur z accipiat hic
nunc expositionē iacturam patiētiū propter cō
cupiscentiam. iste quidem luxuriosus videbitur
vtiqz esse magis q auarus. Ille autem iniustus.
luxuriosus autem non. Et hoc iterum videtur ra
tionabile secundū ea que sexto hūiū dicunt. vir
tus enim specialiter respicit finem prudentia au
tem que ad finem. Unde dicit Aristoteles virtus
quidem intentionem facit rectam. prudentia autē
que ad hanc. Et iterum post dicit q virtus mora
lis quidem finem. prudentia autem que ad finem
facit operari non aliter ergo secundum diuersos
fines distinguuntur diuersē virtutes morales. sed
minor pater quoniam primo politice dictum est q
specie distinguuntur politicum z economicū si
autem ciuitas et domus specie distinguuntur mul
to magis ciuitas et homo. propter quod et aliud
erit bonum hominis secundum se et bonum com
mune ciuitatis et si non esset ita. non indigerem⁹
preter monasticam tradere politicam z economi
cam. ¶ Item virtutes sunt inter se diuersē speci
fice quarum subiecta sunt secundum diuersas ra
tiones formales perfectibilia per virtutes. imo
tales virtutes non solum distinguunt specie vident
imo nec esse eiusdem generis saltem proximi. qz
dicit Aristoteles decimo methaphysice q genere
differunt quorum non ē communis materia. sed
secundum aliam rationem formalem aliquis per
ficatur per iusticiā legalem et per alias virtutes
probatio. quia alia est ratio hominis secundum q
homo et alia est ratio hominis secundum q ciuis
nam secundum q ciuis est refertur ad politicam
communitatem. ratio autem hominis secundum
q homo est ratio absoluta sed per iusticiā lega
lem perficitur homo vt ciuis. per alias autem vir
tutes vt homo. propter quod notat Aristoteles.
in isto quinto. et declarat tertio politice non esse
eandem virtutem omnis boni viri et omnis boni
ciuis igitur et cetera. ¶ Item virtutes sunt spe
cie distincte quarum obiecta formalia sunt specie
distincta. sic est de istis. quod patet secundū quem
libet diuersorum modorum assignandi obiecta
istarum virtutum. ¶ Ponunt enim aliqui istozū

Secunda.

Tertia.

tres modi po
nēdi dīaz in
obiecta spēa
liū pntiū i
iusticie legalis.

q obiecta virtutum specialium sunt passionēs et
operationes humane speciales. sed secundū spēa
les rationes. obiectum enī iusticie legalis est pas
siones z operationes humane scdm cōm rōes scz
secundum q reducibiles sunt i pntiū ciuilem
modo rationes iste sunt distincte formaliter
et causant diuersitatem specificam habituum mo
raliū quemadmodum rō mobilitatis in ente mo
bili z ratio entitatis in ente causant scientias spe
cie diuersas. puta physicā z methaphysicā.
¶ Alij dicunt q res extra q sūt inate nobis i fer
re passiones. z circa q sūt nre opatiōes. sunt obie
cta pntiū. sed scdm diuersas rōes qz secundum
q pertinent ad vnuquēqz hominem scdm se sunt
obiecta specialium pntiū. scdm vero q pertinent
ad rē publicā hoc ē ad cōe bonū. sūt obiecta iusti
cie legalis et tunc idē reddit quod pntiū. Alij autē
ponunt q passionēs et operationes humane put
sunt scdm rectā rōes moderabiles sunt obiecta
specialiū pntiū. scz pntes spēales z eaz opatiōes
scdm q ordinabiles in bonū cōe. sunt obiecta le
galis iusticie. z et sic magis idē pcluderet q pus
¶ Itē ille pntes sūt spē diuersē quāqz pntē opa
tiōes sunt diuersē qz pntes z potētie nō sciunt
distingui nisi p actū z opa pntiū. sed opa iusticie
legalis distincta sunt a pntiis opibus aliaz pntiū
nā sicut videm⁹ multe sunt opationes distincte in
hōie scdm pntiās z distinctas naturas partiz ho
minis. vt q ē alia opatio pntiū manu z altera pe
di. z pter has oēs esse aliquam operationē pntiū
toti hōi scz se ita est alia opatio propria homi
ni vnicuiqz scdm se. z alia ē opatio totū cōitatis
ciuis quā tamē itendit qlibet ciuis in quantum
ciuis. z ista videt ē opatio scdm legē que pntiū
ad iusticiā legalē. Alia autē est aliarum pntiū que
pertinet ad vnuquēqz scdm se. igitur oportet ali
as ē pntes hūiū diuersa opa dirigētes. ¶ Itē
sicut ē de pntiū corporis ad totū corp⁹ ita pntiū
nā videt de pntiū ciuitatis ad totā ciuitatē. scz ac
cepto cerebro in genere cerebroz hūiū pntiū
simo z scdm quātatē z scdm qualitātē et oēs sibi
debitam dīpōsitiōē. constat q eius dīpōsitiō et
operatio ē cerebro secundū se considerati optima
dīpōsitiō et operatio. tū illa dīpōsitiō z illa opa
tio non esset of humano corpori pntiens nō enī
esset conueniens infanti paruo aut viro debilis
cordis et parui. qz nō saluaret mēbroz armonia
ergo sūr non oportet nec ē possibile q illa dīpō
sitiō z opatio q ē hōi optima scdm se sit optima i
ordine ad cōitātē ciuile. et ita non erit eadem vir
tus que inclinat ad optimā operationē secundū
se. et ad optimā opationē scdm cōe bonū. iustitia
autē legalis inclinat ad optimā opatiōē in ordi
ne ad cōe bonū ciuitatis vt dicebatur. Alie autē
virtutes i ordine ad ipm scdm se. iō rō. ¶ Si ista
opinio non videt vera esse. posito nāqz cū ēis q
i hoc legalis iustitia distinguat ab alijs virtutibz
q illa dirigat opus suū ad cōe bonū. alie autē
pntiū non videtur q legalis iustitia sit spē disti
cta ab alijs pntiū qm si pntiū respiciunt ad
pntiū bonū z dirigunt ad ipm suas opatiōes
p fortitudinē pntiū z alias speciales virtutes
tunc virtus inclinata hōiem ad cōe bonū nō erit
bonum.

Sds modus

Terti⁹ mod⁹

Quarta rō

Quinta rō.

reprobatio il
li⁹ oppinidōis

q pntes pnti
culares diri
gūt op⁹ ad pē
bonum.

Liber quintus.

Confir

Ad secundā

Ad tertium:

xciii.

quatuor modis
præ ad alter

Et illa dupli-
ci obligatiōe
sumit ōra in-
ter iustitiā le-
galem et par-
ticularem.

221

Libet quintus.

fute latozē legis nulla attendi pōt equalitas oīa enim domini sunt nullius enim ē nisi de suis au-
ctoritate propria ordinare sed inter omnes eidez domino subiectos attendit equalitas necessario inquantum ut sic neuter alteri pncipatur: s3 quod eis a domino est pcessum non licet q vnus ause-
rat ab alio magis q econtra dicunt igitur isti pmo q iustitia communiter accepta ad legalem et particularē distinguitur spē ab alijs virtutibz. p mo propter fines: quia iustitia operatur eius gra q operans ad hoc operandum alteri obligatur. Alie autē virtutes eius gratia operantur q tale opus ē honestū ipsi operantur. Secundo ppter ob-
iecta quia iustitie obiecta sunt agibilia humana sub rōe debiti obiecta autē aliarū virtutū sunt agibi-
lia hūana sub ratione honesti solum. Tertio ppter subiecta q multi ponūt iustitiā i voluntate. alias autē virtutes in appetitu sensibili. Secundo di-
cunt isti q iustitia legalis differt specie a iustitia particulari siue equali quoniam cum iustitia com-
muniter accepta differat ab alijs virtutibz p rōem debiti vel obligationis o3 si ratiōes obligationis sint diuerse spē q etiam iustitia s3 ē diuidatur. Sed alia est ratio obligationis subiecti ad dñm
z alia subditōz adiuuicē. Prima nāq sumitur se-
cundū habitudinē iequalitatis. Sed videt q ista opinio deficiat sicut pcedēs q sicut arguebat cuius li-
bet virtutis moralis esse videt opus suū circa ppā materiam dirigere scdm opportunitatē oim circum-
stantiarū. ppter quod o3 attendere ad oīes rō-
nes vel debiti vel honesti vel vtilis vel delectabi-
lis et etiam ad omnes oppositas rationes videt in-
debitū turpis nociui z tristis z scdm collationē
et cōbinationē oim eaz adiuuicē op3 aliquando
sic aliqui aliter opari z si aliqua p3us aliq bonū
mali rationem derelinqueret nihil attendēdo cir-
ca eā in ope suo pstat q posset p3aue operari et
ita virtute morali contingeret male vti qd nō cō-
ceditur vt d3 primo rēthorice q aut uia esset. fa-
cilitate potest videri pstat enī q per habitū fortitu-
dinis o3 aliq fugere aliq expectare et aliq sūt
manifeste cause fugiendi et aliquando manifeste
cause expectandi aliq aut sunt ad vtrāq partē
cause fortes et quasi equales. verbi grā. si expe-
ctas non potes euadere mortē in qua morte cui-
tas plurimū dānificabitur quia potes et prodesse
multum sed si fugis tunc hostes ciuitatem inueni-
ens iermē. que si expectasses armata fuisset anq
fuisse deuictus z mors fuisset tibi honesta. Po-
namus igitur q rōes expectationis excedat ratio-
nes fuge in tñ solum q si aliq esset recēta rōnū ex-
pectationis rōnes fuge res essent maiores mani-
festū est q in hoc casu bonū ē expectare et fugere
in honestū virtutis in que non ad omnes expecta-
tionis rōes accederet inclinaret ad fugam. g ma-
le ideo d3 secundū huius q oīs anime habitus q q
bus inuata est fieri deterior z melior adhuc cir-
ca hēc naturā habet. igitur manifestum ē q vir-
tutes morales nunq redduntur diuerse ppter at-
tendere ad diuerfas rōes ppter quas sit opandū
vel non operandū idem opus. Rōes aut istoz ta-
tis solui possent ex cētis cētis rōes opiniois pce-

dentia. Alia est opinio dicēs q cū p3us mora-
lis non inclinet appetitū circa materiā circa quā
operatur ad aliquod determinatum determina-
tione sumpta ex parte opis scdm se. cū aliq for-
tudo inclinet ad fugiendū z aliq ad aggredien-
dum et impossibile est q virtus inclinet ad oppo-
sitā vt opposita sunt sed inclinet ad iudiciū rōis
insequēdū quodcumqz circa talē materiā. Inuē-
ritur dictū fuit in scdo id dictū q in intellectu nō
sufficiunt prudentie speciales circa vnāquāqz
materiā ipēale agibiliū humanoz ad quoz sentē-
tias insequēdas inclinat vnaqueqz p3utum spēa-
liū moralū sed requirit cōis prudentia que cōter
conferat inter omnes materias agibiliū hūanoz
ita necessario requiritur in appetitu communis
virtus moralis ppter speciales que inclinet ap-
petitum ad prudentie cōis iniam exequēdam ver-
bi grā uenit hostes quos ratio p3ise ad materiā
fortitudinis attendens diceret repellere per ag-
gressum ad quem aggressum fortitudo per p3is
inclinaret simul autem plures ciuium super inia
stificatione de se inuicē pquerent quā inuicē
tione rō p3ise ad iustitiā materiā attēdēs dicit
iustificare z ad hoc inclinat iustitia uenit etiaz
aliqui plures ad quoz aliquos liberalitate ad
aliquos eutrapeliā vel mansuetudine z sic de alijs
virtutibus esset videndum: quid faciemus. cū hēc
oīa vel etiā eoz plura facere non possumus opor-
tebit rōem per cōem prudentiā hēc ad inuicem
oīa conferre quid melius quid magis indiget ac-
celeratione ad cuius iniam quodcumqz iudicau-
rit exequendum requirit p3us cōis cum nulla suffi-
ciat specialis. Et hanc communem virtutem di-
cunt esse legalem iustitiā. quā a specialibus vir-
tutibus differre videmus. methaphysicā q cir-
ca ens in cōuersatā a sciētijs spēalibus que circa
materias speciales. Et ista opinio videt istan-
tiā habere. p3io q talis p3us operat aliq ad al-
terū aliq ad seipm aliq ad cōe bonū z aliq ad
p3m: et si distinguat ab alijs virtutibus per esse
ad alterū non videt q talis virtus cōis si p3ideret
deberet magis dici iustitia q fortitudo vel tem-
perantia vel aliqua qcumqz virtus. Et cū hēc p3io
scdm dicta non sumeret scdm habitudinē ad le-
ges seu pcepta legis nec scdm habitudinē ad cōe
bonū qd leges itēdūt s3 scdm hūitudinē ad cōem
prudētiā circa quālibz materiā rōcūatē. nō vide-
tur rō qre deberet dici legalis iustitia cum legale
a lege dicat. Et p3ter si materie pluriū spēalū vir-
tutū sūt occurrūt circa quālibz materiā ē opandū
si esset possibile z nō est possibile licet tunc ad bñ
z perfecte operandum non sufficiat vna virtus spe-
cialis in oīs spēales simul iuncte sufficiunt nāq
si rō prudētiā iudicauerit quod melius est tūc
actū fortitudinis exercere z qd actū iustitiē vel li-
beralitatis op3 ppter hoc differre vel penitus dī-
mittere manifestū est q tunc p3us fortitudinis in-
clinabit ad ipsius actū agendū puta aggrediendū
virtus autem liberalitatis z iustitiē inclinabunt
ad differendas operationes circa suam materiā
liberalitas autem non semp inclinat ad dandum
vel expēdendū sed ad dandum qn op3 similiter

tertia opinio
z modū distin-
guēdi iustitiā
legālē a cētis

opinio docto-
ris.

Triplex p3io
in appetitu.

p3atio tertie
opinionis

Secundo

Tertio

re: iustitia
egalis

Ethicozum

re: v

iustitia non inclinat ad semp corrigendū impio-
nes sed semp iustificandas ipsoz inuicē iustifica-
nes sed solū qn op3. z inclinat ad oppositū quādo
op3 oppositū igit pater q per istas plures p3utes
speciales simul congregatas ille circa quālibet
materiā sibi occurrentē poterit optime se habe-
re sine alia cōi virtute essentialiter distincta a pre-
dictis nō enī op3 omni diuerso ratiōis iudicio di-
uersam correspondere virtutē moralē sed eadem
virtus circa obiectū suū p3m ad oīa iudiciā rā-
tionis inclinat eadē enī liberalitatis virtus nunc
ad dandum nunc ad recipiendū inclinat: nunc ad re-
tinendū vel accipiendū. ppter hoc igit mibi ma-
gide videt vera inia Eustratū qnt ipā maxie dicit
Ar3 concordat hēc legali enī iustitia dicit Aristō
ipā quidem igitur iustitia quedā virtus est pfecta
sed non simpliciter sed ad alterū et propter hoc
pclarissima virtutū esse videt q ipā non ē pars
virtutis sed tota virtus neq3 p3ia inuicē pars
malitiē sed tota malitia vult igit Eustratū q i
appetitū contingit esse triplicē virtutē vna qdaz
naturalē de qua d3 in sexto libro q oībus videtur
singulos mores existere natura aequaliter et em-
isti et temperati et fortes z alia habemus pfecti
a naturā. Aliam autem moralem quam Ar3
ibi dē vocat pncipalē que inclinat appetitū ad ip-
sam rōem ppter quod Ar3 dicit q ipā non sit i
ne prudentia. hēc aut virtus moralis diuiditur i
simplicem z ppositam. Simplex est vnaqueqz vir-
tus specia lisa accepta p3ise circa aliquā materiā
simplicem vt fortitudo circa timores z audacias
temperantia circa delectationes tactus. z sic de
alijs virtutibus. Et pposita aut est ex omnibz sim-
plicibus aggregata per eaz adiuuicē et ad prudē-
tiam p3erionē et ista p3us nō est iā ps virtutē sed
tota z pfecta p3io q p3uosi p3uutē non solū ē ad
seipm agere et ad suos sed etiā ad alios z cōe bo-
nū sicut dictū fuit. z p3io p3uutē ad alterū rōnez
capit et nomen iustitiē ideo tota predicta virtutē
habitus exis scdm substantiam virtutis d3 et ius-
titia secundū diuerfas rationes. virtus inq dicit
scdm q est habitus perficiens habentem et opus
eius bene reddens. Iustitia vero dicitur p3ut intē-
dit ad cōe bonū et ad aliū operatur z hoc itēde-
bat Ar3 cū dicit quid aut differt virtus a iustitia
hoc manifestū quidā enī eadē aut esse non idē. s3
secundū q ad alterū quid iustitia secundū aut q ta-
lis habitus simpliciter virtus quod exponēs Eus-
tratus dicit iustitia tota z omnis virtus est s3 nō
vna quedā pars. quid aut differt virtus vniuer-
salis et talis iustitia manifestū ambe enī sunt io-
ta virtus ex omnibus aggregatio secundū rōnē au-
tem z esse differunt adiuuicem secundū q tota z
vniuersalis virtus ē habitus aīe rōnalis optimus.
Iustitia autem v3us ē talis habitus ad alterum z
enī assensusz dissensus idē exis s3 s3 subiectū
esse nō idē hñt ita z vniuersalis virtus z talis ius-
titia. Dicit enī Eustratus q hēc iustitia a perfe-
crā virtute differt hac appositione sc3 quā ad
alterum v3um relatum habet: hēc autē iustitia ius-
titia legalis notata ē tū quia ad quā iustitiē le-
ges feruntur ad eandē intentionem ipā opera-
ferunt enī leges ad cōe bonū et ipā ad bonū cōe

operatur tūm qz leges z ipsa legalis iustitia eadē
materiā respiciunt sc3 oīs cōter circa que con-
tingit hōi m recte agere et peccare p3ipit enī lex
circa virtutes omnes et malicias. hēc quidem ius-
bens hēc aut p3ibens vt dicit Ar3 et ista etiam ius-
titia ē tota z omnis virtus sicut dictum fuit. Dif-
fert autē ista iustitia substantia liser ab vnaqueqz
specialium virtutum et puenit substantia liser vni-
cuiqz sicut totū cum quālibet sui parte quoniam
ipā sicut dictum ē ex omnibus alijs integratur. Ad rōes p3is
q ipā legalis iustitia nō ē aliqua species vna vir-
tutis sicut neq3 totus mundus est vna species en-
tis. sed tamen ipā virtus vna d3 sicut totus mū-
dus ē vni ens per oīm entū p3inentiā z aggrega-
tionem ordinatā et connexā. z ipā cōtra virtu-
tes speciales enumeratur sicut totum contra p-
tes. sepe nāq3 videmus. Ar3 cōpositum enumera-
re p3ra formā et p3ra materiā q sunt partes ei-
quomodo aut sola iustitia sit alienū bonū siue ad
alterum satis apparuit qbus enī virtus ad alterū
esse potest sc3 ab omne bonū sed hoc non est ni-
si inquantū iustitiē rōem assumit nulla igit virtutū
rōnem intelligitur alienū esse bonū nisi p3ut iustitiē
rōnem intelligitur assumpsisse que tñ rō omnis
est iustitiē z alijs virtutibus sicut dictum fuit. nul-
la ē differentia substantialis virtutū sed ē cuius-
dā pfectionalis p3eratis oīm virtutū explicatio
hēc de questione.

Quinto queritur Vtrū p3ter legales
iustitiā nō ē sit ponere aliā iustitiā
particularē. Arguit q nō qz p3ter
totū qd oīs icludit ptes suas nulla
est alia ps ponēda sed iustitia lega-
lis tota virtus ē p3leta: speciales oīs p3inentes
p3utes q p3ter eā nulla ponēda est virtus. Et p3te
illa iustitia particularis vel distinguetur a legali
iustitia sicut pars a toto vel sic q vni non inclu-
dit reliquū. Si p3io mō tunc nō videtur q solum
sit ponēda vna p3icularis iustitia sed tot q sunt
speciales virtutes cū oīs sint partes iustitiē lega-
lis z sic illa p3us quā Ar3 vocauit iustitiā equa-
lē non plus scdm rei naturā debuit dici iustitia
q quilibet alia p3us quod videtur in cōueniens
Si autē distinguetur secundū mō tunc iustitia lega-
lis non erit oīs et tota virtus ex quo iustitia par-
ticularis non erit pars eius hoc aut est p3ra deter-
minata in alia questione. Et p3positum probat
Ar3 in littera Sciendū ē p3io q virtus aliqua
ex eo iustitiē nomē habet quia ipā ē ad alterum
non aut ad alterū ex eo quod ad v3ozem propriā
vel parentes vel filios vel familiā aut amicos.
hēc enim omnia reputantur vt nostra propter qd
ad tales operari ē ad nos ipsos operari sed ex eo
iustitia dicitur ad alterum quia ē ad alienos scilicet
et nulla nobis affinitate coniuncti sunt nisi vñ ad alterum
culo ciuitatis secundum q homo natura ciuile
animal ē vt dicitur p3imo politice. Et secundo
sciendū q humanoz bonoz quedam sunt
nōbis propria quedam aliena quedam vero nobz
z alijs communia licet enim nulla sint exteriorū
bonoz aliquibus appropriata per naturā et a-
men bone ciuitati nō expedit oīs esse cōmunia

Ad rōes p3is
cipales p3op-
positum

Ad secundā

Ad tertiam

qstio. quinta.
Ar3 primo.

Secundo

In oppositū

triplicia bōa

Liber quintus.

dupl'r Mt 9 d2
ed alienos.

tres conclusões:

bñster lega-
lem iustitiam
z pñticularē p-
ñlos modos
effēdiad alte-
rum

probatio scilicet
conclusionis.

o pafitēsīm

Tertie cōclu
fiōis pbatōg
iustitia plicu
laris ouligit
et alijs p̄tun
bus.

Ethicozum

רבי

quod dant iusti-
cia particularis
et legalis.

iusiuris p^{ri}ncipalis tripliciter
consideratur.

alterū. n̄ se
z distinguē
alterū cura

traduñas po
sitā it iusticiā
pnculares et
alias vtutes.

Secundo

Tercio.

risso ad pnia

ad secundum.

o parētes sunt
s oñi filioꝝ nꝛi
d ad oẽm vꝛus.

adterciam.

Liber quintus.

iracondia concurrere iustificatione vel iustifica-
tione qd p3 p Arz. qnto hui? dicentē qñ aut scies
quidem nō pccōsiliās aut ifert nocumētū in iu-
stificatio est pūta quecūq; ppter irāz alias pas-
siones qualescūq; contigit ei contra quālibet vir-
tutem agere pūte non solū per oppositū virtutis
etia ppter passiōes ideo bene dicit Arz. loco pdi-
cto q q ppter irāvel alias passiōes sūt nocētes
vel peccātes in iustificatiōe qdē. z in iustificatiōe
sunt nō qdē iusti ppter hoc neq; malis habitū
aliter neq; enī ppter malitū nocumētū videt igitur
concedēdū esse q aliqui contingat virtutes ali-
as a iusticia opari circa res alienas. s; p accidēs
pūt enī z magis z sepius operari circa ppias z i
quantū circa res alienas operant. necesse est op^o
esse iustūvel iustū scdm particularē iusticiā. De
liberali aut et illiberali similiter dicendū est q acci-
dit eis aliqui reb? alienis sed vt sic oportet op^o
ipsoz esse iustūvel iustū ppter qd dicit Arz. qui
to hui? q ad retributionē faciendā z equalitatez
iusticie seruandā refamulari oportet et q g fāz fe-
cit. Et eodē modo dicam? de laimo z itēperato.
Ad rōnes aut pncipales satis patet solutio per
predicta. Et si sic est finis questionis.

questio sexta.
Arguitur **Secundo** **Tercio** **Quarto** **in oppositū.**

Clari? scito. Qñ iusticia sit pcla-
rissima virtutū z maxime pfecta virt^o
Arguit q non qz ex hoc aliquid
dicitur magis tale qd est tale simpli-
citer z scdm seipm. qz ex eo q ē ta-
le ad alterū verbi grā ignis q est simpliciter levis
est leuior q aer z aque que sūt leues ad terrā sed
Arz. dicit q iusticia quēdā virt^o est pfecta non sim-
pliciter sed ad alterū. igit? z c. **Itē iusticia vltus ē**
ad alterū aliāz aut vltus virtutū ē ad seipm. ppter
quod dicit Arz. q alienū bonū videt esse iusticia.
solā virtutū qñ ad alterū ē sed melius et pfecti^o
est habere se bñ ad seipm q ad alios. cū ēā chari-
tate quilibet debeat seipm magis diligere q alios
igitur z c. **Item virt^o illa ē perfectior q ē circa**
difficiliores opationes. sed fortitudo et liberali-
tas sunt circa difficiliores opationes q iusticia.
ideo z c. maior patet scdm hui? vbi dicit q circa dif-
ficiliora sēp ars sit et virtus etenī bñ melius in
hoc minor patet qz scdm fortitudinē operari ē cir-
ca maioris pericula imo etiā in casu sustinere ma-
ximā vulnēz tristitia z mortē vltimū aut terribi-
liū ē mori ppter qd opus ē oīm difficilissimū.
Idē etiā videt de liberalitate qñ difficilior ē excel-
lēti^o esse videt dare ppiā bona qd pñet ad libe-
ralitatem qz reddere aliena nā q non vult redde-
re alteri qd suū ē quō de ppiis daret ei. ppter qd
etiā dicit quarto hui? q facilius ē non accipere q
dare. ppiū enī min^o emitit q non accipiunt
alienū. **Itē dicit Arz. quarto hui? amant^o aut**
**maxime liberales eozū q in virtute s; ergo pfectio-
rem habentes virtutē debet magis amarī videt q**
liberalitas s; virtutū maxime pfecta. **Opposi-**
tum dicit Arz. ipa quidem iusticia virt^o ē perfecta
nō simpliciter s; ad alterū z ppter hoc multo tēs
preclarissima virtutū videt esse iusticia z neq; he-
lperus neq; lucifer ita admirabilis. In iusticia
aut simul oīa virtutis ē. et pfecta maxime virt^o Lu-
us rōem videt assignare talem virtutē ē maxime

perfecta scdm quā habens ipsā pōt non solū ad
se ipsū virtutē sed ad alterū hoc enī ē opus dif-
ficile. unde multi quidē in ppiis virtū virtutē i
his aut que ad alterū nō possunt vt dicit Arz. s; z
iusticia attendit scdm virtutis ad alterū igitur
tur. z c. **Rēdēdū ē primo de iusticia legali scdm**
de iusticia particulari. Quātū ad pñū dicit dū ē q
iustitia legalis ē oīs virtutū pfectissima qd sic vide-
tur. **Eustratius declarare tripliciter vel qua-**
drupliciter contingit virtutē pfectā dicere. Uno
modo s; virtutē diuidamus i naturalē z moralem
naturalis qd imperfecta est moralis aut pfecta. vñ
propter naturalū imperfectionē dicit Arz. **Etenī**
pueris z bestijs naturalis existunt habitus sed si
ne intellectu nocui vident^o existentes scdm autē
morales ppter earū perfectionē dicit Arz. hoīez
esse simpliciter bonū. Scdm modo contingit virtu-
tem dicere perfectā s; virtutē morālē diuidamus
in partialē z totalē. totalis enī erit pfecta parna-
lis aut imperfecta partialē aut virtutē dicovnāquā
qz speciale virtutē circa suā speciale materiā. vt
fortitudinē circa timores z audacias tpaniā cir-
ca delectationes tactus z gustus. z sic de alijs. Di-
co aut totalē ex oibus partialib? seu spēalib? vir-
tutibus habitū aggregatū oēs enī virtutes mora-
les quandā habēt ad se invicē cōnexionē in appe-
titu ppter quā simul dicunt^o cōstituerē vñ totalē
habitū p aggregationē respectu ergo totalis vir-
tutis partialis dicit^o imperfecta. z ecōtra totalis dicit^o
perfecta respectu partialis qñ sicut dicit^o tercio phyfi-
corum totū ē pfectū aut ipē penitus aut ximum
scdm naturā est. **Adhuc aut pñū pñalis aliqua**
pōt capi dupliciter. Uno modo put aliqui sine ali-
is existit i appetitu. sicut si quis ipatos sēp ex-
cuerit tactus. nullo aut fones aut liberales. fiet
aliquis in eo tēpanus sine fortitudine et libera-
litate. Alio modo put in appetitu cōnexa ē cū ali-
is virtutib? z primo quidē modo non ē possibile.
aliquā virtutē speciale esse pfectā neq; firma. nō
solum ex eo q non ē tota virtus sed etiā ex eo q
sepe contingeret prout expediret non posset cir-
ca materiā ppiam actum suū exercere nā si ali-
qua deficiat virt^o istarū i surgūt passiōes quas il-
lavirtus mata esset modificare. quātū imperius i
pedit appetitū ab inclinatione aliarū virtutū verbi
grā si toto tpe vixeris tpanē nullū in actu fortitu-
dinis exercueris. z tyrānus per vulnera p minas
mortis te cogere voluerit ad actū intpante pote-
rit accidere q i te tātus erit ipetus timoris z tri-
stitie. q ille tuā supabit tpaniā z eius inclinatio-
nem devincere qd non fecisses si habitū fortitu-
dinis habuisses z cōsimiliter ecōverso. quātū cū
q enī homo in actu iusticie vel fortitudinis fue-
rit exercitatus seu habituatus. si tingerit eliconcu-
piscētia cito frangeit. sicut de salomone apparuit
et de dauid manifestū ē igit q spēales virtutes
illam quā scdm se non habent pfectionē et firmi-
tatem accipiūt i hoc q sunt partes virtutis totalis
inquantū ad se invicē simul cōnectunt^o ppter qd
et ipsa totalis virt^o multo pfectior ē qualibet spe-
ciali. et etiā quilibet specialis pfectior ē scdm q
ipsa sit pars totius virtutis q ipsa sit scdm se ipsā
pccise accepta. Sed iterū ipa totalis virt^o cū per

ratio duo ar-
ticuli
quartū pñgi
virtutē esse p-
fectum.

Secundo

virt^o pñalis
dupl^o pñet
p se vt ante
pa alijs.

Ethicozum
rebit

ipam homo sit inatus agere ad oē bonū ad quod
possibilē ē est opus dirigere pōt tripliciter cōsidera-
ri. **Quo mō pccise vt ēā hō iclinat ad bñ se hñ**
dum i agendo ad seipm et ad suos. Alio mō pccise
vt per eā iclinat ad hñdū se bñ i agendo ad alios
Tercio mō vt per eā iclinat ad bñ se hñdum simul
in agēdo ad se z ad suos et i agendo ad alios scz
ad cōe bonum dicte aut pccisionē licet possint fie-
ri scdm rōem in scdm nō sit scdm rē. qñ cū hō na-
turalit^o magis afficiat^o ad seipm et suos q ad alios
q ipsa z sui magis occurrunt continue ubi i suis
actionibus q alij ideo necesse est vt prius assue-
scat opari ad seipm q ad alij scz ad cōe bonū et
ideo nō est possibile q alij bñ et stitose hēat se
ad cōmune bonū qñ etiā pus se bñ habeat ad se
ipm et ad suos sed possibile est ecōverso scz q af-
fuer^o est alij scdm oēm spēm virtutis opari bñ ad
seipm et ad suos nūdū in ad alios. sic itelligēdo
q tpe pōt sufficient^o oēs circūstātiās ex pte sui et
suoz attendere z scdm exigētiā cōbinatiōis illo-
rum operari vt oportet qñ ppter ipm et suos nulli
alij essent et ideo dicebat Arz. multus qdē enī in
proprie stitute possunt i his aut que ad alterū nō
possunt. Scdm hoc igit manifestū est q virtus to-
ta primo modo sumpta scz put reddū hōiem pre-
cise bñ operatē ad seipm et ad suos nō est perfe-
cta virtus oīno. qñ ipsa non pōt opus optime diri-
gere cum non intendat ad oēs circūstātiās z ad
oīa que pñt operationem reddere meliōrē q nī
chil intendit vel modicū de cōi bono sed tota virt^o
scdm modo accepta perfecta est totaliter qñ ipa
pōt ad oē bonum z ppiū z cōmune opus suū di-
rigere put fuerit oportunitas. z scdm istā stitute
conuenit pncipari scdm priorē aut nou^o qñ pñci-
cipatus exigit opus ad cōe bonū scz cōitātē aut
perfectā et nō scdm imperfectā cōuenit pncipari
vnde pmo politice pncipē qdē perfectā habere
oportet morale stitute et hoc intendebat Arz. in
isto qnto dices qñ pncipatus virtū ostendit ad al-
terum enī et in cōicatione pñeps pessimus qdē
igit q ad seipm et amicos virtutē malitiā quid enī
faceret ad extraneos optimus aut nō q ad seipm
virtutē sed qui ad alterū hoc enī opus difficile.
Cum igit ipsa totalis virtus nō sit iusticia nisi put
non solū ad ipsius sed ad cōe bonū operat^o qñ si
cut dicit Eustratius ipsa differt a perfecta. i a to-
ta virtute hac appositione scz qz ad alterū vt sum-
relatū habet manifestū est q ipsa legalis iusticia
virtus est perfecta q nō naturalis s; moralis. et
perfectior qz nō pñalis s; totalis z perfectissima
qz nā solū ad se sed ad cōmune bonū. **Adhuc**
aut aliqui dubitat circa dicta qñ licet sit fatissima
nifestum q iusticia est perfectissima virtutū iquā
tum non solū ad ppiam s; simul ad ppiū pōt
et ad cōmune bonū operari. it q rōnes has pos-
sumus scdm intellectū diuidere. **Dubium ē scdm**
quā rōnem maior debeat nobilitas ipsi iusticie
scz an scdm q ad ppiū bonū operatur an scdm
q ad cōmune et ad alienū. Ad qd cōmunit^o re-
spondeit q scdm q est ad cōmune bonum quanto
bonum cōmune diuini^o est et melius bono pua-
to vnde pmo huius si idem est vñ et ciuitati mai^o
et perfectior qd ciuitatis videt et suscipere z sal

dubitan
st pfectior se
cū dū q opat
ad se an scdm
q opatur ad
alteram

uare amabile quidē enī et vñ soli melius vero et
diuini genti et ciuitatibus. Tamen cōtra hoc est
q natura. et charitas plus dicat seipm diligere
q alios. ppter quod z melius esse videt opari ad
seipm q ad alium. **Ad hoc dicit pōt sicut dicit**
Arz. sexto hui? q ad cōe bonū operari est ad nos
operari qz sumus pars cōitatis. vñ sine cōi bono
bonus et ciuitatis nō pōt ppiū bonū bene sta-
re. nec pōt de ppiis bñ disponere q nihil intēdit
ad cōe et hoc notauit Arz. in his verbis. forte nō
est bonū ipsius sine economia neq; sine vbanita-
ta. adhuc aut ipm qualiter oportet disponere ima-
nifestum scz non attendi ad cōe bonū. **El po-**
test dicit q i opere iusticie iustus plus multo et pñ-
cipaliter agit ad bonū ppiū q ad cōe bonum.
agit enī in vilitatem cōem. s; per hoc intēdit pñ-
mo z pncipalit^o sibi bonū honestū acquirere scz pñ-
movirtutem z opus intrinsecū virtutis p qd et aia
decorat scdm honore ad quā sibi impendendū cōi-
tas obligatur. **Hec aut perfectissima virt^o legalis**
iusticia sicut dicit Arz. virtutū pclarissima esse vi-
detur lux enī clarissima tūc videt cū nō solū in se
lucet sed cū eius spēdor ad longinqua loca diffū-
ditur virt^o igit illa videtur clarissima quē singulis
suā bonitate largit. hec aut est iusticia iquātū ad
cōmune bonū operat^o. **De particulari aut iusticia**
comparata ad fortitudinē dubitauerūt multiz va-
rie opinati fuerūt multis ei videt q fortitudo sit
melior virt^o qñ ad agenda facilia nō requirit vir-
tutē vel nō multā virtutē. sed virtus ex eo dicit^o maior
qz potest difficiliores acū virtutē enī attendit se-
cundum virtutū i quod potentia potest vt dicit pmo
celi hoc aut nō est aliqd facile sed id qd est mari-
me difficile. virtutē enī leuatiā mille talentoz di-
cimus esse maiorē virtutē leuatiā duozum quod
non esset nisi difficilior esse leuare mille q duo.
sed fortitudo est circa difficultus q iusticia cōm-
parata vel distributa. cū fortitudinis sit expecta-
re terribilissima z grauissima pūta mortē. ideo z c.
Item virtus est maior que potest regulare for-
titudinem impetū passiōis fortitudo aut est hñdō qz
maximus est impetūs tristitie et timoris specialit^o
mortis. hñc aut regular fortitudo iusticia aut non
regular ppiē nisi affectionē ad lucrū que non est
tantū ipetus igit. z c. **Et cōfirmat istā q sicut**
dicit septimo hui? cōcupiscētiē qvicit cōinētiā
essent debiles cōinētiā non esset aliqd magnum
ergo virt^o similiter que debilem rectificat passio-
nem nō est magna virtus sed illa que fortem qnto
ergo fortiorē. tāto maior. **Item virtutis boni-**
tas ex hoc attendit q iclinat appetitū ad obedi-
endum rōi. que ergo magis iclinat est maior z me-
lior s; fortitudo est hñdō qñ ad hoc q appetitus
firme z inuolubiter z delectabiliter obediāt rōi
necessaria est fortior iclinatio. vbi ad oppositum
est fortior tract^o s; tristitia corporis z timor mor-
tis que trahunt ad oppositum fortitudinis sunt i ad rōes pba-
uate fortius trahere appetitum. qz licet affectio biles.
que trahit ad oppositum iusticie igit. z c. **Et iste pñmo**
rōnes videntur aliquibus demonstrare. Addunt
autem quādam probabiles rōnes ad idem. qñ
virtus illa est melior que seruat hominem in sua
libertate. et facit ipsum principari talis autem

responsio

alij iust^o pñci-
palit^o agit ad
bonū ppiū qz
p bonū cō ei
tendit vtilita-
tem cōem

dubium an pñ-
cipalis iustia
sit pfecti-
or fortitudiē

Secundo

confirmatio.

Tercio

Liber

quintus.

Secundo

oppositio quia
iusticia sit me-
lior.

Secundo

Tercio

Quarto

Quinto

Sexto

concordia et re-
sponsio

una et de me-
lior altera du-
pliciter.

est fortitudo magis quia iusticia unde septimo po-
litice dicitur quod non possunt periclitari viri ut serui
inuadentur sunt. Et tunc bonum est melius quod est ra-
tius ut primorhetorice dicitur. sed rarissime possunt
hostes fieri fortiter propter hoc quod fortitudo generant
ex actibus et raro casus accidit ut debet fortitudo
dimis actus exerceri et ipsi etiam est difficile exerce-
re. contra autem de iusticia. Alij autem dicunt opposi-
tum quod probat per considerationes. Arg. tercio tho-
mas dicitur. nam melius est quod in omni tempore et in pluri-
bus est virtus sed iusticia et temperantia sunt in omni tempore
et oibus virtutes fortitudo autem non nisi tempore bellum
viris deputatis ad bellum ergo. et c. Item per alias
considerationes quia melius est quod habentibus oibus
nichil indigeremus reliquo quod oibus ha-
bentibus indigeremus reliquo tale enim est magis per
se sufficiens sed oibus iustis existibus nichil indi-
geremus fortitudine oibus autem existibus fortibus
adhuc indigeremus iusticia ergo. et c. Item rationes
ad idem sumuntur septimo politice quia virtus est me-
lior ad quam magis debet studere legislator. sed sic
est quia magis debet studere ad iusticia quam ad forti-
tudinem ut ibi dicitur. Arg. et probat quod indiget fortitu-
dine tempore bellum non tempore vacationis. Iusticia autem
indiget tempore belli et pacis vacationis et non va-
cationis modo legislator magis studere debet ad
tempus pacis quam ad tempus belli et ad pacem quam ad
bellum quod iterum probat. Arg. quia politicus magis
debet attendere ad meliorem ad fines. scilicet bellum est pa-
cis gratia et non vacationis vacationis igitur. et c. Item
virtus est melior quia est opus iusta melior sed iusti-
cia est iusta melior quia sicut illic dicitur. Arg. tota vi-
ta invocationem diuinitatis et non vacationem et bellum
et pacem et pax est melior bello et vacationem non vaca-
tione fortitudinem autem opus est ad non vacationem. Iu-
sticia autem ad vacationem et non vacationem et magis
pacem ducitibus vacantibus ut ibi dicitur. Arg. igitur
et c. Item idem est finis et terminus optimi viri et
optimi politici ut dicitur ibidem optimi autem po-
litici optima virtus est iusticia quia optima est poli-
tica in pace et vacatione. in tali autem non est opus for-
titudine sed iusticia et temperantia ut ibidem dicitur
ergo iusticia est optima virtus optimi viri. Item
potest sumi ratio ex isto quinto sic ex eodem. Arg. iu-
sticia legalis esse optima et perclarissima quia est ad
alterum sed iusticia etiam particularis secundum eius
specialem rationem est alteri alie autem virtutes specia-
les non sed solvunt sunt partes legalis iusticie ergo
iusticia particularis est alia virtutibus speciali-
bus melior et perclarior. Et ad hunc autem contro-
uersiam concordanda potest dici sicut dicebat iustitia
ma questione tercijs libris quia virtus cum hoc quod habet
tem per se iterum ipsa potest ad alia multa no-
bis vel alijs ad quorum bonum operamur verbi gratia
temperantia diuitias exteriores servat corpus ab
egritudinibus peruenit ad vsum rationis liberum et sic
ad omne bonum rationis ad ipsam dicitur disponit fortitudo
repellit inimicos liberales indigentibus succurrit
et sic de alijs et ideo virtus una potest dici melior alia
dupliciter. Et uno modo secundum seipsam. Alio modo
in ordine ad alia in quibus ipsa potest nobis et alijs
primo modo igitur videtur quod fortitudo sit virtus
maior et melior quam iusticia. scilicet secundo modo econversum.

Primum conclusionem probare videtur tres prime ra-
tiones quod ad preminentiam fortitudinis fuerunt addu-
cte et secundum hoc quinta ratio procedit. Ad quartam autem
dici potest quod fortitudo tempore bellum contra contingentes
adversitates est forte maioris utilitatis quam iusticia
sed ex eo hoc non sequitur simpliciter sit virtus.
Secunda autem conclusio evidenter probare rationes ad
aliam partem adducte et nichil plus. nam sicut dicitur.
Nullius primo de officiis iusticie primum munus est
ne cui quod noceat deinde de coibus per coibus utat.
prius ut suis hoc autem oibus in omni tempore necessa-
rium est ad hominum coactionem et societatem in eadem pa-
cificam licet autem fortitudine non sic semper indigea-
mus. Tamen eam ois bonus indiget semper ad
interiorem mentis perfectionem et eodem modo dicitur
quod oibus existibus iustis non indigemus fortitudi-
ne. Et tamen ad exteriorum utilitatem sed ad mentis interi-
orem perfectionem bene et eodem modo procedit ois ra-
tiones quod sumptus fuerunt ea septimo politice. Et si vi-
tuta ratio in qua dicebat quod iusticia particularis est ad al-
terum procedat non aliter procedit quam modo predicto. Et
nec ipsa procedere videtur quod non sic eadem sed valde
dispar ratio dicitur quod iusticia sit ad alterum sicut
dictum fuit legalis est ad alterum est quod alteri bonum
procurat scilicet coactionem particularis autem sibi procurat bo-
num de bonis alienis. Secundum etiam eundem modum
videtur quod temperantia debeat comparari ad fortitudinem
nam sicut dicebat in tercijs difficultas est iustitia sus-
tinere quam a delectabilibus abstinere ideo fortitudo
secundum se est virtus maior et alia magis perficiens. Et tem-
perantia melior est quam ad utilitatem quam nobis prebet exte-
rius temperantia enim sicut et iusticia indigemus semper ut
dicitur septimo politice in tali casu non est inconueniens
aliquam fortitudinem unius viri plus posse ciuitati quam
temperantiam centum fortitudo enim magis est inuasa
ad utilitatem coeque operari quam temperantia temperantia autem ma-
gis ad utilitatem propriam quam fortitudo propter quod prin-
ceps et coitas magis extollunt fortitudinem unius ad
hoc attendentes. Arg. primo rhetorice dicitur. necesse est autem
maximas preces esse eas quod alijs honoratissime si
quidem est virtus potentia benefactura propter quod for-
tes et iustos maxime honorat deinde liberales.
Nichilominus temperantia videtur utilior tempore quo ad
sibi exteriora quam fortitudo quanta enim mala pue-
niant homines ex temperantia dicitur fuit in tercijs. Et eo-
dem modo videtur de temperantia et iusticia temperantia enim
magis videtur potest temperato quam iusticia iusto ad
quod aspicientes multi preferunt temperantiam iusticie
et fortitudinem dicentes melius esse quod homo sit iustus
fuit quam aliorum homo autem ut dicitur seipsum regit tempera-
tia familiaris autem et ciuitatis fortitudine et iusticia.
Aspicientes sunt ad communitatem dicitur contrarium
sicut statim allegatum fuit ab Ar. Et tunc autem iusti-
cia sit secundum se maior virtus et magis perficiens ap-
petitum quam temperantia dicitur aliquid quod non quod tempera-
tia est circa delectationes tactus et gustus que sunt
vite necessarie et nobis ex puero conueniunt sicut
dicitur de hominibus propter quod difficilius esse videtur ta-
tes coherere passiones quod delectationem quam a lucro
circa quam iusticia est. Sunt autem alij quod hoc modo pro-
ferunt oibus predictis virtutibus iusticia quam videtur
maxime difficile iustum esse nam fortitudo et tempera-
tia passiones habet sibi adversas et multum impe-

quod si indige-
m fortitudine
ad mentis or-
narum

dubium virtus
iusticia particu-
laris sit melior
temperantia

Ethicozum

xxviii

resolutio quia
iusticia est meli-
or quam passiones
et si se inuadit

ad rationes princi-
pales.
quod dupliciter
igitur iusticia le-
galis sit per se
fecta simpliciter.

ad secundam

ad terciam.

ad quartam

tuosas sed alias habent se adiuvantes. Si enim ali-
quis in bello timet mortem ita econverso timet bono-
rum amissionem timet captiuitatem et seruitutem
in qua scideret si inimici obtinerent. Item diligenti-
parentes propter pueros amicos propter quorum salu-
tem natura iubet eum periculis istis sustinere sic
bellat et aialia bura. Item odit inimicos et ad eos
ira assumit. Si autem fortitudo operatur furore coope-
ratur sicut dicitur in tercio. Similiter autem circa tempera-
tiam si quis ei concepit sit delectabilia tunc timet co-
sumptionem substantie temporalis timet egritudine
nem corporalem. Sed iusticie ois modis passio-
num aduersatur puta affectio lucris vel honoris
amor vel odium timor ira et sic de alijs propter
quod de his oibus in quantum iudicis peruertunt
determinat. Arg. secundo rhetorice et hoc videtur mihi
verum nec rationes aliorum concludunt propter id quod
dictum est scilicet quod fortitudo si habet aliquas passiones
vehementes impetus obuias tunc plures habet alios
adiuvantes iusticia autem nulla. Tunc ad rationes di-
cendum. Ad primam quod iusticia legalis esse perfe-
ctam simpliciter potest intelligi multipliciter. Uno mo-
do simpliciter et vniuersaliter scilicet quantum ad oes mo-
dos perfectionis quod potest habere virtus et sic ipsa est perfecta
simpliciter dicitur fuit. Alio modo simpliciter et absolu-
to sermone sine addito et sic etiam ipsa est perfecta sim-
pliciter quantum absolute sermone verum est dicere quod iusti-
cia est virtus perfecta. Alio modo simpliciter et vno simpli-
ci modo tamen vel etiam alio modo simpliciter et ad seipsum
sine relatione ad alterum et istis modis dicitur. Arg. quod
ipsa non est perfecta simpliciter sed ad alterum id est non solus
est perfecta ad seipsum sed ad seipsum et ad alterum. Ad
alia dicitur fuit quod licet iustis operetur ad utilitatem co-
munem tamen ad proprium bonum intrinsecum maxime opera-
tur. scilicet quod etiam per hoc maxime perficitur et opere vir-
tutis iterum maxime decoratur. Ad aliam de for-
titudine dicitur fuit sed de liberalitate dicendum est
quod liberalitas non respicit pecuniam necessariam nisi
quantum ad seruare et retinere quod non est difficile. scilicet quod
tum ad dare respicit pecuniam superflua scilicet non est
uite sue et statui suo necessaria de illa enim intelligi-
tur dictum. Arg. in quarto quod liberalis est vehementer
superabundare in datione ut derelinquat sibi ipsi
minora sed iusticia sepe respicit pecuniam alienam
que esset valde necessaria vnde sicut videmus de
pauperibus propter quod isti fortiores habent ad illam pe-
cuniam alienam affectionem quam alij ad propriam super-
flua et si iudei non indigent tamen considerat amicum in-
digentem et inimicum vel extraneum abundantem aut
etiam alijs multis modis passionibus afficit sicut
dicitur fuit. que ois rebellat iusticie nam sicut dicitur
secundo rhetorice non eadem videtur amantibus et odi-
entibus neque iratis et maleuolentibus sed
aut oino altera aut secundum magnitudinem altera
amanti quidem cum de quo facit iudicium aut non
inuisum fecisse aut secundum parua videtur inuisum fe-
cisse odienti autem contrarium igitur. et c. Similiter iu-
sticia quod habet circa primum vel amicum tra-
ctare de pena graui corporis aut de eius totali de-
pauperatione ad hoc autem vel ad tantum non habet
locum liberalitas. Ad aliam conceditur quod liberales
maxime amantur ab illis quibus profunt attendenti-
bus solum vel maxime ad bonum proprium vel como-

dum sed studiosus attendens ad oia iustum siue li-
beralem honoraret et laudaret
Et tunc septimo. Et tunc iusticia distri-
butiua et iusticia commutativa sunt di-
uerse species sub iusticia particula-
ri. Arguit quod non quod vnum et mul-
tum non diuersificat speciem eo quod
solum important diuersitatem in materia a qua non
sumit specifica diuersitas sed per iusticia distribu-
tiua aliquid datur multis per commutatiua autem vni-
soli ad quem sit commutatio igitur. et c. Item quod di-
stribuere non pertineat ad iusticia. Arguit quod iusti-
cia est saluatorum procuratio boni cois sed distribu-
ens bona cois consumit et exhaurit ea ergo non per-
tinet ad iusticia sed potius contraria est ei. Item
operatur iusticia et iustitiae sunt in nostra potestate ut dicitur in
tercio et sunt possibiles existere oibus non oia
tis ut dicitur in primo libro sed distribuere bona commu-
nia non est in nostra potestate nec potest oibus existere sed vi-
detur ad solum principem pertinere igitur. et c.
Oppositum dicitur. Arg. aliquid dicunt quod iusticia di-
stributiua et iusticia commutativa sunt diuerse spe-
cies iusticie ab invicem diffictes specificas quod sic
probare conantur penes difficta appetibilia for-
maliter ponuntur in appetitu diffictes iustitiae pre-
sertim circa talia ad que homo potest affici male
sed communia bona particularibus personis di-
stribuenda que sunt obiectum distributionis sunt for-
maliter distincta sub ratione appetibilis a bono
proprio quod est obiectum commutative nam al-
liter afficitur homo ad proprium aliter ad com-
mune sicut patet secundo politice ubi dicitur mi-
nime enim cura fertur quod plurimum est de
proprijs ei magis curant. Item circa illa ponent
de sunt distincte virtutes circa que potest appetitus
diuersis repugnantibus aduersari recte rationi. scilicet
sic est circa distribuenda commutanda nam alia
est recte rationi repugnans cum princeps plus
indigno et minus digno tribuit et alia cum acci-
piens plus reddit minus quia primus est in iude-
lis toti communitati que tanquam iusto distributori
bona sua commisit distribuenda unde bonis com-
munitatis abuntur. Secundus autem per se non
peccat in communitatem sed in illum cui non ex-
hibet quod oportet ergo est alia et alia malicia et
per consequens requiritur virtus alia et alia ad eas
tollendas. Item distinctorum extremorum for-
maliter sunt diffictes medietates quia secundum di-
functionem extremorum accipitur distinctio me-
diorum sed in distribuendis iusticia sunt extrema si
licet agens et patiens distincta ab extremis com-
mutative quia extrema distributive sunt princeps
distribuens bona communia et persone particu-
laris licet autem commutativa autem sunt vna perso-
na singularis respectu alterius persone singula-
ris non autem est alia ratio formalis persone
est singularis et ut est communis ergo alia est me-
dieta distributiua et alia commutativa. Item
alia est formalis ratio persone ut est minister rei ab
ea ut est dominus rei sed princeps distribuens non est
bonorum coitatis nisi minister persona autem particu-
laris est dominus rei que venit in commutationem igitur
iusticia distributiua que attendit operationem pro-

questio. viij

Arguit primo

Secundo

Tercio

in oppositum

Secundo

Tercio

Liber quintus.

confirmatio
me rōis post
oppositum

ne ut est dñs bonorū que distribuit est alia cōmu-
tativa que attēdit operationē persone ut h3 ple-
num dñum i bonis q̄ cōmutat ad alterum. Sed
forte sic dicere nō est necessariū rōes ipsoz mul-
ta capiunt que calūmiam parvident. **¶** Hā ex rō-
ne prima qd̄ dicitur p̄mo politice manifestū esse
q̄ p̄prium et cōe bonū sint distincta formalit scd̄s
rōnem appetibilis et q̄ ad ea aliter afficimur non
videtur verū q̄ plus et minus nō facit formalem
seu specificā differentia. illic aut̄ solū dicitur est q̄
ceteris paribus magis afficimur ad p̄prium bonū
et minus ad cōe. deinde illud non videtur ad ppo-
situm qm̄ illic est sermo de bonis scd̄m q̄ nra sūt
hec quedā in cōi alia aut̄ in p̄p̄io sicut cōiter mi-
nus afficimur ad cōe bonū pcurādum et salvādū
q̄ ad p̄prium. Iusticia aut̄ p̄ncipalis scd̄s p̄p̄ia rō-
nē scd̄s quā distinguit a liberalitate alijs p̄tutib⁹
sive distributiva sive cōmutativa. non respicit p̄n-
cipaliter affectionē quā hēmus ad bonū sive cōe
sive p̄prium scd̄m q̄ nrm: sed scd̄m q̄ alienū exi-
stens est nobis aut̄ affinis nris applicabile. p̄n-
ceps enī si que sua sūt ad placitū suū distribuit nō
ex hoc iustus d̄r aut̄ iniustus sed si aliqua bona cōi-
tatis vel sua fuerint aliq̄b⁹ acq̄sita de iure ppter i-
p̄nsi laboris et recōpensationē aut̄ alias et illa nō de-
bite distribuat iniustus erit. Si aut̄ iniuste distribu-
at hoc erit aut q̄ sibi retinet aliqd̄ aliorū q̄ distri-
buere tēnetur aut q̄ cōitati nō sibi vult retinere
aut q̄ totū distribūdo plus dat idigno et minus
digno. Si p̄mo modo manifestū est q̄ ipse et inu-
ste cōmutas ex eadē affectione peccant: sc̄z ex
eo q̄ alienū sibi applicādum afficiunt p̄ter rōnē
remeret ei quod alijs debebat de iure. Si aut̄ illud
quod deberet distribuere retineat nō sibi s̄z cōita-
ti adhuc faciet illud ppter affinitatē quā habet
cōmunitati videlicet q̄ ipse pars est cōitatis vel
minister et sic retinere cōitati est tāq̄ retinere si-
bi nā in ordine a extraneos nri affines tāq̄ nos
ipsi reputāt et tunc idē reddit qd̄ prius. Si aut̄
nichil retineat sed tñ vni plus debito alteri vtro-
minis distribuat si hoc ex ignorātia nō fecit hoc
idubitatē fecit ppter ad vñ personā habere ma-
iorem affectionē q̄ ad aliā. Hec autē persona ad
quā habet maiore affectionem in ordine ad aliā. ē
sibi affinis et vñca per qd̄ iterū reddit quod prius
Si aut̄ princeps nō sibi i persona p̄p̄ia sed ami-
co applicat aliqd̄ iniuste sic et amicus p̄ amico cō-
mutas res alterius applicat qñq̄ iniuste nō sibi
sed amico. Ex dictis aut̄ per oppositū rōnis illo-
rum videt̄ posse cōvinci q̄ iusticia distributiva et
iusticia cōmutativa nō sint diuerse spēs: iusticie
particularis sive etiam diuerse species virtutis.
¶ In circa q̄ innatus est affici appetit scd̄m eadē
rōnem et eundē mozem sed circa distribuibilia et
commutabilia affici appetit scd̄m eadē rōnē
p̄p̄io circa ipsa sunt iusticia distributiva et cōmu-
tativa iusticie eis oppositae sicut funtū igit̄
et c. **¶** Scd̄a enī rō ipsoz deficit i tāo q̄ i3 iudex
vel p̄nceps iniuste distribuens plus peccet q̄ in-
fidelis est toti cōita et illis i sp̄ali q̄bus distribu-
it q̄ iniuste commutās tñ nō ex alio motu sive
ex alia affectione peccat vñq̄ alter: sed ambo
incidunt in p̄cām ex affectione applicādi vel reti-

nendi sibi aut suis affinis qd̄ debitum est alijs vel
alijs vnde i3 alio mō peccet fur et raptor tñ cōtra
eadē peccat virtutem nec oportet q̄ si p̄cā sint
plura q̄ virtutes sint plures. **¶** Hā vt of scd̄o hui⁹
peccare multis modis d̄r dirigere aut vno modo
Hā scd̄m cuiuslibet circūstātie nō debita obser-
uantia sit p̄cām virtutis aut vni⁹ simul est oēs cir-
cūstāties obseruare. **¶** Et eodē modo manife-
stum est q̄ tertia rō deficit nā plurimorum extre-
morum scd̄m diueras circūstāties acceptorum
p̄tina solavirt⁹ esse medietas cui⁹ est scd̄m oīm
circūstātiarum obseruātiā opus cōformare re-
cte rōni. Item nec est verū q̄ distribuere pertineat
solum ad p̄ncipem imo singulares p̄sone aliqñ i-
ter se distribuūt sicut aliqui mercatores q̄ pecu-
niā suā simul exponūt et post ips aliquod sibi lu-
crum p̄tuntur et distribuūt scd̄m p̄portionē ad il-
lā pecuniā q̄q̄libet exposuerat. Item si est alia rō
p̄ncipis vt p̄nceps et alia persona singularis vt
singularis tñ scd̄s affectionē eadē cōuenit vtri-
q̄ operari iniuste sicut dictū fuit ideo nō differt
virtus specificē i hoc et in alio. Ad qd̄ etiā iuuare
p̄tē illud qd̄ declarat. **¶** Ar̄ in politice sc̄z q̄ eadē
est virtus boni viri et boni ciuis et boni p̄ncipis.
¶ Similiter quarta rō non p̄cedit q̄ non solum
minister potest distribuere sed oīs rerū sicut nūc
dictum fuit de mercatorib⁹ qui aliqñ sibi ipsi in
speciali distribuūt quod erat ipsoz i cōi. Iterū
non solū est dñi permutare s̄z minister sepe enim
amic⁹ permutat p̄ amico et procurator p̄ dñō. Item
rum sive sint dñi sive ministri. **¶** Tñ ex eadē affe-
ctione possunt sibi vel p̄mis suis aliqd̄ iniuste re-
tinere et c. ppter hoc ergo puto q̄ iusticia distribu-
tiva et cōmutativa non sunt diuerse spēs iusticie
sed sūt diuersi modi eiusdē virtutis. **¶** Ar̄ aut̄ aliqñ
solet modos tales diuersos vocare spēs vtendo
noīe speciei large et si ita fuerit tunc videt̄ q̄ iusti-
cia p̄ncipalis i eius toto ābita sit vna sola virtus
moralis scd̄m speciem sp̄ali sūmā. **¶** Contra qd̄
tñ dubitationes occurrūt. **¶** Primo ppter multipli-
cem iusticie diuisionē. **¶** Alia nāq̄ iusticia sicut di-
ctum est vt cōmutativa alia distributiva. **¶** Alia p̄-
tinentes ad p̄tes inter se cōmutantes vel distribuē-
tes. **¶** Aliavero ad iudicē reducētē ad eque et iustū
quod iniuste et seq̄līter p̄mutatū est aut etiā distri-
butū. **¶** Alia etiā d̄r iusticia punitiva. **¶** Aliq̄ p̄ncipali-
ter. **¶** Aliavero q̄ a lege determinata ppter qd̄ videt̄
q̄ scd̄m ea diuerse debēt poni iusticie. **¶** Similiter
iusticia operat̄ circa pecunias. circa honores. cir-
ca bona corporis: puta circa lesiones vel infectio-
nes. hec aut̄ sunt obiecta distincta valde ppter qd̄
non eadē virtus videt̄ esse circa ea. **¶** Similiter cir-
ca oēs aīe passiones operat̄ iusticia iniuste et ali-
quis operat̄ ppter amorem. ppter odium. ppter
timorē. ppter irā et sic de alijs passionib⁹ si
cur dictū fuit i alia q̄stione quō igit̄ poterit iusti-
cia esse vna tñ scd̄m sp̄em non apparet. **¶** Sed
dicendum est ad primā obiectionē q̄ oēs ille d̄r
siones iusticie sūt scd̄m diuersos modos equan-
di lucrum dñi vel dñū lucro. punitiva ei equat
dñū lucro p̄manuā et cōuerso distributiva autē
equat scd̄m geometricā p̄portionē et cōmutativa

confirmatio
tercie

confirmatio
quarte

resolutio
ctoris q̄ iusti-
cia p̄mutativa
et distributiva
non dñt sp̄e

arguit p̄mo
cōtra resolu-
tionem.

Secundo

rōis ad p̄mā

confirmatio
secunde

Ethicozum ic.

Ad secundā.

Ad rōnes aut̄
oppositū

Ad secundā.

Ad tertiam

q̄stio octaua

Ad primo

In oppositū

Ar̄ q̄ ex opa-
tōis distigā-
tur

In oppositū

Ar̄ q̄ ex opera-
tōibus

secundū arithmetica. Iusticia aut̄ p̄tinet ad partes
eq̄i scd̄m p̄sensū p̄tū p̄tū aut ad iudicē eq̄vbi
pres dissensū s̄z i oib⁹ his appetit⁹ inat⁹ ē aduer-
sari rōi ex hoc qd̄ inatū sum⁹ afficit ad alienū nob⁹
aut nris applicādū nō formale obiectū ē idē et sic
vbiq̄ ē eadē p̄t⁹. **¶** Ad aliā p̄tē dicit q̄ licet bona
circa q̄ p̄fāt iustitia sint valde diuerse scd̄s eoz
sp̄ales rōes tñ vna cōi rōe pueniūt scd̄m q̄ cir-
ca ea ē iustitia vt dicit̄ et alia q̄stione. **¶** Ad aliā
rōnē dicit in seq̄ntibus. **¶** Prima enī rationū i p̄nci-
pio q̄stionis adductarum videt̄ pcludere p̄ no-
bis sed scd̄a et tertia nō bñ pcludūt. **¶** Ad scd̄as
ei dicendū ē q̄ iustitia nō saluat bona cōia nisi vt
eis possint vtriq̄ de de cōitate vt distribui pos-
sint illis q̄ p̄ cōitate laborare vt sic pe-
rrent bona cōmunia sed p̄ distributiones iustas
bonorū p̄mū ipsa bona cōmunia deducuntur
ad finem ppter quem procurata erant et saluata
et per hoc iterum pcurantur et saluantur. **¶** Ad ter-
tiam potest dici q̄ aliqñ non solum ad p̄ncipem
pertinet distribuere sed ad personas p̄ncipales
sicut dicitur fuit etiam p̄cessum est q̄ iusticia distri-
butiva non est vna species virtutis proprie sed
modus quidam modolice quolibet virtus pos-
sit oib⁹ nō orbatis ierit tñ hoc nō ē necessa-
riū de oib⁹ modis p̄tutū. **¶** Et sic ē finis q̄stionis
Et auo queritur. **¶** Vtrū iustitia par-
ticularis sumat vnitatē et distinctionē
nē ab alijs virtutibus ex vnitatē et
distinctionē obiecti exterioris vt ope-
rationis vel passionis. **¶** Arguitur
q̄ non ex vnitatē obiecti exterioris quoniam ipsa
operatur circa res non solū specie sed genere di-
stinctas et pertinentes valde ad diuersos mozes
Hā sicut dicit Ar̄ ipsa est circa pecunias et circa
honores et circa salutem vel si quodā habeam⁹
vno nomine comprehendere hec omnia ergo ipsa
iustitia non possit vna esse sed specie vel genere
valde diuersificata. **¶** Oppositum arguitur quia
potentie et habitus distinguitur per actus et act⁹
per obiecta scd̄o de aīa ergo videtur q̄ originali-
ter vnitatem et distinctionem accipiant ex obiecti
Deinde arguitur q̄ ex operationibus quia vir-
tus moralis respicit p̄ncipaliter finem p̄propter
quod dicitur in sexto q̄ virtus moralis finem p̄u-
dentia vero que ad finem facit operari et q̄ virt⁹
intentionem facit rectam prudentia autē que ad
hanc igitur videtur q̄ vñq̄ et distinctio virtutis
moralium sumēda sit ex fine sed opatio est finis
virtutis vt patet in p̄mo libro ergo c. **¶** Opposi-
tum arguitur qm̄ operationes eiusdē virtutis sunt
multiplices iusticie nāq̄ est distribuere cōmuta-
re ac iniuste commutata et distributa ad iustum
et eque reducere. **¶** Similiter operationes fortitudis
sunt aliqñ aggredi et aliqñ fugere aliqñ expecta-
re ergo ex diuersitate operum non diuersificatur
virtus nec per p̄ns ex vnitatē operis dicitur vir-
tus vna. **¶** Deinde arguitur q̄ ex passionibus qm̄
ex illo p̄tū debet sumere vnitatē et distinctionem
circa quod ip̄savit p̄mo et imēdiate opa ē sed
hoc ē circa passiones qm̄ p̄o oz moderare passio-
nes inclinantes ad opus prauum q̄ sit possibile

prompte et delectabiliter operari ergo et cetera
¶ Oppositum arguitur quia sequeretur q̄ iustitia
particularis tam cōmutativa q̄ distributiva esset
omnis virtus quod non est concedendum. conse-
quentia patet q̄ q̄libet istarum est circa passiones
amor enim et odium peruertunt iudiciū. Simi-
liter ira et timor et delectabile et triste et affectio
lucris et alia talia vnde secundo r̄thorice dicit
Ar̄ q̄ passiones sunt propter quas cōmō-
ti differunt iudicia ad quas sequitur tristitia et de-
lectatio vt ira et mīa et timor et quecūq̄ alia talia
Et ob hoc etiam propter partes r̄thorice iudi-
cialē determinat. **¶** Ar̄ de singulis passionibus in
scd̄o r̄thorice. Item eadem passio circa diuer-
sa obiecta pertinet ad diuersas p̄tutes p̄bi ḡa ti-
morem circa pericula bellica moderat fortitudo.
more de nō obtinēdo delectabile moderat ep̄tia
timorē p̄o de pecuniarū p̄sumptione moderat li-
beralitas. **¶** Et ex vnitatē passionis non reddit vir-
tus vna. **¶** Credo q̄ ex vnitatē et distinctionē obiecto-
rum scd̄m eoz substantias et rōnes proprias
p̄sideratoz non debet attendi vnitatis vel distinctio-
nis virtutis qm̄ t̄pantia est circa mulieres circa pul-
menta circa vna que sunt genere diuersa. Simi-
liter iustitia particularis circa oues et boues cir-
ca vulneratōes et mozes circa pecunias et hono-
res que sunt genere diuersa valde. cū tñ t̄pantia
sit vna virtus et et iustitia vna. Item circa potus
et cibos et temperantia et iustitia licet sint diuer-
se p̄tutes ḡz c. **¶** Puto etiam q̄ neq̄ ex vnitatē et
distinctionē operationum secundum earum sub-
stantias acceptis sumenda sit vnitatis aut distinctio-
nis virtutis qm̄ eadem operatio secundum substan-
tiam potest esse diuersarum virtutum vt ire ad ec-
clesiam ad inimicos ecclesie repellendos erit for-
titudinis. Ire autem ad ecclesiam ad fugiendas
carnales delectationes erit temperantie et ire ad
distribuendum vel p̄mutandum vel de distributis
et commutatis iudicandus erit iustitie. **¶** Tercio
videbitur mixt⁹ q̄ ex vnitatē vel distinctionē pas-
sionum virtutes sumere possunt vnitatem vel di-
stinctionē quod per hoc videtur posse probari q̄
si non ex obiecta vel operationibus vt probat⁹
si videtur sequi q̄ ex passionibus. **¶** Item virt⁹
moralis non propter aliud requiritur in appetitu
nisi vt appetitus subiiciatur rationi et delectabi-
liter et prompte obediat ei sed iterū non videtur
causa quare delectabiliter et prompte non obedi-
at ei nisi quia passiones innate sunt ipsum ad cō-
trarium inclinare obiectum enim exterius nō tra-
hit appetitum nisi mediante passione vnde p̄vñ
et idē obiectum magis trahitur qui magis pas-
sionatur ceteris paribus ergo virtus in appetitu
non requiritur p̄ncipaliter nisi ad moderand⁹
passiones propter quod videtur q̄ non nisi secū-
dum passionum distinctionem debeant distingui
virtutes. **¶** Item quare fortitudo est virtus circa
bella nisi quia timorem inferunt inclinātem ad
operandum ihonest⁹ i. inclinātem ad non con-
sentiendum rationi et quare temperantia est vir-
tus circa cibos et potus et venerea nisi quia de-
lectationem tactus inferunt contra rationem in-
clinātem et quare liberalitas est virtus circa p̄-
tutē

Oppositum.

ex distinctio-
ne obiecto-
rum scd̄s substan-
tiam nō distig-
gāt p̄tutes

ex distinctio-
ne operatio-
nis scd̄m sub-
stantiam.

ex distinctio-
ne passionis

Secundo

Tercio.

Liber quintus.

Quarto.

duplex diffi-
cultassecūdū
genus

q̄ p̄marieñtū pa
 tes distigunt tar
 er obiect. ce nis
 cūdū q̄ īscrūt tias
 passionēs lect

prias diuinitas nisi quia generant appetitui affe-
 ctum ad eas inclinantes contra rationem: et qua-
 re mansuetudo est virtus circa paupensionem
 nisi quia prouocat eam iram per quam inclinamus
 contra rationem. Similiter in proposito propter
 quod iustitia est virtus circa commutabilia et di-
 stribuibilia. nisi quia ad ea que aliorum sunt affi-
 cimus: et sic de alijs virtutibus: ergo virtutes non
 sunt circa res exteriores: nisi pro quantum sunt illa-
 tiue passionum trahentium nos ad proprium ratio-
 nis: propter quod sequitur quod secundum res ex-
 teriores non nisi in ordine ad passionem et per con-
 sequens principaliter secundum passionem de-
 bent distinguere virtutes. ¶ Item omnis ars vir-
 tus est circa difficile: et dictum fuit in secundo
 duplex autem secundum genus contingit diffi-
 cultas in bene operando: prima quidem in scien-
 do quid oporteat agere et quomodo. Ad quam
 difficultatem tollendam requiritur virtus in ra-
 tione scilicet prudentia determinans eam ad re-
 cte iudicandum de agibilibus. Secunda vero in
 volendo et exequendo quod ratio decreuit: et ista
 difficultas non nisi ex eo oritur quod appetitus in-
 clinatur ad oppositum eius quod recta ratio deter-
 minat propter quod requiritur virtus ad huius-
 modi difficultatem tollendam: ergo videtur quod diuer-
 se virtutes in appetitu ponende sunt secundum
 quod difficultates contingunt et diuersos modos: igitur
 diuerse difficultates nisi propter diuersas pas-
 siones cum non nisi propter passionem scilicet appetitum ad pro-
 prium recte rationis: igitur et cetera. Sciendum tamen
 est quod virtutes non distinguuntur essentialiter per
 passionem: sed se ipsas si sunt essentialiter diffi-
 cile distinguunt tamen originaliter vel saltem occa-
 sionaliter ex distinctione passionum: quoniam cum
 ex similibus operationibus similes habitus fiant
 et ex dissimilibus dissimiles ut dictum est in secun-
 do manifestum esse videtur quod causatiue virtutes
 distinguuntur ex operationum distinctione. Sed
 iterum operationes diuersarum virtutum. Uno
 modo sunt similes scilicet in ordine ad rationem
 quia omnes sunt conforme rationi: et non sunt di-
 stinctiue ipsarum virtutum abinuicem sed virtu-
 tum a vicis. Alio modo sunt dissimiles scilicet
 dissimilium morum et sic sunt distinctiue virtutum
 abinuicem operationes autem diuersarum virtu-
 tum non videntur magis esse dissimilium morum
 quam operationes eiusdem virtutis nisi quia sunt cir-
 ca res appetitui illatiuas diuersarum passionum
 propter quod videtur quod primo diuersitas virtutum
 originatur vel occasione ex diuersitate passionum
 nisi dicamus quod res extra que sunt illatiue vnius
 passionis aliquam habent ad inueniendam convenientiam
 vel similitudinem secundum quod sunt illatiue
 talis passionis: et etiam res illatiue diuersarum
 passionum aliquam habent et natura rei diuersi-
 tatem propter quam vna est illatiua vnius passio-
 nis et alia alterius: et secundum illas convenientias
 vel differentias essent sumende rationes ob-
 iectales effectiue ipsarum passionum: et effectiue
 dicendum quod ille passionem distinguere ut origina-
 liter et causatiue ex distinctione obiectorum exte-
 riorum secundum tales rationes obiectiuas con-

sideratorum. Et hoc videtur rationabile quoniam
 distinctio effectuum si non sit ex distinctione ma-
 terie necesse est quod sit ex distinctione agentium. Et
 dicitur commentator duodecimo methaphysice. Et
 tamen quia illarum obiectales sunt nobis occul-
 tiores quam passionibus videtur sufficere morali philoso-
 pho primitus distinguere virtutes arguitur se-
 cundum passionem. Et tamen considerandum
 quod passionem dupliciter distincte sunt quedam ei-
 sunt contrarie videlicet delectatio et tristitia vel timor
 et audacia et iste sunt eiusdem generis et diuerse
 speciei cum hec sit natura contrariorum. Aliæ au-
 tem sunt non contrarie sed diuerse secundum ge-
 nus vt ira timor et delectatio. Prima ergo di-
 stinctio passionum non arguit distinctionem vir-
 tutum: quoniam sicut calidum est innatum remit-
 tere frigidum et temperare ita vna passio est ina-
 ta moderare alias contrariam. propter quod cum
 virtus sit moderatiua passionum ipsa vna existens
 debet respicere ambas contrarias passionem et i
 eis medium coniectare secundum dictam rationem.
 Sed secunda distinctio passionum est illa que di-
 stinguunt virtutes. Tunc ad rationem respondetur
 dum est. Ad primam que arguit ex vnitatis obie-
 cti exteriorum non sumitur vnitatis virtutis ex eo quod
 obiecta eiusdem virtutis sunt valde diuersa. potest
 dici quod licet diuersa sunt valde secundum rationem proprias
 rerum substantiales. tamen aliquam habent con-
 uenientiam i mouendo appetitum ad vnam aliquam
 passionem propter quod sic non aliter sumitur ab vni-
 tate obiecti vnitatis virtutis. unde non dicimus quod tem-
 perantia sit vna virtus propter vnitatem vini pulmenti
 et mulierum secundum earum proprias rationes
 sed prout sunt delectabilia secundum tactum: et
 isto modo etiam conceditur ratio que fiebat ad op-
 positum precedentis. Ad aliam rationem que
 arguit de operationibus. prececi potest quod operationes
 modo prius dicto sunt distinctue virtutibus: sed ta-
 men visum fuit quod illa distinctio originabatur ex
 distinctione passionum vel obiectorum ratio ve-
 ro ad oppositum videtur concludere pro secunda
 questione nostre positionis. Ad aliam que arguit
 de passionibus. dicendum est quod ipsa concludit
 positum nostrum. Sed ad rationem in opposi-
 tum respondendum est. Ad primam dicendum
 est mihi videtur quod iniustitia non respicit principaliter
 de directe nisi vnam passionem cuius ipsa modes-
 rat in petum. scilicet affectionem quam habemus ad nos
 ipsos et affines nostros i habitudine ad extraneos se-
 cundum quam preferimus nos et nostros extraneis
 habet enim inclinatur ad applicandum nobis vel no-
 stris affinitibus bona aliorum. quecumque videntur
 nobis congruentia. hanc autem passionem moderat
 iniustitia. que non permittit accipere rem alienam nisi
 sicut de iure fuerint accipienda: verum est tamen quod
 omnes alie passionem possunt nos disponere ad hoc
 quod illa passio insurgat. propter gratia delectabilitas facit
 res aliena nobis apparere esse congrua et bonum na-
 propter quod per illam affectionem quam habemus ad nos
 volumus illam rem magis nobis applicare quam aliis re-
 linquere tristitia autem e contrario facit scilicet rem videri
 malam et tunc affectionem quam ad nos habemus
 volumus illam rem magis alteri relinquere quam nobis

dupl'r passio
nes sunt disti
cte

ad rões prin-
pales.

Ad secundā,

**Ad rationes
In oppositū**

q̄ iustitia sit
tū circūnāz
passionez fēz
amorem tuū

Ethicozum

0

Ad secundā.

applicare per amorē aut siūt hoies affines nobis
per odiū aut vel per irā siūt nobis alieni ppter qd
ad eos habet locū illa affectio quā habemus ad
nos et affines nros in ordine ad alios ¶ Sicut per
timorē vinimur illo quē timemus vt affini nostro
ne nobis inferat malū et sic posset de alijs passio-
nib⁹ declarari ppter quod bene requiritur ad hoc:
q aliq possit dici iustus q aliatū passionū iper⁹
sint extincti vel moderati per alias virtutes vñ si-
mul peccamus sepe contra plures sutes q scd⁹
plures malicias si enī ppter delectationē tactus
mulierē alteri⁹ accipimus peccamus pmo con-
tēptiā et secūdo ptra iustitiā. Si aut ppter tio-
rem mortis vel vulnera omnino male iudicemus
peccamus pmo contra fortitudinē et secūdo
contra iustitiā nec istud est mirum si virtutes sint
necessario pñere sicut occurr in sexto. ¶ Ad ali-
am dicendum q nō eadē passio nec eiusdē mo-
ris timor mortis vel vulnerationis causa ē for-
titudo et timor de non obtinendo delectabili vel
amissione pecunie circa que sunt temperantia li-
beralitas timor enī mortis aut vulneris vel car-
ceris aut hmoi est passio per se et principaheril-
lata ab obiecto terribili ppter quod circa timorē
talem oportet esse primo vñā virtutē scz timor de
nō obtinendo delectabili est quedā turbatio appe-
titus que non est nisi sequele qdam necessaria ad
iustitiā affectionem et fortitudinē circa ea delectabi-
lia et ita est suo modo de timore q est de amissio-
ne pecunie vel honoris vel hmoi ppter quod circa
tales timores non ē alia virtus q illa que ē circa
passiones quarū illi timores sunt sequele neces-
sarie Et sic est finis questionis.

q̄stio noua.
Et primo

n. **Q**uo queritur. **S**icū mechās ppter
lucrus sit avarus siue iust⁹ magis q̃
lucrosus. ¶ **E**t q̃ magis sit luxu
rius qz posteri⁹ nō tollit rōem po
ristimo mag⁹ pfect⁹ ei⁹ naturā. sed

Secundo

lucruū ē posterio ipso mechari qđ mechaf vt lucre
tur g ex ipso mechari nō ex ipso lucrari o3 iudica
ri luxuriosus- s3 op3 pp3 luxurie ē mechari: non
lucrari- g zē. 3tē p3 2 viciliū sūt h3 electus septi
mo huius- 2 electio ē eorū q ad finem nō ipsi3 finis
tertio huius- ergo scdm ea que ad finē non scdm
finē debet iudicari sūt vel viciliū- sed in casu posi
ro mechari est ad finē- et lucrari finis- ergo zē.

Tertio.

Item accessorium nō variat spēm pncipaliē s; pncipalis act⁹ ē mechari. accessorium autē ē lucrū. pbatio q; positiū ē ī casu q; mechelū lucrū gā modo culus gā ē vna circumstātiā; vt patet tertio hui⁹ circumstantie autē accessorie et accidentaliter se habent ad opus ergo. ⁊ c. **O**ppositiū dicitur Ar. q; lucrū. Et arguitur quia s; fine denotat vniūq; dōs lucrū autē ī casu positiū ē finis ⁊ auaricia refol

In oppositū

interdum et arguitur quod si ille censuit vinu[m]q[ue]
lucrum aures i casu posito ē finis z avaricia resp[icit]
cit per se lucrum ergo r[ati]o. ¶ Sciendū ē q[uod] questio
supponit q[uod] ipse non mechatur p[ro]pter tactus de
lectationem: sed solum vt lucratur q[uia] si p[ro]pter
delectationē tact[us] nō ē dubiū q[uod] illis acc[us]atio pertine
ret ad luxuriā. In illo igit casu dicendum ē t[em]p[or]e

coscience

principaliter peccat fecit in auaricia siue contra su-
mitia. ¶ Secundo dicendum ē q ipse peccat accessio-
rie secundum luxuria siue contra temperantiam
ita q ipse nō ē a peccato luxurie absolutus. Primum

pbatur. ¶ Ad cuius evidentiā sciendū ē p̄rio q̄ ad virtutem pertinent duplices opatiōes. scz q̄dam exteriores ⁊ alie interiores q̄ sunt ipse electiōes volūtatis exteriores aut nō sūt p̄ncipalr gñatue virtutis sed soluz sc̄dm q̄ ip̄ate sunt ab interioribus. Interiores autē q̄ substantia p̄ntis arriūgīt ⁊ aīaz ip̄am iterius p̄ficiūt. sunt p̄ncipales i virtute. et i perui habētes sup̄ exteriores p̄pter quod seq̄itur q̄ operationes exteriores i illas p̄tutes vel in illa vicia reduci debent: ad quas vel ad que p̄tinet electiōes ip̄antes. Secūdo sciendū est q̄ licet electiō non cadat sup̄ ultimū finēz vt dicebat in tertio p̄pter hoc q̄ vltimus finis oēm boni rōem in cludet nihil habet sibi p̄tra posittum quod iquan tū sibi cōtraria ē habeat rōem boni aliqua sc̄dz quāp̄ offit cadere sub obiecto voluntatis. electiō semp̄ cadit inter plura volubilia repugnantia alie quam ad inuicē hñtia quorū volūtās vnū p̄fert alteri sicut i tertio dicebat: tñ sup̄ ip̄eales p̄tutū finēs cadit electiō p̄pter hoc q̄ habent p̄ria volubilia actus nāq̄ fortitudinis ē volubilis rōe hone statis. ⁊ contrariū eius est etiam volubile ad cor: ⁊ poratē tristitia fugiendū. Si tractus ip̄ante ē volubilis p̄pter honestatē. et act⁹ p̄trarij p̄pter corporalē delectationē. p̄t⁹ autē determinat appetitū ad illō op⁹ eligendū qd ē finis p̄tut⁹: viciū autē ad op⁹ posittū p̄tutes ergo p̄ncipaliter respiciūt tales finēs faciendū itentionē rectā vicia autē corrūpūt ⁊ mētiri faciūt circa p̄acta p̄ncipia hoc ē cir ca tales finēs: vt of i texto. ideo dicitur in septio q̄ p̄ncipū i actionib⁹ qd ē cui⁹ ḡrat⁹ saluat ⁊ malicia corrūpit. manifestū ē igitur cū p̄tut⁹ ⁊ viciū sint habitus electiū ⁊ p̄mo ⁊ p̄ncipalr eligunt finēs p̄dictos ⁊ gr̄tia ip̄orū eligunt alia. Sed sicut dē septimo hui⁹? Si q̄s hoc p̄pter hoc eligat p̄fect⁹ sc̄dm seip̄z qd ē hoc eligat v̄ p̄fect⁹ sc̄dz accidēs aut alter⁹ qd enī p̄pter se eligim⁹ et alia p̄pter ip̄m hoc magis et p̄ncipalr eligim⁹. Nā p̄pter qd vnūq̄bz tale et illō magis. ḡ manifestū ē q̄ electiones dictorū finū p̄tinent p̄ncipaliter ad virtutes ⁊ vicia electiones autē ip̄orū q̄ ad illos finēs eligunt nō p̄tinet ad dictas virtutes ⁊ vicia nisi quodāmo p̄ accidēs et accessorie. ¶ Tūc arguitur sic ille ē p̄ncipalr avarus nō luxuriosus. cui⁹ electiones finales spectant per se ad auariciā et non ad luxuriā. ista patent ex dict⁹ sed sic ē i p̄dicto casu igitur ⁊ ē. Positiū enim ē q̄ mechaf p̄pter lucrū. igit finalr eligit lucrari qd ē auaricie. et mechaf qd ē luxurie non eligit nisi p̄pter lucrū igit ⁊ ē. Itē p̄tutes sicut dictū fuit p̄t⁹ inclinant appetitū ad opera consona recte ratio: ni secundus q̄ recta ratione dictata sunt vicia autem inclinant ad opera ad que passionēs incli nant propter quod cum inclinationes passionū non sunt sepe concordēs. dicta minī recte ratio: indigemus virtutibus moderantibus passionēs et p̄feruantibus appetitū ab impetibus passio nū trahendo ip̄sum. p̄tus iudiciū rōis iō manifestū ē q̄ operationes viciose ad illa vicia reduci debent: ad q̄ per se spectant passionēs ad hñiō opa inclinantēs sed in casu posito affectio ad carna les delectationes que pertinent ad luxuriā nō inclinat ad op⁹ ⁊ affectio ad lucrū q̄ p̄tinet ad aua

q̄ n̄ cadit ele-
ctio sup fines
vltim qz iclu-
dit oim boni
rationem.

ū sup spēalesfi
is nes bñ cad it
e pñt⁹ & electio.

Arguit qd sit
magis auar⁹
q̄ luxurios⁹.

Operatioes vic
ciose ad illas
vicia pntinent
ad q passioes
ad illas opa
oes inclinates

Liber quintus.

riat vel ad iustitiam & c. **¶** Secunda conclusio probat quod virtus non tollit vel reprimat inclinationem virtuosam sed ponit habitum positum in virtute et inclinationem in virtute. Ideo per rationem non solutio volumus mechanice sed etiam eligimus non mechanice ergo mechanice quod modo semper erit contra rationem si enim mechanice inur propter delectationem carnalem hoc erit contra rationem perantiam in qua est est prava inclinatio reprimere vel auferre si autem mechanice non propter delectationem carnalem sed alia occasione sicut in posito casu tunc est contra rationem si autem est eius inclinatio positiva ad non mechanice. Item si in dicto casu non esset aliquo modo peccatum contra rationem hoc esset per tanto quod tota malicia mediorum esset ex malicia finis ut videtur sed hoc est falsum quod patet in media esse mala sine ex parte bono ut in sexto huius quod aliqui patet quod quidem opus fortiter per quod opus autem non est falsum mediis falsum est. **¶** Et autem scilicet quod in dicto casu non est peccatum secundum luxuriam acceptam per habitum in parte quod habuit in parte eligere et inclinatio propter passionem sed propter corporalem delectationem quod non est sic in casu posito sed peccatum est secundum luxuriam acceptam prout est per defectum habitus in parte cuius est ut dictum est prohibere illum actum. Et ad rationes dicendum est. Ad primam quod finis est principium intentionis in agilibus et ponens alios necessitate et ordinem licet ea que sunt ad finem sint priora via generationis. **¶** Ad aliam solutio est in positione ubi dictum est quod finis propter virtutem sub electione cadunt et principaliter. **¶** Ad aliam dicendum est quod illud est principale quod principaliter intendit tanquam finis alia autem sunt accessoria sicut dictum fuit quomodo autem cuius gratia sit circumstantia dictum est in tertio libro. Et sic est finis questionis.

¶ Cimo querit. Utrum iustum sit medium danti et lucrari. Arguitur quod non quia cum medium virtutis opponatur extremo non est possibile quod sit inter medium et extremum sed iusta commutatio sepe fit cum lucrum virtutis commutatur accidit enim sepius quod et videtur et emens in mercaturis lucrum et accidit aliqui quod virtutis dantificat vel quod alter lucratur et alter dantificatur et cetera. **¶** Item veniunt ad iustitiam aliqui patet fuisse quod tota causa adiudicat et sic in toto lucratur et alter in toto dantificatur et sic dantificatur quod iustum est ex una parte totum lucrum et ex alia totum dantium neutrobique igitur erit medium lucrum et dantium. **¶** Item si iustum esset medium inter dantem et lucrum hoc esset inter damnum patientis iustum et lucrum facientis iustum sed hoc non est ita quia supponitur falsum: scilicet quod faciens iustum lucrum hoc autem non evenit sed dantificatur in multo pluri quam patientis iustum patiens namque iustum perdit solum bona corporis vel exteriora bona faciens autem iustum perdit interiora bona puta iustitiam amicitiam innocentiam et alias virtutes anime que sunt ceteris bonis maiora uno patet quod faciens iustum totum potest ut si morte percussit alterum suspendet et omnia bona sua ipsa perdat. **¶** Oppositum dicitur. **¶** In his verbis quare quod quidem pluri et minoris est medium lucrum autem et damnum hoc quidem probatur aut minus quod erat medium equale quod dicitur esse iustum quare directum iustum utique erit me-

dium danti et lucrari. Sciendum est quod propter nunc aliam legatam auctoritatem in qua concluditur probatur quod directum iustum est medium danti et lucrari videtur aliquibus quod hoc nomen quod est directum iustum velut appropiare iusto commutatio propter hoc quod cum locutus fuisset de distributiva iustitia et consequenter vellet loqui de commutativa dicit reliqua autem una super specie iustitie est directum quod sit in voluntariis et involuntariis commutationibus hoc autem iustum aliam speciem habet a priore et cetera. **¶** Sed illi dicitur auctoritates considerantes putaverunt quod in sola iustitia commutativa iustum esset medium lucrum et damnum non autem in distributiva cuius etiam rationes assignaverunt quantam in iustitia distributiva iudex distribuens plus indigna et minus digno iustitiam facit nihil tamen lucrum habet quia totum distribuit nihil sibi retinendo potest namus quod sit ita et tamen operatio iustitiae videtur esse media inter iniustum facere et iniustum pati si cui dicitur in hoc libro ergo in tali distributiva iustitia non videtur quod iustum sit medium damnum et lucrum ut igitur videamus si sit ita primo videndum est quid lucrum vocemus et quid damnum. **¶** Secundo videndum quomodo damnum vel lucrum patet penes virtutem iustitiam vel iustitiam et opposita. **¶** Tercio videndum est propositum. **¶** Quatuor ad primum sciendum est quod lucrum dicitur quod aliquid operatione aliqua plus habet in bono vel minus in malo quam ante habet dantem pro dante quod aliquid operatione minus habet in bono vel plus in malo quam ante habet hoc intendit Aristoteles cum dicit plus quod habet dantem quod lucrum dicitur minus autem lucrum ex principio damnum. **¶** Et sciendum quod licet malum nunquam debeat dici bonum in ipso patet et paratiue minus malum sepius dicitur bonum in ordine ad maius malum. **¶** Item dicitur. **¶** Item ratione boni sit minus malum ad magis malum quod probatur dicens est enim minus malum magis eligibile maiori quod autem eligibile bonum et magis malum. **¶** Et secundum istum modum loquendi potest dici simpliciter quod lucrum est quod plus habet in bono damnum pro quod minus. **¶** Quatuor autem ad secundum propositum videtur aliquid quod in multis commutationibus lucrum non haberet locum ut si quis alteri interficiat quod nullum puenit inde sibi bonum sed forte malum maximum quia suspendit omnia eius bona periscantur principi. **¶** Ad hoc dicendum est quod aliquo potest dici bonum aut secundum veritatem aut secundum estimationem licet igitur in casu posito nullum acquiritur sibi verum bonum quod alterum interficit tamen bonum estimatum sibi acquiritur quod potest exponi tripliciter. **¶** Primo modo quia volens alterum ledere vel interficere non vellet accipere centum libras et non lederet illum vel interficeret si igitur leda acquirat sibi de bono estimato centum libras. **¶** Secundo modo potest exponi quod estimatio capiat ex parte recipientis iniuriam scilicet quia non tantum vellet iniuriam sustinere per centum libras id est tantum estimatur quod inferens iniuriam sibi acquiritur. **¶** Tercio modo potest estimatio fieri per tertium scilicet per iudicem qui quantitate nocumendi quod inferatur leso estimat et ledentem tamen bonum estimatum reputat recepisse hoc estimatio est iustior prece denibus eo quod difficile est passionatum homines

Ethicozum

Cl

bene iudicare. **¶** Igitur lucrum vel damnum secundum quod pertinet ad iustitiam non accipimus solum secundum rei veritatem sed etiam secundum nunc dicitur estimationem. **¶** Deinde etiam sciendum est quod distributiones et etiam commutationes aliquando sunt voluntarie aliquando autem involuntarie voluntarias autem dico in isto proposito non solum si voluntarias placet sed si voluntarias et non solum voluntarias placet commutationem vel distributionem fieri sed si voluntarias parti placet modus commutandi vel distribuendi circumstantiis incidentibus attentis et non fraudibus ab aliqua partium occultatis. **¶** Involuntarias autem dico si non placet alteri partium commutationem vel distributionem vel si non placet modus aut si fraudes sit aliqua circumstantia occultata qua existente manifesta non placeret aut res aut modus. **¶** Sic igitur descriptis voluntariis distributionibus aut commutationibus et involuntariis. **¶** Sciendum est cum non contingat iniustum pati voluntarie sicut dicitur post quod involuntariis commutationibus aut distributionibus nullum accidit lucrum aut damnum pro iustitiam hoc addito quod neuter in precium ponatur illud cuius ipse non est dominus quod dico ad excludendum usuras. **¶** Et quod talium res fiat distributio vel commutatio quas distribuendi vel commutandi licentiam dederit lex. **¶** Non enim liceret viros suas commutare uxores. **¶** His ergo observatis lucrum vel damnum si accidant non sunt contra iustitiam imo sic in commutationibus est vera mercatura secundum quam contra virtutem pars accipit quod magis est utile sibi quod si non ita fiat hoc accidit commutationi. **¶** Et si quis obviare velit dicens quod pro vel satuo possunt omnes circumstantie declarari et quod in commutatione voluntaria sibi ipse plus quam in duplo vel triplo damnum facit: et ne ergo talis commutatio iniusta vel etiam tu dabis procuratori meo unum par caligarum et ipse notis obibus circumstantiis ob hoc tibi dabit pro decem de quo posset habere viginti nonne est iniusta commutatio. **¶** Ad primum istorum dicendum est quod circumstantie non possunt fieri pueris evidentes vel fatuis quia non habent plenum vium rationis propter quod secundum dictam prius voluntarie commutationis descriptionem nulla potest ex parte ipsorum fieri commutatio voluntaria nisi vocato tutore si habuerint qui sit tanquam possessor eorum et pro eis volens. **¶** Ad aliud dicendum est quod in dicto casu procurator meus est iniustus quia lucrum capit de meo ut iniquo. **¶** Alter etiam fraudulenter agit et iniuste in quantum procurat iniustum mihi fieri licet forte non habeam inde causam agendi contra eum sed solum contra procuratorem ex eo quod ratum promisi habere et gratum quicquid procurator meus alteri commutaret. **¶** De distributionibus autem et commutationibus involuntariis dicendum est quod si a non volente plus debito capiat aut minus debito sibi tribuatur vel relinquatur istud plus debito et illud minus debito dicuntur lucrum et damnum iniustum hoc igitur et in alio modo capiendum lucrum et damnum convertuntur ad invicem facere iniustum et accipere lucrum et pati iniustum et recipere damnum. **¶** Et si forte obijcias quod distribuens fortiter platonem pecuniam

debitam eis forte distribuatur plus debito fortiter et minus platonem et ita faciet iniustum et tamen nullum inde recipiet lucrum quia totam pecuniam distribuendam distribuere ergo non convertuntur facere iniustum et recipere lucrum. **¶** Dicendum est sicut antea dictum fuit quod si distribuitor non per ignorantiam plus debito vni et minus alteri tribuat hoc erit propter magis esse affinem vni quam alteri quod autem affinis non percuramus et acquirimus in ordine ad extraneos tanquam nobis ipsis acquisivisse reputamus. **¶** Et his autem facilius per questionem omnes enim illi accusant de iniustitia quod in bonis commutandis vel distribuendis capitibi plus debito vel affini suo et alteri minus debito reliquit ipsi iniuste. **¶** Illud autem iniustum distributore vel commutatore dicitur quod neque plus neque minus sibi capit vel alteri relinquit. **¶** Ex quibus iam patet quod plus debito et minus debito sumi duo iniusta hoc quidem ex parte facientis illud autem ex parte patientis. **¶** Et ita in operatione iusta sunt duo iniusta scilicet unus ex parte facientis et alter ex parte patientis quorum utrumque est neque plus debito neque minus. **¶** Et non sit vis si utrumque commutatum sit faciens quod tunc etiam utrumque poterit dici patientis si enim iste tribuit illi donum ille isti solutares manifestum est quod ille recipit donum et iste solutares quodcumque dicatur tamen iniustum in iniustitia semper ad alterum sunt propter quod in operatione iusta duo esse iusta et duo esse iniusta modo predicto. **¶** Alterius sciendum est quod illud quod neque plus est neque minus semper est medium pluris et minoris in his in quibus natura esse plus et minus et ita manifeste concluditur quod utrumque iniustum est medium duorum iniustorum scilicet pluris debito et minoris et quia dictum est quod plus erat lucrum minus etiam damnum sequitur quod iustum sit medium lucrum et damni et quod etiam plus et minus sumi equalia et medium ipsorum equalia. **¶** Ideo etiam concludit Aristoteles iniustum esse equale et iustum esse equale. **¶** Sed aliqui obijciunt primo quia non videtur possibile quod duorum extremorum sint plura media secundum eundem gradum licet secundum diversos gradus sit possibile sicut albi et nigri fuscus pallidus. **¶** Item nec opus quod equalium medium sit equalia quoniam si essent solum tria ligna scilicet unum trium pedum alterum unius et reliquos duorum manifestum est quod duo prima ligna essent inequalia et tertium esset medium ipsorum et tamen nulli esset equalia. **¶** Ad primum dicendum est quod nullum est inconveniens duo fusca eiusdem gradus inveniri in duobus subiectis et tamen utrumque esset quod illa duo fusca non essent media albi et nigri secundum eandem particularem rationem albi et nigri sed secundum hoc subiectum esset inatque esse album aut nigrum fuscum in eo esset medium albi et nigri et secundum quod aliud subiectum esset similiter innaturus esse albus aut nigrum fuscum etiam in eo esset medium albi et nigri fuscum igitur in forte non esset medium albi et nigri nisi secundum quod fortiter est innaturus esse albus et niger et non secundum quod platio potest esse albus aut niger. **¶** Et hoc forte consonat et quod dicitur quod philosophus scilicet quod medium est in quod primum apertum est pertingere mutans quod in quod vltimum fortiter autem de albo in nigrum mutatus

Tertius articulus

nec plus nec minus est medium pluris et minoris

Obiectio.

Responsio.

quod commutatio voluntaria et involuntaria

tres articuli

quod lucrum

secundus articulus

triprobandum lucrum iustum et iniustum scilicet iustitiam scilicet estimationem

facere iniustum capere lucrum idem

quintus

terminatus fumendi nequius rēterit quo ad nos
rē sēm determinacionem recte rōis ē illo mō et
nō alio debet fu mi mediū i oī pte. et sic eodem
modo rē. ¶ Oppositū vult Arg. Ad evidentiam
questionis pmo videndū est qdō medium fumen
dū sit in iustitia distributiva scdo quō i cōmunit

ate proportionum commutatarum in eaque
autem eorum infultum: quoniam statim sequetur
vnum plus habere debito z alterum minus. nam
cuius proportio rei ad rem alterius excedit pro-
portionem ei⁹ ad alterum. ille plus habet debito
ill⁹ aut min⁹ sⁱz equitate q^untitat^u reg^u distribuēda^z

**Tripliciter sibi
tributorum ius
ius distribuē
do cōmunia.**

Ethicozum

tionem reperant equales si fortes patiat oñum
in duobus que plato. lucratus ē manifestum ē q̃
plato excedet fortem i quattuor iustum aut̃ consi
sit i medietate illorum quattuor sc̃z i duobus q̃
quidem duo auferēda sūt a lucro ⁊ addenda oñ

Omnino in medium inter iniurias
cerez iniustus pati. Evidetur q̃ non
quia cōmuniter dī q̃ phylosophus
videtur velle q̃ iusticia non est me
dia inter duas iniusticias. ergo per locum a cōiu
gatis neq̃ iustum erit medium inter duo iniusta

Discussions

Ref: 10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100-101-102-103-104-105-106-107-108-109-110-111-112-113-114-115-116-117-118-119-120-121-122-123-124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136-137-138-139-140-141-142-143-144-145-146-147-148-149-150-151-152-153-154-155-156-157-158-159-160-161-162-163-164-165-166-167-168-169-170-171-172-173-174-175-176-177-178-179-180-181-182-183-184-185-186-187-188-189-190-191-192-193-194-195-196-197-198-199-200-201-202-203-204-205-206-207-208-209-210-211-212-213-214-215-216-217-218-219-220-221-222-223-224-225-226-227-228-229-230-231-232-233-234-235-236-237-238-239-240-241-242-243-244-245-246-247-248-249-250-251-252-253-254-255-256-257-258-259-260-261-262-263-264-265-266-267-268-269-270-271-272-273-274-275-276-277-278-279-280-281-282-283-284-285-286-287-288-289-290-291-292-293-294-295-296-297-298-299-300-301-302-303-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-317-318-319-320-321-322-323-324-325-326-327-328-329-330-331-332-333-334-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-351-352-353-354-355-356-357-358-359-360-361-362-363-364-365-366-367-368-369-370-371-372-373-374-375-376-377-378-379-380-381-382-383-384-385-386-387-388-389-390-391-392-393-394-395-396-397-398-399-400-401-402-403-404-405-406-407-408-409-410-411-412-413-414-415-416-417-418-419-420-421-422-423-424-425-426-427-428-429-430-431-432-433-434-435-436-437-438-439-440-441-442-443-444-445-446-447-448-449-450-451-452-453-454-455-456-457-458-459-460-461-462-463-464-465-466-467-468-469-470-471-472-473-474-475-476-477-478-479-480-481-482-483-484-485-486-487-488-489-490-491-492-493-494-495-496-497-498-499-500-501-502-503-504-505-506-507-508-509-510-511-512-513-514-515-516-517-518-519-520-521-522-523-524-525-526-527-528-529-530-531-532-533-534-535-536-537-538-539-540-541-542-543-544-545-546-547-548-549-550-551-552-553-554-555-556-557-558-559-560-561-562-563-564-565-566-567-568-569-570-571-572-573-574-575-576-577-578-579-580-581-582-583-584-585-586-587-588-589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000-1001-1002-1003-1004-1005-1006-1007-1008-1009-1010-1011-1012-1013-1014-1015-1016-1017-1018-1019-1020-1021-1022-1023-1024-1025-1026-1027-1028-1029-1030-1031-1032-1033-1034-1035-1036-1037-1038-1039-1040-1041-1042-1043-1

rguitar:

Ziber

sed operatio iusta est quoddā iustum. et facere iniustum et pati iniustum sūt quoddā iniusta. ergo. et. Et confirmat per simile i alijs virtutib⁹ qm̄ operatio tpanta non ē media inter intemperate facere et intemperate pati sed inter intemperate agere et insensibiliter agere. neq; fortiter operari est mediū inter facere opus forte et pati opus forte sed inter operari audecter et timide. et sic de alijs igit. ¶ Oppositum dicit. Ar. sic determinatis aut hīs manifestum est. qm̄ iusta operatio mediū est eius qd est iustum facere et iniustum pati. Item dictū est prius qd iustum est mediū duorū iniustorū scz ei⁹ quod ē plus debito habere qd pertinet ad facientem et eius qd est minus debito habere qd pertinet ad patientē ergo. proportionabiliter iusta operatio est mediū duarum operationū iniustarū scz actiue et passiue. ¶ Ad istā questionē respōdet aliqui qd iusta operatio non ē media int̄ iniustum facere et iniustum pati. nisi solū per abnegationē extremorū. et nullo modo scdm ordinē ad extrema. hoc ē ita improprie qd equaliter dici posset qd iniusta opatio ē media inter iustum facere et iustum. qm̄ sicut iusta operatio nec ē iniustum facere nec iniustum pati ita iniusta operatio nec ē iustum facere nec iustum pati. ¶ 2° sūt iusta operatio non sit mediū proprie scz scdm ordinē ad extrema inter iniustum facere et iniustum pati probat illi multipliciter. Primo qz aut esset mediū scdm morē aut scdm rei naturā sed ei neutro modo pbat̄ primo qd non i genere moris qd mediū i gne moris ē int̄ extrema i genere moris. sed iniustum pati non ē in genere moris. cū sit iudicariū. postea dices et cum tā pueri q̄ fatui non habentes vsuū rōnis possint iniustum pati. et cum de iniusta passione scdm illud precipue qd est iniusta passio nullus laudet vel vituperet licz de modo se habendi i patiēdo scz patiēte vel impatiēter laudet vel vituperet. Quod aut non sit mediū scdm rei naturā nitunt̄ pbare dupl̄. pmo sic int̄ ea q̄ sunt idē realit̄ non cadit mediū scdm rei naturā. sed iniustum facere et iniustum pati iunt idē realit̄. vident̄. Vident̄ enī esse de iustitiae Ar. scio physicoz qd actio et passio sūt eadē res et per pns ageret patilūpta formalr. Scdo qz int̄ mouet̄ moueri si cadit mediū sūt ei idē act⁹ nō de ci⁹ vt dicit̄ esse manifestū i scio physicoz qdqd sic de hoc non videt̄ inter actionē et passionē cadere mediū nisi forte motus cui hec i sunt aut ali quid tale qd ē simul cū actione et passione vel qd prouenit ex actione et passione et iusta operatio nō pot̄ aliqd tale poni it̄ iniustum facere et iniustum pati. 2° ¶ Scdo ad pncipalē q̄stionē arguit̄ sic mediū metaphisice debet̄ esse i eodē genere vt p3 decimo metaphisice sic nō ē hic qd iniustum pati non ē in genere moris. iniustum aut̄ facere et iusta operatio non sunt i genere moris nec etiā sūt i eodē genere scdm rei naturā qd facere et pati sūt diuersorū p̄dicamentorū. ¶ Tercio qd mediū pprie non inuenit̄ nisi it̄ opposita sed facere iniustum et pati iniustum non sunt opposita p̄batio qz vnum oppositum nō ē effectus alterius. modo scdm auctore fer pncipioz. passio ē effectus illatioz actionis. ¶ Quarto qd mediū attendit̄ pprie it̄ contraria p̄radictionis. enī non ē mediū neq; etiā p̄uatio

quintus.

nis ⁊ habitusqꝫ contradicūt subiecto apto nato
neqꝫ pprie felatuoꝝ sed agere ⁊ pati non sūt cō-
traria cū actio ⁊ passio sint i eodē subiecto tercio
physicoy. ¶ Quinto qꝫ de extremo pcedit ad ex-
terminū alterū per mediū sed de hoc qđ ē inuultū
facere non pcedit ad inuultū pati per uultū opera-
tionem imo sine operatione iusta seqꝫ statiz ne-
cessario ad iustum facere inustum pati ergo. ⁊ c.
¶ Sexto ipsi arguunt sic bene subtilit impossibi-
le ē qꝫ sic idēm mediū in duabꝫ oppositiōibꝫ qua-
rum ē idēm extremū ex vna parte ⁊ duo diuersa
extrema non adinuicē subordinata ex altera par-
te. uerbi gꝫa ponamusqꝫ ipsi a opponat. b. ⁊ c. ita
qꝫ nec. b. sūt mediū iter. a. ⁊ c. nec. c. inter. a. ⁊ b. er-
go qꝫ scđm diuersas vias itur de a. ad. b. ⁊ ad. c. im-
possibile ē qꝫ sit idēm mediū inter. a. ⁊ b. ⁊ inter. a.
⁊ c. sicut non ē idēm mediū iter. parisiꝫ ⁊ et atreba-
rum ⁊ inter. parisiꝫ ⁊ rothomagiꝫ sed iusta opas-
tio ē media iter. inuultū facere ⁊ quoddā extremū
aliud ab inuultū pati. ergo non ē mediū inter inu-
stum facere ⁊ inuultū pati. minor declaraf. qm in-
ustum facere ē sibi plus debito tribuere i bonis
huic autē directe opponit sibi minus debito tribu-
ere i bonis ⁊ inter illa directe ē iustū: scđm sibi neqꝫ
plus debito neqꝫ minꝫ tribuere. et tñ sibi minus
debito tribuere non ē idē qꝫ pati inuultū. qꝫ hoc
possunt facere uoluntarie ⁊ nullus patit inuultū vo-
luntarie. ¶ Ad istē rōnē uolūt alique eadē uident
necessario concludere. et Arg. contrarium affir-
mare. ideo ad concordādum oportet dicere: put
michi uidef qꝫ facere inustum: ⁊ pati inustum: et
operatio iusta siue operri iustū: possūt accipi du-
pliciter nō modo pro ipsa actione qua aliquis facit i
ustum ⁊ pro passione qꝫ alius patit inustum: ⁊ iu-
stum p operatione qua aliquis operatur iustum.
Alio modo possūt pati p iusto uel iniusto: qđ ex
hmoi actione uel passione uel operatione reliquit
tur i agente uel patiente uel operāte scđm modo
patet ex pꝫs dictis qꝫ operatio iusta ē media: hoc
est dictū qꝫ iustū quod puenit ex operatione iusta
in faciente iustū uel patiente: ē medium iter inu-
stum qđ ex opatione iniusta puenit i faciente inu-
stum ⁊ iter inuultū quod puenit i patiente. hec ei
iniusta sūt plus ⁊ minus. iustū autē neqꝫ plus neqꝫ
minꝫ sicut dictū fuit. Si autē facere iustū ⁊ pati i
iustū opari iustū capiamꝫ p ipsis actionibꝫ ⁊ pas-
sionibꝫ operationibꝫ pcedi pōt qꝫ formalit siue
substantialit nec opponunt nec mediāt adinuicē:
sicut probāt plures inductarū rōnum. scđm tā de
nominationē extrinsecā ab ipsi operariis pōt con-
cedi qꝫ opponunt ⁊ mediāt ⁊ hoc uidebat Arg. in-
tendere. Ad dēndū etiā ē qꝫ scđm quasdam pprie-
tates uel conditiones ipsarū pōt i eis aliqua attē-
di oppositiō uel meditatio nā scđm bonitatē mo-
ris ⁊ moliciā mouis opponit actio iusta iniuste a-
ctioni. hec qđem ē bona illa aut mala sed iniusta
passio quas i media ē per negationē extremoy qꝫ
neqꝫ bc nā moraliter neqꝫ mala. Itē etiā scđm vo-
luntarium ⁊ inuoluntariū opponit actio tā iusta qꝫ
iniusta passioni iniuste qm he qđem sunt uolunta-
rie illa uero inuoluntaria de iusta aut passione ma-
nifestum ē qꝫ configit eā esse ⁊ uoluntariā ⁊ inuolun-
tariā. Solutio aut rōnū i principio qstiois adducta

Ethicozum

ciii

Questio .xiiij.
Arguit pmo

in opposituz.

Sols cñsio.

Tres conclusiões

¶ Et sic finis questionis. Et notet quod querit. Utrum iusticia sit mediū duarū maliciarū extremarū. Arguit qd sic qd rō diffinitiva superioris debet saluari i quolibet iferiōi sed virtutis que est supior ad iusticiā rō diffinitiva ē qd est medietas duarū maliciarū. Itā Ar. declarat volens diffinitionē virtutis in scdo huius dicte. virtutis aut medietas est duarū maliciarū huius qdem scdy habundantiā huius aut scdm defectū. **¶** Oppositum videt velle. Ar. dicit qd iusticia est medietas non scdm eundem modum pdictis virtutibz sed qm mediū est in iusticia aut extremopvult ergo qd vnaqueqz virtutum aliarū duobus vicijz extremis opponit sed iusticia vni soli scz in iusticie cur rō esse videt quā tangit Ar. qd idem vicijū est actiū virtutisqz extremorum quoz mediū iusticia est coniectatrix iustificans enī simul tribuit sibi plus r hoc est vni extremum r alteri minus r hoc est alteri extremū. **¶** Item virtus ex eo est medietas qd mediū coniectatrix illud aut mediū cuius iusticia est coniectatrix est mediū inter plus habere debito in bonis et minus in malis: et inter minus habere debito i bonis r plus in malis. quoz vniū est iniustū facere et alterū iniustū pati sicut dictū fuit sepe sed ad i iustum patientē nullā spectat malicia saltem moralis qm optimū viri possit iniustū pati sicut fāci martyres ergo iusticia soli malicie vni opponit. **¶** Ad istā questionē cōiūnter respondet qd medietas iusticie differt a medietatibus aliarū virtutum i duobus. primo qd medietas in alijs virtutibus consistit inter duas malicias sicut liberalitas inter prodigalitatem et illiberalitatem. Iusticia autem non consistit inter duas malicias sed inter maliciam et penā iniustū enī pati non est malicia sed pena sicut dictum est. **¶** Secundo modo differt vt dicitur qd medietas in alijs virtutibus attendit scdm rōnem et quo ad nos iniusticia autē attendit scdm rem r quo ad numerū quod patet qd medium scilicet iusticie sumitur scdm proportionem geometricam vel arithmeticā. hoc autē est mediū rei nō quo ad nos. qm mediū ad nos talem nō observat proportionē imo quādoqz est in extremo rei fortis ei qm sibi marīnā assumit iram et audaciā. nullū enim magis sustinet qz fortis sicut dictū est i quarto. Itē autē ad hoc rationem inducere videntur qd alie virtutes sunt pncipaliter circa passiones qd non sunt aliquo valore appreciables r quas opz aliquādo remissiores esse r aliquādo īrensiōres scdm exigentiā circumstātiarū. propter quod oportet in eis accipere mediū quo ad nos et secundum rationem sed iusticia est pncipaliter circa res exteriores alijs rebus equabiles in valore propter quod fumendū est mediū scdm rem. hec autē non placet alijs sicut forte nec placere debet qm illi falsum accipiunt fundamentum cū prius ostensum fuerit qd iusticia est circa passiones sicut r alie virtutes sunt circa operationes sicut est iusticia ppter quod poni possit tres conclusiões. **¶** Prima qd iusticia est mediū iter duos habitus contrarios. **¶** Secunda qd ambo illi habitus sunt qdam malicie sine quedā viciā. **¶** Tercia qd medium

Iusticia iumentum est secundum rationem et quo ad nos
 ¶ Prima conclusio probatur ex operationibus ge-
 nerantibus habitus et ex talibus operationibus tales ha-
 bitus se per se manifestant in secundo libro propter quod se-
 quitur quod ex operationibus extremis generantur habitus
 extremi et ex medijs medijs ¶ Arguitur ergo sic
 omnis habitus ex operationibus medijs inter ope-
 rationes extremas oppositus est medijs inter ha-
 bitus extremos oppositus sed iusticia est talis ha-
 bitus ergo et cetera. Ad hoc patet et supponitur in de
 claratur quoniam iusticia generatur ex iustis operationibus
 unde secundo huius iusticia quod ex operantibus iustis efficitur
 sed opera iusta sunt medijs inter duas extremas
 operationes quoniam operatio iustitiae sibi contra alteri tri-
 buere de bonis distribuendis vel commutandis ne-
 que plus debito neque minus. huius autem operationis
 due inveniuntur operationes et extreme oppositae scilicet
 una quae est sibi plus debito tribuere et alteri minus
 altera autem est plus debito alteri tribuere et minus
 sibi ut de se notum est igitur. ¶ Si ergo si ex simi-
 libus operationibus similes habitus fiat: si ex e-
 libus operationibus sunt habitus: ad tales operatio-
 nes habitus generaliter inclinatur sicut dictum est in
 secundo libro: nunc manifestum est quod ex eo quod est
 in commutationibus equale sibi accipere et alteri tri-
 buere: si hoc assuetudine fiat generabitur habitus in-
 clinans ad sibi accipiendum et alteri tribuendum equa-
 le et iste habitus erit iusticia ut notum est per se sed
 ex eo quod est in commutationibus plus sibi accipere
 et minus alteri tribuere si hoc assuetudine fiat generabitur
 habitus inclinans ad plus sibi accipiendum et minus al-
 teri tribuendum et iste habitus est iniusticia sicut de se
 se notum est ergo videtur sibi quod e contrario in commu-
 tationibus ex eo quod est sibi minus accipere et alteri
 plus tribuere: si hoc assuetudine fiat generabitur ha-
 bitus inclinans ad sibi minus accipiendum et alte-
 ri plus tribuendum et manifestum est quod iste ha-
 bitus extreme opponitur habitui predicto quem di-
 cebamus esse iusticiam manifestum est etiam quod inter
 eos est iusticia cum inclinatur ad operationem mediam
 inter operationes ad quas illi alij habitus inclinatur
 ideo et cetera. Et ita etiam posset de distributionibus ostendi
 Nam qui equale distribuit affinitibus suis et extra-
 neis iustus efficitur quod autem prae affinitibus et minus extra-
 neis distribuit iniustus efficitur qui vero minus di-
 stribuit affinitibus et plus extraneis manifestum est
 quod ipse ad alterum declinat extremum Sed forte
 tu dicis quod nullus inclinatur potest ad plus alteri tribuendum
 contra sibi retinendum propter affectionem habere ad nos
 maiorem contra ad alium Ad hoc dici potest quod immo per istum
 modum per quem dictum fuit in tercio libro quod aliquis potest in-
 clinari ad insensibilitatem immo hoc est expresse scilicet
 manifestum quod multi dicunt et multi ita est quod in
 mercatura plus vellent damnicari contra quam alij damnum
 carent et sicut in pecunijs proprijs aliquis inclinatur
 potest ad plus pro suo damno et minus retinendum ita clarum
 commutabilia non est impossibile quod inclinatur ad mi-
 nus sibi retinendum et plus alteri tribuendum potest igitur
 ratio sic formari habitus electivus medius est me-
 dius inter habitus electivos extremorum iusticia
 est huiusmodi apparuit. Et scias bene quod extrema con-
 traria quorum habitus extremi sunt electivi et quorum
 medius eligit iusticia non sunt plus accipere et mi-

Liber quintus.

scda pbatto

nus alteri tribuere ista enim non sunt contraria sed consequuntur se. si illa extrema sunt plus sibi accipere et minus sibi accipere vel etiam minus alteri tribuere et plus alteri tribuere contraria enim nata sunt fieri circa idem sed nunquam simul. **¶** Scda conclusio satis apparet per ex his que dicta fuerunt in questione vtrum preter iusticiam legale necesse sit ponere iusticiam particularem in pbatto de scda conclusionis. Item non solum in operationibus hoc est manifestum sed etiam in passionibus quarum iusticia est moderatiua. Nam iusticia se habet iterum non solum qui ad altera bona numeram habet affectionem sicut oēs concedunt sed etiam in hoc contingit esse minus remissum. Inconuenientia namque multa possunt ex hoc accidere puta defectus substantie temporalis et dare concubitus sibi occasione in iusticiam dicitur: etiam quia natura non ingenerauit frustra nobis passionem deus enim et natura nichil frustra faciunt dicitur primo celi. propter quod in omnibus naturalibus passionibus possibile est deficere ab eo quod oportet non vtrando eis quantum et ubi et sic de alijs circumstantijs. Item illi habent extremam identem circa bona aliena et affectionem ad ea se habere sicut illiberalitas et prodigalitas ad bona propria affectionem ad ea si igitur illiberalitas et prodigalitas sunt habitus viciosi sequitur quod et illi sciendum est igitur quod si iusticia non sit media inter duas iniusticias non propter hoc sequitur putat aliqui volunt quod non sit media inter duas habitus viciosos. Nam liberalitas non est media inter duas illiberalitates sed inter illiberalitatem et prodigalitatem nec tantum inter duas intemperantias sed inter intemperantiam et insensibilitatem nota namque ad placitum imponunt et multa sunt huiusmodi nota que non sunt posita unde potest dici quod iusticia opposita se habet ad utrumque sicut in iusticiam vocat iniusticiam viciu aut sibi opposita secundum defectum non habet nomen ipsi tum eo quod in paucissimis inuenitur sicut Aristoteles dicit de insensibilitate opposita temperantiae. Quare autem de iniusticia non tractauit. Aristoteles dicit quod cum duo sunt extremorum viciu sicut temperantia et intemperantia inter medium et reliquum est et petus. Aristoteles et alij morales modicum curauerunt de illo loqui quod parum opponitur virtuti et quod non est multum malitiae sicut est in pbatto. propter quod sufficiebat Aristoteles illud quod elici poterat ex his que generaliter dicta fuerunt in secundo libro de virtutibus et ex his etiam que de alijs virtutibus dicta fuerunt in alijs libris in speciali. **¶** Tercia conclusio probatur primo per contrarium virtutis diffinitionem datam in secundo libro diffinitio enim bona debet continere cuiuslibet contento sub diffinitione et non debet esse dubium quin ois virtus operetur secundum dictamen recte rationis propter quod in ois virtute attenditur medium secundum rationem. Item quod medium iusticie sit sumendum quo ad nos non secundum naturam rei sic patet. Nam si medium sumeretur secundum naturam rei sequeretur quod esset de rebus extrinsecis medium esset idem hoc est si non habebis per se frumentum decem calciameta et alio tempore non nisi tria item medium quod in rebus secundum exigentiam humane indigentie sumitur non secundum naturam rei sed ad nos sic est de medio iusticie. ideo et. Item iusticia distributiva antequam ad dignitatem et meritum personarum: commutativa etiam quantum ad voluntarias commutationes antequam ad circumstantias mul-

tercia pbatto

num et differunt dicitur Aristoteles si habes principatum pecuniarum vel si alter percussit eum. Adhuc etiam voluntarium et inuoluntarium differt multum in commutationibus aut voluntariis saltem attenditur ad humanam indigentiam si cut dictum fuit. **¶** Sciendum est igitur quod iusticia necesse est primo rerum distribuendarum et meritorum pro quibus distributio facienda est: aut etiam rerum adinueniendae commutandarum estimare valorem. hoc autem estimatio non attenditur secundum rerum naturam sed ad nos et indigentiam humanam. Sed post huiusmodi estimationem bene uerum est valorem rerum distribuendarum ad valorem meritorum vel etiam valorem vnius rei commutandarum ad aliam medium et equale sumendum secundum rationem et hoc item debet alia opinio. Item non obstat quod hoc modo medium sumatur secundum rationem. non est negandum quin etiam sumatur secundum rationem nam recta ratio sic ipsi sumere dicitur unde rationes aliorum nichil contra hoc concludunt. Sed ad auctoritatem Aristoteles dicens dicitur quod duplex in iusticia attenditur medium vno enim modo medium attenditur in consonantia operis ad dictamen recte rationis hoc est cōe ois virtutis sed de isto modo non est locutus Aristoteles in hoc quito. quoniam hoc sciri poterat ex dictis in secundo libro in cōe diffinitione virtutis et per ea que dicta fuerunt de alijs virtutibus in speciali oportet enim proportionabiliter accipere hanc et illam. Alio autem modo in speciali medium attenditur in ipsa iusticia secundum quod ipsa est ad alterum distributiva vel commutativa bonorum quod medium attenditur secundum equalitatem valorum rerum vel secundum proportionem valorum rerum ad valores meritorum de hoc medio sumendo tractauit Aristoteles in hoc quinto: quod per predicta non erat manifestum de ipso quod igitur dicitur Aristoteles iusticia esse medietatem non secundum eundem modum cum alijs virtutibus non est intellegendum quantum ad primum modum medij sed quantum ad secundum. Secundum predicta autem possunt solui oēs alie rationes que in principio questionis fiebant.

¶ Queritur decimo quarto. Quibus iustitiam sit idem et quod equale contra passum. Arguitur quod sic quia iustitia est neque plus habere debito neque minus hoc autem soluit optime sicut tu tradis tantum a me recipias quod est equale contra pati igitur et. Item iustitia est ad equale reducere quod est in equale propter quod dicitur Aristoteles inuestigare ex his equale temptat iudex sed quod est in equale reducit ad equale per equale contra pati nam si me percussit in equale sum eo quod tu habidas in lucro et ego in damno si igitur te re percutiam tu recipis damnum equale damno meo et ego lucrum equale lucro tuo propter quod equales reddimur sicut ante equales eramus. Item philosophus negat iustitiam esse contra passum in distributiva iusticia quod est commutativa. si igitur sit in distributiva erit etiam in commutativa sed in distributiva iustitia est contra passum quoniam sic proportio geometrica saluat: scilicet quod qui plus egit ad cōe bonum plus de cōe bono recipiat. Item si contra passum non esset iustitia hoc esset quod aliquibus personis plus esset deferendum quam alijs sicut dicitur Aristoteles de principe qui percussit de illo qui principem percussit sed non est vni persone plus deferendum quam alteri. quod dicitur Aristoteles quod nichil differt si studiosus prauum prauum vel prauum studiosum quoniam ad nocumēti differētiā solū respicit lex et vtriusque equilibrii igitur iustitia est contra passum. **¶** Oppositum dicitur Aristoteles quod de hoc est hanc.

Notabile.

Questio xliij

Arguitur primo

in oppositum

Ethicozum

ciiii

Notabile.

Oppositiones de iusticia distributiva.

dicitur pitagoricos quod determinabant iustitiam simpliciter contra passum dicitur et quod contra passum non prout iusto distribu- tione dicitur etiam quod in iusticia commutativa reperitur in- stantia in multis et ponit duas instantias. scilicet quod non est equaliter puniendum percutientes principem et principem percuti- ens nec equaliter puniendum voluntarie et inuoluntarie: rarie ledens. Sciendum est primo quod intelligimus per equale contra passum supponendum est igitur quod in pposito per pati nichil aliud intelligimus quam recipere ab alio lucrum vel damnum et per facere nichil aliud quam alij i- ferre lucrum vel damnum. Equale igitur contra passum potest intelligi duplex vno modo cooperando passionem vni ad passionem alteri vel quantum recipit lucrum vel da- num tunc alius recipiat. Alio modo cooperando passio- nem alicuius in lucro ad passionem eius damnum vel quod quantum damnum recipit tunc lucrum recipiat. Et autem duplex sit iusticia scilicet distributiva et commutativa. Di- cendum est primo quod contra passum non habet locum in iusticia distributiva. Ad cuius declarationem notandum est quod in distributionibus duplex est habitudo consideranda quoniam supponit quod bona cōe distribuatur personis singula- ribus propter hoc quod ipsi debent fieri a gratis distri- buerent non esset proprie iusticia sed liberalitas. Et si igitur prima habitudo cōeatis ad illos quibus debet fieri distributio alia autem eorum quibus facienda est distri- butio adiuncta. Quam autem ad primam habitudinem iusti- cia non videtur esse nisi commutativa. Nam cōeatis illis retribuit pro eo quod ab eis suscepit sicut tu sero sol- uis operario tuo suam dietam. Sed quantum ad secundam habitu- dinem nulla videtur esse commutatio sed solū distribu- tio propter quod a tali ipso adiuncta habitudo de iusti- cia distributiva modo constat quod secundum illam habitudinem contra passum non habet locum. quoniam contra passum: supponit ante factum vel ante passum. modo nullum? et alter ante e- git vel ab altero ante passum. igitur et. **¶** De iusticia au- tem commutativa diuersi diuersimode respondent. Dicitur enim quidam duplices esse commutationes scilicet volunta- rias et inuoluntarias. Et quod in commutationibus inuolunta- rijs iustitia non est idem quod contra passum: sed quod in volunta- rijs est idem. Primum declaratur primo inter personas ineq- uales quoniam sicut dicitur Aristoteles si quis percussit principem non oportet reperiuntur sed grauius puniri. cuius ratio est quod in- lectione principis leditur tota ciuitas cuius vices gerit princeps si autem ille reperiuntur solū ipse solū ledere- tur propter quod non esset sufficiens puniitio vel satisfactio. Secundo idem dicitur patere de personis equilibus in quibus est magis dubium si enim equaliter sibi quis percussit aut ab eo re suam auferat: non est satisfactio sufficiens quod reperiuntur aut quod re ablata restituere compellat. cuius ratio est quod talis non solū infert nocumētum vel iniuriā proximo quod percussit. sed etiam toti ciuitati cuius tutelam et inuoluntarie violauit et etiam iusticie publice quam cōeptus est igitur iustitia quod ille maiorē penam patitur. Ad quod etiam Aristoteles primo magnorum moralium videtur tale inducere rationem quod duplex peccat duplex puniri de- bet sed quod alter percussit peccat quod nocuit ideo tamen ei nocere debuit. Secundo peccauit quod cepit et pacem in nocentiam violauit propter quod peccatum vltius puniri de- bet. Item sequitur quod non esset magis puniendum quod volun- tarie et fraudulenter percussit: quam quod inuoluntarie vel ex- terius passionem. quod est falsum quod dicitur Aristoteles in isto quod- to quod secundum neque est iustitia neque malum? alter autem est iniustus? et malum? id patet quod primum magis peccat et magis puni-

ri debet dicitur etiam Aristoteles in isto pposito quod inuoluntarie voluntarium dicit multum. Secundum autem multum probare ratio- nem. Aristoteles quod illomodo est iustitia in commutationibus voluntarijs quod cōeatis ciuitatis saluat. Item hoc est per equale cō- trapassum si quis recipiat bona alteri et non cōeafa- ciat nec retribuatur seruatur: et non potest tolerari i- ter ciues. Item sicut dicitur Aristoteles artes destruerent si non fecerit facies et quantum et quale et patiens hoc et tamen et tale. Nec autem opinio in ea cōcordat quoniam oēs necesse est vtriusque nec de iusticia. Aristoteles. Ad autem non sit de iusticia. Aristoteles apparet quoniam si loquimur de equi con- trapasso equitate quantum patet quod Aristoteles non solū cō- mutationibus inuoluntarijs. negat iustitiam esse contra pas- sum sed etiam inuoluntarijs. dicit enim sed in commutatio- nibus quodem commutatis punctum tale iustitia contra pas- sum secundum proportionem et non secundum equalitatem. quod statim ipse logo sermone declarat in commutationibus voluntarijs vt per aspiciendi si autem loquimur de equali contra passio equitate. proportionis patet quod Aristoteles non solū ponit iustitiam esse contra passum inuoluntarijs. Item inuoluntarijs dicit ei- primo magnorum moralium seruatur ei si percussit libe- rum non est iustitia contra passum semel sed multoties et cō- trapassum aut iustitia in eo quod proportionabile. sicut ei li- ber homo ad seruū in effedo melior: ita per facere ad faciendum. Item secundum predictam opinionem non apparet quod concordat duo dicta Aristoteles. quoniam primum est quod nichil differt si studiosus prauum prauum vel prauum studiosum neque si mechatur prauum vel studiosus: sed ad nocu- menti diuina solū respicit lex. Alterum dicitur si prin- cipatum habes percussit non oportet reperiuntur et si prin- cipem percussit. non reperiuntur solū ois et puniri. Item autem dicta videtur esse contraria et sunt ambo de muta- tionibus voluntarijs. Item dicta opinio non est vera primo quodem quantum ad voluntarias commutationes quod po- ne casum quod acceptis forte et plone et duabus eorum vxo- ribus de voluntate ipso quantum fortis mechet cur- vxoze plonis non propter hoc erit iustitia quod plato me- chetur cum vxoze fortis. Quis oēs velle illud quoniam nullum peccatum aut in honestum potest esse iustitia hoc autem est- set in honestum et peccatum ergo contra passum equale non est per habet locum in commutationibus voluntarijs. Simi- liter neque vera est opinio predicta putat ponit diffini- tionem iter voluntarias et inuoluntarias commutatio- nes. quod est positio in factis potest apparere. Sed hac opinionem per se ois quod si quis consideret non magis vide- tur esse vera: neque de iusticia. Aristoteles. quod predicta. Item deo pono secundum Aristoteles tres conclusiones. **¶** Prima est quod iustitia si sit per equale contra passum equitate quantum re- commutabili. Secunda est quod aliquid sed raro sit iustitia per equale predictum contra passum et videbitur quoniam sic sit et quoniam non. Tercia conclusio erit quod iustitia si sit per equale contra pas- sum equitate. proportionis ad aliquam mensuram secundum quas estari potest valor rerum commutabilium. **¶** Prima conclusio patet in voluntarijs quod percutiens principem vel primo alte- rum percutiens non debet reperiuntur solū equi percussit ne- que equaliter puniri debet voluntarie et inuoluntarie per- cutiens. sicut philosophus argutum fuit nec fortuitue re tuā accipiens debet eā restituere solū. Item in lra puniri secundo idem patet in commutationibus voluntarijs quoniam si do- mus tua valet centum solidos et vni calciameta et va- let duos solidos iustum erit dare quinquaginta cal- ciameta pro vna domo sed calciameta non sunt equi- lia vni domui neque secundum quantitatē ipsoz continuaz

ratio de mēte aristotelis

macdughe probatur.

quintus

neqꝫ scdm discretā dom⁹eni ē maior et calciamē
ta sunt plura igit. zc. Itē tā i volūtarijs q̃ i inuo
luntarijs nō pōt q̃tūtatē eq̃litas observari inter
ea que non sūt scdm q̃tūtatē cōmensurabilia. sed
iustū inuenitur vbi cōmutabilia nō sūt p̃mensura
bilia scdm quātitatē vt s̃ g̃arum actiones reddā
tur pro data pecuniā vel si hō inficiat p̃ pecuniā
furto ācepta igit. zc. ¶ Scda conclusio pōt eui
denter p̃bari si cōsideremus singulas species cō
mutationū. Ar. enī volūtarias cōmutatiōes enu
merat plures / scz veditiōē: emptiōē: mutatio
nem: fideiussoriōē: vñ depositiōē: et conductiōē
nem: z pōt addere liberalē: donatiōē. Veditiō ē
per quā ṽ vendēs transfert vñū sue rei i alterū re
cepto precio. Emptiō autē est p̃ quā i emētē trās
fertur vñū rei alterius dato p̃cio. Et in istis cō
mutationib⁹ manifestū est q̃ nō ē seruāda eq̃litas
q̃tūtatē qm̃ precii datū est alteri. p̃ditionis a re
vendita vel empta z non sibi p̃mēsurabilis scd⁹
suā q̃tūtatē non enī i venditiōib⁹ z emptiōib⁹.
ego do frumentū p̃ cōsimili frumētō: neqꝫ cultel
lum pro cōsimili cultello sed cultellū vel pecuni
am pro frumento. Et hoc intēdebat Ar. cū dixit
non enī ex duobus medicis fit cōmutatiō. sed ex
medico z agricola z oīno alteris z nō equalibus
sed oportet hos equari supple scd⁹ proportiōē
Abutatio est per quā mutuas trāsferit vñū sue
rei in alterū vt equalem z similē recipiat. vt si mu
tuo nbi denariū vel sextariū frumenti: tu teneris
michi restituere denariū vel sextariū frumenti. Et
in hac cōmutatiōe manifestū est ex terminis q̃
observāda est equalitas quātitatē: nisi forte q̃
mutuas facit grām alteri. indigenti re sua i quo
casu recipiens non solum tenet reddere equale
rei mutare. sed adhuc tenet ad gratiā actiones
propter grām sibi faciā. Et sic itez p̃tz q̃ iustuz
hic non cōsistit i sola equalitate q̃tūtatē: Aliqñ
tñ pōt contingere q̃ h̃mōi mutatio fiat ad vtilita
tem vñū q̃ vt si vinū habeas hoc āno i abundan
tia z michi deficiat z appareat q̃ āno sequenti cō
trariū debet euenire. mutuiabi s̃mibi dolū vinū ad
reddendū anno sequenti nouū. hic michi est vtile
q̃ idigeo: z tibi q̃ idigebis z vinū tuū seruare nō
posses z in isto casu forte sufficeret ad iustū eq̃li
tas q̃tūtatē. fideiussio est per quā q̃s se obligat p̃
debito alterius si ille defecerit: tūc manifestū ē
q̃ si soluerit debitū alter tenet sibi in tāto z in ta
li z vltra tenet ei: ad multas g̃arū actiōes. Vñuz
autē videt Ar. vocare scdm quē quis alteri rē suā
gratis cōcedit retento vñō. Et tūc iustū cōsiste
ret in reddendo eādē rem z cū g̃arū actiōe. De
posito est scdm quā q̃s rē suā p̃ securitatē i custo
dia alteri. De pōnit. tūc iustū est q̃ eādē res sibi
reddat. nisi q̃ deponēs tenet custodiētē ad aliq̃d
sallariū vel ad g̃arū actiōes. Conductio est qua
quis pro certo tēpe vendit rei sue vsus. et manife
stum est q̃ tibi nō seruaf q̃tūtatē vsus: equalitas ei
vsus z precii inde receptū nō sunt cōmensura
biles scdm q̃tūtatē. Donatiō ē scdm quā aliq̃s
transfert rē suā i aliū sine spe re habēdū sine pa
cto remuneratiōis. z in ista cōmutatiōe iustū cō
sistit i g̃arū actiōes reddēdo: vel seruiciū / vel
laudes: vel aliquid h̃mōi. Hā scdm iusticiā (vt di

cit Arz. (refamiliari opoztet ei qđ gřam fecit: recti
piens eni gřam tenetur faciēti licet non de pacto
in de iusto r cōdigno. Aliē aut sunt cōmutatiōes
involuntarie quas Arz. enumerat in littera de qđ
bus est manifestu qđ si dānū illatū alijs est restitū
dum scđm equalitatē quantitatis tñvltā opoztet
iniuriātem puniri ppter i talibus iustū non ē pre
cisē cōtrapassū equale scđm quātitatē. ¶ Tercia
conclusio pōt pbari inductivē. Itā in emptionibz
venditionibus r cōdutionibz non opz nū p vno
accipere artes ei vt dicit Arz. destruerēt nullū nā
qđ edificaret si opozteret p vna domo recipere nū
solū calciamentū opoztet ergo estimare quāntū do
mus valet r calciamentā tot apponere qđ sint equa
lis valoris r tunc cōmutare. hec aut vocat equali
tas pportionis ad mensurā valoris que aut sit il
la mensura dices post. Sed i mutatione r fidelis
sine in vsu: r depositione r donatiōe opz etiā ade
quare scđm valorē gřas r regrationes. Et si dicas
qđ hoc ē impossibile: qm si aliqđ dat tibi decem li
bras et tunc dicas ei grates dñe: tūc non valet in
dictum tuū qđ tūc decē libze. Ad hoc respōdeo qđ
valor rerū estimat scđs humanā idigētiā possibi
le est igit qđ dās decē libras est valde diues ita qđ
nichil vel modicū inidget pecunia: sed magis idī
geret honore r forte recipies ei i magne bonitatē
et honestatē ita qđ dās decē libras multū honoret
si ille recipiens dicat grates dñe. Imo qm si solū
dignet recipere donuz illud ppter qđ sic optime fit
ad equatio scđm pportione ad mensurā valoris
Ad cōmutatiōibus aut involuntarijs cōsiderādū ē
qđ qui alterū ppter ei r volūtate dāgnificat: ipse du
pliciter iniustificat pmo quidē in illū scđo vero i
cōmunitatē tū qđ ille erat pars quedā cōtatis: tū
qđ violabat legē cōtatis: tū qđ dat alijs exemplū
malū qđ tū igit ad p mā iniustificatiōē opz estima
re nocumētū qđ ille passus ēz tāti valoris lucrū
sibi restituere: nō eni sufficit qđ tū nocumētū pa
tiatur: nā si cōbussisti domū meā: nō esset mihi iu
sta recōpēsāno facta si etiā domustua pbureret ni
hil enī inde lucrī habere. Et sic p3 qđ equale con
tra passū debet attēdi cōparādo passiōē alicui i
lucro ad porem passiōē ei i dāno: r nō cōparā
do passiōē vni ad passiōē alterius. Sed forte
tu dices dñe possibile ē qđ ille nō habebit vñ pos
sit recōpēsatio fieri. Ad hoc dicendū est qđ qū
ra non sūt ad impossibile faciendū est qđ fieri pōt
Infligat ei pena vel corporalis vel alia scđm qđ
titatē r qualitātē delicti si est possibile ei si nō est
possibile: tūc fiat p pinqm: qđ fieri pōt. Quātum
aut ad scđm iniustificatiōē opz etiā nocumētū
estimare magis eni nocuit si pncipē pcutit qđ si
aliū r si liberū qđ seruū: quāto enī ledit maiorē vñ
nobiliorē partē cōtatis tāto cōtati maius intus
lit nocumētūz magis si publice qđ si occulte ma
gis iudicioz r cū deliberatiōe qđ cū repētiā passi
ōne qđ magis cōtēpit leges cōes nocumēto igit
sic estimato scđm oēs circūstānās incidentes opz
tāti valoris lucrū cōtati restituere vel penā ppor
tionabilē ei infligere vel sicut erit possibile meli. ¶ Si
cut dicebat Sic igit p3 qđ cōtrapassū pportiona
bile est iustū in oī cōmutatiōe r nō cōtrapassū eq
le qđ titatiue: qđ manifeste ppalauit Af. i pmo ma

Ethicozum cb

gnorū moralium: et vide si vis totum caplm. ¶ Ad rationes. Ad pma dicendū est q neq plus habere debito neq min⁹ sp saluat p ptra passū pportionabile: sed non p per eale vt dictū est. Ad aliā dicendū est eodē mō q qd si q eales sūt si percutiens repcutiat: dicendū ē q si illi inter se si ane eqles: tñ cōitas fuit lesa ppter qd opz aliā fieri punitiōe ⁊ itez dictū fuit q iustū ē passum nō at tēdī pncipalr secūdū operatiōē vnus ad passiōē alterius: sed scdm pparatiōē passiōis vni⁹ in lucro ad precedentem eius passiōem in damno: si cētim fit damni restitutiō ⁊ ideo ratio peccabat pro qtuō aliter procedebat. Ad aliā dicē dum est q licet contra passum attendat i distributiōib⁹ scdm pparatiōē eoz quibus fit distributiōe ad cōitatē: tñ nullū est cōtrapassū scdm pparatiōē eoz quibus fit distributiōe adinuicem ⁊ hoc concessum est in positioe. Ad vltimē rationis euidentia sciendum est q aliter distributiua iustitiae aliter pmutatiua dignitates personarū attendunt. Distributiua namqz dignitates et merita personarū attendit vt distribuendo eqūitate rez distribuendaz ad dignitates et merita personarū inueniat ⁊ obseruet. Sed pmutatiua dignitates personarū attendit ad estimandū qntitatē lucri et dāni vt possit lucrū equare damno secūdū pportione ad mēsurā pmutabiliū. Et quibus apparet quō debent itelligi duo dicta. Arz allegata prius que pma facere vidētur pparata: et non sūt dicit enī q nihil differt si studiosus pzauum pua uit vel pzauus studiosū: quod est verū in equando lucrū dāno: nō ei equatur secūdū pportione ipoz ad studiositatē vel pzauitatē: sed scōz pportionez ad mēsurā pmutabiliū de qua dicit post. sed multū differt i estimando quantitatē lucri vel damni. Secūdō pzo dicit q si pncipatū hñs pcutit: nō oz repercuti: et si pncipē pcutit nō solū repercuti s⁹ etiam puniti qd nō est et eo q eqūlo lucrū ad dānū sumatur secūdū proportione ad pncipis vel alterius cuius cūqz dignitatē: sed quia qntitas nocumēti est maior si pncepa pcutiat: q si aliter ppter pdicta etiā satis p qd rōes aliarū opiniōnū pcedunt i dīcīo pertransēo.

ris cum mensurato imo eiusdē speciei sicut videtur velle. Ar. 1. methaphisice dicens ēp aut cognatu est metru magnitudinū quidē et magnitudinē et secūdu vniūquodq longitudinis lōgitudinē et ē pmetator quato physicoz in fine dicit q mēsurā non est extra genus mensurati sed pmutabilia sunt diuersa specie et genere ergo non sunt cōmensurabilia. Item omnia pmeturabilia sūt cōparabilia. 3. nō ita pmutabilia sūt pparabilia igit minor piz quā septio physicoz pbat Ar. q pparabilia nō debēt esse equoca neq habere diuersū subiectū pmut neq habere dīfam neq i qd neq i que in tātu q scdm colozē nō est pparatiō sūt cōsublū et pmetator ibidē expmūt illa non pparatur que nō sunt eiusdē speciei quīs sūt eiusdē ge

[illegible]

In oppositis
Distinctio de
mutabilibus.

Libet quintus

valore domui dicitur qd mutabilia adeqri si debeant mutationes fieri adeqri aut no possunt nisi ea q sunt vna coi mensura mesurabilia z pmesurabilia id est. De his aut q iuste pmutari no pnt dicen du est q illoz sunt duo genera qda ei pmutari no pnt q lege phibita alia aut q scdm pditione sue nature ea pmutari nunq lz pmuti aut genus circumscrippta phibitione est eiusde modi cum his q comutari possunt iuste: ideo de his dicendum est si cur de illis. De secundo aut genere videtur esse dicendum q ipsa cu his q iust pmutari pnt nulla eade mensura sunt mesurabilia q sic videt posse pbari. Ha si essent pmesurabilia possent eis adequari et sic possent iuste pmutari quod est ppositum. Itē hoc pductie qm nulli recti iudicii vellet p bobus vel ouibz vel qbuscuqz hois exterioribus vna corporalis amittere vel vxore ppa alii ad mechandū dare: et si posset hoc velle secūdu rectus iudiciū: tunc illud esset eis iuste pmutable qd ē ppositū. Itē bona aie nullis bonoz exteriorum vel corporis appreciabilia sunt: eo q sunt fines iporū z ordinata i fine qsticūqz multiplicata no pnt autigenre finis bonitatis et perfectionem: et quia sunt i genere boni diuersoz generum hec quidez honesta. hec aut vtilia diuersoz autē genoz non est eade mensura. Et hoc bonoz scdm mesurabilitate seu declarat i multis ei eplis ad luciliuz de bonis autem anime que dicim honesta bona dicit i epla subinde sic. Sumū bonū est et quod magis admireris vnu. solū bonū est quod honestū est cetera autē falsa et adulterina sunt: et parū post dicit hoc liqueat nihil esse bonū nisi honestum et omnia incommoda iure suo bona vocabuntur que modovirtus honestauerit. Similiter i epla inuicibilis vicitvū est bonū qd honestū. In illis nihil inuenies verū vel certū quecumqz fame placet. Et ambas istaz duarū ppositionū declarat. Seneca i eade epla multis et pulcherrimis demonstrationibus qvideas si placeret: nunc aut ita est q talia q iuste pmutari no pnt sic i retentione iporū connexa sunt aie bonis q abqz eorum detrimentō nullus pōt eavoluntarie commutare: propter quod dāno quod cōitas incurrit nullūz pōt lucz equale reddi. Sed circa dicta dubitationes occurrunt. Prima est q si fontes vxore suā ipsa volente dederit sponte piamō ad mechandū pdecē libris qz eoz dānificat vel lucrat. si dicis q ambo lucratur ergo est bona mercatura. nullus iniustū patitur: et sic p pns nullus iniustū agit: et si dicis q vterqz dānificat igitur nullus iniustū facit. qz iniustū facere est lucrari: scilicet plus habere de bito in bonis et minus in malis: si autē dicis q vnus lucratur alter dānificatur. ergo vnus solus eoz iniustū facit et alter solus iniustū patitur et hec oīno sunt absurdū quō igit erit. Secunda dubitatio ē virū pmutable que iuste commutari non possunt sint adinuicē licet non cu alijs pmesurabilia. Tertia dubitatio est si fontes p cūsserit platōē vulnerauerit vel interfecerit: quomodo talis iustificatio poterit ad iustum reduci. Ad primam dubitationem dicendū ē q vterqz dānificat secūdu aīaz quia peccat vnde puniri debet dāna enī aīe quia sunt i nra potestate: nō sūt

retinenda sed amplius puniēda. Itē aut ad exteriora bona quilibet eoz lucratur: quia plus debito habet. hz ei qd habere nō dō. Si tu dicis qd igit dānificat qd ad illa bona exteriora. ipsi enī nō pnt habere indebitū lucrū nisi aliquo alio dānificatio. Ad hoc pōt duplī responderi pmo q cōitas dānificat igit dāt alijs occasione et exēplūz male faciendi aut saltē igit cōesleges offendūt. Scdo pōt dici q vterqz dānificat scdm aīaz vti dicitur est. Sed qm ad istud secūdu videt q nulla sit iniustificatio ppter hoc q nullū iniustū sibi facit q libet aut seipsū dānificat scdm aīam: forte dicit pōt q vterqz ipsoz nō seipsū solū sed etiā alterū dānificat in qm vterqz ipsoz est alteri causa vel occasio dānificandi seipsū: et sic vterqz grauit iustificatio revidetur nō solū enim qui bona corporū aut exteriora tollit iniustificat sed plus multo q pditionis aīe occasione ministrat hec aut iustificatio nō est forte secūdu pnticularē iniustitiā s3 scd3 legalē. Inuicibilis nāqz particularis ē videt circa ea alioz bona q nobis possum applicare vel ab eis auferre et quoz dāt ē fortuna sicut dicit ar. Ad aliā dubitationē forte dicit pōt q dānificat dāno alteri z lucz lucro eqri pōt aliqñ. vt si vterqz eoz vxore alteri accipiat scdm oēs circūstātiās pares vel si vterqz pñt alteri interfecerit aut ei brachiū aptauerit sed lucrū dāno saltē icōmutatiōe voluntaria eqri nō pōt vt apparuit i solutiōe pcedētis dubitatiois eoz aīa dānificat z dānis aīe nō pōt eqri corpale lucz. Ad tertiā dubitationē q petit de pmutandibz volūtarijs dicendū ē q pcutiēs alteri iuste dānificat illū quē percussit et cōitatem sicut sepi9 dictū ē qm igit ad dānū cōitatz forte videt q sibi nō pōt lucrū eqri: p iāto qz bona psonē singulari z bonū cōe qd nō ē psonē singulari appropabile nō sūt eiusdē rōnis de dāno aut psonē singularis forte q aliqñ lucrū pōt eqri dāno pbi gra si paup hō pcutiat modicū z sibi dē i restituit nō dānū pecunia aliq. forte lucrū poterit ēē eqrū dāno vel fonte pñt sibi dānū qm tātē qz modicū ē dānū ei9 eo q aīa illa manet. corp9 ē vlt nō est lesū vel saluabiz et sic nihil amissū videt nisi p modico tpe. p quo sibi lesio z ihonoratio inferunt nullū aut istoz ē sibi tāu pñt qm pecunia ppter idigētiā. Alii invidet q lucz dāno eqri nō pōt vti paup hō regē interficiat videt igit dicendū q vbiqz qdāmō pōt eqle lucrū restitui: hoc ē iustūz vbi aut nō pōt pena erit apponenda put erit possibile scdm exigētiā nocumētū. Ad rōes. Ad primā et scdm dicendū est q lz ea q sunt iuste pmutable non sint eiusdē generis sed valde equo: ca secūdu ppias eoz et absolutas rationes tñ secūdu q cadunt i hūanum vsū ipsa conueniunt in eadem ratione sc3 quia vtilia vel quia humane indigentie replentur. De alia autem ratione dictū est satis in pōitione.

¶ Clarif decio septio. Itz idigētiā hūana sit mensura pmutable. Ar. q nō qz mensura dicitur eiusdē gñis cū mensurato. x. methaphysice idigētiā hūana nō ē eiusdē gñis cū ipis pmutable. igit zc. Itē mensura dicitur plex z in diuisibilibz decio methaphysice. Indigētiā hūana

Ethicozum cbi.

non est talis qm ptingit hōem: multiplī inuigere igitur. Itē mensura ppatit secū mensurabile sed idigētiā nō patit secū res venales: qz cū habem9 eas nō idigem9 eis. ¶ Ppositū dicit Ar. Dicendū ē q idigētiā hūana ē mensura naturalis pmutable qd pbat sic bonitas siue valor rei attendit ex fine ppter quē exhibet. vñ pmetator scdo methaphysice nihil est bonū nisi ppter causas finales sed finis naturalis ad quē iustitia pmutatur ordinat exteriora pmutable est supplementū idigētiē hūane pbi gra si idigeo blado quā abūdas et tu idiges vino quo ego abūdo pmuto tibi vinū p blado z itaqz vtrqz nra idigētiā ē repleta igit supplementū idigētiē hūane est vera mensura pmutable. Sed supplementū videt mesurari per idigētiā maioris ei valoris ē supplementū qd maiorē supplet idigētiā sicut qm maior ē dolij capacitas z vacuitas: tanto plus de vino requiritur ad replendū id est. Itē hoc pbat signo q videmus q illo tpe quo vīna deficiūt qz magis idigem9 eis ipa sūt cariora. Si vīna sūt cariora vbi non crescūt qz vbi crescūt eo q illic magis idigem9 et sic de alijs. Itē i pmutariā nō estimat pccūz commutabilium secūdu naturalē valorem ipoz sic enim musca plus valeret q totū aux mūdī. s3 estimamus valozē ipoz scdm q veniūt i vsū nrm et nō veniūt i vsū nrm nisi ad nras suppleddas idigētiās. ¶ Sed pta hoc obijcit sic: quia seqretur q paup homo deberet bladi emere maiorē ptiō qz diues: qz magis idiget blado qz diues. Itē multa sunt valde cara quibus modicum idigem9 et quibus diuites vtuntur non in eorum idigētijs sed in eorum superabundantijs voluptatum z apparatus. ¶ Item dubitatur de modo quo commutabilia mesurantur per idigētiā. Ad primā istoz dicendū ē q indigentia ista hominis vel illius non mesurat valorem pmutable. sed idigētiā cōis eoz qui inter se commutare possūt. ¶ Et dicendum q pauper quo ad ea quibz abundat multo pluri pccio emit ea quibus indiget qz diues plus enī apponeret de labore corporali pccio frumento pccio frumenti qz diues pccio frumenti: s3 plus pecunie non apponeret eo q idiget ea sicut frumento vlt enim indiget exterioribus bonis. ¶ Ppter secundum notandum est q diuites z paupes duplī accipiunt. ¶ In omni modo scdm habere multū de bonis fortune aut modicum z sic eos accipit vulgus. ¶ Alio modo scdm sufficientiā et non sufficientiā et sic capiuntur vere diuites et ppa pauperes de qd dicit seneca epla ad luciliū. ¶ Hō qui parum hz: sed qui plus cupit paup ē quod pbat dicens. Quid ei refert illi qm in archa qm hz i horreis iaceat qm pascat aut feneret: si alie no iminet. si nō acqstia sed acqstia pputet et addit de diuitijs dices. quis sit diuitiarum mod9 queris rīdet primus habere quod necesse est secludus qd sat ē. manifestū ē igit q isti diuites nō idigent sed pauperes oppositi eis idigent semp de vulgari autē modo diuitū et pauperū dicit ar. primo rhetorice q vtriqz concupiscunt accidunt qdem pauperibus ppter indigentiam concupiscere diuitias: diuitibz aut ppter potentiā concupiscere nō necessarias delectationes. ¶ Id manifestū est

q vtriqz scdm veritatē sunt idigētes z paupes de quo. Ar. pmo rhetorice dicit q duplī sunt idigētes aut ē vt necessarij sicut egent aut vt excessus sicut diuites. Dicendū est igit q non solū idigētiā necessarij mesurat apud egenos pmutable sed etiā idigētiā excessus apud diuites. ¶ Ad tertiam dubiū est dicendū q qda ē mensura scd3 eqtione qstatis. sc3 qm mensura pōt eqri mesurato p sui replicationē z sic vntas est mensura nūeri z vncia ponderis z quarta dolia vini et vna pāni z de ista loquitur ar. decimo methaphysice hec est eiusdem generis cum mensurabilibus et est diuisibilis aut simplr aut scdm sensū aut secūdu institutionē. vel aliquo tali modo. alia est mensura scdm similitudinē pportionis: pbi gra sicut motus mesuramus spacio vel tpe. nā si motus a sit tpe b z mot9 c in tpe d arguem9 sic sicut a ad b ita c ad d igit p locū a trāsmutata ppositiōe sicut a ad c ita b ad d sed tps b ē dubiū tps d q mot9 a ē duplex motus c et ita etiā pōt exēplificari si motus mensure spacio. Dico igit q idigētiā hūana mesurat pmutable scd3 similitudinē pportionis non secūdu eqtione quātitatē. Itē scdm q plus vlt minus idigem9 scdm hoc cres ē pluri vlt minor9 valoris scdm autē equationē qstatis valor rei pmutabilis mesurat p valozē et idigētiā p idigētiā et tps p tps z mot9 p motū pbi gra scito valozē qm ti vni pōt p replicationē scire valozē dolij z hois i digētiā cōem mesurabo p idigētiā pnticularium. ¶ Tunc ad rōes dicendū est q due pme pcedit de mensura scdm equationem qstatis. Ad tertiam dicendū q cōis idigētiā bñ ppatit rex qbus idiget exītiā aliqbus appropatā. id nō v3 hec de qstione

¶ Clarif decio septio. Itz numisma sit necessariū ad mesurandū pmutable. Ar. q nō qz vnu9 mesurabile scd3 vna ei9 rōem d3 ē vnica mensura scd3 pmutable scdm nullā rōnem mesurari pnt numismate: nisi scd3 q cadit i vsū hūanū vt sic hnt aliā mensura sc3 idigētiā hūana q scd3 nullā rōem pnt numismate mesurari. Itē si numisma est mensura venaliū: seqret q sp p equi haberem9 res venales eqles s3 hoc ē fin qz p decē libris habem9 aliqñ solū dolū vni: aliqñ autē duo aut tria. Itē ex q pmutatio ē necessaria ad hūanā sustentationē sicut dicit fuit pti9: qz natura nō deficit i necessarijs seqret q oē illud est iustum p naturā qd ē necessariū ad pmutandū: sed numisma sicut dicit ar. non est a natura: imo i nobis ē ipm trāsmutare z facere iustū. q numisma nō est necessariū seu necessaria mensura pmutable. ¶ Ppositū videt velle ar. Et in pmo politice dicit quia nō est bene possibile res natura pmutabiles trāspōrtari ad longinqua loca ad habendum ea q bus idigem9. numismatis vsus est ex necessitate adinuentus. ¶ Primo oportet videre necessitatē numismatis ad commutationes. Secundo q per ipsum mesurantur commutabilia. ¶ Quātū ad pmi dicendū est q ad perfectā hōim cōicationē z sustentationē numisma est necessariū i pmutationibz imo puto qd ipm est simplr necessariū ad illius hōim q nūc est multitudinis sustentationem. ¶ Hec conclusio pbat multiplī. ¶ Pmo qd ex dictis

prima dubitatio

Secunda

Tertia

Ad primā dubitationem

Ad secundā dubitationem

Ad tertiam

Ad rationes

questio. vii. Arguitur.

Ad tertiam

questio decima septima. Arguitur

In oppositū

Primus articulus

ita locoꝝ ubi sūt pmutade res pbi gfa i attreba-
to sūt frumēta z novina. p frumētis. igit suis vo-
lunt habere vina degasconia: portare aut ad gas-
conia sua frumēta: maioris sūt pē ēē qd frumēta
valerēt: ita nihil aut modicū vini reportaret. qd
igit fiet necesse ē ēē aliqd pue quātūatis vt sit bñ
portabile et valoris magni qd sit pmutabile fru-
mēto et vino: et hoc est numisma: qd accipia pzo
frumēto et p eo vinū reportabo et ad istū modū
pmutatōis optimi sunt floren. Sed hoc idē pz
ex distat i tēpore: pbi gfa nūc hēo vinū multū an
no seqnti idigēdo: nec vinū qd hēo servare possū
qz putresceret: qd necesse ē q ego aliquid accipia p
vino qz faciliē servare possū sine sūptur sine pu-
tre factione: et hoc ē numisma. Et hāc rōem pōit
arist. sub his pbiis p futura aut pmutatione si nūc
non idigēs qm erit si idigēs numisma nobis. fi-
deiussor. Tercio idē pz ex nra multiplici idigen-
tia pbi gfa iste paup opz q labore suo lucret sibi
nccaria: laborat igit irib? dieb? vni diuiti et sibi
deficiūt panis. carnes. lac. sal. sinapiz. zc. q nō hz
ille diues sz hz lapides pcciosos. qd igit fiet nccē
est vt p labore recipiat rē ad pua pūbile: p c? vna
pie hēat lac z p alia panē z sic de alijs z ad hoc ē
nccaria minuta pecunia. Quarto idē pz ex qdā cō-
mutabilitū magni valoris iduisibilitate pbi gfa
equū habeo et indigeo veste calciamentis z cibo
igit equū meū nō dabo coziario qz forte nō hzye-
stes neqz agricole quia forte nō habere calciamē-
ta ē forte agricola et coziari? nō idigēt eq igit p
eq oz pecuniā accipe cur? vna parē dabo p pāno
alia p calciamēto: reliquā p frumēto. Et vti it ad
vnu dicere p sideranti multe alie necessitates nu-
mismatis apparebūt. Pzo qbus necessitatib? si-
cut aliq dicit numisma aliqz exigit condiciones
Vna ē q sit parū quātūate sic ei nō pōt fieri de-
tractio ei qn de facili ppendat. Scda q hēat in
pssione characteris alicui? pncipis alias possidet
libz figere z significare numisma ex q pmutationū
eqūitas tolleret. Tertia q sit certū pōderz. alr eni
nō possit p ipm certū pciū pmutabilib? imponi.
Quarta q sit bñ pncipis sū corruptio: qalr nō
possit p ipz future idigētie puideri. Quinta q ha-
beat materiā pcciosā vt multū valor possit i puo lo-
co reponi z ad loca distatā faciliē portari. Sexta
q sit i pua diuisibile specialr ppter paupes qm se
pe multiplicib? reb? idigēt pui pciū. Quarta ad
scdm articulū dicit qdā q pncipes qstiatē valo-
ris iponit numismati et scdm valorē sibi ipositi
mēsurant p ipm pmutabilia. Id dicebat arist. q mu-
nisma nō natura: sz note ē z i nobis ē facere ipm
inutile. Sed forte q sic absolute dicere nō est ne-
cessarium. qm si nulla esset mēdo pecunia et rex
aliquā de nouo fabricaret. verū ē q possit sibi no-
mē iponere: sz qd vocaret denarius vel obolus
sed et? nō ēē iponere quātū valeret denarius vel
obolus posito ei q rex diceret valeat denari? qz
tam vni hoc nō esset iustū qz vnu vinū est melius
alio et in vno loco quā in alio. Pz igit pmo q va-
lor pecunie idigētia hūana mēsuret. licz ei forte
nō idigēam? ad nras necessitates auro vel argen-
to: m diuites idigēt eis ad excessus suos i appati-
bus vel exteriorib? ppter quod videm? q aurū z ar-

gentū i massa tantū valoris sūt vel qsi tātt: sicut in
moneta. cū igit valor pecunie mēsurat? fuerit fe-
cūdu pportionē ad hūanā idigētiā oia pmutabi-
lia poterūt appciari scd pportionē ad pecuniā
qle ei pportionē hēbūt ad hūanā idigētiā talem
pportionē hēbūt ad pecuniā hūane idigētie p
porcionatā. vtz est in q iā aliq currēte moneta. si
rex aliā fabricaret. possit ei i ordie ad pcedētē p-
ciū instituire. pbi gfa dicere q nou? denari? p tri-
bus veterib? ponat et capiat. sed si scdm sue ma-
rie relationē ad hūanā idigētiā nō valeat: m vel
valde ppe. rex peccaret z iuste sup cōem pplz lu-
craret: nisi forte ppter cōe bellū. vt aliquā aia cōez
necessitatē excusaret apcō. Ad rōes dicēdū est.
Ad pma q vnica ē pzie z pncipalis mēsurā pmu-
tabiliū hūana idigētia: sed nō ē icōueniētia aliā ēē
mediā q mēsurat p pma poterit reliq mēsurare.
Ad aliā pcedit q numisma nō est certa mēsurā
venaliū: nisi scd relationē ipi? z illoz ad hūanā
idigētiā. Ad aliā dicit pōt q tāta multitudo ppli
sicut nūc ē nō possz bñ sustētari sine multz q natu-
ra nō pōt nobz dare sine arte. nec ppter hoc natura
deficit i necessarijs qz dedit nobz rōez p quā oēm
artē possum? nobz acqirere: et p pns oia nobz ne-
cessaria pcurare. Et sic est finis questionis.

Uterū de octauo. Utrū ius politi-
cū sit aliū a iure dñstio petnovel
vxoio. Et arguit q non qz oē iura
turale est ius politicū. cū ius natura-
le sit spēs iuris politicū: pzi i iā
sed ius dñstiuū patnū z vxozū ē ius naturale: vt
pz pmo politice. ergo zc. Itē dicit arg. iustum
politicū esse qbus est lex ad ipos. sz leges plures dā-
tur dñoz ad seruos. patrū ad filios. et viri ad vx-
ores. et contra q zc. Itē pncipatus despoticus pñ-
cipatus regalis et pncipatus politicū videntur
includere iustū politicū inter pñipantē et subie-
ctum. sed pmo politice declaratur est q dñs pñ-
cipatur seruo despotice. et pater filio regali. et
vir vxori politice q zc. Oppositū dicit pñs. Ro-
tādū q ius politicū est ius seruādū debitū ordinē
inter ciues. Sunt autē ciues q sub eodē pncipa-
tu pmozantes. sunt i viuendo. acquirendo z possi-
dendo liberi z equales. et non dico equales sic q iure
quātū vnus acquiris vel possidet tñ alter. sed sic
sunt liberi z eqles. quod licet vnicuiqz equaliter
tantum sibi acquirere quantum potest et acquisi-
ta possidere et vti eis sicut placet absqz tamen cō-
munitatis et concuium lesione. Ius autem do-
minatium est ius seruandi debitum ordinem in-
ter dominū et seruū. Ius vero paternum est
ius seruandi debitum ordinem inter parentem et
plem. Sed ius vxozium est ius seruādū debitum
ordinem inter virum et vxorem. Dicendum est er-
go q iustū politicū est multipliciter distinctum ab
alio triplici iusto. pmo quidem quantum ad ei?
materiā vel obiectum quoniam iustum politi-
cum est inter partes ciuitatis. et inter ciues vt dī-
ctum est et ideo etiam dicitur politicum id est ci-
uile. Alia autem iusta sunt inter partes domūs
quia sicut dicitur pmo politice primie et minie
partes domūs sunt dominus et seruus mar-
tus et vxor: pater et filius. modo ciuitas z dom?

Ad rationes

qstio decima
octaua
Arguitur

In oppositi

Notabile de

specie differunt. nō solū magnitudine z paruitate
vt pbat. pmo politice. ergo illa tria iusta nō sunt
iusta politica. sed vocant? ppe iusta economica.
Itē ius politicū ē inter personas diuisas i prope-
tate erisū bonoz. Aliud autē triplex iustū ē ier p-
sonas oīctas i vtroqz istoz. seruus enī est tanqz
possessio dñi: filius autē sicut pars patris: vxor au-
tē ē viro pincta. Itē iustū politicū ē inter perso-
nas equales quantum ad pncipari et subijci qz neu-
tri ciuū alijs naturalr pncipant? vel subijciunt?
Aliud autē triplex iustum ē inter personas natu-
raliter inuales paterfamilias enim naturaliter
pncipatur seruīs vxori et liberis. put oñdī pñ
mo politice. Secūdo autē iustū politicū differt ab
alio triplici iusto quātū ad formā et modū qm ius-
tum politicū ē equalitas eoz sūmplr inter qz ipm
est in hoc vt quilibet habeat quod suū ē. Aliud
autem triplex iustum ē inegalitas simpliciter eo-
rum inter quos ē equata tamen secundum debita
proportionalitatem. Iustum enim ē q pater prebe-
at filio nutrimentum et doctrinā et econtra fili-
us patri reddat honorem et reuerentiā. et sicut
seruus acquirit domino et procurat ita econuer-
so oportet q dominus seruū custodiat z defen-
dat. Et vt dicit Aristoteles sicut vir vxori preberet
cūditatem. ita vxor viro rependat generationē
vel vt alij dicunt q sicut vir honorem ipedit vxo-
ri sic scilicet q ex honore viri mulier honoratur:
ita mulier reddat viro debitum famulatum. Ter-
tio vero differunt quantum ad finem vel effectū
quoniam iustū do nātūm: paternum et vxori-
um ordinat? pncipalr ad sustentationē et pserua-
tionē hūane vite. Iustū autē politicū ordinat? ad p-
se sufficiētiā vt sit sicut satis pz pmo politice. et
z illius idē declarat i pncipio sūe rthorice.
Quarto itē pñt differre penes causā efficiētē
iustū ad iustū reducentē: qm cū par in parē nō
habeat impērium. z illi inter quos ē politicum ius-
tum sint ad inuicem pares vt dictum fuit opz in
iuriam. cori i per iudicem tertium habēt i hoc
auctoritatē sibi vel suis pdecessorib? a cōitate cō-
missam. In alijs autē iustis nō ē tertia psona sz
illa pars que alteri preest dirigit eam ad iustum
domini enī ē seruū pūtre et patris filium casti-
gare. er viri vxores reprehendere i delinquantē. Et
tñ intelligendū q aliq p. sz filius vel vir vxor
aut enī dominus z seruus aliqua hñt diuersa bo-
na in quibus dñs non preest seruo vel pater filio
nec vir vxori. verbi gfa possibile ē q aliquis ē se-
ruus in bonis exterioribus sed non i corpore. p-
pter quod saltē corp? habet diuisum ab his q sūt
domini filius enī cum emancipatus fuerit a pte-
pōt habere proprias possessiones aut etiaz sicut
scdm aliquas consuetudines patriarū matre de-
functi filius hz dominium. super medietatē dono-
rum similiter vxor aliq et secūdu aliqua scōsue-
tudinē hz proprie dñum in proprietate aliqua-
rum hereditariū. licet ipsa quo ad vsum sit viro cō-
iuncta. et saltē filius z vxor habent diuisum a pa-
tre vel a viro vitam corpōalem: corpus et mem-
bra saltē vsqz ad aliquem terminum. ita q i his
non sūt sub dominio patris aut viri. Dicendum
est igitur q quantum ad omnia bona que seruus

et dñs vel pater z filius. vel vir z vxor hñt diuisa
ad ipos ē iustū politicū z pñt ad iustē habere le-
gitimas actiones z recurrere ad iustē polince. cu-
ius rō ē qz vt sic nō hñt se per modū serui z dñi vt
patris et filij vel viri z vxoris. sed per modū ciuū
eo q vt sic sunt tanqz liberi et equales. id ē. Sz
quātū ad ea bona q hñt pincta in quātūm hic est
dñs et ille seru? et hic pater et ille filius z iste ma-
ritus z hec vxor nō ē inter eos iustū politicū sicut
ex dictis apparuit. Ad qd etiā pbandū Aristote-
les duplex mediū assignat pñmū qz nō ē iustū
politicū ad qd nō ē iustū sed patris ad filium vel
domini ad seruū zc. nō ē iniustū. ergo zc. ma-
ior patet quia contraria sunt nata fieri circa idē.
minor patet quia seruus/filius/z vxor sunt tanqz
pars. vel possessio dñi patris aut viri. null? autē
ad rem suā vt sua est iniustū facit. tuz quia iusti-
tia z iustitia sunt ad alterum. tum quia iustū face-
re proprie ē nocere ex electione nullus autem eli-
git sibi pñ nocere ex electione vt dicit Aristoteles. Secū-
dū mediū ē. quia ad illos nō ē iustum vel iuste
suum sūmplr ad quos lex non fertur sed lex nō fer-
tur patris ad filium zc. vnde per nullā legem pa-
ter punitur a pncipibus vel legi latozibus si p-
cussit filium saltē vt dicit Aristoteles. anteqz sit pelli-
con et adulter. z ita de domino et seruo. Ad
rationes igitur soluendum ē. Ad primā pñt di-
ci q neqz omne ius naturale ē politicum neqz om-
ne ius posituum ē politicum: ita q naturale z po-
situum non sunt differentie specificę et essentia-
les iustū politici secundum q politicum. sed sunt
eius differentie accidentales. sicut si homo diui-
deretur in masculum et femellam. quibus etiam
alie species animalium diuiduntur. non solum ei
iustum politicum diuiditur in naturale et positū
uum. sed etiam iustum economicum. sepe enī pa-
terfamilias aliqua statuit in domo fore obseruā-
da vitra id quod iustum economicum naturaliter
requirebat. Ad aliam dicendum ē q legalis iusti-
tia de singulis ad humanā vitam pertinentibus
intromittit se sicut dicitur in hoc quinto. propter
quod ipsa per modum documentozum potest de-
terminare qualiter se debeat habere pater ad fili-
um z vir ad vxorem. vel etiam dominus ad seruū
et econtra. sed leges non feruntur ad eos per mo-
dum preceptozum. propter quarum transgressio-
nem filius habere possit actionem contra patrem
vel vxor contra maritum: nisi sicut dictum est in-
quantum possunt habere diuisa bona. Ad vltimā
dicendum ē q pncipatus paternus nō ē prin-
cipatus regalis simpliciter. sed secundum simili-
tudinem siue secundum quid: sicut apparet pri-
mo politice. et octauo ethicoꝝum. et iterum neqz
pncipis alicuius ad subditū ē iustū politicū ppe
iquātū subditi sunt sed iquātū quo ad aliqua sūt
equales z abinulce z absolūt. sic enī et non aliter
ciues aliquando habent actionem legitimā ptra
legem. Et sic finitur questio.

Ad rōnes

Arguitur

Uterū sit aliq
iustū naturale. Arguitur q nō. Qz
nulla est iustitia naturalis. Raz oīs
iustitia saltē proprie dicta est vir-
tus moralis. et per consequens per

Secund? ar-
ticulus

Liber

quintus.

consuetudine acquirunt ergo p locū a p iugāt nū-
lum erit iustū naturale. Itē oē iustū i aliq p iuni-
catione p iustū vi p i q iūto hui? z in octauo. si er-
go p iunitiones hōim non sunt naturales iusta
non erūt naturalia. mō p iunitiones nō sunt na-
turales imo merelolūtate. Itē nullū natura exi-
tium aliter assuecit. secūdo hui? sed scdm oēm
modū iustū aliter p iūgit assuecere z hōies fieri i
iustos q zc. Itē sicut dicit ar. Naturalē qd vbi
qz hz eandē potentia quēdammodū ignis hic z in
paris ardet sed nulla iusta hnt vbiq z apud oēs
eandē potentia sed ea mutatio sepe ppter circū-
stātiāz icidētūz variatāz qd deseruit epye lre
ya. vi pot videbit: ppter qd etiā dicebat pmo hu-
ius q bona z iusta de qbus ciuilibz intendit. tantā
habent dīam et erroz. vnde anē lege sola eē na-
tura non igit. ¶ Oppositum vult aristoteles q di-
uidit iustū politū i iustū naturale et iustū legale.
Item videtur q oē iustū est bonū. sed nullū eozū
q ppter naturā bonum. vi dicit ar. septimo po-
politice. ergo nullū iustū est pter naturā vīa fuit
differentia inter ius iustū et legem. Ius enī erat
pceptū seu ordinatio dīi circa subditos. Iustū
aut erat qd subditz pcedit scd iura. Lex aut erat
scriptura iuris i libro vel i aīo. ppter qd iustū nō
videtur dici naturale: nisi qz ē scd ius nature ne-
q lex naturalis nisi quia est descriptio iuris natu-
re. Ideo de iure nature videndum est. ¶ Sciēdū
est q homines possunt triplices habere dominos:
puta deum naturā et principes. Deus autēz ou-
plicitē potest ordinare super hōiem. Unomodo
secundum cōmūē nature cursū scz mediante
natura. Deus enī i operibz nature coagit: imo pl⁹
agit q natura secundū auctozē de causis dicēz
¶ Prima causa plus iustū zc. natura nāqz dirigē
in suis operationibus ab ipso deo z intelligēz
vi dicit pmetator duodecimo methaphysice con-
mento decimonono. Hanc autēz ordinationē dei
non distinguimus ab ordinationē nature. eo q hoc
deus et natura simul operantur. Aliomodo deus
ordinat super hominem immediate et superna-
turaliter reuelando z manifestando nobis aliqua
documenta vite nostre ad que humanaratio natu-
re sue relicta non potuisset peruenire et ille dei
ordinationes et precepta possunt debent dici iu-
ra diuina non iura nature. neq iura humana nisi
forte passue scz quia hōibz precepta. Sed de
istis forte nihil intendere videtur Aristo. ppter
quod de his pretermittēs descendamus ad se-
cundum dominū qui est natura. Natura autēz (si-
cut patet secundū phisicorū) dicitur de materia
et de forma. sed materia nullū habet dominūz
sue principatū: sed omnino dicitur secundum
exigentiam et impetum agentium et formarūz. si
autem in homine sunt plures forme substantiales
vel vnica diuersas habens potentias tamen ni-
hil intendimus ad presens nisi de formis cogniti-
uis vel saltem mediante cognitione operantibus
sicut sunt appetitus et voluntas. Aliē autem vir-
tutes sunt communes aliis inanimatis: et nō
sunt humane sicut de potentia nutritia dicitur
in fine primi huius. Potentia autem et appetit⁹
sensitiuus licet sit communis ceteris animalibz

In oppositū

Notabile.

tamen i n homine spectat ad mores z ad directio-
nē hūne vite: put aliqtr participat rōez scdm q
exaudibiles ei obediētes: dictū ē ei pmo hui? q il-
la pars sensitiua inata est aduersari rōi z inata ē
etiam obedire. Tenendū est tñ q put ipsa innata
est aduersari rōi nullū debet in putmanavita ge-
rere dñū sed eius iudicia vel precepta sunt solū
admittenda scdm q psonant rōi. Dicunt ergo q
dam q pars sensitiua multas instituit ordinationes
et precepta circa vitam humanā in quibus etiā
concoz. est ratio. verbi gratia coniunctio maris
et femine. liberorum procreatio. et vis illate re-
pulsio sicut dicit Albertus. Sed iterū super hoc
pars rationalis multas alias ordinationes et pre-
cepta nobilitat per ratiocinatioz inquisitionē ap-
ponit vtrāq ergo precepta cōmūi nomine pnt
dici iura nature: sed stricto nomine quidam vocāt
precepta rationis iura gentium eo q gentibus. i.
hōibz propria est ratiocinatio sola vero precepta
sensu vocant iura nature: quia non p inquisitiō-
nem aliquā sed tanq ex instinctu nature pueniūt
Si autē aliqua fuerint que neq per sensū ex istū.
ctu naturali neq per rationē sunt magis ad vnāz
ptē ex natura rei determinabilia q ad aliam et p
principes seu legisatores determinantur qnam
ptē determinate pceptat: tūc ista pcepta erūt iura di-
stincta cōtra pdicta iura gētiū et nature z ista iu-
ra videt Ar. vocare legalia. ¶ Alij autē aliq vo-
cāt ea ciuilia. Alij alit dicit q sicut i speculabili-
bus quedā sūt pcepta pma q pmentatōz: tertio
de anima dicit esse naturaliter inata seu cognita. multipler p-
positio pnt
non qz a pcepto nre creationis sunt cognita: scz qz
sine ista iustitia rōinatioe ex sola naturali inclinatio-
ne intellectus ad intelligibile pphendimus ea sta-
tim z pcedim? qñ nobis occurrunt. Alij autē sunt
pclusiones nō statū pcesse sed per deductionē ea-
rū ex pceptis pntis pdictis. Alij vero sunt pntia
gentia: que si ita sint vel aliter nihil differē i ordi-
ne ad pcepta naturalia pcessa vel pclusiones ex eis
deductas. Itē in operationibz quāti ad practiciū
intellectū quedā sūt pcepta naturaliter ab oibus
pcessa nō ex inquisitione aliqua sed qñ ex instinctu
naturalis scz ex inclinatione naturalitate ad ipz vcz
z ipm bonū. Alij autē sunt que ex dictis pceptis
ratiocinando possunt inferri. Et alia sunt q non
differunt si sic vel aliter fiant. ¶ Prima igitur dñr
iura nature. Scd pmo dicunt gētiū apud legisatōz
et vtrāq cōi noie apud Ar. dicuntur iura nature
quia scz animarōnalis ex vi nature sue determi-
natur ad ea licet differenter scilicet ad pma sine
ratiocinatione et ad scda per ratiocinationē. Et
sicut prius dictum fuit cū de differentibus pntis-
pes vnā partem determinauerint illa precepta vo-
cantur apud Ar. iura legalia. qz scz nō ex natura
vi hnt sed solū quia a lege posita sunt apud legis-
tas aut vocant iura ciuilia p tanto. quia sūt alia
z alia in aliis z aliis ciuitatibus. Et istū duo modū
dicendi distinguuntur per hoc quod pntis modus
ponit q iura nature stricto noie appellata. prout
ptra iura gentium distinguuntur sunt precepta pntis
sensitiue put istū instinctu naturali scilicet put a cau-
sis superioribz que non fallunt ipsa dirigunt in
debitū finē. Scd autē modū ponit q iura nō sunt

Ethicozum

cbiit

scd humanos mores nisi que rōe iubent sed illa
vocāt iura nature stricto noie ad q rō per istū
ctum nature determinat abiq rōinatioz inqsi-
tione. Et forte q hoc est melius qz nichil i huma-
nis actibus est bonū neq p psequis iustū. nū put
est cōsonū recterōi. Si enī in sensu sistamus: to-
tum bestiale est nichil humanū. Adhuc alij dicūt
q dispositiones ille dicunt hōi naturales que sūt
sibi convenientes ad attingendū propriū et natu-
rale bonum scdm q sibi ē. possibile. Conueniēs
ei cōiter dicit naturale. et disconueniens innatu-
rale sicut dicitur q frigiditas est naturalis aque
et caliditas innaturalis. Ea autē que in humanū
vīu veniūt tripliciter se habent apd hōiem: et apud
corpus et apud aīam. Apud corpus enī apparet
q quedā determinate congruūt corpori bene vi-
posito sic q eozā opposita non cōgruerent. Alij
autē sunt que et sua opposita indifferenter sibi cō-
gruunt. Alij vero sūt que congruūt corpori non
bene disposito sed egro rōne egritudinis. vt die-
ta vel aliqua alia medicina. Que autē perfecte na-
ture congruūt illa dicunt simpliciter congrua et
per consequens simpliciter naturalia. Que vero
congruunt defectibus nature talia dicuntur con-
gruere scdm qd: et esse naturalia scd quid z sim-
pliciter innaturalia. Que autē indifferenter sunt
dicuntur accidentalitā. Sic igitur dicendū est de
his que spectant ad regimen politū. quedā enī
expediunt oī ciuitati bene se habenti. ppter qd
iustum naturale simpliciter cōstitit in eozū obser-
uatione. Quedā autē congruunt ciuitati defectuo-
se ratione sui defectus: que sibi bene habenti nō
congruerent. in quozū obseruatione iustū cōsis-
tit non naturale simpliciter sed naturale scd qd
¶ Alij autē sunt que sic vel aliter facta ciuitati cō-
gruūt indifferenter et si ad alterā partem per pnt-
cipem vel consuetudinem determinentur. tunc in
huiusmodi determinationis obseruatione cōsis-
tit iustum accidentale. ¶ Prīmū igitur istozum
trium iustozū vocatur ab Aristotele iustū natura-
le ppter causam predictā. Alij legisatōz scdm
prius dicta diuiditur in ius naturale stricto noie
et in ius gentiū. Tercium autē iustum vocat Ari-
stoteles legale pto tāto q eo solo magis est iustū:
sic q aliter q lege determinatū et legisatōz vocant
ipsum ius ciuile. qz aliud et aliud inuenitur iustia
et alia ciuitate scdm voluntarias determinationes
principum vel ciuium. Scdm autē iustum aliqui
reducūt ad pntim qñ in eo differt ex parte rei
sic et aliter fieri. Alij autē reducunt ipsū ad tertium
qz est aliud et aliud in alia et alia ciuitate. Et ma-
nifestum est q si iustū diuidatur in cōe oī ciuitatū
bñ habēt et in propriū vnicuiqz tūc scdm iustū cū
tercio cadit sub secundo membro diuisionis. Si
vero iustum diuidatur in illud quod ex parte rei
est iustum: et oppositū ē iniustum z i illud qd ex se nō
differt sic vel aliter fieri sed per solam legis deter-
minationem tunc scdm iustū. cū primo cadit sub
primo membro diuisionis. Et non est vis quomō-
dicatur. satis enī apparet questū scz quid quedā
sunt iusta naturalia scdm dictos modos. ¶ Sed
vltius sciendū est q cōmūissime accipiendū
naturale oīa iusta possunt dici naturalia. nā aliq

sunt pprie naturalia sicut dictū fuit: qz practice in
intellectus eis naturaliter assentit eo q scdm alber-
tum natura iter descripta sūt innaturali iudicato-
rio rōis. Itē ista sūt cōia pcepta pcepta rōis vt
quod bonū est psequendū et malū fugiendū q nō
est iniuriādū q parētes sunt honorādū: z filij mī-
tendi nā sicut dicit Albertus alit hō non esset ho-
nesti pnceps nisi pcepta honesti esset i eo per na-
turā sicut nec esset particeps scientie si non esset
in eo principia scientie per naturā. Natura enim
nichil facit ad aliquem finē cui non conferat pnt-
cipia per que potest perueniri ad ipsum aliter de-
ficeret i necessarijs ageret otiose. Alij autē sunt
scdario naturalia qz scz pdictis pprie natura-
libz deducta sūt modo oīa alia iusta vt iura dedu-
ci possūt ex eis sed differenter qdā enī ex eis ori-
untur sicut pclusiones ex principijs et ista vocat
Ar. adhuc naturalia. Alij autē dicunt q stricto
noie vocāt iura gentium. Alij autē dicunt q oī
ctis principijs nō sicut pclusiones sed sicut pclusio-
num voluntarie determinationes qñ ad execu-
tionem verbi gfa concludi pōt q fur puniendus
sit sed quomodo non concludit eo q scdm rei na-
turā nō differt ytrum isto modo vel alio ppter qd
legisatores vno modo determināt in vna ciuitate
et aliter in alia z hōi determinationes possunt
dici cōiter iura naturalia scz in qñ sunt conso-
na principijs z conclusionibus pcepte rōis que
ad rōnes igitur dicendum est. Ad pma q si obiectum habitus est
a natura non ppter hoc oportet habitus esse a na-
tura sed per doctrinā vel assuetudinē potest habi-
tus acquiri circa obiectum quod est a natura vel
pōt concedi q iusticia est naturalis. i. conueniens
humane nature non qz generata in nobis per na-
turam prout generari per naturā distinguitur cō-
tra generari per doctrinā vel per assuetudinē. Itē
iterum iusticia est nobis naturalis scdm aptitudi-
nem licet perficiat p assuetudinē. vnde scd hui?
dicit Ar. neq igit natura neq ppter naturā in-
sunt virtutes sed innatis quidem nobis suscipe-
re eas: perfectis autē p assuetudinē. Ad alia simili-
ter dicendū est q humane cōditiones sūt natura-
les quo ad inclinationē. homo nāqz natura ciuile
aiat est pmo politice sed cōitatio per voluntatē p-
ficiat z per assuetudinē. Ad alia potest dici q per
quācūqz assuetudinē non posset de iniustitia iustum
fieri vel econtra sed quantū ad opari iustitiae in iu-
stia contingit assuecere ppter quod rō nichil con-
cludit de iusto vel iniusto sed de hoc qd est opari
iustū vel iniustū cōcedi pōt q iustū vel iniustū nō
operatur a natura sed ab habitu. Ad alia dicen-
dum est q nō oīa naturalia sūt apud oēs scd pper ea
dem sed sufficit q i maiori parte. sicut est de hoc
quod est habere quinqz digitos i manu vel parte
vtrā esse fortiorē iuniora. pōt ergo dici q na-
turale est idem apud oēs si in ista nō puenit ex
aliquo accidentali: impedimento nature: et ita oī
ctum fuit de iusto naturali. Ad rationem i oppo-
sitū patet per vlt. mū notabile oīa nāqz iusta con-
ceduntur esse naturalia scdm noie extensionem.
Et sic est finis questionis.

Ad rōnes

Questio. xx.
Arguitur

Meritur vicefimo. Quid iustū poli-
ticum bene diuidat in iustū natura-
le et iustū legale. Et arguit qd nō
qz diuidētia debet equari diuisio-
bi gfa quicqd est aīal est aīal rōnale
vel irrationale. Et econuerso quicqd ē aīal rōnale
vel irrationale est aīal. Ideo aīal bene diuidit in
aīal rōnale et aīal irrationale. sed in pposito nō ē
ita qz nō oē iustū naturale aut legale ē iustū poli-
ticum. pbatto qz iustū paternū vel rōnū ē iustū
naturale et patet pmo politicez nō ē iustū po-
liticum vt dī in isto quinto ergo rē. Et pars
diuidens non debet esse equalis toti neqz in plus
qz toti: sed iustū legale ē in plus qz iustū politici
vel salū ē ei equale. qm iustū legale videt ēē qd p-
tinet ad legale iusticiā. tale aut ē oē iustūz imo oē
virtuosum cū iusticia legalis sit oīs suetotavirt.
Et confirmat qz iustū legale ē qd pceptū ē a le-
ge sed lex pceptū circa oēs virtutes et malicias vt
dī in pncipio huius quinti igit rē. Et diuisio
illa nō ē bona que nō cōcordat diuisionibz datis
ab actōibz solennibz aut etiā diuisionibz in legi-
bus vel sacris canonibz approbatis. Et sic ē de ista
quod patet qz tullius i fine sue pme rhetorice cū
duobus mēbris dīca diuisionis apponit terciū
dicit enī aliud esse ius naturale aliud cōsuetudi-
nale et aliud legale. Et Arz. pmo rhetorice
ponit aliā diuisionē q non videt istē eadē scz q tu-
lum aut ius aliud ē pceptum aliud ē cōe. Et p-
ter in decreto ius diuidit i naturale et ciuile modo ci-
uile scdm nōis significationē ē idē quod politici
ergo ius politici diuidit cōtra ius naturale. Et
leges apponit terciū mēbrū scz ius gentiū qd
nec dicit esse ius naturale nec legale dīctio erat
insufficiens. Et mēbra diuisionis cōincidunt
qz ius naturale scribi pōt et pceptū et ita erit ius
legale. Ideo diuisio nō ē bona. Et oppositū dicit.
Arz. vīdā fuit pūa dīctā inter ius iustū et legē qua
supposita. Et notandū ē pmo q scdm cōm vocū
impositionē ciuile et politici idē significant ideo
qd dicem⁹ de vno itelligem⁹ idē de alio. Iustū
ergo politici vel ciuile capī tripliciter. scz pprie
cōter et cōfīme. Iustū politici cōmūssime
acceptū ē oē quod legis latorēs cōe bonū policie
conectātes pceptiunt vel exhortātur. et ita oē ius
sum quod ē oē opus cuiuslibet virtutis dicere
iustū politici sic ergo iustū paternū et iustū rō-
nū et quodcūqz aliud iustū dicere iustū politici
cum sic enī cōmentator loquēs in pmo huius de
ciuili vel politica pte dicit et ptes esse p-
fissimas virtutis videlicet militare economica et
rhetorica. Iustū aut politici cōter dīctum su-
mitur scdm id qd ciuitas addit supra domū et ita
iustū politici acceptū fuit pūa distinctū cōtra
iustū economicū puta paternū rōnū et dīctū
iustū. Iustū aut politici pprie dicitū ē illud qd
attenditur penes pcepta seu statuta vel cōsuetu-
dines alicuius specialis policie vel ciuitatis ita q
non oportet cōter ipm alibi esse iustū. verbi gfa
quod i Francia iustū ē furem laqueo suspendi. al-
bi aut iustū ē ipsū alia pena puniri scdm diuerso-
rum locorū statuta vel cōsuetudines. Et similiter
etiam iustū legale dī tripliciter pprie cōter et cō-

munissime. Iustū legale cōmūssime sumptum dī
oē quod ē scdm legē scriptā vel platam vel natā.
scribi aut pferri. et sic iterū oē iustū ē iustū legale
et ē opus vel obiectū legalis iusticie. que ē oīs vir-
tus. Iustū vero legale sumptū cōter dī oē quod
est scdm legē scriptā vel platam. Et illud iustū
distinguit contra iustū epyches et cōtra oē iustūz
quod nō ē actū scriptū vel platū. Iustū aut lega-
le sumptū pprie dī illud qd ex eo ē iustū. qz p-
ceptum lege scriptā vel platā ita q si nō esset lege
pceptum ipm nō esset magis iustū qz iustū oppo-
situm. Et similiter aut iustū naturale dī triplici-
ter scz pprie cōter et cōmūssime. Ius naturale
sumptum cōter ē oē ius quod ex se vim habet aī
oem legis positionē. qd scz ē ex vi nature vel mor-
Et illud ius diffinit. Tullius i fine sue pme rhe-
torice dicit q nature ius ē quod nō opinio genu-
it sed quedā innata vis. Ius aut naturale
sumptū pprie dī iustū quidā naturalis quo
sine vi rōis hoies dirigunt sicut et bruta i fine si-
ue i bonum suū aut oē cuiuslibet intellectus ab-
qz rō cinatōe naturaliter assentit. sic enī legis vo-
cant iustū naturale cōtra quod ipsi distinguūt ius
positiū vocātes ipsum oē illud qd vltra iustū
naturalem aut pncipia practica naturalia con-
sa. concludi pōt ex dīctis pncipiis per inductionē
rōcinatiū. vel qz tanqz cōsonū eis pceptū. Et
iterum ipsi subdiuidūt in ius gentiū et ius ciuile
Ius gentiū appellātes oē illud qd recta rō iubet
quod dicunt idē apud oēs. Ius aut ciuile dicunt
quod ē spēalibus cōsuetudinibus vel spēalibz ne-
cessitatibus aut utilitatibz introductū. Sed ius na-
turale cōmūssime sumptū ē oē ius recte positum
sive sit innatū sive innatis cōsonū sicut dicitū fuit
in alia qstione. his vīs manifestū ē q iustū politi-
cum bñ diuidit i iustū naturale et legale si diuisio
debite pponat. In hac enī diuisione iustū politici
accipit cōter vel cōmūssime sicut tibi placue-
rit. Iustū etiā naturale accipit cōter sed iustū
legale sumit pprie sic enī oē iustū politici ē na-
turale vel legale et nullū iustū naturale ē legale
nec econtra. nā iustū naturale sic ē oē qd esset ius
sum pter legis positionē legale aut quod nō ē ius
sum nisi qz lege pceptū. Similiter etiā manife-
stum ē q diuisio data i decreto ē bona sane itelle-
ctis qm expresse cōincidunt cū diuisione. Arz. nisi
quod capit hoc nomē ciuile loco huius nōis politi-
cum et dīctū fuit q ista sūt tanqz nōia synonyma
Similiter etiā diuisio legis ē conueniens. qm
ipsi pprie capiūt iustū naturale et sic satis apparuit
q ius bñ diuidit in ius naturale et ius positū
modo pūa expositū. Et etiā bona ē diuisio qua
dat Arz. pmo rhetorice qm p ius cōe itē dī idē q
ius naturale cōter sumptū. tale enī cōe dī qz ē idē
apud oēs. Per ius aut pprie itē dī ius politici
pprie sumptū. Ideo diuisio hec et illa sūt eadē de
diuisione aut. Tullius dīcendū ē q cōsuetudine ap-
probata vimur tanqz lege scripta ideo qz nō
distinguius iter legē scriptā et cōsuetudinē et sic
vsqz iūc locuti sum⁹ qz nō ē idē penit⁹ legē
scripta et cōsuetudo qz sūt sine ius dīcendū aut
proq et ideo. Tullius inter eas distinguens posuit
tria mēbra forte. Tullius per illā diuisionē trimē-

iustū natura-
le tripliciter.

Notabile.

iustū politici
dī tripliciter

iustū legale
tripliciter

brem nō intellexit iura triplicia realia ab iure di-
stincta s; q idē ius pōt esse natura cōsuetudine et
lege ius scdm diuersas rōes. Et enī ius nature
scdm q ipsum innata vis inseruit aut per modū
pncipii aut per modum cōclusionis. Et aut pue-
tudine ius in qstū aliqñ debet a natura tractū
est et ipsū maius fecit ius dī aut lege ius in qstū
in eo scriptū quod populo expōitū ē vt obseruet
continetur et hoc totū dicit Tullius sicut manife-
stum est inspicientibz libz eius. Tullius aut ius
naturale diuidit in sex species videlicet i religio-
nem pietatem gfa vindicationē obseruatiā et ve-
ritatem de quibus forte aliquid videre nō est iuri-
le. Ad diuidendū igit istarum spēm sufficienti-
am dicamus q iusticia ius et iustū ad alterum sūt
scdm modum cuiusdā obligationis sicut apparuit
i satis ex precedentibus. hoies aut pmo tenen-
tur ipsi deo q dedit eis corpus et animā et alia cun-
cta bona ex quo debuit ius reingōis accipit. Et
enī religio sicut dicit Tullius que super rationē est
dem nature quā diuinā vocat curam sanctimonis
amqz affect scdm tenentur hoies hoibus ratione.
qua simul cōiuncti sunt aut scz vinculo cōsanguini-
tatis aut vinculo amicitie aut aliē vinculo cōi-
nitatis tenentur aut pmo idigentibz ad subueniē-
dum. Secundo benefactoribus ad remunerādū
Tercio malefactoribus ad eorum malitiā reprehē-
dendū. Quarto senioribz et pmo maioribus ad ho-
nozem et reuerentiā impēdendū. Quātū ad p-
mum est pietas que vt eam diffinit. Tullius est per
quā sanguine cōiunctis et patrie beniuolis offici-
um et diligens distribuū cultus. Quātū vero
ad est scdm gfa que scdm. Tullius est in qua ami-
titiarum et officiozum alterius memoria et alteri
ius remunerādi voluntas continetur. Quātū ad
tercium est vindictio que est per quam vis aut i-
uris aut oīno omne quod ob futurum est defen-
dendo aut viciscendo propulsatur. Sed quātū
ad quartum est obseruantiā que est vt dicit Tullius
us per quā hoies aliquā dignitatem antecessores
cultu quodā et honore dignificantur. Tercio aut
homines tenentur generaliter omnibus rebus in-
quantum ipse sunt dei creature ad eas aut homo
nullum habet opus cōe nisi scdm sermones ideo
qstū ad hoc est veritas que est vt dicit Tullius per
quā imutata ea q sūt aut ante fuerunt aut futura
sunt dicuntur. Tunc ad rationes. Ad pūam
dicendū est q si iustū politici acciperetur cō-
mūssime mēbra diuisionis cōuerterent cum di-
uisio. Si aut capiat modū medio sicut Arz. dī-
catur hic loqui de ipso dicendū est q diuisio il-
la ē ac si homo diuideret in masculum et femel-
lam sicut dīctum fuit in precedentibus ita q de-
uisio nō est propria et essentialis sed tñ ipsa sic est
sufficiens q mēbra nō cōincidunt et euacuant
tum ambitum diuisi. Omnes alie rationes solui
possunt per ea que superius dicta fuerunt. Et sic
finitur questio

ad rōes

Questio. xxi.
Arguit pmo

Meritur vicefimo pmo. Quid nocu-
mētū bñ diuidit i nocumentum ex
ignorātia et nocumētū ex passiōe et
nocumētū ex electiōe. Et arguit
qd nō qz mēbra cōincidunt nocumētū

enī ex electione est nocumentū ex malitia ideo di-
cit. Arz. Quid aut ex electione iniust⁹ et mal⁹ Sed
in tercio dicit. Arz. ignorat qdē oīs mal⁹ q opz
operari et a qbus fugiendū igit nocumentū ex ele-
ctione est nocumētū ex ignorātia. Item viciū nō
min⁹ est circa passiōes qviri⁹ sed dīa moralis vir-
tus est circa passiōes scz circa delectatiōes et tristi-
cias vt dī in scdo igit et viciū ppter quod videt q
oīs viciō⁹ ex passione operat⁹ qd etiā pūa. Arz.
scdo hui⁹ dicentē q ppter voluptatē qdam mala
operamur ppter tristitiā aut bona recedim⁹. Cuz
igit nocumētū ex electione sit visiosum videt q
oē tale nocumentū sit ex passiōe. Et illud cōfirma-
tur qz per rōnē nō peccam⁹ qm ipsa sp ad optima
deprecatur vt dī pūmo hui⁹ ergo si peccam⁹ hoc
est ppter ptem sensibilem in qstū aduersat⁹ et obui-
at rōi sed non aduersat⁹ et nisi ppter passiōes igit
oē pctū ex passione. Item diuisio est in sufficientē
qm aliqñ violentat nocumentum inferimus hoc
aut nec est ex ignorātia nec ex passione nec ex ele-
ctione sed ab intrinseco. Item videt q in hac di-
uisione duo mēbra sufficiūt vel quattuor requirūt
qm nocumentū puenit aut ex parte potētie cogni-
tiue aut ex parte potētie appetitiue. Si ex parte
cognitiue hoc est ex ignorātia. Si ex parte appeti-
tiue hoc est ex passione. Et si sub diuidas nocumē-
tum ex parte potētie appetitiue qz vel ab habitu
et est ex electione vel sine habitu et est ex passione
Tunc etiā sub diuidetur nocumētum ex parte po-
tētie cognitiue qm sicut contingit habiuiari vel
non habiuiari appetitū ita et intellectum. Et op-
positum patet auctoritate. Arz. qui illā diuisionē
ponit in littera tanqz bonam. Determinatio illi-
us questionis satis haberi potest per ea que dicta
fuerunt in tercio libro. Sed tamē notandū q
ignorantia potest esse duplex scz vincibilis et in-
vincibilis. Et illa dī vincibilis quā remouisse potuit
semus si diligentiam adhibuisse debuit voluisse-
mus et ista est ignorantia crassa vel ignorantia affe-
ctata et hec ignorantia nobis imputatur. Inuincibi-
lis aut est quā remouisse non potuissimus. Et
tunc qz diligentia debitam appouissimus et ista
non imputat nonis ignorantiam aut inuincibilem
vocat. Arz. paralogicam eo q mens sit ignoran-
tis ipso inuito ligata est sicut ligata est mens non
potentis soluere paralogismū et aliam ignoran-
tiam per oppositū vocat non paralogicam. Et se-
cundo sciendū est q vincibilis siue non paralo-
gistica ignorantia est duplex scilicet crassa siue su-
pina et affectata. Crassa aut siue supina dicitur
super quam non fertur positue actus appetitus
sed potius super oppositū verbi gratia q nos
vellemus scire sed debitam diligentiam non vel-
lemus apponere. Affectata aut est super quam
positue fertur appetitus verbi gratia q illud vo-
lumus ignorare et quia oīs homines natura sci-
re desiderant ideo rō manifestū est q non volu-
mus illud ignorare scdm se sed sepe vt occasio-
nem habeamus non faciendū aliquid vel non ap-
ponendi remediū in aliquibus faciendū quod
deberemus facere si sciremus. Quod igitur sit
secundum ignorantiam affectatam non dicitur p-
prie fieri ex ignorantia sed ex electione vel ex pas-

in oppositū

diuisio igno-
rante et diffini-
tionis mēbro
rum

Notabile se-
cundum
diuisio igit
ratiō vincibilis

Liber quintus.

sione put scz ignorare volumus: aut ex electione aut ex passione: qm volumus ignorare illud si eret et vnuquodqz determinat sine vto in tercio libro: capitulo de fortitudine Sed quod sit scdm ignorantiam crassa licet nobis imputet ad vitium et pctm: qz potius non volumus: idem ignorare nec illd fieri id circo dicitur ex ignorantia fieri: non ex electione neqz ex passione. Et aut peccatus ex ignorantia quod sit secundum inuincibilem ignorantiam cu hoc non possit nisi ignorantie imputari. Adhuc vltius sciendum est qd nocumentu inferri potest aut aliud quodcuqz prauu fieri dupliciter scilicet vel ex ignorantia ex parte apprehensionis vel ex ignorantia ex parte iudicii. Et aut ignorantia ex parte apprehensionis qm rem aut circumsstantia aliqua rei non apprehendimus qua si apprehendissemus illud non fecissemus et de hac ignorantia iaz satis dictu fuit. Ignorantia aut ex parte iudicii est qm rem et rei circumsstantias apprehendimus sed de apprehensionis male iudicamus hoc iteru potest esse dupliciter qz prauu iudiciu vel puenit ex impotetia intellectus precise vel puenit ex aduersitate appetitus puertere rationem. Ex impotetia intellectus puenit error iudicii qm apprehensio oibus circumsstantiis et appetitu no trahente rationem ad aliquam ptem non possumus cu oib debita diligentia oia videre et ordinare media per q conclusio deberet inferri ex primis et infallibilibus practiciis pncipiis. ppter quod falsu aliqui concludunt verbi gra duo sunt solenes legu doctores q sine affectione praua sunt contrarij i multis conclusionibus sic aliqz eorum in iudicio errant: falsu concludit quedam dum i speculabilibus vbi ad neutra ptem trahat appetitus philosophi multas ponunt conclusiones contrarias et per consequens multas falsas. talis igitur ignorantia de inuincibilibus. Ideo si nocumentum sic inferatur debet soli ignorantie imputari. Ex parte aut appetitus error in iudicio no potest nisi dupliciter puenire scz vel ex passione vel ex electione quod eni sit ex habitu qm impetuo se et sine pmeditatione hoc tñ dicimus tanqz ex electione fieri scz qz habitus ex operationibus electis fuit acquisitus ppter quod eni de habitu electiuus his igit vltis dicendu est q diuisio. Arg. non sic intelligi debet quoniam aliqui passio cu electione concurrere possit in illatione nocumenti: malus eni sepe operatur simul ex passione et ex habitu electiuo. imo prauus habitus augmetat sepe passionem simul et ena possibile est passio cu ignorantia simul concurrat in eade operatione licet no cadant sup idem obiectu et scdm idem. Sed sic debet intelligi diuisio q oē nocumentu inferri ex altera trium causarū vel ex pluribus earū: scz ex ignorantia passione vel electione vel ena potest dici q oēs cause illationis nocumenti modificantes secundum mores sūt ignorantia passio et electio. Electio naqz reddit nocumentu maxime viciou. Scz ignorantia ipsu a peccato vel totaliter vel aliquantiter excusat passio vero mediū gradū tenere videtur eni excusat et accusat. Librum aut triū causas sufficientia sic haberi potest. cu dictus fuerit in primo libro q ois ars et ois doctrina similis aut et actus et electio bonū quoddā appetere videtur

ideonullū operatur rem prauā iudicās eē esse prauam si ergo operatur rem prauā aut apprehendit eā et eius circumsstantias eā reddentes prauā aut nō si non apprehendit ergo ppter ignorantia operatur Si aut apprehendit aut igit bene iudicat de apprehensio aut male Si bene nō operabit rem prauam cu dictu sit q ois actus et electio bonum appetere videtur scz vel bonum simpliciter vel appetere. Si male iudicat aut hoc est pscise ex impotetia intellectus et sic iteru operatur ex ignorantia. vel hoc est ex parte appetitus quod erat dupliciter sicut dictum fuit scz vel ex passione vel ex electione. ergo oē nocumentum inferri aut ex ignorantia aut ex passione aut ex electione. Et iteru sciendu est q licet in eadem operatione possint simul plures dictarum causarū concurrere tñ operatio praua sepe depēdet pncipaliter et de notariū simplici ex vna illarum tñ ppter quod iteru nocumenta bñ diuiduntur in hec tria scz in nocumentum ex ignorantia nocumentum ex passione et nocumentum ex electione qm omne nocumentum est alterum istorum. et nec membra coincidunt: qm nullus operatur aliquid prauu sciens et iudicās illud esse prauu. Ideo quicūqz operatur prauu ipse ignorat aut ex parte apprehensionis aut ex parte iudicii ppter qd i tercio libro dicebat q ois malū ignorat si q huius ignorantie appetitū nō fuerit causa positiue sed impotetia vel negligentia. tñ erit nocumentum ex ignorantia nō ex passione neqz ex electione qm passio vel electio in opere concurrat sed si ex huius ignorantie causa fuerit appetitus positiue tñ nocumentu amplius non dicitur ex ignorantia sed ex electione vel passione cu aut simul electio cu passione concurrunt eo q electio pncipalior est passione dicere simpliciter nocumentu esse non ex passione sed ex electione. Arguitur ad rationes dicendum q oēs solute sunt per dicta si quis consideret exceptis forte duabus vltimis. Ad quarum primā dicendum est q moraliter loquendo si quis oīn operatur violentia aliquid fecerit non reputat fecisse. verbi gra si quis te violententer impellat in tuū patre tu non percutis patrem tuū sed ille qui te impellit es eni tanqz res animata que ab alio impulsu impulsu fecisset in alterum. Ideo de nocumento sic illato nihil loquitur hic Arg. Ad aliā dicendu est q in operando aliquid prauu sepe est defectus potentie cognititiue ignorat eni ois malus vt dictu est ppter q nocumenta sic non diuidunt sed modo supra dicto scz q totū dicitur ex ignorantia si non sit ignorantie causa actus appetitus vt dictum fuit. Et sic est finis questionis

Quertur vicesimo secundo. Quidrum ois iustificans sit iniustus. Arguitur q sic quia ois iustificans peccat vt satis patet per Arg. sed non videtur peccare pctō alteri virtutis opposito qz iusticie ergo peccat scdm iniusticiā et talis est iniustus. Item quicūqz facit iniustu volens ipse est iniustus sed ois iniustificans facit iniustu volens ergo ois iniustificans est iniustus. Maior patet qz sicut Arg. dicit in pncipio quinti huius. Iusticia est a qua operatur iustus sunt et iusta: opera

qritū notabile

triplex inferri nocumentum

ad rationes

ad primam

ad secundam

Arguit pmo

Secundo

Ethicozum cr.

tur et volū iusta ergo iniusticia ē a qua operatur iniustorum et iniusta operantur et volū it iniusta ppter quod videtur q ois operatur iniustu et volens operari ab iniusticia et p consequens sit iniustu. Maior patet primo q iniustificans iniustu facit apparet ex nō minus significatione sed q hoc faciat volēs apparet qz nihil inuoluntariū dicitur nisi ppter ignorantiam vel violentiam sicut patet i tercio sed iniustificatio nō dicitur sit ex ignorantia vel violentia sicut Arg. videtur hic velle ergo. Et tñ potentie et habitus specificant p actus et obiecta. Scz iniustificare videtur esse ppius actus iniusticie ergo iniustificans est iniustu. Et oppositū dicit Arg. qd si quis qd sit determinatio bene ab Arg. posita ē et sic explicari potest oē iniustu ē alteri nocumentu inferre nocumentu aut inferri potest ex ignorantia ex passione et ex electione sicut dictu est alia questione sed tripliciter ex ignorantia qm vel ex palogica inuincibiliter nō peraloga. et ex vicibili et hoc aut ex crassa aut ex affectata. Sed iam dictu fuit q si ex affectata nocumentu inferat reducendu est ad nocumentu ex passione vel ex electione scdm q ignorantia volūta erat ppter passionem vel ppter electionem. Ideo duplex tñ remanet nocumentu ex ignorantia. Hoc nocumentu aut ex passione potest esse duplex primo ex passione naturali vel humana siue necessaria. Scdo ex passione habituali aut passio habitualis que ab habitu prauo innascitur scdm quā scilz homo statim obiecto pte ppter habitū inclinātē passionat repēte vehementer diuturne. aut vniuersaliter extra motū et exigentia obiecti et naturale et dictum fuit q nocumentu ex tali passione illa reducendu est ad nocumentu ex electioe habitu. Sed passionalis dicēda est quēcuqz nō ppter habitū sed ex sensibilibus naturaliter inferri vt timor spes gaudij tristitia amor et huiusmodi humana aut siue necessaria dicitur que in ipsa hoīs natura necessario habet originem vt sitis fames infirmitas aut huiusmodi. Et scias q istas passiones qz humanas vocamus non distinguimus contra naturales eo q nō sunt naturales scz quia sic loqui videtur. Arg. vltis nobis ad pmo. sicut licet eis vitietur forte ratio talis usus fuit eo q vitietur sint naturale et ille que ab inferi ori natura innascunt habeant sibi propriū nomen quia necessarie vocantur vel humane relique potuerunt sibi comune nomen retinere. sic eni de pmo loquitur Arg. primo thopicoz ergo cu Arg. hec vocet humane vel necessarie ille aut naturales. Quatuor ambarū duplex potest esse gradus quēda eni sunt adeo vehementes q innotē sunt mouere constantem virū vt timor mortis extrema fames aut huiusmodi. Alię sunt debiles que nō mouerent constantem virū ad peccandum. Similiter potest distingui de nocumento ex electione qm electio qd sit scdm habitum firmitatem et aliquid scdm dispositionem ad habitum. Ppter quod in vniuerso seruidet esse gra diu illationis nocumenti. Primus ex ignorantia inuincibili siue palogica. Scdo ex ignorantia crassa vel supina. Tercius ex humana vel naturali passione cadente in constantem virū. Quartus ex debili passione naturali tñ humana. Quin tus ex electione scdm dispositionem. Sextus aut

Tercio

in oppositū

nocumentu ex passione est duplex

un gradus passionum

sex gradus illationis nocumenti i spēali.

ex electione scdm habitū. Quid ergo de modis et differentiis illationis nocumenti videndu est quid intelligere debeamus per iniustificare licet eni. Et omne iniustificare sit alteri nocumentum inferre tñ ista non conuertunt loquendo simpliciter et ppter iniustificare eni idem est quod iniustu facere modo nō oē nocumentu seu dānu illatum est iniustu verbi gra si latro suspendit nocumentu i feret et sed tñ nichil sit ei iniustu et iteru magis ad ppositum tēpestas maris damnum et nocumentum i ferit sepe mercatoribus sed tñ nec tale nocumentum dicitur iniustu sed infortunū mercatorum eni de sola fortuna cōqueri licet sed neqz de ea iuste cōgri potest sua nāqz sūt illa bona ppter quod auferens ea nullū facit iniustu. modo constat si quis per ignorantia inuincibile nocumentum intulerit ipse qm ad hoc agit tanqz res iusta. sicut agit tempestas maris aut vitis aut lapis ppter quod nocumentu quod sic aliqz patitur fortunū est solum et non iniustu nisi forte per accidēs et materialiter nō aut per se nec formaliter dicitur aut hec qm oē damnu siue nocumentu potest iniustu dici scdoz accidēs et materialiter inqz scz potest sibi accidere iniustu esse puta si volūtarie inferret sed in pdicto casu nō est iniustu p se nec formaliter. pbatio qz simul vno actu nō potest aliquis operari cōz iusticiā et iniustu facere sed operado scdm iusticiā cōtingit ex ignorantia nocumentum inferre adhuc illi q nō hoc meruit sed cui ponus esset subueniendu verbi gra miles ab inimicis iniuste obsessus in castro operatur scdm iusticiā si ad castri deffensionem emittit sagittā i medio inimicorum vbi forte passus captiuus detinet milite ignorate si aut ptem de sagitta percussit nocumentu illud nullū erit iniustu quod iteru ex hoc patet q nullus de tali illatione nocumenti punitur imo ipsemet pater sic percussus excusaretur si a peccato ergo iniustificare nō ē quocūqz modo nocumentu inferre sed ē nocumentu inferre contra iusticiā rationem patet igit q nocumentum inferre ppter inuincibile siue palogicā ignorantia est iniustificare solū per accidēs et materialiter sed non per se neqz simpliciter. De ignorantia aut crassa sciendum ē q iusticia scdm eius perfectā rationē nō solū inclināt ad operandū iuste sed etiā ad nō operandū iniuste et ad diligētē esse nā per quālibet virtutē operamur qd oportet qm oportet et quod oportet et sic de alijs circumstantiis oportet aut operari diligenter circa ppiū et obiectū ergo quicūqz nocumentu inferri ex ignorantia crassa ipse peccat cōtra iusticiā et ois talis iniustu facit simpliciter loquendo. peccat eni sicut dicit Arg. et cōstat q de peccato punitur tanqz de iniusto facto. igit iniustificat qz super illationē nocumenti non cadit actus positiue appetitus. Ideo dicitur potest talis nō iniustificare positiue sed puiare quoniam non ē ita proprie iniustificare sicut esset iniustificare positiue ppter quod talem iniustificare neqz Arg. affirmat neqz negat. Quicūqz aut sciens inferri nocumentum ppter passionem vehementem scz inatā mouere cōstat tñ ipse iniustificat positiue qm ipse totū vult nocumentu inferre tñ vt dicit Arg. istud peccatum ē vicia dignū qm talis

oē iniustificare ē alteri nocumentu inferre et dicitur

nocumentu inferre ex ignorantia crassa et iniustificare puiare

non secundum malitiam operatur sed quasi secundum naturam sed quicquid propter debilem passionem operatur iniustum ipsi non sunt digni venia. operantur enim secundum malitiam. tales enim licet habitum forte non habent tamen dispositi sunt ad ipsum. et secundum illam malam dispositionem operantur. Et his igitur apparet manifeste quod sit de cendum ad questionem manifestum est ei quod iustificatio ex electione vel etiam ex leui passione dicendi sunt iustus et mali cuius ratio est quod per habitum iusticie quilibet de iniustus sed sic operantes operantur ex habitu vel propinqua dispositione ad habitum et dictum est igitur. Sed ille qui ex gravi passione operatur iniustus manifestum est quod non sit iustus quod neque prohibetur neque dispositio. propinqua ad habitum operatur imo talis sit iniustus secundum habitum quod tunc propter quicquid passionem non iniustificaret. tamen potest esse dispositus ad habitum iusticie in quantum non moueret per ceteras passionem sed multum vellet pati antequam vellet operari iniustum de his autem qui per ignorantiam operantur minus adhuc videtur quod operentur secundum habitum iniusticie propter quod etiam tales iniusti non dicuntur. Ad rationes ergo dicendum est. Ad primam quod iniustificans peccat contra iusticiam sed non oportet propter hoc quod per iniusticiam committit peccare contra iusticiam propter non esse iustum sed non sequitur non esse iustum ergo est iniustus. Ad aliam dicendum est quod. Ar. non dicit iusticiam esse de quo huius operamur et iustitiam volumus sed habitum et ita etiam iniusticia est habitus non ergo est iniustus qui non secundum habitum iniustificat vel secundum propinquam dispositionem. Ad aliam potest dici quod iniustificare non est proprius actus iniusticie sed iniustificare ex electione prompte et delectabiliter sicut apparet in secundo. Et hec de qua dicitur. Certe vicesimo tercio. Utrum aliquis patitur iniustus volens. Arguitur quod sic quod si antecederet est voluntarium. Illud quod scimus ex eo secundum voluntarium est voluntarium sed multi operantur volentes id ad quod sciunt sequi se iniusta passuros ergo iniusta patiuntur volentes maior declaratur si quis ex nimia potatione iebrietur et inebriatus ledit in nocentem. Quis tunc ignoret tamen inebriari et in nocentem ledere dicimus voluntarium vnde de his i crepat et punit cum tamen non nisi voluntariis locum habeat laudes et vituperia. et hoc totum manifestum est ex tercio libro sed iebriari et ledere in nocentem non sunt voluntaria nisi quod antecederet erat voluntarium. scilicet potatio excessiva. vnde Ar. in tercio ob hoc dicit ebrius si ledat esse puniendum quod dicitur erat eius scilicet quod est non iebriari. principium enim in ipso erat manifestum est igitur quod consequens iudicatur voluntarium si antecederet fuerit voluntarium. ideo etiam dicit. Ar. si non ignoras aliquis operatur ex quibus erit iniustificatus volens iniustus vtiq. erit minor autem apparuit in primo quod volens predicantur et docuit scire tamen ideo secundum iniustitiam eius passionem et mortem et adhuc ita accideret in hunc bonum quod si tyrannus statueret quod recognosceret deum more retur. tamen homo bonus deum recognosceret scilicet tamen ideo se passus iniuste ergo iniustus pareretur volens. Item in tercio dicit quod voluntaria sunt tristitia et non gaudio sed plures facti martyres iniustitiam mortis gaudentes passi sunt ideo. Item

bonus homo preeligeret iniustum pati quam peccare. si alterum sit necessarium fieri sed de preeluctum est voluntarium sicut apparet. tercio huius de eo qui proiecit merces in mare tempore tempestatum. detali bus enim operationibus dicit Ar. quod mixte sunt assilantur tamen magis voluntariis voluntarie enim sunt tunc cum operate sunt finis aut operationis secundum tempus est igitur. Item contractus usurarii est iniustus et tamen vtriusque contrahit volens ergo recipiens pecuniam patitur iniustus volens. Item quidam huius dicit Ar. quod impossibile iniustum pati non iniustus faciente aliquo et ita ex duobus videtur esse verum quod impossibile est iniustum facere. non iniustum pati et a liquo sed si homo desperat vel interfecti et roget te quod ipsum interficias si tu ipsum interficias. iniustum facis et eris puniendus ergo ipse iniustus patitur licet volens. Potest etiam alter casus poni. quod fortis pecuniam sibi et platonem communem diuidat et sibi ex avaritia maiorem partem retineat platonem ob amittitiam quod scit forte indigere volente minus recipere pater igitur quod fortis iniustificat iniustum aut non patitur nisi platonem hoc volens scilicet se minus habere et forte plus ergo. Item sicut arguit Ar. qui sine causa iusta ledit ab alio ipse iniustus patitur. constat autem quod aliqui detentus amore venero cupit ab amata percipi et ledit ergo si ledit ipse iniustus patitur volens. Item secundo huius de quod malum sit pluribus modis quod bonum sed iniustum pati est bonum et iniustum pati est malum et iniustum pati contingit voluntarie et involuntarie ergo similiter et iniustum. Item voluntas potest in opposita sed iustum pati et iniustum pati sunt opposita et possibile est volentem pati iustum igitur et iniustum. Oppositum arguitur rationibus logicis quas agere videtur Ar. quod voluntarium et involuntarium sunt opposita similiter iniustum facere et iniustum pati sunt opposita. sed de iniustum facere est voluntarium sicut potest apparere ex precedenti questione ergo de iniustum pati est involuntarium per illam regulam thopicam. Si oppositum in opposito et propositum in proposito. Item quot modis de vnum oppositorum tot modis de et reliquum primo thopicorum sed iniustum facere est vno modo tamen scilicet de voluntarium ergo in iustum pati est vno modo tamen scilicet aut de voluntarium aut de involuntarium sed certum est quod non omne iniustum pati est voluntarium ergo de est in voluntarium. Hoc etiam arguit auctoritate Ar. hoc determinantis et concludentis sic de iniustum pati quidam igitur quod non voluntarium manifestum. Quidam doctor fati pulchre sicut mihi videtur determinat istam questionem subter hac sententia volens volens preter iniustum pati in quatuor casibus. Primo quidem si eius voluntas sit tacita non expressa puta tunc dandum vicini optas vult tacite quod ille vicini ipse percutiat vel interficiat equum suum speras satisfactionem et vicini iniustum pati. si ille vicini hoc faciat ipse iniustificat et titius iniustus patitur qui voluntas sic tacita non dedit auctoritatem vel licentiam ei hoc faciendi propter quod titius habebit actionem contra eum et iudex coget eum ad satisfaciendum quod non esset si titius expresse dixisset vicino volo siue ceteris casibus. Item si titius equum. Secundus casus est si volu

Tertius

Quartus casus

Obiectio.

Solutio.

Ar. istio locutione de voluntario quod hoc quod et de voluntario

tas non sit integra. Hoc est si non cadat integre super totam actionem sed tamen super passionem verbi gratia quod homo sanctus vellet pro fide pati et ledi ut inde premium consequeretur non vellet tamen quod alter lederet ne ille ob hoc finaliter dandum responderet sic iniuste passus sunt volentes et ipsi apostoli martires et sancti. Item tertius casus est si voluntas non fuerit absoluta et simplex sed involuntario mixta non enim vellet aliquis solvere ultra forte qui pecuniam capit ad usuram si posset liberali mutuo pecuniam habere sed quia indiget nimis id plus vult incurrere damnum usure quam pecuniam non habere voluntas igitur non cadit per se super illud id est iustificatio sed secundum accides scilicet rationem annexi et talis voluntas non tollit iniustitiam passionem et sic est de illo bono hunc qui preeligeret iniustum pati quam peccare forte et iste casus non habet veritatem nisi secundum quod coicidit cum secundo de hoc infra videbitur magis in illa questione vtrum contingat sibi iniustum facere. Quartus casus est si voluntas sit ligata non libera sicut est in puer vel in graviter infirmo quod cupit ceteris que sibi innoxia sunt qui enim puerum dānificaret secundum suam voluntatem ipse faceret iniustum ei et qui regeret infirmum secundum suam voluntatem non secundum voluntatem medicum ipse iniustificaret et ideo est iudicium vnde de quolibet qui non est propositus sue. Sed tu potes obticere quod voluntas et ratio incontinentis ligata est tempore concupiscentie igitur si tunc ab amara dānificetur volens ipse iniustum pati volens quod videtur esse contra Ar. Ad hoc potest dici quod in ipso erat non ligari nam poterat impetui concupiscentie resistere nisi volebat. ideo quod ex his in concupiscentis voluit reputatur tanquam simpliciter et libere voluisse. Et eodem modo dicendum est de eo quod malicia habitualis detestus est eo quod a principio potuit non fieri malus licet nunc non sit eo redescere a malicia et esse bonum sicut dicitur in tertio libro. Ad autem in predicto quarto casu dictum fuit intelligendum est de illis quod bus non erat rationem ligare. Sciendum est igitur quod Aristoteles in tertio libro locutus est large de voluntario pro omni eo cuius voluntas aliquo modo est in causa et stricte de involuntario pro eo solui cuius voluntas nullatenus est in causa cuiusmodi est purum violentum et ignorantia inuincibili ignoratum sed in isto loco loquitur ex diverso quia loquitur de voluntario stricte prout voluntas est expressa integra simplex et libera et loquitur de involuntario large ut se extendit ad omne illud in quo deficit aliqua istorum conditionum quod apparet quia dicit quedam peccata vituperabilia esse involuntaria quod tamen negabat in tertio dicit enim involuntarium autem hec quidem sunt venialia hec autem non venialia et c. quare aliter locutus est hic et illic quod loquendum est secundum materiam subiectam et tunc autem libro distinguit inter voluntarium et involuntarium ad distinguendum in factis malis inter peccatum et non peccatum ex parte agentis que distinguuntur per voluntarium large sumptum et involuntarium stricte sumptum hunc autem loquitur de voluntario et involuntario ad distinguendum inter penam iustam et non iustam ex parte patientis que distinguuntur per voluntarium stricte et involuntarium large sumptum

sicut dictum est de iudicio est igitur cum Ar. quod sic accipit de voluntario. nullus patitur iniustus volens quod quilibet rem suam potest dare nihil si vellet vnde patet cum omnia sua deuastauerit dandorum expendendo superflue non potest queri de iniusta passione igitur similiter quilibet potest dare quod suum est propter magnam vel modicam sicut et placet absque iniusta passione sed aliquo dicitur modum rem suam dare videtur qui dandum patitur voluntate expressa integra simplici et libera igitur. Item nullus patitur iniustum qui non habet minus debito sed quod vult aliquod dandum pati si patitur non habet idem minus debito probatio quoniam si quis rem suam voluerit alienare secundum rectum iudicium tunc non est debitum quod amplius reheat ea. Si autem hoc voluerit secundum prauum iudicium tunc si fuerit propositus sue mentis et non habuerit voluntatem ligatam manifestum est quod hoc ipse voluit propter aliquam maliciam et tunc iterum non est debitum neque dignum quod amplius reheat illud imo dignius esset quod adhuc minus haberet id est. Item nullus vult alienare suam rem nisi propter habere quod sibi placet autem vel plus aut honoris aut delectationis aut alterius alicuius si igitur rem suam sic alienat ipse secundum suam estimationem non dānificat sed lucratur igitur non iniustum patitur quod mutabilia sunt appreciabilia secundum estimationes mutabilium iuxta eorum indigentias non solum iuxta indigentias necessarias sed etiam iuxta id ad rationes ad quod dicitur superfluum appetitum sicut dictum fuit per maiorem rationem et c. Ad rationes dicendum est ad primam et secundam tertiam et quartam quod ipse procedunt in secundo casu vel tertio. Ad aliam dicendum est quod ad quintam hoc potest habere que non licet ei mutare quia iniustum faceret legibus et promissis et vitā propter filios vel huiusmodi sicut dictum fuit prius id ipse neque potest alteri auctoritate dare dānificandi ipsum in talibus dānificans igitur in talibus volentem iniustificaret sed forte non in voluntate sed in cōtate et legem et sic procedit casus de occasione huius desperat. Alius autem casus procedit secundum casum primum si platonem expulserit suam voluntatem sed si expulserit tunc forte non iniustificat sed illiberaliter operatur. Ad aliam dicendum est quod ille qui ab amara volens leditur vel dānificatur non patitur iniustum nisi per accidens et materialiter sicut dicit Ar. patitur enim illud cui accideret iniustum esse si non volens patitur et quod ipse leditur sine causa iusta illa enim non operatur iniuste quod non operatur secundum virtutem sed potest secundum maliciam. Ad hoc potest dici quod illa non operatur iniuste sed non sequitur igitur iniuste potest enim esse operatio que neque est iuxta formaliter et se neque iniusta licet sit iusta vel iniusta materialiter et secundum accidens. Ad aliam potest dici quod in secundo loquebatur de bono et malo moris cuiusmodi non sunt iniustum pati et iniustum pati si enim iniustum pati esset malum moris tunc nullus bonus pareretur iniustum quod est falsum. Et iterum hoc quod dictum est malum fieri pluribus modis quod bonum non ex eo dictum est voluntarie et involuntarie fiat. Sed quia pignit a medio in quo bonum virtutis consistit multipliciter deuiare. Ad aliam dicendum est quod in ea opposita que sunt apparens bonum et apparens malum et in omnia sub eo existentia potest

probat quod nullus patitur iniustus volens.

ad rationes ad quod dicitur superfluum appetitum sicut dictum fuit per maiorem rationem et c. Ad rationes dicendum est ad primam et secundam tertiam et quartam quod ipse procedunt in secundo casu vel tertio.

Ad septimam

Ad septimam

Ad octauam

Ad rationes ad primam

ad secundam

ad tertiam

questio. xxiij. Arguitur primo

Secundo

Tercio.

Liber

sextus.

voluntas sed dicitur crederetur potest enim in apparen-
bonum et in oia sub eo existit acceptatiue: et potest in
apparen- malum et in ea que sunt sub eo refutati-
ue ideo cum in iustitia pati sit malum non contingit i-
iustitia pati volentem sed nolentem et cetera

questio. xliii
Arguit pmo

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

Septimo

In oppositi

Secundo

Tertio

Quarto

Notabile

Quatuor de cau-
sis hoies ius-
tificant i duo-
bus pms

Uter vicefimo quarto. vtrius iudex
corruptus ferens iustitiam suam p par-
te corruptente grauius deliquit qd p
corrupte Arguitur qd non qd cau-
sa pmaria plus influit i causam
q scda in libro de causis: sed pars corrupte est p
ma causa: q primo corrupti iudice ideo r. 2. Item
plus peccat qui i plures peccat qd aut corruptus
i plures peccat qd r. i iudice corrupto ipsi et i
partem iudex aut i pte iustitiae r. 2. Item ille plus
peccat qd iudex qd peccat pto iudicis r. alio pto
pars corruptus est hmoi. peccat enim peccato p
prio in corruptendo iudicem: peccato iudicis qd
corruptus est ca quare iudex peccat r. quicquid e
ca causa e ca causari igit r. 2. Item plus peccat
qui ab alio tollit bona aie qd ab alio tollit bona
exteriora tñ. vel forte bona corporis in qua bo-
na aie sunt meliora bonis corporis et exteriorib?
sed pars corruptus tollit a iudice bonu anime qd
facit peccatu peccare: Iudex autem a parte contra-
qua iert iqua scienis tollit bonu tale tñ i r. 2.
Item primo huius pncipiu est plus qd dimidi-
um totius: sed peccatu pnt corruptus e pncipiu
oim peccatorum subsequenti qd est plus qd dimidium
Item quarto huius de liberalitate dicit qd virtus e
magis hñ facere qd bene pati: qd si magis est ma-
licie male facere qd male pati: sed corrumpere est
male acere r. corrupti est male pati: igitur p peccat
pars corruptus qd iudex corruptus. Item de
pilato qui erat iudex r. de iuda qui erat pars dicit
r. pilato qui tradidit me tibi maius peccatu hñ
Oppositum videtur sentire Ar. dicens mani-
festum aut quoniam distribuit iustitiam facit sed non
plus hñs sp r. in primo magno moralium dicit
r. eni accipiens palmam a pñdente: hoc iudica-
te no iustitiam facit qd iustitiam iustitiam assignet: qd
iudicis malis dñs ille iustitiam facit. Item rati-
bus qd Ar. tangere videt in ista arguit sic. Ille
magis facit r. qd ppa potestate facit qd qd non facit
nisi i pte alteri. sed iudex ppa pte iustitiam facit
scz auferendo a parte quod suu evel sibi tradit
minus debito: hoc autem non pot facere pars nisi
p iudicis potestate r. 2. Item agēs pncipale r. p
cipiens plus iustitiam facit qd agēs subditum et quasi
instrumentale. Iudex autem est agēs pncipale et pci-
piens i iustificatione pars autem est obediens r. agēs
r. subditu r. 2. Item ignozantia excusat vel dimi-
nuit peccatu. Id dicit Ar. si ignozans iustitiam lega-
le iudicauit non iniustitiam facit: qui igitur magis cor-
ruptus plus cognoscit iustitiam r. iniustitiam vel plus ipsum
cognoscere tenet qd p. qd iudex magis iustitiam facit
Item notadu est qd hoies cōter iustitiam qtuor de
causis scz timore cupiditate odio et amore. In
duabus et pms causis iudex respicit ad seipsum
et in aliis duabus ad alii: et in duabus pms iudex
proprie dicitur corrupti per partē qd vel cominatur
aliquid terribile vel dat seu pmitte aliquid cōcu-

piscabile: ita illud terribile vel pncipabile tra-
dit iudice ad ferendū iustitiam suam In aliis autem dua-
bus causis iudex non ppe corrumpit p pte: qm
pars pot hanc corruptionem r. cam corruptionis
ignozare r. possibile est etiā qd pars nō sit i causa
odij vel amoris: ideo de istis causis vltimus ni-
hil ē ad ppositā questionē: iustitia nāq tota vide-
tur esse in iudice. Quidam pñmūter ponunt
tres pclusiones. Prima est qd iudex cupiditate
corruptus plus peccat qd iudex timore corruptus
que facilius pbat. pmo qd peccatu iusto ē gra-
uius quanto est magis voluntariu modo peccatu
ex cupiditate est magis voluntariu. qui eni opatur
ex timore ipe quasi iniustus r. cū displicet opera-
tur ergo r. 2. Item tanto peccatum est grauius
quāto ē ex minori motiuo: tunc enim magis pio-
uenit ex malitia voluntatis: vnde vehementia ob-
iecti reddit aliquando peccatum veniale. verbi
gratia timor cadens in pñtiam vtrum vi patet i
tertio propter quod etiam dicitur in septimo qd si
quis a fortibus r. super excellētibz delectatiōi-
bus vincitur vel circumstantiis nō admirabile: scz
cōdonabile si contra tendens: sed timor est ex for-
tiori motiuo qd cupiditas: quia sicut dicitur in tertio
difficilius est tristitia sustinere qd ad delectationi-
bus abstinere. Sciendum est tamen qd obiectu ti-
moris posset esse ita debile: et obiectum cupidita-
tis ita magnum: qd ille qui est timore iustitiam facit
plus peccaret: ideo nulla regula potest inueneri salu-
dari in talibus: sed oportet r. in his r. in aliis mo-
ralibus dicere proportionabiliter et quod Aristo-
telis in nono libro dicit eni qd debitu magis red-
dendum est qd amico dandum: si tñ supercedat
datio vel bono vel necessario: ad hoc declinādū
Ita igitur dictum est simpliciter: qd magis peccat
qui ex timore qd qui ex cupiditate: sed obiectu cu-
piditatis r. circumstantie pcurantes possent in tādū
excedere obiectum timoris: qd esset ad conclusio-
nem oppositam declinādū. Secunda pclusio
qd iudex corruptus ex cupiditate plus peccat qd
corruptus ex timore: et hec conclusio patet rationibz ad-
ductis prius in arguendo cum quibus iste adduc-
tur. Ille plus peccat qui aufert rem proximi qd
rem iā ablatam recipit quia recipere non ē pñmū
nisi qd ablatu: sed iudex aufert ius alterius partē
r. ablatu dat vel vendit illi. ergo iudex plus peccat
Item vicium est peius quod est virtutis: sed
opus iudicis est dissimilius. pbatio quia statim i
pncipali actu opponitur operi virtutis sed op-
partis corruptentis in pncipali actu conuenit
operi virtutis. et opponitur in circumstantiis si-
cut Ar. dicit de illiberali et prodigo quarto ha-
ius quod sic patet. Iudex vendit quod suum non
est: et hoc est secundū totū genus contra naturā
iustitiae venditōis: sed p corruptus de eo quod suu ē
emittit quod suum non est: et hoc conuenit iustitiae
emissioni: sed peccat quia magis emittit ab eo cui nō
est: ergo iudex magis peccat. Item ex eo per-
sona magis peccat ceteris paribus quod est i ma-
iori dignitate constituta: sed iudex est huiusmodi
probo maiorem quoniam grauius peccat qui ma-

Index dicit
corruptus

Tres pclusio-
nes. Prima

Quarta

moderatio cō-
dunonis

tertia pclusio

Moderatio
tertie pclusio-
nis.

Ad rationes
ad primam.

ad secundas.

Ethicozum

criti

gis dat alijs occasionem peccandi sed psona pec-
cans qto est in alio: dignitate tanto dat magis
occasionem peccandi: qm ad ipam habent omēs
magis oculum qd ad psonas vltiores: et in ea ma-
gis accipiunt exemplum: ideo in quadam episto-
la dicebat Aristoteles alexandro Scire autem te os
qd exempla sunt plurimis hominum his quidam
lex: his autem tuavita. Item ex eo opus est pe-
ius: quod ad oppositum magis obligamur. scz iu-
dex magis obligatur ad iustitiam operationem qd
pars. ergo iudex in iustificando plus peccat: r. mi-
nor parer quia de iure communi toti humano ge-
neri: ipse ad hoc obligatur sicut r. pars: sed i spe-
ciali ipse magis obligatur in quantum iudex: quo-
niā ad hoc iudex vel princeps statuitur in ciuitati-
bus vt sit custos iusti et legum et ad hoc facien-
dum communitas reddit sibi premium multum:
et in honoribus et in diuinis et potestate ciuiti-
tatis dicit Aristoteles qd quando dubitant ad iudi-
cem refugium: et qd iudicem ire est ad iustitiam
ire iudex enim vult esse velut iustum animarum.
Sed iterum ista conclusio moderanda est sicut
precedens. possibile enim esset qd ex tanto affe-
ctu malicie pars corrumpens operaretur qd mul-
to magis peccaret quam iudex corruptus: sed si
equali affectu cupiditatis et equali motiuo vter-
q operetur non est dubium quin iudex multo pl-
delinquit: et hoc probant inducte rationes. Ter-
tiam conclusionem ponunt qd iudex timore cor-
ruptus minus peccat qd pars corrumpens: cuius ra-
tio est quia peccatu est maius quod est magis vo-
luntariu. et ex minori motiuo operatum: sed in
dicto casu peccatum partis corrumpentis est hu-
iusmodi cetera. Item pncipale agens pl-
peccat quam agens quasi subditum et instrumenta-
le vt dicit Aristoteles. famulus enim precipien-
tis non iniustum facit pncipaliter: imo precipi-
ens: sed inferens timorem est sicut agens pnci-
pale. Iudex autem rex sicut ei subditus aliter nō
timeret ab eo iudex etiam illo casu est quasi agēs
instrumentale datur enim impetu inferentis ti-
morem ideo et cetera. Ista autem conclusio
moderanda est quoniam si non fuerit timor cau-
satus ex his obiectis que essent inata mouere cō-
stantem virum et secundum illas circumstantias
secundum quas mouerent constantem virum: cō-
clusio predicta forte non esset tenenda ppter hoc
qd iudex vaide plus qd pars obligatus ē ad iustitiam
faciendam: et tuendum et ad obuiatoribus viri-
liter resistendum non oportet ergo dicere vnuer-
saliter sed magnitudinem cause timoris r. obliga-
tionem iudicis ad iustitiam necnon etiam secundū
omnes alias circumstantias quibus hinc de pec-
catum magis potest aut minus fieri comparare.
Tunc ad rationes dicendum ē. Ad primam qd
primaria causa que potestatem habet regulandi
et determinandi secundam plus influit in causa-
tum qd secunda: sed quia voluntas nostra libera
est: et sumus vñi nfarum operationū. ideo nobz os
quocumqz male agimus imputari: ergo falsi iudi-
cij pars non est causa nisi solum occasionalis: et
non pncipalis. Ad aliam concedendum ē qd
plus peccat qd in plures peccat ceteris paribus:

sed cetera nō sunt paria: id ratio non valet Et ite-
rū sicut pars corrumpens peccat in iudice ita iudex
in parte corrumpente quia nutrit eam i sua pñtiam:
te. Ad aliam dicendum est qd nullus peccat nisi
peccato proprio nec pars corrumpens vt dictū fuit
est causa pncipalis peccati iudicis: cum iudex ef-
fer libere voluntatis erat tñ occasio iudex aut cā
pncipalis: et cū hoc etiā iudex erat occasio pecca-
ti partis corrumpentis vt dictum fuit. Ad aliam
dicendum est qd aie bona nequaquā auferri possūt
per alius: sed vnusquisqz peccando (r nullus alius)
aiam propriam deprauat. Ad aliam dictum est
tā qd pars corruptus non ē iustitiam pncipium
pncipale: scz iudex. Ad aliam pot vici qd licet cor-
rumpere esset peius qd corrumpi in hoc sistendo. tñ
quia iudex vltimus peccat ferendo iniqā suam
ideo iudex magis delinquit: iterum dico qd pars
non corrumpit iudicē pncipaliter: sed ipse est qd
seipsum corrumpit: ergo in ipso iudice est corru-
pere et corrumpi: iterum licet alteri male face-
re quāto ad bona corporis aut exteriora sit pe-
ius qd ab altero male pati: tamē pessimū est: scz
aiam male pati. Ad aliam pot vici qd pñtius
non cupiditate corruptus fuit sed timore qd dicit
bas ei. Si dimittis hunc nō es amicus ceteris.

Ad tertiam

Ad quartam

ad quintam

Ad sextam

ad septimam

Uter vicefimo quarto. vtrius difficultas
ut esse iustitiam qd bonu medicū. Et ar-
guit qd nō qd i medicado os ad plu-
ra respicere: scz ad etatē. ad regio-
nē: ad tempus ad pñtiam: ad cor-
pus celeste: ad qñtates medicinarū et hmoi: sed i
iusto sicut dicit ar. solū respicit ad nocumēti dif-
ferentiā. mō difficultus est ad plura respicere: qd
ad pauca. Item facilius est illa pñtiam qd nos
opamur exterius et p cognitionē: qd ea que natu-
ra interius operat. scz iustitia est circa ea qd exteri-
nos operamur: medicina autem est circa interiores
naturales effectus: ergo facilius ē ēē iustitiam qd me-
dicinā. Item scia medicinalis est multo pfundior
perfectionis qd scia legalis que iustitiam et inu-
stum determinat qd r. Oppositū dicit Aristoteles
et hoc etiā Ar. sentire videtur. Quidam sic disti-
gunt difficultas habitus vel operationis pot ante
diuel ex parte obiecti vel ex parte operantis. Et
ex parte obiecti dupl. Enomodo propter exces-
sum r. improprietatem obiecti ad intellectum.
Alimō ppter obiecti variabilitatē. vnde prop-
ter obiecti excessum diuina sunt difficiliora naturali-
bus et moralibus econuerso tamen propter obie-
cti variabilitatem. Tres qd ponuntur pclusiones
Prima potest esse. qd ex pte operantis difficultus ē
esse iustitiam qd bonu medicū. Scdm conclusionem
ponit qdā qdā qd scdm obiecti excessu vel latē-
difficilius est esse medicū r. 2. Tertiam alr ponit
qd scdm obiecti variabilitatē difficultus ē ēē iustitiam
Prima conclusio sic probatur in operatione vel i
habitu prouenit ex parte nostra difficultas ab eo
qd pars sensitua innata est aduersari rationi: et
subverti iudicium. ppter qd nō idē videtur i cō-
nmentibus in passione et extra passionem existen-
tibus: vt apparet in septimo: sed circa obiectum
iustitiae magis est innatus appetit aduersari rōi
Et ij

Questio. xlv
arguit pmo

Secundo.

Tertio

In oppositi

Difficultas
operationis ou-
pñ attendit.

Tres pclusio-
nes. Prima
Secunda

pbatio pme
conclusionis

Liber quintus

q̄ circa obiectū medicine. est ei maior honor ma-
ius lucrū et maior delectatio i sanando q̄ i iusti-
ciendo. sed sepe lucra honores amicis delectatio-
nes sensuales iterū timores tristitie et iunctie et
hūmōi trahūt adieptū iudiciū. p̄p̄ q̄d Ar̄. deter-
minat p̄mo rhetorice q̄ maxie puenit recte pos-
tas leges q̄cūq̄ ptingunt oīa determinare ip̄as et
q̄ paucissima pmittere iudiciū. cur? rationē
assignat dicens. q̄ iudiciū legislatoris non secūdu
pariē. sed de futuris et vltiō? est perfectus aut et
iudex iā de p̄iūtibz et determinatis iudicat ad q̄s
et amare iam iā et odire et propiū cominodū an-
nexa sunt sepe. vt non adhuc possint videre suffi-
cienter verū sed attendit i iudicio p̄p̄iū delecta-
bile et triste i scdo etiā rhetorice dicit non enim
eadē vident amātibz et odientibus neq̄ tratis et
māfuerit habentibz. sed aut oīno altera aut scdm
magnitudinē altera: amāti quidē enī eū de quo fa-
cit iudiciū aut non iustū fecisse aut secūdu parū
videt iustū fecisse odienti aut p̄iū. et c. Scdm
p̄clusionē illi probare volunt ex eo q̄ voluntas
hūana valde latens est: sepe enī vnū hoies p̄ten-
dunt et aliud excogitant. natura autē nō sic sed q̄d
qd intendit illud manifestat p̄ operationē. p̄p̄
quod facilius est de naturalibus de q̄bus est me-
dicina. q̄ de volūtariis circa q̄ ē iustitia iudicare.
Sed mibi videt q̄ in ista conclusionē sit defectus
q̄n non ad oē iustū redit q̄ sciamus hoim mētes
occultas. cū hoc sit impossibile. s̄z sufficit ea cogno-
scere que exterius nobis apparent vel p̄bari p̄nt
p̄ iuramētā. per testes. p̄ ip̄as. aut aliquo tali modo
scire aut non ita nobis vident esse occulta sicut i
teriores egritudinis cause et herbarum p̄p̄eta-
tes. quod etiā ex hoc apparet q̄ vulgares eadē
et p̄prehendere p̄nt circa que est iustitia. non autē
ea de quibus est medicina. ¶ Tertiam p̄clusionē
credunt probare sic circa illa ē maior difficultas
ex varietate obiecti in q̄bus variabilitas pluribz
modis contingit. sed in actibz humanis circa q̄s
est iustitia maior est variabilitas q̄ i p̄lectionibz
circa quas est medicina. ergo et cetera. minorē sic p̄
suadent dicit enim q̄ in hīs circa que est medi-
cina solus est variabilitas ex parte materie sc̄z ex
diuersa proportionē rerum elementariū. ex diuer-
sa p̄mensuratione humorū et hūmōi: sed in actibus
humanis est variabilitas et ex parte materie et ex
parte finis. et oīm aliarū circumstantiarum. iō et c.
Sed ista rō non videt verū assumere. medicus ei
non solū aspiciat ad p̄plexionis aut humoris varie-
tatem. sed aspiciet ad frimū et nutrimē-
tum et vite ac exercitiū assuetudinem. ¶ Iterū ad lo-
cum egritudinis aspiciet et ad t̄p̄s et ad
aeris q̄ritatē. imo etiā ad celestis corporis influxū
et alia valde multa. puto ergo sicut dicit Aristō.
q̄ valde difficile est et bonū esse medicum. et esse
iustū. ¶ Prima q̄dā difficultas est in cognoscendo
vlti rōne iusta et sana et ea que pertinent ad iustā
et sana quorum hēc quidem docentur in arte me-
dicinali illa autem in scientia legali. Secunda dif-
ficultas est maior vt dicit Ar̄. ē in sciendo parti-
culares applicationes medicinarū et iurum secū-
dū exigentiam et p̄binationes omnibz particulari-
um circumstantiarum. nō enī sunt simplr sana neq̄

iusta sed scdm accidēs que vlti ratione tradita sūt
sed qualiter operata et qualiter distributa. hēc au-
tē difficultas auferri non potest nisi per frequen-
tatas operationes ex quibus habet generat quo
faciliter et p̄mptē precipimus et combinamus
omnia que particulariter circumstant. hēc autē due
difficultates se tenent ex parte intellectus nec in
bechis. Ar̄ dicit difficiliter esse iustum quā me-
dicum: sed magis secundum p̄similitudinem cō-
parauit eos. et si quis eorum dissimilitudinem ve-
lit in hīs intelligere puto q̄ medicum esse sit diffi-
cilius. Alia autē est difficultas ex parte appetitū
que specialiter h̄z locū circa obiectū iustitie sicut
satis dictum fuit in prima p̄clusionē: sic enī debet
intelligi quod Aristō dicit scilicet q̄ que legibus
determinata sunt: non sunt iusta nisi per accidēs
sed qualiter operata. i. electiue p̄pter ip̄ius ope-
ris honestatem delectabiliter p̄mptē firme et i-
mobilitate vlti dicebatur i scdo: hoc autē est plus q̄
sana scire. Ad rationes igitur apparet q̄ proce-
dunt vlti suis quare et cetera.

¶ Veritur vicesimo sexto. ¶ Trū epye-
leia sit virtus moralis. ¶ Arguit
q̄ non: quia secundum Eustrati-
um primo huius. nulli volenti et vt
op̄s operari est impossibilis possessio
virtutis et i tertio dicit q̄ virtutes et malicie sunt
volūtarię et i n̄a potestate. sed epyeleia non pōt
cōuenire cūlibet volenti: quia ad epyeleiam spe-
ciat interpretari leges simpliciter positas. hoc au-
tē nō est cūlibet sed solū p̄ncipis legē condentis
dicunt enim iura q̄ cuius est condere legem. eius
solus est interpretari. Et itē videtur q̄ epyeleia
ad nullos pertinet nisi ad iudices. non autē omnes
p̄nt auctoritatē iudicis habere. iō et c. ¶ Itē nulla
virtus moralis opponit alteri virtuti s̄z epyeleia
opponit virtuti morali que est veritas: q̄n ipsa si-
cut dicit Ar̄. est in minoratiua q̄uis etiā habeat
legem adiuantem. ¶ Item sicut se habet iustus
epyleies ad iustū legalem ita epyeleia ad iustū
am legalem. sed iustus epyeles est melius iusto lega-
li. vt Ar̄. dicere videtur. ergo epyeleia est melior
legali iustitia: cum ipsa sit p̄clarissima virtutū
et simul omnis virtus et maxime perfectior dicit
Aristoteles in principio quinti huius. ergo et ce-
ra. ¶ Oppositum arguitur auctoritate Aristō. q̄
hic de epyeleia tanq̄ de morali virtute. ¶ Et cō-
firmatur quia epyeles est quedam species iusti:
vt apparet hic et in principio rhetorice. ergo
epyleia est species iustitie que est sempviri? mo-
ralis: sed omnis species virtutis moralis est vir-
tus moralis sicut quelibet species animalis ē ani-
mal ergo et cetera. ¶ Primo videndum est quid est
pyeles et quid est epyeleia. ¶ P̄pter quod scie-
dum est q̄ cum circumstantie singulares in huma-
nis actibus contingentes sint infinite. ideo legis-
latores non tenentur neq̄ possunt inferendo le-
ges p̄spicere circumstantias oēs: q̄ inate sunt redde-
re opus bonū vel malū. iustū aut iniustum melius
aut p̄i. iustus aut iniustus: sed fuerunt leges cō-
munit aspicientes solum ad aliquas circumstan-
tias p̄miores. p̄pter q̄d tales casus p̄culares

questio. xvi.
Arguit p̄mo

Secundo

Tertio

In oppositū
Confir.

Ethicozum cxi

possent emergere quod nō est iustū sed oīno ius-
tum opari secūdu legē scriptā. s̄z p̄p̄ ḡra si lex cōt-
feratur q̄ depositum sit reddendum petenti. tñ nō
esset reddendum petenti furioso volenti inter hē-
re innocentē. leges igitur q̄uis sint. late vlti. tamē
non sunt vlti tenendē. nec id ignorat legis lator si-
cut dicit Ar̄. vnde ferens legem vlti. non inten-
dit q̄ omnino vlti teneatur. sed solūz q̄cūq̄ nō
emergit casus exigens legis exceptionem. aliqua
do igitur et vt in pluribus est iustum operari. se-
cundū legem scriptam et aliq̄. (s̄z raro ē ē iustū
opari scdm legē scriptā. imo oportet operari p̄-
ter aut etiam contra scripturam legis. vnde dicit
quedam lex non est dubium in leges cōmutare. i.
peccare eum qui verba legis āplexus contralegē
nititur voluntatem. igitur scdm Ar̄. p̄mo rheto-
ricē. Iustoz due sunt species. hēc quidā scripta
hēc autē non scripta. Scripta sunt que legibz de-
terminata sunt. nā scriptoz due sunt sp̄s. q̄dam
cōis sc̄z tanq̄ naturaliter ab oibz cōiter cognita
et concessa pura ḡam habere ei qui fecit bñ et p̄
benefacere ei q̄ benefecit et alia talia. Alia autē
sunt particularia que sunt legū scripturarum vel
iustoz cōium p̄termisiones siue exceptiones. p̄-
pter casus p̄ter solitum emergentes. Et igitur
epyleies idem quod iustum in hoc vltimo mō ius-
torum. ¶ Epyeleia autē est habitus inclinans ad ta-
le iustū seruandū et opandū. Aliq̄ etiā epyeles
accipitur non pro p̄dicto iusto quod erat obie-
ctū epyeleie. sed pro subiecto. sc̄z p̄ hoīe habente
talē habitū. hoc ego vlti dicendū ē q̄ epyeleia ē
virtus moralis. quia oīs habitus electiū? directio-
nis in hīs quibus contingit vti et bene et male. et
in quibus contingit et bene et male agere: est vir-
tus moralis: sic ei videbatur Ar̄. p̄bare i quarto
q̄ liberalitas esset virtus circa pecunias. s̄z epye-
leia est habitus electiū? inclinans in legis scri-
ptę directionē. qua cōtingit vti et bene et male tā
secundum excessum sc̄z nimis iustitendo legi scri-
ptę quā secundum defectum puta nimis recedē-
do a scriptura legis. ergo et cetera. ¶ Item omīs
habitus electiū? inclinans ad opus virtuosum
siue ad id quod oportet q̄n op̄. et sic de aliis cir-
cūstantiis. est virtus moralis: sed epyeleia ē hūmōi
inclinat enim ad iustum epyeles. opus autem ius-
tum est opus virtuosum. etiam inclinat ad dire-
ctionem et moderantiam legis scriptę. vbi oportet
eam moderari vel dirigere et quomodo op̄. ¶ Itē
omnis habitus electiū? inclinans ad id quod ē
p̄sonum recti rationi: est virtus moralis sed epye-
leia est hūmōi sicut apparere pōt per ea que dicit
Ar̄. p̄mo rhetorice. ¶ Epyeleia enim est nō ad
legem sed ad legislationem respicere et nō ad ver-
ba sed ad intellectū legislationis respicere: et nō
ad actionē: sed ad electionē et nō ad patrē sed ad
totū. neq̄ q̄lis quidē nunc sed qualis quidem sp̄-
et vti ad multū et c. Hęc autē omnia et alia que epye-
leie attribuuntur sunt optima et valde p̄sona ra-
tionis. Sed dubitatio est vtrū epyeleia sit species
iustitie vel quō se habeat ad iustitiam. ¶ Ad quod
dicendum est vt puto q̄ ipsa nō est vera species ius-
titie distincta realiter contra illū iustitie hūmōi quo
inclinamur ad operandum iustum secūdu legem

scriptam. vt aliq̄ dicunt. imo vnus et idem est iusti-
tie habitus inclinans in hoc iustū et in illud. nul-
la ei p̄p̄ aliq̄ inclinat ad sp̄ opandū secundū legē
scriptam. quia inclinaret ad malum. nec aliqua vir-
tus inclinat ad semp operandū p̄ter legem. quia
etiam aliquando oparetur male. sed vna et eadē
virtus circa materiam suā inclinat ad operandū
semper sicut oportet secundum dictamē recte ra-
tionis p̄pter quod vna et eadem virtus est secū-
dum substantiam inclinans ad operandum secū-
dum legem quando oportet. et p̄ter legem quā-
do oportet. differens solum secundum rationem
et per accidēs. sicut fortes in foro differunt a seip-
so in theatro et ita patet q̄ epyeleia magis ē mo-
dus quidam seu pars quedā moralis iustitie quā
q̄ sit vera species ip̄ius. ¶ Ad rationes q̄ dicē-
dum est. Ad primam q̄ epyeleia inesse potest om-
ni volenti. et quando dicitur q̄ ip̄ius est interpre-
tari legem dicendum est q̄ non est nisi forte i p̄-
cipe ad quem hoc spectat. ¶ P̄pter quod sciē-
dum est quod interpretari legem est cum lex p̄p̄
aliquam duplicitem verborum fuerit dubies ē-
tentie determinare in qua sententia debeat lex in-
telligi. hoc autem spectat solum ad legis condito-
rem: sed posito quod lex indeterminata sententia
fuerit intellecta: tamen epyeles potest videre et
iudicare q̄ talis casus sub tali lege non compre-
henditur. et q̄ intentio legis latoris non erat tales
casus per talem legem determinare: et etiam de
casibus sub lege cadentibus p̄ter epyeles secū-
dum exigentiam circumstantiarū iudicare de aug-
mento vel diminutione delicti: et ita penam legis
diminuere vel augere. hoc autem non est interp̄-
tari legem: sed est vti lege secundum legislatoris
intentionem. ¶ Et ne regredi super hoc oportet:
at dubitandum est de hoc quod in p̄dicta ratio-
ne tangebatur. sc̄z vtrum alterius a p̄ncipe sit a p̄ncipe pos-
aliquando legem dubiam interpretari. Ad quod
dicit p̄t q̄ cum casus acciderit secundum legem p̄tari
iudicandus: si sit possibile iudici inferiori siue sui
vel alterius detrimento ad legis conditores recur-
tere. recurrendum ē. et non interpretandum. vbi
tamen hoc non esset possibile. iudex quilibet infe-
rior potest interpretari legem dubiam. et illum se-
sum legis accipere qui ip̄i videtur esse magis ra-
tionabilis verum est tamē q̄ hēc interpretatio iu-
dicis inferioris et interpretatio legis cōditoris of-
fendit multum quoniam interpretatio legis condi-
toris dat vigorem illi sensui pro quo legem inter-
pretatus est. ita q̄ in posterum lex ab omnibus in
illo sensu tenenda est. Iudex autēz inferiori legi
nullum dat vigorem sed solum sue sententię. et sic
intelligitur q̄ cuius est condere legem eius solū
est interpretare legem. ¶ Ad aliam dicendum est
q̄ epyeleia nulli virtuti opponitur quoniam ip̄a
non est pene minoratiua nisi quantum oportet se-
cundum vritatem et recte rationis dictamen.
¶ Ad aliam dicendum est q̄ iustū legale secūdu
q̄ accipitur p̄ eo p̄cise q̄ ē lege scriptum. non est
iustum scdm se et formalr. sed solum materialr
et per accidēs sicut i p̄ioribus dictū fuit. q̄n cō-
tingit etiam aliquando ipsum non esse iustum. s̄z
tñ aliq̄ contingit imo vt in pluribus i p̄m esse ius-
tum

Ad rationes
Ad primam.

dubitan ali-
a p̄ncipe pos-
sit legem int

ad secundam

ad tertiam

flum : sed iustum simpliciter in opere est. non quidem in opere exteriori principaliter. sed in electione interiori primo. et in executione operis ab electione procedentis in quantum est possibile secundario. cum ergo iustum formaliter et per se dictum sit melius iusto materialiter. et secundum accedens accepto. ideo est q. iustum epylzes est melius iusto legali sumpto modo nunc predicto. et quando concluditur. ergo epylzeia est melior legali iustitia. ¶ Dicendum est : q. iustitia legalis potest dupliciter vocari. ¶ Unomodo iustitia legalis posset vocari habitus inclinans vniuersaliter in ea que legiflatores intendunt : et hec est virtus preclarissima. et epylzeia non est melior ea sed est ipsamet sicut dictum fuit differens solum accidentaliter ratione. ¶ Aliomodo potest vocari legalis iustitia hit? Inclinas ad observandū hāc legū. ista nō ē iustitia sīpīr neq. sīpīr. Bene est habitus inclinans vt in pluribus ad opus bonum. ideo non est viciū. sed est habitus magis bonus q. malus. est enim habitus bonus : sed imperfectus. et sic debet intelligi et concludi q. epylzeia est melior legali iustitia.

Dupl'r cap't
iustitia legal.

Questio vigesima septima.

probat q. epylzeia sit directio iuris naturalis

¶ Veritur vicesimo septimo. Utrum epylzeia sit directio iuris naturalis aut solum iuris legalis. ¶ Et dicitur q. sit directio iuris naturalis. quoniam epylzeia videtur esse directio omnis iuris quod indiget directione.

Secundo.

¶ Sed ius naturale aliquando indiget directione. probatio. primo videtur : q. de iure naturali omnes homines essent similis libertatis : hoc autem ius hodie directum est melius : re : quoniam enim melius est vbi vnus alijs principatur q. cymocratia : vbi omnes equaliter volunt principari et eadem gaudere libertate : vt patet in octauo huius. ¶ Item de iure naturali vide tur q. omnia debeant esse communia. vnde Bar Tullius Cicero totius eloquentie facile princeps officiorum primo Sic inquit. Sunt autem priuata nulla natura : s. aut veteri occupatione vt q. quodam in vacuo venerunt : aut victoria vt qui bello positi sunt aut lege : aut pactone : aut condicione : fonte. Ex quo fit vt ager arpinas : arpinatum dicatur. tusculanus tusculanorum : similisq. priuatarum possessionum descriptio. hoc aut ius naturale id quod corrigere debet scdo politice declarati est : q. nō esset bonū omnia esse communia. ad quod probandum Aristote inter ceteras rationes ponit vnam talem. Adhuc autem aliud habet nocumentum scilicet q. omnia sunt communia : minime enim cure fortitur quod plurimum commune est. de proprijs autem maxime cu

rant : de communibus autem minus q. quantum vnicuique attinet. apud alios enim tanq. altero curante negliguntur magis. sicut in ministerialibus seruitijs multi seruientes quandoq. deterius seruiunt paucioribus. ideo Tullius dicit primo de officiis. q. eorum que alicui propria facta sunt si quis appetet violabit ius humane societatis.

¶ Item de iure naturali est a nullo auferre quod suum est : hoc tamen patitur instantia et indiget correctione. esset enim a furioso gladius proprius auferendus. ¶ Item vbi iustus est peccatum ibi magis indigemus directione. sed in iure naturali videtur magis esse peccatum q. in iure legali dicente Aristote. peccatum enim non in lege neq. in legis positore sed in natura rei est confessum enim natura operabilitum talis est. et manifestum est : q. naturam sepe videmus deficere propter quod et monstra videmus accidere in natura et medicina non ad aliud valere videtur. q. ad dirigendum opus nature circa corpus. ¶ Oppositum tamen videtur velle Aristote. quoniam non ponit epylzeiam esse directionem iuris naturalis : sed legis. vnde dicit et est hec ex natura que epylzes directio legis vbi deficit propter particulare.

¶ Item quod nunc deficit. non indiget directione sed iustum naturale non deficit. quoniam dicitur septimo politico q. nullum horū q. preter naturam sunt est bonum etiam quanto huius dicitur : q. naturale iustum vbiq. habet potentiam eandem aut igitur vbiq. est iniustum quod est absurdum dicere aut est vbiq. iustum. et sic non indiget correctione. ¶ Item natura dirigitur ab infallibili directore : quoniam a deo et intelligentis : vt dicit commentator duodecimo methaphysice. ergo videtur q. ipsa non potest errare sic q. indigeat nostra directione. ¶ Sciendum est q. natura nunq. peccat in suis operationibus. vnde si monstra eueniunt miscia non prouenit a natura : sed ab impedimento sibi accidente : imo natura semper facit de sibi possibilibus quod melius est. vnde quis non faciat rectum quia impedita non potest. tamen facit semper recte cū faciat quod melius facere potest. ¶ Sciendum est igitur q. ius vel iustum naturale potest dici dupliciter. ¶ Unomodo put consonat operi nature secundum omnem casum : et tale iustum lege comprehendit et terminari non potest. quoniam sicut natura secundum diuersos casus ex diuersis impedimentis contingens prouenientes diuersis modis operatur : sic iustum naturale diuersum est apud diuersos casus contingentes. et a regula communi excipientes. casus autem illi tante possunt diuersitatis accidere. q. legiflator eos prouidere non potest. ¶ Alter autem dicitur iustum naturale quod consonat operi communi nature : scilicet operi illi in quo natura non fuerit impedita. et tale iustum lege comprehenditur et profertur. et ipsum sic acceptum et prolatum non est semper iustum : neq. tenendum sicut enim natura non semper in opere suo regulam communem obseruat sed illam regu

Tertio

Quarto

Ad rationes

Tertio

Iustum natura
le dupl'r cap't

lam diuersificat et modificat si impedimenta occurrant : vt semper faciat de possibilibus quod melius ita illud communius si impedimenta contingant : diuersificandum est et modificandum vt natura contingens impedimentum semper fiat quod melius fieri potest sicut ergo natura secundum communem regulam format manum quinq. digitorū propter casum tñ quandoq. format in manu sex digitos aut quattuor tantum. sic secundum communem regulam iusti naturales reddendū est vnicuique quod suus est sed tamen propter casum contingentem aliquando non est reddendum vt si furiosus effectus gladium suum reposit. ¶ Dicendum est igitur q. capiendū iustum naturale : primo modo ipsum est semper iustum et omne si bi contrarium est iniustum. propter quod in eo nulla directio habet locum. ¶ Sed si iustum naturale capiatur secundo modo : tunc indiget aliquando directione et correptione propter casus communi regule repugnantes. propter quod epylzeia bene ē directiua talis iusti naturalis et non solum iusti legalis pprie sumpti quod scz solum habet robur ex legiflatore quia tamē ius naturale hoc scdo modo solet legescribi. vel saltem quia lege comprehendit et scribi potest. ideo tale ius siue iustum. Aristoteles vocauit in hoc loco legem siue legale iustum ad differentiam iusti naturalis. primo modo accepti et ita bene dicit Aristoteles q. epylzes est directio legis vbi deficit propter particulare. ¶ Est tamen notandum q. sicut aliqua sunt opera nature quibus impedimentum contingere non potest : vt q. sol qualibet die oritur et luna quolibet mense propriam perficit circulum : sic quedam sunt iusta naturalia que cōter prolata lege et lege scripta nunq. deficiunt vt verbi gsa q. iudiciū virtutis est opandū q. mādatis diuinis est obediendū sīr i negativis q. nō est inuidēdū : q. non est adulterādū et sic de consimilibus : que sicut dicitur secundo huius confessim nominata conuoluta sunt cum malitia : propter quod in talibus locum non habet epylzes. ¶ Ad rationes Ad primam concedendum est q. epylzeia est directiua omnis iuris : quod indiget aliquando directione. ¶ Et concedendum est q. ius naturale secundo modo predictorum modorum acceptum indiget aliquando directione. sed quando dicitur vltra q. oēs homines de iure naturali essent similis libertatis : potest dici q. hoc est verum si oēs viuerent secundum virtutem. sed propter peccata multorum oportuit illud ius moderare constituendo superiores aliquos qui potestatem haberent corrigendi delinquentes. ¶ Et iterum in recta politia regi concessa est superioritas ex auctoritate communi ciuium et ipsi non licet ledere quemq. nisi peccantem : propter quod omnes sunt liberi sicut et rex nisi ex peccato suo libertatem suam amittant. vnde quinto politico dicit. Aristoteles non enim oportet putare seruitutem esse viuere ad politiam sed salutem. ¶ Et iterum neq. oportet concedere q. omnes de iure naturali essent similis libertatis nisi om

respondet ad
quesitum.

Horabile.

ad rationes

nes essent etiam secundum corpus similes et secundum animam quod natura non facit vnde primo politico declarat. Aristoteles ex proposito q. aliqui sunt homines naturaliter serui et aliqui naturaliter liberi et secundum differentias corporum et secundum differentias animarum. ¶ Ad aliam quando dicitur q. iure naturali omnia essent communia : potest dici q. verum est si omnes vellent viuere sicut oportet : sed propter peccata natura rei exigit q. aliter fiat : vel dicendum est q. terre et animalia et talia bene sunt communia de iure naturali anteq. sint appropriata : sed cum fuerint appropriata tunc de iure naturali ē q. remaneant ppria vnde videmus aues et alia que operant a natura sibi facere nidos pprios aut proprias mansiones nec amplius nidos vel mansiones illas esse communes ceteris animalibus. ymo sua seq. entis sibi tueri vnde Cicero officiorum primo. Primo generi animantium omni est a natura attributum. vt se vitam corpusq. tueatur : declinetq. ea que nocitura videantur queq. sint ad videndum necessaria iquirat et pariet. ¶ Ad aliam de furioso dictum fuit satis in positione. ¶ Ad aliam dicendum est : q. in legis positore nō est peccatum : quia facit de sibi possibile quod melius est. nec intendit ponendo legē q. ipsa sicut describitur sic semper obseruetur in quocunq. casu : sed q. casu exigente modificetur. vel non teneatur. similiter etiam in lege non est peccatum. si intelligatur secundum intentionem legis positore. cum non sit posita vt in omni casu teneatur : sed si intelligatur semper secundum q. scriptura sonat : tunc esset in ea peccatum aliquando : sed hoc peccatum originaliter proueniret ex peccato contingente in natura operis : ex eo enim q. opus a communi regula deuiaret : lex secundum scripturam ipsius pateretur instantiam non tamen intelligēdum sicut dictum fuit q. peccatum proueniat in opere a natura sed ab impedimento nature : sic ergo debet intelligi quod dicit Aristoteles in lege peccatum non esse scilicet originaliter : sed in natura : vel in lege peccatum non esse si intelligatur secundum legiflatoris intentionem : et est concedendum q. iustum naturale sic communiter acceptum vt est lege scriptum indiget directione. ¶ Rationes autem in oppositum procedunt de iusto naturali primo dictorum modorum accepto. Et sic finitur questio.

ad secundam.

ad tertiam.
ad quartam

Questio vicesima octaua.

¶ Veritur vicesima octauo. Utrum contingat sibi ipsi iniustum facere. ¶ Et videtur q. sic : quia ille iniustificat qui facit contra prohibitionem legis : sed aliquis facit sibi ipsi contra prohibitionem legis ergo sibi ipsi iniustificat. ¶ Hi non patet quia aliquis interficit seipsum : modo si cur dicit Arg. lex non iubet seipsum interficere q.

Arguit pmo

Libet quintus.

aut non iubet phibet et hoc dictum. Arg. debet intelligi in nocumentorum illationibus. talis ergo si bi facit contra legis phibitione ergo. et. Item lex punitione non apponit nisi p iustificatione s3 ali quis facit sibi ipsi aliquid p quo punitur sc3 si se ipsum interficiat leges eni p punitione talib ap. ponunt aliqua corporis in honoratione puta cor pus trahedo vel iubendo in sepultu reliqui. Itē ille iniustificat sibi qui volēs sibi infert nocumen tum qm iniustificare videt idem esse quod volen tem nocumentu i ferre sed desperas q seipm iter ficit ipse volens infert sibi nocumentu ergo facit sibi iniustu. Oppositum determinat Arg. isto qui to etiā ex hoc dictum q ipsa est ad alterum non est ergo ad se ipsu. Dicendū est cum philosopho q nō cō tingit sibi ipsi iniustum facere imo neq iustum. Secundo dicendū est q agendo in seipsum cōtin git iniustum facere. ¶ Primum istoru apparuit in principio huius libri vbi dictum fuit q virtū vel malitia ex eo iusticie vel iniusticie nomē habet qz est ad alterum hoc iterū patet rōibus. Arg. in isto capitulo prima est q nullus patitur iniustu volēs vt dictum fuit prius sed q seipm dānificat illud da innum vult recipere nullus eni desperas inter ficeret se nisi vellet mori ergo. et. Sed videtur q ista ratio nō concludat qm si quis interficiat se ipse nō vult mori voluntario sed dānificat se propter aliquas ipsius aduersitates tales patit dolo rem a quo non apparet sibi q sine morte liberari possit. et plus vult ab illo liberari q viuere licet simpliciter illo dolore ablato vellet viuere et non mori ideo occidit se sed dictum fuit prius q scd3 tale voluntarium scilicet non simplex. contingit voluntatem iniustum pati ergo patet q ista rō nō concludit. ¶ Ad hoc dicendū est forte q nec i mo ralibus scientiis nec in naturalibus oportet se per vii rōnibus demonstrari sed aliqn licet vii pba tionibus p suafibilibus ideo ista rō pōt recipi tā q phabilis vel possit dici q tūc aliquis scdm volū tarium maxime pōt iniustum pati volens qm reci piens dānu aliquā partem actionis nullo mo do vult vel saltem magis nollit eā qz vellet verbi gratia qui capit pecuniā ad vrsū magis vult reci pere pecuniā quam non recipere et magis vult se obligare qz non obligare aliter nō obligaret se et magis vult vrsū reddere et forte et vltra forte qz non reddere aliter nō redderet spōte sed nō ma gis vult vrsū recipere vltra forte qz nō reci pere imo oīno vellet qz ipse nō reciperet sed qz vel ret sibi cōmunicare. Similiter si tyrānus dicit vel tu dabis michi decem libras vel tibi amputabo manū si ille datei decem ipse vult plus dare qz nō dare sed magis vellet qz tyrānus nō vellet capere qz q caperet etiā nullo modo voluit illationē mī narum oportet ergo ad iniustum pati aliquā par tem actus esse nolita sic aut nō est de eo qui sibi i fert dānu pura si seipm interficiat qm ipse et totā actionē et quēlibet ei partē magis vult qz nō vult alit non operaret eā. Et si dicas ponamus q qui cepit pecuniā vel itōtā acceptionem ita qz magis vult vrsū recipere vltra forte qz nō recipere quia forte vult aīam eius tātari et ponam q illā

voluntatem exprimat vrsario. ¶ Queritur ergo vtrum vrsarius iniustificat. Ad hoc respōdeo qz sic sed nō illi sed legi latoz qui prohibet viuras tanq scdm se prauas aut etiā cōitati inqstū dā nificat illum qui est pars cōmunitatis ipsa nō vo lente qm cūqz hoc sit ipso volente. ¶ Scda rō Arg. est quia iniustu facere est plus sibi accipere lucro vel minus in dāno et iniustum pati ē minus habere in lucro et plus in dāno sed eūde nō cōtin git plus et minus habere in lucro vel plus et min⁹ in dāno habere ergo nō cōtingit eundē scdm ean dem actionem iniustu facere et iniustu pati. ¶ Ter tia rō. Arg. est quia si iniustus ab alio tantū noce at iniustus qm iniustus sibi ipsi nō iniustificat qz licet vii repellere sed iniustus ei iniustificat in qstū primo aggressus est iniustus sed si vterqz vtrū qz aggredditur simul et sibi iniucem equale et equa li modo nocumentu intulerint neuter alteri iniu stum facit aut ab altero iniustu patitur qm vterqz alteri equale habet in lucro et in dāno nec aliquis eorum emenda ab altero sibi petere pōt licet am bo iniustu fecerint ciuitati propter quod et ambo ciuitati vel pncipi compelluntur ad emendā sed cū aliquis subripit inferat nocumentu patiens et si mul idē et similiter facit facienti sicut patiens pati enti quia est idem faciens et patiens. ideo. et. ¶ Quarta rō Arg. est quia genus nō inuenit sine ali qua suarū specierū et animal currit oportet ho minem currere aut equū aut aliquod aīalū alioz sed scdm nullā speciem iniustificationis cōtingit sibi ipsi iniustu facere mechat eni null⁹ eā q sui ipsius mulierem neq suffodit sui ipsius murū ne qz furatur que sui ipsius et sic de alijs ergo oīno si bi ipsi nullus iniustu facit. ¶ Contra illā rōnem obijctur p dictum Seneca in libro titulato quo modo i sapientem nō cadat iniuria ad serenū vbi dicit si quis cū vixit sua tanq cū aliena cōcūbat adulter erit qm illa adultera non sit videtur er go q aliquis iniuriam proptiā mechari potest. ¶ Ad hoc est dicendū qz ille iniustificauit qz ele git alteri nocere licet nō noceret ei mores aut ma gis iudicantur electione qz operationibus vt di cebatur in tercio imo. et si nullū exeat opus ex te rius ex electione sola peccatum est dicente. Seneca libro palleato q oīa scelera etiam an te effectum operis qstū culpe satis est perfecta sunt. Sed tu queres cui iniustificauit dicendum est qz vel ciuitati cuius cōmunē legem voluit infrin gere vel illi cuius thorum credidit violare sibi au tem nō equat. Sed contra qz licet nocere voluisset tamen nō fecit quod voluit vnde nullus inde no cumentum recepit nullus ergo passus est iniustu modo nō videtur actio iniusta esse sine iniusta pas sione. ¶ Ad hoc respondet. Seneca loco predi cto declarās q multipliciter cōtingit iniuste age re alicui et tū nō est necessariū illū recipere nocu mentum neq iniuriam. Iniusta eni actio pōt esse sine iniusta passione licet nō ecōtra vnde dicit si iniuriam accepi necesse est factā esse. si est facta non est necesse accepisse me multa ei icidere pos sunt que submoueant iniuriam emissā tela decli narere aliquis casus potest et si quis rem quam e villa mea subripuit i domo mea ponat ille furtus

Tercia

Quarta

obiectio

responsio

obiectio

responsio

Ethicozum

et v.

scda conclusio probatur

questio. rty. Arguit pmo

fecerit ego nichil perdidit cū ergo dicit Arg. nullus mechat eā que sui ipsius et null⁹ suffo dit murū et. Et intelligendū sic qz inde faceret sibi iniuriā. ¶ Scda conclusio p3 per duas ratio nes pūnas in principio questiois adductas qz q seipsum interficit dānificat cōmunitatē inqstū ip se est pars cōtatis et si esset morte dignus et inuti lis cōmunitati tū ipse sibi iurisdictione pncipis vsurpat et violat leges cōmunitatis. ideo p3 qm iustificat nō sibi sed ciuitati vel pncipi dicēdū ē ergo qz hoc solum cōcludit due prime rōnes. Ad terciam dicendū est qz volentē nocumentu inferre non semper est iniustificare sed si nolēt et sine cau sa rationabili. Hec de questione. ¶ Queritur vicesimo nono. Vtrū iniu stum facere sit peius qz iniustu pati. Et qz qstio supponere videt qz vtrū qz sit malū. ¶ Ideo pmo arguo qz iniustu pati non sit malum qz nichil pōt esse opumtatis eo qz bonū et malū sūt cō traria et vtrū cōtrariū spēaliter si fuerit i excellen tia nō cōpatit sed alterū cōtrariū ergo optimū vi ro nullum malū inesse pōt. Et iterum qz qualitas alicui cōtingēs denotat ipsū ergo si malū cōtinge ret et optimū vtrū ipse possit dici malus sed opti mū vtrū cōtingit iniustu pati qd apparuit in p3o. ideo. et. ¶ Item qd est bono bonū est simpliciter dicendū bonū sed iniustu pati est bono bonū est ei sibi honestū qz sicut of pmo huius. ¶ In his q beatus patit refulget bonū sicut cū vtrūqz ferat facilius malaz magna infortunia vtrūqz existens et magnanimus honestū aut oē dicēdū ē simpli citer bonū ideo iniustu pati est bono bonū. Quod iterum sic cōfirmat illud est vtrūqz virtuosum bonum in quo ipse pncipalissimū opus virtutis exercet sed fortis pncipalissimū fortitudinis exercet actum in patiēdo et sustinendo mortē sibi illatā iniuste sicut apparuit in p3o ideo. et. ¶ Itē illud est bonū hōi virtuosū quod ei virtutē incitat sed iniusta passio aut oīs alia virtuosū cōtingens ad ueritas incitat eius virtutē dicente. Seneca epi stola subinde ad luciliū virtutē itelligo animosā et excelā in quicqd infestat. Et in epistola mul tum tibi ponit de hoc exemplū ex parte corporis dicens. ¶ Non pōt athleta magnos spūs ad cer tamen afferre qui nunq sagittatus ille qui sagui nem suū vidit cuius dentes sub pugno crepuere ille qui supplāat aduersariū toto tulit corpore nec piecit animū piectus q quotiens cecidit cōtu macioz resurrexit cū magna spe descēdit ad pug nam et multū itaqz adiecit sibi virt⁹ lacerat. Ad idē etiā dicit Seneca epla subinde hoc liqueat ni chīl esse bonū nisi honestū et oīa incomoda suo lu re bona vocabūt que modovirtus honestauerit et postea subdit iacere in cōiūio malū est tozque ri in eculo bonū ē illud turpiter hoc honeste sit. Item si iniustum pati sit malū hoc maxime vi detur esse qz sit inutile sed tpm non est inutile sal tē bonis qz dictum est qz est eis honestū modo qz quid honestū est vtile scdm tullū i suo libro de officijs dicētis i hoc verbo vtile lapsa cōsuetudo deflexit de via sensimqz eo deducta est vt honesta tem ab vilitate se cernēs cōstitueret esse honestū

multiplicat rō nes qz p3o sit iniusta agere qz est iniusta pati

aliquid qd vtile nō esset et vtile quod nō honestū qua nulla pncipes maior hōi vite potuit afferrē. Et pōt rōne pbat qz iniuste passiones et alie ad ueritates cōtingētes vtrūqz bonis sint eis viles quia nō ex alio bonū vtile haberet rōne: nisi qz in aliud bonū ordinat hec aut oīo vtrūqz ordinat i bonū sc3 in opus virtuosū ergo hec oīa facit sibi vtilia et nō ē dñbiū quin passiones martyri facto rum fuerūt eis pntiles ad pmiū maius optimēdū. Itē nihil est malū qd vtrūqz bonū nō timet nec abhor ret qm vtrūqz studiosus appetitū h3 rectū bonū aut ē obiectum appetitus ergo appetit vtrūqz boni recte fertur i ei obiectū hoc aut non esset nisi appete ret et psequeretur qd est bonū et timeret et fugeret quod est malū sed vtrūqz bonū et pfectus non timet i iustam passionē scdm tullū in libro de officijs vi centis nemo eni iust⁹ esse pōt qui mortem qz dolo rem qui exiliū qui egestatem timet aut qui ea que sunt his cōtraria equitati ante ponit. Item pati i iustum non esset malū si patiens inde nō reciperet iniuriam neq dānu sed hoc est possibile si vtrūqz sit illud qd Seneca pbat nūq in toto libello suo ad serenū videt qz quicquid iniuste agef isapiētē quomodocūqz quis sibi facit iniuriā tū sapiens nullā pōt iniuriā recipere nichil potest perdere neq ledi. ¶ Deinde arguit qz iniustu pati sit pe ius qz peius est quod magis grauat iniustu autē pati grauat magis patientem qz iniustum facere quod ex hoc patet qz iniustu pati est tristat pēta li passione sepe aut iniustum agens nō tristatur de illa actione sed potius delectat. ¶ Item suppo sito eo qz sepe cōtingit qz mal⁹ homo iniustu agat in vtrūqz bonū. Arguit sic peius est quod grauat vtrūqz bonū qz quod grauat vtrūqz malū sed iniusta passio relata ad patiētem grauat vtrūqz bonum iniu sta aut actio relata ad agētem grauat vtrūqz malū ergo iniustu pati est peius qz iniustu facere. ¶ Itē lucrari est meli⁹ qz dānificari. s3 iniustu facere est lucrari et iniustu pati est dānificari vt p3 in quinto huius ergo. et. ¶ Itē pena se h3 ad culpā in malo sicut pmiū ad meritū in bono sicut ei pmiū dāf propt meritū ita pena ppter culpā illigit sed pre miū est melius merito verbi gra felicitas pte er go pena peior est culpa. Et istā conclusionē multi statim cōcederent dicētes plus velle se per sine pe na tyrānice vivere si esset possibile. qz sēp in i fer no pena dolere. Vnde cōter hōes ppter metū pe ne ebstinet ab iniusta actione ex hac ergo conclusio ne sic arguit malū pene peius ē malo culpe s3 ius tū agere ē malū culpe iniustu pati ē malū pene ergo. ¶ Oppositū dicit aristoteles manifestū aut qm et ambo quidā praua et iniustu pati et iniustu facere s3 in deteri⁹ iniustu facere. et. ¶ Quod aut ambo sint praua pbat aristoteles sic oē quod re cedat a medio iusticie est malū sed ambo recedūt a medio qm mediū iusticie est neq plus habere debito neq minus sed hoc quidē est plus habere debito hoc aut min⁹ ergo. et. ¶ Quod aut iniustu facere sit deteri⁹ pbat sic. Arg. qd est cū malicia et vituperabile peius est eo quod neq ē cū malicia neq vituperabile s3 iniustu facere sic est iniustu pati nō sic ergo. et. ¶ Notādū ē qz hic iniustu pa ti cōparam⁹ ad pntiētē iniustu facere ad facietē

nūq pbat qz peius sit iniustu pati qz agere

Secundo

Tercio

Quarto

pmiū notabile

et si virtutes in intellectu acquiruntur assuetudine non in omni sicut in appetitu

quidam directiva operationes

primū directivū in naturalibus rebus natura

secundū principia practica tertium rationem

nes licet noceat ubi erunt faciles ei credet q sunt virtutes similiter cū fuerit affectus credere sermones falsos a puericia erit illa consuetudo causa ad negandum veritatem hoc etiam experientia manifestare videtur multi namq modorum et magnorum in tñ aliquibus opinionibus adhererūt q nichil eis contrarium audire possūt q tñcūq forte probabilis fuerit suis opinionibus q hoc ita concessū fuerit: tñc manifestū esse videt q i potentijs appetitivis nullus preter eos q a natura sūt generatur habitus nisi per assuetudinem qz non cognoscit prope quod neq doctrinā recipiūt nec experientiam. ¶ Ideo virtutes huiusmodi potentiā sū si nō sint a natura: erunt principaliter ex assuetudine ppter qd vere et proprie morales sūt. Sed i intellectuā potentia non solum ex assuetudine sed principaliter ex doctrina vel experientia habet generantur. ¶ Iam forte videt intellectus ad hunc quo ex assuetudine habetur sit firmior: q illa que habetur ex rōne: in nō ē pfectior nec cōveniētiō ad optime operandum: quod maxime videt esse notū in prudentia que est magnorū operū directiva tanta enī i rebus humanis cōtingit diversitas ex cōstātijs q quas i nūq est eodē modo operādū sed oportet scdm exigentiā cōstātiarū aliud opus vel aliud modum cōcludere rōnādū per ipsam prudentiā ex practicijs pncipijs quorū pncipiorū plura est ne cesse nota fieri per experientiā similī rōnādū vel p pōzionabilitū habet aut ex assuetudine nobis generatur (cū assuetudo fiat ex similib⁹ operib⁹) semper inclinat ad opera similia ppter qd non videtur prudētia per assuetudine nobis infieri pncipaliter sed per experientiā doctrinā rōnatiā. ¶ Item si prudētia cōclusionibus assuetudine per assuetudine sequeret q nec prudentia esset certa regula operū humanorū: nec haberet regulā per quam dirigeret qd est incōveniens cōsequētia patet qz sicut veris pncipijs possū adherere per assuetudine ita: et falsis sicut dicitur Ar. in scdo methaphisice et cōmentator in p logo terci pncipi corum oportet igit aliter fieri directionē operum humanorū videlicet q ex natura rei quedā pncipia non solum in speculabilib⁹ sed etiā in practicis sūt nobis cognita naturaliter scz ex sola naturali inclinatione intellectus ad ipsū verū aliquē etiam sūt nobis nota per experientiam: scilicet quia cōter vidimus ex tali opatione tale vel tale consequi malū cōcedimus tāq pncipiū q ex tali opere detrimentū innatū est accidere ex his igit pncipijs sic hñtibus orum ex natura rei rōnādo (si pncipiū non fuerit informā rōnatiōis sēp innatē sūt cōclusiones inferrī cōfōne nature rei. ¶ Illis igit cōclusionib⁹ nō ex assuetudine affertur sed ppter rōnatiōem ex pncipijs acceptis a rerū natura per experientiā ppter quod apparet q primū directivū operū humanorū debet esse rerū natura: a qua pncipia practica habet orum. ¶ Ideo de septimo politice q nichil bonū est eorū q preter naturā sūt. ¶ Secundū directivū est ipsa practica pncipia. ¶ Tercium directivū ē rōnatiō per quā ex dictis pncipijs cōclusiones practice deducuntur de hac autē rōnatiōe dicit Seneca epistola clarantū ad luciliū bonū sine rōne nullū

est quid ergo est rō nature imitatio hūc rōnatiōnem tanq prudentia per ea non per assuetudine nos ad vñ inclinet et determinet: extollit Ar. in rabiliū in epistola quadā ad alexandrū dicens ad huc autē testimoniū nō immanifestū est q eos q dem qui rōnatiōem vñt et cum hac oīa volunt agere tanq existētes bonos et optimos laudam⁹ eos autē q sine rōnatiōe aliquid faciunt tanq existētes rudos et bestiales odimus: per hāc etiam malos ipsoz maliciā manifestātes punimus et bonos ipsoz virtutes declarantes zelam⁹ sic et futurorum malorū dissuasiōem invenimus et existētium bonorū pōzionem ad meli⁹ habemus et per hanc etiā subvertas tristitias effugimus et nō obfuturas nobis vtilitates acquirimus. ¶ Quartum directivū est cōclusiones practice p huiusmodi rōnatiōem iuvēte et cōcluse. ¶ Quintum directivū sūt virtutes morales per assuetudinem inclinat appetitū ad exequendū id quod rōne decretū est et ad expectandū sēp i suis motibus et operationib⁹ iudiciū rōnis sic enī nature consonat oēs nostre operationes. ¶ Ergo si assuetudo aliqua cōcurrat ad habitū intellectualiū generationem et cōfirmationē: tñ nō ex assuetudine pncipaliter generatur sed p experientiā vel doctrinā ppter quod habitus intellectuales non dicuntur morales sed contra morales merito distinguntur. ¶ Tunc scdm scdm viā rōnādū ē ad rōnes. ¶ Ad primam dicendū est q virtutes naturales nō sūt morales nec sūt intellectuales s3 etiā nec debēt dici hūane ppter qz pueris cōvenit nūc et bestijs sicut dictū fuit. ¶ Ad aliā rōnem que erat de artibus satis apparet ex pōitione qd sit dicendū: ¶ Ad aliā que dicebat ad moralem non pertinere nisi de moralib⁹ virtutibus pōt dici q uno de prudētia inqritū ipsa est directiva virtutum moralium modo pōt dicto. de alijs autē habitibus intellectualib⁹ forte nō multū spectat ad moralem nisi ad notificandū prudētia per eius cōvenientias et differentias ad ipsos. ¶ Ad aliā dicendū est qz in voluntate et in appetitu sensitiuo oportet ponere virtutē morālē nō forte necessariū ad bñ operandum sicut bñ rō cōcludit sed ad firme immobiliter facilius et delectabiliter bene operādū. ¶ Nam sine habitu esset difficile resistere singulis passionibus appetit⁹ sensitiv⁹ et esset periculum ne voluntas aliquē se pmitteret inclinari apud fortissimos impetus passionū. ¶ Hec autē q sic dicta sūt licet habeat apparentiā: tñ nō ex toto vera esse videtur oportet enī ponere differentiam inter habitus et actus illos ex qbus generant videmus ergo q actus appetitus siue elicit siue ipeati nō generatur per assuetudine sed sunt sēp in nra pte obiecto pnter cognito et nō interveniente impedimento extrinseco habitus autē in appetitu nō generantur ex assuetudine pro tāto qz non firmantur et pncipiunt in nobis nisi p actū frequētiorem hoc enī vocamus ex assuetudine generari etiam videt q intellectus actualis cōclusionē aut principiorum noticiā nō ex assuetudine sed p experientiā vel doctrinā vel huiusmodi aliā generantur habitus tñ qui cessāte actuali cōsideratione maneret nō sic sed firmant et perficiunt p frequētiā

quidam cōclusio nes practice: quidam virtutes.

virtutes morales pncipaliter acquiruntur assuetudine nō autē intellectuales.

ad rationes ad primam

ad secundam

ad tertiam

ad quartam

descendit ad primam opinionem

quētiā p considerationē ppter quod videmus multos autissimi ingenij nūq ad habitū posse pervenire qz nō illā noticiā quā per doctrinā cito et facilius capiūt frequētiā: de qd dicitur cōter q qd p vñā aurē itrat exit p alterā videt qz vñā hitū gnatio ppe siue i appetitu siue in intellectu sit per assuetudine hoc ē actionū seu opationū frequētiā multiplicatā vel si qd dicit qz p quēlibet actū etiā per pñū aliqd ipi hñt acqrit tñ sine assuetudine hoc est sine act⁹ frequētiā nec i appetitu nec in intellectu habitus firmatur et perficit. ¶ Quod autem nos dicimus sciam acquiri per doctrinā sic habet veritatem quia ipsa scz nobis acquiritur per frequētiā actionum actuum qui p doctrinā generantur. Ex quo patet q rationes pcedētis opinionis nihil interimunt eorū que nūc dicta sūt nam a principio nos cōclusionib⁹ aut pncipijs assentimus per rōnatiōem aut experientiā cū et huiusmodi rōnatiōes et experientias frequētam⁹ habitus quidem firmatur in nobis quando volumus pmprie rōnatiōem et q cōclusionē cui sepe per rōnatiōem ad hñt: etiā sine actuali rōne concedimus. vñ concedendum ē q dubitis acquiescere ppter consuetudinē adqritā non ex frequēti rōnatiōe sed ex frequēti audire tñ: non ē prudētia ppter qd Ar. nō imerito rōnatiōem extollit dicendū ē igit ad quēstiones ppositam q omnis virtutū humanarū i virtutes intellectuales et virtutes morales appetibiles est bona qd satis apparet in opinione pcedēte. ¶ Ad autē qz per virtutes morales intendebat non virtutes intellectuales sed precise virtutes morales appetibiles: ppter quod p qz scdm eius intellectū divisiō erat bona: nec aliquid remanet dubium nisi qz re per virtutes morales voluit magis intelligere virtutes appetitus q virtutes intellect⁹: cū vñt qz per pñū virtutem acquiruntur. ¶ Ad qd dicit pōt q noīa et pba significat ad placitū si igit pōtes vñ sic erat istis rōib⁹ licuit Ar. sic vñ eis. et forte cā talis vñ fuit quia appetitus ad acquirendum si bñtū pluri indiget exercitatioe et maiori assuetudine q intellectus vel forte q nomine moris p pte non vñtū pro omni consuetudine sed pro illa solum que modo nature inclinatur appetit⁹ autem cum non cognoscat magis inclinatur modo nature q intellectus vel vñt qd dicit quia virtutes intellectus nomine pppo secūdū cōm vñt dicte sunt intellectuales idcirco virtutes appetit⁹ cōtē nomen moris sibi tanq pñū assumpserūt vel vñt puto qz p vñcā demonstrationē intellectus dicitur sine formidine: licet habitus non firmetur sed appetitus per vñcū actum non inclinatur ad opus virtutis immobiliter sine rebellionē. ¶ Ad sit ergo cura de nobis sed nobis vidisse sufficiat q intellectuales virtutes non sine assuetudine pncipiunt et firmant. ¶ Quod autē ad aliā dicendū sit apparet tā ex nūc dictis q ex dictis i opinione pcedente. ¶ Hec de questione.

questio scda. Arguit pnc.

sicut dicit Ar. eadē rōne dicere et appetitū psequi: s3 p ē plectatix et electrix qz sicut dicit ar. medij virtutis ē rō. ¶ Itē scdo hui⁹ dicit q virtus i intentionē facit rectā hoc aut non videt esse nisi qz oportet ad illud medium cuius ipsa est cōiecta: trix intendere et aspicere igit rō. ¶ Itē scdo hui⁹ declarat. Ar. q virtus sit medij plectatix dicit q omnis scientia sic opus bene perficit ad mediū respiciēs et in hoc ducēs opa. virtus autē oīi arte certior et melior est: medij vñt erit cōiectatix ergo videt q mediū virtutis sit illud ad quod respicere debet rationem habens in morali operatione. ¶ Itē videt Ar. in eodē scdo mediū virtutis vocare signum dicens q mediū virtutis difficile est attingere quia facile quidem non attingere signum autem difficile contingere. ¶ Itē op⁹ virtutis est finis virtutis vt dictū est i pmo libro sepe virtutes enim laudamus ppter opera et act⁹ sed finis est signū ad quod op⁹ aspicere habentem rationem in operando. quoniam scd⁹ exigit tñ finis op⁹ cetera moderari vt dicit linconiensis ergo signum ad quod aspicere debet moralis operans est opus virtutis sed illud opus est mediū cuius ipsa est cōiectatix et electrix opus enim virtutis est modificatiū secundū omnes cōstātijs sic q non excedit quod op⁹ nec deficit ab eo quod oportet virtus enī vt dicitur in scdo cōiectatix medij est quod est in passionibus et opationibus. ¶ Itē. ¶ Oppositum arguitur quia termin⁹ mediū non est ipm mediū: sed illud signum ad quod respiciēs hñt rōem intendit et remittit est termin⁹ medietatū in quas mediū dicimus esse superabundantia et defectus scdm rectā rōnem. igit rō. ¶ Itē signū ad quod aspicit sagittarius ppter qd attingendū remittit vel itēdit suā operationē puta arcū eleuandū vel comprimendū nō est ipsa opatio sagittarij scz ipsa sagittatio s3 est illud qd illa operatione modificata ad mediū reducta attingit ita igit signū ad qd aspicit moraliter operans non est ipsa opatio modificata que est mediū virtutis sed id qd illa opatione attingitur. ¶ Itē illud ad qd aspicies rōem hñt itēdit et remittit opationē est directivū illi opationis directivum autē debet esse manifestū mediū aut virtutis nō ē directivū sed directū nec ē manifestū et p cognitum sed est occultū et difficile invenitur sicut dictum est in secundo. igit rō. ¶ Item op⁹ qd virtus modificat et cuius mediū ipsa est cōiecta trix est innatum suscipere superabundantiam et defectū aliter nō indigeret modificatione s3 signū ad qd aspicendū ē non est innatū suscipere hoc qd p qz de rōe signi directivi est i iduissibili cōfiscere quia etiam signū illud terminus est vt dicit Aristoteles terminus autem in iduissibili cōfiscit etiam quia signum illud debet esse vltimatus finis enim ille primo intendit et gta ipi itēdit et remittit ea q ad ipsū sūt scz apponēdo deficientib⁹ et supflua rescādō mō finis vñt nō est innat⁹ suscipe superabundantia virtutabilē qd ē ē scd⁹ seipm bonū et optimū tāto meli⁹ ē qz magis abundat. ¶ Itē. ¶ Diverse sūt opiones i ista qstioe qz rōnes ad vñt qz pte adducit sūt vt autē virtas appareat sciēdū q respicere ppe pntet ad virtatē siue potentia

Tertio

Quarto

Quinto

In oppositū

Secundū

Tertio

Quarto

due opiones

Liber

sextus

cognitiua. id est etiam dicitur Ar. ad quod respiciens rationem
hanc et habere et rationem prope non est nisi finis cogni-
tiue placet ei quod omnis operatio secundum cognitionem specialiter
rationatiua primo debet respicere finem. postea secundum
finis exigentiam debet inquirere quid valeat ad illum finem
attigendum et quod et postea ab illo quod sic inquit debet
bet incipere operatio suum: donec attingat finem intentionis: nam si
cut dicitur septimo metaphysice duo sunt operatio ad illud
operandum quod secundum rationationem operatio: quia unus est ipsa
inquisitio rationatiua incipiens a finali principio. Alius
est exterior operatio quod incipit ab exteriori inquisito

In opere morali si sunt duo motus et quatuor termini.

qs illoꝝ q̄ttu
oz terminoꝝ
sit signū

vult suadere: **I**spicimus primus aut dictorum terminorum et tertii prout
 dicitur signa ad quod respicit intellectus operantis. **S**ter
 tius non videtur esse illud signum de quo ille sexti humus
 principio loquitur. **A**rg. quia ille intellectus prope non est ter
 minus medietatum quod sunt medius iugubundantier defe
 ctus. **R**espondeo. **N**on est illud signum de quo ille sexti humus

qđ dicēdū ē vīdēt qđ si loqumr deyltatio finē: ipe non hēbu rōēz mediū qm mediū ē: qđ ē iter excel lētiā: defectū vltiat? aut finis cū sit i cōz seipz bō nū nō ē inatū excellētiā suscipere vitupabilē: i z tā to meliōr qđto pl' abundat. ē cī vī nūero bonoz aie de qđ? dicit ar' septio politit. bonoz qđ ē qđ circa aiām vniūqđz qđto qđ ē excedit tāto meli' esse. de talib' etiā loq't ar' septio hui' cū dicit hīuū qđ dēz motuū qđcūqz nō ē melior supabūdantiā neqz delectat: oīs z t. Et iter defect? dicit carentiā sup abūdantiā pō si nō sit cū defectu dicit totā rē z ali qđ vltra nihil aut ptingit vltra finē attingere cū fi nis sit vltimū. Et si finis vltim' ē optimūz optimū nihil parit' ē cū prauū ē finis vltim' ē supabūdantiā prauā suscipe nō pō nulla igit praua ē vltra tales finē supabūdantiā. imo oē prauū deficere facit a fi ne. Et Seneca i eplā clarantū i eplā vt a cōib' in eplā subinde z i multis alijs ad luciliū declarat qđ sūmū bonū quod est humane vite finis oīa fac. t bona quecūqz vidēt esse mala: tale aut quō possit prauā superabundantiā recipere. Sed in medijs ad finem ordinatis sepe cōfigūt superabūdantiē z defectus qm alique qñqz finiticiā vel vltiā o mittunt z inutilia vlt enā ipeditiua apponūt: quē admodū apud sagittatores in attingendo signūz non est superabundantia sed in eleuando vel de p mendo arcū ptingit supabūdantiā z defectū. pp' qđ signū non attingit. Illud igit signū vltiū ad qđ debem' respicere vt ad ipm oēs dirigiunt nras operationes nō vidēt esse mediū finis sicut aliq crediderunt. Sciendum tñ q multos ptingit esse finis nō vlti m' p' dicit me dium

**Ad rationes
an oppositū.**

Ad secundum

Edtertiann.

Ad quartam

Dobium an fi
 nis possit di
 ci i medium.

Ethicozum

cxviii

questio tertia

Secundo

In oppositū

Secundo

triplex potens
glas

Tertio quod vix potest aie sint ab
aia realiter distincte. Et q. nō q. ali
qua potest aie ē q. nō ē res alia ab
aia. Ita ē d. q. libz potest aie. oia v
manifesta: q. argumēta q. viderētur

cludere de vna q̄ eēt difficta: viderent̄ s̄str̄ p̄clu
dere de alijs: sicut̄ t̄ de vna possent̄ solui ita de ali
is. añs p̄bat q̄ illud qđ p̄uenit̄ aīe: prius omni ab
anima diffinctione iherente anime: nō ē res iherēs
aīe alia ab aīa: ista p̄de se s̄z qđā potētia aīe est
h̄mōi: igit̄ r̄. immo p̄p̄z q̄ aīa est in potētia ad qđ
cūq̄ sibi iherēs ē ei potēs ip̄z suscipi: z eidē sub
t̄i cō iō r̄. ¶ **G**it̄ sicut̄ potētia materie se h̄z ad ma
teriā: ita potentia aīe ad aīam: sed potentia mate
rie non ē ab ea reāl̄ difficta: quia tunc sub noīe
abstractio non posset concedi q̄ aīa est potentia.

Oppositū arguit qđ si nō esset difficile ab aīa :
sequē qđ nō esset difficile licet se qđ apparet falsū
secūdo de aīa z i isto sexto z i pmo libro. Et qđ po
tentiavegetatiua separatur ab alijs i embione.
emblio enim priusviuit vita plante qđ vita aīalis
Etiam potentia visiva auditiva separantur loco
z subiecto: hec enī in oculo est : z illa aure aīa in
estyna: ideo distinguuntur ab ea et ab inuicē. Itē
qđ sunt diuersorum proficamentorum vident rea
liter distingi: potēte aut sunt aut de pđicamento
qđ sitatis aut de pđicamento relatiōis z aīa ē substantia
igit zc. Ista qđ sitō ē magis speculatiua qđ mora

lis ppter qd o3 de ea breui ptransire ¶ Sciendū ē
igitur q sicut appet qnto methaphisice nono q po
tentia ppe dicta est triplex .i. potētia actiua poten
tia passiua ⁊ hitus impassibilitatis p̄potētiā actiua
describit Arg. q ipsa est p̄ncipiū motus aut mu
tationis in alterū aut inq̄ntū alterū. p̄potētiā p̄o
passiua describit q ipsa est p̄ncipiū motus aut
mutationis ab altero aut inq̄ntū altero. De habitu
aut impassibilitatis dicit Arg. ampli⁹ quicūq ha
bitus scdm qm impassibilis oīno aut imutabilis
aut nō facile i perus mobilia p̄tēs dicunt ⁊ cō
mentator dicit q ista potentia est de dīma snē qua

litis. opz igit intelligere q ois qlitas disponēs
subiectū ab bñ aut p̄p̄te aut fortiter agendū vel
etiā disponēs subiectū ad bñ patiendū in meli⁹ vel
ad bñ resistendū corruptionibus vel passiōibus i
peius dicit illa qlitas de scda sp̄e qualitat̄is. quā
Ar. in p̄tis vocatū naturalē potentia. Im̄p̄te
tia aut illa quā ponit in scda sp̄e qlitatis nō est p̄
uatio pura alicuius potentie sed est qlitas posita
qlitati p̄dicte cōtraria ois enī qualitas disponēs
subiectū ad debilit̄er vel peius vel etia⁹ ad septe
patiendū: aut etiā facili⁹ sustinēdū corruptionē
vel passiōē in peius. p̄cis im̄p̄otētia de scda sc̄a

[illegible]

matie de terminis absolutis dicim⁹ ei q^d de⁹ est
pncipiū oīm alior⁹: q^d deus est sua potētia et iūsta
teria ē forma sūt pncipia rez natura illi: etiā ma
teria est natura ē forma est natura ē tñ natura dif
finitur p esse pncipiū: sed quōd hoc esse pot⁹: cū ab
solutū ē respectuū nō sunt idē. nā pponit affirm
matia nō significat nisi ppter idēitatē ē negatiua
ppt nō idēitatē dicēdū ē vt puto q^d tota difficult
tas ex logica est: nā adpūatē pponit affirmatiue
non requirit q^d tmini scz subiectū ē p dicitū sūti idē
neq^s scd⁹ vocē neq^s scd⁹ pceptū. ista ei ē p^a rōale
est aīal. ē tñ diuersificat in voce et pceptib⁹. Item
etiā non requirit q^d termini significantē idē. q^dz
ad significatū pncipiale ē formale. qm̄ ista ē vera
homo est alb⁹ ē tñ abū significat albedinem quaz
hō nō significat: s⁹ solū requirit q^d tmini supponāt
p eis dē: vñ hec ē p^a rōale est aīal q^d rōale ē aīal
supponunt p eodem: ita q^d illd idē quōd ē rōale
est aīal ē sīr ista est vera homo est albus quia illud
idem quod est homo est album. ita q^d albus suppo
nit p eodē. p quo homo supponit nō ei supponit
p albedine quia nō est vtz dicere q^d homo ē alb⁹ ē
tñ album appellat albedinē. qm̄ adiectie designat
albedinē adiacere ei p q^d supponit. vñ differētia ē
inter istā ppositionē hō est aīal vel rōale est aīal
ē istā hō est albus: qz ī pma terminū p eodē suppo
nit ē idē significant put ppositio ē p^a sed tamen
illud idē significāt sub pceptibus diuersis. sed in
ista homo est albus tmini p eodē supponit s⁹ nec
significāt idē nec sub pceptib⁹ eis dē. Descēdēdū
git ad ppositū dico q^d qm̄ dicimus de⁹ ē pncipiū
vel materia est potētia: tmini supponit p eodē
dicet sūt vnus terminus absolute. p^a rōale est aīal

nius sed bñ est dubiū vtz p̄dicte propositiones
 out sunt p̄ncipiū significat aliquā aliā rē q̄p̄
 potētia aliā rē q̄p̄ mat̄ia de q̄ diuerſi diuerſimo
 e oppinan̄ qdā ei dicūt q̄ non ſed tota or̄ſia eſt
 concurren̄t cū aliis q̄p̄ aliis aliis aliis aliis aliis
 due oppin̄o
 nes an relati
 uū ſiſtingant
 ab abſoluto.

conceptibus qui eade res porcipti pceptu ab-
pluto et conceptu respectiu ad aliqd altep eade
ni res que secudu pceptu absolutum dz deus dz
tia pncipiui scdm pceptum respectiu ad creatu-
as. Eade etiã res qf cdm conceptum absolutu
z materia: dz enã potẽna scdz pceptu respectiu
ad formã generãdã. dicũt igit q absolutu z respe-
ctiu nũ sũt orĩne rez pceptu: sed sunt orĩne
ceptu quibus eade res pcepti pũt: ryliter isti eo-
modo dicũt de singulis relationibus. dicũt enĩ
fortes est pĩ platonis q ista eũera fortes e pat-
tas sicut ista fortes est pĩ qz fortes z paternitas
e z nũ aliud significãt ad extra et pro eodẽ sup
ponũt licet sub diuersis pceptibus scz absolutoz
conceptibz diuersis qz conceptibz eũera

pceptione i q tmi supponit p eadē re accepta. hęc
 opio. Alij autē dicūt q cū dico matia ē
 pcepta vel de q pncipiū i tmi supponat p eadē
 pncipiū z potētia aliū significat q de p matia ē
 significat relatiōes q vere sūt alie res q de et
 matia. tñ nō supponit p illis relatiōibz s3 appella-
 eas quēa omōdū i ista hō ē albus albū signifi-
 albedinē p q tñ nō supponit sed appellat eaz
 ta dicere q v3 istū terminū potētia z pncipiū
 eaz scdm locō modū tiorū abstractiōnū. tñ i di-
 orōnibz put sūt p hnt ppteratē tiorū cōcreta.

Tip

oppo q oēs
relatiōes sint
in aīa

Oppatio triū
opinionum]

qō potētia p
piq z remota

rū ita q si sit tñ abstractū dicat q abstractū acci
piat p pcreto: hec aut opio biptua ē. Aliq enī dī
cunt q relatio illa quā potētia significat ē ppter
aiam res alia a materia inherēs ipi materie sicut
albedo inest parietī. Alij dicūt q illa relatio est
ī aīa subiective qūis denotēt rē extra sicut enī vi
sione in oculo exite oculus dī videre rē extra z la
pī videri. ita dicunt q relatione in aīa existente
aīa dī referre z res extra referri. Et iste dū opio
nes non pcederent istam propositionem sō ē p
ntas sicut nec istam homo est albedo vel lapis ē
visio quia terminus abstractus z absolute sūpt
supponit p forma nō pro subiecto quod illa for
ma innata est denotare sed ipi concederēt istam
fortes est p sicut illam fort es est albus. vī lapis
videtur. sicut igit pōnt dīam ī terminis respecti
uis int terminos respectuos abstractos et pcre
tos quam differentiam prima opinio dicit ēē nul
lam nisi secundū vocem tñ. Considerandū ē etiā
q tertia opinio conuenit cum prima et differt a se
cunda in hoc q secunda ponit relationē ēē pter
aiam rē aliam a fundamēto et inherētē ei. qd i
ma autem opinio tertia dicit relationē non ēē
preter aiā aliam rem a fundamēto. ppter qd pde
randum est quis eorum dicat verum z puto qd in
hoc opinio secunda deficiet. salte enī cū dicimus
deū esse pncipiū aliorū: non pōt dici q pncipiū si
gnificet ī dō rē aliā ab ipō dō: cū deū sit oratio si
plex z nihil sit ī eo quod nō sit ipē deū: id salte ī dō
necesse ē redire ad pma opinionē vī ad tertiā: z
si talis pōt dīcat pōt de eo saluari sine re sibi addi
ta pōt etiā ī alijs: ppter qd oculos erit ī matīa vel
ī aīa vī ī qūq alio pncipio penere relationē pter
aiā supadditā fūdamēto. frustra enim ponuntur
plura vbi totū pōt saluari per pauciora: de hoc au
tē pertransio qm alia ī speculatiuis istā questio
nem plenius explanat. Considerandū est igitur
an pīa opio dī teneri vī etiā de q vī mīhi dictum
q discordia eorū nō ē ī sententia sed in verbis tñ
pba aut ad placitū significat. ppter quod nō ē mul
tū de eis sollicitandū. Prima igit opinio ponit q
termini relatiui etiā accepti ī abstracto significant
eadē rē quā significat tñmi sub pceptu respectio
pbi gfa pntas significat illū q genuit sub pceptu
respectiuo ad illū q genit ē. z ī hoc pcedat tunc
videt mīhi q tota pīa opinio pcedenda est: z ter
tia inq tū ei discordat est neganda. Tertia autem
opinio ponit q tñmi relatiui ī abstracto significat
illos pceptū respectuos qd aīa refert vñā rē ad
aliā et p illis pceptib supponit pbi gfa gfa p
ntas significat relationē et q genuit ad eū q gen
tus ē q qdā relatio ē ille pceptū respectiu q aīa re
fert vel pceptū hūc ad illū. Et ī hoc pcedat. tunc
erit tertia opio tota pba. Alij aut z pmetatoz magis
insequi vident modum loquendi pīe opinionis
salte ī terminis istis qñdīs. cū ipi sub moribus ab
stractis pcedat materia esse potētia z deū esse p
cipium vel causam. z sūtr formā esse naturā z
naturā esse substantiāz ipam esse pncipiū z p pīa
ipam esse potētiā aut actiū aut passiū. nō etiā
teneam illū modū loquendi. Hunc aut ab illo pnci
pio ichonantes dicamus: q tam potentia actiua q
passiua qñq dī pīnqua qñq remota. Dicīf aut

pīnqua: qz sine qūitate media disponēte ipay ad
agendū vel patiendū agit vel patitur. Dicitur autē
remota qñ non agit vel patit nisi mediāte qualita
te aliq dīponente ipam ad agendū vel patiendū
pbi gfa materia pīa ē ī potentia pīnqua ad illas
formas sive substantiales sive accitales qñ ipa
pōt immediate recipere sed ipa nō ē ī potētia pīn
qua ad illas qñ nō pōt immediate recipere sīz mediā
tibus pīmis dīpōib. vī ad formā carnis vī vī
ni verū est tñ q aggregatum ex materia ei dīpōi
bus sufficientibus ad alicuius forme receptionē
dī in potentia pīnqua ad illā formā: sed non ma
teria circūscriptis dīpōib. sic etiā in agentib
Intelligentia ei scōz. Alij. esset ī potētia pīq ad
mouendū celū ignis aut scōz ei substantiā pīe ac
ceptū nō ē ī potētia pīq ad calefaciendū sīz mediā
te qualitate ppter hoc igit substantia actiue z passi
ue sīz pncipalī agat vī patiāf: tñ non solū ipē dīr
potētie actiue vī passiue sīz etiā qūitates dīponen
tes ipas ad agendū vī patiendū dīr potētiez sic po
tētia ē de scōz ī pē qūitatis. Alij dīcūt tñ q sicut ne
q substantia ita neq qūitas illa scōz rōez absolū
tā dī potētia: sīz scōz respectū ad aliā actionē vī
passionē ad quā dīpōit. pōsum igit dicere q ca
lidas ē potētia sēptī ignis ad calefaciendū sicut
dicim q substantia ignis ē hūmōi potētia remo
ta. Descēdēdo igit ad ppositū de aīa sciendū q aīa
sīz pōt aliqz suaz opāōnū īmediate exercere: tñ
nō pōt oēs: pbi gfa si ponam q hōie vñā solā for
mā substantiāle ēz aīam intellectiūā q līz corpū hū
mī īformet quā tñ sic est abstracta q nō ē educta
de potentia subiectiui nec extensa ei extēsiōne. p
pter qd etiā nō īdiget vī organo corporeo ad ei
opāōes pncipales putavēle et intelligere tñ ipa
ad alias opationes exercendas īdiget organo
corporeo z carnis dīpōib. qūitatis organi ī
diget enī oculo ad videndū aure ad audiendū zc.
Dico igit pmo q pter qualitatuas dīpōitiōes
mediātib qd aīa suas exercet opōes: nulle sunt
potētie aīe que sint res ab aīa aut abmūcē dīstī
cie pter pceptū: qm frustra ponerent sicut pīr ar
guebat. Dico tñ scōz q pter hūmōi qūitatuas dī
pōitiōes potētie relatiue q attributīf aīe ī orōie
ad qñqz dīversos accēptīf sūtr dīverse scōz rōem
qm potētia nō intelligit nisi ad actū ppter qd nec ē
rōnē actī cadere in ratiōe potētie et hoc aristō.
expresse declarat nono methaphisice vnde dicit
q possibile diffinitur sp hoc quod est contingere
actu esse: puta dico edificauerē potētiē edificare
z speculatozē potētiē speculārī z visibilē potēs vi
deri: eadē aut rō et in alijs ergo potētia ad alium
z alīf actū hīz aliā z aliāz dīstīctiōnē sīz igit eadēz
res oīo scōm modū loquēdi pīe opinionis sit po
tētia volūtiua z potētia intellectiua hoc est dictū
sit intellectus et voluntas scōz ipa aīa. ī scōm dī
versos conceptus dī intellectus et voluntas ideo
diffinitio dīversificat. cum diffinitio debeat expī
care pceptū termini diffinitū. Et ī voluntas q vo
lūmus et intellectus quo intelligim. ipa aut aīa
eadē exīst est z qua volumus z qua intelligimus
ppter qd intellectus z voluntas idē sūtr scōz rem z
dīrī secundū diffinitūā rōem et est simile ei qd
de motu et actione z passione dicitur tertiū pbi

descēdit ad p
positū.

vult q poten
tie tñc non dī
stīgāt nisi rō
ne.

qūalitatuas
dīpōitiōes
pīr dīcī potē
tie

arguit aliq
potētie aīe dī
stīgant reipā

sicorum. Sed qñ ad modū loquēdi tētie opōis
dicere q potētia volūtiua et potētia intellectiua
sunt idē scōm subiectū: id est quātū ad rē q ē fun
damētū relationū qñ ipōtant potētia volūtiua sive
voluntas et potētia intellectiua sive intellectus
vīrobīq enī fūdamētū est aīa sed dīstīctī scōz rōem
sive scōz dīstīctiōnē quātū ad relationes ī pas qz
ille sūtr ī aīa realiter et essētiāliter dīstīctī. Et
sciendū q nō solū potētia intellectiua sive potētia
volūtiua circūscriptīf qūitatis dīpōitiōib ad volē
dū z intelligēdū sī q sūtr et circūscriptis pceptibus
idem sunt pmo etiā potētia sensitiua potētia intel
lectiua potētia vegetatiua z īterū potētia visiva
potētia auditiva potētia nutritiua potētia gñā
tiua z sic de alijs idē sūtr īstomō z ad aīam et īnt se
līz ad opationes illarū potentiarū exercēdas
alie z alie qūitatuas dīpōitiōes epigantur: vñ si
oculus esset talis ī pē de qualis est ī capite quan
tū ad qualitatuas dīpōitiōes vīqz nos oculo pe
dis viderem sicut oculo capis vīqz ei p totū cor
pus ē aīe substantiā q īnatā oēs suā opationē exer
cere vbi fuerit organice dīpōitiōes ad hoc reqūi
te. Si aut potētiās aīe capiam q qūitatis dīpōi
tiōib qd aīa vel ppositū ex corpore z aīa dīpo
nit ad dīversas eorū opationes exercēdas: dīcē
dū q multe sūtr aīe potētie q et abmūcē et ab aīa
sūtr realī diffīctī qñ enī dubitat qñ alie dīpōitiō
nes sūtr reqūite ī oculo ad videndū et ī aure ad
audiendū: quīenā aliq requirant ad gñandūz ad
agendū que non requirūt ad nutriendū ppter qd
homo nutrit z augef anqz possit gñare et etiā nu
trit possit aplius augmētari non pōt. Et sic intel
ligit q ēbūo pīr vīuit vīta plante q vīta aīalis sīz
aīa sit eadē scōdū quā vīuit an et possit scōz qz pīr
hīz qūitatuas dīpōitiōes reqūitas a dīstīctiōnez
nec augmētū qz habeat ad dīstīctiōnē. Sīz vī magis
dīstīctī loquimur videt esse dīcēdū q aīa ī suis
pncipalib opatiōib nō vītr organo corporeo sīz vī
le et intelligere nisi ī ministratiue ī alijs aīe īdiget
organū corporeo putat sentire z appetere ī vege
tare z scōz locū movere z hūmōi vbi igit aīa īdī
get corporeo organo sīz ē de se manifestū q tñpānō
pōt ī opus sine determinātis dīpōitiōib qūita
tis. Sīz de velle z intelligere sive de opatiōe itelle
ctī z volūtatī aliq dīcūt q ipa ē potētia volūtiua
sive volūtas put tñ respectiue pceptīf ad actū vo
lēdi. Alij aut dīcūt q aīa non seīpa pīe sed vī ī
formata iudicio de bonitate vel malicia: rei volūbi
lis est potētia volūtiua sive ipa volūtas z īstīnō sūtr
pīr sed pōdes z vīqz dīcunt verū: sed pīmi lo
quūtū de voluntate: put est potētia remota ad
volēdū Alij aut ītendūt de voluntate vī ē potētia p
pīa quā ad volēdū. Sed contra hoc alīq ob
iiciunt pter hoc q oēs pīmūter dīcunt voluntatē
nihil cognoscere sed cecā esse. quod non esse ve
rum. si esset idē quod anima cognitione z iudicio
informata. Ad quod breuiter respondendū
est q voluntas non dīcitur ceca: quia non sīz idē
realiter q aīa potens cognoscere vel etiam cogni
tione et iudicio informata sed quia respectus se
cūdm quē anima dīcitur voluntas sive potētia
volūtiua non est ad cognoscere sed ad vīteriozem
actū scilicet ad velle. Eadem enim res que dīcitur

cognitiua secundum respectum ad actum cogno
scendi et que dīcitur volūtiua secundum respe
ctum ad actum volēdi. Alij autem de hoc alio
modo opinantur z dicunt q oēs forme gñabiles
ī ipa materia pīmo exīstūt ī potētia ī ipa materia
z ī actu ī pīmo motore sicut dīcūt pmetatoz duo. ī materia
decio methaphisice pmeto nono. putat igit istī q dī
cte forme sic ī materia z ī domo pēntes hēant
ībidē dīstīctiōnē adīuicē ex natura rei pueniēte
oēm intellectū nī opationē quā qdē dīstīctiōnē nō
dīcūt ēē realē sīz qūitatuā vel formālē et ille qdī
tates seu formalitates ī deo exīstēs sūtr illīz de
quas pīo posuit q sūtr actiue oīm formārū que ī
materia sūtr et cause īparū. res enī sētibiles nō
sūtr nisi īquātū sūtr quīdā pīcipate sīz īudines
pīmi entis scōz pdeaz ī ipō pīctarū. Ita etiā ī ma
teria pīnētur quīdīates oīm hūmōi formārū non
quīdem actiue z modo formālī et perfectio: sed
passiue et nō potētiāli et īperfectiūmo et ppter
hūmōi quīdīates ī materia exīstēs extrahunt ab
īntīnseco de ipa materia forme ouerē p gñatio
nē et ī non esset īa adīuicē forme ī materia essē
creatio quēamodum adīuicē aīe rōalis ī corpore
aut gñe ī aīa videt creatio dīcūt esse plures eorūz
q deus sic intelligit ista īferiora dīstīctā quia ī
eo dīstīctiōnē hītr dīctomodo sīz non realē. Et hoc
dīcūt sensisse auctozē de causīs cū dīcūt oēm itelli
gentiā plenā esse formā. Ad idē enī reducūt. ou
ctū arg. ī hoc sexto libro cū dīcūt ad ea qī que ge
nere altera z aīe particularū alterū genere adīuicē
qz aptū natū liquidē scōm īstīdīnē quāndā et p
prietatē ipsius exīstētī cognito. hoc enim videtur
rationabile qm sicut forme corporeales hītr se ad
materiaz et pīmū motore. ita forme īntelligibiles
ad intellectū possibīle et agētiē. Ideo aut ē magis
difficile qz pueniat īdīstīctīā scīentīā. Ideo solūz
dicam q non opī ista ponere sed sufficit ad oīa
saluanda q forme materiales quātū ad illū ēē
quod habent ī domo z omnia predicta que deo
attribuuntur sūtr idē penitus ī domo z apud nos
secundum rationem differant. Unde ne oponeat
derogare simplicitati diuīne: z fingere dīstīctiōnē
pueniētes actū pīderandi quā forte non audētes
notare realē nominant formālē vel tñ ex natura
rei melius esse videt tenere pmetatoz sēntētiā
quātū ad hoc duodecimo methaphisice pmeto
tricesimo nono dīcēt sic. In eis aut q sūtr forma
non ī materia dīpōitiō et dīpōitiū reducūt
ad vñū ī ēē et duo ī pīderatiōe. Et parū post dīcūt
qm aut sūtr pīderata dīpōitiō et dīpōitiū ī eis
q nō sūtr ī materia: tñc reducūt ad vñā sēntētiā
cībus modis et nullus modū erit quo predicamz
dīstīngatur a subiecto et dīpōitiō extra intellectū
sī ī essentia rei zc. Et subdit et īmagina est dīstī
rentia ī his que dīstī ī esse z q dīstī ī intellectu
solum. Et concludit finaliter multiplicitas ī do
mo nō ē nisi ī intellectu dīstīctā non ī esse. Et ī
nō opteat ī domo ponere talē sēntētiā dīstīctiōnē
videt q nec ī materia pōt debeat qz totū sine ea
saluari poterit hīc et ībī. igit satisfīngit ex dīctis
apparet quid sit dicendū. Ad rationes ī pncipio
qñonīs adductas. pīme enī arguunt q poten
tia anime per respectum non sit pter aiā res

alta a fudamēto. Alie autē pter ultimā arguit de potētis aīe q̄lratius dispositionib⁹ ad diuer-
sas aīe opatiōes excedas. Ad aliā vltimā pōt
dici q̄tūm diuersoꝝ p̄dicamētōꝝ nō oꝝ signifi-
care ad extra res diuersas: s̄z sufficit pceptuū ta-
lis diuersitas scōꝝ quā tūm diuersos hēant mo-
dos p̄dicandi de substantijs demonstratiuū sic p̄ue-
rū ē dicere q̄ eēntie p̄dicamētōꝝ sūt ipm̄te z de
bem⁹ p̄ eēntias vel q̄ditates itelligere q̄ditates
rationes. Et scdm̄ aliū modū dicēdi dicerem⁹ q̄
non oīa p̄dicamēta significāt res ad extra sed aliq̄
p̄nt significare res i aīa eēnties possibiles de reb⁹
extra demonstratiue p̄dicari. zc.

Arguit p̄io. **Quarto querit** Vltimū sciētificū q̄aīa
speculat̄ necessaria z rōcinatiuū q̄
īp̄a rōcinat̄ circa p̄tētia sit diuer-
se potētis seu diuerse p̄tes aīe. Aīe
q̄ nō sicut sc̄tus thomas arguit qm̄
i terro de aīa distīcti arḡ. itellctū i duos sc̄z agens
cui⁹ ē oīa facere z possibile q̄ ē possibile oīa fieri
vtrūq̄ igit̄ īp̄oꝝ ad oīa se h̄z: esset igit̄ p̄ rōnē vtri-
usq̄ itellctus si alia pars aīe esset que itelligit
necessaria z alia que itelligit contingentia. P̄te
tereuerum necessarii et verum p̄tētia videtur
se habere sicut perfectū et īperfectū i ḡne veri-
e adē aut potētia aīe cognoscim⁹ p̄fecta et īp̄fecta
vt eodē visu lucida z tenebrosa. multo igit̄ magis
eadē potētia itellctua cognoscit necessaria
z p̄tētia. Itē vniuersaliū se habet itellctus
ad itelligibilia q̄ sensus ad sensibilia. quanto ei
aliqua vtrius est alioz tanto ē magis vtrius: sc̄sus
aut̄ visus percipit z incorruptibilia sc̄z celestia et
corruptibilia sc̄z inferiora quibus p̄portionaliter
correspondere videt̄ necessarii et contingens
multo igit̄ magis eadē potētia itellctua cognos-
cit nēcessaria z p̄tētia. Itē nō q̄cūq̄ diuer-
sas generis i obiectis req̄rit diuersas potētias
alioq̄ nō eadē potētia vtrius viderem⁹ plātas et
asalia: sed sola illa diuersitas q̄ respicit rōnē for-
malē obiecti. obiectū aut̄ itellct⁹ est ens quod ē
cōeōus et substantijs z accidentibus. Is nō eo
dē modo vnde z eadē potētia itellctua cogno-
scimus substantias z accidentia. pari igit̄ rōne
diuersas necessariorum et p̄tēntiū nō req̄rit
diuersas itellctus potētias. Itē aut̄ rōib⁹
addi potest q̄ potētia ponens d̄am inter aliqua
plura est eadē cognitua illoꝝ plurimū p̄pter
hoc enī Aīe p̄ter quinq̄ sensus exteriores posuit
sensus cōem vna potētia scōbo de aīa: sed p̄telle-
ctum ponimus d̄am inter nēcia et contingentia
igit̄ eadē est potētia aīe itellctiue respectu ne-
cessarioꝝ et contingentij. Itē eadē est potētia cō-
trarioꝝ licet nō idē habitus vtrius q̄to huius. s̄z cō-
tingens et necessarium sunt p̄ria. quia sunt sicut
corruptibile z incorruptibile igit̄ zc. **Oppositū**
dicit̄ Ar̄. sic Et supponatur duo rationē h̄ntis
vnum quidem quo speculamur talia entij quozū
p̄ncipia nō contingit aliter habere vnum autē
quo contingentia. Ad quod probādū adducit rō-
nē d̄cēs ad ea aut̄ q̄ genere altera et aīe particula-
rū alterū genere ad vtrūq̄ aptum natum siquidē
scdm̄ similitudinē quāda et p̄p̄tate cognitio īp̄ius
p̄nt. Ad illam q̄stionē in his verbis ridet̄ b̄tū

thomas. hec autē dubitatio de facili soluitur si q̄s
p̄sideret q̄ p̄tēntia dupl̄ p̄nt cognosci vnomō
scdm̄ rōes vniuersales. Aliomō scōꝝ q̄ sunt in p̄-
ticulari. vniuersales igit̄ p̄tēntiū rationes im-
mutabiles sunt z scōꝝ hoc demonstratiōes dant̄ z
ad sciētias demonstratiuas p̄tinet eoz̄ cognitio. nō
enī scia naturalis est solū de necessarijs z īcorru-
ptibilib⁹. sed etiā de reb⁹ corruptibilib⁹ z p̄tēnti-
bus. vñ p̄z q̄ p̄tēntia sic p̄siderata ad eandē p̄-
tem aīe itellctiue p̄tinet ad quāz nēcia quam
p̄tēntia vocat̄ hic sciētificū z sic p̄cedūt rōes īducte
Aliomō p̄nt capi a p̄tēntia scōꝝ q̄ sūt īp̄ticulari
z sic variabiles sūt nec cadit sup̄ ea itellct⁹ nisi me-
diātib⁹ potētis sc̄ntiū vñ z ī p̄tes aīe sc̄ntiū
ponit̄ vna potētia q̄ d̄rō p̄ticularis siue vtrius cogi-
tatiua q̄ ē collatiua itēntiū p̄ticulariū. sic aut̄ ac-
cipit̄ hic p̄tēntia p̄tēntia. vna enī cadit sub p̄tēntia et
opoz̄ p̄pter hoc ad diuersas p̄tes aīe p̄tēntie di-
cit̄ necessaria et p̄tēntia. sicut vtrius itellctiue
particularis opatiū. Vnde igit̄ thomas intēde-
re per sciētificū itellctū q̄ ē potētia abstracta z p̄
rōcinatiū p̄tēntia rōcinatiū seu cogitatiū que ē
potētia organica sc̄z vna de potētis sc̄ntiū in p̄sciētificū
terioribus q̄ videt̄ sonare p̄tēntiā scōꝝ z terro
de aīa qui cogitatiū p̄tēntia dicit̄ quāda rōnes: q̄
cognoscit itēntiōes īdiuiduales oīm p̄dicamē-
toꝝ z p̄ponit̄ eas z videt̄ rōcinat̄ i eis et hoc
etiā videt̄ Ar̄. sentire in hoc sexto libro p̄nt au-
tē q̄ p̄tēntia: itēntiū illā p̄tēntia aīe
q̄ p̄tēntia exīst̄ sed Ar̄. ea ponere videt̄ i sensu
qui est virtus cogitatiua dicit̄ enī q̄ singularium
est p̄tēntia que sūt cognita exp̄ientia. talis aut̄
exp̄ientia ad illā p̄tēntia cogitatiua p̄tinet vide-
tur Itē exp̄ientia loquēs aristō. dicit̄ q̄ p̄tēntia
est extremū id est īp̄ius singularis cuius extremū
nō est sciētia sed sensus: z ostēdēs q̄s nulle sc̄sus
dicit̄ nō q̄ p̄p̄oz sed quali sentinus qm̄ i mathe-
maticis extremū trigonum sed ille magis sc̄sus
p̄tēntia quoz̄ ille aut̄ alia species. Ar̄. autē
in hoc loco videt̄ per sensus p̄p̄oz itelligere sen-
sus exteriores per illū aut̄ quo īdiuidua cogno-
scimus in mathematicis. videtur itelligere vir-
tutē cogitatiua: quam etiam aliquando vocamus
ymaginatiua. Vnde p̄mentator terro p̄tēntia
dicit̄ p̄p̄ones mathematicas esse in capitulo p̄-
positionū ymaginabiliū. Et videt̄ p̄mo magno
rū moraliū q̄ aristō videt̄ exp̄isse īnt̄ p̄tēntiū et
sciētificū distinguere: ex eo q̄ sensibile et itel-
ligibile altera sunt abīntem. consiliatuum su-
tem est circa sensibilia. sciētificū vero circa in-
telligibilia. **Reprobatio** **opiniōis b̄tū**
videtur rationalis. P̄mo quidem quoniam
p̄tēntia q̄ in illa parte ē quā Ar̄. hic vocat̄ rōci-
natiū est habitus itellctualis. ergo est i itel-
lectu. igit̄ nō est in potētia cogitatiua. Et q̄
forte possit dici q̄ nomen itellctus aliquando
extendimur ad cogitatiua potētias eo: q̄ ip̄a ra-
tiocinatur et discurret. licet nō nisi in singulari-
bus. ideo ostenditur q̄ opozet ponere p̄tēntiā
in itellctū qui est potētia abstracta: quoniam
p̄tēntia nō est singularium tantum sed etiam
vniuersaliū sicut postea videbitur. opozet igit̄
eā attribuerē talī parti aīe que possit vtrūq̄ cogi-

Secundo

Tercio

Quarto

Deffensio b̄tū
thomaz ex po
silio doctorū
eius

quō itellct⁹
practic⁹ z spe-
culatiu⁹ sine
differunt.

dupl̄r d̄ p̄tē-
ntis sc̄z sim-
p̄l̄r q̄ ad nos

nos cere talis aut̄ nō est virtus cogitatiua. qm̄ ip-
sa solum cognoscit singularia. **Item** cum volū-
tas sit potētia abstracta opozet q̄ eius actus sci-
licet electio sequatur sententiam abstracte poten-
tie. sed ip̄o consequitur cōsiliatua rōcinatiōē
ergo illa ratiocinatio cōsiliatua est abstracte po-
tentie patet igit̄ q̄ Ar̄. per rōcinatiū nō itē
dir virtutem cogitatiua sed potētia itellctiua
abstractam. **Itē** per rōcinatiū et sciētificū nō
videtur hic Ar̄. aliud itelligere q̄ itellctū p̄a-
tēntiū et speculatiū qui ambo sunt potētie ab-
stracte vna scdm̄ substantiam sed differūt sine vtrius
terro de aīa. **Item** nos ponim⁹ differētiā inter
contingētia i vtrius et cōtingētia in p̄ticulari ergo
ea cognoscimus p̄ eadē potētia. sic enī Ar̄. se-
cundo de aīa probat̄ necessitatē et vnitatē sensus
cōis. **Quid** aut̄ opinionem p̄dicat̄ ad sc̄sum
thomaz ex po congruentem volētes reducere dicit̄ q̄ īntēro be-
at̄ thome. nō erat q̄ p̄tēntia ponere i potētia
cognitiua subiectiue sed i itellctū nō tñ quocū-
q̄ modo sed vt copulato sensui seu vt h̄ntē refle-
ctionem ad ip̄ā sensū cum opozet ip̄ā p̄tēntia
tam esse circa singularia negotia q̄ itellct⁹. nō
cognoscit p̄ se sep̄ mediātē sensui vt dicit̄ cōmēta-
tor terro de aīa Ar̄. igit̄ potētia itellctiua
vocat̄ rōcinatiū p̄tēntia cogitatiua est singula-
rium sc̄ntiū aut etiā vniuersaliū scdm̄ tñ eo-
rum applicationē ad singularia sc̄ntiū. **Et** adē
aut̄ potētia itellctiua Ar̄. vocat̄ sciētificū p̄-
ut ip̄a est cognitua ip̄arū vniuersaliū scdm̄ se
vel etiā singularium. put̄ ex eis elicit̄ cognitio vni-
uersaliū rōcinatiū igit̄ z sciētificū sūt: si-
cut p̄tēntia et speculatiū itellctus. **Itē** sic
sine differunt q̄ p̄tēntis itellct⁹ suā conside-
rationem finit in singularib⁹ operabiliū vt circa
ea operemur. speculatiū aut̄ cōsiderationē suā fi-
nit i vniuersalib⁹ speculabiliū nō vt circa ea ope-
retur sed opemur sed cōtēplemur. Itē ergo dif-
ferentia sic exp̄posita cōcludi pōt̄ d̄. tñ vtrius cō-
siderem⁹ q̄ hic p̄tēntiū quod dicit̄ esse circa
contingētia videat̄ idē itelligere quod cōsili-
tium et consiliū nō sit de quibusq̄ cōtingen-
tiis sed solū de h̄ijs q̄ p̄tēntis opabilia sūt ideo
distinguentum est de cōtingētib⁹ qm̄ vnomodo
possumus loq̄ de contingēti simpliciter et absolu-
te alio modo de cōtingēti quo ad nos. **Itē** p̄mo
do aut̄ pluuie et grādines et tonitrua z opa pluri-
ma nature sūt cōtingētia. de quib⁹ tñ est speculati-
ua scia z ad q̄ se nō extēdit p̄tēntia itellct⁹. Se-
cundo modo illa solū dicit̄ cōtingētia q̄ p̄tēntiū
est in nobis vt sic aut̄ nō sic h̄nt alia aut̄ cōtingētia
per cōparationē ad nos seu ad nostrā. facultates
reputat̄. Itē necessaria cum nō sint p̄ nos trāsmu-
tabilia Itē igit̄ modo distinguēdo necessaria z cō-
tingētia manifestū est q̄ rōcinatiū seu p̄tēntiū
vel vtrius p̄tēntis seu opatiū itellctus et h̄nt
p̄tēntis habent se prope circa contingētia nō
solū scōꝝ singulares s̄z etiā scōꝝ vtrius eoz̄ rōes nō
tñv sūt i eo p̄tēntiū. s̄z vt totū cōuertant z
applicēt̄ ad singularia opabilia q̄ tēntia par z ipar
ea opemur. **Sciētificū** aut̄ seu vtrius speculatiū itel-
lect⁹ z speculatiū h̄nt h̄nt ēē p̄p̄ie circa nēcia. put̄
cōtra dictomō accep̄ta p̄tēntia distīgūt talia ēē

cōsideramus nō vt ip̄a agamus sed solū vt ea co-
gnoscamus. **Itē** h̄nt dēndū est q̄ nullū est īncō-
ueniēs aliq̄ p̄tēntiū itellctū seu p̄tēntiū h̄nt
ad naturalū seu necessariū cognitionē ascēdere rat nēcia et
p̄tēntia s̄z si rep̄vadat ad p̄tēntiū vt si agricola semī
ner blada sua: necesse est ip̄os ad motum celi re-
spicere vt tēp̄oris opoztunitatē ad opus suū p̄fici
endūz acceptent. z opozet medicū naturā hōis z
herbarū cognoscere. tñ talia nō p̄siderat p̄tēntis
itellctus aut p̄tēntis habuit p̄ncipaliter z sim-
pliciter sed vt q̄ ad quid sc̄z pro quāto natura rez
necesse est opa nostra cōformare. Similit̄ etiā spe-
culatiū itellctus vel speculatiū habuit ali-
q̄ descendit ad aliquā cōsiderationē opabiliū
humanorū in q̄tum sc̄z. p̄pter similitudinē seu p̄-
porcionem artificialiū ad naturalia: possibile est
ex artificialibus aliquā accipere noticiā de natu-
ralibus. **Ergo** ex dictis apparet pōt̄ quō rōcinati-
ū itellctus distīgunt̄. Nam primo manife-
stum est q̄ nō distīgunt̄ sicut organica potētia et
abstracta sed vtrūq̄ est potētia abstracta scilicet i
itellctus scōbo manifestū est q̄ nō distīgunt̄ per
esse p̄tēntis hoc q̄dē circa singularia hoc vero circa
vtrius. **Tercio** p̄tēntis q̄ hoc q̄dē negociat̄ circa con-
tingētia illud p̄o circa necessaria p̄dictomō. **Quar-**
to p̄tēntis q̄ hoc itēntiū p̄ncipalr. ad op⁹ finalr illud
aut̄ statī sc̄ntiū. **Quinto** p̄tēntis q̄ circūscriptis aīe q̄lta-
tiūz dispositionib⁹ rōcinatiū z sciētificū realit̄
idē sūt sed vñ scōꝝ rōnē hoc enī manifestū ē ex
p̄cedēti q̄stione. Itē p̄tēntis q̄ q̄ntū ad aīe q̄l-
tatiūz dispositiones q̄b⁹ ip̄a disponit̄ ad rōcinā-
dū de cōtingētib⁹ z de necessarijs rōcinatiū z sci-
ētificū distīgunt̄ realit̄ speculatiua nāq̄ p̄nci-
pia et p̄tēntia altera sūt abīntē itellct⁹ aut̄ vt in
format⁹ p̄tēntis p̄ncipijs d̄r rōcinatiū vtrius aut̄ in
format⁹ speculatiūz d̄r sciētificū. **Et** loquor
nunc de vtrius quo ad īuestigabiles cōclusiōes
Et forte hoc intēdebat. Ar̄. cū d̄t ad ea que sunt
altera genere altera esse aīe p̄tēntia. si q̄dē scōꝝ
similitudinēz z p̄p̄tatem cognitio ip̄oꝝ exp̄istit
pōt̄ enī dici q̄ aīa seipsa p̄p̄tate habet debita
p̄porcionem ad capiendū p̄ma p̄ncipia. p̄pter
quod dicit̄ naturalit̄ cognita medianibus aut̄
dictis p̄ncipijs ip̄a sit appropziata et di-
sp̄sita z p̄porcionata ad cognoscēdū cōclusiōes
ex his immediate ortum habentes: sic deinceps
ita q̄ per alia et alia p̄ncipia potest ad alterius z
alterius conclusionis noticiā p̄uenire. **Itē** q̄ntū
dam tñ iuxta oppinonem narratā in alia q̄stio-
ne dicit̄ q̄ rōcinatiū z sciētificū sunt poten-
tie realiter distīcte in aīa itellctiua nō q̄dē rea-
liter vt dicit̄ sed quidiūctue. **Quā** q̄dē distīctionē
dicit̄ in aīa etiā circūscriptis oib⁹ exterioribus
p̄uenire oīm. nostrū actū itelligēdi hoc aut̄ p̄-
bare nūq̄ p̄mo notātes q̄ sub diuersis generibus
cōtēntē p̄nt habere eūdē modū opponendi vel alij
p̄tēntis p̄tēntes p̄tēntē sub colore puta album et
nigrū et sub sapore puta dulce z amarū h̄nt eūdē
modum vtriusq̄ enī pōt̄ fieri transit⁹ de cōtrario
in cōtrariū manēte eodē subiecto. sed par z ipar
nō habet illū modū q̄ manente eodē numero qui
nunc est par impossibile est fieri transit⁹ a parita-
te ipariatē igit̄ dicit̄ isti q̄ diuersitas cōtrariē

resolut⁹ p̄ q̄ntū
correlaria
quō se h̄nt in
itellct⁹ p̄tēntis
z speculati-
u⁹

oppinō q̄ in
itellct⁹ p̄tēntis
z speculati-
u⁹ d̄nt resp̄s

fertus

rñsio ad rões
 oppmõis po
 nēt; distictio
 nē realem

Terciam *

Segundo

Ethicozum

ccí

ercio.

in potestate nostra est finē prauū aut bonū nobis statuere et verum dicere aut mentiri de fine sed illud nō est nobis determinatū a natura cuius oppo- situm est in potestate nostra: ideo finis nō videtur esse nobis determinatus a natura. ¶ Item nullū natura existentiū aliter assuefcit scdō huius sed ad aliū et aliū finē nobis statuendū assuefcim⁹ studio aut prauū effici propter quod dī in tercio qualiscūq; vnusq; talis et finis videtur ei. ¶ Si propter istas rōes nō esse necessariū negare thomam possit enī eius opinio verū habere intel- ctum. ¶ Si dicamus qd duplex est finis in hūanis actionibus scz vnus vltimatus et pncipalis alter medius et minus pncipalis et ad vltiorem finē ordinatus. ¶ Igitur beatus Thomas cōcederet qd si nes medij nō sunt nobis naturaliter determinati. ¶ Sed iterum finis pncipalis et vltimatus puta felicitas humana potest duplici apphēdi. ¶ Vno modo scdm eius cōmūne rōnem scilicet scdm qd est quid optimū et delectabilissimū. Alio modo scdm eius specialē rōnem scz cōsiderādo que sit illa res que dī felicitas scz que est optima et delectabilissima an scz sit delectatio corporalis vel abundantia pecuniarū vel honorum vel opus vir- tutis aut aliud quodcūq; et si hoc scdō modo con- sideretur humanus finis adhuc nō est nobis natu- raliter determinatus sic quia sepe ppter affectio- nes prauas sensuales erramus circa ipsum sed si consideretur primo modo sic est nobis naturaliter determinatus prout beatus Thomas dixit sic intelligendo qd oēs ex naturali inclinatione intel- lectus ad verum et appetitus ad bonum indicant esse eligendam beatā viā et delectabilissimā et se- valle talem ducere confident⁹ hoc enim est neces- sarium concedere qm si deus et natura de plātis et brutis habent sollicitudinē dādo eis pncipius per quod attingere valeant ad prauū bonū multo magis est dicendū qd natura dedit hoībus pncipi- um per quod determinari possūt ad prauū bonū prosequendum et attingendū ergo cui non possit homo peruenire ad prauū bonū nisi per rō- nem vnde Seneca epistola ad claranū et lucillū bonum sine rōne nullum. Et Arz. in epla ad Ale- xandrum eos qdem qui rectitudinem vniū et cum hac oīa volunt agere tanq; christēas bonos et opti- mos laudamus hos autē qui sibi rectitudine ali- quid faciunt tanq; christēas crudos et bestiales odimus. ppter quod etiā dictum est pmo huius rectitē et ad optima deperatur ratio necesse est concedere qd pncipiū rōinationis habeamus no- bia naturaliter determinatū vnde dicit Seneca epi- stola pūs allegata sequit⁹ aut ratio naturam quid est ergo ratio nature imitatio igitur si finis in agi- bilibus est pncipiū rōinationis oportet ipsum esse nobis naturaliter determinatū. ¶ Item nō erat intentio beati Thomae qd rectitudo appetit⁹ respectu finis determinaret intellectus ad recte iudicandum de illo fine: sicut imaginabant illi qd contra eū arguebāt sed qd rectitudo appetitus re- spectu finis determinat intellectū ad recte iudicā- dum de ordinatis ad finē vnde dicebat sic rectitu- do appetitus per respectus ad finē est mēsurā ve- ritatis in rōne et in rōinatione practica per quā

scilicet inquirunt cōgruentia ad ipsum finē et hoc totum concedendū. ¶ Vnde sciendū qd pmo intel- lectus recte iudicat de fine saltem quo ad cōmū- nem rōnem ipsius per eius naturā ab q; rōina- tione. Secundo hanc iudiciū rectitudinē sequi- tur naturaliter rectitudo appetitus respectu illi- us finis. Tercio ex eo qd ad finē rēdit appetitus i- tellectus mouet ad rōinādū vt inqrat ea que ad illum finem valēt per appetitū igit finis determi- natur intellectus ad rōinādū. Quarto per hūmōi rōinationem determinat ad rectū iudiciū de or- dinatis ad finē desideratū. Quinto hāc iudiciū re- ctitudinem sequit⁹ rectitudo appetitus circa ordi- nata in illum finē. Sexto per hūmōi appetitū inci- pimus operari hoc igit modo finis Thomae possit sustineri. ¶ Preter tamen oīa qd dicta sūt scien- dum est qd sensus inatus est sepe obuiare rōni et quō intellect⁹ appetitus inclinatus ad sensus qñq; non permit- tit intellectum iudicare vere de fine quo ad et ipe ram rectitudi- calem rōnem nec perfecte rōinari de alijs et ita nē appetitus mentiri facit circa practica pncipia et circa alia- vi infra dicitur. ¶ Ideo simpliciter dicendū est qd appetitus recte moueratur qd nō ad iudiciū sen- sus statim in sequendū sed ad expectādū et in se- quendum iudiciū rōis inclinatus est non impedit iudiciū vel rōinationē sed potius ad perfecte rōinādū et iudicādū et per consequens ad inueniendum verum de singulis agibilib⁹ huma- nis inclinatus isto modo cōcedere oportet qd itelle- ctus practicus determinat ad verum per rectitu- dinem appetitus. De his aut magis dicemus i- ad rationes fra. ¶ Ad rōnes igitur dicendum est qd appetit⁹ non ita determinat intellectus qd prius recte ap- petamus qd per intellectum vere et recte iudice- mus sed predicto modo scilicet qd appetitus mor- ribus rectificatus: non prohibet sed inclinatur ad recte iudicandum et rōinandum perfecte. ¶ Hec de questione

¶ Sexto querit⁹ vtrum oē scibile sit eter- num. ¶ Arguitur qd non sequeretur qd oē scibile esset vniū quod est falsū cōsequētia patet p diffinitionē eter- nitatis quā dicit Boetius i libro de cō-

solatione dicens qd eternitas est infimabilis vite tota simul et perfecta possessio. ¶ Item scia na- turalis habere de gradibus et pluuijs de plātis et aīalibus vniū et fañter de generalibus et corru- ptilibus que non sūt etna ergo et. ¶ Oppositū apparet p Arz. i sexto dicēte. Scienza qdem igit quid est hinc manifestū si oportet certificare et nō sequi similitudines oēs ei suspicant⁹ quod scim⁹ non cōtingere aliter se habere contigētia aut aliū cum extra speculari fiat latēt si sūt vel non sūt ex necessitate igit est scibile etnum igit ex necessita- te enī entia simpliciter oīa eterna aut igēntia et in- corruptibilia. ¶ Item etiam habet pmo posteriori. ¶ Item scienza est habitus firmus et semp eter- minatus ad verū qui nō potest verti i errorem nec ab intellectu remoueri nisi forte per obliuionem hec aut nō essent vera nisi scibile esset etnum qd sicut dī in predicamentis scibile sublatum simul

scibile capis
dupliciter

conclusio dupl^r
consideratur

auferet sciam et: nā si scibile nō sit nō est scientia ¶ Si dēdū est qd scibile pōt capi dupl^r Vno mō p- edclusiōe demonstrabili Alio mō p- significati- reb⁹ significatis p terminos cōclusionis siue p qd vel p quib⁹ terminis cōclusionis supponit⁹ hec ei cōclusio oīs hō ē rē sibilis ē scibilis qd demonstrabilis scie- do eam nos habem⁹ sciam de oībus hoīb⁹ et de oī- bus rē sibilib⁹. ¶ Si igit qñs qñt de scibili p cō- clusione demonstrabili tūc iterū dīstinguēdū qñ vel pclusio sumit⁹ qñt ad suā realitatē vel qñt ad suā pūtatē si qñt ad suā realitatē tūc nulla pclusio debet dici etna vel necessaria pūtatē ipsā vel eq- aut colores aut sapores qd pclusiōes de nouo for- mam⁹ tā i scripto qd i voce vel i mēte: et ita scipuit esse et desinūt sicut colores et sapores si vero cōclu- sio capiat⁹ quod ad eius veritatē pōt itelligi dupli- citer qd cōclusio sit etna vel necessaria vel impossi- bilis alit⁹ se hēte Vno mō qd cōclusio sit semp vera loquēdo cath⁹ gōice et simpl^r isto modo pclusio nō est magis necessaria vel etna qd ad et⁹ pūtatē qd quoad et⁹ realitatē qd qñcūq; ipse ipanō est vera Alio modo loquēdo pōthetice qd scz oīs talis cō- clusio sit vera qñcūq; pponit⁹ ita qd nō possit ēē fā et isto modo vel i eqpōlētē sensu ppositiōes dicūt necessarie et pperue et impossibiles alit⁹ se hēte nō alio mō siue i ppositiōes scēptē siue plate siue apō mētem nostrā formate. ¶ Hoc igit modo dicēdū qd oē scibile loquēdo pmo mō de scibili et loquēdo p- pe de scia ē etnū necessariū impossibile alit⁹ se hēte i genitū i corruptibile. ¶ Et hoc pōt declari p dīam sciētē ad sensū et opinionē licet enī sensus et scia iudicēt de veritate et falsitate aliarū ppositiōnū nō differūt quia sensus nō iudicat certitudinalit⁹ nī si apud pūtiā sensibilib⁹ intellectus aut p habitus sciētie iudicat vere ita in absentia sicut in presē- tia intelligibilib⁹ scientia aut differt ab opinione quia licet vtrūq; vere possit iudicare i absentia re- rum intelligibilib⁹ in opinio non iudicat cum certitudine sed cum formidine scientia aut iudi- cat cum certitudine et sine formidine: hoc totum opponit⁹ supponere ex quid noīa scientie et oppi- nionis sed constat qd impossibile est de veritate p- positionis iudicare cū certitudine in absentia re- rum p terminos significatarum si ppositio potest esse falsa ergo ppositio scibilis nō potest esse fal- sa et istam rōnem itendebat Arz. p illam litteraz si oportet certificare et nō sequi similitudines cēs suspicamur quod scimus non contingere: aliter se habere contingētia autē aliter cum extra spe- culari fiant latent et. ¶ Et hec oīa videntur michi nota per se. ¶ Si aut loquamur de scibili pro re significata vel rebus significatis p terminos con- clusionis seu p qua vel p qbus termini conclusio nis supponunt sic de questione pposita sūt diuer- se opinionēs. ¶ Vna est distinguēs inter esse et essentiam vidimus enim qd noīa et diffinitiones si- gnificant essentias rerum qd nō significāt res esse nec non esset habetur i libro posteriorum. ¶ Pponit aut hec opinio res eternaliter pmanere scdm suas essentias siue scdm suas quiditates: h- quātum ad esse non maneat essentia: vero rerum vt dicunt manentes cedem accipiunt esse per ge- nerationem: etiam tūnt esse per corruptionem.

pma opinio

distiguit aliq
it ēē et entia
vt scibile sit
eternum

Dicunt igit isti qd de rebus potest esse scientia du- pliciter: Vno modo qñt ad essentia Alio modo qñt ad esse verbi grā cum diffinitio nō dicat nī si essentiam et non dicat esse vel non esse p ipsam scit⁹ res solum qñt ad essentia et ita de et scia de monstrata vbi passio p sepe sequēs essentia rei de monstratur de subiecto suo p ipsius diffinitionē sed demonstratio terminans questionem si est fa- cit scire rem qñt ad esse. Dicunt igit isti qd si- cut res sūt scibiles ita sunt eterne si enī sint scibi- les qñt ad essentiam solum non opone⁹ qd sint eterne qñt ad esse rei. ¶ Illa opinio non pla- cet michi. ¶ Primo qd nō puto qd esset essentia rei distinguant⁹ in ipa re pter aīam quā i videret eby quarto methaphysice. Secundo qd periculosū mi- chivide⁹ i fide dicere aliquā rē esse etnā que non sit etna. Tercio quia v⁹ michi implicare cōtradictio- nem qd essentia maneat et nō esse quia quod manet est et habet esse. Quarto quia si essentia manens suscipit esse et nō esse nō oportebit aliam ponere materiam: quia illa essentia poterit esse et esse et trā mutationem et terminos trā mutationis cum ipsa maneat eadē. ¶ Vnde qd videt michi qd hoc nomē essentia nō ē nisi abstractū hui⁹ pcreti ēē sicut entia- tas hui⁹ pcreti esse et qd uas hui⁹ pcreti qd et reali- tas hui⁹ pcreti residuo sicut res dī albedine alba ita dī essentia esse et entitate ens et qd uas qd vel aliqd. ¶ Et cōueniētia multa pnt adduci ptra: ita opinio sed ego pmaneo eo qd hoc est i pūti nī mis speculatiū. ¶ Et qd aut suplib⁹ te gene- ratione diffinit⁹ triplex esse rerū scz in aīa in suis causis et i effectu seu in esse pducto. ¶ Dicit igit qd qd scia cū habeat de reb⁹ p suas causas nō habet- tur de rebus qñt ad suū esse i effectu. ¶ Dicit qñt ad esse quod hnt in suis causis ppter qd ipe pcedit res scibiles esse etnas p esse quod habent in suis causis sed nō oportet eas esse etnas ppter eū suo in effectu. ¶ Sed nec ista opinio michi placet: quia nō est verū qd scia non habeat de rebus pro- esse iuo in effectu quia tūc effectus non sciretur per suas causas qñt esse quod habet effectus in causis put distinguat⁹ ab esse in effectu non est vt puto nisi per esse causarū ideo non sciret nisi esse causarū. ¶ Item scio per librum methaurozum qd tonitruū est sonus factus in nubibus et qd plu- uia est aqua in nubibus gurgitum cadens: et cau- tem non sunt vera nisi quātū ad esse pluuię et to- nitruū in effectu. ¶ Item res p esse quod habēt in causis distinctū ab esse quod habent in effectu non habent nisi in potentia igit res non sciretur nisi quantum ad esse potentiale et non actuale. ¶ Item si res essent scibiles solum per esse quod habēt i causis et ita eterne vel hoc esset per esse quod habent in causis sufficientibus vel in cau- sis non sufficientibus: si nō sufficientibus seque- reter qd non posset scientia pfecta de eis haberi i sufficientibus tunc etiam esset et eterna p esse in effectu quia positis causis sufficientibus ponit⁹ ef- fectus. ¶ Item forma est vna causa et principa- lis causa ideo oportet rem scibile scdm istos esse eternā p esse quod habet in causa formali: quod non esset nisi causa formalis sit eterna: et tamē si sit eterna effectus est etern⁹. ¶ Illa igit opinio

reprobat illā
opione ponē
tē esse distig
ab essentia

scda opinio
egidi⁹ diffinit
triplex ēē rerū

improbat egi
diū de roma

Secundo

Tercio.

Quarto

excusat et def
fedit beatorum
thomam

duplex ē finis

finis vltimat⁹
dupl^r pfirmat⁹
tur

quod rectitudo
appetitus re-
spectu finis ē
terminat appe-
titū respectu
eoz qd sunt ad
finem.

multipliciter deficere videtur. ¶ Alij autem distinguunt alia in opposita diuina et singularia non solum secundum conceptum figuratiue in se sed et in re extra in tantum: quod dicunt vniuersale et particulare pro re extra nec esse generabile nec corruptibile singularia autem dicunt esse generabilia et corruptibilia. Dicunt igitur non de singularibus sed de vniuersalibus esse sciam et ita scibilia dicunt esse perpetua licet eorum singularia sint corruptibilia. Sed ego puto quod vniuersale non sit propter aiam distinctum a singularibus quod ad prius suppono ex septimo methaphysice: si esset distinctum tamen nisi esset idea separata non posset manere. omnibus eius singularibus corruptis et tamen notum est tibi: videtur quod si oēs rose nunc essent corrupte sic quod nulla modo esset vel modo si nulla sit tonitrua: nulle stelle comete: aut nulle eclipses solis aut lune: tamen medicus ob hoc non amitteret scientiam quam habet de rosa: nec astrologus scientiam quam habet de eclipsibus: nec tu scientiam quam habes de libro methaphysici de tonitruis et stellis comas: imo tu posses me docere sciam libri methaphysici sicut si essent mille tonitrua. Ideo talis distinctio de vniuersali et singulari pro re si concedere tamen non valeret ad propositum. ¶ Alij autem ponentes vtilia putant sunt distincta a singularibus non nisi per operationem a se sicut Argo et commentator (ut puto) velle videtur dicunt quod scibilia pro re extra sic debet esse eternum quod semper sit aliqua res vel semper sint aliquae res per quas vel per quibus terminum conclusionis scibiles supponant ad quod non recurritur aliquam illarum rerum esse perpetuam sed sufficit individua eiusdem speciei perpetuo sibi succedere per generationem ita scilicet quod exemplificando de equis vel asinis: nunquam sit verum dicere nullus est equus nullus est asinus. Sed adhuc puto nec illud esse necessarium quoniam sicut dictum fuit non oportet medicum amittere sciam de rosis si nulle sint rose. et cetera. ¶ Credo tamen quod res scibiles per quibus terminum conclusionis supponunt non oportet esse perpetuas aliquo predictorum modorum: sed possibile est eas sic ex toto esse corruptibiles: quod aliqui sit verum dicere quod nulla talis res est: verbi gratia credere me veram sciam habere de tonitruis et comets licet nulla modo esset tonitrua et nulle stelle comete neque mirum quod si michi demonstratus fuit quod ois triangulus habet tres angulos: et cetera. Ego per huiusmodi demonstrationem non solum habeo notitiam de triangulis qui nunc sunt sed de preteritis vel futuris et presentibus aliter sequere quod si cras fieret nouus triangulus: ego nescirem tunc quod ois triangulus habet tres: nisi michi reuerteretur demonstratio tunc continens illum nouum triangulum quod est absurdum dicere dico igitur quod per librum methaphysicorum ergo habeo scientiam de omnibus tonitruis preteritis presentibus et futuris si aliqua sint presentia et si nulla sint presentia tunc habeo notitiam de preteritis et futuris solum. ¶ Sed tunc occurrit dubitatio quoniam scientia requirit correspondentem seu adaequationem ad res scibiles quod scientia exigit quod sit vere conclusio et veritas consistit in adaequatione intellectus ad res intellectas: cum autem res intellecte non essent nulla erit ad ea adaequatio quod enim nichil est nulli adaequatum ergo de his que non sunt scientia haberi non potest. ¶ Ad hoc respondent aliqui quod siue de

rebus existentibus siue non existentibus aut etiā
impossibilib⁹ existere cōtingit habere sciam, quo
ad ppositiones q̄ de his formari p̄nt perpetue ve
ritatis ita scz q̄ nūq̄ possunt esse false: dicunt er
go isti q̄ de his que nō sunt etiā que nec esse p̄nt.
possunt formari ppositiones perpetue veritatis
cathogorice sed in negatiue. vt q̄ vacuū nihil est
et ita sciam habeo de vacuo negatiua. ibi ei salua
sur adequatio illa que ad veritatem ppositionis
requiritur non enī oportet q̄ sit aliqua res que sit
equalis intellectui. sed hoc solū requirit q̄ ita sit
aut non sit in respectu intellect⁹ intelligit de re eē aut
nō eē. Intellect⁹ igit est verus quo itelligor vacuū
nō esse q̄ ita est in re q̄ vacuū non est. ¶ Secū
do isti dicūt q̄ de his que non sūt possunt forma
ri ppositiones perpetue veritatis affirmatiue: scz
tamen p̄thetice vt si vacuū est ipsum est locus:
vel si tonitruū est ipsum est sonus in nubibus: et
ita de nō entibus potest haberi scia affirmatiua:
in dictis enī ppositionibus salua ē adequatio i
intellectus ad rem sufficiens ad veritatem qm̄ intel
lectus non intelligit q̄ vacuū sit locus sed q̄ si es
set: esset locus ⁊ ita licet in re vacuū non sit locus
tamen in re si vacuū esset esset locus. ¶ Tercio di
cunt isti q̄ de his q̄ non sunt nulla pōt formari p
positio cathogorice affirmatiua vera saltē de in
esse et sub verbo p̄ntis temporis si enī nulla sint
tonitrua ista nō est vera tonitruū est sonus: qm̄ qd̄
non est: non est sonus ⁊ q̄ ppositio affirmatiua
per logicas regulas ex eo est vera q̄ terminus sup
ponunt pro eodem: quod aut non est nulli est idē.
¶ Ideo dicunt isti q̄ in scia de talibus rebus nō
debemus intelligere ppositiones cathogorice li
cet cathogorice proponant gratia breuitatis sed
p̄thetice verbi gratia in libro methaurozi non
debeo istam ppositionem tonitruus est sonus in
nubibus intelligere cathogorice quia nō esset sci
lis scz p̄thetice scz q̄ tonitruū vel q̄cūq̄ toni
trum est ipm̄ est sonus in nubibus. ¶ Et credo
q̄ tāta fuit orta cōtrouersa inter opinantes ex de
rectu logicæ videtur enī michi q̄ noīa que signifi
cant res nonne con significādo tempus determi
natum significāt indifferenter res p̄ntes p̄teritis
et futuras nec mirū quia possum itelligere rē
illam cōitelligendo tempus determinatum. vñ
possum apud intellectū pponere inter cōceptū
et cōceptum temporis ita p̄ntiri vel futurū ē
et p̄ntis vt dicendo cesar fuit cesar erit. ⁊ ita nō
incōueniens aliq̄ terminum supponere pro
p̄teritis ⁊ futuris sicut p̄ p̄sentibus. ¶ Duplex
scdm̄ antiquos logicos est terminū cōmunit
supposito scz naturalis et accidentalis. Accidēta
li est qm̄ terminus solū supponit p̄ suppositis ali
cuius determinati tēporis naturalis aut est qm̄
supponit indifferenter p̄ oībus suis suppositis si
sint p̄ntia siue p̄terita siue futura. ⁊ hac sup
positione vtunt scie demonstratiue aliter per de
monstrationē ostendentē q̄ triāgulus habet tres
angulos. Non haberemus sciam de triāgulis futuris
sed est incōueniens vt dictū fuit. ¶ Et argo primo
terminorum dāti intellectū ppositionis de oī vbi
termini habent dictā suppositionem naturālē q̄
de oī hōie vñ aīal quia si verū est dicere aliquid

hominem. verum est illud dicere animal. et si vere
alterum. et alterum. hoc est dictum quod ista propositio
homo est animal vel omnis homo est animal. et de
omni secundum suppositionem naturalem. si quicquid
est verum dicere hominem. et quicquid est verum dicere
hominem ipsum et tunc sit verum dicere animal. et ita
hec est vera tonitruum est sonus in nubibus referen-
dos singula singulis. ¶ Sed statim diceret aliquis
domine vos coincidentis cum opinione preceden-
te. quoniam dicta propositioni scilicet vos assignatis se
sum ipoteticum et alij concedebant de talibus pro-
positiones ipoteticas necessarias et scibiles. Respon-
deo quod forte hec opinio et illa eandem intendebat
sententiam. sed differunt secundum logicam in modo
loquendi. primi enim non concedunt in predictis rebus
propositionem cathegoricam in sensu cathegorico ego
autem concedo eam esse veram secundum suppositionem na-
turalem. nec oportet si sensus alicuius propositio-
nis declaratur per ipoteticam quod propter hoc illa pro-
positio sit ipotetica. si enim omnis propositio esset ipo-
thetica. istius est propositionis hoc currit sensus ex-
plicari potest per istam ipoteticam fortes currit vel pla-
to currit et sic de singulis. et sensus istius omnis hoc
currit potest explicari per istam fortes currit. plato cur-
rit et sic de singulis. Nec due rationes aliorum pri-
us adducte concludunt. Ad primum quando dicitur
quod non est. non est sonus nullum tonitruum est
ergo nullum tonitruum est sonus. dicendum quod si
nulla sint tonitrua maior et minor sunt vere quia
terminantur in verum trahuntur ad suppositiones ac-
cidentalem scilicet pro suppositis presentibus solum
future habentur. ubi est secundum adiacentis. id est conclusio bene in-
fertur intelligendo quod termini in ea supponant ac-
cidentaliter. sicut in premissis. sed non intelligendo
quod supponant naturaliter imo esset fallacia figure
dictionis et variationis suppositionis. Ad aliam
quoniam dicitur quod si propositio affirmativa vera termini
debent supponere per eodem. concedo per eodem posuit
preterito vel futuro sic enim est verum dicere quod aliquid
animal fuit in archa noe quia ibi tunc erat aliquid
animal et ens in archa noe. et tamen concederem
cum opinione predicta quod si terminant propositionis vel
alter eorum per nullo supponeretur neque posuit neque pre-
terito neque futuro. propositio cathegorica affirma-
tiva non posset esse vera. ubi ergo haec est falsa va-
uum est locus non repletus corpore si vacui ca-
piatur significatiue. quia tunc terminant non posuit sup-
ponere per eodem quoniam vel ambo vel alter eorum per nul-
lo supponit. predicta tamen propositio est concedenda si
vacui capiat secundum suppositionem materiale. et est
predicta diffinitio dicentis quod nois de diffini-
to talis enim est definitio inter diffinitionem dicentem quod
nominis et diffinitionem dicentem quid rei. quod dif-
finitio dicens quid rei verificatur de termino dif-
finito supponente personam. ut hoc est animal rationale
diffinitio pro dicens quod nois verificatur de termino
diffinito supponente materialiter. sub hoc sensu
vacuum est locus non repletus corpore id est hoc
nomen vacuum significat locum non repleti cor-
pore et est propositio cathegorica affirmativa et ve-
ra et uterque terminorum pro vero ente supponit. Nec
autem omnia quae non sunt moralia nunc dicta sunt trun-
cate poteris magis explicite invenire per scrutata

si vis in scripto meo super summulas vbi tractatum est de suppositionibus ¶ Sed adhuc aliquis poterit dubitare quòd scia poterit ab arte et prudētia differre cū ipsa pcedat versari circa res contingentes sicut ars et prudentia Respondeo q licet scientia sit de rebus extra contingentibus est tñ de conclusionibus et ppositionibus nō contingētib⁹ alit⁹ se habere mō pdicto. ars autē et prudentia sunt de pclusionibus ptingentibus et ex ppositionibus contingentibus scz quas contingit alibi vel alias esse falsas. concludit ei medicus modo q iste infirmus non debet bibere cras hec conclusio erit falsa iō pcludet oppositū et dabit ei vinū propter varietatem materie et circumstantiarum singularium quas opz considerare artificē prudentem non autē scientem et sapientem Et vide cū hoc aliam differentiam que declarata fuit in questione quarta huius sexti libri ex parte rerum extra ¶ Ad rationes in oppositū Ad primum dicendum q si eternum illo modo propriissimo capiatur nihil est eternum nisi solus deus iō nec oē scibile dicemus sic eternū: sed mō pdicto. Ad aliarō et rationes ad oppositū pcedunt viis suis. Et finitur questio.

1. **Actio** dicitur. vbi actio et factio ptra
 inuicē distingunt. Ar qd nō sequeret
 qd faceret duo pdicamēta qd ei rōne
 actio eēt vnu pdicamētū eadē rōne
 et factio et cōfz pīs ē falsū qz tūc ef
 sent plura pdicamēta qd decē. ¶ Itē agēs et fa
 ciēs nō distinguunt inuicē qz neqz actio et factio. asis
 ps qz si distinguerent tūc essent plura genera cau
 sarum qz quattuor quod ē ptra Ar. ¶ Item agi
 bile et facibile non distinguunt inuicē. qz nec actio
 et factio. asis pbatur quia sexto methaphysice di
 cit Ar. qd idē est agibile et eligibile. et in facibilia
 sicut domus et lectus eligibilia sunt quia et bonaz
 ordinata ad finem. ¶ Itē omnes operationes vir
 tutū sunt actiones cum spectēt ad prudentiam et
 in oēs sūt factiones quia de quato huius qz sūt
 est bñ facere et in primo magnorum moralium dē
 qz sūt est potentia bñ factius multozū et magno
 rum. ¶ Oppositum dicit Ar. dicens alterum ei
 est actio et factor neqz pñētur subinuenit neqz
 enim actio factio. neqz factio actio est. Ex quibz
 infert dicens quare et cū rōne habitus actius al
 terum est ab eo qui cū rōe factius est habitū. vñ
 econuerso possumus sic arguere ars et prudētia
 ptra inuicē distinguunt. sed distinctio iparū ex hoc
 sumitur (vt dicit Ar. qz ars est factius habitus
 et prudentia actius ergo actio et factio distinguunt
 ¶ Sciendum est qd actio et factio quādoqz sumū
 tur cōiter scz put extendunt se ad oēm motum et
 mutationem: et ita actio et factio sunt simonia et
 ita pñētur vnum decem pdicamentozū sic au
 tē de his non loquitur Ar. in hoc loco. Aliomō
 sumuntur proprie put actio pertinet spēaliter ad
 prudētia et factio ad arē. et sic distinguuntur cōtra
 inuicē. aliter araz prudentia non distinguerent
 Sed de modo per quē distinguuntur est dubitatio
 dicunt enī multi qd factio est que transit in mate
 riā exteriorē. vt domificatio fabricatio et huius
 modi. actio autem est que manet in agente vel in

tellectic et volitio. Sed ista tria multa includit du-
bitatione. pmo qz ois opatio punit ad prudentia
videt dici actio vt Ar. velle videt. Et iteru ois
operationes punit moralium sunt actiones qz tñ mul-
te transiunt i materia exteriori: fortuna namqz
opaf circa inimicos ipantia circa cibos et potus
et mulieres: liberalitas circa pecunias magnifice-
tia pstruit ecclesias et magna edificia et sic de alijs
ergo multe actiões transeunt in materia exteriori
¶ **Secundo** ¶ **Ar.** qd cūqz artes opatiōes debet dici factiones
et non actiões. si ars et prudentia bñ distinguat per
hoc qz ars sit hñ factiū et prudentia hñ actiū
sicut dicit Ar. sed multe opatiōes imāntes pti-
nent ad artes velle enī et intelligere pertinent ad
artes sicut ad prudentia. quia p intellectū et volun-
tatem artes operant sicut et prudentia. ¶ **Alive**
ro dicunt qz Aristo. n nono methaphysice et in p-
hemio ethicoz. et in principio magnozum mora-
lium distingit duplices operationes has quidem
quarū alieqz aliqd sit pter vsum vt edificatio con-
terio: alias aut quaz non est aliquod aliū opus p-
ter operationem: vt visio intellectū pmas igitur
operationes vocat Ar. pmo magnozum moralium
um factiones: circa quas dicit esse artem alias au-
tem vocat proprio nomine operationes id ē actio-
nes circa quas dicit esse prudentiam. ¶ **Sed** iteru
rum est hoc est dubitabile n multipliciter. ¶ **Primo**
quia ista posio incidit in ptozem quod patet no
no methaphysice per aristo. dicentem quozuncun-
qz igitur alterum est quod sit pter vsum horum
actus in factio. vt edificatio in edificatio et conie-
ctio in coniectio quozqz vero non est aliquid aliud
opus pter actionem in ipis existit actio. vt ve-
stio in vestire et speculatio in speculante. ergo qz
cūqz inconuenientia adducta sunt contra pcedē-
tem opinionem possunt adduci contra istā. ¶ **Ar.** in primo magnozum moralium ponit cūqz
risare inter operationes quarum non est aliqd ali-
ud opus pter operationem: n cūqz risare non vide-
tur esse actio sed factio: cum magis videatur per-
tinere ad artem qz ad prudentiam: et non est dubi-
um quin multe sint tales artes quarū pter ope-
rationes nihil extra manet qz erat pmo Ar.
satis innuit ptohemio ethicoz. ¶ **Non** obstanti-
bus tamen dictis obiectionibus forte qz opinio-
nes pcedere non sunt ex toto abiiciende: puto ē
super actionem et factionem seu agibile et factibi-
le volumus obiectiue distinguere artem et pruden-
tiam: qz actio dicitur pmo et pncipaliter debet i-
cipi factio interior et ex consequenti siue per
attributionem on: nis operatio inquantum ab ele-
ctione siue per electionem procedit dicitur etiam
actio ppter hoc enī dicit Aristo. sexto me-
thaphysice qz actiū arum scientiarum principium
est que in agente pheresis id est electio idem enim
agibile et egibile vt dicit Ar. factio aut pmo et pnci-
paliter dicitur operatio siue mor: exterior quo
aliquid sit extra mentem: sed secundario et patri-
butione factio dicitur on: nis operatio ad huius
modi factionem exteriorē finaliter ordinata.
¶ **Hec** autem rationabiliter persuaderi possunt. p-
mo quia paxis si proprie sumatur idem est quod
actio licet quandoqz communiter acceptis extēdit

se ad factionem. quā describēs Eustratius dicit
qz paxis est secundum electionem hominis opa-
tio et idē videt sentire Ar. secundo physicoz ca-
pitulo de fortuna. vbi loquendo ppe de actione
et paxis dicit. fortuna quidem ē et quod a fortuna
quibuscunqz cōtingere vtiqz inerit. et oino actus et
actio. vñ nece ē circa practica esse fortunā. qre qz
buscūqz nō pūgit bñ agere. neqz a fortuna aliqd
facere. et ppter hoc neqz iōiatū nihil neqz ifans ne-
qz bestia neqz facit a fortuna qm nō habent ad p-
positū pū igit qz actio nō iuenit ppe nisi agētibz
a pposito agere aut a pposito ē agere scd electione
ne. ¶ **Ar.** ille opatiōes specificat artem et prudentia. se-
cūdu qz attēdit bonitas artem et prudentia. et
bonitas prudentia se bñ habēdo opatiōes scd ele-
ctionē interiorē. sicut apput scd huius. vbi dicebat
Ar. adhuc aut neqz ille ē iōiatū et iōiatū bñ
moralibz qz prudentia regulat. qz ei iōiatū bñ
hñ iōis sufficit igit hec qz hñtia fieri. qz aut scd
patescunt neqz hec qz hñtia habēat iōis et ipare opa-
ta sū. et si epas qz hñtis opef. pmo qdē si sciens
decide si eligēs. ¶ **Et** pappos subdit qz scire parū p-
dest ad patescunt eligere aut nō pax ppter qdē enī dicit
est iōis libro qz electio pū videt ēē hñtia ma-
gis electiōibz mores iōicare qz opatiōibz. videt
igit qz electio interior et opatio exterior distingunt
artem et prudentia. ppter qdē hec qdē actio dicit
ppter illa factio. ¶ **Sz** pū modū dicit dicitur
ēē dubitationes qz pmodos ptores adducte fuerunt
¶ **Primo** qdē qz ois operationes spectantes ad pruden-
tia videt dici actiões. et tñ multe operationes ex-
tiores spectat ad prudentia vt oisū fuit. Scd qz opa-
tiões spectantes ad artem debet dici factiones: et tñ
ad multas artes speciat multe electiões. ¶ **Tertio**
qz Ar. pmo magnozum moralium cūqz risare dicit o-
perationē intelligens idē ibi quod hic pactionem
et tñ cūqz risare non est electio interior. ¶ **Item** si
non solū electio sed enī cperando scd electionē
pcedēs dicatur actio. tunc domificatio qz vere est
factio quedam: diceretur actio tunc enī specula-
tio erit actio. qm ita qz eligimus speculati aut
domificare sicut foriter bellare aut liberaliter o-
rare: et sic sequeretur qz artes seu scientie factiue et
scie speculative essent scie actiue quod nō pcedi-
tur. ¶ **Ad** euidentiā istoz est sciendum qz ois hñtia
intellectualis cōis est operatio intellectus sed diffe-
renter quoniam omnis opatio intellectus ordinata
finaliter ad dirigendū opatiōē exteriorē vt ipsa vel
res opata sit in se bona et perfecta: sz factio siue
operatio factiua et pertinet ad artem: ois aut opatio
intellectus ordinata finaliter ad dirigendū electionē
vt electio sit in se bona seu honesta dicitur actio
siue operatio actiua et spectat ad prudentiam sed
ois opatio intellectus que nec ad dirigendū ele-
ctionem nec ad dirigendū opatiōē exteriorē hñ-
noliter ordinat. sed vel ad nullā aliā opatiōē hñ-
minis ordinat. vel solū ordinat finaliter ad vltimo-
rem intellectus opatiōē. sz speculatio seu ope-
ratio speculatiua. et spectat ad habitus speculati-
uos. Scias tñ qz operatio intellectus domificatio
ris dirigens electionē lignoz et lapidum. ad hoc
qz domus sit in se stabilis et firma et pulchra non

Confirmatio.

obicit hñtia
modū et pce-
dentes

Secundo

Tertio.

Quarto.

quod opatio hñ-
tia intellectus
lis factio fa-
ctio vt specu-
latio scdm qz
ad diuersa re-
fertur.

ptinet vt sic ad prudentia simplr: nec etiā hñtio
electio sed ad artem domificatiōē eo qz hec oia fi-
naliter reducunt i factionē exteriorē et ita hñtio ele-
ctio et opatio nō dicent actiones sz factiones si-
ue factiue opatiōes. Sz tu dices qz nō ois electio-
nes debet dici actiões: nec ois punit ad pruden-
tia: qz videt prieri pdictis: dicendū ē qz electio p-
prie loquendo non est ipi finis: sed eoz qz sunt ad hñ-
nē finis gfa vt dicit i tertio sed ipi finis est vo-
luntas ita qz finis scdm qz hñ rōem finis ē volūbilis
et ordinata i finē sunt eligibilia ppter finē volūbilis
Duplex aut est finis sicut in quita questione dicit
fuit. ¶ **Unus** qz est cōis et vltimū finis ois opabiliū
hñtiōis: et est hñtia felicitas. alit ē finis particu-
laris aliqri opatiōis et i vltiori finē ordinabilis
vt domus aut lectus finis cōis et vltimū finis scdm
se et simplr bonus et optimus: est simplr volūbilis
et ita omne ordinabile in ipm est simpliciter eligi-
bile secundum qz ordinat in ipm: ppter quod et
volūbilis finis: et electio eoz gfa ipi dicende
sunt volūbilis finis: et electio eoz gfa ipi dicende
semper spectat ad prudentiam: quia prudentia si-
plicitur sibi statuit cōem et vltimū finem totius hu-
mane vite: sicut post dicitur: sed finis particula-
ris quem ars sibi statuit vt domus aut lectus: cū nō
sit simplr et secundū se p bonū sed pignari pmo
le vti: nō est simplr et scd seipm volūbilis: et pñt
nec ea qz ad talē finē ordinant sunt simplr eligi-
bilia scdm qz ad talē finē ordinant non enī sequit
eligibile ad talē domū facere firmā et pulchrā. qz
eligibile quia possibile est qz talem domum face-
re firmam et pulchrā est valde malū ppter circū-
stantias incidentes vt si latrones debeant eam in-
habuare et per pñs electio talium ppter talē finē
non est dicenda electio simplr. ¶ **Quia** igitur qz ele-
ctio simplr semper dicenda est actio simplr per-
tinet ad prudentiam simplr: electio aut ad aliqz
finem particularem: puta ad domum vel lectū fa-
ciendū non est actio simplr nec pertinet ad pruden-
tia si pliciter: sed ad prudentia scdm qd: scd
quā dñmus aliqz non prudentem hoīem sed pruden-
tē domificatōē vel prudentē nauā: tales aut
prudentē secundū quid sunt simplr quedam artes
sicut infra magis dicitur id enī licet tales electio-
nes possint dici actiões secundū quid: tñ simplr
dicende sunt factiones. ¶ **Alterius** vt de cōmni fa-
ctione et electione videamus ad quē hñtia spectet.
¶ **Sciendū** qz ars et prudentia habent habitus
sibi oppositos: sicut enī ars est habitus cū p rōne
factiū. ¶ **Ita** habitus sibi oppositus qz pōt dici
athecupa est habitus cū falsa rōe factiū: sicut pruden-
tia est habitus cū vera rōe actiū. ita habitus
sibi oppositus quē vocare possumus astutiam: est
habit: cū falsa rōe actiū sicut aut astutia et a-
thecupa false iudicat in rōtinando: ita scd appē-
tium inepie et viltione eligi ad finē sibi statuit
sed differenter: quia athecupa statuit sibi finē spe-
cialem vt domum aut lectū: quemadmodum ars.
¶ **Astutia** aut statuit sibi finē cōem totius humane
vite scz humanam felicitatē sicut et prudentia et ri-
co astutiam sibi statuere finem ipam felicitatē nō
quocunqz modo: sed acceptam sub eius vlti rōne:
puta secundū qz est vita optima delectabilissima

et p se sufficientissima. sed sepe decipit i iudican-
do que sit illa rea qz est optima et c. ppter qd multi
credentes illā rem esse hñ nozes aut diuitias aut
delectationem corporalem statim volunt talia tā-
qz fines cōes totius vite sue. et ita sunt astuti ex
toto et in nullo prudentes. ppter falsē sibi sta-
re finem a principio: et sunt valde mali: qui autē
vere iudicant quid sit illa res que vere est optima
delectabilissima et sufficientissima tales statuunt
sibi rem illam tanqz finē cōem vite sue ad quē nu-
tūtur omnes suas opatiōes dirigere: qui si aliqz
in posterioribus rōtinando deficiant sunt scdm
hoc astuti non tñ ex toto sed p magna parte: licet
non pfecte dicendi sunt prudentes et boni homi-
nes nunqz enim peccare est valde difficile: ppter
hoc igit bñ pcludebat. Ar. pmo ethicoz loquēs
de tali fine cōi hñtiarum operationum qz ad vlti-
cognitio eius magnus habet incrementū. ¶ **His**
visis rōtinandum est ad dubitationes pū adductas
¶ **Ad** primam dicendum est: qz non est inconue-
iens idem pertinere ad artem et prudentiam scd
aliā et aliā rōem: et per pñs idē est agibile et facti-
bile vel actionē et factionē. domus enī est factibi-
lis. put intendit vt est res extra operabilis: et sic
domificatio est factio: sed domus est agibilis secū-
dum qz ordinabilis in hñtia felicitate: et ita do-
mificatio est actio vnde possibile est qz idē homo
eandē domū simul et semel operef et scdm artem
scdm quā pōt eā facere firmā et stabili et pulchrā
et scd prudentia scdm quā ordinat eā in optimū fi-
nem et possibile est qz opef eā scdm artem et scd
astutia: vt si domificatō faciat domum fortem p-
pter malū finē et possibile est enī vt operetur eaz
scdm prudentia et tñ sine arte vel enī scd astu-
tiam et aliqz scd astutia et athecupa: et si carens
arte domificatiō faciat ppter casū contingentes
qz poterit habitaculū ordinado ipm ad bonū fi-
nē vel ad malū. ¶ **Et** qz idē cū pdictis pū dicit
dū ad scdm dubitationē. ¶ **Ad** terna dubitatio-
nem dicendū est qz diuisio quam Ar. ponit i pmo
magnozum moralium debet exponi scdm exigentiā
pñs dictorum ex illo ei loco hoc solum debet ca-
pi qz actio proprie et pncipaliter dicta est opera-
tio immanens et cuius extra non sit aliqd alterum
pter operationem: quod sit p se terminū in se
illius opatiōis electio enī ē talis opatio: sed nō
puerit scz qz ois talis operatio sit actio ppter
actio spectat ad prudentia: cum visio vel auditio et
vlt omnis cognitio sit talis opatio: debet enī ex
illo loco capi qz ois opatio cuius extra sit aliqd p-
ter operationē. quod est intrinsece et p se terminū
illius operationis est factio: sed nec ob hoc dicit
dū ē qz sola talis opatio sit factio ppter factio spe-
ctat ad artem pta prudentia qm cūqz risare et equi-
re et cantare pertinent ad artem sicut domificare vel
fabricare. ¶ **Quod** aut Ar. et plicat de cūqz risa-
re dicendum est qz per hoc nō iudicabat Ar. ex-
emplificare de actione. put actio spectat ad pruden-
tiam sed de opatiōe sibi illi actioni que spectat
ad prudentia qz sibi illa fuit statim declarata vel di-
cas qz exempla non ponuntur vt veras sunt verum
ut itaqz ppter talia dicta Ar. Eustratius et plu-
res alij diuidunt artes in factiū et actiū vocā

ad dubitationes
neqz
Ad primam

Ad secundā
dubitationes
Ad tertiam:

Eustratius
videt artes in
actiū et facti-
uas.

Liber sextus

res illas factiuras ex quarum operationibus aliqd puenit extra operatū pter opationē. vt ars fabrica-
lia z domificatoria. Illas autē vocat actiuras ex q
rum operationibus nullum puenit extra opera-
tum pter operationem seu vsum: vt ars equita-
di vel citharandi. Et si quis ita vult dicere pla-
cet mihi quia nomina significant ad pln. tamē sic
dicendo. ars et prudentia nō distinguuntur vni-
uersaliter per esse habitum factiuum et habitum
actiuum. quod tamen intendit Ar. in hoc loco z
quicquid dicitur de nobis. oportet ea que dicta
sunt intelligere. solumus prudentiam ab arte p
fecte distinguere. ¶ Ad quartam iam dictum ē q
non est inconueniens domificationem que prope
est factio z spectare ad artem z ad prudentiam se-
cundū aliā et aliā rōem: et sic posse dici actionem
non pncipaliter: sed scdm attributionem. De spe-
culatione autē dicendū est q ipsa non est actio ppe
prout actio spectat ad prudentiam. Nec ipsa spe-
ctat ad prudentiā tanq act⁹ prudentie tamen pce-
di debet q ipsa pertinet ad prudentiam sicut obie-
ctum prudentie eligibile per prudentiam vel sicut
finis volibilis gratia cuius prudentia precipit eli-
gere que ad speculationem ordinant. Speculari igitur
non est actus prudentie: sed sapientie. vel ali-
cuius habitus speculatiui: velle autem speculari
vel eligere studere gratia ipsius speculari: ē act⁹
prudentie: sed speculari enim quod est act⁹ sapie-
tie excedit actum prudentie sicut finis ea que sūt
ad finem. propter quod dicit Ar. sexto huius: q
prudentia precipit gratia sapientie sed nō illi pōt
nō concedi q speculatio dicitur actio secundū attri-
butionē q ordinē habet ad actionem q est actus
prudentie sicut eius obiectum vel eius finis. vel
pncipium. ¶ Ad rationes principales dicendū
q prima z secunda z forte omnes alie pcedūt de
actione z factione sumptis cōter. sic ei pmissue
capiuntur tanq symonia sicut dictum fuit. Et si
tertia ratio aliud tangat. tamen eius solutio satis
patet ex dictis

secundo huius. sed homo non dicitur secundum
artem bonus homo. quia multi artifices sunt val-
de mali homines. ¶ Item virtus non est virtus
quia sic procederetur in infinitum. sed ars est vir-
tus vt dicit Aristoteles igitur et cetera. ¶ Oppo-
situm vult Aristoteles dicenda sunt duo. Primo
q omnis ars est virtus quedam. Secundo q nul-
la ars est virtus hominis secundum q homo.
¶ Prima conclusio sic probatur virtus diffini-
tue vel descriptiue est qui habentem perficit et
eius opus bene reddit vt patet secundo huius.
sed ois ars est huiusmodi probatio quia habens
artem proprie est intellectus factiuus quem in-
quantum est factiuus artes perficiunt: vt notum
est de se. opus autem intellectus factiuus vt facti-
uus duplex est. scz interior et exterior. Interior ē
rōcinatio ad iudiciū de factibilibus. cuius oper⁹
bonitas est veritas. ad quā ars determinat intelle-
ctum factiuus opus autē exterior ab interiori ope-
ratum est regular. id ē eius bonitas nata est ortus
habere a bonitate operis interioris. propt quod
Aristoteles vult q ars reddit opus intellectus fa-
ctiuus bonum z bene se habens. Item virtus atten-
ditur secundum maximum et optimum opus in
quod potētia potest intellectus factiuus secun-
dum quod est factiuus est verum dicere circa fa-
ctibilia. z ad hoc ars determinat intellectum igitur.
¶ Secunda conclusio probetur sic. Alia
non est virtus hominis secundū q homo. que non
reddat hominem bonū hominem simpliciter pscdm hui⁹
sed ars nō reddit hominem simpliciter bonū hoīes
quia multi sunt docti artifices z experti. qui sunt mali
hoīes. puta lēperati aut iusti. nec mirum quia p
artē domificatoriā z scdm aries erigentiā pōt do-
mus fieri in se bona firma z pulchra. ppter malū
finem. sicut propter bonū et ita male humana ma-
licia. Item virtus hominis attenditur secundum
maximum opus z optimum i qd hō pōt: sed optimus
opus in quod homo pōt. nō est circa factibilia cir-
ca que est ars. sed vel circa agibilia vt circa specu-
labilia. cum circa obiectum nobilius debeat esse
opus nobilius et melius. id ē. Item virtus aliu-
tus non debet attendi secundū eius partem infe-
riorem vel viliorem. sed vel scdm se totū. vel scdm
partē nobiliore z excellētiore a qua totū maxime
natum est notari sed intellectus factiuus est pars
inferior q intellectus actiuus vel speculatiuus
ideo z c. Dicam igitur q singulis ptribus vel potē-
tiis in hoīe habentibus alias z alias operationes
attribuende sunt alie z alie virtutes. ppe determi-
nātes eas ad optima opa i que pnt. alia enī ē vir-
tus oculi alia manus: sed nulla virtus partis vel
potētie particularis debere dici. virtus totius sim-
pliciter. nisi virtus partis seu potētie principa-
lissime si in totum non habeat potētiā distinctam
a potentia singularibus partium. tunc non est in-
conueniens virtutem partis pncipalissime totū si-
pliciter attribui quia sicut dicit Ar. nono hui⁹
quemadmodum ciuitas principalissimum esse
videtur. sic et homo. et omnis alia congregatio
igitur quilibet ars erit virtus. non hominis se-
cundū q hō. s. intellectus factiuus i ordine ad obiectū
illi. artē vt ars domificatoria intellect⁹ domificatiui

Quinto
duplices
probatio pme
Duplex op⁹ in
tellect⁹ factiu⁹
probatio scdm
conclusionis

Ad quartam

Ad rationes
principales

Ad octauam
Arguit pmo

Secundo

Tertio

Quarto

Ethicorum

cxv

et sic de singulis. ¶ Ad rationes igitur responde-
dum. Ad primam dicendū q virtus nec ē passio
nec est potentia ppe. sed est dispositio vel habi-
tus potētie determinans potentiam ad optimū
eius opus. quandoq tamen vtumur large nomine
potētie extendendo ipsum ad habitus vel dispo-
sitiones verarum potentiarum: et ita artes et oēs
virtutes possunt dici potētie. sic enim dicit Ar.
pmo rhetorice q virtus est potentia acquisitiua
bonorum et seruatiua z potētia benefactiua mul-
torum. ¶ Vel dicendum cū pntes z malitie sūt de-
terminationes potentiarum ad opposita se habē-
tium ars dicitur virtus in quantum determinat
intellectum factiuum ad vere iudicandum circa
factibilia: sed quia in ordine ad opus exteri⁹ ars
se hys ad oppositū quoniam sicut per artem medici
ne medicus potest sanare ita potest interficere. id
artes vt sic vocantur potētie: z indigent ad sim-
pliciter bene operandum alia virtute determinā-
te eas videlicet prudentia aut morali virtute id enī
bene dicit Ar. q artis erat virtus. ¶ Ad aliam
dicendū: q nulle artes prohibent ea ratione qua
sūt pntes scz determinātes intellectū ad vere iudi-
cā: sed ea rōe q possum⁹ eis male vti quo ad opa-
tiones exteriores per nram maliciā. non igit ppe
se phibēt: s. ppter nram maliciā ne eis armemur
seuissima enim est iustitia habens arma pmo po-
tētie. ¶ Ad aliam dicendū q ars reddit interi⁹
opus intellectus factiuus bene se habens: sed non
determinat perfecte opus exterius. nec ipm appe-
tit ad simpliciter bene habere sed adhuc indiget vir-
te dicitur. ¶ Alia rō bñ. pbat q ars non ē vir-
tus hoīs scdm q homo. ¶ Ad vltimā dicendū
est q artis nō est virtus i quātū ipsa est virtus: sed i
quātū determinat intellectū ad vere iudicā: s. bñ
indiget virtute quo ad op⁹ exteri⁹. ad hoc q or-
dinet i bonū finē: q sic erat oppositū. et magis
habebat modū potētie q virtutis vt dictum est.
¶ Non queritur. ¶ Trum prudentia sit
virtus intellectualis. ¶ Arguitur q
non quia habitus intellectuales vi-
dentur posse amitti per obliuionem
sed prudentie non est obliuio vt di-
cit Aristo. z c. ¶ Item virtutes morales distin-
guntur igitur intellectuales secundo hui⁹. sed pruden-
tia videt cē pntes morales auctate Seneca q sit
determinat de ipātia z prudētia fortitudine et
iustitia tanq prudentia esset virtus moralis sicut
z alie tres. ¶ Et pfirmat q videt q ad morale nō p-
tineat principaliter determinare de virtutibus ni-
si de moralibus z q si de alijs determinet. hoc est
intentione secundaria. pur scz scdm pueniētiā et
dīaz virtutū moralū ad alias virtutes ignotē cū
nobis virtutes morales. sed oēs morales de pru-
dentia determinauerūt ergo ipsa est virt⁹ moralis
¶ Item Ar. volens ostēdere q suspitio et opi-
nio non sunt virtutes. adducit istud medium: q
suspitione et opinione cōtingit falsum dicere igitur
ille habitus nō ē virtus quo ptingit falsū dice-
re s. hūm prudētie ptingit falsū dicere videlicet ppe
inuincibilem alicuius circūstantie ignorantiā qd
etiā apparet de legislatoribus q scdm prudentiā
leges frrevidentur. et tamen leges aliqui fuerunt

vt vbi nō ē possibile recte dicere vt. sicut dicit
Ar. in quinto huius. ¶ Et itez q habitus iudiciā
te de his q latet. ptingit fm dicere: prudentia aut
sepe iudicat de his que latent quoniam pruden-
tia est circa singularia z cōtingentiā vt dī in hoc
sexto: constat aut q non oia singularia circa que
ipsa iudicat sunt i pntia sensus. vt si prudētia rō-
cinetur de inimicis inuadēdis vel repellēdis nō
opz inimicos esse pntes: sed contingentia cū
sunt extra sensum. latent vtrum sunt aut non sūt
sicut dicit Ar. in hoc sexto. ¶ Et si rōndecimo me-
thaphisice dicit Ar. z pmerator q singularia cū
recedunt a sensu possunt corrumpi ideo nō rema-
nebit de his certa cognitio sed estimatio tantum.
¶ Itē opinio z suspitio non sunt virtutes vt dicit
Ar. sed prudentia sepe nō tranfcendit certitudi-
nē opiniois aut suspitiois: quod p q iust⁹ iudex
nullū fert iudiciū nisi prius determinatum per
prudentiā et pclusum. qnq in iudex ad iudiciū de
terminationem nullas habet nisi pbabiles vt su-
spicabiles coniecturas solā opinionē vel suspitio-
nem generantes id ē. ¶ Oppositū dicit Ar.
hic z in principio magnorum moralium. Dicendū
est q prudentia est habitus intellectualis. ¶ Se-
cundo q ipsa est virtus. ¶ Primo patet quia p p-
dentia nihil aliud intelligim⁹ q habitum determi-
nantem aiam ad verū dicendū circa agibilia s. ve-
rum dicere spectat ad intellectum non ad appeti-
tum seu aliā aie potētiā ideo z c. ¶ Scdm pclusio
pbat quia omis habitus determinans potentia
aliquā ad eius opus optimū est virtus illius potē-
tie. virtus enī attendit scdm maximū in qd poten-
tia potest vt dī primo celi. ideo etiā dicitur septio
physicor q virtus est dispositio perfecti ad opti-
mum scz ad optimū opus. sed que dam aie potē-
tia est intellectus practicus seu actiuus. z pruden-
tia determinat ipm ad eius optimum opus scz ad
recte ratiocinandū circa agibilia z vere dicendū
de eis prout est possibile. ergo prudētia est virtus
¶ Propter solutionē pme rōis scdm dī q ex hoc
obliuio circa qdā hūm intellectuales ptingere videt
q tales habit⁹ non sepe trāscūt i actuale op⁹ geo-
meter enī nō obliuiscit geometriā. si circa geome-
tricalia sepe speculet. possibile autē est vt habēs
aliquā speculatiuā sciam vel aliquā artē: non se-
pe pnsideret circa illā. hūm gfa geometer vel domi-
ficator possibile est vt fiat mercator et circa opus
domorum vel geometrie considerationē relinqr.
propter quod facit i his accidit obliuio. Sed
prudētia pntes ē pntibus moralibus nccia pntēdis
sicut dicit post: z est actiua circa obiecta oim vir-
tutū moralū. ppe qd nec ē prudētie opari cōti-
nue scdm pntē p totā vitā nisi forte phibeatur i
firmitate tollente vsū rōis affunt enī sp nobis ob-
iecta prudentie z pntū moralū. circa q oz opari
et exercere opa prudētie z virtutū moralium non
est aut possibile pntē nō opari bñ qnq opz
si pōt q non esset pntē as. hec ē ei rō propria vir-
tutū q ipsa sp opamur qd opz. z quōd sic de alijs
circūstantiis ptingit q prudentie non est obliuio
non ex eo q non sit habitus intellectualis s. ex eo
q necesse est prudentem pntē scdm eā opari hāc
enī rōem dedit Ar. scdm hui⁹ de permanentia vir-
tutū

Quarto

Quinto

In oppositū
duplices
probatio pme

probatio scdm

qre accidit obliuio
circa a
liquos hūm
intellectuales

Liber sextus.

tutū, et suarū opationū sunt enī vt dicit pmanētiō
res disciplinis. et spēaliter honorabilissime, ppter
maxime et maxime vivere i ipis continue beatos
hec enī assignatur rō eius qd est circa ipā nō fieri
obliuionem. ¶ Ad pma igit rōem dicendum est
q prudentia nō ē p^o moralis put moales ptra
iūellectuales distigūf. sed pcedi pōt moralis scōz
pnerionē qz moralibus nō cōio pnera. pōt etiā con
cedi moralis directiue qz dirigit oēs virtutes mo
rales in suis opationibz. nō ei inclināt pntes de
prudentia determinare maxime pntet ad moralē
¶ Ad aliā rōem videt. Eūtrai^o duplicē assigna
re rationē. pma est q licet ars prudentia qnqz
decidant a vero ppter obiectū ptingentiū varia
tionē tñ vt in pluribz vix dicunt. et iō inter hūus
veridicos reponunt. Sed ista solutio nō vī suffi
cere qm tunc opinio pōt ēst hūus veridicus. et
ēst ponenda virt^o. qz opinio ē vt i pluribz verū oī
cum^o. pte ista solutio videt pcedere q prudentia
qnqz pūgat dicere f l m qd Ars. negare vī dicens
firmitas qd vix dicim^o. et neqz mētimur circa nō
contingentia. vel etiā pūgētia aliter habere scien
tia et prudentia ē i sapiētia et intellect^o. ¶ Alia so
lutio eius est q ars et prudentia qm est ex se sūt hū
us veridici q aut aliqū dicit falsū non est ex eis
sed ex instabilitate ptingentis circa quod versant^o
dicit enī q prudens semp recte et vere rōcinat^o. ex
cidit aut a fine multotiens quē pposuit a pncipio
non vt ipse falsus dicens. sed vt subiectis ipis cō
mutatis: non igitur ille vituperandus qm fine nō
potuit ēst: sed laudandus quidem qm bñ rōcinā
tus ēst: ars igitur et prudentia sunt habitus scōz
seipos veridici finē aut quādoqz confed qnqz
non hūmū nō ēst. sed instabilitatis ptingētia. sic aut
nō ēst de optinione. sibi ei scōz seipam non rōe ob
iecti puenit ipa qnqz falsū dicam^o. quod ex hoc
apparet qz sepe falsas hēb^o opiniones circa pōt
sibilia aliter se habere. etiā circa dēū. ¶ Tertia alia
solutio dari potest. quia p^o potētie atēditur scōz
optimū opus i qd potētia pōt. non simplr scōz
exigentia obiecti et circumstantiarum icidentium
non enī attendit oculi pntis in discernēdo pfecte
colores i obscuro imo qnqz maior ēst virt^o oculi
qui possit in obscuro percipere colores puse
qz oculi qui colores non distigueret in lucido. sū
non opz dicere q maior virtute natura producat
rectum: qz monstrum. imo contingere pōt q ma
ior sit virt^o nature. pducendo mōstrū scōz cū rectus
pducere non pōt qz ab erriseco ipedia. ¶ Ad igit
attenditur pntis nature i faciēdo pfectū. qz i faciē
do de possibilibus quod meli^o ēst circumstantiis cō
tingentibus attentis: sic etiā neqz pntis nfi intelle
ctus attendit in sp iudicando vere qd sit p^o aut
melius simplr: sed in vere iudicando quid sit pe
ius aut melius scōm qz ēst possibile scōz materia
subiectam et suppositis hīs que cognoscere ēst in
nfa potestate. et modo eo qua ea cogitare ēst in no
stra potestate. ¶ Si igitur pclusio inuenta p rōcinā
tionē prudentiales aliqñ decidat a vero ppter iūci
bilē aliquoqz in facto pntis iūgnorantiam. hoc
non obstat qm prudentia sit virtus actiui intelle
cti. Et p hoc etiā nō dicit ad vltimā rōēz. pmo nōqz

casu q de agibili nō possemus firmiorē habere cō
gnitionē qz p^o probabiles vī suspicabiles plecturas
solam in nobis suspitionē vel opinionē genera
tes tñ prudentia scōm talē notitiā pcluderet hoc
aut illud esse agēdū vel fugiendū. id nō ēst incon
ueniēs aliqñ rōes solā opinionē vel suspitionē
generantes spectare ad pntē actiui intellect^o. sed
circa ea de quibus ēst i potestate intellect^o. firmas
et infallibilē habere notitiā demonstratiuā. opio vel
suspicio vel alii qnqz hū^o q ptingeret dicere falsū
nō ēst p^o intellect^o. sed solū scia intellectus vel
sapientia. Et hec de questione.
¶ Secundo qrit. Ut prudentia sit ab oī
arte distincta. Arguit q nō qz omēs
ille virtutes sūt eadē q sūt circa idēz
obiectū et ppter eadē finē: hū^o et maxi
me opatiū^o vī specificare ex obiecto
et fine: sū sic ē de arte et prudentia qz circa idē opat^o
i bello fortis q p prudentia opat et miles q p artem
ppr eadē finē qz ppter vltimā. ¶ Tū dicit Ars. vī
aut prudentia ē bñ posse pūliari circa ipi^o bona et
puentia et pferētia non scōz pte puta qūa ad sa
nitatē vel fortitudinē. sū ad bñ vivere totū. ex qvī
def seq q posse bñ pūliari scōz pte pūet ad ptem
prudentie sū ad totā prudentia: qm ille nō pōt bñ
pūliari ad totū vivere q nō pōt bñ pūliari ad quā
libz pte. sū pūat q scōz multas pūctualis artū pū
git bñ pūliari scōm pte vt artus militaris de hīs q
ad bellū spectat ad victoriā obtinēdā. navigator^o
de hīs q ad nauigū^o. et sic de alijs q tales artes sūt
ptes prudentie. ¶ Ppositū ponit Ars. et pbat qz pru
dentia et ars circa dūcta obiecta pūat hec qd ē cir
ca agibile illa pō circa factibile q nec idē sūt nec
sub se iūcē dūcē: neqz enī actio factio neqz fac
tio ē actio vt dicit Ars. dicēdū ē q ars et pruden
tia totaliter distigūf sic q nec prudentia ē p^o ars
nec aliqz ars ēst p^o prudentie. iparū nāqz multipli
ces dūcē assignatur: vna ēst ex parte obiectorum
qūis enī circa idē obiectū materialr sumptū ars
aliqñ et prudentia operentur: tamen obiecta eaz
formalia p distiguntur ēst ei obiectū artis facti
bile secundum q factibile et obiectum prudentie
ēst agibile factibile qz agibile licet aut eadē res sit
agibilis et factibilis: tamen hoc ēst scōz diuersas
rōes sicut dī. tū sūt prius: dom^o enī ēst factibilis
secundum factionem que ēst motus transiens in
materiam exteriorē quo domus extra producti
tur: ipsa aut ēst agibilis secundum actionem que
ēst interior electio ad faciendum domū ppter hone
stū finem aut turpem et p media honesta vī tur
pia. Ex hac aut dūta sequitur scōz q ars ēst dire
ctiua factionis vt res facta: sū in se bona et perfe
cta prudentia autem ēst directiua actionis scōz ele
ctionis interioris vt sit medium honestum ad ho
nestū finem. ¶ Sequitur etiā tertia differētia
ex parte finis: finis enim prudentie ēst hone
stū. finis autem artis ēst vtile. omne enim
quod arte factum ēst non propter seipsum fa
ctum ēst. sed grāia alterius: et hoc ēst quod dī
cū Aristoteles factionis quidem enim alterius fi
nis actionis autē non semp enim ipi enpactia fi
nis. Ex hoc iterū sequitur quarta dūta quam ponit
Ars. qz artis quidem ēst virtus. prudentie autem

Suspicio ali
qñ pntet ad
prudentia vbi
nō p^o melius
haberi.

questio de ca.
Arguit pmo

Secundo

oppositū

multiplē
dūcē: p^o pru
dentie.

scōz dūta

Tertia dūta

quarta dūta

Ethicoz m

cxvii

non ars enim non respicit finem sui ipsius gratia
que sit id eo virtute vltiori indigemus ordina
te artificū i debitu finem ista virtus est pruden
tia sed prudentia respicit finē que situm suū plus
grā honestū. honestum enī ēst quod sū vī nos tra
hit i sua dignitate nos allicit vt dicit Tullius
¶ Siquē etiā dūta dūta q prudentia necessario. cō
nera ēst virtutibz moralibus ars autē nō qūis enī
pars rōnalis pcedere dūcti pti sensitiue vel etiā
toti appetitiue tñ nō ēst possibile dūm semp bñ
subditū dirigere si subiectus fuerit rebellis i ma
lus imo malitia appetitus ēst inata corrūpere rō
nem sicut ante dūctū fuit postea magis vice per
uerit enī malitia i mētri facit sicut dicit Ars. cir
ca practica pncipia. ideo etiā dicit Ars. q bonū pra
ctici intellectui ēst veritas cōfesse habens appen
tū recto ¶ Et si querat quare malitia nō corrū
pit artem sicut prudentia. dicēdū ēst q malitia appe
tit^o ēst i hoc q statuit sibi finē turpē vel q i finē sta
tutum tēdit per media inhonestia prudentia autē
ēst que honestum i turpe scrutat^o ars autē nichil.
¶ Ex quibus tertia sequit differētia quā ponit
Ars. q in arte quidē volens peccās ēst eligibilior
circa prudentia autē minus peccās aut volens pec
cās scōz malitia voluntatis. cū quā ars stare potest
prudentia autē nō econtra aut ars accusat de pec
cato inuoluntario si enī peccat. et nō ex parte volun
tatis. videtur sequi q peccat ex defectu artis pru
dentia autē de inuoluntario excusat prudēs enī nū
qz deficit ex defectu voluntatis. sed deficere potest
propter inuincibilem alicuius circumstantiarum i
facto consistētiū ignorantiā. ¶ Et etiā septima dif
ferētia q seper operadum ēst scōz prudentie dicta
men nō aut seper sicut ars docet prudentia enī se
pntēdit honestū quod ēst simplr bonū ars autē non
sed itendit rē qua possumus vni i ad bonum et ad
malū. si enī vel tirānus turrim cōstruere ad impu
gandum iniuste pplm innocētē nō ēst illud fa
ciendum sed ab illo ope fugiendū. vel si latroni ad
hoc faciendū cogantur. et tūc pū erit eis possibile
faciendū ēst opus debile ac pigritanter et tarde: cu
ius oppositū ars doceret. ob hoc etiā dictū fuit q
artis ēst virt^o prudentie autē nō. ¶ Quarta dūta ēst
q artes speciales plures sunt nō hūtes connexio
nem adiunices. imo nulla aut ars vna cōm oīm fa
ciendū. ars enī domesticatiua perfecte haberi pōt
sine arte coziaria. et ecōira sed opouet vna solam
ēst cōmūne prudentia oīm agibilū sicut videbi
tur infra. ¶ Prima dūta ēst q alia et aliam pariem
atē perficiunt ars et prudentia hec quidem mēte
actuam illo vero factiua. ¶ Hīs vīs respōden
dum ēst ad primā rōnem sicut fuit vīsum. q ars et
prudentia nec sunt circa idē obiectū formalit
sumptū nec hūit eadē. pūat finē miles ei per ar
tem militie intendit finaliter ppter victoriā et ope
ratur finaliter ad eā in bello scōm q ipsa ēst fa
ciibilis exteriori factiōe et nō curat ad quā pte
riorē finē victoriā ordinet an ad bonū an ad ma
lum eodē enī modo miluaret p rōisno et contra
tyrannum. fortis autē nō intendit finaliter victori
am sed pācē et salutē populū vel aliqz tale per se
bonum et honestum vnde nec vnqz bellaret p rōis
no neqz ad impugnandum. innocētes. seper enī

statuit sibi finē bonū simpliciter. et nūtit in ipū
qum potest per honestiora media peruenire. ad secundam
¶ Ad aliā dicendum est q vnus est humane vite
finis vltimus et pncipalis in quē cui fuerint ordi
nate oēz hōis operationes vel ppingue vel remo
te ipse erit bone sed nō si nō sicut dicitur fuit in pri
mo libro. qm nichil ēst bonū nisi ppter causas fina
les vt dicit commentator scōz metaphysice. Ille
igit finis quodāmodo virtualiter cōplectit in se
oē humanum bonū cui igit oia hōis opera scōm
q hūit aliquid bonitatis simpliciter ordinat ad il
lum finē manifestū ēst q qui bene pōt cōsiliari ad
illū finē. ipse bene bōt cōsiliari de hīs que pferūt
hōi ad bñ vivere totū talis aut ēst prudēs qz pru
dentia ēst finem bonū simpliciter sibi statuere. ni
chil aut ēst simpliciter bonū nisi ille finis vltima
tus vel aliquid aliud in qum ordinat in ipū vt
dictū ēst patet igit quod prudēs ēst bñ cōsiliari ad
bene vivere totū sed qn dī q ad hoc sequit ipsum
bene cōsiliari scōm quālibet eius parte dicendū
ēst q hoc ēst verū scōm q quēlibet talis pars in il
lum finem vltimū reducitur si tñ quēlibet pars cō
sideretur scōm se absqz ei^o reductione in talē finē
tunc posse bñ cōsiliari ad talē partē. nō opouet
ēst prudentie sed pōt ēst artis sicut dictū fuit.
¶ Navigatoris ēst bene cōsiliari quod bñ poteri
mus trāire mare sine corporis et diuiciarū peri
culo prudēs autē ēst bñ posse pūliari verū suū
pliciter bonū et honestū transire mare et p que me
dia possibile ēst hoc honeste fieri patet igit q ali
ter et aliter spectat ad artem et prudentia posse con
siliari bñ scōm partē ppter qd rō non concludit
hec de questione.
¶ Ad decimo querit. Utrum intellect^o
sit virt^o. Arguit q nō qz intellectus questio. p^o
ēst vna potētia aīe et virt^o nec ēst po arguit pmo
tētia nec passio vt dicit scōz hūis.
¶ Si dicat q ibi equiuocat de intel
lectu qm intellectus aliqñ capī pro potētia intelle
ctiua aliqñ p habitu pncipiorū per se notū et in
demonstrabiliū et primo modo non ēst virtus. sed
scōz modo. Contra qz potentia per se sufficēter
determinata ad actū nō indiget habitu sibi supad
ditio respectu illi actus sed potentia intellectuā
ēst p se determinata sufficēter ad dicēdū verū cir
ca prima pncipia in tātum q circa ea mētri non
potest quarto metaphysice et in scōz dicit Ars.
In fortibus qz deliquit. ¶ Tūz circa difficile ēst
oīs ars et virtus scōz hū^o sed verū dicere circa p
ma pncipia nō ēst difficile cū sint p se notē ergo i
intellectus q dicit^o verū circa pncipia nō ēst virtus
¶ Tū nulla virtus inest nobis a natura sed intel
ctus q verū dicit^o aīa circa pncipia inat^o ēst nobis
a natura. vī cōmētator scōz metaphysice dicit
q pncipia hūit nobis naturalit cōgnita: et primo
physicorū dī q inata ēst nobis via et notioribus
nobis i notiora nāt. te hec aut vīs nō videtur aliū
ēst qz habitus pncipiorū. ¶ Tū oīs virt^o ēst cir
ca illud circa qd cōmigit errare ad hoc enī ponit^o
vīs. ne potētia errat circa obiectū suū. si igit in
tellectus nō possit errare non indiget virtute. sed
circa prima pncipia nō cōmigit errare igitur et.

ad secundam

quod pūliari a
lī pūet ad
artē et pruden
tiam

Secundo

Tercio

Quarto

in oppositum **q**uod dicitur. **Ar.** Sciendum est quod ois de demonstrationis aliqua oportet esse principia idem demonstrabilia que in oportet esse scita et credita magis quam conclusiones demonstrationis: sicut dictum est in primo posteriorum. **¶** Et non oportet dicere sicut aliqui dicunt quod talia principia que sunt idem demonstrabilia sunt in se aut duo aut pauca sicut illa que posita sunt in quarto methaphysice imo tot oportet esse principia idem demonstrabilia vel plura quod sunt conclusiones demonstrabiles saltem quare una non demonstrat per alia quod sic patet sint due conclusiones a et b quarum neutra per aliam demonstratur oportet quilibet esse demonstrata per duas premissas eadem aut premissas eandem inferunt conclusionem immediate nisi forte fuerint transposite si autem fuerint transposite tunc conclusiones erunt differentes solum sicut conuertens et conuersa. premissa igitur demonstrantes a uel erunt ambe eadem premissas demonstrantes b uel ambe diuerse uel una eadem et altera diuersa si ambe: sint eadem tunc eadem erit conclusio ut dictum est quod est contra positum si autem ambe fuerint diuerse uel altera earum tunc habeo q a et b demonstrabunt per quatuor aut saltem per tres diuersas premissas que si sint idem demonstrabiles habebit propositum scilicet quod dictarum duarum conclusionum erunt idem demonstrabilia tria aut quatuor principia si autem fuerint idem demonstrabiles precedetur de demonstrationibus earum sicut prius et habebitur intentum. **¶** Oportet igitur videre primo qualiter fiant nobis nota in demonstrabilia principia. **¶** Secundo videbitur ad verum dicendum circa ea ponendus sit habitus in intellectu distinctus ab intellectus potentia. **¶** Tercio videbitur an talis habitus sit virtus. **¶** Quantum ad primum sciendum est quod loquendo large de demonstratione putat demonstratione extendit ad prudentiales uel artificiales conclusiones quibus concluditur hoc singulare faciendum esse uel non faciendum persequendum uel fugiendum in isto loco uel illo et tunc uel tunc principia demonstrationum idem demonstrabilia non solum sunt uniuersalia sed etiam singularia non enim est possibile ex premissis uniuersalibus conclusionem singularem concludere si logice. si sciatur quod ois homo est risibilis non concludatur quod hoc demonstratum est risibile nisi sciatur quod hoc demonstratum sit homo propter quod de primo huius rationes et his sunt et de his scilicet actibus humanis singulariter existentibus actus enim et generationes sunt circa singularia ut de phemio methaphysice. **¶** Si igitur principiorum idem demonstrabilium quedam uniuersalia quedam singularia. singularia autem cetera nota sunt nobis aut sensu aut memoria aut experientia uel per se ipsa sensu sit nobis notum hunc hominem moneri hunc ignem esse calidum memoria uero notum est nobis hunc hominem cucurrisse ignem tunc fuisse calidum: istum hominem comedisse reubarbarum et tunc fuisse purgatum a colera experientia autem sit nobis manifestum quod iste ignis quod nundum sensum est calidus quod hoc reubarbarum est colere purgatum quod et uidemus in multis singularibus quorum quorum habemus hoc experientia uel uirtute cognoscimus esse uel fore in alijs consimilibus singularibus tadem aut intellectus formans uniuersalem conceptionem in multis huiusmodi singularibus assumit sibi uniuersalem conceptionem tanquam notum ut quod ois ignis est calidus quod ois reubarbarum est colere purgatum. **¶** Et si queramus quot oportet esse conclusiones memorias aut experientias ad tale principium esse creditum et notum. **¶** Ad hoc respondet commentator secundo physicorum commento octogesimo dicens quod iudicium uniuersale non acquiritur pluribus rebus nisi post magnam considerationem de pluribus indiuiduis et dicit quod hoc diuersificat secundum magis et minus secundum naturam principii et naturam considerantis. **¶** Propter quorum euidens ratio rememoranda sunt dubia aliquorum circa predicta videtur enim quibusdam nullum tale uniuersale uideri licet quod sit nobis notum per experientiam esse principium idem demonstrabile primo quidem non est principium quia non est se manifestum secundo non est idem demonstrabile quia licet non si logice in inductiue demonstratur dicit enim commentator secundo physicorum commento octogesimo quod aliquid est modus inductionis demonstrationis etiam in qua non inducuntur oia particularia quoniam acquiritur nobis aliqui uniuersalem certitudinem ex consideratione multorum singularium antequam compleantur oia singularia et dicit quod secundum hoc inductio habet introitum in demonstrationem hoc autem nichil aliud esse uidetur quam quod uniuersalis propositio nobis fiat nota per experientiam in multis singularibus. **¶** Item ex hoc uidetur differre principia quorum est intellectus a conclusionibus quarum est scientia ars uel prudentia quod principia sunt nobis naturaliter cognita conclusiones autem nobis ex cognitione innotescunt cum igitur illud uniuersale quod nobis sit cognitum per sensum memoriam aut experientiam uel inductionem non sit nobis naturaliter cognitum sed ex cognitione acquiritur uidetur quod nullum tale debet dici principium: nec ipsius est intellectus sed scientia artis uel prudentie. **¶** Item de principijs singularibus dubitatur utrum sint in sensu uel intellectu nam si dicatur quod in sensu tunc ipsorum non erit intellectualis habitus de quo querebamus propter quod de ipsis nichil esset ad positum nec etiam sufficit ea esse in sensu cum non sensus sed intellectus sit ille qui secundum scientiam artem uel prudentiam rationatur ex principijs si autem dicatur quod sunt in intellectu sed in sensu eorum certitudo accepta est tunc non uidetur quod eorum cognitio uel habitus cognitiuus debet dici intellectus quoniam non ex alio uidetur alicui cognitio uel habitus dici intellectus nisi quia sumit ab ipsius intellectus natura non ab alio certitudinem. **¶** Et iterum cum intellectus subtilior sit et potior sensu non uidetur quod intellectus ex certitudine sensus debeat sibi certitudinem assumere sed potius contra propter quod uidemus quod errorem sensus sepe corrigit intellectus. **¶** Ad hec autem et oia huiusmodi dubia dicendum est secundum Eufractum quod sensus seu sensualis inductio seu experientia non constituit causaliter intellectum cognitionem neque eius certitudinem sed solum ministerialiter representando species rerum sensibilium ipsi intellectui intellectus autem agens qui facit de potentia intellectus actu intellectus uidetur commentator tercio de anima quem intellectus egere uidetur. **¶** Inconueniens primo posteriorum uocare

uersalem conceptionem in multis huiusmodi singularibus assumit sibi uniuersalem conceptionem tanquam notum ut quod ois ignis est calidus quod ois reubarbarum est colere purgatum. **¶** Et si queramus quot oportet esse conclusiones memorias aut experientias ad tale principium esse creditum et notum. **¶** Ad hoc respondet commentator secundo physicorum commento octogesimo dicens quod iudicium uniuersale non acquiritur pluribus rebus nisi post magnam considerationem de pluribus indiuiduis et dicit quod hoc diuersificat secundum magis et minus secundum naturam principii et naturam considerantis. **¶** Propter quorum euidens ratio rememoranda sunt dubia aliquorum circa predicta videtur enim quibusdam nullum tale uniuersale uideri licet quod sit nobis notum per experientiam esse principium idem demonstrabile primo quidem non est principium quia non est se manifestum secundo non est idem demonstrabile quia licet non si logice in inductiue demonstratur dicit enim commentator secundo physicorum commento octogesimo quod aliquid est modus inductionis demonstrationis etiam in qua non inducuntur oia particularia quoniam acquiritur nobis aliqui uniuersalem certitudinem ex consideratione multorum singularium antequam compleantur oia singularia et dicit quod secundum hoc inductio habet introitum in demonstrationem hoc autem nichil aliud esse uidetur quam quod uniuersalis propositio nobis fiat nota per experientiam in multis singularibus. **¶** Item ex hoc uidetur differre principia quorum est intellectus a conclusionibus quarum est scientia ars uel prudentia quod principia sunt nobis naturaliter cognita conclusiones autem nobis ex cognitione innotescunt cum igitur illud uniuersale quod nobis sit cognitum per sensum memoriam aut experientiam uel inductionem non sit nobis naturaliter cognitum sed ex cognitione acquiritur uidetur quod nullum tale debet dici principium: nec ipsius est intellectus sed scientia artis uel prudentie. **¶** Item de principijs singularibus dubitatur utrum sint in sensu uel intellectu nam si dicatur quod in sensu tunc ipsorum non erit intellectualis habitus de quo querebamus propter quod de ipsis nichil esset ad positum nec etiam sufficit ea esse in sensu cum non sensus sed intellectus sit ille qui secundum scientiam artem uel prudentiam rationatur ex principijs si autem dicatur quod sunt in intellectu sed in sensu eorum certitudo accepta est tunc non uidetur quod eorum cognitio uel habitus cognitiuus debet dici intellectus quoniam non ex alio uidetur alicui cognitio uel habitus dici intellectus nisi quia sumit ab ipsius intellectus natura non ab alio certitudinem. **¶** Et iterum cum intellectus subtilior sit et potior sensu non uidetur quod intellectus ex certitudine sensus debeat sibi certitudinem assumere sed potius contra propter quod uidemus quod errorem sensus sepe corrigit intellectus. **¶** Ad hec autem et oia huiusmodi dubia dicendum est secundum Eufractum quod sensus seu sensualis inductio seu experientia non constituit causaliter intellectum cognitionem neque eius certitudinem sed solum ministerialiter representando species rerum sensibilium ipsi intellectui intellectus autem agens qui facit de potentia intellectus actu intellectus uidetur commentator tercio de anima quem intellectus egere uidetur. **¶** Inconueniens primo posteriorum uocare

Dubitatio.

Solutio

oppio aliquo uel notum per experientiam non sit principium. **¶** Secundo rationes eorum

Tercio

Quarto

ratio ad rationes oppositas ponit quod uel notum per experientiam non sit principium.

reueru doctorem qui mentem interi⁹ illuminat et ueritatem ostendit sic igitur quecumque nobis credita fuerint apud intellectum per sensum aut sensibile iudicium aut experientiam absque alia ex principijs alijs prioribus intellectuali ratione debent dici intellectus. **¶** Alii autem dicunt quod talia principia inductione preuia cognoscuntur quoniam inductio gratia forme non de necessitate concludit nisi enim per inductionem copleri possunt oia singularia cum sint infinita. **¶** Si ita sit sic arguas iste ignis calefacit et ille et ille et sic de alijs ergo ois ignis calefacit oportet quod tu dicas quod tu sciisti quod si esset de singulis quos tu accipis in premissis tu non potes dicere quod per sensum singulos nunquam sensisti et iterum si tu ita nouisti de singulis aut tu nouisti eos ois seorsum secundum eorum rationes singulares et proprias quod est impossibile uel secundum eorum communem rationem et tunc illud esset cognoscere quod ois ignis calefacit et ita conclusio acciperetur in premissis igitur apparet quod inductio de necessitate nichil concludit gratia forme sed intellectus percipiens in multis singularibus ita esse et nullam uidentem rationem propter quam non ita debeat esse in alijs cogitur ex eius inclinatione naturali ad uerum concedere quod ita sit in alijs et sic tadem in ipso uniuersali principij credulitas firmatur. **¶** Sic igitur est intelligendum quod inductio habet introitum in demonstrationem non quia certificet simpliciter sed ministerialiter solum sicut dictum fuit. **¶** Utrum autem tale principium sit per inductionem seu experientiam acceptum debeat dici per se notum uel non. **¶** Dicitur per se nulla sunt oia preuia noticia tamen coplere in coplere quoniam semper oportet per primam intellectus operationem terminos simpliciter apprehendere priusquam per secundam operationem eos coponere uel diuidere. **¶** Sed coplere principiorum quedam sunt quorum termini sunt rationes dicentes quod nobis se manifeste includunt ita quod ipsis notis statim apparet in intellectu quod supponunt per eodem uel et ita se manifeste excludunt ita quod ipsis notis statim apparet quod non supponunt pro eodem et talia principia sunt intellectui notis terminis per se manifesta per priuationem cuiuslibet priue noticie coplere siue in sensu siue in intellectu nisi forte illa coplexa noticia requiratur ad notificandum quid nobis terminorum huiusmodi forte principia sunt ens est ens albedo est color homo est animal uel etiam albedo non est nigredo rationale non est irratio nale mortuum non est uiuum non contingit in se simul esse et non esse necesse est quodlibet esse uel non esse et sic de multis alijs principijs tam communibus quam specialibus. **¶** Alii autem sunt coplexa principia quorum termini quantum ad rationes dicentes quod nobis nec manifeste se includunt nec manifeste se excludunt ca reut in medio per quod tale principium possit ex manifestionibus necessario concludi. **¶** Dico igitur quod ad hoc quod talia principia in ueritate sua fiant intellectui manifesta indigent quod fuerit in sensu preuia noticia coplexionis terminorum. **¶** Et illorum principiorum quedam sunt statim intellectui credita

ex una sensatione preuia alia ex paucis alia autem indigent multis preuijs et sensationibus et memoria et experientia sicut dictum fuit. **¶** Illa tamen principia dicuntur per se manifesta per priuationem principiorum complexorum quorum per que possint de necessitate concludi et huiusmodi forte principia sunt talia singularia que uniuersalia ut quod iste ignis est calidus iste homo currit iste asinus currit omnis ignis est calidus ois reubarbarum purgat colera iste equus est quadrupes et sic de alijs et hoc sit dictum de primo articulo. **¶** Quantum ad secundum est rememorandum quod principiorum que tertio articulo sunt quorum rationes dicentes quid nominis terminorum sic manifeste se includunt uel excludunt quod notis terminis intellectus necessario ueritati essentia et non potest dissentire alia autem sunt quorum rationes terminorum non sic manifeste se includunt uel excludunt propter quod cum talia principia primo intellectui offeruntur intellectus non necessario assentit ueritati eorum sed potest dissentire propter quod circa primum modum principiorum non contingit errare quia cognoscuntur notis terminis circa secundum autem contingit. **¶** Igitur quantum ad secundum modum principiorum non uidetur esse dubium quin ad prompte facilius et firmiter dicendum uerum indigeamus habitu a quo superaddito intellectus potencie quoniam potentia circa ea circa que innata est dirigere et errare non est se ipsa sine habitu superaddito determinata sufficienter ad firmiter et prompte et facilius dirigere et nunquam errare. **¶** Sed quantum ad primum modum principiorum dicunt aliqui quod in intellectu preter potentiam intellectus nullus ponendus est habitus ad dicendum uerum circa ea cuius ratio uidetur esse quia in potentia nullus est ponendus. **¶** Habetur huiusmodi non ponitur superadditus nisi propter alterum duorum quorum in potentia nisi primum est ut potentia se habet ad opposita de propter duo terminetur per habitum ad unum oppositorum magis quam ad alterum ut appetit per fortitudinem determinatur ad expectandum sustinendum pericula sicut oportet per timiditatem aut ad fugiendum. **¶** Secundum est ut potentia ad unum certum opus determinata trahatur in illud opus firmiter et perfecte prompte et facilius intellectus autem propter nullum istorum circa dicta principia uidetur indigere habitu superaddito quoniam statim a principio cum talia principia sibi occurrunt notis terminis ipse per se ipsius sic est determinatus ad dicendum uerum prompte et facilius et statim essentia eis et potest eis dissentire. **¶** Alii autem dicunt rationem assentientes dicunt in intellectu nullum ponendum esse habitum acquiritum ad uerum dicendum circa huiusmodi principia prece dunt in eo ponendum esse habitum non acquiritum sed naturaliter institum intellectui que quidam dicunt intellectum agentem alij autem uocant ipsum intelligibile lumen quod in anima humana simul creatum est cum ipsa anima ab intellectu diuino que ad modum grauitas et leuitas simul cum formis grauium et leuium generantur. **¶** Ad quam intentionem commentator dicit secundo physicorum quod uans formans dat omnia consequentia formam. **¶** Alii autem eadem rationem assentientes concedunt in intellectu ponendum esse habitum acquiritum ad dicendum uerum circa

alia oppio quod circa principia ipsius per se non ponendum esse habitum acquiritum ad uerum dicendum circa huiusmodi principia prece dunt in eo ponendum esse habitum non acquiritum sed naturaliter institum intellectui que quidam dicunt intellectum agentem alij autem uocant ipsum intelligibile lumen quod in anima humana simul creatum est cum ipsa anima ab intellectu diuino que ad modum grauitas et leuitas simul cum formis grauium et leuium generantur. **¶** Ad quam intentionem commentator dicit secundo physicorum quod uans formans dat omnia consequentia formam. **¶** Alii autem eadem rationem assentientes concedunt in intellectu ponendum esse habitum acquiritum ad dicendum uerum circa

resolutio do-
cto-
is.

quibz auctor
sit ponēdū
et ad hūc
ca pncipia p
se nota.

dicta pncipia sed illum habitum nichil aliud esse
dicunt q notitiam vel actualem vel habituale ter-
minorum ipsoz pncipiorum. De his aut oppo-
nitionibus hoc concedi debet q ad noticiā intel-
ctualem pncipiorum cōplexorum requirit intel-
ctus agens et intellectus possibilis et requirit noti-
cia pūa tūmōz. De lumine aut intellectuali his
superadditio posset dici q nulla videt rō necessi-
tas ad ponēdum. ppter intellectum agentem tale
lumen intellectus enī agens vī dētercio de aīa est
sicut lux ad qd ergo alia luce vel lumine indigem?
Sed tñ hec oīa nichil vel parum faciunt ad ppo-
situm nō enī in pntenti de tali actu querim. sed
querimus an ex actuali noticiā pncipiorū derelin-
quatur intellectus aliqz habitus q non erat ante hu-
iusmodi actualem noticiā. inclinās iterū ad consi-
mitem ipsoz pncipiorū actualem noticiā. quē
admodum ex operari fortia fit habitus appetitui
clinas iterū ad operādum fortia et quemadmodū
ex actibus citari ad derelinquēdū in manu quidā
habitus quo manus inclināz et habilloz reddidit ad
ad citari dū. put dictum est in scō libro q ha-
bitus ex qualibet operationibus generantur ad si-
miles inclinās non igit querimus vtrum ad dicē-
dum verū circa pncipia requiratur pūa noticiā ter-
minorum sed querimus vtrum dicendo semel vel
pluries verū circa pncipia generez habitus in in-
tellectu inclinās siue firmās et habitūs ipum ad
iterum dicendū verū circa dicta pncipia. Et
forte nō obstat rōne superius adducta. nō esset
inconueniens dicere q ex actuali noticiā pncipio-
rum generez habitus in aīa inclinās aut firmās
intellectum ad assentiēdum illis pncipijs: ita tñ
q non dico q ille habitus sit necessarius ad dicē-
dum verū circa illa pncipia: quemadmodum etiā
negoposset cōcedere q habitus sciēticus sit ne-
cessarius ad assentiēdum conclusioni et dicen-
dum verū circa eā. neqz habitus iusticie ad operā-
dum iustū. imo habitus vī apparuit in scōo genera-
re pūis operationibus. manifestū est enī: q qñ
conclusio aliqua nobis pūmo demonstrat nos abs
q habitu pūio ad hoc nos inclināre vel determi-
nante cogimur per noticiā pūisatū debito mo-
do ordinatarum ad assentiēdum conclusioni ad
concedendū eā esse veram. ita igit et cū nobis
noti sunt termini multozū pncipiorum cōplexoz
nos ex naturali inclinatione intellectus cogimur
absqz habitu pūio concedere talia pncipia esse
vera. tñ sicut tu vides circa conclusiones oportet
imaginari circa pncipia cum ei conclusio aliqua
fuerit tibi demonstrata. tñ ppter sophisticationes
ad oppositum occurrentes forte tibi insolubiles
assensus seu adhesio quā virtute demonstrationis
habes ad illam conclusionem debilitabit licet tu
non possis dicte conclusioni dissentire. mens enī
ligata non potest ita firma esse sicut si esset libera
ab oī impedimento seu ligamēto semper enī ad
ligamētū aspiciēs formidat. nisi assuetudo tollat
formidinem. sicut enī assuetudo sustinendi terri-
bilis fragilis formidinem vel timorem quā illa ter-
ribilia nata sunt inferre. sic assuetudo aspiciendi
demonstrationem et assentiēdi conclusioni firmat
adhesionem. et tollit formidīnē quā innate sūt in

ferre sophisticationes ad oppositū occurrentes.
nec illud est in iūmo nos videmus q si quis per
modicam exhortationē vel solū forte per audi-
re dicti cōsuevit alicui dicto assētere licet falso tā-
te firmitatis erit eius adhesio. quod frangi nō po-
terit etiā si oppositum demonstratur vnde scōo me-
thaphysice dicitur. Ar. quātam vī habeat qd con-
suetum est. leges ostēdūt: in quibus fabularia et
puerilia magis quidem valēt propter cognoscere
de his propter assuetudinē: propter quod etiā cō-
mentator in plogoter cū phylosophorum dicit q ideo
fides vulgi est fortior quā fides phylosophorum:
quoniam vulgus nō assuevit audire aliud philoso-
phi aut audiūt multa. Sic igit est opinandum
q cum nobis pponunt pncipia firmissima licet
eis intellectus necessario assentiat. et nō possit eis
dissentire tamen aliqui per sophisti causas in op-
positum occurrentes cōtingit adhesionē debilitari i
pūis et tandem quādam formidinem generari: et hoc perientijs sa-
expertus sum de pūo pncipio vī michi videtur mendus
quēsi eum a multis vetulis vtrū crederet q pos-
sent simul comedere: et non comedere et statim re-
sponderunt q non tūc igit ego sic arguebam vos
scitis q deest oīpotens: pū pot totū mūdū ad ni-
chilare creditis ne ergo q deus posset facere q si
mul comederetis et non comederetis et responde-
runt nescio. Et cōcedendum est igit q ex frequē-
ti consideratione et adhesionē circa pūa pncipia
oīo notissima. non firmat assensus adhesio nisi p-
pter habitū ex frequēti consideratione et adhesionē
ne derelictum in intellectu. quo habitu intellectus
inclinatur et si non ad assentiēdum tñ ad firmiter
assentiēdum et non formidādū ppter quos cōfius
apparentias obuiates. De tercio aut articulo
dicēdum est q habitus pūctus quo intellectus fir-
mat ad dicendū verū circa pncipia est virtus q
virtus potentie attendit scōz opus perfectissimū
in quod potētia potest. sed dictus habitus determi-
nat intellectum ad opus perfectissimū in qd ipse
potest in ordine ad pncipia in demonstrabilia q de-
terminat ipm ad firmā adhesionem veritati cū ef-
fet in potentia ad firmā et infirmā. ergo talia ha-
bitus est virtus ipsius intellectus i ordine ad inde-
monstrabilia pncipia. Ad rōnes. Ad pūā vī ad rōnes
cendū verū q si intellectus sit determinatus ad di-
cendū verū circa aliqz pncipia tñ nō est determina-
tus ad dicendū verū firmiter sine quacūqz formi-
dine. Ad aliam dicendū q si nō est difficile di-
cere verū: tñ est difficile firmiter dicere et sine for-
midine. Ad aliam dicendū q a natura sumus de-
terminati ad dicendū verum circa aliqua pncipia
sed non ad firmiter dicendū illud verum sine for-
midine. Ad aliam dicendū est q si circa aliqua
pncipia non contingat errare negando ipse ta-
men contingit eis non omnino firmiter assentire
Hec de questione

Quod decimo querit. Quid sit sapien-
tia sit intellectus et scia. Arguit
q nō quia vnus habitus intellectus
lis nō est duo habitus intellectuales
sed sapiētia est vnus habitus intellectu-
alis: intellectus aut et scia sunt duo. aliter nō est
questio. xij
Arguit pūo

Secundo

Tercio

Quarto

pūo modus di-
stinguendi sapi-
entia ab intellectu
et scia.

pra illū mo-
dum

responsio.

sunt quiqz habitus intellectuales scōm q ponit eos
Ar. Item cōpositū nō est ptes ex quibus cō-
ponitur sed sapia cōponitur ex intellectu et scien-
tia igitur. et dicitur paret in quito methaphysice
hec enī syllaba ba nō est b. et a nec idē eis vī ibi dē
dicitur apparet pūo magnorū moralium expres-
se. Item seque retur q physica et mathematica
posset ita dici sapiētia sicut methaphysica. cōse-
quens est falsū vī paret pūmo methaphysice. cō-
sequentia patet nā sicut methaphysica cōsiderat
continet pncipia p que demonstrat. et conclusiones
quas demonstrat: ita physica et mathematica et omīs
alia scia. Item quis sapia includit in sua rōne
intellectum et sciam tñ nō pot esse vtrūqz forma-
liter. sed vel intellectus tñ. et sic simpliciter loquē-
do nō debet dici scia vel scientia tñ. et tūc nō de-
bet dici itelle et vel alterū aliqd et tunc nō debet
dici simpliciter nec intellectus nec scia. Oppo-
situm dicitur. Ar. et pbat dicens oportet aut sapien-
tem non solū ex pncipijs scire sed et circa pnci-
pia verū dicere. quare vtrūqz erit sapiētia intellectus
et scia. Multū sūt modi distinguēdi sapiam ab in-
tellectu et scia. Quidam enī dicunt q in demō-
stratione sciēntificā demonstrāre ppter quid opor-
tet pncipia esse per se nota. et eorū noticiā pūnet
ad habitū qui dicitur intellectus. et oportet ibi esse cō-
clusionem demonstrabilem vel demonstratā cū nō
noticiā pūnet ad sciam. sed nec iste noticie sufficiūt
sed oportet ibi esse connexionē pncipiorū ad cō-
clusionem q oportet cognoscere non solūqz pnci-
pia sunt vera: et q cōclusio sit vera: sed etiā q con-
clusio est vera ppter veritatem pncipiorū. et hec ter-
cia noticiā pūnet ad sapiam. licet enī he tres noti-
cie cōcurrāt in eadē demonstrātionē: tñ formaliter
distinguit. aliud enī est cognoscere q tra interpo-
sita est inter solem et lunā. et aliud q luna eclipsa-
tur: et aliud q ipsa eclipsa ppter dictā terre inter-
positionē et illā terciā noticiā notauit Ar. in diffi-
nitione. ipse scire pūo posterior qñ dicit et qñ
illud est causa. Contra istū modū dicēdi obijci-
tur q sequetur q oīs scia demonstratiua ppter qd
qñmūqz ēē de entibz infimis et vīlibz diceret sa-
piētia sicut et ipsa methaphysica: cū oppositū dē
pūmo methaphysice et in isto sexto vbi dicit
Ar. sapiā esse honorabilissimā. Et ad hoc tñ
deri pot q sicut i hoīe ponit virtutem scōm qd
et virtutem simpliciter dico virtutem scōm quid
q pūctū hoīem nō scōm totū: nec scōm ei ptes
pncipalissimā sicut sūt artes q solū pūctū hoīez
scōm intellectu. factū dīco aut virtutem simpli-
citer que pūctū hōīem scōm totū vel scōm partē
pncipalissimā a qua totū natiū est simplr denotā-
ri et sicut i hoīe est dare prudētiā scōz quid et pru-
dentia simpliciter dico prudētiā scōm qd scōm
quā hō dē nō prudēs hō s3 prudēs miles aut nau-
ta. et dico prudētiā simpliciter scōm quā dīcīm
hoīem simpliciter prudēte hoīem de qua prudētia
locutus est Ar. dicēs videt aut prudētiā esse pos-
se bñ cōsiliari circa ipsius bona et cōferentia non
scōm partē sed ad bene viuere totū de prudētia
aut scōz quid locutus est cū subdit signū aut quia
et circa aliquid prudētes dicimus: qñ ad finē ali-
quem studiosū bene rōcinabunt quoz nō est ars

Ita dicemus in hoīe aliā esse sapiam scōm quid
scōm quā homo dē sapiens mathematicus aut sa-
piens medicus aliā aut sapiam simpliciter scōz quā
dicimus hoīem sapientē hoīem et est illa q conue-
nit hōī scōm eius ptem et potentia excellētissimā
scilicet respectu obiecti excellētissimī de sapiētia
igitur scōm q loquitur Ar. pūmo methaphysice
cum dicit artifices sapiētiōres esse expus et archi-
tectos esse sapiētiōres manu artificibz de sapiē-
tia aut simplr loquitur ibidem dicens eā esse circa p-
mas causas et pūa pncipia nec esse actiua s3 spe-
culatiua: et ipsā solā esse liberā et diuinā et ho-
norabilissimā. Sicut in sexto huius loquit de sa-
piētia scōm quid cū dicit sapiētiā aut in aribz
certissimis scōz artes assignamus phydiālatomū
sapientē: politiciū statificē: deinde subdit de sa-
piēte simpliciter esse aut quosdā sapiētes estimā-
mus totalit. Diceret ergo illi q ita in pcessu phy-
sicō vel mathematico aut vtrūqz cōtingit effectū
demonstrare simplr per causā est dare sapiam for-
maliter distinctā ab intellectu et scientia. sicut in
methaphysica: licet sapiētia in pcessu metha-
physico ppter excellētiā magis debeat dici si-
pliciter sapiā. sicut paulū in ceteros vocam. Sim-
pliciter apostolū. et videt mīhi q hoc posset rōna-
biliter sustineri. Diceret igitur q sapiētia non
est formalit intellectus et scia. sed quasi materia-
liter et suppositiue quia nō scōz noticiā pncipij
nec scōm noticiā conclusionis dē sapiā formalit
sed scōm noticiā terciā qua cognosco nō solū
hoc esse et illud sed hoc esse ppter aliud. Alio
modo pot dici q sola methaphysica dē sapiā si lo-
quamur solū de habitibus intellectualibz nobis hu-
manis acqstis. put de eis loquitur Ar. ipsa enī
methaphysica differt ab alijs sciētijs q ipsa ver-
fatur et circa pncipia doctrine cōfissima vī appet
quarto metha. et circa pūa pncipia essendū scōz cir-
ca deū et itelligentias. Aliē aut scie verfant circū
pncipia spēaliora mō. pūa pncipia doctrine cōf-
fissima sūt tāte latitudinis q quicūqz negat ea ipse
negando cōcedit aliud: ex quo possibile est argue-
re cōtra ipsū ducendo ipsū ad redargutionem. sic
aut non est de pncipijs spēalibus. ppter qd metha-
physica et logica habent vīā cōtra negātes sua pū-
cipia et non alie scie sicut dē pūmo physicoz et ap-
paret quarto methaphysice nec credas q talis mo-
dus pcedendi sit sophisticus sicut aliqui putāt. imo
est verus pcessus nō tñ ad pbandū simpliciter sed
ad redarguendū negantē ideo talē pcessum vocat
Ar. elenchū elenchus enī nō est illogism. sophi-
sticus s3 est illogism. contradictionis. i. i. ferens
ducens ad methā contradictionis q pot accipetā methaphica
q vera ea q rñs pcedit licet sint falsissima. Ex
quibz appet q methaphysica duplr se habet ad hu-
iusmodi pncipia. v. nō modo p modum intellectus
in qm cōcedit ea sine pbarione ex sola naturali
inclinātionē intellectus ad ipsū verum. Alio modo
per modum scie in qm habet vīā ad arguendū
de ipse elenchice pira negātes ea. Ideo sapiā si-
mul dē intellectus et scia. Et quis istam snā
videtur esse clara. tamen non fati facit dicta:
Ar. rō. Nam. Ar. rō. non solum vult q sapiētia
sit intellectus et scientia circa pūa doctrine pū

quō sapiā ē
tellectus et sci-
entia scōm p-
mum modū

scōa oppio si
ue modus di-
cendi

methaphica
duplr se hēt
ad sua pnci-
iufmodi pncipia. v. nō modo p modum intellectus
in qm cōcedit ea sine pbarione ex sola naturali
inclinātionē intellectus ad ipsū verum. Alio modo
per modum scie in qm habet vīā ad arguendū
de ipse elenchice pira negātes ea. Ideo sapiā si-
mul dē intellectus et scia. Et quis istam snā
videtur esse clara. tamen non fati facit dicta:
Ar. rō. Nam. Ar. rō. non solum vult q sapiētia
sit intellectus et scientia circa pūa doctrine pū

reprobat secū-
dā oppionez.

cipta: sed etiam circa prima principia efficiendi que sunt deus et intelligentie unde dicitur quod sapientia est intellectus et scientia honorabilissima natura et illa honorabilissima dicitur esse homine puta loge diuina scdm naturam manifestissima ex quibus constat mundus et ideo dicitur sapientia esse circa admirabilia diffinitionis diuina et illa sunt deus et intelligentie et tunc am patet pphemia metha ppter quod quod alij subtilius ituites dicunt quod cum ois nra cognitio intellectus debeat quodammodo ex sensitiua nos non possumus nisi ex sensibili ascendere ad noticiam separatorum circa que sapia principaliter versatur quod est ista sensibilia valde sunt iproporzionata illis substantijs separatis ipsa non sunt sufficientia media ad ducendum in sufficientem noticiam illarum nisi intellectus noster ex proprio lumine suo naturali esset eapax amplioris noticie de ipsis substantijs esset illa que posset haberi de ipsis virtute sensibili inmo dicitur ipsi quod illud lumen noster intellectus ppter nimium aspectum ad ista sensibilia obstruat ut sapes non possit naturas abstractorum ppter quod oportet in appetitu sedari sensibiles passiones ut non trahatur ipse intellectus ad sensibilia quibus sedatis deputat illud lumen et possumus clare itueri substantias separatas illa claritate que est humane nature possibilis in hac vita ob hoc enim dictum est in fine pmi magnum moralium quod prudentia est sicut procurator sapientie continens passiones et trans parat locum sapientie ut alijs non impedita possit in proprium opus. Dicunt igitur isti quod metha que scdm Arz vocat sapia in quibus versatur circa substantias separatas habet se ad huiusmodi substantias pmo quod modum scie inquit non potest nisi per sensibilia venire in noticiam illarum scdm per modum intellectus inquit inuoltra sensibilia exigentia ppter luminis sapientie naturas earum. Et forte quod dicit tres modi dicendi non opponuntur adinuicem. Ad rationes principales dicendum est secundum primam viam quod sapia non est formaliter intellectus neque scientia sed materialiter modo predicto vel dicendum est iuxta secundam viam quod ppter sapia intellectus et scientia sunt huius diffinitionis: sapia non est intellectus et scientia sed modum et quasi virtute habens intellectus et scientiam nam intellectus est habitus principiorum specialium p se notorum scientia autem est habitus conclusionum ex se dubiarum ppter demonstrationum posterius sapia autem est habitus principiorum pmo et communis simorum que modum habet intellectus in quantum concedit ea p se et modum scientie habet in quantum potest arguere de eis contra negantes vel dicendum est secundum terciam viam modo communi scdm quod sapia non est formaliter intellectus neque scientia sed est habitus circa talia que nec ex se tamen notificabilia sunt nobis nec tamen virtute mediorum que oportet nos duci in noticiam ipsorum sed scdm virtutem modum simul propter quod simul participat modum seu virtutem intellectus et scientie. Hec de questione.

distincte prudentie cum habitus distinguantur per obiecta si autem dicas quod non hoc videtur falsum quia tunc se queretur quod virtutes morales non essent distincte scdm virtutem quod est falsum. Item non minus distinctum est ea circa que versatur prudentia quam ea circa que operantur artes factiue sed ppter distinctionem factibilem artes sunt plures ergo ppter distinctionem a gibilium prudentie erunt plures. Item dicitur Arz quod rationem oportet eadem dicere scdm per prudentiam et appetitum psequi scdm morales virtutes ergo sicut oportet plures ponere virtutes morales ppter diuersa psequibilia ita oportet ponere plures prudentias ppter diuersa obiecta. Oppositum dicitur Arz in fine huius sexti libri qui per hoc incedit pbare virtutes morales non posse abinuicem separari quia conueniunt prudentie vni essentia dicendum est cum philosopho quod prudentia est virtus circa obiecta omnium virtutum moralium. Ista conclusio patet pmo quod conuenientiam prudentie ad metha methaphysica enim statuit sibi prima principia et sibi primum illud quod est omnium entium principium scdm deum ita quod omnia que considerat ipsa considerat scdm reductionem ad ipsum vel mediate vel immediate verbi gratia reducendo accidens in substantiam et substantias materiales in substantias abstractas et omnes abstractas in deum et ppter hoc ipsa metha vna est scdm ens omnium entium consideratiua scdm tamen reductionem ipsorum in primum principium quod est deus alie sunt scie que non resoluuntur considerata in primum principium omnium entium sed in specialia principia sunt plures et distincte scdm distinctionem illorum principiorum nec aliqua illarum est consideratiua totius entis sed partem eius assignantes aliqua circa hac speculatur accidentia ut de quarto metha verbi gratia naturalis natura sibi assumit tamen primum principium et omnia que considerat considerat in habitudine ad naturam et eadem resoluendo in ipsam ideo quia natura non est omnium entium principium ipsa non considerat ens vniuersalis et ita est de metha et alijs specialibus scientijs et hoc est rationabile quia sicut determinari debet in metha scie distinctionem suam originalem accipit ex distinctione suorum principiorum pmo in quod omnia resoluuntur et hanc sententiam satis videtur Arz exprimeri sexto metha dicens siquidem igitur non est aliqua altera substantia immobilis hic ppter philosophiam prima et vniuersalis: scilicet quia prima et de ente in quantum ens huiusmodi erit speculatiua et igitur commensurabiliter ille habitus est vni circa omnia opabilia humana qui sibi primum et primum principium statuit illud quod est principium omnium opabilium humanorum et qui omnia que considerat considerat scdm habitudinem et reductionem in ipsum sed prudentia est talis habitus quod patet quia in opabilibus finis operantis est principium considerationis in quod omnia considerata debent reduci quoniam scdm exigentiam finis operis cetera moderari vltimatus ergo finis omnium operationum et opabilium humanorum est primum principium considerationis omnium ipsorum tale autem finem statuit sibi prudentia quod patet pmo quia sicut dictum fuit in prioribus questionibus prudentia est intentio honestum quod bonum simpliciter ergo necesse est quod intendat vltimum finem omnium opabilium humanorum consequentia probatur quia cum vnus sit omnium operatio

Secundo

Tercio

oppositum

probat prudentiam esse vnam peruenientiam ad methaphysicam

tercia oppositio summa

ad rationes

questio xiiij arguit primo

Secundo tercio queritur. Et tunc prudentia sit vna tamen circa obiecta omnium virtutum moralium. Arguitur quod non quia vel illa obiecta sunt formaliter distincta vel non si dicas quod sic ergo circa ea est

num humanarum finis sicut in primo appuit et finis sit quoddam optimum secundum se in tantum quod pertinet virtualiter omnino aliorum bonitatem: propter quod dicitur promotor secundum methaphysicam quod nihil est bonum nisi propter causas finales manifestum est quod omne illud est bonum simpliciter et honestum quod valet et ordinatur ad illud vltimum et eodem finem ad piscendum et omne illud est simpliciter malum et inhonestum quod est adeptio illius finis impeditum et impossibile quod est discernere perfecte quod est simpliciter bonum et quod non nisi per aspectum ad illum finem hoc autem discernere prudentis est cum ipse sit virtus dictum est intendat honesti et simpliciter boni pfectionem et oppositi repellam ergo sequitur quod prudentia primum principium sibi statuit finem omnium operum et opabilium humanorum. Quod iterum secundo sic probatur dicitur Arz quod prudentis est bene posse consulere circa ipsi bona et pfecta non scdm preteritum sed ad bene viuere totum stat autem quod bene viuere totum est felicitas siue bene viuere vni boni dicitur quod beatitudo est stat omnino bonorum aggregatio pfectus et prudentis est posse bene consulere ad beatitudinem et hoc etiam exprime probatur scilicet ad lucillum epistolam subde: dices quod si fugiendum sit aut quod petendum voles scire ad summum bonum propositum totum vite tue respice. Illi enim pfecte debet quod agimus vide epistolam totam si plures prudentes igitur finem sibi statuit beatitudinem quod est finis omnium operum et opabilium humanorum ex quo sequitur quod prudentia vna erit omnium operum et opabilium humanorum consideratiua scdm quod reducibilia sunt in beatitudinem et ad bene viuendum ordinabilia et hec sit prima ratio ad primam conclusionem propositam demonstratiua. Secunda ratio erit ad idem talis sicut apparet si hinc speculatiuis ita procedunt et vni practiciis scilicet in speculatiuis dicitur Arz quarto metha quod non solum eorum quod scdm vni dicitur vni scilicet speculatiui scilicet et doctor ad vnam naturam et sicut vni practici non solum illi ea opabilia considerare quod scdm vni dicitur et ea quod ad vnam naturam stat autem quod omnia humana opera et opabilia ad vnam finem vltimum reducenda sunt videtur ad beatitudinem sicut dictum fuit in primo libro de omnibus humanis operationibus et opabilibus debet esse vnus habitus practicus scdm illam rationem scdm quam reducibilia sunt in illud finem talis autem habitus non est nisi prudentia. Idem et tertia ratio ad idem talis est sicut Arz dicit scdm de anima quod sensus eorum esse vnum respectu sensibilibus diuersorum sensuum exteriorum propter quod operatur in ea ponendo puenientiam et virtutem ita operatur habitus scdm quem operatur alij plures adiuuantes eorum respectu illorum plurium scdm prudentiam operantur omnia obiecta omnium virtutum moralium et omnes ipsorum circumstantias adiuuantes sibi grauentur iuncti ad inuadendum ciuitatem veniunt et duo ciuium tibi dicentes vni discordia habemus fac nobis iustitiam vel oportebit nos bellare adiuuantes. Et iterum tu famelicus et sitis valde et habes bonum cibum panem et potum ecce igitur tibi occurrunt obiecta tristi virtutis videlicet fornicationis iustitie et temperantie an igitur comedas et bibes vel facies illis iustitiam vel libis obuia iunctis: stat quod omnia prudentia hec omnia consideras et singulas circumstantias hinc inde attendes et paratas adiuuantes dicit tibi quid oporteat agere sequitur ergo quod necesse est esse vnam prudentiam consideratiua et collatiua omnium operum et opabilium humanorum. Ad rationes et oppositum. Ad primam dicendum

impossibile est discernere quod simpliciter bonum nisi in pre spectum ad finem vltimum.

scdm rationem quod prudentia sit vna.

Tertia ratio.

Ad rationes
Ad primam.

et quod omnia opabilia humana sunt obiecta prudentie scdm vnam rationem formalem scilicet scdm quod sunt in beatitudine ordinabilia sed non sunt obiecta virtutis moralis scdm eadem rationem nihil est hinc ordinare morales virtutes scilicet in illis inclinare quod prudentia ordinatur. Sciendum est igitur quod virtutes morales in appetitu ponende sunt pmit vel ad refrenandum appetitum passionum vel ad tenendum appetitum ne trahatur vltab obediendo rationi impediatur appetitibus passionum ad hoc ei statim psequi ut appetit obediatur rationi inat est ei obedire ei: et nulla est causa obediencie nisi quod passiones inate sunt inclinare in ipsi contrarium igitur opabilia humana sunt obiecta virtutis moralium scdm quod sunt inclinatiua appetitum per passiones que in eis sunt ei ferre propter quod formales eorum rationes putantur obiecta virtutis moralium diffinitionis scdm quod sunt illatiua passionum genere diuersarum ex quibus rationabiliter virtutes morales sunt plures prudentia tamen manet vna tamen. Ad aliam dicendum est quod artes non statuunt sibi fines vltimum vltimum omnium operum humanorum scilicet fines pfectales in vltiori fine ordinabiles sicut appuit et alia questio ne propter quod nulle scie speculative pfectales considerant totum ens sicut dictum fuit ita nulle artes considerant totum opus humanum sed omnes assumunt sibi aliquam partem opabilium humanorum id plurime sunt artes prudentia vna tamen sicut sunt plures scie sapia prout tamen. Ad ad vltimam vltima dicendum sicut ad primam.

Notabilia

Ad secundam

Secundo

Tercio

Quarto

Quinto

Sexto

Septimo

Oppositum

Liber

sextus

Secundo

Tertio

Quarto

prima oppio

scda oppinio

scda oppinio
est bipartita

dentia viri boni et ciuis studiosi: sed eadem ē vir-
tus viri boni et ciuis studiosi: vt pbatur tertio po-
litice: ergo et prudentia eorum est eadem. prudentia
autem viri boni dicitur prudentia monostica
quam Arz. dicit habere cōe nomen prudentie pau-
dentia vero boni ciuis est prudentia politica. Itē
in hoc libro visum fuit qd virtutes morales nō ex-
co distinguuntur qd sunt circa ppiū bonū et cōe. s
sūt nec prudentie. Itē non solū eorū que secundū
vnu dicunt sed et eorū qd dicunt ad vnu est vna pru-
dentia vt dicitur est i alia qstione: sed bonū propriū
i bonū cōe reducitur sicut pars ad suū totū et poste-
rius i suū prius vt apparet pso politice. s prudentia
ita erit eadē circa bonū ppiū et cōe. Itē hoc idē ar-
guū rōnib⁹ adductis ad pbādū pclusionē positā
in alia qstione qd videtur posse puenire ad pias p-
positū applicari. De ista autē qstione nō dicit Arz.
qd idē qdē hīc: et aut nō idē ipse. Diverfimode
aut opinātes hāc autē diuersimode exponunt. qd
dā enī dicunt qd ille prudentie sunt idē habit⁹ scdm
subiectū: scz ex eo qd in eodē subiecto recipiūt v-
delicet in intellectu practico: addūt enī qd sūt i illo
subiecto idē scdm īsepābile pnerionem sic qd pru-
dentia monostica nō ē pfecta sine econōica et poli-
tica nec eō bonū enī ppiū nō ad ppiū pfecte sine
cōi bono dom⁹ et ciuitatis: nec ē manifestū bonū
ppiū ei qd ignorat bonū cōe dom⁹ et ciuitatis: hoc
aut vt dicit Arz. dicitur vt i hīs sctis: quia forte nō
est hec ipse sine econōia neqz sine ciuitate. ad
huc aut qd ipse qd dicitur ostendere manifestū. Lū aut
dicit Arz. et aut nō idē ipse: dicitur istū sensū eē
qd dicit prudentie sūt i illo eodē subiecto distincte
essētiāl. Itē enī sunt eē et essētia sicut debz videri
in metha. et qd istū ponit idē eē essētia rei substantia
rei entitatē: et ipam rē. id dicit qd dicit prudentie
sunt distincte realr sicut due res quē admodū dul-
cedo et albedo i lacte sūt due res: et qd sequit vt ipse
dicit qd sunt distincte scdm spēs qm in eodē sub-
iecto nō sunt sūt duo accidentia solū solo numero
dīstia sicut: accipitur in quito metha. Alii aut opti-
nant qd dicit prudentie sunt idē hīc: realr ita qd nō
sunt diuerse res. Ad qd pbādū hoc mediū inter
cetera adducunt: qd si essent diuerse res possēt se
parari: s nō pnt sicut stat allegari sūt ab Arz.
id ē. Quicquid tñ sit de pitate pclusionis: rō nō
vt efficit. qm prudentia lz sit alia res a ptiutibus
moralib⁹ hīc tñ cū eis neciā pnerionem nisi forte
supnaturalr separent. id non sequit si dicit pru-
dentie neciā habeāt pnerionē: qd sit eadē res: hec
aut opio ponēs dicitas prudentias nō eē diuerfas
res bipartita est i expōne eius qd Arz. subiungit eē
aut non idē ipse: p hoc enī quidā intelligūt qd di-
cte prudentie non sunt eodē scd⁹ formales et qd dīa
tias rōes: id dicit qd spēs distinguūt: dicit enī qd
distinctio specifica nō sumit ex eo qd res sint plu-
res: s sumit ex distinctiōe formalitū rōnū. id qnto
metha. dicit Arz. qd eadē spēs sunt qd rō est vna: dī-
cunt igit qd termini significātes eadē rē pnt esse
spēs vel etiā genere diuersi: pbi gfa ponūt qd subie-
ctū et passio sunt eadē res: vt etiā relatio et sūda
damētiū l actio et passio: qd tñ gñe distinguūt. vñ qd
Arz. dicit qnto metha. qd dīct sūt vnu i nūero sūt
vnu i spēs: nō ē intelligēdū de oib⁹ qd sūt vnu i nūero

qdūqz modo sed de his qd sūt vnu nūero scd⁹ dīstia
nitōne. Alii aut dicit qd cū dīct eē aut nō idē ipse:
debet intelligi nō de esse eēali neqz de rōe qd dīct
na: sed de eē siue de rōe accētiāl: dicit enī qd eodē
hītu prudentie rōcinat hō de bō ipse? scd⁹ qd est hō
et de bono ipse? scdm qd ē ps cōitatz domesticē vel
ciuilis. tñ ppe distinctionē inf hōiem et domū et ci-
uitatē prudentia scdm respectū ad hec tria diuersi
ficat accētiāl: ac si dicerem⁹ qd fontes vt est in fo-
ro est alius a seipso vt est i theatro. vel forte magz
ppe exēplificādo sicut nos dicerem⁹ eē alterā et
alterā itellectionē dei qd intelligit se et qua intelligit
creaturas nō: qd sit i se altera s3 qd sūt iter se alia
qd intelligunt. s3 de? et creatura. sic enī licet eodē hī-
tu prudentie imo etiā eodē actur: pcuram⁹ bonū nō
bis et totū cōitatz: nō hītu illū vel actū illū dīctm⁹
alterū esse et alter nō i se s3 i extrinseca denotatio
ne vidz qd alter eē bonū qd pcuram⁹ nobz: ab eo
qd pcuram⁹ cōitatz. vel qd alteri sum⁹ et cōitatz qd
b⁹ illū bonū pcurat. hec aut qd dīctā sūt i hīs opio-
nib⁹ forte magz speculabilia sūt qd pntent ad
istā sciam. sūt etiā multū gñalia: sicut aut dīct scd⁹
hui⁹ sermones qdē vles ianores sunt: picularēs
aut vteriores idcirco magz picularit oz de his p
scrutari. Lōsiderem⁹ s3 pmo qd prudentia monostica
cayl prudentia psonalis vel qdūqz alio noie noie
attēdit i posse bñ piliari ad bonū. ppiū acqrdū
et saluandū prudentia aut econōica dīct i posse bñ cō-
siliari ad bonum domus pcurandū et saluandū: et
prudentia politica dīct i posse bene piliari ad bonū
politice cōitatz pcurandū et saluandū. Sed bo-
na hōi ppa pnt piderari i triplicia: scz bona aie cu-
iusmodi sūt ptiutes et eaz opa: bōa corpis sicut sūt
sanitas pulchritudo delectationes corpales: et alia
bona exteriora cuiusmodi sūt pecunie hōies amī-
ci et hōi: hōz aut bonoz sola aie bona sūt bona
scdm seipā: alia aut nō sunt bona simplr nisi scd⁹
qd ad bona aie scz ad ptiutes et ptiutū opa referunt
oia ei bona tā corpis qd aie sūt male vīti mala s3
pliciter nā dīct pmo politice seu iustitia enī est iustitia
hīs arma: et ppe hoc etiā declarātū fuit i scd⁹
huius qd nihil est bonū si non sit allqmd honestus
bona aut corporis et exteriora nō sūt honesta si nō
referant in bona aie: s3 ipā tūc honesta sūt: qd re-
ferunt ad ptiutes et opa ptiutū. Et hīs gcludit qd
prudentia monostica pnt in posse bñ cōsiliari et
discernere ad acqrdū sibi ptiutes et opa ptiutum
et in scire ordinare oia qd sunt corporis et exteriora
ad opādū scdm ptiutes hīc: aut qd qd sit bñ piliari
ad acqrdū sibi bona corporis vel bona exteriora
ra absqz reductione ipsoz in virtutes anime: nō
non est prudentia: s3 astutia qd est praua et vīsupabi-
lis. et hoc bñ declarat Arz. nō huius in illo cap-
tulo dubitatur aut vtrū opz amare seipsum magz
meybi dicit qd in obprobriuz vocamus illos ama-
tores sui qui sibi ppiū plus tribuunt in pecuniis et
honoribus et delectationibus opozalibus: si qd
aut superfludet iusta agere: ipse maxime oim vel
tpatavel qtiacūqz alia eoz que scdm ptiutes et to-
taliter bonū sp sibi acquirunt nullū obprobriose vi-
cet philancum hunc idē amatores sui. neqz vītu-
perabit: videbit aut vītuū talis magis esse philā-
cus scdm rei ptiutē: tribuit ei sibi ppiū optima et ma-

qd prudentia
monostica e-
conōica et po-
litica.

triplicia bōa.

Notabile

Ad rationes

Ethicozum

cxxx

maxie bona sic. s talis scdm prudentia monostica
opa. Ad vltimus sciēdū est qd opa ptiutū qntum
ad id i qd trāsēnt exteri⁹ magz ptiutū vt cōiter ē
dicere i bñ faciēdo vicinis a micis et totū patrie vñ
dīct pmo rhetorice qd ptiut est potentia bñ faciēdo
multoz et magnoz et oim circa omnia et hoc etiaz
visū fuit in pcedentib⁹ libris. vnde et in nōno hu-
ius caplo superi⁹ allegato dicit Arz. verū enī qd
de studioso dīct scz ipm amicorū gfa multa agere et
pati et si opz mori piciet enim pecuniam et hono-
res et totā circūpugnabilia bona pcuras sibi pti-
pitiutis bonū. Et qbus apparet manifeste qd bñ cō-
siliari et opari ad pcurandū bona amicis et patrie
in quo consistit prudentia politica est idem qd bñ
piliari et opari ad bonū ptiutis sibi acqrdū ppiū
quod manifestū est qd iste prudentie idem habitus
sūt et non alius scd⁹ rē. Illo ei hītu et illa opatiōe
quovel qd alie pcuramus bona eodē habitū et ea-
dē opatione nobis bonū ptiutis acquirimus esse tñ
non idē ipse vt dicit Arz. id est ille habitus i idem
exis scd⁹ rē diuersificari pōt scdm rōem. qm itel-
ligi pōt i ordie ad bonū ptiutis qd ppiū nobis ac-
quirim⁹: et sic dīct prudentia monostica siue psona-
lis. et pōt intelligi in ordine ad bonū quod p ipsoz
cōitatz acqrdim⁹: et sic dīct prudentia econōica vt
politica. Itē piderandū est qd bona corporis et ex-
teriora sunt vulgo manifestiora qd bona aie: quū-
vis magis pōt vti sensu qd nota sunt bona corpo-
ris et bona exteriora qd intellectu qd nota sūt bona
aie interiora ppiū vulgo sepe statuit sibi tanqz finē
vltimū bona corporis vel exteriora bona. vñ et se-
cūdū vulgū illi dicuntur amatores sui qd sūt ppiū
tribuit i talib⁹ bonis vt dīct nōno huius amatores
enī sui sicut dicit Arz. vocāt eos qd sibi ppiū plus
tribuit i pecuniis et honorib⁹ et delectationib⁹ cor-
poralib⁹ hec ei multi appetunt et studet circa ipā
vt opia entia. s apd tales non est idē habit⁹ pru-
dentia monostica econōica et politica: qm politica
prudentia scd⁹ istos ptiut in bñ posse piliari ad
vtilitatē cōem procurandā et saluandā: pruden-
tia vero monostica ptiut i posse bñ cōsiliari ad
sibi acqrdū diuitias et delectationes corpora-
les. Itē aut nō neciā pcurunt simul imo for-
te nec simul stare pnt: nō enī est bñ possibile qd il-
le sollicitus et fideliter p vtilitate cōi laboret: qui
multo affectu nititur sibi acquirere diuitias. ppe
quod (sicut dicit Arz.) multi crediderunt sciaz po-
liticam non esse prudentia simplr sed illam solaz
q cōsiliari pōt ad multas sibi ppiū pecunias ac-
quirendas scdm enī istā opionē dīctat euripe-
des qualiter vtiqz prudens esse cui adderā Inego-
cīose: hāc tñ opionē dānat Arz. itā qd nām cū dī-
cut quis forte nō est et hec aut opio in hoc vey
assumit qd prudentia monostica que est vere et sim-
pliciter prudentia ptiut in bene piliari posse et
operari ad acqrdū sibi ppiū bona. sed errat in
hoc: qd credit bona corporis et exteriora esse bo-
na simplr: et optima: prudēs igit simplr nō nitit
sibi diuitias acquirere sed bonū ptiutis: studiosus
enim sicut dicit Arz. nōno huius proficiet pecu-
nias et honores et pncipaliter pro omnibus elī-
gūt sibi bonū vltimū. Ad rationes dicendū ē

tanqz plures habit⁹ scdm rē: sed diuersi scd⁹ rōes
Ad alia videbit i sequētib⁹ qstionib⁹. Ad alia
dicendū est qd bonum hominis bonū domus et bo-
nū cōitatz sub eadē rōe formalit piderandi obij-
ciunt prudentie. s3 scd⁹ rōes intrinsecas formāl
et distincte distinguūtur specificē. nā sicut tactū fuit
in alia questione rōes formales piderādī scd⁹ qd
habitus intellectuales. hnt ptiut et distinctionem
attēdunt scdm ordines seu reductionē posterior
ad vnu ppiū pncipiū: vnde sicut i speculariis nō
solū eoz qd scdm vnu sed etiā que ad vnu dicunt ē
vna scia vt p3 qnto methaphisice: ita in agilib⁹
est vna prudentia qd piderat in ordine ad vnu ppiū
cpiū modo sicut dicitū fuit prudentia s3 ptiut
sibi finē vltimū oim opoz hūanorū tanqz sibi ppiū
et ppiū pncipiū: et in ordie ad illū finē piderat tā
ppiū bonū qd cōe domus et ciuitatis. et ita pōt ex
his capi rō sufficiēis ad pbādū prudentia mo-
nosticam econōicam et politicam esse eodū hītu
et non plures. Ad alia dicēdū qd prudens omnia q
sub ei⁹ pideratione cadūt siue sint cōia siue ppiū
ordinat ad bonū sibi ppiū: nō qdē ad pecunias p
pias sed ad bonū quod est sua felicitas: prudēs
ei ad vtilitatē cōem opaf: et qūqz alia ipse agit:
adipiscatur sibi bonū ptiutis. quod solū effey et p
piū vītiutis bonū: prudēs igit licet ad multos et
diuersos fines opet: tñ hoc est scdm reductionē
oim i vnu vltimū et eundē finē: propter qd iterū
patet qd prudentia ad bonū cōe dom⁹ vel ciuitatē
ad bonū ppiū dirigēs est vna et eadem. Ad alia
dīct pōt scdm pdiā qd idē sunt act⁹ qd opamur
ad cōe bonū pcurandū et saluandū et ad bonū vī-
tutis nobis acqrdū: cū hoc etiā dīctū ē qd actus
sunt diuersi si alij ad alios ordinant nō diuersi
cant prudentia scdm ei⁹ substantiā. Ad autēz
eustratij et ad oēs rōes ipi⁹ qd sit dicendū videbit
in alia qstione. Itē de questione.

Et cōqnto qnt. Itē prudentia poli-
tica et prudentia legisposita sint idē
hīc. Arz. qd nō sicut i alia qstione di-
ctū fuit autē eustratij dīct qd pru-
dentia monostica prudentia econōica
et prudentia politica sūt dīctes spēs ppe hoc qd spēs
drūt qd vnt pgruūt ppe: et qd domus et qd ciuitas: et p-
pter hoc qd ipse curis idiget et expiētis diuersis se-
cūdū spēs ita i pposito dīct pōt qd nō eadē pgruūt
pncipi et subditis. et ad eos alie spectāt cure et ex-
perientie et. Et hanc rōem notauit Arz. i hoc ser-
to cū dīct. sapiēs idē ē sp oēs vtiqz dixerūt quia
apd oēs ē idē albit rectū prudēs aut nō idē quia
nō sūt oib⁹ eadē bonaz pferētia. Itē habitus
distinguūt p ppos act⁹: hāc aut prudentia act⁹ p
piū sunt distincti huius enim est legem ponere hu-
ius aut est scdm legū positaz obseruatiā agere si
gula agibilia hūanorū: hoc enī intendere videtur
Arz. p illā litterā eius aut que circa ciuitatem hec
qdē i architecōica prudentia legisposita hec au-
tem circa singularia id ē. Ideo etiam videtur
Arz. dicere pmo politice subijci qdē ei⁹ pncipat
spēs drūt. Et pfirmat qm sicut dicit Arz. pmo po-
litice qd sicut dīct et seruus sunt partes dom⁹ dīsti-
cte naturaliter: ita opz ptes ciuitatis distinctas eē
naturalr scz pncipem et subditos: ppter qd opz
p i

Ad secundā
Ad tertiam

Ad quartam

Ad quintam

Ad sextam.

Questio. xv.

Secundo

Oppositum.

Secundo
Conclusio.

prima ratio.

Secunda

Tertia

illoz opa ppta. se natura disticta. & pōten-
tias distinctas habebūt et hīc distictos. cū poten-
tie et hīc distiguatur pactus. cū igit prudētia le-
gispositiua sit pncipis et prudētia cōi noie politi-
ca sit subditoz: sequit qd he prudētie sūt distincte.
Item si non essent distincte tūc male distingeret
eas Ar. Oppositū arguitur qd sicut magis disti-
guitur domus a ciuitate. siue econōica a politica
q ptes dom? abiuicē vel q ptes ciuitatis abiuicē.
cem. vel etiā q partes policie abiuicē: ita etiā
videt q prudētia econōica plus distinguit a pru-
dētia politica: q prudētia pncipis a prudētia ci-
uium. sed prudētia econōica et prudētia politi-
ca sūt idē hīc sicut dictū ē i alia qstione. Et ita
eadē erit prudētia pncipis et prudētia subditoz.
Itē de his prudētijs dicit Ar. idē qdē habitus
sunt esse aut ipsi nō idē. Dicitū ē intelligendo
q prudētia legispositiua illā q pertinet ad pncipē
pē siue ad gubernatores ciuitatis et p politica illā
que pertinet ad subditos q ipse sunt idē habitus re-
aliter. Ad qd pbandū prima rō ē qd quod didicit
discipulus hoc idē posse docere pōt ppter qd idē
est habitus doctoris et discipuli edocet. Et legispo-
sitor ē docere subditos qd eos oportet agere ad
hoc ei leges ponunt. q idē debet ēē hīc legisposi-
toris et subditoz cū edocet fuerit et facti pruden-
tes. Itē si alia esset prudētia legislatoris et sub-
diti sequeat q fortuna de prudēte faceret impru-
dēte et cō pns ē sūm. vñ Seneca ad lucillū eplā sub-
inde dicit sapiēs quidē. prudēs viciū pte fortu-
nā vñ qrit. Se qd ē i tormētis et alijs que aduer-
sa appellamus mali et rñdet dices hoc vñ opinor
succedere mēte et iurari et succubere. quoz nō
hīl sapiētibus pōt euenire. stat recit sub quolibet
ponderē nulla illum res mīorē facit. id etiā dicit
aristo. q videtur prudētis esse posse bñ pñliari
circa ipsi bona. pferentia nō scdm pte puta qlia
ad sanitatē vel fortitudinē sed ad bene viuere to-
tum pñliari pbat qm subditus erit prudēs si
prudētiā habuerit pntinēre ad subditū absq alia
prudētia. si autē eū fortuna leuauerit ad statū pñ-
cipis et autē leges pñdendi sibi pcesserit: impru-
dēs erit ignorās qd vel qliter oportet eū agere et
q legislator prudētiā hñ legispositiua absq alia
erit prudēs qdū fortuna ipsuz i illo statu tenue-
rit sed si cadat a statu illo et fiat exul aut seruus
tunc impruēs fiet ppter qd opatiū exercere nō
poterit absit aut hoc. Itē Seneca ad lucillū eplā
Itola subinde dicit q pñliari sciat qd dī fēstaret i li-
bello suo de qtuor pñtibus cardinalibus dicit si
prudētiā amplecter vbiq idē eris pñt qd Tullius
in sua rhetorica diffiniens prudētiā dicit q
prudētia est bonarū et malarū rez vtrarūq scia
Itē vñ vñ boni viri est vna sola prudētia. sed
vñ et idē vir bonus habet prudētiā legis-
positiua et prudētiā politicā. ergo ille sūt eadē
prudētia realiter maior pbat q hoc q oim ad vñ
dictozum inquantū hñ oī est vñ habitus scien-
tificus vel vñ uersaliter ratiocinatus ut appa-
ret quarto metha. sed omnia opera et opabilia ad
vñ hñem pñtētia debet ille homo per prudētiā
ad vñ vñtū sūe scz ad felicitatē reducere
p igitur q vñus hominis erit circa oīa ei opa

et opabilia vna et eadē prudētia. minor autē pñc-
palis rōis pbat multiplex. pmo qdē quia legispo-
sitor si sit perfectus opz habere prudētiā legis-
positiua vñ notū est p se sētiā ipm opz scire quid
et quō subditi sunt acturi: qd spectat ad prudētiā
politicā qm ad hoc ipse leges ponit vñ subditi se-
cūdi q opz singula opent. vñ quito hui? di leges
aut dūcunt de oībus pñctantes. pñcipit enī lex que
fortis opera facere: puta non derelinqre acie nec
fugere: et q tpat: puta non mechari. et que māfue-
ti: puta nō pcutere: sñt et aut scdm alias pñctes et
malicias. hec qdē subdēs hec aut pñctes. Scdm pñ-
hoc idē qd oī ex subditis pñcipē assumit. ppter qd
vñ tertio. politice q non est bñ pñcipari eum q sub
pñcipe non fuit. talē igit opz habere et subditi talē
prudētiā et architectonicā. vñ ibidē subdit ar.
opz pñcipē subditi adificere velut eqstribus pñci-
pari enim qui inter illos subditus fuit: et exercitū
ducere in exercitu ductum igit. Itē hoc manife-
ste pōt appere si aspexerim? ad antiquos patres.
Ar. Seneca Tullius et ceteros moralis doctores.
qui et pñctes et subditos prudēter docuerunt
pñcipi oīes fuerunt ad ponendū leges. qd nō
fuisse si non habuissent prudētiā hñc et alia. Et
itā intelligēdū q prudētia duplex accipit scz i pñ-
et scz qd. Prudētia simplr oīs ad felicitatē opa-
tiōes ordiat recte et hec est ab oī arte distincta fe-
cūdi q dictū fuit pñs. et est vna oīm opabiliū hñā
noz. vñ nāq bonus eodē habitū prudētie diuitt
as si affluat: et paupertatē si necesse sit ad felicitatē or-
dinabit. Si pñt et ad felicitatē exercitū ducet si
sibi scūbat et fortiales opabit si oportet. ad quē
cunq etiam statum fortuna pñtērit cū ipse cun-
cta sic opabit: vñ inde deo seruat et ipm qm erit
sibi possibile pñtēre et diligat. hec enī est vera fe-
licitas. prudētia pñt scdm qd est nō scdm q opā-
tiōes suas ordiat ad felicitatē: scz scz q recte cō-
siliat: et recte suas ordiat opatiōes ad aliquē finē
spēalē sic ei prudēte dicit nautā si bñ pñtetur
omnia recte sciat ordinare ad salutem nauigij. et
prudētem ducem exercitus: si ad victoriā obti-
nendā. et ita de alijs. hec autē prudētie nō sūt pru-
dētie simplr sed sunt artes qdā: hec possit ēē mul-
te et distincte. et est possibile tales prudētijs pru-
dentie simplr vel oppositē astutie deseruere scdm
q ē possibile dictos fines spēales ad vñtiorē bo-
nū vel malū finē ordiare. contigit ei hīs et bene vñ
et male. vñ multi sunt prudentes nautē vel prudē-
tes bellatores: qui tñ nō sunt prudētes hoīes: sed
astuti et mali valde. Lū ergo dñm? eandē ēē pru-
dētiā pñcipis et subditi cum scunq viri locuti
sumus de prudētia simplr: scdm quā hñs dicit
tur bon? hñ sic scz intelligēdo q sortis eadē pru-
dētia erit bonus homo si fuerit pñceps: et si fue-
rit subditus: et si diues et si pauper et si coziarius
et si nauta et si vñ ad quēcunq statū pñerit. de
hac autē prudētia dicit Seneca libello de quattuor
pñtibus cardinalibus. Si prudētiā amplecter
vbiq idē erit. et put res ac vñtētas ipis erigit: ita
te a commodatē tempore nece et aliquibus mutes.
sed potius aptes. sicut manus que eadem est: et
cū in palmā extēdit: et cū i pugnū astringit. prudē-
tia igitur in seipsa non mutabit sed i opere et

prudētia bu-
pñt accipitur

prudētia scz
quid

Seneca

Ad modum
medit pruden-
tia pncipis et
quis

Ad rationes

Ad secundā

Ad tertiam

Ad quartam

extra valde diuersificabitur. vñ Seneca eplā cla-
ranū ad lucillū pñctans vñcā esse prudētiā dicit
q ipsa in alias atq alias qñtates ouert ad rerū
quas actura est habitus figurata. St aut nos pñ-
cipē et subditi capem? scdm q essent diuersi offi-
ciarij et igitū spectarent ad eos opa exteriora di-
uersa: nūc si p prudētiā pñcipis intelligerem? illaz
q op? illud exteri? debiti pñcipi statuit sibi tanq
finē: et p prudētiā subditi vellemus intelligere il-
lā q aliud opus exteri? debiti subditis statueret
sibi tanq finē: oī pcedere prudētijs illas esse di-
uersas et ita de qbuscūq alijs distinctis officiarijs
vñ de qbuscūq hñtib? diuersis sibi diuersos fi-
nes statuētib? nec tūc sequeretur prudēs pñceps
vel prudēs subdit? q prudēs hñ. Et ita q sic di-
cta sunt pñctat hīs que tertio politicozum veter-
minara sūt i recta nāq et optima policia pñceps
sibi statuere debet. put suo ppo scūbit officio ve-
rā sui et ciuiū felicitatē: scdm quā ipse et alij hñt bo-
ni: nō qdē scdm qd sed boni hoīes simplr et ad il-
lū finē ponit suas leges et oīs suas dirigit opatio-
nes: id dicitū est i qnto hui? q leges iubet scz oīs
pñctes: et pñctē scdm maliciā opari. sic q eadē
est prudētia q dicitū? aliquē esse prudēte: et esse
prudēte hoīem. imo etiā et esse prudēte ciuem. p-
pter hoc q pñcti ciuis est posse pñcipari et subdi-
ci bñt vñ tertio politice. in prauis tñ policijs nō
oīta esse pura i rñandib? ppter hoc q pñceps
nō statuit sibi verā felicitatē tāq finē. ppter qd nec
i his seqt prudēs pñceps q prudēs hñ. Ad rōnes
Ad pñmā dicendū est q si p prudētiā monosticam
intelleris eā scdm quā homo recte consiliatur
ad sibi bona corporis et exteriora acquirēda et sal-
uanda: et per prudētiā econōicā intelligas
illā scdm quā domus dicitur sane habitatiois et
bonis exterioribus abundans et per prudētiā
politicā intelligas illam scdm quā homo bñ
consiliatur ad reddendum ciuitatem in expugna-
bilissimā et mercantijs abundantiā et lucra
cratissimā. iste erunt diuersē prudētie sicut eu-
stratus dicit. sed non erunt vere prudētie. imo
arres quedam et prudētie secundū quid. ita suo
modo secundum predicta concedatur de pruden-
tia architectonica et de prudētia subditi. quod
autem dicit Aristoteles sapiens esse idē pru-
dens autem non idē: debet intelligi de pruden-
tia non quantum ad substantiam habitus: sed q
tū ad substantiam operationis per habitū exercē-
de. Ad aliam dictum est iam q eadem prudētia
diuersos exercet actus exteriores propter mate-
riē vñtētatē. sed tamen omnes illos ordiat ad
vñm finē. modo non solum habitus erit vñus
eorum que secundum vñm dicuntur: sed etiā eo-
rum que ad vñm vñtētatē quarto methaphisice.
Ad aliam dicendum est eodem modo q si pñ-
cipis et subditozum opera sūt distincta. tamen
ipsis secundum prudētiā simpliciter ordināt
ea ad eundem finē. Ad vñtētatē potest dici q
Ar. distinguit eas non intrinsece sed quadam ex-
teriori denominatione scz scdm diuersas opatio-
nes exteriores q pñtunt hīs et illis et.

Ar. dicit decimofexto. Etrū prudētia
sit circa singularia. Arguit q nō q
pñmo physicoz. di vñ uersale secundū
rōem notū est singulare aut scdm se
sum rō quidē vñs est sensus aut pñ-
cularis sed prudētia i ratione est non i sensu: cū
sit habitus intellectualis etiā quia Ar. prudētiā
diffiniens dicit ipsam esse habitum verum cū ra-
tione actū circa hominis bona et mala. ergo ipa
est vñ uersaliū et nō singulariū. Item si ipa es-
set singulariū: sequeretur q ipius esset obliuio
consequens est falsum vñ dicit Aristot. in ista con-
sequētia pbat q nō videt esse causā quare prudē-
tie nō sit obliuio sicut artis vel scientie: nisi q ob-
iecta prudētie sp continue nobis occurrūt p totā
vitā. et qd opz circa ea pñtue opari scdm pruden-
tiā. hec autē causa non haberet locum si prudētia
esset circa singularia. quoniam pono q secundū
prudētiā sit iudicatum q non oportet nunc illā
escam comedere: constat autem q huius concu-
sionis obiectū pura ista esca non est semper. imo
nunq nobis occurrūt ppter quod hanc conclusio-
nem contingeret citissime obliuisci. Itē sicut
scientia est habitus conclusionis demonstrare: ita
prudētia est habitus conclusionis per rōinatio-
nē prudētiāle conclusiōe. si ergo conclusio nō sit
vñ uersalis sed singularis: ipsa nō extēdet se ad
alia singularia. et sic per prudētiā nullus esset ha-
bitus ad vere dicendum circa singularia q nū-
dum vidit puta que quotidie sibi emergēt. hoc au-
tē est incōueniēs. id ē. Et pñmatur hec rō q
si prudētia est singulariū: aut hoc est scz rōez cō-
munem eis i qua ipsa conueniunt: aut hoc ē scz
rationes proprias ipoz scdm quas ipsa abiuicē
distinguntur: si pñmodo tunc ipsa non erit ma-
gis singulariū q scientia nec scientia magis vñ-
uersaliū q ipa qm omnis scientia est rez singula-
rum licet non scdm rationes singulares scz scz
rationes pñctes. id dicit pñmentator pñmō de
aīa q diffinitiones genēz et specēz nō sūt diffi-
nitiones rez vñ uñ extra aliam existentiā: sed sūt
diffinitiones rez particulariū extra intellectū sed i
tellectū est qui agit i eis vñtētatē. Si autē di q pru-
dētia sit singulariū scdm eoz singulares rōnes se-
cundum quas abiuicē distinguntur: tunc vide-
tur q conclusiones habite de singularibus cogni-
tis non extenderent se ad singularia que in futu-
ro nobis occurrunt sicut prius arguebatur. Op-
positum patet quia dicit Aristoteles neq est pru-
dētia vñ uersaliū solum: sed oportet et singula-
ria cognoscere quod probat dicens. actiua enim
actio autem circa singularia. quasi arguat sic om-
nis habitus actiua est circa singularia cum actio
cum actio sit circa singularia. sed prudētia ē ha-
bitus actiua ergo et cetera. Item ad idē ad-
ducit Aristoteles signum dicens: signum autem
eius quod dictum est scilicet quod prudētia sin-
gularium est quia geometrici quidem iuuenes et
disciplinati sunt. prudentes aut non videntur fieri
causa autem quoniam et singularium est pruden-
tia: que sunt cognita ex experientia. Iuuenes au-
tem expertus non est. Item ad idē ponit Ari-
stoteles aliam rationem dicens adhuc peccatum
y iij

Questio. xvi.
Arguit pmo

Secundo

Tertio

Contra

Oppositum.

Secundo

Tertio.

Quarto

Si iudicium de hitu et potentia

qd hitu potest ut opatio ne e circa singularia

potentia vel hitu potest ut opatio ne e circa singularia

vel circa vniuersale in consiliando vel circa singulari vel enim quoniam omnes ponderose aque praeue vel quoniam hec ponderosa cum ergo prudentie sit ut omne per eam euitetur peccatum in consilio sequitur prudentiam esse non solum vniuersalem sed etiam singularem. ¶ Item ad qd operandum virtus moralis inclinat idem operandum esse prudentia iudicat ideo dicit Aristoteles qd oportet eadem hanc quidem dicere scilicet rationem per prudentiam hunc autem prosequi appetitum situm morale sed virtutes morales inclinant ad operandum singularia et circa singularia. ¶ Idem esse iudicium de potentia et de habitu per se potestiam siue sit potentia cognitiua et habitus potentie cognitiue siue sit potentia appetitiua et habitus potentie appetitiue qm habitus per se faciens ipsam potentiam ad hoc ponit ut determinet potentiam ad bene aut delectabiliter prompue vel facilliter operandum illud et circa illud quod circa quod potentia innata est operari si ergo potentia est innata vniuersali circa vniuersalia ita et habitus et si circa singularia sic et habitus. ¶ Scien dum est autem qd in proposito nihil aliud intelligi mus per hoc quod est habitus vel potentiam vel operationem esse circa singulare vel circa singularia qd qd habitus vel potentia vel operatio respiciat determinatum singulare et diuisum ab aliis singularibus vel etiam plura determinata singularia diuisa ab aliis singularibus qd si fuerint et uide rois: ut ille actus videndi meus quonunc video forte ita est circa sortem et ita determinate respiciat sortem qd nullum respicit alium hominem sed hoc qd est habitus vel potentia vel operationem esse circa vniuersale vel vniuersalia nihil aliud intelligimus quam quod potentia habitus vel operatio respiciat non aliquod determinatum singulare diuisum sed indifferenter plura singularia secundum qd conueniunt in aliqua vnaratione. sicut actus intelligendi quo nunc intelligo hominem non respicit determinate sortem ita quod nullo modo platonem sed ipso quemlibet hominem indifferenter intelligo. ¶ Et non sit ad presens cura de vniuersalibus an sint praeter aliam a singularibus distincta vel non. ¶ Item sciendum est qd potentia vel hitus possunt dupliciter considerari. ¶ Primo modo secundum se. ¶ Alio modo quantum ad suos actus vel suas operationes: si ergo consideremus secundum se videtur esse dicendum qd omnes nostre potestie vel habitus sunt circa vniuersalia siue sint potestie naturales siue corporales siue materiales siue imateriales et siue rationales siue irrationales. hec autem inductiue sciri potest: potentia enim calefactia non est determinata ad calefaciendum illud lignum magis quam illud sed potest calefacere indifferenter quodcumque lignum si sibi fuerit applicatum hoc etiam calefactibile non est determinatum ut magis calefiat ab hoc igne qd ab alio sed calefiat quocumque igne indifferenter sibi applicato. potentia etiam nutritiua non est determinata ad hunc panem quocumque enim alio pane possit nutrire sicut ille: sius enim tuus non est determinatus ad hunc colorem alium enim quemcumque similem posse

videre: sic etiam potentia appetitiua non ad hunc cibum vel hunc potum determinata est alium enim acceptabit si sibi occurrat. ¶ Dico ergo qd prudentia et ars et alius quicumque habitus secundum se consideratus est circa vniuersalia virtutes namque morales non inclinant singulariter determinate ad illas operationes ex quibus generate fuerunt. ¶ Ille enim transierunt et reuertuntur non possunt. nec inclinant ad aliquas singulares determinate consimiles illis imo indifferenter ad quascumque consimiles. Temperantia enim non inclinat ad temperate agendum circa illum cibum vel istum potum singularem ita qd non circa alium sed circa omnem indifferenter quocumque occurrerit similiter etiam arte clarificandi non es determinatus ad hanc cibam: sed ludes in qualibet nobis presentata ita etiam habitu prudentie tu non es determinatus ad ratiocinandum et iudicandum de hoc singulari bello vel de hoc singulari actu venereo sed indifferenter de quolibet bello et de quolibet actu venereo cuius casus tibi occurrerit et hoc declarat seneca epistola eam partem ad lucillum exemplo tali qui iaculari discit destinatum locum capiat et manus format ad dirigenda que mittit cum hanc vim ex disciplina et exercitatione perceperit quocumque vult illa vitur didicit enim non hoc aut illud ferire sed quocumque voluerit. Si autem loquimur de potentiis et habitibus non secundum se sed secundum eorum actus et operationes tunc quere re virum potentie vel habitus sint circa singularia vel vniuersalia. Dicam ergo primo de potentiis appetitiuis et habitibus earum cuiusmodi sunt virtutes morales qd huiusmodi potentie et habitus duplices habent actus quosdam immanentes quos soleamus vocare illicitos ut amare odire irasci timere gaudere trisari et iterum velie eligere oino appetere. Alios autem habent actus extra transientes quos soleamus vocare imperatos ut comedere bibere aggredi bellare dare accipere et hmoi. ¶ Quantum igitur ad actus exteriores factis patet qd sit circa singularia: nullus enim comedit actu nisi hunc panem determinate vel illum et sic de alijs nullus etiam bellat actu nisi cum his singularibus inimicis determinate vel cum illis et sic de alijs. Alii enim et generationes circa singularia sunt ut dicitur prohemio methaphysice: et hoc est quia actus tales rem ipsam in se ipsa attingunt: omnis autem res in se ipsa singulariter existit. Actus autem interiores appetitus cum prosequamur actus cognoscendi regulantur secundum regulam actus cognoscendi ita qd si actus cognoscendi non fuerit ad aliquod singulare determinatum: nec actus appetendi seu volendi determinabitur ad aliquod singulare sed circa se remanebit. Si autem actus cognoscendi fuerit ad aliquod singulare determinatum: tunc actus appetendi prosequens erit determinate circa illud singulare cum igitur cognitio nostra de agibilibus aliqui non descendat ad singularia ideo possibile est qd etiam volitio stet ad vniuersale hanc tñ volitionem si non determinet ad aliquod singulare nullus sequitur exterior actus ideo de tertio de aia qd vniuersalis existimatio vel

Defecit ad propositum

qd virtutes morales sunt circa singularia

duplices at plurimum morales

conclusio trime bns siue triplex conclusio

probatur secundum conclusionem

probatur tertie conclusionis

ratio non mouet dico ergo qd actus voluntatis virtutum moralium interiores aliqui sunt circa vniuersalia iustus enim iusticia non solum vult iustum huic determinate aut huic sed oibus legislatores per legalem iusticiam inclinat ad ponendum leges vniuersaliter circa materias oim virtutum. ut inde oes boni fiant. ¶ Hunc autem venimus ad actus potentiarum cognoscituum et habituum ipsarum spali ad actus prudentie de qd principaliter querebat et dice mus qd prudentia quantum ad actus suos puta quantum ad ratiocinationes et iudicia de agibilibus est aliqua do circa vniuersalia circa singularia et principaliter circa singularia qd circa vniuersalia. ¶ Istud trimum conclusionis prima sic patet: circa humana agibilia multi casus dubij vniuersaliter ponunt et per ratiocinationem ad partem vera determinatur non potest scire finaliter sed propter agere sic enim ad hoc leges finite sunt et oes editi libri morales: sed he ratiocinationes determinantes ad prudentiam pñtere videtur si prudentia est recta ratiocinatio ergo et. ¶ Item sicut artes se habent circa factibilia sic prudentia circa agibilia artes autem inueniunt et scrutantur multas conclusiones vniuersales: qd patet maxime in arte medicinali et ita apparet in artibus alijs si libri esset de eis si ei peteres a fabro quare oportet ferum fabricadum calefieri responderet vniuersali ratiocinatione quia mltificari ipsum oportet ut extentione recipiat igne aut molificatur ergo similiter ad prudentiam spectat circa agibilia multas inuenire et tractare conclusiones vniuersales et per ratiocinationes vniuersales. ¶ Item vna pñe prudentie ponit Aristoteles legispositiuam. hec autem necesse est ut sit circa vniuersalia leges enim non solum respiciunt sortem aut platonem sed oes vniuersaliter presentes preteritos et futuros. ¶ Unde primo rhetorice de qd iudicium legislatoris non secundum partem sed de futuris et vniuersalibus est ideo et. ¶ Secunda conclusio patet per rationes Aristotelis in littera quia sicut medicina ordinat ad bene habere secundum corpus ita prudentia ad bene habere secundum animam. medicus autem nunquam perfectus videtur si non in vniuersali ratione: sed pñcie in sistendo ratiocinando et operando circa singulares egritudines ideo enim de qd per nouum medicum sit cy miterium hostium ergo similiter erit de prudentia circa sua materia. ¶ Item si ciuitas vniuersali ratione quoniam non est contractadum rem alienam iusto officio cum indigeas in operatione transire oportebit sub illo vniuersali principio sumere particulares propositiones vnde hec res est aliena quia est officio eiusan ei sibi placeat qd nullam accipias. hec autem supposito sub vniuersali principio quedam ratiocinatio est qd si sit recta ad prudentiam pñnet cum prudentia sit recta ratiocinatio agibilibus huiusmodi tamen ratiocinationes sunt circa singularia ergo prudentia est circa singularia. ¶ Tercia conclusio per hoc probatur qd in secundo methaphysice dicitur speculative finis est veritas practice vero opus. ¶ Prudentia autem non est habitus speculative sed practicus: ideo finis eius non est scire sed operari finis autem inter cetera semper principalis intendit qm propter se et alia propter ipsum ergo circa illa erit prudentia principaliter circa qd sunt operationes qd circa que non sunt operationes sed operationes sunt circa singularia non circa vni

uersalia et de phemio methaphysice. ideo etiam de tertio de aia qd vniuersalis existimatio non mouet ergo prudentia magis principaliter est circa singularia qd circa vniuersalia. ¶ Item sicut ois ars et virtus est circa difficile et principaliter circa difficilius ut patet in secundo huius ita similiter videtur esse de prudentia sed multum difficilius est ratiocinari et recte iudicare de agibilibus in particulari qd in vniuersali. ¶ Item qd magis variabilia sunt singularia. ¶ Item qd singularia magis afficiunt appetitum et magis attrahunt et consequenter inclinant ad pñerendum iudicium rationis propter hoc enim ut patet primo rhetorice potest magis videri legiflator sed qd perfectus aut iudex qd sicut dicitur Aristoteles iudicium legislatoris non secundum partem est sed de futuris et vniuersalibus: perfectus autem et iudex de presentibus et determinatis iudicat ad quos et amare et odire et propter commodum annexa sunt sepe ut non adhuc possint videre sufficienter verum sed attendere iudicio propter delectabile aut triste se quod ergo qd prudentia est principaliter circa singularia: has autem tres conclusiones notauit Aristoteles valde bene dicens qd oportet ambas habere vel hanc magis. ¶ Circa dicta duo occurrunt dubia primum est quia de ratione et vigilia cuius est potentia eius est actio et hoc videtur manifestum de se scilicet qd actio seu opus potest non circa aliud obiectum versatur qd circa obiectum illius potentie. hoc autem non videtur consonare dictis cum dictum fuerit qd oes nostre potentie et habitus sunt circa vniuersalia: actus autem ipsorum non sed circa singularia. ¶ Secundum dubium est quia videtur Aristoteles esse intentio prohemio methaphysice qd oes actus et generationes sunt circa singularia cuius oppositum dictum fuit nunc qd dictum fuit qd aliqui actus tam appetendi qd cognoscendi sunt circa vniuersalia. ¶ Ad primum dicendum qd nulle sunt res vniuersales sic qd vniuersaliter existunt imo quicquid est vniuersaliter singulariter existit et est vnum in numero sed eedes res possunt dici vniuersales et singulares diuersimode: quod explicite declarare non est presentis intentionis ideo superficialiter secundum predictam pertranseundo. ¶ Dicendum est qd eiusdem est potentia et actio sic qd ois cuius est actio eius erit potentia sed non conuertitur: licutus enim erat potentia cuius non oportet esse actionem tam loquendo subiectiue qd obiectiue: subiectiue quidem quia ois quod agit poterat agere sed non ois quod potest agere agit et noli curare in proposito vtrum in dicto sermone debeamus intelligere subiectiue secundum realem inherenciam vel subiectiue solum secundum demonstrationem: quia non est discutiendum vtrum actio sit in agente vel in passio sed illius nunc dicimus potentiam vel actionem esse subiectiue quod potest agere et quod agit eius aut dicimus potentiam esse vel actionem obiectiue in quod potentia potest agere et in quod agit manifestum est aut qd potentia in ois illud potest agere in quod agit sed non agit in ois illud in quod potest agere. visus enim tuus multa potest videre que nunquam videbitur quando ergo dicitur qd potentia est circa vniuersalia et actio non non est non scilicet qd potentia sit circa aliquas res vnde et non singulariter existentes sed qd ipsa est indiffer

duo dubia primum

secundum dubium

ratio ad primum

dubium